

TEXTUL DIN ACEST VOLUM A
FOST PREGĂTIT PENTRU TIPAR DE
G. PIENESCU, SUB SUPRAVEGHE-
REA AUTORULUI, ÎN ANUL 1962.

TOATE DREPTURILE REZERVATE EDITURII MINERVA

Coperta și supracoperta : *Cristea Müller*

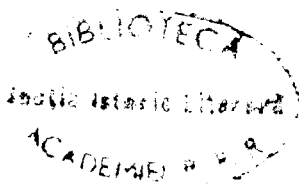
100
100

ION AGÂRBICEANU

O P E R E 7

4505

1972

EDITURA MINERVA

ARHANGHELII

*«Unde este comoara ta,
acolo e și inima ta.»*

MATEI, VI, 28

I

În gangul lung și rece al seminarului de clerici se deschisera, aproape într-același timp, patru uși vopsite alb, cu câte un triunghi negru în jurul mânerelor, și cei patru profesori ieșiră cu pași repezi din sălile de curs. Se așteptară, cu fețele vesele, zîmbitoare și, pornind apoi toți patru, începură să vorbească tare, mîngîindu-și bărbile stufoase. Trei erau aproape de aceeași vîrstă, între patruzeci și patruzeci și cinci de ani, al patrulea era mai bătrîn, barba lui era pe jumătate sură. Deși vorbeau tare, nu se putea înțelege ce-și spun, căci în urma lor, din sălile de curs, creștea tot mai mult un vuiet, o larmă grea, care umplea, c-un fel de clocot, gangul boltit. Larma aceea mare părea că aduce nouri nevăzuți pe praf fin și-i răs-pîndește prin coridor, căci profesorul cel mai în vîrstă

începu să tușească, oprindu-se, și tuși pînă i se înlăcrămară ochii. Clericii, în lungile lor reverende, ieșeau de-a valma din sălile de curs, umpleau coridorul, se strigau pe nume, cîntau, alergau. Dar zărind grupul profesoriilor, cei din apropiere se linișteau, îi salutau, înclinîndu-se adînc, căci erau fără pălării, și se strecurau repede pe lîngă ei, apucînd pe scări în jos, spre etajul întîi. Cîte unul se întepenea deodată în ușa vreunei săli de curs, ridica dreapta și făcea un « pssst » prelung, făcîndu-i băgători de samă pe cei ce erau încă în săli că domniile profesori sînt în coridor. Dar orice chemare la ordine era zadarnică. Larma creștea mereu ; acum se ridica și de pe scări, și din coridorul de dedesubt, se auzeau uși izbindu-se, ferestre ; se auzea cum sînt tîrîte din pod coșuri, geamandane. Din curte, din grădină se ridicau frînturi de cîntece vesele, strigăte. În cîteva minute, întreg seminarul părea în plină revoluție.

Profesorul care tuși își șterse ochii cu batista. Dintre ceilalți trei, cel mai tînăr își ridica în fiecare clipă pălăria. Clericii treceau mereu pe lîngă ei.

— Uf, nerușinații, mi-au umplut plămîinii ! oftă cel mai în vîrstă, punîndu-și pe-ndelete batista uriașă în haină.

— La canonicie nu trebuie cîine care știe ce plămîni puternici, *issime*, zîmbi unul dintre profesori.

— În vacanța asta de Paști se va umplea cu siguranță locul vacant. Știm noi cu cine, zise al doilea.

— Of ! of ! nu-s eu născut pentru canonicie, pretinii mei. În zadar voiți să mă năcăjiți. Iacă dumnealui, iată, din dumnealui zic și eu că va ieși un canonic, și bătrînul arată spre cel mai tînăr.

— Din Iliescu ? întrebă cei doi.

— Hm... mai în grabă decît din voi ! Nu-l vedeți că-i cu mîna tot la pălărie ?

Iliescu se roși puțin, voi să răspundă, dar cel cu barba sură începu să tușească iar și le făcu celorlalți semn cu mîna să-l urmeze pe scări. Clericii furnicau în toate părțile. Unii alergau pe scări, se izbeau de profesori.

— Ați putea să fiți mai liniștiți, zise Iliescu, aruncînd o privire aspră celor trei clerici care trecură pe lîngă el.

Dar în aceeași clipă un cleric înalt, brunet, ras proaspăt, se izbi de profesorul cel bătrîn.

— Uf, ticălosule de Pascu, ticălosule de Pascu ! zise bătrînul, oprindu-se pe scări și punîndu-i lui Pascu mîna pe umăr.

— Scuzați, vă rog, domnule profesor, nu v-am băgat de samă, zise tînărul plecîndu-și capul.

— Mai înțăleg să alerge ceilalți ! Dar tu ? Tu-ți pierzi capul în zadar ! Eu știu că tu n-ai nici bani de drum, pentru ce nu te astîmperi ?

În vreme ce vorbea, privindu-l cu multă bunătate pe Pascu, deschise portofelul și îi puse-n palmă o hîrtie de douăzeci de coroane.

— Uf, ticăloșii aștia nu se mai satură de vacanță ! Le-a crescut mustața, le-a crescut mustața ! zîmbi profesorul cel bătrîn. Of ! ce mai lume, domnule Iliescu ! Ne prăpădim cu morala de azi a tinerimii, adaoase apoi privind spre profesorul cel tînăr, care se roși din nou și iarăși era gata să răspundă ceva.

Dar bătrînul îl opri deodată pe clericul Pascu, care voia să se depărteze.

— N-ai văzut pe Murășanu, pe ticălosul ăla ?

— O să-l trimit îndată, domnule profesor, zise repede, săltînd pe scări, Pascu.

Și în cîteva clipe, amîndouă coridoarele, sălile, grădina, curtea răsunau de același strigăt : «Murășene ! Măi Murășene ! Murășanu !»

Profesorii ajunseră în curtea largă a seminarului. Castani bătrîni umbreau cărările cu frunza lor proaspătă, fragedă, de april. O lumină dulce se cobora de sus din văzduhul albastru. Din gura arămie a leului de la fîntîna din mijlocul curții picurau rar ochiuri de cristal. Larma închisă între zidurile seminarului părea un necurmat bornăit de bondari uriași.

— Nu-s proști tinării că se doresc acasă pe așa vreme! Of ! Și nouă o să ne priască vacanța asta de două săptămîni, zise unul din cei trei profesori.

— Cred și eu, răspuse bătrînul zîmbind, dar nu-și lua privirile de la două vrăbii care, cu penișoarele îmborzoiate, săreau ciripind, de pe-o creangă pe alta.

«Te cheamă domnul profesor Marin ! Iute, măi Murășene !» se auzi deodată în grădină.

Și numaidecît se văzu alergînd un tînăr înalt, bine legat, cu umerii largi. Era cu capul gol, și lumina primăverii îi mîngîia fruntea înaltă și părul castaniu. Ochii, vioi, albaștri, cu priviri hotărîte, cercetau fața bătrînului, de cum se opri înaintea profesorilor.

— Uitați-vă la el și-mi spuneți de nu-i ticăloșie ? întrebă profesorul Marin pe colegi. Nu-i ticăloșie, domnule Iliescu ? S-a și îmbrăcat în civil ! N-a ieșit bine din sala de cursuri, și a și lepădat reverenda !

— Vă rog, sînt grăbit, se scuză Murășanu, care abia acum se gîndi c-ar fi trebuit să-și pună reverenda înainte de a se prezenta profesorului. Sînt foarte grăbit, adăogă îndată, plec cu trenul de amiază.

— Of ! ticală, și te-ai fi dus fără să-mi spui ceva ; nu știai că sînt dator popii din Văleni treizeci de coroane ? Începu bătrînul pe o voce tînguitoare. Nu știi nici acum, după atîtea lecții de morală, ce înșamnă dacă-ți apasă conștiința o datorie ? Domnule Iliescu, te rog să aduci tinerilor cazuri practice în lecțiile duminicale de etică creștină, zise întorcîndu-se spre profesorul cel tînăr, și, scoțînd portofelul, luă o bancnotă de douăzeci și alta de zece coroane. Altfel, adaose repede, vîrînd cele două bilete în vesta clericului, crești păgîni, și nu creștini. Apoi își ridică privirile pline de bunătate la Murășanu : Așadar, pleci cu trenul de amiază ?

— Da, răspuse mișcat tînărul.

— Și cînd ajungi ?

— Mîine la douăsprezece.

— Cum ?

— Noaptea trăbă să rămîn în X. Dimineața, cu căruța, mai departe.

— O noapte petrecută afară de zidurile seminarului ! zise bătrînul cu voce înaltă. Îl auzi, domnule Iliescu ? Se-ncep aventurile. Of, o să te punem pe pîne și apă vreme de o lună, după ce te-i întoarce ! Grele vremuri, fraților, zise el privind la profesorii care zîmbeau. Apoi își scoase repede ceasul. Zece și jumătate, zise, punînd ceasul vechi în buzunar ; eu v-aș pofti la o halbă de bere, adăogă clipind din ochiul stîng.

Cei patru profesori ieșiră pe subt boltitura veche a porții seminarului.

Clericul Murășanu, Vasile Murășanu, porni cu capul plecat spre seminar. Cum era în anul al patrulea, se simțea om mare și-l umilea puțin faptul că profesorul Marin îi dăduse cele treizeci de coroane în fața celorlalți profesori. Avea bani de drum, avea destui, căci de la Crăciun a tot cruțat ; putea foarte bine domnul Marin să nu-l facă de rîs înaintea celorlalți profesori cu o glumă așa de... așa de... Nici nu știa cum să numească gluma profesorului cu datoria popii din Văleni. Adevărul era că domnul Marin a ținut, ca și alte dăți, să nu-și uite de elevii lui cei mai deștepți și mai silitori. Anul acesta, la cursul de drept canonic, Pascu și Murășanu erau cei mai buni. Ceilalți trei profesori însă nu s-au gîndit la nimic rău, îl cunoșteau bine pe bătrînul și știa că domnul Marin se crede «tatăl elevilor», al «ticăloșilor».

Dar buna dispoziție îi reveni clericului Vasile îndată ce intră în larma seminarului, în vuietul acela ce nu se mai termina. Slugile începură să coboare geamandane, pachete, oprind la tot pasul pe tinerii clerici, care umblau încă forfota, să-și strîngă lucrurile pe care le duceau acasă. Erau unii din anul al patrulea care, poate ca să-și mărească bucuria, pachetau și lucruri de-acelea ce puteau rămîne foarte bine în seminar pînă la sfîrșitul anului, în iunie. Slugile, care coborau pachetele, se grăbeau, vorbeau tare, cîte unul scăpa vreo înjurătură. Tot mai mulți dintre clerici apăreau în civil, își potriveau hainele, le

priveau cu plăcere, c-un fel de dragoste. Se simțeau ușori, veseli, fericiți.

Vasile Murășanu întră într-una din sălile de studii. Vreo zece clerici ședeau înaintea oglinzilor cât palma, răzimate pe măsuțe, și se râdeau. Dacă în clipa aceea ar fi intrat rectorul ori vreun prefect de studii, s-ar fi crucit de dezordinea ce era în sală. Cărți, scaune, gazete, petece de hîrtii, vreo mîneacă de palton, o jumătate de pantalon chiar se puteau vedea pe podele. Cei care se râdeau povesteau cu vocea închisă, întinzîndu-și gîturile, făcînd strîmbături ciudate înaintea oglinzilor. Briciurile străluceau în lumina primăverii, ce se revărsa prin cele patru ferestre mari. Vasile Murășanu trecu în șir pe la cei ce se râdeau și băgă de samă că nici unul nu se atîngea de mustață. Erau tot clerici din anul al patrulea, ca și el, și același glas tainic le spunea tuturor că e necesar să aibă o umbră de mustață pe cînd vor ajunge acasă. De altfel, la unii umbra aceea de sub nas era destul de groasă, destul de deasă. Cu săptămîni înainte, cu toate dojenile rectorului, mulți nu-și mai răserseră mustața. Între aceștia era și Vasile Murășanu, dar, el fiind blond, mustața lui nu se prea observa, spre marea lui părere de rău. Se încredință despre asta chiar acum, în fața oglinzii. Un fel de umilire, ca și mai înainte în curte, îi umplu sufletul, și el începu din nou să pacheteze. Nu mai avea însă decît două cărți de așezat în geamandan. Le puse, ș-apoi șezu pe scaun. Mai avea o jumătate de ceas pînă să plece la gară.

— Uf, să-i fi luat dracul de papistași ! strigă deodată, cu voce groasă, adîncă, un cleric trunchios, cu fața pătrată, cu capul mare, aruncînd briciul cât colo.

O clipă toate briciurile rămaseră nemișcate.

— Iar te-ai tăiat, Veniamine ? întrebare deodată mai multe glasuri.

— De și-ar fi tăiat grumajii cine-a iscodit mai întîi tortura asta ! strigă cel numit Veniamin și întoarse o față foarte neagră spre clerici. Subt bărbie avea o dungă roșie de sînge.

— Te-ai tăiat binișor, zise Vasile Murășanu, care se apropie, zîmbind, de Veniamin.

— M-am tăiat ! Ia să-mi spui tu, că te ții om învățat, pentru ce, mama dracului, atîta hîrșteo-hîrșteo ? Nu-i seminar românesc ? N-om purta noi bărbi și mustață, ca toți popii ?

— Să nu le placă fetelor de noi, Veniamine, răspunse rîzînd Vasile.

— Și pentru ce să nu le placă, te rog ? Nu ne vom însura noi ? Dacă papistașii nu se însoară și n-au motive să placă fetițelor, radă-se de trei ori pe zi, pînă își vor despoia pielea ! Dar noi ? Dar eu ? Ei, s-o ia dracu' de maimuțarie ! făcu el cu totul înfierbîntat. Cine-mi dă un brici ? da' știi, unu' flacăra, nu alta ! adaose îndată, căutînd la cei din sală.

— Îndată-l ai pe-al meu, Veniamine, răspunse un cleric subțirel, care abia avea cîțiva fulgi în loc de barbă. Ți-am spus să-ți comanzi un brici de la Solingen, ăla nu te dă de minciună.

— Nu, dacă aș avea și eu barba ta, zise Veniamin.

Într-adevăr, clericul acesta avea numai douăzeci și patru de ani, dar îi creștea într-o jumătate de zi o perie deasă, neagră și aspră, încît dacă, din glumă, își freca barba de obrazul unui coleg, acela țipa ca mușcat de șarpe. De altfel, era negru la față, și aceasta îl mai scutea de tortura rasului zilnic. A doua zi însă trebuia să se săpunească. Clericii așteptau cu plăcere clipa aceea și rîdeau cu lacrimi pînă ce lui Veniamin îi reușea să-și lucească pielea.

În sala de studii intrau mereu clerici.

— Servus !

— Sărbători fericite !

— Nu-ți uita de promisiune !

— Haida-hai !

— Un ou încondeiat de pe la voi să-mi aduci !

— Grăbește cînd îți spun ; o să scăpăm trenul.

Vasile Murășanu se grăbi să-și ieie geamandanul. Dar cînd să iasă, vreo șase clerici aduceau, cu alai, pe al șap-

telea. Făceau o gălăgie asurzitoare și-l silită să între pe cel de-al șaptelea în sala de studiu.

— Uitați-vă la el, nenorocitul, priviți-l ! Va fi silit să meargă acasă în reverendă. Trăiască Petrișor ! strigau ei tropotînd pe lîngă clericul din mijlocul lor, care părea foarte nenorocit.

Era scurt, gros, prea gros pentru vîrsta lui, cu obrajii mari și plini. Vesta de la costumul cel negru nu și-o putuse încheia decît cu mare silă în nasturele întîi de deasupra, în jos trebuia să fie mai largă c-o palmă ca să-l cuprindă. El, disperat, îmbrăcase jacheta și cercase s-o încheie, ca să acopere vesta, dar jacheta-i pleznise la sub-suori.

— Ia uitați-vă, măi, poate aveți ceva rezervă să mi se potrivească, începu cu o voce de om deznădăjduit Petrișor.

Fusese pînă acum, cu alaiul după el, prin toate sălile de studii, prin toate dormitoarele, repetînd mereu aceeași rugăminte. Clericii rîdeau, cercetau, aduceau veste, jachete mai uzate, dar nici una nu i se potrivea. Căutara și cei de aici, dar toate-i fură prea strîmte.

Petrișor oftă și-și lăsă brațele moi de-a lungul trupului scurt și rotund.

— O să-l lăsăm aici. O să-l proclamăm vicerector ! strigă un cleric din coridor, bătînd din palme.

— Asta nu-i semn rău, zise Veniamin, care chiar în clipa asta își ștersese obrazul ras proaspăt. Asta ne bate pe toți ; calcă a protopop de pe-acum !

În larma și în vîlmășeala ce nu se mai curma, Vasile Murășanu își luă geamandanul, ieși în coridor, coborî scările și se apropie de bucătăria seminarului. Chemă un fecioraș, îi apăsă în palmă trei bani de cîte douăzeci.

— Să mi-l duci pînă la gară, Pătruț, îi zise vesel.

— Îndată, domnișorule, răspunse zîmbind Pătruț. Mai am două, dar al dumitale e ușor. Numai decît ! adaoase și se repezi pe scări.

Clericul ieși în piață, trecu pe dinaintea celor patru pravălii ; în toate se vedeau clerici în civil, care tîrguiau

repede. Deodată își aduse aminte că el nu cumpărase nimic pentru cei de acasă. Adevărat că banii abia-i ajungeau de drum, dar acum avea cele treizeci de coroane de la profesorul Marin. Nu se mai simțea umilit de darul acela, ci, dimpotrivă, îi părea bine. Întră repede într-o prăvălie și, după câteva minute, ieși cu trei pachetele. Era foarte agitat și porni repede spre librărie. În prăvălia în care fusese, oricât era de grăbit, a băgat de samă că unii clerici cumpărară lucruri care nu puteau fi cinstite nici surorilor, nici frățiorilor mai mici de acasă. «Așadar, mai fac și alții așa», își zise mîngîiat și fericit că-și poate împlini un gând care-l urmărea demult. «Eu o să-i cumpăr o carte», își zise hotărît, apropiindu-se de librărie.

Cu săptămîni înainte s-a gîndit să-i facă o mică surpriză domnișoarei Elenuța Rodean cînd se va întoarce acasă de Paști. Dar fie că între zidurile seminarului gîndul acesta îi păru prea cutezător, fie că se îndoia dacă se cuvine să-i facă vreun cadou fără ca s-o supere, el nu se putuse hotărî să-i cumpere nimic. Însă acum, în civil, și afară, în libertate, văzînd apoi că și alții fac tot așa, se hotărî repede, și hotărîrea aceasta îi umplu sufletul cu o bucurie adîncă. Abia se hotărî, și numaidecît știu și ce carte avea să cumpere, deși mai nainte nu se gîndise la ea. Întră în librărie și ceru un volum de nuvele.

Cu ochii plini de lumină, ieși în stradă ; volumul acela, cum îl ținea subsuoară, îi împrăștiă o căldură dulce în tot trupul. Simți deodată că-i o carte deosebită, mai scumpă decît oricare alta pe care a atins-o pînă acum, îi părea chiar că trebuie să o poarte cu o îngrijire deosebită. Mergînd spre gară, mîngîia, din cînd în cînd, coperta, cu sfială. Adevărat că, ieșind din librărie, simți o ușoară muștrare, o neînsemnată învinuire. Dar acest glas depărtat, mai mult al seminarului decît al conștiinței lui, se topi în grabă, nu se mai auzi.

Acești clerici, ieri încă, păreau departe de toată grija cea lumească : ascultaseră nemișcați, cu capetele plecate, liturghia, urmaseră diferitele cursuri, se plimbaseră li-

niștiți în lungile lor haine negre prin gangurile reci. Azi furnicau pe trotuare, prin prăvălii, în drum spre gară, veseli, mândri de libertate și de tinerețe. Erau chiar mulți care își duceau, în răstimpuri, mâna la mustață. Nu era nici un păcat în tot ce făceau acum, ci, dimpotrivă, toate micile lor ștregării păreau mai mult cele din urmă flori, poate, ale nevinovăției de copil. Chiar bătrînul lor duhovnic, dacă i-ar fi văzut așa de veseli, nu le-ar fi luat-o în nume de rău. Știa și el că viața nu se termină cu cei patru ani de seminar, ci că abia de aici încolo începe. Totuși, multe lucruri nu li se puteau permite în seminar. Aici trebuia să se stăruie mai mult asupra educației lor preoțești, ca din tinerii aceștia să iasă preoți tari în credință și speranță, care să poată întări și pe alții. O, e foarte adevărat că se muncea aici pentru luminarea laturii celei mai prețioase a sufletului omenesc, pentru formarea și întărirea acelei conștiințe superioare, care e baza oricărui caracter adevărat ; pentru cîștigarea celui razim moral care nu prea obișnuiește să se clatine fiindcă purcede parcă din atingerea cu dumnezeirea. Dar din sufletul omenesc cresc atîtea simțiminte ! Largi simpatii nehotărîte inundă, de la o anumită vîrstă, sufletele clericilor, ca ale oricăror tineri. Și pentru limpezirea, pentru îndreptarea într-o anume matcă a simpatiilor acestora, viața de seminar nu poate face nimic, ori foarte puțin. Simțimintele acelea care, vai, nu privesc defel viața cerească, ci cea pămîntească, cresc și fără voia superiorilor, și ei n-au nici vreme, nici chip ca să le ducă într-o singură albie, și numai din motivul că sînt foarte deosebite, aproape cîți tineri. Deci, pentru păstrarea uniformității, le interzic. Poate că uniformitatea aceasta, în unele cazuri, să fie primejdioasă. Sînt tineri care se gîndesc c-o anumită sfială la ceea ce le este oprit, pentru care interzicerea nu face decît să îmbrace într-o haină mai frumoasă lucrul la care se gîndesc. Aceștia reușesc să stabilească o punte de trecere între viața obișnuită de seminar și aceea pe care, de la o anumită vîrstă, încep s-o viseze ; reușesc să armonizeze sentimentele lor și

dorințele cu poruncile vii ale credinței. Aceștia sînt, de obicei, elevii cei mai buni, și în tot cazul, cei care nu ajung decît foarte rar sub dojenile superiorilor.

Dar sînt și tineri pentru care opreliștea e o așîtare, care se gîndesc cu un fel de patimă la lucrul oprit și-l vād mai vrednic de dorit. Aceștia nu prea pot stabili o armonie între viața de seminar și cea dorită de dînșii, ori, cel puțin, armonia nu o pot face statornică. Pedepsele din seminar îi ajung, de obicei, pe aceștia din urmă. Dar pentru superiori e, totuși, foarte greu să-și facă o judecată definitivă asupra clericilor. De multe ori s-a dovedit că speranțele puse în cutare cleric bun nu s-au împlinit, pe cînd altul, obișnuit la transgresiuni în seminar, a ajuns un preot model.

Vasile Murășanu era dintre clericii care reușeau să stabilească armonia pomenită, fără însă ca să treacă în exagerări. Așa, de pildă, el nu se simți cu nimic vinovat pentru faptul că, înainte de vacanța Paștilor, vreo patru săptămîni nu și-a mai ras mustața. Pentru ce nu și-o rādea, avea conștiința curată, nu se putea înșela : să vadă ce impresie va face asupra domnișoarei Elenuța Rodean. Dar faptul acesta nu-l ținea de păcat și nu se simțea vinovat chiar înșelînd pe superiori, silindu-se să-și ascundă înaintea lor tulleiele blonde.

...Cum se apropia de gară, le mîngîia din cînd în cînd și era foarte mulțumit că încep să se înmoaie, căci în săptămîinile dintîi erau aspre și înțepau. Află pe Pătruș, îi mai dădu douăzeci de bani, își luă geamandanul și se apropie de ghișeul de bilete. Era înghesuială mare, clericii se pierdeau în mulțimea celuilalt public. Vasile Murășanu se văzu în curînd între două domnișoare cu părării mari, negre, cu fețele albe și zîmbitoare. De-o jumătate de an nu mai fusese în apropierea unei fete. Cu cartea subsuoară, o simțea foarte aproape pe Elenuța Rodean. Dar nu era vie, lîngă el, ca acestea două. El simți cum se roșește deodată, cum i se aprinde obrazul și cercă să privească la capul chel al unui bătrîn, care chiar atunci se aplecă înaintea ferestruții ghișeului. Cum

privea la chelia aceea pămîntie, își făcea muștrări aspre că s-a roșit așa, din bun senin, și îi părea chiar că a păcătuit împotriva Elenuței. A fost un adevărat zbucium pentru el pînă reuși să scape din îmbulzeală cu biletul în mîină și să alerge pe peron. Abia a ieșit în lume, și lumea începea să-l înăbușe ! Cu mișcări destul de ridicole, se plimba pe peron, cercînd să se liniștească, și fu fericit cînd simți că-i scade căldura din obraji. Întîlni colegi și începură să povestească veseli, rîzînd. Unii murmurau încet frînturi de cîntece, bătînd pe asfaltul peronului tacturi ușoare cu piciorul. Dar și Murășanu și alții nu puteau să nu arunce priviri fugare domnișoarelor care se zăreau prin mulțime, ori treceau pe lîngă ei. Pentru ochii clericilor ele aveau o atracție deosebită. Vasile Murășanu observă numaidecît felul lor de-a vorbi, clar, dulce, gîdilitor, cu totul deosebit de-al celorlalți călători, de-al cucoanelor chiar. Și, fără nici o sfială, își zise că-i place ciripitul acela. Era doar așa de curat !

Bufnind pe nări, țîșnind fuioare lungi de aburi, trenul se opri înaintea peronului. Cîteva clipe nu se mai putu vedea decît o mare învîlmășeală de oameni și de geamandane. Spre norocul lui, Vasile Murășanu ajunsese într-un vagon în care erau tot străini. Un loc mai era liber, dar Vasile nu întră, ci rămase pe coridorul vagonului. O clipă se gîndi să se coboare, să cerceteze unde este vreun coleg de-al lui, dar nu se putu hotărî, de teama să nu scape trenul. El călătorise de foarte puține ori cu trenul, — cînd venea la școală și cînd se ducea acasă, — și chiar drumurile acestea le făcea în răstimpuri destul de îndepărtate, așa că în el rămăsese mult din teama ce-o are țăranul față de monstrul acesta negru.

Nici nu avu vreme să se gîndească mult, se auzi un fluierat prelung, și trenul porni. Vasile Murășanu avu o tresărire de adîncă bucurie, de plăcere : mergea acasă ! Era trecut de douăzeci și trei de ani, adeseori în ceasurile de studiu își făcuse planuri serioase, bărbătești, — credea el, — asupra viitorului, și, totuși, bucuria ce-o simți acum era copilărească, dulce, ușoară, ca o alintare. Gara,

casele din oraș, stîlpii de telegraf zburau în urma lui, și el simțea, ușor, deliciul apropierei de casa părintească. Căci în clipele dinții el nu se gîndea decît la ai lui, la părinți, la cele două surori mari, la frățiorul mai mic, la casa, la curtea, la grădina lor. Și la gîndul că le va revedea în curînd, o căldură, o molesire plăcută i se răspîndeau în tot trupul, ca și cînd ar fi fost iarăși băiat de șase ani și ar fi adormit în mîngîierile mamei, care și-ar fi purtat domol degetele prin părul lui.

Se apropie de-un geam deschis. Un nesfîrșit covor verde, presărat pe alocuri cu floricele galbene de podbeal, fugea în urma trenului în apropiere, se rotea în depărtări ceva mai mari. Numai puține arături proaspete înnegreau pe alocuri. Ca o împăcare se cobora lumina dulce din văzduhul albastru ; în zare, departe, cerul se îmbrățișa cu pămîntul într-o ceață viorie.

Vasile Murășanu sorbea cu lăcomie aerul primăverii, mireasma pajistii tinere, a pămîntului umezit de ploaie. Nu-i mai părea rău că n-are nici un cunoscut în vagon. Cum privea minunile primăverii, îi lumină deodată un gînd care-i umplu sufletul cu pace, c-un fel de mîndrie, de ambiție. «Iată, îi zicea gîndul acela, Dumnezeu, pe care pînă acum te-ai silit să-l cunoști din cărți, s-a pus pe lucru, ca să-l poți cunoaște mai bine.» Toată învierea din natură părea că-i anume făcută să-l întărească și mai mult în convingerile ce se așezaseră în sufletul său cu privire la rostul vieții și al lumii.

Călătorii ieșeau din compartimente, treceau pe lîngă el, rîdeau ; el nu auzea nimic. O fetiță de vreo cincisprezece ani, zveltă, cu ochii negri, cu nasul ridicat puțin, avu chiar curajul să vină pînă lîngă el și să privească pe subt brațul ce și-l ținea răzimat de geam. El nu o luă în samă, și drăculețul, întăritat că nu reușește să-l scoată din visările lui pe tînărul care, aproape de-un ceas, privea pe geam, se apropie în grabă iarăși de el și-i rîse la ureche. Clericul tresări, privi înapoi, dar nu văzu pe nimeni, și își scoase iar capul pe geamul deschis. Avea o singură dorință : acum să-l întrebe profesorul Marin

despre «urmele lui Dumnezeu în lume», cum numea bătrînul argumentele cosmogonice. Știa că i-ar da un răspuns de l-ar lăsa pe domnul Marin cu gura căscată !

Trenul se opri la o gară mică, aproape un canton. De cînd plecase din oraș, aici văzu Vasile Murășanu satul cel dintîi. Părea un sat sărac, cu uliți strîmte, cu case mici, acoperite cu paie ori șindrilă. Dar cît ce-l zări, gîndurile lui luară deodată alt drum. Îi veni în minte satul lor, și cu el deodată îi veni în minte domnișoara Elenuța Rodean, pe care aproape o uitase. «Da, am s-o văd, își zise, poate îmi voi petrece cu ea la Paști ; nesmintit însă îi voi da cartea.» Și acum începură să-i furnice prin cap deosebite chipuri cum ar putea să-i prezinte volumul de nuvele. Nu se putea hotărî pentru nici unul dintre multele planuri pe care i le recomanda mintea și închipuirea. Pe unul singur îl respinse de la început, anume : să compacteze întîi volumul. S-ar putea foarte ușor ca legătorul de cărți să nu i-l dea gata pînă la sfîrșitul vacanței. Pentru ceva se hotărîse de la început : să scrie o dedicație pe pagina întîi a volumului. Dar ce să scrie, cum să-i zică ? Să pună o maximă ori un vers, ori simplu «domnișoarei», ori «drăgălașei domnișoare» ? Nu se putea hotărî !

În sfîrșit, va trebui să fie mai cutezător de aici încolo. Aceasta era limpede. Mai are două luni, își ia diploma, parohii vacante bune, — căci se gîndea, nesmintit, la una de clasa întîi, — vor fi de bună samă la toamnă, și ar putea, deci, în vara ce vine, să se căsătorească. Trebuie să se convingă odată despre simpatia fetei, despre învoirea domnului Rodean. Pîn-acum n-a putut afla nimic cu siguranță. Nici mirare nu e, căci a fost aproape băiat. Dar de-acum trebuie să se convingă, nu mai e vreme de așteptat. Se simțea om matur, bărbat, trebuia să-și făurească viitorul. Cum se gîndea așa, avu chiar unele porniri de mînie față de Elenuța și notarul Rodean că nu i-au dat să înțeleagă nimic cu siguranță pînă acum și că poate nici în vacanța asta de Paști nu-l vor

lăsa să bănuiască nimic. Alți colegi de-ai lui din anul al patrulea puteau vorbi cu siguranță de logodnă în august, de căsătorie în octombrie ; el nu putea să le spună nimic.

Vai, era adevărat că Elenuța Rodean era avută, era chiar prea avută pentru un cleric ! Dar, în sfârșit, va ajunge și el, cu siguranță, într-o parohie bună, poate peste câțiva ani va fi protopop, și, la urma urmei, notarul poate să nu-i deie zestre așa de mare. El, Vasile, se mulțumește și cu mai puțin, ba, dacă ar fi de lipsă, nu-i trebuie nici o zestre. Vor putea ei trăi foarte bine și foarte fericiți și fără aurul notarului Rodean.

Deodată începu, așa, din bun senin, să-l judece foarte aspru pe notar pentru că era avut. Începu să urască, din tot sufletul, baia de aur la care era părtaș principal tatăl Elenuței, aproape singurul proprietar. Și-o închipui repede ca pe o gură de iad, ca pe un dușman care se pune curmeziș în calea fericirii lui. Și are vreun merit notarul că s-a îmbogățit ? N-are. Peste orișicine poate da un astfel de noroc. Și peste el, clericul Vasile Murășanu.

Nu mai admira acum frumusețile primăverii, nu se mai gîndea la argumentele cosmogonice pentru existența lui Dumnezeu ; descoperea piedeci tot mai grele în apropierea lui de Elenuța Rodean. Își aduse aminte că una din fetele notarului era măritată, de doi ani, după un doctor la oraș ; că alte două sînt logodite de prin faur — după cît știa — cu doi advocați tineri. Își aminti că, între oaspeții care cercetau familia notarului, n-a zărit niciodată vreun preot, ori vreun cleric între tinerii care făceau curte domnișoarelor. Gîndurile lui deveneau tot mai grele, tot mai serioase. Ce folos că frățietatea, egalitatea între oameni e proclamată de atîtea veacuri de legea lui Hristos, că e vestită cu căldură de atîția mari gînditori, dacă averea pune atîtea stavile între oameni ! În Văleni, chiar, baia de aur «Arhanghelii» n-a săpat

prăpastii îngrozitoare între oameni, între intelectualii de acolo ? Tatăl său, popa Murășanu, fiindcă nu-i societătar la baia aceea, nu-i socotit numai ca a cincea roată la car ? Chiar țărani, nu salută cu mai mult respect pe notarul Rodean decît pe popa ? Poate să dea și peste el un noroc ca și peste tatăl Elenuței ! Dar popa Murășanu, de șaptesprezece ani, cum nu s-a întîlnit cu un astfel de noroc ? Nu, averile mari nu sînt rînduite decît pentru puțini oameni. Clericul ar fi voit să se convingă că sînt rînduite spre pierzarea acelor oameni, dar se gîndea la belșugul în care trăia familia notarului și vedea că baia aceea de aur, «Arhanghelii», deocamdată numai pe el îl apasă, pe el îl face nenorocit.

Trenul alerga în goană nebună, șesul se strîmta tot mai mult, dealuri se înălțau tot mai dese, mai înalte de o parte și de alta. La o gară mai mare Vasile Murășanu se coborî, schimbă trenul și, la șapte sara, ajunsese în orașul X, unde trebuia să rămînă peste noapte. El se coborî puțin mai liniștit. Își zicea că Elenuța nu se va gîndi niciodată că averea ar putea să sape o prăpastie între ei. Ea e curată, nevinovată, vînturile ambiției nu s-au apropiat încă de sufletul său. Clericul încerca să se convingă că Elenuța nici nu samănă cu celelalte surori, că e modestă, prea modestă chiar, și că, la urma urmelor, s-ar putea căsători și fără învoirea părinților. El se apropia aproape fericit de birtul unde avea să rămînă peste noapte, cînd deodată simți că-l îneacă un fum, un miros înăbușitor. Cunoștea mirosul acesta. Se opri o clipă și văzu fumul întunecat și gros care se înălța în colonne lungi din multele urloaie ale fabricilor care topeau materii minerale. Baia «Arhanghelii» îi apăru deodată și mai amenințătoare, ca și cînd l-ar pîndi din întuneric, și Vasile Murășanu intra cu inima strînsă în birt. Se opri o clipă lîngă ușă și deodată simți o dorință adîncă de-a se întoarce în seminar. Nu mai simți nici o plăcere să meargă acasă.

II

Cînd intră Vasile Murășanu în birt, în jurul meselor rotunde ospătau cu mîncare și băutură mulți oameni. Era o sală pătrată, destul de afumată. Vița-de-vie ce decora pereții abia se mai cunoștea. Un om înalt, ridicîndu-și mîna, ar fi ajuns la tavan. O singură lampă, suspendată, lumina deosebitele fețe aplecate asupra farfuriilor. Crișmarul, un om mijlociu, chel, pîntecos, se apropia cînd de o masă, cînd de alta, și c-o voce aspră, răgușită, întreba pe oaspeți ce mai poftesc. Cu aceeași voce de țîțînă neunsă striga, privind pe o ușă deschisă :

— Domnișoară ! O friptură de purcel ! Un litru de vin ! Două halbe.

— Vineee ! se auzea din depărtare.

Și domnișoara, o femeie voluminoasă, palidă, cu nas încovoiat, de semită, apărea îndată cu farfurii, cu băuturi.

Crișmarul se apropie de clericul Murășanu, care se așezase într-un colț, la o masă liberă pînă acum. Îl cunoștea demult, căci de cînd Vasile umbla la școală se oprea aici, în fiecare an, de două-trei ori. Dar acum birtașul păru că nu-l cunoaște.

— Ce poștești dumneata ? îl întrebă indiferent.

— O cameră pentru noapte.

— Este, este, dar pînă atunci ceva de gustare, vin, bere ? Poștești și o friptură de vițel ?

Vasile Murășanu băgă de samă numaidecît că domnul Ilie nu-l cunoaște. Îi fu foarte mulțumitor pentru neatenția asta.

— Da, o halbă, te rog, și pe urmă cina, friptura de vițel.

— Domnișoară ! O halbă pentru dumnealui și o friptură de vițel ! strigă domnul Ilie spre ușa deschisă.

Peste puțin, Vasile Murășanu sorbea din halbă. Își răsuuci o țigară și începu să asculte la doi țărani care se așezaseră la o masă aproape de el. Birtul acesta avea o

singură sală pentru oaspeți și se puteau vedea, adeseori, la aceeași masă preoți, адвоcați, țărani, meseriași. Cei doi țărani, vorbeau încet, aproape șoptind, închinînd mereu din păhăruțe.

— De, zise unul, dacă nu-i noroc, nu-i, și pace ! Eu de la stretenie am cheltuit două sute de zloți, și am muncit la rînd cu băieșii. S-a isprăvit ! La «Corbul», la «Balta neagră» — nu mai este aur ! Am să încerc acum la «Trei sfinți.»

— Cheltuiești degeaba, zise celălalt. Eu în băile de la noi nu mai cred. De cinci ani, de cînd tot încercăm, ne-am fi putut cumînți. Aurul s-a tras de la noi, s-a tras în munții din Văleni. Prost am fost că n-am crezut ce mi-a spus acum trei ani Vasile Roșca. De-l credeam, îmi rămîneau în pungă o mie de zloți.

— Ei, băieșii nu pricep totdeauna ce spune Vîlva Băilor, zise cel dintîi. Dacă ne-am fi luat după Vasile Roșca, azi trebuia să fim mutați cu satul în Văleni. Totuși, nu putem zice că n-ar mai fi picat și pe la noi cîte un kilogram, două.

— Atîta e puțin, pretine, și, de-mi vei crede mie, va fi tot mai puțin. Cît despre mine, eu sînt hotărît ! Îndată ce trec sărbătorile Paștilor, mă duc în Văleni.

— Ca băieș cu plată la zi ?

— De ce nu ? Despre «Arhanghelii» de-acolo se povestesc adevărate minuni. Sînt încredințat că tot ce mi-a spus Vasile Roșca e adevărat. Să vezi numa, nu se poate înșela cineva așa de tare. Venea Vasile Roșca, ud și flămînd, în puterea nopții, de la «Corbul». Venea ca omul năcăjit, cu capul frînt în piept. Deodată vede că opaițul din mîna nu-i mai luminează. Se oprește, privește înfri-coșat în sus : o flacără uriașă trecea peste munți și-un glas striga din flacără : «Norocul Vălenilor, norocul Vălenilor !». Și pe lîngă glasul ăsta mare se auzeau încă multe, care păreau că fierb, și nu se putea pricepe ce spun. Dar Vasile a rămas stîlp de piatră și a văzut cum flacăra s-a coborît pe muntele Corăbiuța, unde e baia «Arhanghelii». Dacă ai fi cuminte, m-ai asculta...

Cei doi țărani își apropiară scaunele, își aplecară fețele, nerase de săptămîni, și începură să șoptească.

Un sloi de gheață se așeză pe inima clericului Vasile Murășanu ; din sloiul acela îi străbăteau trupul lungi fiori de frig. Lăsa mîncarea aproape neatinsă și se ridică, voind să treacă în cameră, să se culce, să fie singur. Dar în clipa aceea crîșmarul îl observă, bătu din palme și se apropie zîmbind de el.

— Dumneata erai ? Ptii, nici nu te-am cunoscut ! Cum nu mi-a dat prin cap că e luni, în Săptămîna Mare, și se încep vacanțele de Paști ?

— Îi strînse cu putere mîna ; îl făcu să șadă din nou la masă ; aduse o jumătate de vin.

— Căruța noastră a fost de curînd pe-aici ? întrebă în silă Vasile, care nu fu deloc mulțumit că l-a recunoscut crîșmarul.

— N-a fost. Dar pe dimineață va fi aici cu siguranță. L-ai avizat pe părintele ?

— L-am avizat, dar poate vor fi drumurile rele. Alte dăți era totdeauna decusară aici.

— Poate să sosească încă ! E abia nouă, zise repede domnul Ilie. Dar nu e nici o supărare dacă nu vine ! E aici trăsura domnului notar Rodean !

— E aici ? întrebă Vasile, pîlînd și mai tare.

— O, aproape în fiecare săptămîină ! Multă alergare, multă zoală pe cai ! Dar fie, că se plătește ! — Crîșmarul se apropie mai tare de cleric și-l întrebă încet : Aș vrea să știu chiar din gura dumitale : sînteți societar la « Arhanghelii » ?

— Nu sîntem, zise aproape deznădăjduit Vasile Murășanu că numele acesta îl urmărește pretutindenea.

— Am deci eu dreptate, spuse ceva mai tare birtașul, privind la masa din fund, unde patru inși jucau cărți. Dar e pagubă, adaose îndată cu vocea scăzută, e mare pagubă ! Acolo e aur mult acum. E o nebulie ce-i acolo !

— Mai mult ca în iarnă ? întrebă abia auzit Vasile.

Cei doi țărani încetară deodată din șoptit, își dădură capetele înapoi și începură să asculte.

— În iarnă n-a fost nimic ! Acum e adevărată minune ; taie în aur ca-n mămăligă ! Păcat că nu-i părtaş părintele ! Acum odată știu că l-ar fi văzut Dumnezeu ! Notarul Rodean nu mai știe unde să-și adune bogățiile. Pe dumneata nu te-a avizat nimeni ?

Birtașul îl privi cercetător ; lui Murășanu îi păru că face o aluzie, o aluzie la domnișoara Elenuța, cel puțin ea-l va fi avizat ! Și începu să urască deodată, din tot sufletul, pe omul acesta chel, a cărui voce îi cîrțîia mereu la urechi ca o țîșină neunsă.

— Nu știi nimic, zise el rece.

— Așadar, e adevărat că familiile dumneavoastră nu sînt în relații de pretinie, că pentru aceea n-a putut ajunge părintele părtaş la «Arhanghelii» ?

Chelul îl sfredelea cu o privire în care ardea nerăbdarea.

— Tata niciodată n-a umblat să ajungă societar la baia aceea, răspunse cu dezgust clericul.

— Se poate, se poate... zise repede, satisfăcut parcă, birtașul. Dar n-ar fi rău să încerce. Cu o vorbă bună, domnul Rodean... ce mai știi... poate i-ar da și dumnealui o parte, poate...

— Of ! făcu scîrbit clericul și privi în laturi.

— Ei, dumneata ești tinăr, dumneata ai capul plin de iluzii ! Dumneata crezi că așa ceva ar fi cu neputință ! Dar în viață cîte nu se întîmplă, cîte nu trăbă să se întîmple ! Vorba e să știi prinde momentul. Iată, eu aș fi gata... aș fi aplicat... să-i fac orice servicii notarului dacă m-ar lua societar. E o avere uriașă, acolo, tinăre !

— Trăim noi și cu mai puțin, trăim din ce ne dă Dumnezeu, domnule Ștefănescu, zise Vasile Murășanu și se ridică foarte întunecat de la masă.

— Păcatele mele, făcu deznădăjduit crîșmarul, nu zic eu că pierim ! Dar n-ar fi permis ca astfel de bucături să ne scape din gură. Trăim și noi, dar, totuși, ce deosebire ! Iacă, amețim umblînd după treburi, facem umbră pămîntului. Ce-i viața noastră pe lîngă a notarului Rodean, de pildă ? Știi unde s-a dus azi-dimineață ? La Viena, să-și aducă fata.

— Fata ? întrebă repede Vasile, simțind că începe să-i vijîie capul.

— Așa-i că te miri ? făcu satisfăcut Ștefănescu, deschizînd o gură largă de pește.

— Care... domnișoară ? bîlbîi Vasile.

— Ei, d-apoi domnișoara Elenuța, cea mai mică. A petrecut iarna întreagă la Viena, într-un institut foarte renumit. «Arhanghelii» știu că-i vor scutura acestei păsăruici o zestre frumoasă !...

Vasile Murășanu ieși fără să-i mai spună o vorbă, fără să fi gustat din vin, și trecu în camera unde avea să doarmă. În urma lui, cei doi țărani zîmbiră, se priviră cu înțeles, și, ciocnind, sorbiră pătărelele.

Crîșmarul Ștefănescu îi observă, se apropie de ei.

— Domnișorul e din Văleni ? întrebă unul.

— Da, e ficiorul părintelui de-acolo, al popii Murășanu. Am tot auzit că popa cu notarul nu se au bine în Văleni, dar acum cred. Și e păcat, părintele e un om foarte cumsecade și are familie grea. Două fete de măritat. S-ar fi căzut să aibă și ele o zestre de la «Arhanghelii».

— E adevărat, dar, că-i aur mult acolo, de trei săptămîni ? întrebă cu privirile aprinse celalalt țaran.

— Notarul nu merge atîta pentru fată la Viena, ci mai mult ca să schimbe acolo aurul. Se zice că se plătește cu mult mai bine, răspunse birtașul. Apoi, după o gîndire : Ia să-mi spuneți, pentru ce nu mergeți dumneavoastră acolo să lucrați ?

Cei doi țărani se priviră, zîmbiră cu înțeles, apoi unul răspunse :

— Nu-i lipsă de băieși străini. Sînt destui în Văleni.

— Of, dar o zi poate că tot ați putea munci. Și o zi e mult ! zise Ștefănescu, privind cu lăcomie în depărtări, ca și cînd ar vedea aurul de la «Arhanghelii».

El se depărtă de masa celor doi, legănîndu-se pe picioarele scurte și groase ca doi butuci.

Cei doi țărani nu mai vorbiră. Crîșmarul le ghici gîndul : ei se hotărîseră să se facă luntre și punte să

poată munci cel puțin o jumătate de zi la «Arhanghelii». Tăceau acum, surprinși, înfricoșați că taina lor e descoperită. Peste puțină vreme se ridicară și se strecurară în noaptea rece.

Vasile Murășanu se lăsă frînt pe pat. Nedezbrăcat, stătea întins, ținîndu-și mînile reci pe fruntea înfierbîntată. Capul îi vuia mereu și începu să-l doară cumplit. Nici un gînd limpede nu-i veni la început. Îi revenea mereu în imaginația aprinsă flacăra uriașă de care vorbise țaranul acela, și-i părea uneori că aude și glasul : «Norocul Vălenilor, norocul Vălenilor!». Apoi, alte închipuiri i se amestecau, alungîndu-se mereu. Văzu seminarul, pe profesorul Marin, auzi înjurînd pe clericul cel negru care se tăiasă cu briciul. Nu-și putea da sama ce se petrece cu dînsul. Cînd începu să se mai liniștească, băgă de samă că lumînarea arsesese de jumătate. Cercă să se ridice, s-o sufle, dar simți o durere adîncă în toate încheieturile. Se lăsă iar pe perină și se simți deodată foarte deznădăjduit. Acum știa că toată durerea lui izvora din vestea că Elenuța fusese o iarnă întregă la Viena, și că el nu știuse nimic. Simți o revoltă adîncă împotriva părinților, a surorilor, că nu l-au avizat, că nu i-au scris nici un șir ; împotriva Elenuței, că nu i-a trimis o singură ilustrată... Deodată îi veni întrebarea aceasta : «Dar cînd ți-a mai scris ție Elenuța?». Ca și cînd s-ar fi trezit dintr-un somn adînc, privi la întrebarea aceasta, pe care părea că o vede scrisă, pe o foaie albă de hîrtie, înaintea sa. «Cînd mi-a mai scris?», își zise el înfiorat. Și tot el își răspunse : «Niciodată!». Și acum, întîia oară în viață, începu să judece așezat, cumpănind totul, cumpănindu-și limpede simțimintele. Îi păru acum că de pe dînsul cade o haină ușoară și rămîne în el ceva ce nu se va clăti niciodată. Îi părea ca și cînd copilăria s-ar fi depărtat de la el pentru totdeauna.

Pentru ce să-l fi avizat părinții ori surorile? Știa cineva că el se gîndește la Elenuța? S-a spovedit el vreodată cel puțin surorilor? Ori, din purtările lui, ar fi putut pricepe cineva că-i e simpatică domnișoara aceea?

Iată cît a fost el de copil ! Nimeni nu ştia nimic ce gînduri îl bat, şi aştepta să fie avizat că pe Elenuţa a a dus-o notarul la Viena ! Dar ea ştia ceva ? Oricît se gîndi Vasile Murăşanu, nu-şi putu aduce aminte de nici o vorbă, privire sau purtare din care Elenuţa să ştie ce-i în sufletul lui. Şi ce era în sufletul lui ? Dintr-o ochire fulgerătoare, clericul înţelese că era o lume întregă, dar pînă acum nu făcuse nimic ca şi alţii să poată descoperi lumea aceea ! Simţi cum i se aprinde obrazul de ruşine ! Altfel trebuia s-o iubească !

Cu o claritate uimitoare i se arătau icoane din trecut. Întîlnirile din sat, în vacanţele de vară, pînă fusese elev, nu însemnaseră mult. Îşi ridică pălăria, domnişoarele cele mari înclinau din cap, fetiţa cea de doisprezece ani rîdea, săltînd uşor pe lîngă ele, în haina de zăpadă. N-a ştiut niciodată din ce motive, dar ai popii nu mergeau la notar, ai notarului nu veneau la ai popii. Nici nu s-a gîndit în anii aceia că nu ar trebui să se întîmple așa, ci altfel. El, pe-atunci, avea o singură grijă : şcoala şi certificatele ; iar acasă — să ajute la fin, la otavă, la secere. Îi părea chiar că domnişoarele notarului sînt nişte străine în sat.

În anul al doilea de seminar, mergînd odată la plimbare cu ceilalţi clerici, în rînduri de cîte doi, văzuse că se apropie de ei un şir lung de costume cenuşii : înainte erau fetiţe mici, apoi tot mai înalte. Cam pe la mijlocul şirului zărise o faţă cunoscută şi îşi ridicase pălăria. «O cunoşti ?» îl întrebasese clericul de lîngă el. — «Mi se pare că-i fata notarului de la noi», răspunsese Vasile, şi inima începuse să-i bată cu putere. — «Numai ţi se pare ? Se poate asta ?»

Dar a mai văzut-o încă de trei ori. A salutat-o, şi fetiţa i-a zîmbit. De-atunci s-a început visul lui de fericire. În vacanţa următoare a întîlnit-o, o dată, singură pe stradă. Venea de la prăvălie, pe umeri cu o năframă cafenie. Trăgea un vînt rece de la miazănoapte. O salutasă şi voise să treacă — îl ameteau bătăile inimii, — dar fetiţa, acum de cincisprezece ani, îl oprise : «Nu-ţi pare

curios, domnule Murășanu, că sîntem dintr-un sat și abia ne cunoaștem?» — El nu răspunsese. — «În anul viitor ai putea să-mi faci cîte-o vizită în internat. E permis.» Îi zîmbise și se depărtase.

Dar în anul viitor, și în acesta, Elenuța nu mai veni în orașul unde își făcea Vasile seminarul. Notarul Ro-dean o purta, aproape în fiecare an, tot la alte școli.

Abia ar face cîteva ceasuri dacă ar aduna toate minu-tele cît a vorbit cu domnișoara Elenuța. Și au vorbit despre lucruri așa de indifferente ! Nebun a fost că-și ținea ochii mereu plecați în pămînt ! Poate că Elenuța ar fi voit să-i vadă, poate că el ar fi descoperit ceva în privirile ei. El o cunoștea mai mult după voce, după vocea aceea dulce, clară, pe care ar fi recunoscut-o între mii de glasuri. Îi părea că fetița aceea vorbește deosebit de mlădios cînd era aproape de el, și lui îi era destul atîta.

Ce copil a fost ! Mereu revenea la convingerea aceasta și nu-și putea ierta că fusese așa de negîndit, că nu-î dăduse Elenuței un semn despre simpatia lui ! Adevărat că în vacanțele de vară cerca de multe ori să se apropie de ea ; adică mai mult avea dorința aceasta, căci îndrăz-neala îi lipsea. Dar Elenuța va fi putut înțelege dorința lui ? Cum s-o înțeleagă văzîndu-l mereu în depărtări mari de dînsa ? El a fost așa de neprevăzător, așa de mărginit, încît se mulțumise cu simțimintele sale și nu s-a mai interesat și de-ale fetei. Cu cît o iubea mai mult, o credea, tot mai cu siguranță, a lui. În gînd se și logodise, se căsătorise chiar cu Elenuța, și trăiau amîndoi undeva departe, într-o parohie bună.

Ce prostie !

Inundîndu-l mereu lumina ce i-o coborîse în suflet fetița aceasta, trăise într-o lume de închipuiri, care, vai, poate n-o să se realizeze niciodată.

Acum, venind în vacanța de Paști, făcuse o ultimă prostie : îi cumpărase volumul de nuvele ! Și se gîndise să-i scrie și o dedicație ! Dar cine-l putea asigura că domnișoara Elenuța va fi bucuroasă de darul lui, că-l

va primi ? Și chiar să-l primească, are el vreun drept să-i scrie un șir pe pagina întâi ?

Un gând chinuitor izvorî acum din întunec : poate alt tînăr e stăpîn pe inima Elenuței ! Prin cîte orașe a trăit, nu va fi putut întîlni pe cineva care să-i placă și care să nu fie așa de nedibaci ca el, Vasile Murășan ? Nu s-ar putea chiar ca notarul Rodean să-i fi ales pe cineva, cu situație bună, frumos, avut ? Avut ! Aceasta era calitatea cea mai primejdioasă a unui tînăr pentru Vasile Murășanu. Nedeslușit simți că avuția notarului Rodean e ceea ce l-a umplut de sfială și nehotărîre în apropierea lui de Elenuța ! Baia «Arhanghelii» îi veni în minte mai amenințătoare ca totdeauna.

Se simți deodată că urăște din tot sufletul acest izvor de aur ; pe cei doi țărani care o pomeniseră, pe birtașul Ștefănescu care o lăudase ; chiar drumul acesta spre casă și pe toți oamenii de pe-aici care păreau infectați de setea de aur.

Abia în zori putu să ațipească, și în somnul scurt i se arătă flacăra aceea uriașă pe care o văzuse băieșul Vasile Roșca ; acum avea proporții înfiorătoare, îmbrăca cerul întreg, umplea văzduhul, se cobora pe pămînt aprinzînd pădurile. Se trezi, asudat, înfiorat, la șapte, cînd auzi o ciocănitură în ușă.

III

Sluga popii Murășanu sosi în curtea birtului cu noaptea-n cap. Deshămă călușeii de munte, îi duse în grajd, le puse otava în iesle și, aruncîndu-le pe spinare două țoale vărgate cu roșu, ieși în curte. În liniștea adîncă se auzeau numai sforăiturile cailor din grajd și, în răstimpuri, horcăitul vizitiilor care dormeau în trăsuri, învâliți în mantale blănite. Sluga Ierotei își săltă pe umerii largi jocul mișos și, șezînd în căruță, începu să-și răsu-

cească o țigară. Noaptea de april sînt foarte răcoroase la munte. Lui Ierotei nu-i era frig și, după ce stinse capătul de țigară, ar fi voit să aștească puțin, dar nu putu. Se mișca mereu în cojoc și abia aștepta să se reverse de ziuă. Adăpă în zori caili, le mai puse în iesle restul de otavă, și îndată ce zări o slujnică deschizînd o fereastră de la bucătăria birtului, îi strigă :

— Auzi, tu, hăi, tu, scumpete, s-au sculat domnii ?

Slujnica nu-i răspunse, ci-și retrase numaidecît capul buhos, fața umflată de somn. Dar în curînd aceeași față se coborî în curte, să deschidă cotețele pasărilor.

— S-au sculat domnii, tu, vecină ? o întrebă din nou Ierotei.

— Prostule, zise slujnica mînioasă, nu s-or scula cu noaptea-n cap !

— Dar un păhărel de rachiu aş putea să capăt ?

— Nici domnișoara nu s-a sculat, răspunse fata, dînd drumul pasărilor, care umplură numaidecît curtea, cîrîind, alungîndu-se, începînd să rîcîie prin resturile de nutrețe de sub trăsuri.

— Mi-ai putea aduce tu un păhărel de rachiu ? Nu-l poftesc de-a geaba, zise Ierotei.

Slujnica îl privi mînioasă și nu-i răspunse. Îi părea foarte cutezător ca omul acesta, trecut de patruzeci de ani, cu fața brăzdată de părăiașe adînci, cu mustața surie, să-i vorbească așa.

— Nu te mînia, zise Ierotei, dacă nu poți, bine, o să aștept pînă se va scula domnișoara. Dar mi-ai putea spune : domnișorul nost' a sosit ?

— Care domnișor ? întrebă slujnica încruntîndu-și sprîncenele.

— Domnul *tiolog*, ficiorul popii din Văleni, răspunse Ierotei. După el am venit.

Fata îl privi deodată cu multă curiozitate.

— Din Văleni ești dumneata ? îl întrebă repede.

— Ba bine că nu ! Dar iote, zise Ierotei, zărînd o trăsură cunoscută, asta parcă ar fi a notarului de la noi.

— Da, e a domnului Rodean. E adevărat că a tăiat săptămîna asta douăzeci de kilograme de aur ?

— Cine ?

— Domnul notar.

— El nu, dar băieșii dumisale, zise cu convingere Ierotei.

— Sluga domnului Rodean de ieri dimineată nu s-a mai mișcat din crîșma de la «Trei stejari».

— Hm ! făcu Ierotei cu deznădejde. Țăla poate !

— Așadar, e adevărat ? întrebă slujnica apropiindu-se mai tare de el.

— Ce să fie adevărat ?

— Că din aurul acela i-a venit și slugii o parte bunicică ?

— Cine umblă cu miera și să nu-și lingă degetele ? întrebă Ierotei abătut.

Fata oftă și porni pe scări. Se gândi cu ciudă că nu dăduse nici un crezămînt slugii notarului. Ieri, la ojină, o trimisese domnul Ștefănescu, birtașul, să-l caute pe «ticălosul ăla», care își uitase toată ziua de cai. Ea îl aflase, după multă alergare, în crîșma de la «Trei stejari». Sluga își petrecea cu doi lăutari. Cît ce-o văzuse o prinsese în brațe, o strînsese cu putere și-i zisese : «Lasă caii dracului ! Vino lîngă mine. Facem o petrecanie, de...» Și-i arătase o pungă plină. Ce proastă a fost că n-a rămas ! Putea să aibă azi cîtiva galbeni din punga aceea. Deodată se opri înaintea scărilor și se întoarse spre Ierotei.

— N-ai lucrat și dumneata pe la «Arhanghelii» ? îl întrebă repede.

— Nu, eu nu ! răspunse c-o voce deznădăjduită sluga. Eu nu mă pricep la băit, altfel... n-aș sluji eu pe la popa.

Fata se învîrți repede într-un călcîi și dispăru în birt.

Mai tîrziu se sculă și domnișoara. Ierotei își bău rachiul pe care-l poftea de-atîta vreme.

— Domnișorul din Văleni s-a sculat ? întrebă el pe chelnăriță, care părea foarte indispusă.

— Încă nu, răspunse ea scurt.

— Te rog să-l trezești ; avem drum lung și greu pînă acasă.

Dar domnișoara nu-l luă în samă. Abia pe la șapte îi împlini rugarea domnul Ștefănescu.

Vasile Murășanu desluși cu mare silă unde se afla. Sări din pat și văzu abia acum că dormise îmbrăcat. Se spălă repede, își luă gemandanul și, ieșind, zări pe Ierotei în curte. De patru ani era Ierotei slugă la popa. Nu fusese căsătorit niciodată, nici nu era din Văleni. Lui Vasile nu i-a fost niciodată simpatic omul acesta moale, încet în mișcări, puțin cam tântănit de cap și teleleu. De multe ori se mira, înaintea părintelui, cum de-l mai ține. Vedea cum Ierotei, cînd era mai arzătoare munca, se îmbolnăvea, ori tîndălea, încurcînd mai mult decît ajutînd. «Ce vrei, îi răspundea tatăl său, dacă nu-l țin pe el, rămîn fără slugă. Ficiorii de-aici din sat nu vin. Băile-i ademenesc pe toți.»

Și astfel părintele Murășanu era silit să-și amărăscă zilele cu Ierotei. De altfel, nu era om rău. Avea o singură patimă : rachiul, dar mai mult îl gusta, nu bea să se îmbete. Și avea o însușire foarte rară : n-ar fi furat ceva de la stăpîni pentru toate bunurile din lume.

Cît ce-l zări pe Vasile Murășanu, își ridică pălăria, îi dădu «Bună-dimineața, domnișor» și păru foarte vesel.

— Acasă sînt bine, Ierotei ? îl întrebă clericul, uitîndu-se la surîsul larg de pe fața slugii. Avea o față pe care nu se potrivea surîsul ; nourașul de lumină între brazdele adînci ale obrazilor părea o batjocoră.

— Bine, domnișor, sînt toți bine. Părintele mi-a poruncit să-ți spun să te învălești bine pe drum. Pe la noi e încă frig.

— Căii sînt hodiniți, Ierotei ?

— Mîncăți și adăpați, cu hamurile în spinare, numai să pornim.

— Bine. Îndată sînt gata și eu. Vezi și-ți cere un păhărel.

Sluga rânji de bucurie, arătându-și dinții lați, gălbirii.

Peste o jumătate de ceas căruța popii din Văleni du-răi peste podețul dinaintea curții birtului și apucă pe drumul neted și umed. Ierotei își aprinsese o țigară groasă, de foi, și colbăia necurmat. Fumul vînat, piș-cător, zbura luat în pale mici de vînt.

— De-aia-mi place mie țigara groasă la drum. O aprinzi aici și ține pînă-n Deleni, zise Ierotei, întor-cîndu-și peste umăr fața brăzdată și arătîndu-și dinții puternici. Era foarte mulțumitor lui Vasile și pentru rachiul, și pentru țigări.

Căruța alerga cotînd mereu pe ulițele strîmte ale orașelului. Pe-alocuri drumul era pardosit cu piatră de rîu, cu mici bolovași. Pe-aici căruța se zguduia cumplit și făcea o larmă asurzitoare din roți, din lesele de nuiele.

Prăvăliile erau deschise de curînd, și ucenici sprinteni se iveau pe-o clipă în uși. Nu prea erau cumpărători în ceasurile de dimineață. Casele c-un etaj, cu două, dis-părură în curînd, rămaseră în urmă, și ulița pe care alergau acum caii era aproape o uliță de sat. Chiar în cap, o crîsmă era plină de muncitori, de țărani care veneau în oraș.

Adevărat că era răcoroasă dimineața asta de april! Clericul se ascunse mai bine în largul palton de iarnă lucrat de croitorul seminarului.

Oricît îi era de nesimpatic sluga Ierotei, el simțise că se liniștește îndată ce-l zărise. După ce se sui în căruța lor, după ce se acoperi cu țoale aduse de-acasă, el se liniști deplin. Începu să fie pătruns iarăși de bucu-ria apropierei de casă, îi părea chiar că, într-un anu-mit fel, îi și simte pe cei de-acasă. Părinții, surorile păreau că-l mîngîie de departe. La frumoasele slujbe din Săptămîna Patimilor va cînta în strană, iar a doua zi de Paști va spune în biserică cea dintîi predică a lui. O avea pregătită de trei săptămîni, o știa pe dinafară, o repetase cu glas mare, cu gesturi, de multe ori, prin coridorul întunecos al seminarului. Are să fie o predică

strașnică asta ! Simțea chiar o bucurie ciudată gîndindu-se că va spune o predică mai frumoasă de cum obișnuiește tatăl său să spună. Vor asculta oamenii ca sfinții, vor rămîne mirați la sfîrșit și, ieșind din biserică, își vor zice : «Ce popă scump o să iasă din domnișorul Vasile !».

Căluții alergau în trap săltîndu-și coama lungă și aspră. Livezi largi fugeau în urma căruței, se roteau domol în depărtări ; jurul întreg era pace și liniște, numai căruța făcea un zgomot necurmat, sunînd a lemn uscat, a verigi de fier. Nu mai era nici nouă, nici de curînd reparată căruța popii din Văleni. Durăitul ei răsuna în pădurile ce începeau să se ivească înaintea lor ca o cădere necurmată de ape.

Lui Vasile îi plăcea vuietul acesta săc, căci începuse să-și repete în gînd predica. Se emoționa însă în grabă și spunea cuvintele destul de tare, în vreme ce simțea și gesturile ce trebuia să le facă. De atîtea ori a auzit în seminar această poruncă de căpetenie : «Preotul să nu se gîndească niciodată la el cînd propovăduiește cuvîntul Domnului. Nu predică să-și arate talentul, ci să învețe și să îndrepteze pe alții.» Vai, dar era o poruncă prea grea pentru un cleric tînăr. Vasile Murășanu gusta înainte plăcerile succesului. Era înțîia lui vorbire în fața poporenilor, și cine ar putea să spună că, făcîndu-și debutul oratoric, nu s-a admirat pe sine însuși ?

Simțindu-și părinții, casa lor aproape, convingîndu-se că-n el sălășluiește o forță nu de toate zilele, după cum putea vedea din avîntul cu care își repetase predica, Vasile Murășanu simțea cum îi crește o nouă putere în suflet. Cuteza acum să se gîndească liniștit și la visul lui, și la baia «Arhanghelii», și la notarul Rodean, și chiar la Elenuța. Începu numaidecît să-și țină o lecție însuflețită de filosofie foarte optimistă. Se convingea, cu mare ușurință, că adevărata valoare a unui om nu stă în avere, nici în poziția socială ce-o ocupă, ci în el însuși. Cît prețuiesc cunoștințele, cultura, lupta noastră

pentru ideal, atîta sîntem. Poate, mai ales, cît prețuiesc simțimintele noastre. Și, după cîte își dădea sama acum, fondul lui sufletesc nu era de disprețuit. Dimpotrivă! Se simțea gata să se măsoare cu orișicine, cu atît mai mult cu notarul Rodean, față de care, de altfel, avea o repulsiune instinctivă chiar cînd era în dispoziția cea mai bună.

Vedea deci mai puțin îngrozitoare prăpastia ce-o săpase între el și Elenuța baia «Arhanghelii». Și se putea, foarte ușor se putea, ca și popa Murășanu să afle aur la vreuna din băile mai mici, unde era părtaș. Și tot așa de ușor se putea ca la «Arhanghelii» să săce aurul, cum s-a întîmplat în atîtea alte băi. Da, roata norocului se schimbă așa de des!

Trecu un lung răstimp pînă ce Vasile Murășanu se trezi din contemplările lui luminoase. Soarele se ridicase binișor și nu mai era frig. Clericul își lepădă paltonul de iarnă. Dar sluga băgă de sama, își întoarse capul peste umăr și-i zise :

— Nu-l dezbrăca! Întrăm numaidecît în pădure. Părintele mi-a spus să te îmbraci bine, să nu răcești.

— N-ai teamă, Ierotei, sfîntul soare-i pe răzoare, răspunse Vasile c-o bucurie copilărească.

Văzduhul era senin, limpede ca lacrima, și ochiul de argint al soarelui rîdea din înălțimi, amestecîndu-și în toată clipa perdelele jucăușe, subțiri și fine. Dar, în față, pădurea se tot apropia, valea se strîmta mereu, și deodată se simți un miros tare, aspru, de umezeală, de verdeață și de umbră, mirosul de primăvară al pădurilor. Drumul de țară întră în pădurea de fagi și începu deodată să urce. Ierotei sări de pe capră și, la o cîrnitură, opri călușei.

— Să mai răsufle, domnișorule, să-și ieie duh, săracii.

Pășind larg, legănat, trecu înaintea cailor, îi trase de urechile păroase, lungi, și numaidecît călușei își scuturară trupurile într-un răsunător picurat de cloștei.

— Eu de-acum merg pe lângă cai, zise iar Ierotei, dar dumneata să-ți iai haina cea groasă. Răsuflul pădurilor e umed, adaoase, fluierînd cailor.

Căruța porni, în pasul cailor acum, și clericul se convinge repede că Ierotei spusese adevărul. Îmbracă din nou paltonul. Adieri răcoroase se prelingeau, și de o parte, și de alta, din pădure, ca niște ape subțiri nevăzute. Ca niște colonne albe, rotunde, puternice, se înălțau fagii bătrîni pe coastele țepișe de amîndouă părțile drumului. Creștetul lor se zărea departe în mulțimi; erau fagi aproape drepți ca brazii, fără crengi, numai deasupra cu o coroană puternică. Soarele le lumina creștetetele, pe alocuri, lumina puneă pete mari, albe, și mai în jos, pe trunchi, dar drumul era umbrit și umed. Călușeii vînjoși pășeau mărunț și repede, în răstimpuri sforăiau pe nări, aburi deși începură să se desprindă din trupurile lor. Clericul sări din căruța.

— Ei, dumneata puteai să rămîi, zise Ierotei.

— E bine pe jos, Ierotei, se mai dezmoțesc oasele.

— Asta încă e adevărat, domnișorule. E și frumos drumul ăsta. Pagubă că sînt urcușuri așa de grele.

— Vor duce ei cumva căruța goală pînă în Deleni, zise Vasile.

— Căii noștri? Oho, de ei nu mă doare pe mine capul! Dar, zic, cînd trec pe-aici cară încărcate cu povară. Ce chin pe bieții boi, numai ei și Dumnezeu știu.

— Ce să facem, Ierotei, dacă n-avem drum-de-fier?

— Cu drăcii de elea nici nu m-aș încurca eu! Dar creștinul să-și aducă aminte că și dobitocul are-un suflet. Să nu pună **prea multă povară**. Însă neguțătorii n-au nici o durere pentru bieteile vite.

Ierotei spuse cuvintele cu multă durere, ca și cînd ar fi vorbit de-o mare ticăloșie omenească.

Vasile era vesel, se simțea ușor, aerul parfumat, răsuflul pădurii îi umpleau pieptul, ca o băutură întăritoare.

— Să aibă și vitele suflet, Ierotei? îl întrebă zîmbind.

Sluga se opri o clipă, îl privi stăruitor și, pornind din nou cu pașii lui legănați, începu :

— Cum să n-aibă, Doamne sfinte, cum să n-aibă ? ! D-apoi n-ai auzit dumneata niciodată cum mugește vaca, cum rage vițelul ; n-ai văzut cum se gudură cînele cînd își vede stăpînul ? Fac așa pentru că au și ele un suflet, domnișorule Vasile. Numai două dobitoace cred eu că n-au suflet.

El tăcu, își scoase din șerpar o cărțulie toată flendere și, după ce o privi puțin, o puse înapoi.

— Care dobitoace ? întrebă clericul.

— Porcul și bivolul, răspunse fără șovăire Ierotei.

— Porcul și bivolul ?

— Așa. Porcul mîncă, mîncă, mîncă ! Bivolul se uită prost cu ochii lui. Gîndești că-s niște găluște de glob ochii bivolului.

Vasile Murășanu rîse din toată inima. Căruța hodoro-gea puțin, cum mergeau caii la pas, și rîsul clericului răsună pînă departe în păduri.

Ierotei nu mai zise nimic. Mergea cu capul plecat, numai cîteodată își ridica ochii și privea pădurea de fag. Tăcea și Vasile și înainta cu plăcere pe drumul pielos. Pasările ciripeau pe creștetele fagilor, vreo mierlă fluiera în vreun luminiș.

Merseră mult așa, sluga înaintea, stăpînul cel tînăr în urma lui, cînd deodată Ierotei se întoarse și arătă clericului o față deznădăjduită.

— O vezi ? întrebă el și porni din nou.

Vasile Murășanu se apropie de slugă ; mergea alături de el.

— Ce să văd ?

— Pădurea asta ! oftă Ierotei.

— Și ce-i cu ea ? întrebă clericul.

Dar oricît s-a chinuit să scoată o vorbă nouă din gura slugii, a fost în zadar, și Vasile Murășanu încerca să ghi-cească ce-a vrut să spună Ierotei. Îl văzu că se apropie mai tare de cai și din cînd în cînd îi mîngîia, îi netezea cu palma lui aspră pe șolduri. Pădurea creștea în jurul

lor tot mai puternică, tot mai uriașă parcă. Nu se zăreau decît cîteodată luminișuri, pete vinete de cer, deasupra. Creștetele, coroanele se atingeau, dar jos pădurea era rară, pînă departe se vedeau colonnele acestea albe, lucii, prăpăstioase, care pe alocuri păreau înșiruite ca niște enorme făclii. Coastele muntelui, cu cît urcau, erau tot mai prăpăstioase, dar pădurea albă de fagi părea că împrumută o siguranță neclintită acestor povîrnișuri primejdioase. Pace și încredere adîncă se strecurau din sînul acestui codru puternic, neclintit, bătrîn. Cum mergea pe cărarușă pieloasă, care șerpuia alătura cu drumul de țară, clericul își aduse aminte că, de cîte ori venea cu sufletul zbuciumat de-acasă, după vacanța de vară, la începutul anului școlar, se liniștea, se împăca cu soarta trecînd prin pădurea aceasta. Totdeauna i-a fost grea despărțirea; totdeauna, cu apropierea lui întîi septembrie, simțea o răceală, o repulsiune instinctivă față de școală; și, elev mare, în a șaptea și a opta clasă de liceu, nu-și putea stăpîni lacrămile, spre rușinea lui, cînd săruta mîna părinților. Tot drumul pînă în pădurea asta se simțea nenorocit, ca și cînd s-ar fi dus la locul de pierzare. Tăcea și-și îngreuna sufletul cu suspine. Numai cînd intra în pădurea asta, de care se mira mereu, neînțelegînd pentru ce, simțea cum se liniștește încet-încet, cum i se răresc suspinele, cum i se limpezesc gîndurile, cum îi cresc hotărîrile în suflet. Deși nu era aici, sub umbra creștetelor înalte, decît liniște, pace, mai ales tăcere, totuși Vasile Murășanu avea impresia, de cîte ori trecea pe drumul ăsta, că bea dintr-un izvor plin de viață și de putere. Senzația aceasta îl urmărea pe drum pînă la școală, chiar zile întregi. El știa acum demult că din Văleni pînă în orașul în care își făcea educația avea să se adape nesmintit din izvorul acela minunat. Îi părea de multe ori că, la mijlocul drumului, îl așteaptă un prieten nevăzut, care-i dă voință și putere. Nu-și putea da sama cum se făcea schimbarea aceea în el, atît știa că, întrînd în umbra și mireasma pădurii, privea cu ochii mari, neclintiți, aproape hipnotizați, albele, înaltele co-

lumne, care vîjiiuau încet din coroanele depărtate. Dar cînd drumul se lumina, el se simțea alt om și-i veneau surîsuri pe buze și în inimă cîntece.

Cînd venea de-acasă, din vîrfurile dealului drumul cobora în serpentine largi, ca niște cingători uriași, și nu ținea mai mult de-o jumătate de ceas. Nici nu-și putea da sama cum trecea timpul : n-ar fi știut niciodată să spună de-a ținut drumul prin pădure un ceas ori zece.

Nu încerca aceleași simțiminte însă cînd se reîntorcea de la școală acasă. Atunci sufletul îi era plin de lumină, și el sălta pe lîngă cai, culegea flori cu miros tare, aspru de pe marginea drumului. Ori că nu avea lipsă de nici o mîngîiere acum, ori că nu lua în samă pe acel prieten nevăzut care-l aștepta în fiecare an în același loc.

Vasile Murășanu, gîndindu-se la toate acestea, simți o dragoste adîncă, o recunoștință față de pădurea asta, decît care mai frumoasă nu văzuse alta. Fagi cu coaja albă și lucie, aproape ca mestecenii, el nu mai întîlnise într-alte păduri, și nici așa de drepți și așa de nalți. O privea cu duioșie, nesimțind oboseala urcușurilor, deși venea demult pe jos. «Cum trec anii, se gîndea clericul. Iată, mai am două luni și termin cu școala, am isprăvit cu drumurile. Unde voi fi peste un an, peste doi ?» Deși nu-i plăcuse școala, cu toate că fusese în toate clasele în frunte, simțea o vagă părere de rău că acum e pe sfîrșite cu viața de elev. Poate nici nu-i părea rău după viața asta, ci după anii care nu se vor mai întoarce niciodată.

Căruța coti, întră într-o nouă serpentină, cînd, înapoia lor, se auzi deodată : «Cu-cu, cu-cu, cu-cu». Ierotei se opri ; stătu și Vasile.

— Îl aud întîia oară în anul acesta, domnișorul, zise sluga.

— Și eu, răspunse Vasile.

— Ne cîntă-n dos, ăsta nu e sămn bun, zise iar, foarte convins, Ierotei.

Opri îndată caii, cercetă cu de-amănuntul căruța. Clericul privi în direcția de unde cîntase cucul. Erau sus acum, aproape de creștetul muntelui ; jos se întindea ca

o nesfârșită pînză vineție, lucie, care se boltea pe alocuri și iarăși se încovoia. Pînza asta o formau creștetele fașilor înmuguriți, în care se reflecta lumina limpede a soarelui de primăvară.

— Din partea căruței cred că nu putem păți nimic, spuse Ierotei după ce o cercetă la toate încheieturile, la roate, cuiele din osii.

— Ce să pățim ? întrebă surprins clericul, care nici nu băgase de samă ce făcuse sluga.

— Ne-a cîntat cucul în dos, explică Ierotei, ăsta nu-i sămn bun. Am gîndit să nu pățim ceva pe drum. Dar la căruță nu e stricat nimic.

El îndemnă cu glas domol caii și porniră.

— De-acum ieșim la lumină, zise iar sluga. Pasărea putea să tacă !

— Dar nu e nimic, Ierotei, zise Vasile, iac-o vorbă rămasă între oameni.

— O vorbă cu temei, domnișorule. Eu spun ce știu. Dumneata-l știi pe Gheorghe Tunsu ?

— Îl știu.

— D-acum pe ăla nu-l vei mai vedea.

— A murit ?

— L-a omorît baia de la «Arhanghelii», răspunse Ierotei c-o ușoară tremurare în glas.

— Cînd l-a omorît ? întrebă Vasile, înfiorat puțin de numele acesta.

— Vor fi trei săptămîni.

— Dar bine, pe-atunci nu cîntase cucul, zise Vasile, cercînd să zîmbească.

— Nu, dar anul trecut, cînd l-a auzit mai întîi, i-a cîntat din dos. Va fi fost pe vremea asta ! N-a trecut anul, și l-a înghițit pămîntul.

— Omul poate muri în toată clipa, zise clericul. Viața noastră e în mîna Celui-de-Sus.

— Adevărat, șopti Ierotei, făcîndu-și cruce și lăsînd să se audă un : «Doamne» prelung. (El crezu că Vasile întărește cele spuse de el.) «Arghanghelii» omoară mulți oameni, începu sluga. Băieșii spun c-or da de aur tot mai mult pentru asta. Dar eu zic că nu-i sămn bun.

— Au mai fost omorîți și alții ? întrebă Vasile, simțind cum tristețea i se așează pe suflet ca o pînză subțire.

— De la Anul Nou, Gheorghe Tunsu e al treilea. El a căzut în vîrtej, că este un vîrtej de parcă te cobori în iad. Pe Bumbea și pe Ilieș i-au sfărîmat pușcăturile cu *danamită*. A venit comisie, ș-a zis comisia să nu mai lucre în vîrtej ; da' parcă notarului îi pasă de comisie ? !

— Au oamenii piatră de măcinat în primăvara asta ? întrebă clericul.

— Este, este, este destulă. Numa noi nu sîntem cu noroc. Părintele nu-și mai ține părțile pe la băi. A zis că le mai dă și dracului.

Vasile Murășanu tăcu. Se gîndi că-ntr-adevăr tatăl său n-are noroc la aur. Foarte puțin e tot ce-a cîștigat, dar bani a dat destui.

Ajunseră în Deleni. Erau numai cîteva case de cărbunari aici pe creasta muntelui ; casele se țineau de comuna Văleni. Căruța se opri să răsuflă călușeii, apoi slugă și stăpîn se urcară, și caii porniră în trap mărunț la vale. Căruța începu să răspîndească iarăși, pînă departe, zgomotul, larma aceea de lemn uscat ce se izbește, se cutremură. Pădurile umpleau dealurile vecine, dar acum erau păduri de brad, care luminau metalic, de-un verde-întunecat. Drumul însă trecea tot mai departe de păduri, era mai uscat și mai strîmt. Pe culmi, prin rariști de păduri, se zăreau cele dintîi case din Văleni. Case cu fundamentul înalt, de piatră, zidit în lut sau var, închegate din bîrne de brad, cu pridvoare strîmte, în care suiau scări țepișe. Acoperișul la toate era din șindriile. Cele mai bătrîne păreau, în depărtare, cu totul negre, ca niște pete mari de întunerec, altele aveau părății roșcați, ca blana unor capre, după cum lemnul de brad era mai vechi în zid, ori de mai puțină vreme. La început se zăreau rare, apoi tot mai dese. După vreo jumătate de ceas caii porniră la stînga pe-o cale îngustă, presărată cu bolovani.

Îndată, de o parte a drumului, se și începea o uliță a Vălenilor. Patru case una lîngă alta, toate din bîrne de brad, una singură tencuită și pe dinafară și văruiată. Apoi drumul șerpuia iar printre fînațe și, după vreun sfert de

ceas, se iveau alte case înșirate la marginea drumului. Ca în orice sat de munte, casele din Văleni erau aruncate ca din praștie, unde și unde, și astfel satul era foarte lung, răsfirat pe vale în sus într-o depărtare de cinci-șase kilometri încă. Pe lângă drum își rostogolea apele tulburi, alburii, parcă-ndoite cu cretă topită, o vale largă și repede. Luncile din jurul drumului se tot strîmtau, strivite parcă de dealurile prăpăstioase, care se tot apropiiau, pârînd, pe alocuri, că închid orice trecere. Păduri mari de brad dormeau pe coastele lor.

De cînd apucară pe calea aceasta prost îngrijită, pe care căruța popii Murășanu hurduca necurmat, clericul Vasile auzea larma tipică a Vălenilor, acel «toc-toc, toc-toc-toc-toc», împreună c-un huiet ciudat, larma pe care o făceau șteampurile — pielele de pisat piatră auriferă. Larma aceasta o prindeau pădurile, o repetau, o creșteau și nu se mai putea cunoaște de unde vine. Pielele erau așezate aproape de valea aceea alburie, a cărei apă groasă, tulbure, învîrtea roțile, căzînd din scocuri largi de brad, în niște jilipuri mai mici. La fiecare piauă apa era condusă din vale pe canale, la unele din depărtări destul de mari, ca să fie căderea apei puternică. Roțile aveau dimensiunile celor de la mori mai mici; sulul gros era împănăt cu măsele de lemn, care, rotindu-se, ridicau în fiecare clipă cîte un mai greu, din cele patru, șase, nouă ori douăsprezece, în vreme ce în fiecare clipă lăsa cîte unul să izbească în piauă afundă, căptușită cu blane tari, în care se vărsa piatra auriferă, sfărmată de ciocane. În paralelogramul acela, pe scocuri subțiri, se conduceau din jilipuri vine de apă. Fiecare mai avea țințuit în capătul inferior, c-un cerc de fier, cîte-o uriașă măsea de cremene. Înaintea piauăi terenul era închis cu scînduri groase. Covata aceea în formă de paralelogram avea cîteva găuri, prin care se scurgea necurmat o zeamă alburie, care apoi se închea, scurgîndu-se apa, în spațiul acela închis. Zeamă de-aceasta împroșca, iarăși, de cîte ori izbeau în piauă măselele. În spațiul închis cirul tot creștea, se tot închea și, zbicindu-se, rămînea un nisip foarte fin. Îl prindeau pentru ca să-l spele, să-l aleagă

din nou, ca să nu ducă în vale firele de aur ce le mai ascundea. Îl spălau pe petece de pănură, așezate anume într-un scoc aplecat, în care se conducea o șuviță de apă din jilip ori din canal. Aurul cel mai mult rămânea însă pe fundul puiăi. De aici era scos cu îngrijire și spălat din nou, clătit mai bine-zis, într-un vas de lemn aproape triunghiular ; tot așa se prindeau și firele de aur care se opreau în pănurile din scoc. Se muiau într-un vas cu apă, se storceau bine, apoi, după ce se așeza conținutul, apa din vas o vărsau pe încetul. Toată operațiunea aceasta, destul de migăloasă, se baza pe principiul că ce-i mai greu se duce la fund sau că rămâne înapoi, cum se-n-tîmpla în vasul cel triunghiular, care n-are decît un nume străin. Pulberea de aur era uscată apoi în tîpsii puse la foc, ori era prinsă cu mercur. De-aici încolo era ușor : în Văleni erau destui care schimbau numaidecît aurul, dar nici topitoriile statului nu erau departe.

Pielele acestea făceau ziua-noaptea o larmă neîntre-ruptă. Mai ales unde casele erau mai concentrate și pielele mai dese.

Clericul Murășanu cunoștea bine acel «toc-toc» și toată munca migăloasă a alegerii aurului. Adevărat că tatăl său nu avea puiă, dar totuși măcinase de multe ori pe la alții, căci unele se puteau lua și cu chirie.

Vuietul acesta cunoscut nu-i plăcu, îl indispușe, poate unde-i aduse iar aminte de baia «Arhanghelii», ori, poate, pentru că tatăl său n-a avut nici un cîștig din lucrarea băilor, care îmbogățea pe mulți. Pielele care se auzeau acum nu se puteau zări, căci erau umbrite de arini deși, care creșteau de zeci de ani pe marginea văii.

Însă nu peste mult, casele îndesindu-se de o parte și de alta a drumului, el putu să vadă sclipind în soarele primăverii spițele strălucitoare ale roșilor, auzi izbiturile ciocanelor care mărunțeau piatra, văzu furnicănd în toate părțile, prin curți, pe sub șoproane, bărbați, femei, copii, cu veșmintele murdărite de apa aceea glodoasă, cu pălăriile pline de pete albe.

Pe drum întâlnește tot mai multe cară încărcate cu piatră auriferă. Boii trăgeau din greu în jugurile luciilor. Unii oameni începură să-i deie binețe clericului.

Era aici o parte mai concentrată de sat ; era și un birt, care gema de lume și fierbea de cîntece, de chiote. Caii mergeau în pas.

— O să vie vreme grele peste noi, domnișor, zise sluga Ierotei, întorcîndu-și capul peste umăr și arătînd cu codriștea biciului spre birt. În Săptămîna Patimilor nu se cade !

— Vor fi sosit acum de la baie, Ierotei, și vor fi flămînzii și setoși, zise clericul.

— Nu, domnișorule, n-au sosit de la nici o baie. Pe ăștia pe toți i-am văzut petrecîndu-și aici și azi-noapte, cînd am trecut cu căruța. De joi de la amiază își petrec. Îi știu eu, sînt toți băieși de la «Arhanghelii». Adică, zic și eu așa ! Dar mai mult sînt hoși decît băieși, mai mult fură decît muncesc.

— Îi rămîne și notarului destul, bade Ierotei. Ori ți-e milă de dumnealui ?

— Nu mi-e milă mie, numai de sfînta dreptate. Ei, dacă muncesc, capătă bani, mulți bani, zise Ierotei.

În clipa asta în ușa birtului se ivi un om mijlociu de stat, uscat ca o șcîndură, îmbrăcat în pantaloni și fără vestă. Purta o cămașă vîrgată cu verde. De pe treapta din urmă păru că-l înieptă cineva, și se rostogoli de două ori, pînă ce în urmă reuși să-și țină echilibrul întins pe burtă, ca o broască.

— Țsta e domnul *agheunt*, scriitorul din cancelarie, zise cu satisfacție Ierotei. A venit pînă pe-aici să adune zăloage pentru dare. E de două zile în crîșma asta.

— N-a ajuns în loc rău, zise clericul, privind cu dezgust la cel care cerca în zadar să se ridice.

— Zic eu că o să vie bătaia lui Dumnezeu peste noi !...

— Dă-le bici, Ierotei, s-ajungem odată, zise repede Vasile, văzînd că mulți se adunară în jurul celui căzut și că unii priveau după căruța.

Ierotei le dădu zadarnic bici cailor, căci un bărbat voinic alerga mîncînd pămîntul în urma căruței și-i ajunse îndată.

Omul se ținea de leasa căruței și pășea cu pași largi alături. Limba i se încurca, nu prea putea spune nimic deslușit ; Vasile, mai mult din privirile ochilor, înțelese ce voiește. Îl cunoștea pe român, era un fin de-al popii.

— Las', bădic-Anton, altădată, acum nu, acum sînt grăbit, zise Vasile.

— Se po-po-poate ? Un păhar. Nu-numai un păhar. Vin bun ! bîlbîii românul.

Ajunseră lîngă căruța și alți trei, doi cu cîte-o sticlă de-un litru de vin, unul cu o halbă de bere.

Erau toți beți morți, dar se vedea că se silesc să vorbească cinstit, cît se poate de cinstit cu feciorul popii, pe care-l recunoscuseră și ei de departe. Clericul fu scîrbit de beția lor, de fețele palide de nesomn, de ochii roșii, dar fu mîngîiat pentru dragostea ce voiau să-i arate. Luă halba de bere și o bău.

— Ș-un păhar de vin, zise cu silă unul.

— Nu mai pot. Vă rog acum să mă lăsați. Altădată, bucuros, zise Vasile.

Căruța apucă înainte, cei patru se prinseră pe după cap și începură să cînte :

«Să trăiască ! Să trăiască !
Să trăiască-ntru mulți ani !»

Peste o jumătate de ceas Vasile Murășanu ajunse acasă.

IV

Vălenii e un sat cu aproape două mii de suflete, răzlețit de-a lungul văii pe o întindere de șapte kilometri. Strîmtorat între munți, pe valea îngustă, nu se poate vedea întreg nici de pe munții din apropiere, căci valea cotește necurmat, și la fiecare cotitură pare că se

închide drumul înainte. Pîlcuri de case cu învelișul de șindrilă se zăreau ici și colo. Înaintînd pe vale, cerul se vedea numai deasupra creștetului, ca o pînză albastră lungă, dar îngustă. Orizontul era mai larg numai în jurul bisericii. Aici se formase un fel de bazin, un șes mai larg ; coborînd de pe două văi, se întîlneau aici două părăiașe : Vălișoara și Părăul Caprei, două șuvoaie subțiri de munte, care însă aveau cădere destul de mare ca să învîrtă roțile de la piue. În jurul bisericii erau grămădite vreo patruzeci de case. Mulți dintre cei care locuiau aici se numărau între frunțașii satului. Spre răsărit se deschidea zare mai largă ; numai în fund, desemnînd o curbă uriașă, întunecată pe cer, se înălța muntele Vlădenilor, ca o enormă spinare încovoiată. Păduri bătrîne de fag și brad înnegreau pe coastele lui. Aici era punctul cel mai nalt din Văleni, aproape de o mie patru sute de metri. Primăvara, culmea muntelui, împădurită cu fagi, rămînea neagră pînă tîrziu. Frunza era încheiată aici abia la patru săptămîni după Sfîntul Gheorghe. Spre apus și miez-noapte se grămădeau într-un lanț nesfîrșit dealuri țepișe, care spre vîrf se rotunjeau, părăind uriașe funduri de căldări. Spre miezăzi munții erau puțin mai departe, valea era mai largă : aici erau fînațele Vălenilor.

Pe unele coaste — și mai aproape, și mai departe de sat — pădurile erau pustiite, numai tufișuri sărace se înălțau dintre marile grămezi de stînci fărîmate. Coastele acestea erau acoperite cu bucăți mari de piatră sură, îngălbenită, înnegrită de vînturi și ploii, după cum era scoasă mai demult sau mai de curînd din băi. Pe alocuri grămezile de piatră păreau zidite c-o anumită simetrie. Căsuțe cît niște cuiburi se zăreau, unde și unde, împrăștiate printre pietrele risipite, și oameni furnicau pe sus ca niște pitici. Detunături înfundate se auzeau în răstimpuri din măruntaiele munților. Aceleași grămezi de piatră și aceiași muncitori se puteau întîlni aproape pe toate coastele din munții Vălenilor. Pe unele locuri ocele erau mai rare, pe alocuri însă erau aproape una într-alta. Guri rotunde, negre, răsufiau mereu răcoarea umedă pe care o trimiteau necurmat măruntaiele întu-

necate ale pământului sfredelit. Dar cele mai multe ocne erau acoperite de brazi, nu se puteau zări din sat. Altele iarăși erau departe, cale de-un ceas, de trei, de la biserică.

Pământul se lucra în Văleni în măsură neînsemnată. Locurile reci de munte abia produceau grâu de primăvară, ovăz. Numai prin grădini sămăneau oamenii porumb. Doar preotul și alte câteva familii purtau o economie de proporții mai mari. În schimb, fînațe erau destule, nutrețuri se făceau minunate. Un fîn ca strămătura și aromat. Cîte-o păreche de boi roșcați ieșea aproape din fiecare curte. Boi îndesați, dar iuți, ageri de picior, cu carne mici, ascuțite. Animalele acestea erau aproape veșnic în jug, iarna-vara. Piatră auriferă era din belșug la băi, și oamenii se sileau să nu aibă un strop de repaos pielele.

Aproape nu era casă lîngă care să nu fie piuă și grămezi mari de piatră mărunțită de ciocane. Șapte-opt săptămîni peste iarnă pielele amuțeau, înțepenite în sloiuri de gheață. Cînd iernile erau însă mai domoale, odihna lor nu ținea mai mult de-o lună.

Locuitorii din Văleni erau aproape toți băieși. De vreo zece ani, de cînd era aur destul în băi, ei se deprinseseră să cumpere cu bani gata pînă și zarzavaturile și puii de găină. Părăsind economia cîmpului, părea că și-au pierdut orice gust de-a ține o grădină cu verdețuri, de-a prăsi pasări pe lîngă casă. Grăunțe, făină, porc de Crăciun, miel de Paști, toate se cumpărau din piață. Și n-a fost totdeauna așa. Mai demult, cu toată sărăcia pământului muntos, sătenii sămăneau grâu de primăvară, secară, țineau vite, oi. Cei mai mulți, îndată ce se despri-măvara, ieșeau la munte cu tot avutul; pe moșia lor aveau improvizate colibe, ocoale. Puteau gunoi cu vitele pământul, fînațele, și tot adunau toamna în hambare cît le era destul pe-un an. Dar pe-atunci băile erau slabe. Abia se lucra mai cu temeii în patru. La celelalte mai mult scurmau decît tăiau în stîncă.

De vreo zece ani însă aurul se ivi și într-o baie și-ntr-alta, sătenii încercară în tot mai multe băi părăsite, și cu încetul economia fu dată uitării. Colibele, ocoalele

de pe munte se dărăpănară, izbite de vînturi, putrezite de ploi, și așteptau să fie refăcute cine știe peste cîți ani. «Le va veni iarăși vremea lor...», spuneau mulți bătrîni din sat, căci în Văleni se cam perindau aceste două epoci: a aurului și a economiei. Mai fuseseră timpuri cînd băile erau îmbelșugate, de pildă cînd zidiseră biserica, mare, frumoasă ca o mînăstire, și iar urmară ani cînd trebuiau să-și dreagă plugurile. Aurul se ascundea deodată, băieșii îl căutau pînă ce mai aveau parale, apoi, cînd mai rămîneau numai cu casa, se apucau de economie. Erau, ce-i dreptul, destui care plecau la băi străine, mai ales în timpurile mai noi, dar mai demult spun bătrîni că nici un băieș din Văleni nu-și părăsea satul. Erau și de aceia care iarna munceau în băi, vara, la economie.

De vreo zece ani Vălenilor le mersese vestea departe. Niciodată mai nainte nu se găsisse în băile din Văleni aur așa de mult ca acum. Cei mai mulți nici nu mai credeau că se va isprăvi vreodată. Cizme de lac la bărbați, năframe de mătase la femei erau lucruri de toate zilele în Văleni.

*

Aproape de biserică era casa parohială, o casă pătrată, grea, bătrînă, dar încă foarte bine conservată. Înaintea ferestrelor era grădiniță de flori, iar în dosul casei, grădină largă pentru zarzavaturi. Preoteasa nu cumpăra nici un fir de morcov ori vreo căpățîină de ceapă. Popa credea că astfel va da o pildă și femeilor din sat, care neglijaseră cu totul grădinaritul. Dar femeile nu voiau să priceapă.

De cealaltă parte a bisericii, spre răsărit, cam o jumătate de kilometru de la curtea parohială, se înălța o casă c-un etaj, drăguță, cochetă, ca o vilă, zidită de curînd. Avea ferestre mari, cu geamuri largi, luminoase, care, din trei părți, priveau dealurile împădurite. Era locuința notarului, trecut la pensie, Iosif Rodean. În curtea lui largă pielele băteau necurmat vara-iarna, căci erau adă-

postite bine, ferite de ger. Între locuința lui și casa parohială, cam la jumătatea drumului, era primăria. Cele patru prăvălii de căpetenie din Văleni încă erau aici, în apropierea celor trei case mai însemnate din sat. Dintre prăvălii, trei aveau și licență de crîșmărit.

Cum se apropiau Paștile, pielele băteau asurzitor pretutindenea. Bărbați, femei, copii furnicau în toate părțile, pe drum, prin curți, pe sub șoproane. Alegătorii de aur stăteau frînți de șale spălînd, clătărînd. Cară încărcate cu piatră scîrțiau pe drum. Femei, gătite ca de sărbătoare, intrau în prăvălii, tîrguiau, rîdeau multumite, fericite, ieșeau vesele, cu traistele sau desagii plini. Erau femei voinice, cu mîinile și fețele albe, ca la doamne. Iile, albe ca zăpada, fluturau în vînt, luminau în lumina primăverii. Cîte două sau mai multe se întîlneau, se opreau, povesteau, spionîndu-și mereu îmbrăcămintea.

- Să grăbești, dragă, făina cea fină e pe isprăvite.
- O să mai aducă pînă facem colacii.
- Stafide ? Stafide încă nu-s. Dar pe mîne aduce.
- Voi mai aveți de măcinat ?
- Cît spui ? Un font ? Noi, unul și jumătate.
- Tu te-ai spovedit ? Uf ! și popa ăsta !

Acestea și alte frînturi de conversații se puteau auzi la tot pasul, unde se întîlneau mai multe femei.

Pe cît erau ele de chichite, pe atît de înglodată erau băieșii care se zăreau cînd pe-o uliță, cînd pe alta, ori pe cărărușele dealurilor, venind de la baie. Atît mai aveau de muncit : pînă în Joia Mare la prînz. Apoi, munca, pînă după sărbători, contenea. Ei veneau frînți de greaua muncă, răsîndînd din hainele lor muiate, îngălbenite, miros de pămînt, un miros ce sîmăna a pucioasă, destul de înăbușitor. Erau palizi, și abia apucau să între într-un birt, să răsufle. Birtașul le aducea în grabă salamă, slănină, brînză și bere. Nu postea nimeni în Văleni, doar în Vinerea Patimilor. Și munca lor era grea, dar de cînd era aur mult în băi, nici cei care nu băiau nu mai voiau să știe ce-s posturile.

În aceste ultime zile dinaintea Paștilor, căruțele birtașilor aduceau mereu poveri mari de la oraș. Lăzi,

butoaie de bere, chiar buți mari de vin se coborau în pivnițele adânci ale birturilor. Se bea în Văleni bere și vin de întâia calitate. Oamenii erau veseli, bucuroși de viață, dădeau banul fără să se uite la el.

Clericul Vasile Murășanu cunoștea din anii trecuți fierberea aceasta necurmată din Săptămîna Patimilor. Cum nu avea astîmpăr să rămîna în casă, se plimba pe uliță, privea la piele neobosite, răspundea la salutul plin de dragoste al băieșilor. Întra în vreo curte la vreun fin de-al popii, urmărea alesul migălos al aurului, se apleca și privea de aproape nisipul de aur.

— Să te facem părtaș și pe dumneata la vro baie, domnișorul, îi ziceau unii.

— Noi n-avem noroc la aur, răspundea clericul zîmbind, în vreme ce nu-și putea lua ochii de la pulberea fină, care gîdilă într-un mod atît de plăcut pe oricine o privește.

— Părintele nu vrea să-nțaleagă! Dumnealui nu-i destul de statornic, tot trece de la o societate la alta. Trăbă răbdare la astfel de cîștig, domnișorule.

Vasile Murășanu ieșea apoi din curte, trecea pe dinaintea birturilor, care răspîndeau necurmat o larmă închisă, înfundată. Vremea era mereu senină, caldută; mugurii crăpaseră, și se așteptau sărbători foarte frumoase. Clericul sorbea aerul plin de mireme și se simțea nefericit numai la gîndul că Elenuța nu mai sosea.

De la surorile lui s-a informat, cît ce-a ajuns acasă, și se încredințase că-ntr-adevăr domnișoara Elenuța Rodean petrecuse iarna la Viena. Surorile îi povesteau cu un fel de mîhnire despre fericirea ce va fi simțit-o fata notarului în orașul acela mare. Nu o vorbiră cu nici un cuvînt de rău, dar Vasile pricepu din glasul lor cît regretă ele că nu-s așa de avute ca Elenuța. Lor le-a și trimis niște ilustrate cu palate prăpăstioase. Clericul ținu neapărat să le vadă. Privi mult scrisul mărunț al fetei; inima-i bătu cu putere și deveni palid. Acum vedea pentru întâia oară litera mărunță a Elenuței, și deodată-i veni un gînd ciudat: îi părea că lui nici-

odată nu-i va scrie fetița asta, care spunea vorbe așa de plăcute surioarelor lui.

Cînd le înapoie cărțile-poștale, le întrebă, c-o voce schimbata, pe surioare :

— Voi ce ziceți de fata asta ?

— Noi ?

— Da.

— Se vede că tu ai o părere despre Elenuța, rîse fata cea mai mare, Anastasia.

— Se poate... zîmbi Vasile.

Dar sora cea mai mică, Mărioara, își puse repede degetele cele mari de la mîni în cîte o ureche și începu să-și legene domol palmele, zicînd în aceeași vreme :

— Măgarule, măgarule, măgarule !

Clericul se roși, nu știu ce să creadă și sfîrși prin a se mînia :

— Cu voi nu poate vorbi omul ceva serios. Cu tine, Mărioaro, mai ales.

— Și e vorba de ceva foarte serios, iubite ? întrebă Mărioara, privindu-l ștregărește, din nemijlocită apropiere.

— Uf, tu ești nesuferită ! zise Vasile, respingînd-o.

— Voi fi, dar tu te gîndești în zadar la Elenuța. — Și deodată începu să se plimbe legănîndu-se prin casă și cîntînd :

E prea tîrziu, e prea tîrziu.

Azi sufletul mi-l simt pustiu.

— Se vorbește că acum, de sărbători, se va logodi cu un avocat, zise Anastasia. Dar, adaoase îndată, voind să-l mîngîie, nu e sigur. Nu știe nime nici cum îl cheamă.

— De pe partea mea, se poate logodi, zise Vasile, întunecat la față.

El se sculă, își luă pălăria și ieși. De atunci nu mai vorbi cu nimeni despre domnișoara Rodean. Dar o aștepta în fiecare clipă să sosească. Poate de aceea nu putea rămîne mult într-un loc, ci se plimba mereu agitat.

Acasă însă era liniștit, ca de obicei. Spunea întîmplări din seminar, din oraș. Popa Murășanu era foarte vesel. Isprăvisese, aproape, cu spoveditul și fuseseră oameni care îi cinstiseră și cite un galben de zece coroane, ba țaranul fruntaș Vasile Cornean îi lăsase pe strună un galben de douăzeci. Nici femeia cea mai săracă nu i-a dat mai puțin de o coroană pentru spovedit. Adu-nase parale frumoase, mai nădăjduia la sărbători, la împărțitul paștilor, și era vesel cum nu-l văzuse Vasile demult. Oricît am disprețui banul în ceasurile mari ale vieții, cînd sufletul nostru se înalță în zboruri negrăite, totuși el este cel ce ne dă de obicei siguranța zilei de azi și de mîine. Părintele Murășanu nu era lacom de averi, dar, cu apropierea sărbătorilor, avusese cheltuieli destule, haine, pălării la fete, la preoteasă. Erau fețiștele mari, putea să le sosească vreun oaspe cu intenții serioase. Astfel, rămăsese aproape fără un ban, pînă ce începură spovedirile. Acum se simțea iar în siguranță, era vesel, și veselia lui, ca a oricărui om bun de inimă, era contagioasă.

— N-aș avea nimic de zis împotriva acestor bravi băieși decît că sînt prea risipitori, începu într-o sară părintele Murășanu. Oameni pașnici, iubitori de ordine, care știu cinsti pe toată lumea. Oameni buni, de inimă. Dar prea împrăstie aurul. De multe ori îmi fac impresia că nu li-s destule amîndouă mîinile.

— Dar, fără slăbiciunea asta a lor, n-ai fi adunat nici tu atîția bani, zise preoteasa zîmbind.

— Dai popii — dai bisericii! rîse părintele. Asta încă nu i-ar putea săraci vreodată. O spovedanie într-un an! Dar luxul ce s-a încuibat, și mai ales petrecaniile astea turbate, iată ce mă pune pe gînduri. Mai ales ce fac de-o vreme încoace băieșii de la «Arhanghelii» e nemaipomenit.

Niciodată nu urî Vasile cu atîta putere numele acesta ca acum, auzindu-l din gura tatălui său. Numele acesta îl simți acum aproape ca pe-un dușman, ca pe-o ființă vie, pe care o urăște greu.

— Averea mare ticăloșește pe oameni, tată, zise cu vocea adâncă, ce tremura puțin. Ocna asta e un blăstăm pe sat.

Popa îl privi cu mirare, nepricepînd mînia pe care clericul n-o mai putea ascunde.

— Oh, te prea grăbești cu judecata, tinăre, zise părintele, te prea grăbești.

— Nu mă grăbesc, căci oamenii sînt lași, oamenii se-nchină idolilor, oamenii sînt niște ticăloși îndată ce îi copleșește belșugul.

— Nu toți, nu toți, tinăre, se grăbi să răspundă părintele. Care-i pornit să cadă, cade. Nu toți! Sînt oameni foarte cinstiți și între avuți.

Vasile nu mai raspuse. C-o mare cută între sprîncene, se ridică de la masă și ieși în curte: «Toți, toți se ticăloșesc», repeta mereu, aproape cu voce tare. În sara aceea simți cum i se clatină speranța în reușita planurilor sale. El, îndată ce auzi numele «Arhanghelii», se gîndi la logodna Elenuței, și fulgerător îi veni gîndul: «Dar de va fi și ea lacomă de măririi deșarte, ca și surorile sale? O, așa va fi, cu siguranță», își raspuse într-aceeași fulgerare de gînd.

Noaptea abia ațipi, cînd tatăl său veni să-l trezească. Era vineri spre sîmbătă și trebuiau să meargă la biserică să facă slujba înmormîntării, să înconjure biserica. Era noaptea prohodului lui Hristos.

Vasile se freca amețit la ochi. Capul îi vîjîia. Privi aiurit în jurul său. Se trezi cu senzația că rătăcește într-o nesfîrșită pustietate. În liniștea nopții auzi cîntecul de metal al clopotelor, cîntecul clar, plin de durere: «Vauu-vauu-vau». Clericul sări deodată din pat și privi mirat la tatăl său, care stătea naintea lui ca o statuie neagră, puternică, pe care flacăra lumînării de ceară, din mîna preotului, arunca o lumină frîntă.

— Vezi și te grăbește, Vasile, să-mi cînți în strană, zise c-o voce înfiorată părintele Murășanu.

Nu numai vocea lui era schimbată la acest întîi ceas după miezul nopții, ci și fața, privirile, ținuta, întreaga

lui ființă era alta. Clericul îl privi nedumerit, căci încă nu se trezise bine din visul adînc al somnului întîi, și-i păru că un străin, un om care așteaptă de la el ceva neobișnuit, îi stătea nainte. Rămase cu mînile în lungul trupului, ascultînd vaierul undulator al clopotelor. Părintele Murășanu băgă de samă că Vasile doarme de jumătate, se apropie, îi puse mîna dreaptă pe umăr, c-o nesfîrșită gingașie, și-i zise :

— Îmbracă-te. Azi înmormîntăm pe Domnul.

Cuvintele acestea le spusese c-un simțimînt adînc ; doi stropi i se iviră în priviri. Toată credința tinereții, a bărbăției lui părea că s-a deșteptat în sufletul său c-o intensitate neobișnuită. În liniștea nopții, cînd ai lui dormeau cu toții în mîngîierile somnului, ale acestui prieten mai mare, mai puternic, al muritorilor, decît oricare altul, preotul se simți cutremurat la glasul clopotelor. O căldură nespuse de fină, aproape imaterială, pornind de la inimă, îi umplu întreaga ființă. Un singur gînd avea, un singur simțimînt : «Cît sîntem noi de nemernici, Doamne, cît sîntem de nemernici !». Acest oftat îi venea neconținut. Voia să zică : «Cît m-am depărtat de tine, Doamne, în anii vieții mele ! Cum nu m-am gîndit la tine, cît mi-a fost de puțină credința ! Cum te-am uitat !» Îi părea că undeva foarte aproape, deasupra sa, în jurul său, e însuși Dumnezeu de față, și simțea cum i se topește întreagă ființa în căldura aceea nespuse de fină ce-l inunda.

Ceea ce observă Vasile nu era o părere, era adevărat. Înaintea lui nu mai stătea chipul de toate zilele al tatălui său, ci alt om, cu mult mai depărtat de mizeriile pămîntului, era chipul de apostol pe care aproape toți oamenii îl îmbracă în unele clipe ale vieții.

— Îndată, numai decît sînt gata, tată, zise cutremurat Vasile, simțind căldura binecuvîntatei mîni părintești cum i se strecoară de pe umăr în trupul întreg.

— Dar vezi să-mi cînti frumos, pe podobie, să nu-mi scurtezi, cum v-ați obișnuit voi, tinării. Să cîntați toate stihurile.

— Da, tată, n-o să lăsăm nimic afară, răspunse în-sufletit Vasile.

Agitația care stăpînea sufletul popii părea că trecuse și-ntr-al lui. Îmbrăcîndu-se la repezeală, își zicea : «Ce prostie să mă tulbur pentru o ocnă, pentru o fată ! Ce nimicuri sînt toate acestea înaintea celui veșnic, care așteaptă să-i slujim lui.» Nu pricepuse nicicînd așa de bine, nu văzuse așa de limpede ca acum adevărul în-vățăturilor care i se propuneau în seminar. Cît i se părură de reci de multe ori, și cît de calde, cît de înalte le vedea acuma !

Avuse suferințe cumplite de cîteva zile, gîndindu-se că Elenuța se va logodi la Paști, dar mai ales convingîndu-se că și ea e tot așa iubitoare de deșertăciunile mării și lumestești ca și surorile sale ; răni adînci îi sfredeleau ființa lui întreagă. Și iată acum, la gîndul că în noaptea asta va sluji lui Dumnezeu, cum se închiseră toate rănile acelea, cum începu să se gîndească, cu multă bunăvoință, chiar la Elenuța ! Începuse s-o disprețuiască, și iată, acum o voce lăuntrică îi spunea : «Și ea e a lui Dumnezeu, ca și tine. Pentru ce o disprețuiești ? Dacă tu poți să ai gînduri bune, ea nu va putea ?»

Clopotul chema mereu cu vaiere prelungi, sonore. Preotul deschise încet ușa, să nu trezească pe nimeni. Cîntecul se auzea acum și mai limpede, și mai curat. Ieșiră amîndoi în curte, fără să mai vorbească. Pe drum se auzeau voci încete, care aveau un fel de foșnet parcă. Creștinii veneau la prohodul Domnului. Aerul era răcoros, foarte subțire. Ca într-o ceață abia zărită clipeau stelele în înălțimi. Pădurile de brazi păreau că se leagănă în întunerec și că înseși ele trimit acel vaiere, cu undulări prelungi, pe care-l prindeau de la clopote. Ferestrele turnului erau luminate : se vedeau înăuntru jumătăți de oameni, trunchiuri negre, care făceau cu brațele mișcări neînțelese : erau clopotarul și alți doi creștini.

Cu lumina de ceară în mînă, preotul Murășanu intră în curtea bisericii, îi luminează și lui Vasile să nu se împiedece de pragul înalt, apoi, zicînd mereu «Bună-

dimineața ! bună-dimineața !» trecu printre pîlcurile de bărbați, de femei, care așteptau să între părintele.

În ușa bisericii stinse luminița. Făcu o închinăciune adîncă, cum nu avea datina să facă decît foarte rar, la slujbele de sara ori de noaptea, ziua aproape niciodată, și întră în biserică. Catapetasma strălucea în lumină, icoanele sfinților, în patru șire, păreau că așteaptă. Întreaga biserică era învăluită în lumina aceea mistică, pe care o poți vedea numai noaptea, cînd ard, într-o liniște adîncă, zecile de lumînări de ceară.

Diacul se ridică din strana dreaptă, își înclină ușor capul cărunt și începu să frunzărească prin cartea groasă, ale cărei foi erau pătate cu picături de ceară. Preotul întră în altar, Vasile în strană, lîngă diac. Slujba prohodului începu cu stihirile și cîntările acelea care păreau necurmăte strigăte de durere supraomenească, pline parcă de-o deznădejde sfîntă, o deznădejde linișuitoare.

Vasile, aplecat asupra cărții vechi, începu troparul : «Iosif, cel cu bun chip, de pe lemn luînd preacurat trupul tău»... Avea o voce de tenor, care i se supunea uimitor, un tenor puternic și totuși dulce, care făcea totdeauna să scape vreun oftat din pieptul bărbaților și lacrimi din ochii femeilor cînd cînta în biserică. Dar în noaptea asta era parcă nouă intonația cuvintelor. Apăsa prelung pe cît un cuvînt de durere ; vocea lui vibra parcă lăcrămînd, accentua cu duioșie, cu dulceață cuvintele prin care Dumnezeu tatăl mîngîia pe Dumnezeu fiul prin glasul proorocilor ; trecea cu ușurință, ca într-o povestire, peste frazele cu mai puțină importanță. Diacul bătrîn de lîngă el îl asculta totdeauna cu multă dragoste ; dar în noaptea asta îl privea ca și cînd ar fi fost lîngă el un arhanghel, și, de cîte ori trebuia să înceapă el stihul alternativ, încurca întîi cîteva cuvinte neînțelese, cu vocea nazală, pînă ce afla șirul unde trebuia să înceapă, pe care, de cele mai multe ori, i-l arăta clericul.

Bărbați, femei întrau mereu în biserică, cu pasul acela tăcut, cu sfiala cu care întră orice om noaptea într-o biserică. Dar băieșii din Văleni erau cu totul deosebiți

în privire, în purtare, în umblet, cînd intrau în biserică, de alți țărani. Afară de cei vanitoși și superficiali, orice om parcă își împrumută altă fizionomie cînd intră în biserică. Poate fără să ne dăm sama, sufletul nostru simte deosebirea între biserică și alte case. Dar băieșii din Văleni intrau în biserică cu privirile acelea neclintite, cu seriozitatea aceea adîncă și cu paloarea deosebită cu care intrau și în gurile adînci ale ocnelor de aur. Simțeau parcă prezența aceleiași puteri și în clipa cînd se coborau în măruntaiele pămîntului, și cînd intrau în mîndra lor biserică. Veneau mereu, se strecurau încet, pe neobservate, ca și cînd ar fi fost niște umbre. Își ocupau locurile și rămîneau neclintuți. Un nou-venit aproape totdeauna atrage curiozitatea, cel puțin a celor din jurul său. Dar în biserica din Văleni, în naia bărbaților, nimeni nu se clintea după ce-și lua odată locul.

Erau bărbați de statură mijlocie, cu bărbile rase, cu mustața răzăzată scurt, cu capetele tunse. Nu erau grași între ei, erau mai mult uscățivi, bruneți, cu privirile fixe. Purtau mîncare albe de bumbac, cămașă cu gulcr negru, sever, pantaloni de lînă, pieptare, la care tot pieptul nu era decît o enormă floare ciudată, întortochiată, cusută tot cu negru. Cei mai mulți purtau cizme. Mulțimea din naia bisericii era tot mai deasă, și în curînd nu se putea deosebi decît o mare de capete, mai ales de frunți.

În tinda femeilor înghesuiala era și mai mare. Multe ascultau slujba de la ușa bisericii, de la ferestre. Între femei nu se putea vedea aceeași liniște, aceeași neclintire care stăpînea în naia bisericii, între bărbați. Ele se mai spionau din cînd în cînd cu privirile, se mai înghioldeau chiar, cercînd fiecare să ajungă mai nainte, ori într-un loc mai bun. Printre năframele scumpe, se zăreau și capete descoperite, pletele fetelor tinere.

Slujba se desfășura domol și dureros. În răstimpuri depărtate părintele Murășanu citea ectenii scurte din altar, cărora le răspundea c-un «Doamne miluiește-ne», ori «Amin» diacul. Apoi troparele prohodului începeau să curgă iarăși. Era o poezie adîncă, mai mult, era o

epopee de durere, de credință și speranță misterioasă în cîntările acelea.

Creștinii ascultau cu o evlavie mai mult decît obișnuită. Poate nici nu era evlavie, ci o fluturare în depărtări a gîndului și a simțirii. Poate unde cîntările acestea răsunau numai o dată pe an în biserică, făceau o impresie atît de adîncă, părăind totdeauna nouă.

Un vuiet surd se ridică în biserică la doxologie, cînd patru băieși bătrîni desprinseseră praporii din scoabele de fier. Se începea procesiunea, înconjurarea bisericii. Pe lîngă luminile care ardeau în biserică, răsări deodată o steluță, undeva, în tinda muierilor. Aproape în același timp o flăcărăuie albă, puțină, se ivi și între bărbați. Apoi în clipele următoare flăcările acestea se înmulțiră, se îndesiră ca o ploaie de lumini, luminînd chipurile creștinilor. Oamenii începură să iasă cîte doi, cîte patru.

Clopoțele începură să răspîndească iar în liniștea nopții undulările pline de vaier. Dar acel «vauu-vauu» vibrător, de mai nainte, era pătruns acum de glasuri deosebite. Unele făceau «uî, uî, uî», altele, repede, «tang-ting-tang, tang-ting-tang». Pădurile păreau acum că nu mai știu ce glasuri să prindă, și le amestecau pe toate într-un răsunset prelung, îndepărtat.

În jurul bisericii porni încet convoiul. Dar oamenii erau atît de mulți, încît de la început era înconjurată de o ploaie de luminițe întreagă biserica. De departe părea că flăcările acestea albe, lungărețe, zvelte, au căzut ca o ploaie din cer și au rămas cu toatele suspendate în aer, la aceeași înălțime de la pămînt. Preotul se oprea pe rînd la răsărit, miazăzi, miazănoapte și apus și citea din «Evangheliile» patimilor. Glasul lui se auzea departe în liniștea nopții.

Diacul, ajutat de cîntăreți, repeta mereu «Sfinte Dumnezeule» pe glas de îngropăciune. Vasile nu mai cînta. Mergea cu capul plecat, cu luminița de ceară în mîna. Liniștea de vînt era desăvîrșită. Clericul, cu totul pătruns de misterul nopții acesteia, nici nu băga de samă că un băieș, trecînd pe lîngă el, îi stinse cu mîneca albă luminița. Îmbulzeala era foarte mare.

— Poftește ș-o aprinde de la mine, zise o voce dulce, argintie, lângă el.

Clericul privi la dreapta și văzu, uimit, pe domnișoara Elenuța. Ea era ascunsă aproape cu totul într-un palton lung. Dar luminița pe care o ținea în mână îi lumina fața gingașă, senină, albă, îi lumina mai ales ochii, care ardeau sub sprâncenele dese. Nici nu crezu întâi că-i Elenuța, după cum, mai nainte, abia recunoscutuse pe tatăl său.

— Te rog aprinde-ți luminița, s-a stins, zise din nou c-o voce cîntătoare fata, mergînd alătura de el.

Clericul fu atît de mișcat, încît nu știa ce să facă, nu știa cum să-și aprindă luminița.

Elenuța i-o luă, i-o aprinse la luminița ei și i-o dădu.

— Dumneata... dumneata... începu să bîlbîie Vasile, dar foarte încet, așa că numai el se auzea.

— Grijește, că iar ți-o sting, zise fata, văzînd că Vasile n-are nici o grijă de lumînare.

— Dumneata ești acasă? reuși să întrebe clericul.

— Da. Am sosit joi sara. Erați chiar pe sfîrșite cu slujba în biserică, răspunse fata, care nu se mai depărtă de lângă Vasile, ci mergea alătura de el.

— Nu v-am văzut. Da, nu v-am văzut, zise iar clericul, oftînd din adînc.

Fata îl privi o clipă în reflexul lumînării de ceară. Era foarte palid, dar mai frumos ca orișicînd.

— Nu m-ai putut vedea, zise fata. Ieri, toată ziua, n-am ieșit din casă, m-am simțit foarte obosită.

Tăcu, își drese cu mîna stîngă o cută la haină, ori a fost mai mult o mișcare instinctivă, cum fac toate femeile cînd simt ceva deosebit, ce nu pot spune, ori cînd așteaptă ca altul să continue firul conversației. Dar clericul nu zicea nimic. O privea cu ochii mari, întrebători, o privea neconținut.

— La înmormîntare am ținut să vin nesmintit. Toți s-au împotrivit, dar mie îmi place. Slujba asta de noapte a lăsat totdeauna o impresie adîncă asupra mea, zise Elenuța. Apoi adaose îndată c-o voce schimbată, mai

joasă, mai tremurătoare : Dumneata ai cîntat așa de frumos, așa de frumos !

Vasile nu-i răspunse, ci o privi numai cu aceeași privire fixă, arzătoare, de somnambul parcă.

Părintele Murășanu se opri și citi cea din urmă «Evanghelie». O parte din oameni mai întrară în biserică, alții se grăbeau spre poarta din curtea bisericii. Începea să se reverse de ziua.

— La revedere, domnule Murășanu, zise Elenuța, voind și ea să plece.

— La revedere, domnișoară, zise cu vocea stinsă clericul.

— Rămîi mult acasă ? îl întrebă din nou.

— Pîna în duminica Tomii, domnișoară.

— Eu de-acum am isprăvit cu școala, zise fata, și mai rămase, ca și cînd ar fi așteptat ceva.

Dar clericul nu-i putu spune decît un prelung :

— Așaa ?

Fata se pierdu în mulțime, Vasile Murășanu intră în biserică, unde slujba se continuă cu utrenia și liturghia, pîna cînd afară se făcu ziua albă.

V

De cînd preoțea părintele Murășanu în Văleni, nici într-un an nu i-a rămas biserică plină de credincioși, în sîmbăta Paștilor, pîna la sfîrșitul liturghiei. A treia parte din creștinii care înconjurară biserică mai întrară și acum, dar cu cît se lumina afară, tot mai mulți se strecurau pe ușă. Cînd se cînta priceasna abia mai erau în biserică vreo douăzeci de bărbați și cîteva femei care aveau să se împărtășească. Ceilalți ieșiseră zoriți, apucaseră veseli, sprinteni pe drumul către orașelul din apropiere. În sîmbăta Paștilor era aici o piață foarte bine cercetată. Cîrduri întregi de miei aduceau țărani din satele vecine ; găini, rațe, pui cîrfaiau, gîgfaiau, piu-

iau, cu picioarele legate, pe două uliți largi, de amîndouă părțile. Orașencele se grăbeau să cumpere cît se poate de dimineață în Sîmbăta Mare, pînă nu începeau să sosească băieșii din Văleni și din alte două sate cu ocne de aur. Oamenii aceștia nu prea obișnuiau să se tîrguie: dădeau banii c-un fel de satisfacție, c-un fel de fală, și numaidecît ridicau prețul tuturor articolelor de vînzare.

În sîmbăta Paștilor din anul acesta drumul îngust, pietros, care ducea din Văleni la orașelul vecin, era plin de bărbați și de femei în haine de sărbătoare. Ziua era senină, și în lumina soarelui mîncările bărbaților, iile femeilor păreau de zăpadă. Șiragul alb undula pe drum, în răstimpuri se ferea deoparte, lăsînd să treacă vreo trăsură zbîrnîitoare. Cei mai mulți mergeau pe jos, căci ajungeau într-un ceas. Era aproape numai o plimbare pînă la oraș. Apoi soarele zbicise bine drumul, cărările de munte, și erau poteci pe care se putea ajunge și într-o jumătate de ceas.

Bărbații purtau pălării mici, rotunde, înconjurate de șnururi galbene rotunde, din fire aurite, care păreau șerpi subțiri de aur încolăciți de trei ori în jurul pălăriilor negre. Cizmele lăcuite străluceau ca niște fețe de oglinzi negre în reflectările soarelui. Femeile purtau lungi și grele năframe, de mătase cele mai multe, ghete cu tocuri înalte, ca și doamnele de la oraș. Printre ele se zăreau, unde și unde, pletele castanii ori negre ale fetelor. Feciorii mergeau cîte doi, cîte patru, prinși pe după cap, cîntînd domol ori povestind veseli. În răstimpuri se opreau, pe cîteva clipe, grupuri mici, povesteau aprins, gesticulînd nervos, ca și cînd ar fi vrut să se convingă unii pe alții despre un lucru foarte important.

Abia cînd soarele era sus începură să se împutîneze oamenii pe drum. Cei mai mulți ajunseră în piață, spre marea bucurie a vînzătorilor. Vreo douăzeci de băieși din Văleni înconjurară un cîrd de miei.

— Ce cereți pe ei? întrebă unul pe țărani care stăteau răzimați în bîte.

— Pe toți? făcu uimit un țăran roșcovan, înalt și puternic, cu mustața stufoasă.

— Pe toți!

— Două sute de zloți, răspunse roșcovanul.

— Sînt ai dumitale? întrebă altul dintre băieși.

— Ai mei și alor doi tovarăși.

— Cîți miei sînt?

— Cîncizeci. Patru zloți mielul. Nu-s scumpi. Sînt grași și tineri.

Băieșul care vorbi mai întîi privi o clipă la ceilalți, scoase apoi o pungă și numără mustaciosului cele două sute.

— Fire-ai tu al dracului, Petre! zise alt băieș, satisfăcut, mîndru parcă.

— Ce să mai alergăm atîta? Noi sîntem aici douăzeci, cinci ortaci aflăm îndată, și ne vine pe fiecare doi miei, adică opt zloți. N-am făcut bine? întrebă el isprăvind cu numărutul.

— Așa, putem să ne odihnim într-o berărie undeva, zise alt băieș. Mie nu-mi place să cumpăr nimic.

Cei mai mulți porniră spre berăria din apropiere.

— Nu rămînem mult, să nu se încingă cumva vrun chef, să ne-apuče Paștile aici, zise unul întrînd.

— Ți-e frică de popa, ți-e frică de spovadă! rîseră ceilalți. Trăbă că te-a pus la greu canon părintele...

În birtul în care întrară nu erau cei dintîi. Erau numai ceasurile zece, dar sala era plină de consumatori, de larmă, de nouri de fum. Erau aproape numai bărbați pîn-acum. Femeile aveau mai multe de cumpărat. Ele umpleau prăvăliile, șatrele din piață, alegeau mereu, cumpărau, pachetele se îngrămădeau tot mai multe în traiste sau dăsași.

Calfele, stăpînii din prăvălii, ucenicii chiar, deosebeau numaidecît, prin mulțime, pe femeile, pe fetele din Văleni, le poșteau nainte, vorbeau cu ele surîzînd, închinîndu-se la fiecare clipă naintea lor, ca și cînd ar fi fost doamne de frunte din oraș. Zîmbetele, vorbele lor pline de măguliri nu-și greșeau ținta: femeile din Văleni alegeau lucrurile cele mai scumpe, le plăteau fără

nici o încercare de a mai scărița din preț. Cele mai multe umblau cu banii fără nici o șfială, ca și bărbații lor; altele, care ajunseseră de mai puțină vreme la creangă verde, desfăceau biletele de zece, de douăzeci, mai mari chiar, c-un fel de teamă, de șfială. Pe fețele lor, însă, îndată ce dădeau banul, se întipărea un zîmbet de covârșitoare satisfacție: știau că vor avea de-acum lucruri scumpe, de același preț cu celelalte femei din sat. Calfele, stăpînii prăvăliilor le petreceau cu vorbe măgulitoare pe cele ce ieșeau, pe unele le petreceau chiar pînă la ușă, făcîndu-le loc prin mulțime. Chiar și ucenicii nu uitau să le zică:

— Sărbători fericite poftim.

Multe femei și fete tîrguiau pe la șatrele din piață. Slovacia, care poartă negoțul acesta ambulat prin Ardeal, desfăceau vrafuri întregi de stofe, de pînză de in, de năframe, de ciorapi, cu cea mai mare grabă naintea femeilor din Văleni. În răstimpuri strigau la alte femei sătence, care se îmbulzeau de dinapoi:

— Ce poștești dumneata?

Femeia arăta cu mîna o cîrpă de bumbac, ori altceva, dar neguțatorul nu o mai lua în samă, ci continua să laude, mai departe, calitatea articolelor pe care le pipăiau femeile din Văleni.

Pe una din cele două străzi unde piuiau puii și găteau rațele se născu deodată o mare învalmașeală. Oamenii alergau tot mai mulți spre o cotitură a uliții unde mulțimea era grămădită.

Doi sergenți de stradă grăbiră să facă ordine și abia putură să descaiere două femei. Erau o țarancă din Văleni și soția unui birtăș de aici. În vuietul pieței abia se putea desluși ceea ce strigau deodată aceste două femei înverșunate.

Birtășița avea nevoie de multe părechi de pui pentru sărbători; cumpăraseră de dimineață, dar acelora trebui să le taie gîtul îndată. Avea oaspeți mulți. Veni, în fugă, să cumpere alții. Chiar dădu pe cîte-o păreche cîte un zlot și treizeci, voia să cumpere treizeci de părechi de pui. Se mai ciorovăia cu țarancele pentru cinci bani

la păreche. Atunci, din mulțimea care privea, se desprinsese o femeie uscativă, brunetă, trecu înaintea crîșmăriței și zise, privind țărancele și dîndu-le îndată arvună :

— I-am cumpărat eu pe toți, cu doi zloți părechea. Crîșmărița îi zise veninoasă :

— Ce să faci dumneata cu atîția pui ?

— Treaba mea ! răspunse femeia. O să trimit îndată după ei, adaose apoi, privind spre țărance, și voi să plece.

Dar orașanca se învineți ca pruna.

— Se vede că ești o proastă de pe sate ! Zvirli banii numai de fală.

— Am de unde, răspunse cu liniște femeia.

— Ai în oraș, dar acasă mînci mălai, mînci mălai și ceapă și-ți pute casa ! șuieră ca o furie birtășița. Lasă-mi puii, adaose făcînd un pas spre ea.

Dar femeia începu să numere liniștită banii.

— Acuma, i-am cumpărat. Ce te-ai scumpit pentru cinci bani ?

În clipa asta birtășița, văzînd că-i scapă din mîna cele treizeci de părechi, pe care le putea cumpăra destul de ieftin dacă nu se certa pentru cei cinci bani, se repezi la femeie, îi împlîntă mînile în păr, risipindu-i banii.

De aici, larma și mulțimea curioșilor. Birtășița era mai voluminoasă, mai puternică, își arăta cu patimă superioritatea musculară, dar țăranca reușise s-o zgîrie adînc pe amîndoi obraji.

Cei doi sergenți, după ce cercetară cazul, voră să-i fie de folos birtășiței, care îi ospătase de multe ori.

— Lasă-i dumneaei jumătate din pui, zise unul.

— Acuma, nu-i mai las, Doamne ferește ! Asta-i țigancă, nu doamnă, răspunse femeia dregîndu-și hainele.

Doamna cea voluminoasă începu să țipe din nou :

— Nimeni nu mai poate trăi de voi, golanelor ! Zvirliți banii, ne scumpiți toate celea. Nu mai e de trăit în orașul ăsta !

Celalalt sergent se apropie de proprietarele aripatelor.

— Dați-i dumneaei jumătate, le zise.

— Vai, Doamne sfinte, dar mai sînt pui, nu numai la noi ! Aștia-s cumpărați acum, zise una.

Celelalte tăceau, dar din fețe li se putea citi că nu vor vinde niciodată puii cu un zlot și treizeci cînd căpătaseră doi.

În cele din urmă crîșmărița se îndepărtă cu sergentii, înjurînd mereu. Era roșie acum de mînie și de efort, ca o sfeclă.

În piață era fierbere mare chiar și cînd se apropia ceasul prînzului. Dar birturile erau tot mai pline, gemeau de oameni. Întrau acum și femei, cercetau mesele la care erau bărbații lor și se apropiau de ele.

Chelnării le aduceau numaidecît paharele cu bere încununate de spumă albă și groasă.

Tarafurile de lăutari cîntau în toate crîșmele.

La «Ursul negru» trăsese ră băieșii cei mai de frunte din Văleni, unii societari la «Arhanghelii», alții la «Brezești» și la «Gura Văii». Era birtul cel mai de samă din oraș, un fel de hotel. Taraful de lăutari cel mai vestit cînta aici.

Dintre societarii de la «Arhanghelii» erau aici Vasile Cornean, Ionuț Ungurean și Gheorghe Pruncul. Povesteau, cu halbele naînte, în fruntea mesei. Toți trei erau aproape de aceeași vîrstă — patruzeci și șase-patruzeci și șapte de ani — dar după înfățișare părea că-i despart cu mult mai mulți ani. Vasile Cornean, cum ședea la masă, era cu un cap mai nalt decît ceilalți doi. Era brunet, c-o mustață groasă, neagră, cu obrajii palizi, cu niște ochi vioi, așeri, care nu aveau astîmpăr nici o clipă. Avea o gură largă, senzuală. Nici un fir alb nu era presărat pîn-acum în părul ca tăciunele. Ionuț Ungurean purta o burtă cît un butoiăș, obrajii îi erau mari, sloboziți puțin. Purta mustața rătăzată scurt, dar el era jumătate cărunt. Ochii lui mici, gălbenii, se părea că înoată mereu în ceva unsuros, în ceva călduț și plăcut.

Cel mai mic, care în toată clipa părea că pîndește după ceva, era Gheorghe Pruncul, un omuleț cu obrajii

supți, brăzdați, cu ochii bulbucați ca la iepuri, c-o frunte palidă și încrețită.

Societarii de la «Arhanghelii» ședeau în fruntea mesei. După ce povestiră cu capetele plecate un lung răstimp, începură să vorbească tare; cei doi dinții, când rîdeau, își lăsau capetele pe spate. Pruncul zîmbea numai, și zîmbetul lui îi înmulțea părăiașele de pe obraz.

— Prînziți la noi, nu-i așa, domnilor? îi întrebă birtașul zîmbindu-le.

— Vai, vai! făcu Ungurean. Ce-ai stat să ne întrebi?

— Friptură de miel, tocană de pui, un iepuraș, ce-ți pofti dumneavoastră, zise birtașul.

Societarul cel gras de la «Arhanghelii» se grăbi să ieie iarăși cuvîntul.

— Mielul mie, puii lui Pruncul, iepurele pentru domnul Cornean! Porții mari, frate, din toate trei, că flămînzim ca lupii în iernile grele. Să le vedem!

Crîșmarul porni repede.

— Stai! strigă Cornean. Vin de ăla mai este?

— Mai este, cum să nu!

— De care am beut acum două săptămîni?

— Este, este... răspunse crîșmarul alergînd.

Vorbeau tare, căci taraful de lăutari cînta; pe la mese oamenii se aprinseseră de băutură.

— Azi putea lipsi Lăiță, zise Gheorghe Pruncul. În sîmbăta Paștilor ar putea și el să ne deie pace.

— Ba lasă-l, frate, lasă-l să cînte, răspunse Ungurean. Cine poate bea cumsecade făr-o horă, făr-o țarină?

— Nici n-am venit noi azi să bem aici. Mîne luăm paștile doar, spuse c-o voce înceată Pruncul.

— Acuma, tu nu vei bea dacă n-ai poftă! Tu te-ai spovedit! Mi-a spus nevasta că te-ai spovedit, zise înflăcărat băieșul cel gros.

— Adevărat? întrebă Vasile Cornean.

— Ei, astea-s lucruri care nu se întrebă și nu se spun, răspunse Pruncul.

Li se servi prânzul, și ei începură să mănânce cu poftă de lup. Ochiul lui Ungurean priveau mîncările cu aceeași lăcomie cu care le înghițea gîtlejul.

Conducătorul tarafului, Lăiță, se apropie încet, zîmbind, de cei trei societari de la «Arhanghelii». Se opri la spatele lui Cornean și îndată se auzi un dulce «pi-pi-pi».

Cei trei băieși își ridicară capetele.

— Astăzi nu, Lăiță dragă, astăzi nu facem chef, zise Cornean, scoțînd un portofel mare, negru, din haină. Dar, iată, să ai și tu de sărbători! adaose dîndu-i o hîrtie de-o sută.

— Numai o țarină! zîmbi țiganul, vîrînd suta în buzunar. Nu părea surprins de cinstea asta.

— Lasă-l, frate, dacă-i ăsta meșteșugul lui, zise Ungurean. Nu s-a face gaură-n cer pentru-o zicală.

— Astăzi nu, Lăiță, s-ar încinge un chef și-ar fi păcat, zise iar Cornean.

Lăiță le pofti sărbători fericite, se închină și voi să plece.

— Stai, sărace, stai să te cinstesc și eu, zise cu gura plină Ungurean, și-i dădu o hîrtie de cincizeci.

Fără nici o impresie deosebită, țiganul luă și hîrtia asta și-o vîrî lîngă cealaltă.

— A doua zi de Paști ești la noi, nu-i așa? întrebă Cornean.

— La dumneavoastră, să trăiți, răspuse Lăiță, depăr-tîndu-se.

În vremea asta, Pruncul tot căuta, dar nu află nici un ban mărunt. Avu un ușor zîmbet cînd țiganul se duse în sfîrșit.

Ei băură o păreche, băură trei, băură șase, în larma care creștea neconținut, pînă ce, în urmă, veniră slugile să le spună că sînt prinși caii. Cei trei vorbeau demult acum iarăși despre «Arhanghelii».

— O să mai țină un an, zise Cornean.

— Un an? Și zece! Măi, de-acolo să știi tu că aurul nu ște mai isprăvește, spuse Ungurean cu silă, căci limba i se împiedeca mereu.

— Da. L-am văzut și eu alaltăieri ! E o vînă foarte puternică. O să vedem... șopti Gheorghe Pruncul.

— Să trăiască «Arhanghelii», fraților ! zise, ridicîndu-se și închinînd, Vasile Cornean.

— Pe domnul notar nu l-am văzut azi, bălbfii Ungurean ridicîndu-se. N-o fi venit oare ?

— Știi că dumnealui vine de obicei după prînz, răspunse Gheorghe Pruncul.

Cei trei ieșiră. Mulți se pregăteau de ducă. Erau ceasurile trei după-amiază. Fum greu plutea în sală, capetele de țigări umpleau podeaua, strivite, împrăștiind un miros greu. Pe la mese mai rămăseseră destui, care cîntau, ținîndu-se pe după cap. Lăutarii își puseseră ochii pe patru feciori care băiau la «Arhanghelii» : aceștia băuseră foarte mult și se vedea că nici gînd n-au să meargă acasă.

Piața era aproape deșartă, oamenii se împrăstiaseră, unii zăboveau încă în birturi, dar cei mai mulți plecașeră spre casă. Pe drum se puteau vedea destui care se împiedecau și se clătinau mereu. Se reîntorceau în grupuri mai mari acum, vorbeau aprins, și multora le părea rău că nu veniseră cu căruța, ori priveau cu ciudă în urma acelor care își luaseră trăsuri din oraș, și cu femeile, cu fetele, ori cu vreun prieten treceau în goana cailor pe lîngă ei.

Deodată pîlcurile de oameni începură să se ferească repede deoparte, și ici și colo. Înainte alergau spre ei doi cai negri, cu gîturile încordate, sforăind pe nări.

— E notarul, domnul Rodean ! ziceau băieșii.

Ca într-o vijelie trecea trăsura pe dinaintea oamenilor, care salutau cu pălăriile în mîină.

— Noroc ! Noroc ! Noroc ! le striga c-o voce aspră uriașul răsturnat în trăsură.

Nu-și ridica nici brațul enorm care odihnea pe genunchi, nici nu făcea vreun semn din capul mare și întunecat, care-i dădea o înfățișare de zimbru. Umplea aproape întreg scaunul de dinapoi al trăsurii. Vizavi, pe scaunul de dinainte, ședea doi tineri. Aceia ridicau pălăriile pentru notarul Rodean.

— Merge ca proorocul Ilie, ziceau unii dintre băieșii pe lângă care sfîrșia trăsura.

— Ar fi bun de sfînt Ilie, dar ar trebui să cioplească mult din el. Eu l-am văzut, în chip, pe prooroc, da-i slab ca o scîndură ! răspunse un bătrîn.

— Are să se prăpădească odată cu cai, cu căruță cu tot ! ziceau alții.

— Cei doi parc-ar fi ficiorul Pruncului și-al lui Ungurean ?

— Parecă !

*

Cei doi tineri erau într-adevăr universitarii Pruncul și Ungurean. Notarul nu putu îndupleca pe feciorul său Gheorghe, care sosise cu cei doi tineri numai în dimineața aceea din capitală, să-l însoțească la oraș. Căii băteau neastîmpărați din copite, sluga se uita cu mînie la notar, și la Gheorghe, cei doi universitari încă erau în curtea notarului.

— Veniți voi cu mine ! le strigă înfuriat notarul.

— Sîntem oboșiți, păcatele noastre ! se scuza ră tinerii.

Atunci Iosif Rodean prinse c-o mîna pe unul, cu cealaltă pe al doilea, îi aruncă în trăsura și sări și el îndată.

— Mîna, mă ! strigă apoi slugii.

Gheorghe Rodean și cu Elenuța rămaseră în curte. Trăsura dispăru numaidecît.

— Face rău tata că-i duce fără voia lor, începui Gheorghe. Sînt într-adevăr foarte oboșiți. Toată noaptea n-am dormit.

— Trebuia să dormiți în X pînă dimineața. Azi la amiază puteați fi totuși acasă, zise Elenuța.

Tînarul, care sămăna mult cu Elenuța, tăcu puțin, apoi zise :

— Știi tu de cînd puteam noi să fim acasă ?

— De cînd ?

— Mai degrabă ca tine. De miercuri. Nu mai aveam gust să mai rămînem o noapte în X.

— Dacă puteai să fii de miercuri acasă, de ce-ai întârziat ? Întrebă Elenuța.

— Pentru ce ?! Trebuia să călătoresc singur. Pe acești doi n-a fost chip să-i culeg de prin birturi pînă nu și-au tocat paralele.

Fata nu răspunde. Dup-un răstimp Gheorghe o luă la braț.

— Facem o plimbare, nu-i așa ? Mor după aerul ăsta!

— Facem, Ghiță, cu plăcere.

— Uite ce era să-ți spun, începu tînărul după ce ieșiră în uliță și înaintară o vreme în tăcere, să nu mă judeci greșit. Eu știu că nu se cade să ne vorbim pretinii de rău, dar nici nu știu dacă-i mai pot numi pretini pe acești doi. Totuși, nu ți-aș spune nimic dacă nu mi s-ar părea că tata are un plan pentru viitor cu careva dintre ei.

Elenuța se împurpură la față, apoi păli îndată. Nu răspunde, deși știa la ce țintește frate-său.

— Nu știu de care-i mai place, continuă Ghiță, de Pruncul ori de Ungurean, dar că pe unul și-l vrea de ginere, mi-aș pune mîna-n foc ! Și... numai tu ești liberă între fetele lui. Ei bine, eu la lucrul acesta nu m-aș putea învoi niciodată.

Fata zîmbi acum.

— Nu te tulbura, Ghiță, eu n-o să mă mărit cu nici unul dintre pretinii tăi. Am să rămîn fată bătrînă.

— Ș-o să te faci călugăriță, rîse tînărul.

Domnișoara Rodean păli din nou și zise, cu convingere :

— Nu glumesc. Eu presimt demult că nu mă voi mărita niciodată.

— Bine. Cel puțin mă scapi de-o datorie neplăcută. Să crezi că nu-mi era ușor să-ți descriu pe diavolii ăștia, zise frate-său.

— Oho, de sarcina asta nu scapi ! Vreau să-mi spui mai departe. Dacă nu mă mărit cu ei, îi întîlnesc aproape zilnic în vacanța asta și-ntr-altele. Vreau să știu cu cine vorbesc.

— Cu pretinii fratelui tău, zise Ghiță înclinându-se în fața Elenuței.

— Nu, te rog să-mi spui. Pe cât ai fost tu de sincer, pe-atît vreau să fiu și eu. Sînt curioasă să știu dacă și-au făcut examenul riguros cel dintîi în anul acesta. Se iscălesc amîndoi rigurosant în drepturi ?

— Sînt tot acolo unde-i știi de-acum e anul, răspunse Ghiță.

— Nici al doilea examen fundamental ?

— Nici !

— Atunci ce fac anul întreg în capitală ?

— Sfinte Doamne, d-apoi ce-au făcut și pînă acum ? Chefuiesc !

— Și nu se mai satură ? întrebă rîzînd Elenuța.

— Îți poți închipui dacă bani de drum a trebuit să le împrumut eu ! Pruncul, mai ales, parcă a mai căpătat un gîtlej de cînd s-a îmbunătățit vîna cea nouă la «Arhanghelii». Și, apoi să nu crezi că-i cheltuiesc singuri : au o gardă de șase grenadiri, care îi însoțesc pretutindenea. Ungurean spune la toată lumea că asta-i suita arhanghelului Gravrîl. Părinții lor fac rău că le trimit atîția bani.

— Părinții ce știu ? Pînă pot, trimit cît le cer ! Ei fac rău, că cer, zise Elenuța.

— Mulți și adeseori. Cred că unul dintre ei cheltuiește cel puțin de zece ori mai mult decît mine. Le-a mers vestea.

— Așadar, avem de-a face cu oameni renumiți, rîse Elenuța.

— Tu poți rîde, dar tata nu judecă așa, nici mama, nici surorile. Eu, drept să-ți spun, dragă Elenuțo, continuă Ghiță cu vocea abătută, eu îi înțalesc tot mai puțin pe oamenii ăștia. Spun adevărate prăpăstii.

— De pildă !

— De pildă, azi m-a luat tata laoparte și mi-a zis : «Știi tu, măi Ghiță, cît valorează azi o acție la „Arhanghelii“ ? Mai mult decît toate diplomele cîte le dă universitatea voastră în zece ani !» A vorbi așa, cred că e, cel puțin, ciudat.

— Da, zise în silă Elenuța, tata pune nădejde foarte mare în «Arhanghelii». Dar poți să fii pe pace. Mie mi-a spus că are să mă mărite după un prinț. Deci, pretinii tai, oricum ar fi, sînt candidați prea puțin serioși pentru mine.

Băieșii începeau să soscască de la oraș. Albeau pe drum costumele de sărbătoare. Veneau căruțe încărcate cu miei, cu pasări. Din două cară, cu coșuri adînci în ele, guițau purceii, grămădiți unul într-altul, cu rîturile ridicate. Cei mai săraci își aduceau mielul în spinare. Fierarul satului, un țigan trunchios, cu ochii încruntați, venea pe două cărări. În fiecare mîna aducea cîte-un cocoș, mari și grei ca snopii. Îi ținea de labe, și pasările rămîneau un rastimp în liniște cu capetele în jos, apoi deodată, ca apucați de furii, băteau din aripi, se smînceau să scape, cucuriguau înspăimîntați. Fierarul își depărta atunci mîinile de trup și tot zicea : «Hîșș, pasărea ! Hîșș, pasărea !»

— Au devastat înc-o dată piața oamenii noștri, zise Ghiță, răspunzînd mereu la binețele celor care treceau.

— Știu că vor fi trei zile de petrecanie ! răspunse Elenuța.

— Două !

— Două ! Pentru că în ziua întîi nu-s deschise virturile și nu-i joc, nu sârbează în schimb patru zile de Paști, ba și o săptămîină ?

— Asta e adevărat. Și după toate sămnele, sărbătorile aceștea vor pune vîrf la toate cele de pîn-acum ! zise tînarul. Purceii nu știu să fi cumpărat pîn-acum de Paști.

Ei tăcură și priviră amîndoi nainte pe drum. Părea că zăresc un cunoscut printre oamenii care veneau de la oraș.

— Mi se pare că e ficiorul popii, zise Ghiță.

— Da, e domnul Murășanu, răspunse Elenuța c-o voce în care se simți un fel de reproș pentru frate-său.

— Dacă nu vrei să-l întîlnim, ne întoarcem, zise tînarul, care băgă de samă numai decît schimbarea din vocea soru-si.

— Te rog, de ce ne-am întoarce? Eu nu mă feresc de nimeni! răspunse fata.

— De clericul ăsta nici n-ai avea de ce te feri! Vezi, eu sînt foarte sincer și-mi spun părerea despre toți tînării care sînt aproape de tine. Aștept ca odată și tu să fii tot atît de sinceră față de mine.

— Cînd? întrebă Elenuța zîmbind.

— Cînd voi fi încunjurat și eu de fete ca tu acum de candidați.

— Of! făcu iarăși Elenuța. Ți-am spus că nu mă voi mărita!

— Să zicem că nici eu nu mă voi însura; totuși, aștept să fii sinceră. Deci, mă execut numai decît, adaose Ghiță. Nu-ți pare bine că-ți vorbesc de candidați, dar, ce să faci, dacă ei există și fără voia ta? Ei nu-și bat capul cu hotărîrea ta de-a rămîne fată bătrîna! O, cît îl privește pe teolog, cu el e altceva. El e foarte inofensiv.

— Cum ai spus? întrebă repede Elenuța.

— In-o-fen-siv!

— Și ce vrei să zici cu asta?

— Că n-ai a te teme de el. E rușinos ca o fată-mare și n-are să te plictisească niciodată cu cuvinte de dragoste. De altfel, îl cred un tînăr foarte cumsecade. N-așteaptă, ca alții, să-i cadă mură-n gură, ci s-a obișnuit de tînăr cu munca.

Fata tăcu. Vasile Murășanu era aproape acum, dar cum venea cu capul în pămînt, nu-i zări pe cei doi. Cînd îi observă, în sfîrșit, se opri o clipă și făcu o mișcare ca și cînd ar fi voit să se întoarcă. Dar Ghiță Rodcan înțelese ce gînd are clericul și strigă îndată:

— Bună-ziua, bună-ziua, domnule Murășanu! Așteaptă-ne puțin.

Cu pași înceți, clericul își continuă drumul spre cei doi. Dar se putea vedea c-ar fi fost cu mult mai bucuros dacă s-ar fi putut întoarce.

Vasile Murășanu, după ce venise, ziua albă, de la biserică, se întinsese îmbrăcat în pat să doarmă, să viseze, ori să moară — totuna-i era. Ar fi putut să-i fie

somn, căci noaptea întreagă abia așipise, și odihna lui, chiar atunci, fu tulburată de vis. Ar fi putut să viseze, căci fetița la care s-a gândit de-atâtea ori izvorăse, deodată, din întunec, în carne și oase, lângă dînsul. Și-n sfîrșit, ar fi putut să moară, căci deși fata îi vorbise cu atîta dulceață, cu atîta prietenie, el s-a purtat cu ea așa de prost, i-a vorbit cu o voce așa de sacă, abia i-a spus trei cuvinte, n-a pomenit nici c-o vorbă că i-ar împrumuta o carte de citit. Și, pe deasupra, cînd fata-i spusese că ea de-acum va rămîne acasă, că nu mai merge la școală, el scăpase, în locul oricărui cuvînt frumos, potrivit, pe acel nefericit : «Așaaa ?»; care-i sună și acum în urechi și-l mustără în fiecare clipă. Dar nu putuse nici să doarmă, nici să viseze, nici să moară. După ce se zvîrcolise în pat vreo două ceasuri, cu ochii în tavan, ieșise pe uliță, se plimbasese, stătuse de vorbă c-un bătrîn, care începuse să-i spună o poveste lungă despre doi băieși care s-au dus în noaptea Paștilor să fure aur ; întrase iar în casă, se uitase, vreme îndelungată, cum încondeiază surioarele lui ouăle roșii. Apoi, la prînz, mîncase puțin și ieșise din nou la plimbare. Numai un lucru pricepea cumsecade : golul pustiu din cap.

— Nu vei fi fost și dumneata pînă-n oraș ? îl întrebă zîbind Ghiță, strîngîndu-i mîna cu căldură.

— Aproape, zise Vasile, părăndu-i că revine la realitate auzind vocea prietenoasă a lui Ghiță, dar mai ales simțind strîngerea lui de mînă. Am apucat pe drum în jos și m-am tot dus ! adaose îndată.

Ghiță băgă numaidecît de samă că Vasile n-a aruncat o singură privire spre soru-sa.

— Aici, am onoarea să-ți prezint pe domnișoară Elenuța Rodean, soru-mea, zise el întorcîndu-se zîbind spre fată.

— Ne-am întîlnit astă-dimineață la biserică, zise Elenuța roșindu-se și întinzînd mînuța albă lui Vasile. Ai dormit, domnule Murășanu ? îl întrebă apoi.

— N-am putut dormi, domnișoară. Slujba a ținut pînă s-a făcut ziuă albă, răspunse clericul simțind o dulce mîngîiere la cuvintele ei.

Elenuța mergea între cei doi tineri. Băieșii veneau necurmat pe drum, pe cărări, singurateci, câte doi, mai mulți, în pîlcuri, și se împraștiau pe cele trei văi pe care era răsfirat satul.

— Azi numai copiii și bătrînii au rămas în Văleni, începu Vasile Murășanu, care, văzîndu-se pornit cu cei doi frați, simțea cum îi crește curajul.

— Într-adevăr, mulți bani vor fi lăsat în oraș, zise Gheorghe Rodean. Oamenii noștri nu mai pun nici un preț pe ban.

— Cum îi cîștigă de ușor, așa-i și dau, adase clericul la observarea lui Ghiță. Sînt departe ca cerul de pămînt de țărani agricultori. Aceia înnoadă paraua cu zece noduri. Nu e, de altfel, nici o mirare. Cei care trăiesc din plugărie au coșurile pline de bucate, dar pungile mai totdeauna goale. Pentru ei banul e aproape un lucru sfînt.

Clericul spuse frazele acestea cu claritate, cu hotărîre, fără nici o tremurare în voce. Ghiță își ridică pe-o clipă privirile la el, apoi se uită la Elenuța. Dar fata privea în pămînt, părea că se gîndește la altceva. Chiar clericul fu surprins de cutzanța cu care-și spusese părerile naintea Elenuței. Dar surprinderea aceasta nu-l neliniști; dimpotrivă, îi cresc curajul.

— Așadar, dumneata crezi, începu Ghiță, că băieșii împraștie banii ca și cînd ar risipi nisip pentru că au mulți, iar economii îi cruță pentru că au puțini. Ar urma ca economii să împraștie bucatele, de care au din abundență. Nu-i așa, Elenuțo? rîse Ghiță.

— Mai este ceva, desigur, zise repede clericul. Mai întii coșurile pline cuprind atîta cît e de ajuns unei familii pe-un an. Puțini pot să vîndă din recolta unui an. Cei mai mulți își plătesc birurile vînzînd vrun cap de vită. Muncitorii pămîntului, de-un lung șir de ani, au umplut același coș toamna și au băgat de samă că în cursul anului nu se adaogă nimic; dimpotrivă, prin august e gol. Cantitatea necesară pe-un an la ei e bine stabilită, pe cînd minerii nu-și pot da niciodată sama cu cît s-ar ajunge pe-un an, trăind cinstit. Apoi, cînd

sînt băile bune, recolta băieşilor e în fiecare săptămînă, aproape în fiecare zi. Împrejurarea asta cred eu că contribuie mult să-i zăpăcească, să nu mai cunoască adevărata valoare a banului.

— Ah, nici nu credeam că dumneata observi atîtea, domnule Murăşanu ! zise zîmbind Ghiţă, care afla foarte comică însufleţirea clericului pentru tema asta.

El simţea că Vasile se avîntă în aprecierile acestea numai ca să nu fie silit a vorbi cu Elenuţa. Fata îşi ridică în clipa asta ochii şi, zărind surîsul pe faţa fratelui său, se tulbură. Ghiţă băgă de samă numaidecît că soru-sa îi ia în nume de rău observarea asta şi zise repede, cu vocea schimbată :

— De altfel, sînt interesante observările dumitale.

Gheorghe Rodean se gîndise şi el de multe ori la risipa nebună ce-o vedea de cîtiva ani în Văleni, ajunsese chiar aproape la aceleaşi convingeri pe care le spunea acum clericul. Dar simţea că nu-i acum potrivit să vorbească despre teorii economice. Ceea ce-l jignea mai ales, fără să spună, era dorinţa lui ca Vasile să vorbească cu soru-sa. Ar fi dorit foarte mult să vadă cum ştie un cleric să facă curte. Şi, îndeosebi, la clericul acesta el ţinea mult şi-i păru jignitor că nu-i spune nici o vorbă Elenuţei.

Simţea şi Vasile Murăşanu că se scufundă în aprecierile acestea ca-ntr-o vîltoare din care nu mai poate ieşi, dar lui nu-i părea rău. Era o mîntuire pentru dînsul.

— Iată ce cred eu, continuă el cu însufleţire, munca la suprafaţa pămîntului îl leagă mai tare pe om de roadele pentru care munceşte anul întreg, decît munca din sînul pămîntului. E o legătură mai puternică între ţăran şi holdele de grîu şi de porumb decît între miner şi vîna de aur. Dragostea face să fie mai tare. Văzut-aţi vreodată cu cîtă plăcere, c-un fel de alintare chiar, încarcă un ţăran un car de grîu ori de fîn ? Umblă domol cu snopii, ca şi cînd ar fi nişte fiinţe vii, cu palele de fîn asemenea. Chiar pentru bani un ţăran se desparte greu de claua de fîn pe care a făcut-o cu mîna lui, a greblat-o, a netezit-o ! Şi cred că simţimîntul acesta al plu-

garului se poate pricepe cu ușurință. Ia să luăm, de pildă, o luncă ! De când dă colțul ierbii, plugarul vine ș-o privește, o cercetează cu dragoste. Cum crește iarba, crește și nădejdea lui, încet-încet, zi de zi, lună de lună. Plugarul parcă-i împrumută o parte din ființa lui. În urmă iarba ajunge la brîu, miroase pînă departe, cosașul intră-n ea ca într-o apă verde. Dacă ați văzut cosind, va fi trebuit să observați în mișcările legănate ale cosașului o mare satisfacție. De când așteaptă el clipa asta ! Cît s-a temut că poate s-a rupe-un nour și-i va îneca nutrețul ! Mireasma amețitoare a fînului, pînă-l usucă, pînă-l vede în ogradă, îi pătrunde așa de mult ființa, încît îi pare că în claia de fîn este și o bună parte din el. Am auzit țărani care vorbeau, după ani, de mirosul fînului pe care l-au avut în cutare colț din ogradă atunci ș-atunci ! Și în chipul acesta îi leagă și celelalte produse ale cîmpului. Muncesc îndelungat, nu cîștigă nimic deodată, dar muncesc în lumina care îmbună și înduioșează parcă sufletele oamenilor. Munca din sînul pămîntului e mai grea și mai amară. Aici nu caută nimeni să culeagă roadele unei sămînțe aruncate de ei, ci aproape totul se razimă pe noroc, pe întîmplare. Nu e o muncă, e o vînătoare. Caută toți cu aprindere, izbesc cu ciocanele, sfarmă stîncă, și dacă, după multă trudă, în întunec și miros de groapă, află aurul, nu-l culeg, ci-l răpesc cu lăcomie. Îl privesc mai mult ca pe-un dușman după care au alergat de atîta vreme, decît ca pe-un pretin. De aceea cînd plugarul își vede clăile de fîn înșirate în ogradă, coșurile pline, simte preinția lor și-și zice liniștit : «E bine ! Mulțumită ție, Doamne», iar minerul, cînd își vede două-trei chile de aur, ori și mai puțin, își zice : «În sfîrșit ! O să vezi ce am să fac cu tine !». Și, ca pe-un dușman, după care a alergat atîta, nu-l cruță. Cred că acesta e imboldul de căpetenie care-i face pe sătenii noștri să fie risipitori.

Gheorghe Rodean bătut în palme cînd sfîrșit clericul.

— Dar dumneata ne ții un adevărat curs de psihologie socială ! zise el.

— Adevărat, scuzați, zise clericul, aprins la față de însufletirea cu care vorbise.

— Domnul Murășanu și cîntă, și vorbește frumos, zise cu fața luminoasă domnișoara Rodean. Însușirea din urmă nu i-am cunoscut-o pîna acum, adaose îndată, privindu-l c-un fel de sfială.

— Dumneata ești prea bună, domnișoară, răspunse cu vocea scăzută tînarul.

— O, nu sînt bună defel, domnule cleric, întreabă-l pe Ghiță. Sînt o fată foarte rea, dar pentru aceea am totdeauna curajul să spun adevărul.

— Frumoasă însușire, dragă, dar cam primejdioasă, zise Ghiță zîmbînd.

Elenuța se roși, coborî privirile în pămînt, dar numai-decît și le ridică iar.

— Îți poate părea rău, zise ea, că n-ai fost la slujba înmormîntării azi-noapte. A fost de-o frumusețe deosebită, și domnul Murășanu a cîntat mai frumos ca orișicînd ! zise ea.

— Cîntările acelea sînt frumoase, domnișoară. E o muzică divină, se scuza clericul.

— Eu n-am zis că nu-mi pare rău, începu Ghiță, dar tu știi că nu s-a putut. Sînt convins, adaose cu seriozitate, că aș fi rămas cu o impresie puternică. Îmi place și mie taina ! De altfel, discursul de-acum al domnului cleric îmi dă de gîndit !

El băgă de samă că Elenuța îi spionează expresia feței.

— Nu glumesc acum, adaose el repede, și-mi pare foarte rău că n-am învățat și eu logică.

— Logică ? întreabă fata cu neîncredere.

— Da. Multe din observările pe care ni le-a spus acum domnul Murășanu le-am făcut și eu, dar n-am fost niciodată în stare să trag concluziile. La asta se cere o judecată obișnuită cu disciplina, iar mintea noastră o disciplinează logică.

Căruța lui Ionuț Ungurean trecu în clipa aceea pe lîngă ei. Tovarășul cel gras de la «Arhanghelii» salută pîna departe cu pălăria, strigînd tare :

— Bine-ați venit ! Bine-ați venit !

Cei trei se întoarseră, căci ajunseseră departe.

— Omul ăsta e tot mai roșu la față, zise cu dezgust Elenuța.

— Dacă mai ține mult aurul la «Arhanghelii», va plezni cu siguranță într-un chef ! rîse Gheorghe Rodean.

Clericul simți cum se schimba la față. Numele acesta îl făcu să vadă iarăși realitatea, care pe cîteva clipe se depărtase. El se plimba cu copiii acționarului celui mai de frunte de la «Arhanghelii». Își aminti deodată de lungul lui discurs, simți acum observările ironice ale lui Ghiță, pe care mai nainte nu le luase în seamă, nu le pricepuse, și-și zise : «Pentru ce mă plimb cu oamenii aceștia ? Ei își bat joc de mine ! Cum n-am putut observa pînă acum aerul de protector ce și-l dă acest tinăr ?»

Spunînd că trebuie să meargă pînă la un om căruia îi dăduse să-i cumpere ceva din oraș, el își luă sara-bună de la cei doi și se depărtă. Dar numaidecît auzi în urma sa un glas argintiu :

— Domnule Murășanu, domnule Murășanu !

El se uită înapoi. Îl striga Elenuța. Îi păru foarte curios că străina aceea strigă după dînsul.

— Domnule Murășanu, zise fata apropiindu-se, nu mi-ai putea împrumuta ceva de cetit ? Știi că mine, în ziua de Paști, nu iasă nimeni pe uliță și mă tem că mă voi plictisi de moarte. N-ai fi bun să-mi împrumuți o carte ?

— Cu plăcere, domnișoară, o să vă trimit încă în sara asta.

— Mulțămesc ! zise Elenuța și fugi spre Ghiță, care o aștepta.

Amîndoi merseră un răstimp în tăcere. Apoi Elenuța zise :

— Tu, Ghiță, ești răutăcios cîteodată.

— Eu ?

— Îți place să-ți bați joc de oameni, adăose fata.

— Să mă ierți ! Nu-mi bat joc. De Murășanu mai puțin ca de alții.

— Ei, mai și mințești ! Parcă nu te-aș fi auzit și nu te-aș fi văzut !

— E frumos să bănuiești pe un frate ?!

— Înșuți ai spus că-i fricos și sficiios și, totuși, în loc să-l ajuți să se apropie și el de societate, îl înfrici și mai tare.

— Să-mi dai voie să nu cred așa ceva ! E adevărat că nu-i umblat în lume, dar te asigur că pe omul ăsta nu-l poți înfrica cu nimic. E cu mult mai tare decât cum citzi tu. C-am rîs ? Dar trebuia să rîd, oricît l-aș ținea de om vrednic. Așteptam să-ți facă curte, cînd colo el se apucă de discursuri filosofice !

— Pentru ce să-mi facă curte ? întrebă Elenuța.

— Așa, din complezență cel puțin, așa se cade, ambiția mea de frate al unei surori frumoase cerea asta.

— Vai, nebunule ! zise Elenuța și-l izbi cu palma peste gură.

— Înșă adevăr zic ție, adaose el vesel, că acest cleric sfios, cu aceeași însuflețire cu care ne-a vorbit acum, va ști declara odată și dragoste alesei inimii sale.

— Îți spun eu că ești bun să-ți bați joc de oameni ! zise Elenuța mîhnită de emfaza cu care frate-său spusese cuvintele din urmă.

— Greșești. Adevărul e limpede : cine e capabil să se însuflețească pentru o chestie așa depărtată cum e psihologia băieșului și a plugarului se va însufleți și cînd va fi vorba de-o chestie care-l privește pe el personal. Eu sînt mai bătrîn cu patru ani ca Murașanu. Pot deci să proorocesc că din tînărul ăsta se va alege un bărbat strașnic. Cît îl vezi de timid, e o fire de luptător.

— Acum vorbești serios ? întrebă Elenuța, gata să se mînie.

— Cît se poate de serios. Și-ți voi aduce două probe : mai întîi a fost, în toți anii de școală, cel mai bun elev în clasa lui ; a doua, și-a isprăvit aproape cariera cheltuind foarte puțin de-acasă. De cînd a fost în clasa a patra de liceu a început să deie lecții. Asta n-o poate face orișicine.

— Din clasa a patra ? întrebă Elenuța surprinsă.

— Tu n-ai știut ?

— Nu ! De unde era să știu ?

— Adevărat ! răspunse c-un fel de silă Ghiță. Sîntem dintr-un sat, dar sîntem aproape străini. Nu prea ne intereseam unii de alții, ni-e frică să nu ne infectăm de... sărăcie ! Da, din clasa a patra a început să se susție aproape din puterile proprii ! Acum, anul acesta termină. Se va căsători, va preoți undeva, va lupta mai departe, va birui, va ajunge departe. Am mai cunoscut eu oameni de aceștia sfioși ca fetele-mari, dar plini de multă rîvnă, de multă ambiție nobilă. Îți spun hotărît : Mie-mi place de tinărul ăsta ! Îl voi mai năcăji cîteodată, căci îmi place să-i dau impulsuri noi, să-l văd cum se manifestează. Ți-am spus că-s cu patru ani mai bătrîn ca el...

Elenuța îl ascultă cu plăcere. O ceață care-i păru că plutește undeva aproape de ea începu să se împrăștie.

Peste puțin întrară veseli în curtea notarului.

VI

Un străin care ar fi sosit sîmbătă sara în Văleni și ar fi voit să doarmă noaptea Paștilor aici s-ar fi culcat în zadar. Înainte de miezul nopții începură să împuște treascurile. Era o datină veche în sat, oamenii erau obișnuiți cu detunăturile puternice care continuau pînă-n zori, se repetau, mai rar, și în ziua întii de Paști, pînă sara. Dar în noaptea asta chiar băieșii bătrîni săreau speriați din somn. Detunăturile erau așa de dese, se descărcau cu atîta putere, încît pădurile bătrîne fierbeau, clocoteau, vuiau necurmat. Părea că în sat, în jurul satului, s-a încleștat o luptă pe viață, pe moarte ; pocneau puștile, detunau tunurile, tot mai des, tot mai cu furie. În răstimpuri depărtate se putea auzi cîte-un treasc singuratec. Trăznetul lui se auzea o clipă săc, ca și cînd s-ar fi sfărîmat în mii de bucăți un enorm vas uscat, dar, furat în clipa următoare de păduri, trăznetul acela se schimba în vuiete, în țipete disperate, care alergau vi-

foroase nainte, împrăștiindu-se, trezind din somn pădurile pînă în mari depărtări, pînă în muntele Vlădenilor. Alteori trăznea atît de des, atît de aproape, încît se auzea prin curți schelălăitul de groază al cînilor. Mai ales din crîngul satului, răsfirat pe Părăul Caprei, detunăturile se spărgeau c-o grabă ameteitoare. În crîngul ăsta locuiau cincizeci de mineri care munceau la «Arhanghelii». Cu săptămîni înainte se înțeleseseră ca, în noaptea de Paști, să nu curme cu împușcăturile pînă va toca de liturghie. Se aprovizionaseră cu cantități enorme de pulbere, de dinamită, notarul Rodean le împărțise două sute de zloți pentru paradă, poruncindu-le cu vocea lui aspră, rece: «Grijiți, feciori, în cinstea „Arhanghelilor“ de pe pămînt, să dați atîtea salve, ca cei din cer să-i pizmuiască!». Dar ei, și fără îndemnul notarului, erau prea hotărîți să serbeze cu focuri dese noaptea asta.

Uneori se deschidea vreun geam și cineva privea ceretător în noaptea luminată. Se auzeau chiar voci somnoroase:

- Aștia au înnebunit!
- Ne sperie copiii!
- E prea-prea! Se vor mai și chilăvi, nemernicii!
- Nu, e nemaipomenit!

Erau și de aceia care, iritați peste măsură, ieșeau în uliță, urcau coastele din apropiere, de unde băteau treascurile. În clipe de liniște se auzeau cuvinte aspre:

— Asta nu mai e cinstire pentru noaptea Învierii; ce faceți voi e curată batjocoră!

— Arhanghelii sînt războinici, lor le place, răspundea cineva.

Și numaidecît treascurile începeau să bubuie.

Se mai răriră cînd clopotele, în zori, începură să cheme la Înviere.

Oricît era de încăpătoare biserica din Văleni, creștinii nu încăpură în ziua de Paști. Ascultau pe la ferestre și bărbații și femeile care veniseră mai tîrziu, iar cei care întîrziaseră prea mult pe-acasă, nici de păreți nu se mai puteau apropia. Într-o elipsă mare, groasă, mișcătoare, înconjurau biserica. Nu puteau vedea nimic

din slujba ce se desfășura înlăuntru, dar cîntările de biruință pătrundeau pîna la ei, mai scăzute, mai pline de taină. Oamenii ascultau, cu capetele plecate, se închinau, își făceau cruci largi cu multă evlavie.

În biserică, în stranele ctitorale, erau toți fruntașii din Văleni, în frunte cu notarul pensionat Rodean, cu notarul activ Popescu, cu primarul Vasile Cornean, societarul de la «Arhanghelii». Cei doi învățatori cîntau în strană, alătura de clericul Murășanu și de dieci. Biserica era ticsită : oamenii, cînd se clătina unul, se mișcau cu toții, ca și cînd ar fi fost strîns legați unii de alții. Căldura începea să fie nesuferită, și notarul Rodean își ștergea mereu fața mare, brunetă, c-o batistă enormă. Lumînările din policandre începeau să se îndoie, și flacărele lor erau tot mai palide.

Întîiul acționar de la «Arhanghelii» arunca, în răstimpuri, priviri mînioase spre o strană din tinda femeilor, unde era nevasta lui, doamna Marina. Avuseră acasă un schimb aspru de cuvinte, căci Iosif Rodean nu voia să vină la liturghia Învierii. El știa din anii trecuți ce înghesuială, ce năduf era în ziua de Paști în biserică și nu voia să se miște din pat. Dar doamna Marina atîta i-a tot tocat la ureche, pîna ce uriașul sârise din pat și, cu multă furie, se îmbrăcase în cîteva clipe. Fusese aproape să-și spintece hainele în graba mare ce-l cuprinsese deodată.

«Iosife, Iosife, zisese muierea cu durere, nu-ți ieși din fire ; se cade să ascuți liturghia în ziua Învierii.» — «Dar cînd îți spun că mă înăduș în zăduful ăla !» strigase cu mînie notarul. — «Nu-i muri vreme de-o jumătat' de ceas», cutezase să mai zică Marina. — «N-ai să mă lași în pace ? Vezi doar că mă gătesc ! zbierase notarul. Pe muiere, pe popa și pe dracu' îi ascuți și fără să vrei.»

El căuta acum mereu s-o vadă, dar în tinda femeilor nu se putea desluși nimic.

Ca o mare ușurare sosi sfîrșitul slujbei. Notarul se apropie cel dintîi să ia, din lingurița de argint, paștile. Un galben de douăzeci puse în cutia albă pe care o ținea fătul.

— Hristos a înviat ! fi zise părintele dându-i pâinea muiată în vin.

— Adevărat c-a înviat ! răspunse Iosif Rodean cu mînie, și numaidecît începu să se strecoare printre oameni.

În locul lui, oricare altul s-ar fi icuit în mulțime și n-ar mai fi putut face un pas. Dar înaintea lui oamenii se înghesuira și mai tare și-i făcură drum.

Ordinea abia mai putu fi ținută pînă se perîndară cinci-șase frunțași pe dinaintea preotului, care aștepta în ușa altarului. De aici încolo toată lumea dorea să ajungă cît mai în grabă la pâinea sfințită. Începu să împarta paști și diacul, și, în curînd, doi ctitori, apoi și clopotarul, și fătul.

Curtea bisericii se umplu, ulițele se împopulară de bărbați, de femei, de copii în port de sărbătoare. Dar peste un ceas nu se mai putea zări un singur om pe-afară, ca și cînd i-ar fi înghițit pe toți pămîntul. Prăvăliile, birturile erau încuiate, și satul întreg părea pustiu. Se auzeau numai, din cînd în cînd, treascurile.

Biserica se umplu, din nou, la vecernie, dar acum nime nu mai fu silit să asculte pe la ferestre. Încăpură cu toții. Apoi ulițele se deșertară din nou.

Ziua întîi de Paști era serbată în Văleni cu multă evlavie. Părea că toți oamenii aceștia iubitori de viață se cufundau într-o adîncă taină. Fiecare rămînea în cercul restrîns al familiei și era nepomenit ca, de pildă, o femeie să meargă în povești la vecini în ziua întîi de Paști. De vinerea, de sîmbăta, fiecare își ducea acasă vin și bere, și bărbatul, și femeia, și copiii mai mărișori închinau din cînd în cînd :

— Hristos a înviat !

— Adevărat c-a înviat !

Un strigăt, un chiot, un picurat de vioară nu se puteau auzi de nicăiri. Numai treascurile bubuiau din cînd în cînd, făcînd să vuiască pădurile pînă departe.

Dar în ziua a doua, de îndată ce clopotul începu să sune de ieșire, biserica începu să se deșerteze. Tineretul mai întîi se grăbi să se strecoare afară, apoi bărbați, fe-

mei mai tinere. În curînd nu mai rămăseră în biserică decît cei trecuți de cincizeci de ani. Afară, de undeva de aproape, se auzeau în răstimpuri de liniște acorduri vesele, senine, de țarină.

Spre marea lui părere de rău, clericul Vasile Murașanu trebui să-și țină predica aproape numai naintea bătrînilor din sat. El începu să se agite, îl luau călduri, îl lua cu frig de îndată ce băgă de samă că oamenii se mișcă spre ieșire. Îi păru chiar că-i o profanare, o băbătaie de joc purtarea creștinilor. Acuza în gînd pe părintele Murașanu că nu i-a obișnuit pe oameni să rămîna pînă la sfîrșitul liturghiei. Altfel îi va crește el pe credincioșii săi odată ! El nu mai cînta, ci fierbea de ciudă, de-un fel de disperare, de înfrîngere. Vai, simțea cum i se risipește însuflețirea cu care ar fi putut vorbi ! Cum se întunecau figurile de stil pe care le alesese cu atîta trudă, cum îi mureau gesturile pe care le probase de atîtea ori !

Cînd tatăl său îi făcu semn să înceapă, era așa de zdrobit, încît pe-o clipă avu conștiința limpede că predica lui nu valorează nimic și nu merită s-o mai recite. Dar la gîndul că se zvonise puțin că azi va vorbi el, se îngrozi să nu ajungă ridicol și, făcîndu-și cruce, își spuse motoul și începu.

Frazele cele dintîi reuși să le spună numai după mari efortări. Dar deodată băgă de samă că un bătrîn îl privește tîntă. Privirea curioasă a moșneagului salvă reputația de bun predicator a clericului. Îndată ce băgă de samă că e ascultat cu încordare, însuflețirea, avîntul îi reveniră îndată, vocea lui căpătă alt timbru, cuvintele se încălziră parcă, fraza era mai largă, mai vibratoare. Încet-încet nici nu se mai gîndi cine e în biserică, cît de mulți ori de puțini, și se cufundă cu totul în dezvoltarea temei ce-și alesese.

Reuși să stoarcă lacrimi din ochii bătrînilor, din ochii femeilor, ș-atunci, terminîndu-și predica, începu să improvizeze cu avînt tot mai mare. Preotul îi făcea semne din altar să termine odată — vorbea de-o jumătate de ceas — dar clericul nu înțelegea. Atunci, popa

Murașanu, folosindu-se de-o scurtă pauză a oratorului, începu repede din altar, cîntînd :

— «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să v-apropiați...»

În urma acestei întreruperi, îndată după liturghie, se născu o discuție vehementă între fiu și tată. Preotul însă numai în aparență era mînios, în sufletul lui simțea o mare mîngîiere pentru talentul și însuflețirea cu care predicase feciorul său.

— N-ai făcut bine că m-ai întrerupt, zise cu ciudă, aproape revoltat, clericul.

— Am făcut foarte bine ! răspunse popa. Și cît ai spus a fost prea mult.

— Da, pentru dumneavoastră, pentru popii de legea veche, care predicați de trei ori pe an, și chiar atunci cîte cinci minute.

— Predica lungă niciodată nu-i ascultată cu plăcere pînă la capăt, tinăre.

— Mi se pare că oamenilor nu li s-a urît, răspunse ironic Vasile.

— Nu pot să-ți fugă de dinaintea nasului cînd te-aud mai întîi vorbind. Au și ei atîta bun-simț. Dar te asigur că, preot fiind și ținînd cazanii tot așa de lungi...

— Cazanii ! întrerupse revoltat tînărul.

— Ei, zi-le discursuri, zi-le predici, cum vei ști mai modern, nu-mi pasă, dar de le vei spune tot așa de lungi, te lasă oamenii să vorbești păreților !

— Dumneata crezi așa, fiindcă n-ai încercat niciodată să...

— N-oi fi încercat ! îi tăie vorba părintele.

— Nu, pe vremea cînd ai făcut dumneata seminarul, nu se punea atîta preț pe vorbirile din biserică.

— Da, atunci era învățămîntul mai practic, zîmbi părintele, se insista asupra metodelor care pot da, deodată, un rezultat practic.

— Și predicile nu dau rezultate practice ? întrebă Vasile.

— Nu ! răspunse scurt părintele.

— Predicile ?

— Nu dau. Vorbesc din experiență, adăose cu hotărîre părintele.

— Așa ceva n-am mai auzit ! izbucni clericul.

— N-ai fi auzit, pentru că preoții aceia care vă cresc pe voi vă vorbesc din cărți, nu din viață, răspunse cu răceală popa Murașanu.

— Nu-i cunoști ! zise cu ciudă Vasile.

— Ba-i cunosc ! Cei mai mulți vă îmbată cu apă rece !

— Tată ! făcu indignat clericul.

— Ei, o să mă explic îndată, dacă voiești. Voi învățați acum : Exordiu, tractare, încheiere, părțile principale ale unei predici. Exordiul, sau captatio benevolentiae, este partea...

— Tată ! zise din nou Vasile, agitat la culme.

— Ei bine, zise părintele, știi prin cine se îndreaptă oamenii și se fac buni creștini ? Nici prin predici, nici prin îndemnuri și sfaturi. Acestea nu prind decît foarte arare.

— Prin cine dar ? întrebă ironic clericul.

— Ai putea să mă întrebi pe alt ton, zise părintele, pentru că răspunsul ce-l vei primi merită. Singur Dumnezeu e acela care schimbă inima omului. Noi nu putem face nimic cu vorba noastră. Dar avem și noi două arme puternice cu care pregătim terenul lucrării dumnezeiești. Să-mi spui care sînt acelea.

Clericul nu răspunse, nu că n-ar fi știut să mai înșire din mijloacele ce-i stau preotului la îndemînă ca să miște inimile, dar îi fu frică să nu spună vreunul pe care tatăl său să nu-l afle de bun. În clipa asta simțea superioritatea tatălui său.

— Rugăciunea și pilda bună, tinăre ! Ține minte ce-ți spun, și o să te convingi. Și cazaniile sînt bune, dar cu miez, scurte, clare. Și trăbă să știi alege și clipa potrivită. Azi, de pildă, nu era loc pentru o predică lungă. Ia privește !

Ieșiră din curtea bisericii cînd spuse părintele cuvintele din urmă. Priviră amîndoi la stînga : în lunca de sub poalele muntelui Negruța petrecerea de Paști se începuse.

— Întreg satul e aici ! zise cu uimire Vasile.

— De-acum putem încuia biserica pînă în Duminica Tomii, răspunse părintele.

Și porniră amîndoi spre casa parohială, privind din cînd în cînd la stînga. Taraful de lăutari cînta o țarină aprinsă.

Muntele Negruța își apleca pădurile negre de brad în nemijlocita apropiere a satului. Pe lîngă poalele lui se furișa păraul alburiu care învîrtea roțile celor mai multe piue din Văleni. Patru case erau așezate atît de aproape de munte, încît brazii de pe coaste le umbreau curțile. Înapoia acestor patru clădiri de bîrne, cu acoperișele de șindrilă înnegrite de ploii, de vremuri, se începea lunca, în formă de paralelogram, care venea pînă în ulița ce ducea la biserică. În unghiul superior al luncii, în cel dinspre răsărit, se înălța birtul cel mai vestit din Văleni, birt împreunat cu prăvălie, al cărui proprietar stîpînea și lunca aceasta frumoasă. Din Săptămîna Mare birtașul bătuse pociumbi, înțepenise deasupra scînduri albe de brad ; un uriaș cerc în mijlocul luncii, îl înconjurase în chipul acesta cu lavițe, cu mese. Pentru frunțași, pentru pătura cultă din sat, pentru «domni» adusesese mese și scaune din birt și le așezase la locurile cele mai potrivite, de unde se putea vedea petrecerea, dansul care se învîrtea în cercul acela enorm. Sîmbătă după-amiaza se mai puteau vedea încă băncile și mesele albind în lumina soarelui — cele pentru domni, acoperite cu pînze cerate, străluceau ca niște oglinzi, — dar azi nu se mai puteau zări din mulțimea de oameni.

După cum și nădăjduiseră oamenii, cerul primăverii rămase curat ca lacrăma și în sărbători. Cum se zvîntase bine pămîntul de-o săptămînă lipsită de ploaie, de vînturile călduțe, mulți bătrîni se lăsară alene pe pajiștea deasă.

Era cald, și o moleșire plăcută pătrundea în trupuri. Lunca înverzea pînă departe în arinii uriași, care își nălțau brațele, negre încă, spre cer.

Cei mai mulți dintre săteni veniseră prânziți la biserică ; astfel, îndată ce traseră clopotele de ieșire, veniră de-a una în luncă. Dintre feciori și fete, mulți așteptau ca pe spini, să sune odată de ieșire. Când veniră cei dinții bărbați și femei în luncă, tineretul pornise dansul. O păreche, zece, treizeci începură numaidecît să se învîrtă în ritmul repede, plin de întorsături al țarinei. Cizmele lăcuite ale feciorilor străluceau în soare ca fulgerări de oglinzi. Țării lor de lînă fină, moale, mîncărilor de bum-bac erau albe ca laptele. Numai cizmele, pălăriile mici, negre, pieptarele înflorate, fețele brunete pătau acest costum. Rar se puteau zări feciori nați, cei mai mulți erau mijlocii, bine legați, care se învîrteau în țarină c-o siguranță uimitoare. Fiecare dansa cu cîte-o fată, rar se puteau vedea două fete la un fecior.

Fetele toate erau cu capetele dezvelite. Plete groase, bogate cădeau pe spate, negre cele mai multe. Între fete erau destule care își încrețiseră buclele deasupra frunții, pe la tîmple. Ochii lor vioi și fețele aprinse rîdeau de fericire. Zburau iile largi din giulgiu foarte fin, ii albe ca de zăpadă, numai gulerul și altițele pe mînci erau cusute cu mătase neagră. Purtau catrințe înguste, în care roșul avea o parte covîrșitoare, și șurțe chindisite. Toate erau în ghete — moda cea din urmă o puteai descoperi la cele mai multe.

Parcă împrumutaseră nu numai ghetele și încrețitul părului de la cucoane, ci și multe din mișcările lor, calculate parcă. Cum se răzimbau cu brațul pe umărul dansatorului, cum își înclinau capul ca într-o dulce nevinovăție, cum se lăsau a oboseală pe lavițe, cum așteptau să fie cerute la dans, prin închinăciuni, sămănau mai mult a domnișoare îmbrăcate în costum național decît cu fete de la țară. Impresia aceasta era cu atît mai ușor de cîștigat cu cît trupurile lor erau foarte zvelte, fețele cu un ten foarte curat și mîinile mici și albe. Se vedea numai-decît că nu-s fete care săptămîna întregă au muncit la cîmp. Nu erau așa de bine zidite ca tinerele din satele agricole, ci gingășia staturii, a umbletului, a mișcărilor le împrumutau un farmec deosebit, gingășia aceea tine-

rească ce se desprinde din toate fetele care au fost scutite de munca grea trupească.

Nu se putea vedea aici, ca la multe hore pe sate, ca feciorul să vie, să ieie de mână pe-o fată, s-o ducă, tirînd-o aproape, în horă. Feciorii le poșteau la dans cu ușoare înclinări din cap și le atingeau cu teamă, mai mult, cu grijă parcă. Nu se puteau vedea tineri împingîndu-se unii într-alții.

S-ar părea că munca grea, trupească, la care bărbații le văd supuse pe femei ca și pe ei, din vîrsta cea mai fragedă, îi face pe aceștia din urmă să le disprețuiască, ori cel puțin să se poarte cu ele fără nici o gingășie. Ca și cînd bărbații ar simți prin instinct că femeile nu-s făcute pentru muncă grea, și dacă totuși le văd subt povara ei, se poartă, fără să-și dea samă, față de ele ca față de niște ființe umilite. În Văleni, femeile, fetele nu munceau aproape nimic. Odată cu economia de cîmp, părăsiseră și industria de casă. Abia mai erau folosite trei-patru războaie de țesut în tot satul. Pănura, pînzeturile le cumpărau gata. Aur era din belșug, și bărbaților nici prin gînd nu le trecea să le poruncească femeilor să țasă, să coasă. Chiar cusutul îl monopolizaseră cîteva văduve și fete mai sărace din Văleni. Bărbații, văzîndu-și femeile frumoase și albe, erau prea mulțumiți, simțeau adînci mîngîieri în suflet, adînci bucurii. Și de multe ori munca lor era prea obositoare, veneau palizi și supti de la ocne, dar aduceau totdeauna aur destul, și aceasta era de ajuns ca să-și uite osteneala. Și celui din urmă bărbat îi place să aibă o soție curată, albă, frumoasă, și cîta vreme răzbește singur să agonisească, o cruță din instinct de munci mai grele pe femeie. Numai cînd suferința, sărăcia îi întunecă sufletul, începe să-i spună vorbe aspre.

Părechile tinerilor umpleau tot mai mult spațiul rotund, înconjurat cu lavițe și mese de scîndură. În curînd iarba se pătă în mici rotocoale, se înnegri apoi sub ghețele și cizmele ce-o bătuceau mereu. Lavițele de brad se umplură numaidecît, mesele erau înflorate cu pahare nalte, în care berea lumina auriu. Bărbații cu nevestele lîngă ei închinau și sorbeau setoși din lichidul rece.

De jurîmprejur răsunau ciocănit de pahare, rîsete, salutul îndătinat la Paşti :

— Hristos a înviat !

— Adevărat c-a înviat !

Lăutarii fură înconjuraţi îndată de cununi de pahare pline cu bere, pe care li le îmbiau minerii.

În răstimpuri, vioara lui Lăiţă amuţea pe-o clipă, şi el sorbea din pahar poftind «noroc la băi».

În jurul dansatorilor, la spatele celor ce-şi petreceau cu bere, lumea se grămădea mereu, formînd un cerc gros, mişcător, de costume. Priveau curioşi, priveau fericiţi, şi abia apuca să se depărteze vreunul de la mese, că-i şi ocupau locul. De altfel, birtaşul presimţise aglomeraţia : fixase patru butoaie mari în luncă, mai la periferii, ca să se poată vedea, şi cete întregi de însetoşaţi le vizitau necurmat. Fecioraşii care măsurau băutura spumoasă abia răzbeau, îşi ştergeau în răstimpuri feţele asudate. Pe aceştia, pe cei care serveau la mese şi în birt, îi câştigase cu multe jertfe birtaşul şi trebuia să-i schimbe tot la patru ceasuri. Altfel, nimeni nu s-ar fi învoit să-i ajute cînd dansul era în toiul lui.

Părechile erau tot mai multe în locul pentru dans. Lăiţă cînta în răstimpuri arii mai domoale, cînd dansatorii aproape numai se legănau ; apoi începea deodată o tarină vijelioasă, pe care o ţinea îndelungat, şi părechile se învîrteau ameţitor. Foarte rar se putea auzi vreo chiuitură. Tinerii aceştia dansau tăcuţi, serioşi, cei mai mulţi cu o eleganţă uimitoare. Numai feciorii care veniseră de curînd de la miliţie strigau, din cînd în cînd, versuri pişcătoare. În Văleni nu erau obişnuite chiuiturile, poate din cauză că dans era o singură dată pe an — la Paşti — şi cînd era vreo nuntă, dar atunci nu era dans pentru satul întreg. Se poate, iar, pentru că erau așa de dornici de joc şi erau pătrunşi cu totul de farmecul lui, gustîndu-l în tăcere. Totuşi, ar fi mai aproape de adevăr dacă s-ar spune că lipsa chiuiturilor se explica prin însăşi firea minerilor din Văleni, întunecată în fond şi rece ca sînul pămîntului unde îşi petreceau viaţa.

Băieți, fetețe se învîrteau mai deoparte pe pajiștea verde, se izbeau, se tălăveau în iarbă, rîzînd tare. Din-spre Păraul Caprei se auzeau mereu trăznind treascurile. Aerul era luminos, plin de mireasma verdeții, soarele își învăluia în toată clipa pînzele subțiri de argint. Gălăgia luncii, acordurile muzicii se nălțau în văzduh; închizînd ochii, părea că undeva în înălțimi fierbe o uriașă ceartă.

Abia trecură ceasurile douăsprezece, și Lăiță, rupînd taraful în două, porni cu șase inși în urmă. El se grăbea «să cînte domnilor la prînz». Nimeni din cei din luncă nu-i lua aceasta în nume de rău, era un obicei de mulți ani acum, care părea foarte firesc în ochii tuturor. Apoi cei șapte țigani care rămaseră cîntau bine și fără primaș; dansatorii aproape nici nu observară lipsa lui.

Lăiță își conduse ceata de-a dreptul la notarul trecut la pensie, Iosif Rodean. Trei dulăi cît niște urși suri se smînciră în lanțurile grele, hămăiră gros ca din afunzimea unor buți, și descendenții lui faraon se opriră pe-o clipă. Dar numaidecît porniră iar, urcară scările, și în veranda largă a etajului se opriră. Din camerele largi, luminoase, pătrundea o larmă continuă, ciripiri de fete, voci de bărbați și, din cînd în cînd, peste toate se înălța rîsul puternic al notarului, un rîs care scăpa în valuri largi, nalte, ca dintr-un foi uriaș.

Muzicanții își încordară viorile, și numaidecît imnul «Deșteaptă-te, române!» începu să se înalțe ca o rugăciune viforoasă, pătimașă. În clipa următoare ușa se deschise încet, și Elenuța, răzimată de perete, asculta cu ochii mari, înlăcrămați.

— Asta-i «Tatăl nostru» al românilor, se auzi vocea aspră a notarului cînd cele din urmă acorduri ale cîntării se stinseră. Lăiță, măi Lăiță! detună apoi dintr-o cameră mai apropiată.

— La porunca dumitale, domnule notar, zise primașul zîmbind, dar nu se mișcă din loc.

— Lăiță! se auzi din nou aceeași voce puternică.

Ceilalți îl împingeau:

— Da' du-te, frate, du-te!

Lăiță nu voia să între fiindcă pînă acum niciodată nu l-a poftit notarul în casă. La ureche, în birturi, i-a cîntat de multe ori, la alți domni mari, în casă, fusese de asemenea. Toți îi vorbeau, îl tratau cu prietenie, numai Iosif Rodean s-a ținut pînă acum departe de Lăiță. Faptul acesta îl jignea pe Lăiță, părea că se și teme puțin de omul acesta uriaș. Mai mult însă credea că-i sub demnitatea lui să încerce a se apropia de Iosif Rodean. În suflul lui de artist, mîndru și plin de majestate, îi părea chiar că îi cînta numai din milă notarului, îi cînta fiindcă-i plătea bine. Dar niciodată nu i-a văzut ochii umeziți la cîntecele lui, și asta nu i-o putea ierta.

Trupul vînjos al omului de patruzeci de ani își luă deodată o ținută regească, liniile feței i se înăspriră.

— Nu mă duc, zise el și începu numaidecît o sîrbă.

Elenuța asculta nemișcată ; urmărea ușoarele alunecări ale arcușului, tremurarea ciudată a degetelor lui Lăiță și simțea, la cîntecul acesta vesel, cum îi învăluie suflul o tristețe vagă, neînțeleasă.

Cînd se termină și sîrba, trupul uriaș al notarului apăru în prag.

— Dragă Lăiță, zise el, veniți să gustați un păhărel.

Primașul îl fixă cu îndărătnicie, dar nu putu descoperi nici o urmă de batjocură în fața lui, în privirile care părea că se muiaseră pe-o clipă.

El făcu semn celor șase, și intrară după notar.

Însuși notarul le servi coniac, șuncă și colac.

— Beți, că-i bun ! îi îndemna mereu notarul. Beți, că-i leac !

Muzicanții ceilalți băură, fără să se aștepte îmbiați atîta, dar Lăiță se scuza mereu. Abătut, mînca din șuncă și colac.

O clipă notarul îl privi cercetător, apoi, învîrtindu-și trupul mare pe-un picior, luă de pe-o măsuță un pahar, îl umplu, ciocni cu Lăiță.

— Hristos a înviat ! zise notarul.

— Adevărat c-a înviat ! răspuse repede Lăiță, luînd paharul și dîndu-l peste cap. Apoi, simțindu-se deodată

«în familie», își umplu el paharul și închină : Aur mult la «Arhanghelii», domnule notar !

— Este, Lăiță, zise notarul umplînd paharele.

— Atunci, sănătate și fericire în casă ! adaose repede primașul.

— Și sănătate și fericire este ! strigă notarul. Dar do-rește-mi tu, Lăiță, voie bună, voie de petrecanie pentru toți ai mei. Ia fă-mi-o să danseze pe domnișoara asta, zise cu mînie notarul privind la Elenuța, care chiar acum se ivise în prag.

Elenuța, fără o vorbă, se strecură în camera vecină.

Muzicanții băură, ieșiră în verandă ; acordîndu-și viorile, Lăiță le zise cu multă seriozitate :

— S-a schimbat uriașul ! De-acum să vezi petrecanii... și începu o doină tînguitoare, din munți.

Mai cîntă o romantă, apoi notarul, fluturînd două bancnote de cîte-o sută, se ivi în prag.

— Să nu iai arvună de la nimeni, Lăiță ; o să mai avem lipsă de tine în sărbători, zise Iosif Rodean.

— La poruncă, domnule notar, zîmbi primașul, punînd hîrțile în buzunarul vestei.

Coborîră scările și, ieșind în stradă, ajunseră în grabă să nu se înțeleagă. Cei mai mulți erau de părere să meargă acum la primarul Vasile Cornean, ori la notarul cel nou, la Popescu. Dar Lăiță nu se învoi odată cu capul.

— La părintele mergem, zise cu hotărîre, încheind discuția. Apoi, după un răstimp de tăcere, adaose : Cu popa ar fi trebuit să începem.

Familia părintelui Murașanu era la prînz, veselă, zgomotoasă. Numai clericul părea abătut. Cît ce-l zări preotul pe Lăiță, îi ieși înainte, îi strînse cu căldură mîna, îl pofti în casă și-l omeni cu rachiul ori bere, ce-o pofti. Lăiță luă un pahar cu bere, închină, ciocnind cu părintele pentru toată casa.

— Să te-audă Dumnezeu, Lăiță, zise cu bunătate preoteasa.

Apoi le cântară trei cîntece, popa-i cinsti cu cinci zloți, și primașul totuși parcă ieși mai mîngîiat de la popa decît de la notarul.

Trecură la primarul, și de-aici luară pe rînd pe toți frunțașii, grăbindu-se, căci lumea se aduna tot mai multă în luncă.

Dintre societarii de la «Arhanghelii» mai mult zăboviră la Ionuț Ungurean, și mai puțin la Pruncul.

Societarul cel gras era la masă cu nevasta și cu feciorul de la universitate. Prînziseră demult și se vede că și tatăl și feciorul băuseră binișor, căci Ungurean tînarul mereu îi fluiera cîte-o arie nouă, la ureche, lui Lăiță, să i-o cînte.

— N-o știu, domnișorule, n-o știu, păcatele mele !... zicea primașul cercînd să scape mai în grabă.

— N-o știi ? Se poate ? Colosal ! zicea iritat Ungurean tînarul.

— Se po-po-poate ? bîlbîia bătrînul după el.

— Artist ca dumneata și să n-o știi ! Dar asta ? și universitarul începea să-i fluiera alta, dar nu-i prea reușea, căci buzele, limba nu voiau să-l asculte.

Lăiță clătina c-un fel de dezgust din cap.

— Colosal ! Îți spun, pe onoarea mea, domnule, că-i colosal ! se mira tînarul.

— A-a-adevărat ! reuși să sufle butoiașul.

Ca să scape în sfîrșit de ei, Lăiță îi cîntă marșul pe care Ungurean tînarul cerca mai pe urmă să-l fluiera. Tînarul bătu în palme cu însuflețire.

— Colosal cum o știi tu învîrți ! zise el strecurîndu-i în mîna o hîrtie de douăzeci.

La Pruncul abia ajunseră la jumătatea întîii cîntări, cînd acesta se ivi în ușă și-i dădu o bancnotă de zece. Cîntecul amuți îndată, și cei șapte ieșiră repede din curte.

— Aici mai mult n-o să-mi pun piciorul ! zise gordunistul apucînd în uliță.

Cînd ieșiră de la cel din urmă fruntaș și coborau grăbiți spre luncă, pe Păraul Caprei, îi întâmpină un băiețaș care le zise :

— Ați uitat să întrați la Mărginean, la Pascu și la Lupu.

— La cine ? întrebă Lăiță oprindu-se.

Băiețașul repetă cele trei nume.

— V-așteaptă, adaose el.

Muzicanții se gîndiră o clipă : nici unul nu-i știa între fruntași pe cei trei.

— Vino și ne arată, băiete, zise deodată Lăiță, aducîndu-și aminte că de vreo patru ani se tot înmulțeau fruntașii din Văleni. Dar nici într-un an nu se sporiră cu trei deodată, ca acum.

Ei se întoarseră pe Păraul Caprei, trecură pe lîngă casa lui Pruncul și aruncău priviri cercetătoare la băiat.

— Aici, zise băiatul, îmbujorat la față de isprava ce făcuse.

Întrară la Mărginean, apoi, cu două case mai la deal, la Pascu, și peste drum, la Lupu.

— De-aici încolo să nu ne uitați, Lăiță, îi ziceau pe rînd fruntașii cei noi. Avem și noi o plăcere s-ascultăm o cîntare în casa noastră în sfînta zi a Învierii.

Ei cinstiră apoi frumos pe băiețașul care le făcuse așa de bună ispravă.

Lăiță era vesel.

— De merge tot așa, începu el, la anul trăbă să venim cu patru mai mulți. Fruntașii se tot înmulțesc în Văleni.

Întrară pe-o clipă în birt, unde îi aștepta prînzul, dar nu mai aveau poftă de mîncare : fuseseră ospătați prin toate casele unde cîntaseră. Ieșiră, și, strecurîndu-se cu greu prin mulțime, ajunseră lîngă tovarași. Mari strigăte de «vivat !» și «ura !» îi întâmpinară.

Lăiță își luă arcușul, îl ținu o clipă în aer, apoi începu îndată hora. O frămîntare deosebită se porni prin mulțime ; de pe la mese se sculau bărbați și femei, mulți cercău să pătrundă nainte prin inelul acela enorm, mișcător, de costume.

Se auzeau bătăi de palme, strigăte cum se chemau pă-rechile, înşiruirea dansatorilor era tot mai lungă, cercul se încheia în grabă în ritmul înviorător al horei. Apoi dansul începu domol, undulător la dreapta, la stînga, pă-rechi se desprindeau, treceau la mijloc, învîrtindu-se alene ; femei, fete, plecîndu-se, treceau pe sub mînă, zîm-bind abia sau cu larg surîs pe feţe.

Erau ceasurile două după prînz, şi de acum începea adevărata petrecanie.

VII

Notarul Iosif Rodean avea oaspeţi. Îi picaseră azi-di-mineată pe la nouă. Doi erau logodnicii celor două surori mai mari ale Elenuţei, advocaţii Albescu şi Tîr-năveanu, pe care Elenuţa nu-i cunoscuse încă. Eugenia şi Octavia se logodiseră la începutul lui martie, abia la cîteva săptămîni după ce se descoperise aurul cel mult de la «Arhanghelii». Candidaţii se anuntau în cete, dar notarul Iosif Rodean pusese demult ochii pe aceşti doi tineri, la care era într-adevăr de mirat că descoperise calităţi mari. Elenuţei, de la întîia vedere, îi fură ne-simpatici. Erau doi tineri de duzină, fără nici o ex-presie deosebită în faţă, în privire, pentru care nu schimbă nimic faptul că-s blonzi sau că-s bruneti : doi tineri îmbrăcaţi după moda din urmă, a căror cărare era aleasă cu îngrijire. Aveau amîndoi acelaşi zîmbet prevenitor pe buzele care păreau unse.

Advocatul Albescu era nalt, slăbuţ, cu ochii de-un al-bastru-şters, cu cele dintîi semne de chelie. Vorbea do-mol, elegant, apăsa cu multă grijă anumite părţi ale frazei. În răstimpuri îşi mîngîia mustaţa blondă, bine îngrijită.

Celalalt, Tîrnăveanu, îi ajungea lui Albescu numai pîna la umăr, era asemenea blond, mai plin, mai gras,

foarte vioi și în mișcări și în vorbire, îmbrăcat cu aceeași eleganță.

Cînd îi zări mai întîi Elenuța, din Albescu nu văzu decît fața lui lungăreață, cu linii de împietrire, și aceasta i-l făcu deodată nesimpatic; Tîrnăveanu o respinse pe față cu nasul lui răsfrînt puțin, care într-adevăr îi dădea o expresie ciudată întregii fețe: părea că ființa lui întregă se concentrează oarecum în jurul acestui nas răsfrînt. Și cînd privea, și cînd vorbea, și cînd mîncă chiar, părea că nasul acesta e la el persoana principală.

Nici nu-i trecu Elenuței prin gînd să cerceteze ce impresie făceau aceștia doi surorilor sale. Dacă ar fi băgat de samă, ar fi putut vedea că Eugenia și Octavia se simțeau fericite. Cît ce-i văzu, gîndul cel dintîi ce-i veni fu acesta: «Iată cum poate un părinte să-și nenorocească copiii». Dar n-avu vreme să gîndească mai departe, căci, lîngă cei doi, zări pe-un al treilea necunoscut, care, cînd îi fu prezentat, se înclină înaintea ei cu deosebită grație.

«E preafericit domnul Voicu!», atîta îi rămase în minte Elenuței din prezentarea lui și din cuvintele ce-i mai spusese cu multă eleganță. Era aproape să izbucnească în rîs de toată înfașurarea acestui tînar, care nu era deloc urît, dar care, știind aceasta, zîmbea parcă și prin urechi; privirile, fața întreață îi rîdeau de bucurie, de căldură launtrică, pe care nicidecum nu o putea ascunde. Dar în clipa următoare își zise cu hotărîre: «Pe soarele ăsta l-a comandat tata pentru mine», și numai decît îi trecu toată pofta de rîs.

Mai veniră apoi doi advocați și un doctor, cu nevestele lor — cunoscuți vechi ai notarului, care aproape la fiecare Paști, a doua zi, veneau în Văleni să vadă «petrecerea sătească», și care nutreau zadarnic, an de an, nădejdea că notarul îi va face părtași la «Arhanghelii».

Unul dintre ei, Gheorghe Poplăcean, era advocat de lege veche, fără doctorat, un bătrîn pufăios și la față și la mîni, cu barba albă rătează, scurtă, cu mustața tunsă; el, de cîte ori i se părea că spune cineva o glumă,

deschidea o gură largă și făcea mereu : «He-he-he ! He-he-he-he !»

Celalalt, doctorul Petru Stoica, să fi avut la vreo patruzeci de ani, fusese în tinerețe o fire cam romantică, făcuse versuri, și slăbiciunea lui spre poezie îl împinsese să se însoare cu-o fată săracă. Cum însă nu-i prea plăcea să lucreze în birou, ci mai mult toca vremea în birturi și cafenea, blăstămase, pîn-acum, de nenumărate ori clipa de avînt în care se însurase, sau, mai bine, în care promisese căsătoria. Îi mergeau prost afacerile, era încurcat și pe la bănci, și începuse, de cîțiva ani, să-l urmărească o idee fixă : Pe el numai băile de aur îl vor mîntui. Deci nu slăbea, cu toate ocaziunile, să se pună bine pe lîngă directorul «Arhanghelilor». Dar Iosif Rodean rămînea mut ca stîncă la toate aluziile avocatului.

Dintre acești trei oaspeți, doctorul Prințu era poate mai amator de frumusețile naturii și de priveliștea petrecerii de Paști din Văleni. A avea o păreche de ochelari foarte mari și grei, care mereu îi alunecau de pe nas. Se vorbea că-i un doctor bun, care se pricepe de minune la toate bolile, un om care-și iubește cariera. Era adevărat că avea clientela numeroasă, dar bani nu făcea ; pe care îi aduna, treceau, ca făina prin sită, în mînile nevestei sale. Aceasta era cu vreo cincisprezece ani mai tînără decît el, dar încă de zece ani avea mai multe kilograme decît bărbatul său. Era o femeie durdulie, roșie, umflată parcă din cimpoi ; hainele părea că în toată clipa stau să crape pe ea.

Cincisprezece suflete, ascunse toate într-o formă trupească după cum le-a fost rînduit, se bucurau a doua zi de Paști în casa frumoasă, în camerele încăpătoare ale notarului Rodean. Adică ar fi trebuit să se bucure, dar de o parte Elenuța, de altă parte doamna Marina, notărășița, și slujnicele nu erau mulțumite.

Notărășița trebuia să se împartă în zece, Eugenia și Octavia uitaseră, lîngă logodnicii lor, că oaspeții mai trebuie și serviți. Doamna Marina avea noroc cu Ele-

nuța, care abia apuca să iasă din casă, să fugă în bucătărie, în pivniță.

Notarul Rodean îi zise o dată, șoptindu-i așa cum putea el șopti, încît se auzea la doi pași :

— Bagă de samă, o să te afle tinării nesuferită.

Spuse «tinării», dar Elenuța înțelese foarte bine că era vorba de «tinărul», de «soarele Voicu», cum și-l poreclise îndată de la prezentare. Înțelese și căuta cît mai des prilej să lipsească din casă. Mai simpatic dintre toți prietenii tatălui său îi era doctorul Prințu, și asta numai pentru ochelarii care îi lunecau mereu de pe nas și pentru faptul că nu venea o dată la ei să nu-i zică : «Pagubă că fratele dumitale nu a îmbrățișat cariera medicală».

Îi spuse și astăzi, și, cum Ghiță era aproape, fata-l trase de mîneacă.

— Auzi, Ghiță, ce zice domnul doctor.

— Ce zice ?

— Pagubă că nu ți-ai ales cariera medicală, dragă domnule Rodean, îi spuse doctorul, aplecîndu-se spre el, căci era nalt cît o prăjină.

— Și pentru ce să fie pagubă, domnule Prințu ? întrebă tînărul.

— S-alegea un doctor bun din dumneata.

— Dar tot așa poate să iasă din mine un inginer bun, după cum sper, zise universitarul.

— Asta se-nțălege, numaicît pentru omenire e mai salutară praxa doctoricească decît măsurăturile inginerilor.

Tînărul Rodean știa că doctorul Prințu, deși mai pe departe, dădea tîrcoale tatălui său să-l primească acționar la «Arhanghelii».

— Dar dacă prin măsurăturile mele voi descoperi aur nebănuit încă de băieșii din Văleni ? îl întreabă el rîzînd.

— Ho-ho ! făcu doctorul. Dumneata te faci inginer de poduri și șosele, nu de băi de aur.

Advocatul Poplăcean, cum trecea pe lîngă ei, auzi numai cuvintele din urmă ale lui Prințu, dar asta nu-l

împiedecă să-și deschidă gura largă și să-și necheză obișnuitul : «He-he-he ! He-he-he-he !»

Pe Elenuța o bufni râsul și alergă în bucătărie.

Bărbații gustau mereu din diferitele lichioruri, îmbucau din șuncă, din ouăle de Paști, fumau. Cei doi logodnici se hotărau cu mare greutate să părăsească pe fetele notarului, să soarbă și ei câte un pahărel. Așteptau ca acesta să-i îmbie, să-i împingă de spate.

Tînărul Voicu părea mereu fericit, deși Elenuța nu-l învrednicise de zece cuvinte. Era din ceata fericită a oamenilor care, deși par așa de fini, așa de transparenti, totuși sînt obduși c-o epidermă foarte groasă, și răbdarea lor pare a nu avea nici o margine. El era numai candidat de avocat, dar în preajma examenului prin care să obție libera practică advocătească. Chiar faptul acesta era pentru el — în ochii lui — prerogativă : se simțea cel mai tînăr dintre toți, și numai pentru asta avea motive de-o fericire îndelungată. Sorbea și el din pahărele, făcînd impresia unei pasări exotice care-și umezește pe-o clipă plîsul, lua o bucățică, dar numai o bucățică de șuncă, zîmbea tuturor și era gata să continue, din orice loc, o conversație purtată de alții.

Pe la unsprezece se puse cepul unui butoi de bere, și doamnele avură întîietate. Dar ele se mulțumiră cu câte un pahar, afară de doctorița Prințu.

— Eu sînt amatoare de bere, în zadar rîdeți. Trei halbe mi-e măsura.

— Da, bea trei halbe într-un interval foarte scurt, întări bărbatul său.

— E ușor dumneaei, zise avocatul Stoica, cu dumneata aproape nu se poate teme să i se întîmple ceva.

— Aș ! făcu scandalizată doctorița. De trei pahare ?

— Într-adevăr, trei halbe e o cantitate neînsemnată, întări iarăși bărbatul. Berea, adaoase el, știți cu toții, are foarte puțin alcool.

Aici se auzi iarăși nechezatul avocatului Poplăcean, și, nu se știa de ce, toți cei de față începură să rîdă cu hohote. Chiar și notarul Rodean nu se putu stăpîni. Atunci Elenuța, care încă era de față, băgă de samă că

domnul Voicu nu poate rîde. Da, tînărul acesta plin de fericire și de zîmbet, nu putea rîde ca lumea. Pe lângă toate eforturile lui, nu putea decît să scoată din partea cea mai de sus a gîtlejului un fel de «meke-ke», ca o capră. Acum nu numai că nu-i era simpatic Elenuței, dar îi era scîrbă de el.

Voi să deschidă ușa să iasă iar, dar notarul îi zise :

— Unde te duci? Rămii odată și tu cu noi!

Ea mai rămase pînă ce tatăl său privi într-altă parte, apoi se strecură pe ușă. Notarul voi să fie prevenitor față de candidatul Voicu, pe care logodnicii cei doi îl aduseseră la expresia dorință a lui Rodean.

— Fetița mea trăbă să mai ajute mamei sale. Poftește cu noi în camera asta, îi zise lui Voicu directorul de la «Arhanghelii».

— O, te rog, e foarte bine aici, e foarte bine. Mă rog, tînării nu-s pretențioși! Tînărilor nu le stă bine să fie pretențioși, zise el repede, c-o voce zaharisită, zîmbind mereu.

Notarul îl privi o clipă încruntînd din sprînceană; nu-l înțelesese, dar nu era omul care să-l întrebe a doua oară. Îl lăsa și întră în camera vecină, unde, pe o masă lungă, se aduceau necurmat paharele cu bere spumoasă. Puțină vreme zăboviră aici și cei doi logodnici, apoi se strecurară pe nesimțite afară, se întîlniră în verandă cu Eugenia și Octavia și le invitară să facă puțină plimbare prin grădina.

De cînd sosiseră oaspeții, între bărbați, între femei, conversația se învîrtea în jurul aceluiași subiect: în jurul «Arhanghelilor», al vînei de aur celei nouă, descoperită de curînd. Ca și cînd mina aceasta ar fi fost un uriaș glob de lumină, din jurul căruia fluturii nopții nicicum nu se pot depărta, căci flacăra îi atrage cu vrajă de farmec.

Iosif Rodean vorbea cu însufletire, cu ochii aprinși de mina asta. Le povesti pînă-n amănuntele cele mai neînsemnate metoda sa de exploatare; spunea că au să descopere, cu siguranță, peste trei-patru săptămîni, o vînă nouă, care merge paralel cu cea aflată și la care va

ajunge prin gangul nou ce-l taie acum în stîncă. Înaintea destul de greu, căci piatra e ca și cremenea de vîrtoasă, drumul spre aur e încuiat strașnic. Dar pîn-a-cum gangul are trei sute de metri, încă zece, cel mult cincisprezece, și vor ajunge. Spunea că trebuie bani, mulți bani, că lucrează cu șaptezeci de băieși, și că la săptămîină plătește, de multe ori, peste o mie de zloți.

Oaspeții îl ascultau cu evlavie, ca și cînd ar fi auzit o destăinuire sfîntă. Privirile lor ardeau. Îndată ce rămîneau pe-o clipă singuri, începeau să șoptească. Ei erau siguri că notarul nu le descoperise tot adevărul; avocații Poplăcean și Stoica afirmau că vîna cea nouă e și descoperită, numai notarul nu vrea să le spună, ci, dimpotrivă, ca să-i sperie, el vorbea de cheltuieli enorme.

Într-un rînd, doctorul Petru Stoica zise :

— Ce mai calea-valea ! Eu pentru o acție de la «Arhanghelii» îmi dau, în orice clipă, diploma de avocat.

— N-ai avea gust rău, zîmbi doctorul Prințu, numai mi se pare că nu vei ajunge niciodată să-ți vinzi diploma.

Bătrînul Poplăcean necheză, apoi zise :

— Pe legea mea, să știu băi și să mă primească notarul, aș munci în rînd cu cei șaptezeci. Eu pot jura că într-un an toți lucrătorii aceia vor fi mai bogați ca oricare din noi.

— Asta poate să fie foarte adevărat, zise în silă doctorul.

Ei tăcură, trimițînd în gol priviri melancolice. Candidatul Voicu deschise încet ușa, privi înlăuntru și-și retrase repede capul.

— Pe cinstea mea de n-aș vrea să fiu june ! zise Stoica.

— Asta o credem foarte bucuros, răspunseră ceilalți în cor.

— M-aș însura cu una dintre domnișoarele Rodean.

— Cît despre asta, pretine, mi se pare că în zadar ai fi burlac, zise doctorul. Notarul își alege ginerii pe sprînceană. După un pierde-vară ca tine niciodată nu ș-ar mărta o fată. Lui îi trăbă oameni serioși, oameni

de muncă, cum sînt Albescu și Tîrnăveanu. Tu nu te pricepi să înnozi paraua cu zece noduri.

— Of, făcu Stoica, dar să trăiești ca ăștia doi, ca ursu-n vizunie, încă nu-i o plăcere! Cîte-un strop de băutură înseninează viața omului.

— Bravo! strigă bătrînul, ciocnind cu ceilalți. Eu de-un pahărel nu m-aș putea despărți ușor, adaoase apoi, ștergîndu-și mustața. Dar pentru o acție de la «Arhanghelii» aș lăsa să mă jure popa pe sfînta «Evanghelie» să nu mai gust băutura cît voi trăi!

— Ce să faci, nu e dat la tot omul să fie avut... oftă doctorul, potrivindu-și ochelarii.

Se auziră pașii grei ai notarului, în curînd intrară și logodnicii, numai Elenuța întîrzia pe-afară. Candidatul Voicu zîmbea grațios celor două surori, nu părea de loc indispus pentru lipsa Elenuței, dar notarul, cînd îl văzu iar singur, se mînie, își chemă fata și, între patru ochi, îi zise:

— Nu-mi place cum te porți! Ce vor zice oaspeții despre tine?

— Gîndească ce le-a plăcea! Puțin îmi pasă! răspunse fata.

— Îți spun eu că trăbă să-ți pese!

El o luă de mîna și o duse în casă. Complimentarea, apropierea lui Voicu, îi făcuseră impresia unui cocoș care se apropie cîzînd pe o latură, cu aripa întinsă. Spre fericirea Elenuței, chiar în clipa aceea veni Lăiță.

VIII

În camera în care se încuiase, Elenuța se simți nenorocită gîndindu-se la ceata aceasta de oaspeți, dintre care abia doctorul Prințu îi era cît de cît simpatic. Totuși, îi păru bine că se putuse ascunde aici, unde avea să rămîna pînă la ceasul prînzului. Ah, cît i-ar fi plăcut să nu mai iasă de aici ziua întregă! Își spuse că-i

o adevărată nebunie să-ți strici în chipul acesta sărbătorile : cine i-a adus pe toți oamenii aceștia în casa lor? Mai înțelegea prezența celor doi logodnici, deși îi erau tot așa de străini ca și ceilalți, dar Poplăcean și Stoica, și nevestele lor, și doctorița cea căptușită cu perini parcă, ce căutau la ei, să le tulbure sărbătorile Învierii? Cum stătea cufundată într-un fotel, se gîndea cu cît vor fi mai fericite fetțele popii, clericul Murășanu, care pot să se bucure de mîngîierea sărbătorilor în liniștea familiei. Și-atunci deodată îi veni în minte mina de aur «Arhanghelii». Pricepu îndată că oaspeții aceștia n-au venit la ei din prietenie curată, ci atrași de acel puternic magnet care era baia «Arhanghelii». Urî din tot sufletul ocna asta, o urî mai ales pentru că le adusese în casă și pe candidatul Voicu. Ce presimțise de cînd l-a văzut mai întîi, știa acum cu siguranță : pentru ea venise tînărul acesta nesuferit în casa lor. Și ea nu l-a putut ademeni aici, căci n-o văzuse niciodată, n-o cunoștea ; «Arhanghelii» îl tîrîseră aici și pe Voicu.

Dacă a fi avut înseamnă a te lăsa plictisit de toți lacomii, a le suferi glumele și privirile lingușitoare, atunci nu-i nici o fericire să ai o zestre mare. Elenuța își aduse aminte că în societate, la petreceri, la școală chiar, era privită de toți cu un zîmbet de mulțumire parcă, i se spuneau vorbe măgulitoare mai mult ca altor fete. Atunci nu pricepuse nimic, dar acum simțea că toată bunăvoința ce i-o arătau oamenii izvora din «Arhanghelii». Și cu cît se gîndea mai mult la viața sa, simțea cum «Arhanghelii» o apasă tot mai greu. Avu o senzație de scîrbă, de groază ; îi păru pe o clipă că-i legată de mina asta, că în jurul ei miroase a fosfor și a stîncă pătrunsă de umezeală.

Domnișoara Elenuța Rodean, chiar în familia lor, nu simpatiza decît cu Ghiță. Pe mamă-sa o iubise în anii copilăriei, pe cînd Marina se purta încă îmbrăcată românește, în portul femeilor din Văleni. Dar de vreo șapte ani, de cînd mamă-sa purta toalete ca orice cucoană de la oraș, încet-încet se înstrăinase de dînsa.

Cînd o văzu mai întîi în noul port, se sperie și, alergînd afară, începu să plîngă. Surorile mai mari însă erau încîntate. Băteau în palme și o sărutau. Chiar notarul o privi cu multă satisfacție. De atunci Elenuța începuse să-și închidă inima și naintea mamei sale, și a surorilor. Numai cu Ghiță se mîngîia.

Nu putea suferi larma continuă, daraverile multe, învîlmășeala aceea necurmată care era la ei acasă. De-o vreme încoace surorile ei începuseră să facă un lux îngrozitor, să meargă în fiecare zi cu trăsura la plimbare în oraș, ba începuseră și sportul vînatului și al călăritului. Costume peste costume se grămădeau în dulapurile din camerele lor. Eugenia și Octavia umblau, rîdeau zgomotos, părea că lumea întreagă e a lor. Elenuța era de la fire liniștită și visătoare, părea chiar aplicată spre melancolie. O irita fericirea zgomotoasă a surorilor și se simțea fericită cînd trebuia să se înapoieze la școală.

Din an în an se simțea tot mai străină acasă. De cîte ori se înapoia, afla un număr tot mai mare de slugi, de slujnice, fețele necunoscute sporeau mereu în jurul său, odihna și liniștea se depărtau tot mai tare de casa lor.

Își zicea de multe ori : «I-ar putea fi și tatii destul». Dar notarul era mereu după trebi, mereu agitat, vocea lui aspră, puternică, răsuna prin curtea largă de pe la ceasurile trei din noapte de îndată ce se desprimăvara.

Cu Ghiță simpatiza pentru că tînrul vorbea totdeauna cu ironie, cu dispreț chiar de «Arhanghelii», de notarul chiar.

Ceea ce aproape nu mai putea suferi era că în casa lor nu auzea vorbindu-se decît de aur, de «Arhanghelii», de kilogramele puse deoparte, de băieșii care mai trebuie angajați. Eugenia și Octavia se amestecau în discuțiile ce priveau băitul cu ușurința aceea uimitoare cu care vorbeau și de toaletele lor. De multe ori Ghiță zicea revoltat : «Să vedeți numai, o să ne schimbăm cu toții în statui de aur !».

Cum stătea cufundată în fotel, domnișoara Rodean auzea veselia necurmată care pătrundea din camerele ve-

cine și știa că izvorul acestei veselii e aceeași ocnă afurisită, care parcă nu mai era în muntele Corăbiuța, ci se ascunsese la ei în casă. «Ce veselie stupidă», își zise ea gândindu-se la deosebirea enormă ce era între larma asta și fericirea ciudată pe care o întrezărise ieri, în ziua întâi de Paști !

Vasile Murășanu îi trimisese încă sîmbătă sara volumul de nuvele pe care-l cumpăraseră în oraș. Dar sluga lor i-l dădu doamnei Marina, iar notărașița uită să i-l arate fetei pînă-n ziua de Paști, după ce venira de la biserică. Fata luă repede volumul și fugi în camera ei și a surorilor, unde Eugenia și Octavia se priveau încă în oglindă, admirîndu-și toaletele. Fără să se uite la ele, se așeză pe divan și începu să citească. Surorile, cîntînd încet, fericite, ieșiră îndată.

Elenuța citi aproape într-un răsuflet bucata întâi, apoi, obosită, începu să frunzărească prin carte. Vedea bine că nu-i era gîndul liniștit și nu prea știa ce citise. Cîntările de la Înviere răsunau parcă mereu aproape de dînsa. Deslușea, prin fumul de tămîie, pe preotul Murășanu, pe clericul Vasile. Cîntase frumos și acum, deși nu cu farmecul din noaptea înmormîntării. Deodată, cum frunzărea mereu foile, pe fața albă, care venea îndată după scoartă, zări un șir scurt, scris cu literă mărunță. O adiere plăcută, ca o mîngîiere, simți că-i atinge obrajii albi, și în suflet simți cum îi crește un simțimînt nou de bucurie, de curiozitate. Ea ridică volumul și citi c-un fel de teamă : «Adevărata fericire e în noi înșine».

Nu era nici iscălitură, nici locul, nici ziua și anul lîngă acest singur șir, închegat din slove foarte mărunte și fine. «Adevărata fericire e în noi noi înșine», repetă Elenuța. Era aceasta o dedicație neiscălită ? Era scris șirul acesta de Vasile Murășanu ? Era o aluzie la poziția ei de fată avută ? Era o înfruntare din partea clericului, ori o sentință ca oricare alta, pe care Vasile, în vreo clipă de meditare, a aruncat-o, fără nici o țintă, pe fața aceea albă ? Elenuța nu-și putea da sama cum

ajunsesse șirul acela acolo, întoarse câteva foi să citească mai departe, dar îi fu peste putință.

Șirul acela o interesa acum mai mult decât întreg volumul. Ea-l citi din nou, și acum băgă de samă regularitatea cu care fuseseră așternute slovele acelea mărunte. Văzu că scrisul era proaspăt și-și zise, deodată, c-un fel de revoltă: «E prea mare cutezanța din partea lui!».

«Dar e oare cutezanță ceea ce a făcut?» întrebă nu-maidecât un glas dintr-însa.

Ea se gândi, își aduse aminte de toate cuvintele ce le schimbase cu Vasile, de toată înfățișarea și purtarea lui, și nu putu să afle nimic cutezător într-însul. Dimpotrivă, cum observase și Ghița, era prea sfiicios, prea retras, stângaci în toate mișcările, în toate gesturile lui când era cu dînsa. Dar dacă șirul acesta nu vrea să fie o aluzie la situația ei de fată avută, ce vrea să zică? Și iar se gândi că poate e o convingere intimă a lui Vasile, pe care o însemnase aici fără de nici un gând ascuns. Ea își spuse, mai departe, că în seminarii sînt prea obișnuți tinerii cu filosofări de acestea, cu sentințe; trăiesc din «Scriptură» și din predici, și nu-i mirare să aibă totdeauna la îndemîna cite-o maximă. Dar ce se cuprindea în șirul acesta era un adevăr care privește numai viața preotească?

Cît ce-și puse întrebarea. Elenuța simți din nou că șirul e scris pentru dînsa. Da, acum nu se mai putea îndoi. Într-o clipă se gândi că ea are tot ce poate să facă fericirea unei fete, și totuși nu e fericită; simți într-o clipă că adevărul acesta a stat de multă vreme ascuns chiar în sufletul său. Și deodată simți o mare prietenie pentru clericul acela sfiicios, rușinos ca o fată mare, la care privise pînă acum cu o plăcere copilărească. Iată, el îi ghicise gîndul! Ceea ce vorbește de multe ori cu Ghița, îngroziți de cultul aurului, care lua proporții tot mai înfricoșătoare în casa lor, iată că e spus așa de limpede în șase cuvinte de clericul Vasile Murășanu! Nici nu-și putuse da sama bine pînă acum pentru ce se simțea nefericită; pentru că, în sfîrșit, tot

cultul vițelului de aur din familia lor putea s-o țină departe de ai săi, nu însă s-o facă pe ea nefericită. Însă acum înțelegea tot mai bine pentru ce se simțea nenorocită : sufletul ei era pustiu.

Simți cu atîta intensitate golul din suflet, încît o cuprinse o nesfîrșită milă pentru sine însăși. Avea șaisprezece ani, și încă nu avusese nici o mare bucurie în viață, nu cunoștea nimic — afară de convorbirile pătimase despre aur — din taina ce o învăluia din toate părțile. Zilele de internat erau aproape singurele puncte de lumină în viața ei.

Vai, cît era de adevărat șirul ce-l tipărise pe foaia aceea albă Vasile Murășanu ! Adevărata fericire e în noi înșine ! Da, ea întruzărea cît ar putea să fie de fericită, căci sufletul ei era dornic de tot ce e frumos și curat, simțiminte nenumărate pot încăpea într-însul ! Și au să încapă de aici încolo ! Va căuta să înlătore piedecile ce i se pun mereu în drumul care duce spre o ieșire luminoasă. Dacă părinții ei, surorile sînt îndestulite cu viața asta de necurmăte agitări, în care «Arhanghelii» aruncă pe fiecare zi flacări noi, îi privește pe dînșii ! Ea, mîna în mîna cu Ghiță, pe care acum îl iubea și mai tare, fiindcă îl înțelegea mai bine, va porni pe un drum nou spre fericire. Care va fi anume drumul acesta nu-și putea da sama, dar gîndindu-se la fericirea nouă ce o aștepta, își pătrecu într-o visare dulce ziua întîi de Paști. Îi părea că viața îi deschide nenumărate drumuri, care duceau printre covoare de flori ; îi părea că un suflet nou plutește în aer, pe care ea îl sorbea cu lăcomie. Citi cu uimire volumul de nuvele, simțind, în tot cursul zilei întîi de Paști, o adîncă recunoștință față de clericul Murășanu, care parcă zăbovea pe undeva aproape de dînsa, numaicît nu-l putea vedea.

În sara zilei întîi adormise fericită ; azi-dimineață se trezi cu hotărîrea să-și facă viața tot mai frumoasă. Din visarea aceasta fericită, senină, o tulburară, o deșteptară aproape brutal oaspeții care sosiseră azi-dimineață.

La început făcuse sforțări uriașe să fie pe voia tatălui său, dar simți îndată că-i e cu neputință. Ceea ce vedea azi în casa lor era departe, ca cerul de pământ, de ceea ce visase. Și oamenii, și vorbele, și toaletele, și mâncările chiar îi erau nesuferite. Sufletul ei se dorea în mari înălțări de la pământ, de la viața aceasta încheată din lăcomie, din mândrie și prostie, și tot ce vedea era potrivit numai ca să-i frângă aripile albe pe care sufletul său le deschise, deși nu știa anume unde va zbura.

Și apoi, prezența aceluui Voicu, aceluui «soare» o umplea de-o scîrbă deosebită. De bună samă, tatăl său îl credea frumos, deștept, îi șopti chiar că-i dintr-o familie fruntașă și avută, dar Elenuța, prin instinctul acela care pe unele fete nu le minte niciodată, prin un fel de vedere interioară, descoperi îndată că tînărul acesta și-a pus toate strălucirile pe față, în priviri, în păr, astfel că în suflet nu i-a mai rămas nimic. O uimea mereu contrastul izbitor care era între cuvintele lui șterse și fața strălucitoare, și își zicea, judecîndu-l cu cruzime: «Asta e un păun». Dar cînd băgă de samă că Voicu nu putea rîde ca oamenii, dezgustul ei față de candidat nu mai avu margini.

«Așadar, acesta e prințul de care-mi vorbise tata!» își zise c-un adînc dispreț față de toată lumea parcă.

Cum stătea, cu camera încuiată, se gîndi cu groază că la masă va trebui să șadă lîngă Voicu.

Nici nu-și putu da sama cît va fi rămas singură, cînd prin camerele vecine auzi vocea mamei sale:

— Dar unde să fie, frate?! Așteptăm cu prînzul de-un sfert de ceas după ea!

Sufletul Elenuței fu inundat deodată de o bucurie adîncă, de o căldură deosebită. «Ah, de nu m-ar afla!» Cît ar fi de bine să nu mă găsească!», își zise ea.

Însă bucuria ei fu zadarnică. În clipa următoare se auzi vocea lui Ghiță, care se apropia de camera încuiată.

— Poate va fi aici, zise el, se va fi cufundat în cetit, ca și ieri. — Apoi, dup-un scurt ciocănit, întreabă : Aici ești, Elenuța ?

Fata ieși, palidă. Înaintea ei stăteau Ghiță și mama-sa. Abia ieșise, când sosi și notarul.

— Unde, comédie, umbli pe vremea asta ? o întreabă el foarte iritat.

— M-a durut capul, zise fata, și la prânz nu viu decît sub o condiție.

— Sub condiție ? întreabă uimit notarul.

— Da, să nu mă puneți lîngă domnul Voicu. Nu-l pot suferi !

Notarul dădu drumul unui rîs puternic, cu hohote.

— Bine, zise el liniștindu-se, lîngă cine dorești să fii ?

— Lîngă doctorul Prințu, dacă se poate, răspunse Elenuța, care rămînea mereu palidă și părea într-adevăr suferindă.

— Asta nu se poate, iubito, ar fi prea mare ofensă pentru tinări, zise Ghiță.

— Mai sînt și alți tinări ? întreabă fata repede, cu obrajii aprinși într-o clipă. Nu-și putea da sama de ce, dar la numele de «tinări» se gîndi numaidecît la clericul Murășanu.

— Pruncul și Ungurean, zise Ghiță zîmbind.

— Atunci, ori lîngă Pruncul, ori lîngă Ungurean, zise Elenuța c-un fel de deprimare în voce.

— Ei bravo ! strigă notarul. Tot cei de la «Arhanghelii» sînt mai preferiți.

Ei trecură prin trei camere pînă ce ajunseră în sala largă unde se servi prînzul. Mîncară pe-ndelete, udînd mereu bucatele cu vinuri vechi din pivnița lui Iosif Rodean. Erau băuturi tari, care biciuiau în grabă sîngele. Advocatul Poplăcean nici nu mai putea vorbi ; limba îi se încurca mereu, chiar cînd slobozea obișnuitul nechezat își deschidea foarte larg gura, în valurile de rîs ale tuturor. Advocatul Stoica se cufundase într-o discuție filosofică cu universitarul Ungurean, care-l ținea mereu în respect prin obișnuita lui exclamare : «Colosal !» Petru Stoica de multe ori nu știa ce să creadă : că-l

aprobă acest tînăr care vărsa mereu paharul pe gîtu-i larg, ori că-l batjocorește, și într-o clipă de furie îi zise:

— Pricepi dumneata ? Mie să nu-mi mai strigi «colossal» ! Am discutat eu și cu alți oameni !

— Colosal ! oftă din nou Ungurean, și toți izbucniră în hohote înfricoșătoare, numai candidatul Voicu își trimitea din gît, ca o batjocoră, al lui «me-ke-ke».

Doctorul Prințu se încurcase în enumerarea avantajelor și a dezastrelor care se pot datora alcoolului.

Furculițele, cuțitașele, farfuriile — lărmuiau necurmat. Doctorița Prințu înghiți singură o jumătate de tort. Bărbații nu cruțau vinul.

— Mai izvorăște destul din «Arhanghelii», zicea, la fiecare cană nouă ce se aducea, avocatul Stoica.

La vreo jumătate de ceas după ce terminară, notarul zise :

— De-acum să mergem la petrecerea din luncă.

IX

Clericul Vasile Murășanu scrisese șirul acela cu intenția anumită ca s-o facă pe Elenuța să sufere și s-o pună pe gînduri. La început, cînd luă condeiul în mînă, îl urmărea încă sentimentul care-l copleșise de îndată ce se depărtase de cei doi frați : intenționase să scrie sentința aceea ca s-o jignească pe Elenuța, pentru că și el se depărtase rănit adînc de cei doi. Adevărul că rănirea lui venea numai din gîndurile ce-și făcuse că cei doi fac pe protectorii lui, socotind aceasta o realitate ; el se depărta de ei cu răctală, ca de doi străini ce-i voiesc răul. Dar cînd apropie condeiul de hîrtie, hotărîrea de-a o jigni pe Elenuța se topi îndată, și el mai simțea numai dorința s-o facă să sufere, cît de cît. Nu avea nici un drept, nici un razim pe care, sprijinindu-se, să fi putut cere de la domnișoara Rodean vreun fel de apărare, de considerație pentru el. Totuși, nici el nu știa

cum — poate răzimat pe visările-i îndelungate, — aştepta ca Elenuța mai ales, din întreaga familie Rodean, să-i ție parte. Și dacă judecata lui ar fi fost destul de limpede, ar fi putut înțelege că, într-adevăr, Elenuța e binevoitoare față de el. Ar fi trebuit să-și aducă aminte cum i-a aprins luminița la înconjuratul bisericii, și n-ar mai fi trebuit să rămână la îndoială.

Dar sărmanul cleric nu mai vedea limpede. Chiar în noaptea aceea, întâlnirea neașteptată cu domnișoara Rodean îl tulburase așa de adânc, încît gîndurile lui nu mai erau decît o învăluire cumplită. Întîlnindu-se cu cei doi frați pe drum, simți iarăși că adîncă tulburare ce-i stăpînea sufletul, din noaptea prohodului, îl cufundă în discursul acela nesfîrșit, care-i părea tot mai ridicol. Numai cîteva clipe reuși să se smulgă din vârtejul amestecător ce-i vuia în cap : cînd îi spusе domnișoarei Rodean că-i va trimite cartea. Atunci îi păru că între el și ea n-a fost și nu va fi nimic, că-i o străină. Dar în drum spre casă căzu din nou în nenorocirea sa. Și voia să se răzbune.

O nesfîrșită părere de rău simți însă cînd luă volumul în mîină. Cu alte intenții cumpărase el cartea aceasta. Ce senzații de fericire avusese gîndindu-se cum îi va prezenta-o ! Ce dedicație frumoasă, sentimentală se gîndise să scrie pe foaia albă ! Și, iată, trebuia să-și îngroape acum toate planurile. Ce copil fusese că se încrezuse în visuri !

Repetă însă de nenumărate ori în gînd sentința pe care o avusese demult gata, care-i veni aproape de la sine. I se păru ciudat că mai nainte, cînd se gîndise să-i scrie o dedicație sentimentală, nu știuse pe care s-o aleagă dintr-atîtea, iar acum maxima «Adevărata fericire e în noi înșine» îi veni deodată limpede, hotărîtă. Simțea că altceva nu putea să-i scrie. Totuși, nu se putu hotărî s-o scrie încă. Muie de multe ori condeiu în călimară, pînă ce, în sfîrșit, îi veni un gînd luminos să-l hotărască : «N-am dreptul, își zise, nici s-o jignesc, nici s-o fac să sufere. Cred însă că-i pot rămînea un binevoitor, care o face bătătoare de samă la o primejdie.»

În convingerea aceasta se liniști și scrisese șirul acela. Dar simți îndată o adîncă sfîșiere. Avu senzația că cu șirul ăsta se desparte pentru totdeauna de Elenuța și-i păru bine cînd, recitîndu-l, se gîndi că va avea să sufere, cît de cît, în urma acelei sentințe.

Închise cartea, i-o dădu slugii s-o ducă la «domnișoara Elena Rodean». Deși învîlmășeala simțimintelor sale ținea încă, el fu totuși mai liniștit după ce trimise volumul. Întîia zi de Paști trecu în silă ; îl enerva veselie surorilor și a părintelui Murășanu. Aproape ziua înțreagă se gîndi la seminar, la colegi, la profesori. Ar fi dorit mult să fie între pereții reci ai bătrînei zidiri și-i părea că e o prostie să se dorească cineva acasă. Acolo era adevărata viață !

Astăzi, a doua zi de Paști, după predică, după discuția ce-o avuse cu tatăl său, se simțea mai vesel. Îndată ce prînzi, se strecură pe ușă și se duse să privească petrecerea minerilor.

Cînd ajunse Vasile Murășanu în luncă, Lăița încă nu se întorsese. Clericul zări, la una din mesele acoperite cu pînză cerată, pe diacul Gavril și, răzbind prin mulțime, sezu lîngă bătrîn.

— Hristos a înviat ! zise el întinzînd mîna diacului.

— Adevărat c-a înviat ! răspunse bucuros bătrînul.

Apoi îl întrebă repede : Iai o bere, ori un pahar de vin ?

— Un pahar de vin, răspunse clericul, și își turnă într-un pahărel din vinul roșu.

— E *carbanet*, zise vesel moș Gavril.

— Da-i tare ! făcu Vasile după ce-l gustă.

— Ce vrei ! O dată-s Paștile pe an, zise cu bucurie diacul. Dar dumnealor nu vin ? întrebă apoi, punîndu-i paharul vîrfuit.

— Cine ?

— Părintele, și preuteasa, și domnișoarele ?

— Cum nu, vin toți, răspunse clericul.

Ciocniră din nou pahărelele și băură.

— Prea des ! zise Vasile zîmbind.

— Las' să fie des ! Nu-mi place mie să beau nainte de biserică, asta nu ! începu diacul clătînd din cap.

Dar de-acum pot să mă veselesc și eu ! Ce zici, îți place petrecania ? și diacul ridică ochii spre părechile de dansatori care se învîrteau ca vijeliile.

— Place ! răspunse cu însuflețire clericul, care se înșenina deodată în mijlocul mulțimii actsteia setoase de viață în lumina dulce a primăverii.

— Să-ți și placă, zise diacul Gavril, petrecere de Paști ca la noi nu s-a mai pomenit. O data-n an se răz-bună și băieșii noștri !

În clipa asta se auziră strigăte de «vivat !» și «ura !». Lăiță, cu cei șase, sosi și se începu numaidecît hora.

— Nu te-avînti și dumneata ? îl întrebă diacul pe Vasile Murașanu.

— Mi se pare c-o să mă avînt, răspunse clericul, care simți o furnicăre prin tot trupul la acordurile horei.

— Aruncă-te, că se și cade, zise cu bucurie diacul. Alți domni nu-s aici pînă-acum, după cum văd eu, și el căuta să afle pe cineva. Nu-i nimeni, zise iar, nici notarul cel nou, nici scriitorul din cancelarie, nici domnii învățători. De-o vreme încoace se pun, care mai de care, să vie mai în urmă. Toți se iau după notarul Rodean.

Clericul nu mai auzi cuvintele din urmă ale diacului : între două fete s-a prins și el în lanțul horei. Cît ținu dansul, diacul Gavril se ridică și privi însuflețit. Se simțea mîngîiat că Vasile îi ascultase sfatul. «Și tatăl său e om de omenie, își zicea, dar băiatul lui e și mai minunat.» Bătrînul era și înfierbîntat de *carbanetul* ce-l băuse și se pomeni că-și balansează domol capul în tactul horei.

Cînd se întoarse lîngă diac, clericul era aprins ca para focului, ochii îi străluceau, îi păru că se scutura de pe el o haină grea de lut, pe care o purtase de cîteva zile. Nu se mai dori acum în seminar, nu aștepta să i se termine cît mai în grabă vacanța, nu se mai gîndi nici la notarul Rodean, nici la Elenuța, nici la «Arhanghelii». Însuflețirea, bucuria, fericirea sutelor de tineri și tinere, a satului întreg, părea că-i atinse, ca un puternic curent electric, și sufletul său.

— Strașnică petrecanie ! zise el șezînd lîngă diac.

— Între tinerețe și voie bună să tot trăiești, zîmbi diacul. Acum, o tablă, zise el umplînd paharele.

«Tabla» înseamna să bei paharul dintrodată.

Clericul nu se aștepta îmbiat. Bău repede vinul amăriu.

— Taraful ăsta nu mai are păreche ! zise iar Vasile, care nu se potolise încă de aprinderea întîiului dans din anul ăsta.

— Unu-i Lăiță, domnișorul Vasile, și o dată cîntă pe an în Văleni la tot satul ! D-apoi încă fetele ! Ai pișcat-o un strop pe cea de la dreapta ? Întrebă diacul mai încet, aplecîndu-se spre cleric și trimițîndu-i sub nas un cald răsufu de vin.

— Ce stai să spui, moș Gavril... zise Vasile, simțînd că se roșește pîna după urechi.

— Ce spun ! E puțin ce zic, știi dumneata cîntecul :

Fetele, săracele,
Gura dulce place-le,
De le-ai da cu lingura,
Nu le-ai putea sătura.

Diacul spuse versurile acestea în cîte două tacturi fiecare, clătînd capul la dreapta, la stînga, le spusese cîntîndu-le încet. Apoi, văzînd că Vasile tace, zise iar :

— Știi pe cine-ai avut la dreapta ?

— Mi se pare că a fost fata Pruncului, zise Vasile.

— Că bine-ai văzut-o ! oftă moșul. Vezi, aceea-i fată cu zestre, nu glumă ! De n-aș grăi într-un ceas slab, mi se pare c-o să aibă zestre mai mare ca oricare din fetele notarului Rodean.

— Decît domnișoarele Rodean ? întrebă uimit Vasile.

— Da, da, n-ai să te miri de nimic, răspuse diacul. Pruncul are două părți la «Arhanghelii», de cincisprezece ani. Apoi, banul care ajunge în mîna lui nu mai vede lumina soarelui, mai ales dacă-i galbin. Pe cînd notarul nu prea strînge băierile pungii. Păcat că n-a purtat-o la școală, sfîrși bătrînul.

— Pe cine ? întrebă Vasile.

— Pe Mărioara. Pruncul nu sărăcea dac-o trimitea la școală vro trei-patru ani. Minunată preuteasă s-ar fi putut alege din ea ! Eu, în locul lui, aș fi ținut acasă ficiorul.

— Pe Ilarie ?

— Da, pe Ilarie, răspunse diacul turnînd în pahare. Mi se pare că va ajunge avocat odată cu mine...

— O să se cumițească, moș Gavrilă, e tinăr încă mînzul, zise zîmbind cu puțintică răutate clericul Murășanu.

— Ziua bună se cunoaște de dimineață, domnișorule, începu diacul. Acum eu mi-am luat orice nădejde de la Ilarie. Și mi se pare că și tatăl său, Pruncul.

Ei ciocniră pahărelele și băură din *carbanet*. La spațele lor se auzi în clipa aceea un rîs plin și sonor.

— Că bine vă petreceți, un bătrîn și-un copil ! zise Mărioara, cuprinzînd cu brațele grumajii lui Vasile.

Diacul se ridică, înclină din capul alb ca neaua : la spatele lor era toată familia preotului.

— Să poftiți la noi, să poftiți ! zise diacul vesel. Vai de mine, cum să nu fie loc ? adaose îndată, băgînd de samă că preoteasa se uita la o masă vecină.

Într-adevăr, la masa diacului era loc destul, dar mai lipseau două scaune. Bătrînul luă repede două de la masa vecină, le așeză să nu se clatine. Băieșii ocupaseră numai mesele cele de scîndură albă ; cele învălite cu pînza cerată știau că sînt rezervate pentru «domni». În fiecare an, la petrecerea de la Paști, pe lîngă inteligența din sat, veneau mulți domni de la oraș să-și petreacă aici, sub cerul liber, să se amestece în hora băieșilor.

Familia preotului șezu la masă, spre marea bucurie a diacului. Părintele Murășanu porunci numaidecît unui fecioraș de serviciu, care se ivi repede lîngă el, să-i aducă o păreche : un kilogram de vin și-o apă.

— Să-ți aducă *carbanet*, părinte, e un vin !...

— Să-mi aducă ! zise părintele vesel. Dar pentru dumneata nu-i prea tare vinul ăsta, diece ?

— Bătrînii au lipsă de putere, părinte, las' să-l beau, c-acuș nu-l voi mai bea... zise diacul oftînd.

— Oho, dumneata ne poți cînta la groapă încă, diece! Nu te văd eu roșu ca un măr domnesc? zise părintele, cu fața zîmbitoare.

Vinul sosi, se umplură păhărelele, își închinară cu «Hristos a înviat». Fetele abia-și muiară buzele, preoteasa bău paharul de jumătate, cei trei bărbați sorbiră vinul pînă la un strop.

Mărioara zvîcni de pe scaun, îl luă repede la braț pe Vasile, zmuncindu-l de pe scaun.

— O țarină, iubite, cu tine-aș vrea să joc, să-mi fie de noroc, zise fata c-o voce sentimentală, apoi izbucni într-un rîs răsunător, curat și dulce.

— Cu o condiție, zise Vasile vesel, să joci corect. El știa că Mărioara dansează cu multă pasiune și eleganță.

În clipa următoare se amestecară între părechile de dansatori.

Larma veseliei se nălța din toate părțile ca un vuiet ce nu se mai sfîrșește. Tot mai des se auzea cîte-un «ura!», cîte-un «vivat!» ridicîndu-se ca un semnal de alarmă prin clocotul acesta de glasuri. Lăiță, cu vioara subț bîrbie, drept ca un ostaș, cu ochii închiși de jumătate, cînta cu patimă, cu ușurință, ca și cînd acum ar fi început numai să-și joace arcușul. Feciorașii de serviciu alergau neîntrerupt pe la mesele în care tot mai mulți ciocăneau, strigînd să vie părechile. Aerul era domol și blînd, prea cald parcă pentru o zi de primăvară. În răstimpuri, treascurile mai trozneau și acum pe Păraul Caprei. Erau băiețași care voiau să folosească pulberea rămasă. Feciorii și bărbații veniră, pe vremea asta, cu toții în luncă.

Birtașul cu nevastă-sa nu mai vorbeau acum: răcneau, cu fețele sperate, cu ochii încruntați, alergau și erau aproape să-și piardă capul. Nici într-un an nu angajaseră atîtea ajutoare, și totuși nu mai răzbeau. Trimiseseră două căruțe, încă de pe la un ceas, după bere proaspătă. Cea adusă în ajun era pe isprăvite.

Ei tropoteau mereu alergînd, aruncau cuvinte pe jumătate și, în răstimpuri, își îndreptau pe-o clipă trupurile făcînd : «Uf !» și își ștergeau repede sudorile.

Să nu fi avut nenorocul să-l întrebă acum ceva pe bădicul Spiridon ; scriitorul din cancelarie, un tînar înalt și palid, c-o umbră de mustață, cuteză să-i zică :

— Trece apa, trece, nene Spiridoane ?

— Uf, dă-mă dracului, zise cu furie birtășul, ăștia-mi scot sufletul.

În cele patru părți ale luncii fu prăvălit al treilea rînd de butoiașe. Oamenii alergau în cete într-acolo, se îmbulzeau s-ajungă mai în grabă la o sorbitură. Erau destui care, înstăpînindu-se odată pe pahar, nu-l mai lăseau din mîna pînă nu-l deșertau de trei ori dupăolaltă. Băieți de pe la anul al paisprezecelea în sus, se izbeau prin iarba, jucau, nu prea știau cum să-și mai poarte mînile. Gustaseră și ei binișor pînă acum ; de la douăzeci de zloți în sus avea fiecare bani de tocat pentru sărbători. Ici-colo se putea zări cîte unul șezînd palid și abătut pe pajiște ; băuseră pesemne prea mult și îi durea capul.

Foarte puține ouă roșii se puteau vedea : mai ales băieți, copile sub zece ani se îndeletniceau cu ciocnitul lor ; pentru ceilalți mai mărișori datina aceasta nu mai avea nici un farmec, era parcă prea neînsemnată pentru ei. Subt o salcie, mai laoparte, se rătăcise un băiețaș ca de vreo patru ani ; în mîna c-o jordiță, lovea mereu în salcia bătrîna, cîntînd încet : «Ghis-tos-a în-viat din morți»... În cealaltă mîna avea un ou roșu. Cînta neauzînd, nevăzînd nimic, părănd că el e persoana principală în toată lumea asta.

La masa diacului părechea întîi era pe sfîrșite. Mai trecea pe lîngă ei vreun fruntaș și trebuia să le zică un : «Hristos a înviat !».

Vasile și Mărioara nu se întorseseră încă. Lăiță păru că nu mai are de gînd să frîngă țarina asta.

— Timerețele, săracile, oftă diacul Gavril, oare cu cît le-aș mai putea cumpăra, părinte ?

— C-o păreche de ciubote vechi, rîse popa Murășanu, neluîndu-și ochii de la cercul de dansatori.

— Îmi place de domnișorul Vasile ! Uite, așa jucăuș eram și eu în vremea mea !

— Acum începe, diece, e dornic de-un strop de dez-morțire, zise preoteasa.

— Ba să am iertare, a tras o horă pîn-acum ! zise diacul.

— Așa ? făcu părintele, care se bucura din suflet că-l vedea pe Vasile mai înseninat.

Își bănuî destul că i-a dat lecția aceea despre predică. Credea că din pricina asta fusese Vasile și azi indispus.

— Da, avuse la dreapta pe fata Pruncului. Știi ce mă gîndesc eu, părinte ?

— La «Arhanghelii», de bună sama, zîmbi popa.

— Nu. De-acum poate la cei din cer. Aici, pe pămînt, eu mi-am mîncat ce-a fost al meu, zise diacul Gavril. Mă gîndeam la fata Pruncului ! adaose el. Ce potriveală ar fi cu domnișorul ! Păcat că n-a purtat-o tat'so pe la școli. Ar fi ieșit din ea o preuteasă să le fie Vălenilor fală !

— Hoho ! rîse părintele. D-apoi eu, diece ? Pe mine m-ați scoate din sat ?

— Încap și doi popi în Văleni, părinte. Mai ales dacă cel tînăr e ginerele Pruncului.

În clipa asta sosiră cei doi frați, aprinși la fețe ca doi bujori.

— Am dansat c-un tînăr îndrăgostit, de-acum o să mi se aprindă și mie călcîiele ! strigă Mărioara șezînd pe scaun.

— Pentru sfîntul, Mărioaro, cum poți vorbi așa ? zise cu mînie preoteasa.

Fata se cuibări pe scaun, sorbi un pahar întreg de borviz. Ea nu-i răspunse mă-si, ci nălță numai din umeri.

Vasile se făcu a n-auzi nimic și luă pe Anastasia la o țarină. Fata se ridică îndată, zîmbi spre mama-sa și se depărtă cu clericul.

Mărioara n-apucă să i se liniștească palpitările pieptului tânăr, gingaș, și îndată se închină înaintea ei vătavul petrecerii, un bărbat ca la treizeci și șase de ani, cu fața palidă, cu ochii negri foarte vioi. Mărioara se ridică repede și se depărtă cu vătavul.

— De-acum e lumea ei, zise zîbind preteasa ; apoi, dup-un răstimp, începu să ridă cu lacrimi : Nu se mai satură de joc fata asta, spuse ea ștergîndu-și ochii.

— Pentru ca Dumnezeu să vă îmbucure în toți copiii dumneavoastră, glăsui diacul punînd mîna pe pahar.

— Amin, răspunse preotul.

Ciocniră și baură.

— Tabla, doamnă preteasă, pe asta se bea tablă, zise moș Gavril, văzînd că preteasa abia gustă din vin.

— Pînă voi bea pentru fiecare copil, îl golesc, n-ai grijă, zîmbi preteasa.

Părintele ceru a doua păreche. Fetele veniră, dar numădecît alți dansatori le invitau, și astfel, la masă rămaseră bînd și povestind, numai cei trei. Vasile, aprins acum, părăindu-i că ritmul muzicii curge în însuși trupul lui, chemă o vălinăreancă, o fină de-a popii, la joc, apoi o fată, și alta ; numai în răstimpuri depărtate se mai ivea, pe o clipă, la masa diacului, sorbind un pahar de vin cu apă.

Între dansatori se puteau vedea tot mai mulți domni. Notarul Popescu, scriitorul său, Bratu, vreo trei elevi de gimnaziu, apoi domni străini, advocați, doctori, ofițeri chiar, care veniseră din oraș anume pentru petrecerea asta. Aveau fiecare vreun cunoscut în Văleni, la care intraseră trăsurile.

La o masă lungă, care fusese liberă pînă acum, cu toată îmbulzeala de pe la alte mese, se așeză familia notarului Rodean, cu toți oaspeții. Advocatul Stoica nu terminase încă discuția cu universitarul Ungurean, și ei rămaseră în picioare, măsurîndu-se cu privirile, în vreme ce Petru Stoica spunea cu însufletire :

— Niciodată nu se va întîmpla ce spui dumneata ! Mă-nțalegi ? Niciodată ! Traiul liber în promiscuitate al

femeilor ar fi cea mai oribilă imoralitate, mă înțelegi, ar fi recăderea la starea de animal, din care prin atâtea lupte a reușit să se smulgă omenirea. Ar fi înjosirea ființei noastre celei mai intime, pricepi dumneata? Dar e o absurditate ce susții dumneata! sfârși el printr-un gest, care însemna că nu mai are gust de vorbă pe chestia asta.

— Colosal! zise Ungurean arătându-și dinții mari, puternici.

Advocatul îi aruncă o privire furioasă, apoi șezu, începând îndată să vorbească cu doctorul Prințu.

Lîngă masa asta se ivi îndată însuși birtașul Spiridon, închinîndu-se adînc înaintea notarului Iosif Rodean. Făcea impresia că nu mai are nici o grabă acum.

— Ce spui că ai? întrebă notarul.

Birtașul mai repetă o dată numele vinurilor.

— Adă *rizling*.

— S-aduci, iubite, cu vadra, zise Pruncul.

— Vinu-i vechi și cupa-i plină,

Vino lîngă min', vecină,

începu să fredoneze Ungurean, pe-o voce adîncă de bas.

Cei doi logodnici trecură cu Eugenia și Octavia între dansatori. Elenuța stătea tăcută, privind cu admirație frămîntarea asta uriașă. Îi păru că nu se bucură numai mulțimea asta mișcătoare, ci și pămîntul și văzduhul senin. Nu auzea cuvintele celor din jurul ei și-i părea că o învăluie, încet-încet, un nou de lumină. Nu mai simțea povara oaspeților. Aici, sub cerul acesta limpede, înalt, între pădurile de brad care luminau metalic, cît de neînsemnate îi părură, deodată, micile ei mizerii! Ce depărtare prăpăstioasă era între casa lor și lumea largă a lui Dumnezeu! Simțiminte nouă, de continuă admirare, îi creșteau în suflet.

Tresări cînd Ghiță o atinse ușor pe umăr.

— Se-ncepe hora a doua, zise el, pe cea dintîi am scăpat-o. Să ne grăbim.

Elenuța se ridică repede și porni la brațul lui Ghiță. Îi păru că plutește într-același nou de lumină ce-i învaluia ființa întregă.

Două câni mari le așezară băieții de serviciu pe masa cea lungă. În urma lor răsări numaidecît și birtășul Spiridon, c-o sticlută în care lumina un lichid care nu avea nici o culoare. Se apropie de notarul Rodean și-i șopti :

— Te rog să guști dintr-ăsta.

— Ce vin e ? întrebă notarul, încruntînd sprînceana și cercetînd sticluta.

— Nu vă spun. Întîi să vedem de vă place.

Notarul gustă încet, îl mestecă parcă, își plecă puțin pleoapele. Apoi îi înapoie sticla fără să-i spună o vorbă.

— Să gust eu, tătucă, o să-ți spun îndată cît plătește, zise universitarul Ungurean.

El trase o dușcă zdravănă, plezni din limbă, își supse buzele.

— Mă-mbată cu mirosul ! E busuioacă ! zise el c-un fel de descurajare.

— Pentru ce n-ai spus înainte ? întrebă notarul.

— Nu știam de vă place ori nu. Nici eu n-am mai avut în pivniță pînă acum.

Ungurean fu numaidecît de părerea ca rislingul să fie dus înapoi. Dar universitarul Pruncul și doctorul Prințu se opuseră din toate puterile.

— O să-l amestecăm noi ! întră în vorbă avocatul Poplăcean, și numaidecît necheză de bucurie.

— Îl bem ăsta, și pe urmă ne aduci busuioacă, zise Iosif Rodean birtășului. Dar de altădată, cînd ai o marfă bună, arată-ne-o de la început.

— Întăleg, răspunse birtășul și, în clipa aceea, parcă l-a și înghițit pămîntul.

Cei doi universitari nu se mișcară de la masă pînă ce nu supseră cîte trei pahare de risling curat.

Apoi se amestecară și ei în vârtejul jocului. Hora se terminase, și acum se continua țarina. Dansul acesta avea o mulțime de variante. Lăiță trecea dintr-una în-

tr-alta, revenea la cea originală, cea bătrână, și-i făcea pe dansatori când să tropotească încet, domol, când să se legene abia ținându-se de-o mână sau de peste mijloc, când, iarăși, îi făcea să se învîrtă ca prinși de volbură rotitoare.

Îndată ce înțără cei doi universitari în fierberea dansului, începură să s-audă strigăturile. O bucată de vreme ei nu dansară, ci, tot ferindu-se de roatele de poale ce le zburau pe dinainte, băteau în palme și strigau alternativ, unul un vers, celalalt altul :

«Lele, nu te legăna,
Că rochița nu-i a ta,
Nici rochița, nici polcuța,
Numai ochii și gurița !»

Dansatorii și publicul de pe la mese primiră chiuitura cu urale : «Bravo ! Trăiască !»

«Pentru mîndra care-mi place,
Trei zile de bir aş face ;
Pentru care mi-i urît,
Una fac, și pare-mi mult !
Mult mă muștră măicuța,
Lele, pentru dumneata,
Că bat sara ulița.»

Ei însoțeau versurile lor de bătăi în palme, în ritmul strigăturii. Pe la mese unii se ridicau să-i vadă, alții se suiră pe scaune. Din toate părțile se auzeau uralele. Lăiță zîmbea și-și juca arcușul mai cu foc. Cei doi se prinseră acum pe după cap și strigau tot alte versuri.

Se părea că o patimă nouă s-a înstăpînit pe inimile dansatorilor. Se învîrteau tot mai vijelios, părechi noi se apropiau ; scaunele, lavițele se goleau mereu, și în curînd uriașa roată unde dansau era prea strîmtă. Și în roata asta uriașă — nenumărate vîrtejuri, nenumărate cercuri de poale.

După ce, între manifestațiile de plăcere ale publicului, cei doi tineri chiuiră un răstimp, își luă fiecare câte-o față și începură și ei țarina. Strigătele lor se auzeau acum mai rar.

«Dragu mi-i cu cine joc
Că miroase-a busuioc !»

«Du-mă, Doamne, și mă lasă
Unde nevasta-i frumoasă
Și bărbatul nu-i acasă !»

«Sub călcîiul cizmii mele
Zace dracu ș-o muiere
Și mă-nvaț-a face rele.»

După cei doi universitari, se îndemnară și dintre feciori, dintre bărbați, și începură să se audă strigături din toate părțile. Dar minerii din Văleni își isprăviră în curînd bagajul, și iar se auzeau numai cei doi.

Din cînd în cînd se arăta lîngă masa notarului cînd Pruncul, cînd Ungurean și se adăpau cu câte-un pahar mare de vin, tot pocnind din degete. Pruncul se apropia cîntînd :

— Și cu cupa plină
Orice dor s-alină.

Ungurean se apropia c-o față aprinsă, mare cît o lună. El începuse să se îngrășe de tînar. Notarul le umplea paharele rîzînd zgomotos. Bătrînul Poplăcean îi întîmpina cu însuflețire, făcînd să se audă un : «He-he-he ! He-he-he-he !» mai prelung decît cel obișnuit.

De altfel, la masă rămaseră numai bărbații : doamnele, conduse de notărășica, porniră să vadă mai de aproape dansul și toată mulțimea asta în culmea veseliei.

Din cînd în cînd veneau Ghiță și Elenuța. Dar pe față o invitau mereu la joc feciorii din sat, bărbați, logodnicii surorilor. Numai candidatul Voicu, nu. El ședea lîngă bătrînul Poplăcean și-i umplea mereu pa-

harul, cu aceeași fericire pe față. El nu știa dansa țarina, iar când se cîntase la început hora, nainte de-a o cere el, Elenuța trecu la brațul lui Ghiță.

Elenuța dansa fericită, pîrîndu-i că visează mereu. În horă, încă, îl zări pe Vasile Murășanu, se salutară în treacăt, apoi, schimbîndu-se mereu cei ce treceau la mijloc, trecu și Elenuța, și aici, în cercul ce ondula domol, mîinile lor se atinseră. O înfiorare ciudată trecu prin trupul fetei la această atingere, care nu se asemăna întru nimic cu senzația ce o avusese pîn-acum de cîte ori dăduse mîna cu tînărul. Ei îi păru că înfiorarea aceasta e asemănătoare cu fericirea, cu sărbătoarea pe care o admira în jurul ei, în văzduh chiar. Ca și când i s-ar fi strecurat înfiorarea aceea în trup nu din atingerea tînărului, ci din nourul de lumină ce-i părea că o învăluie.

Îndată după horă, Vasile o invită la țarină. Elenuța primi cu bucurie și-i întinse brațul.

— Volumul ce mi-ai trimis a fost foarte frumos, zise repede Elenuța.

— Da ? V-a plăcut ? întrebă Vasile, pîrîndu-i că domnișoara asta e cu totul străină și de aceea la care a visat atîta, și de fata căreia i-a promis că-i va trimite ceva de citit. El se zgudui, căci înțelese numai decît de unde o cunoaște. Era domnișoara care-i aprinsese lumina la înconjuratul bisericii.

— Mi-a plăcut ! zise fata. Atîtea lucruri nouă, ne bănuite, am descoperit în ea.

Clericul nu se mai zăpăci ca atunci când o zărise pe neașteptate la prohodul Domnului Hristos. Dar la cuvintele din urmă ale domnișoarei Rodean, îi veni deodată în minte maxima ce-o scrisese pe carte și crezu că fata face aluzie la șirul acela. Îi păru nespus de rău că-l scrisese și nu știa ce să răspundă.

— Mi-a plăcut bunătatea ce transpiră din toate nucelele din volum, zise iar fata.

Vasile Murășanu învie numai decît.

— Intr-adevăr, zise el, e o carte foarte curată. Te simți mai înălțat după ce ai cetit-o, și nesmintit te

simți cu mult mai bun. Dumneata ai observat foarte bine.

— Da, începu zîmbind Elenuța, mie nu-mi scapă nimic neobservat dintr-o carte. Asta cred că trăbă s-o mulțămesc împrejurării că am cetit foarte puține cărți.

Cum dansau, într-o clipă Elenuța își ridică privirile și-l întrebă :

— Știi ce-am mai descoperit în volumul ce mi-ai trimis ? O dedicație.

— Șirul acela ? întrebă cu groază Murășanu.

— Da ! Șirul acela mărunț, rîse fata.

— Nu-i o dedicație. E o simplă sentință, cercă să se scuze clericul.

— N-a fost scris pentru mine ? întrebă rîzînd încă Elenuța.

— Nu ! răspuse Vasile cu ochii în pămînt.

Elenuța deveni deodată serioasă. Îl privi cum stătea jenat înaintea ei, îl privi îndelung și simți o liniște, o pace adîncă în suflet. N-avea nimic rău într-însul tînărul acesta. Îi zise ca și cînd ar vorbi c-un prieten vechi, încercat :

— Nu-i frumos să tăgăduim ce-am făcut odată.

Clericul nu răspuse, dar Elenuța simți cum brațul lui se înmoaie și dansul lor aproape conțeni.

— Zic că nu-i frumos să ne tăgăduim faptele. Dumneata nu răspunzi nimic ? îl întrebă din nou domnișoara Rodean.

— A fost o clipă nenorocită, domnișoară, șopti clericul. Era foarte palid.

— Pentru ce să fie clipă nenorocită ? Pentru că mi-ai scris adevărul acela ?

— Nu. Pentru că mă simțeam umilit și l-am scris c-o intenție rea ! reuși el să zică.

Îndată continuară dansul mai cu inimă.

— Și pentru ce te-ai simțit umilit ? îl întrebă zîmbind acum Elenuța.

— Mi s-a părut că fratele dumitale își bate joc de mine. Vai, eu am unele clipe, domnișoară, cînd nu pot

judeca limpede. Acum văd bine că chiar eu m-am făcut ridicol cu discursul acela.

Elenuța pe-o clipă păru că nu pricepe nimic. Dar îndată își aduse aminte de simbătă sara, de plimbare.

— Și pentru că nu-ți plăcea de frate-meu, ai ținut să te răzbuni pe mine? îl întrebă ea c-o voce caldă, plină de cîntec, parcă chiar de-o anumită mireasmă.

Clericul zîmbi.

— Sînt răutăcios uneori, zise el. Mi-a părut rău îndată ce-am trimis volumul, dar mă mîngîiam cu credința că șirul acela dumneata îl vei putea lua ca o simplă înșămnare.

Elenuța se apropie mai tare de cleric. Îi zise, cu o tremurare de durere în voce :

— Ai putea să mă cunoști mai bine, domnule Murășanu. Știi dumneata că eu nu dau nimic pe avere? Nimic, nimic, nimic! Și cu mine samănă foarte mult Ghiță. Noi adevărata fericire o căutam în noi înșine, cum zici dumneata.

— O, n-o spun eu asta, domnișoară, nu-i din capul meu, răspuse cu voce scăzută clericul.

— Se poate, zise fata, dar îți spun că mie nu mi-ai cauzat nici o suferință cu șirul acela. Pentru mine a fost chiar o descoperire fericită. Încercam de multe ori să înțăleg depărtarea la care te țineai mereu de noi, și nu puteam. Acum știu, dar te-asigur că ai fost în rătăcire. Cred că alte piedeci pot să-i țină departe unii de alții pe oameni, nu averea.

— Pentru credința asta eu vă sînt foarte mulțămitor, domnișoară, zise încet clericul.

— Mă afli creștină bună și ai asigurată mîntuirea unui suflet? întrebă zîbind Elenuța.

— Nu pentru asta! Deși doresc să rămii totdeauna bună creștină, răspuse Vasile, simțind cum i se suie sîngele în față. Îi păru că spusese prea mult.

— Vai, ce copil ești dumneata! zise zîbind Elenuța, văzîndu-l cum roșește.

Dar tăcu și ea îndată. Pînă la sfîrșitul dansului, care de-aici încolo fu plin de noi senzații pentru cei doi tineri, ei nu-și mai vorbiră.

Domnișoara Rodean dansă apoi cu cei doi logodnici, cu scriitorul Bratu, apoi cu mai mulți țărani. Vasile Murășanu îi mai ceru un joc, apoi încă unul, și de la o vreme cei de pe la mese băgară de samă că dansează aproape numai amîndoi.

— Hm, nici cu asta n-ar fi păreche rea ! zise diacul clipind din ochi.

— Dansează foarte bine domnișoara Rodean, răspunse c-un fel de mîngîiere, de satisfacție, preoteasa.

Popa Murășanu făcu numai :

— Ei, aș !

Larma era tot mai mare ; notărășița Marina se întorsese cu doamnele la masa cea lungă, gustară din vin, abia șezură, cînd Lăiță, dup-un scurt repaos, începu țarina cea bătrîna.

O mișcare neobișnuită se porni pe la mese, prin mulțime. Se ridicau de pe la mese, de pe lavițe, bărbați în vîrstă cu femeile de mîină, se ridicau moșnegii și se apropiau de spațiul de joc. Unii pocneau în degete, cei mai mulți făceau ponturi cu picioarele, figuri, mișcări ciudate, își băteau cu palmele turecii lăcuiți ai cizmelor. Erau ceasurile patru, și cei mai mulți erau aprinși de băutură. Își mișcau în ritmul muzicii trupurile îmbătrînite, domol, în tacturi ciudate. Era țarina cea mai veche și cea mai frumoasă.

Diacul Gavril se ridică și el și zise către preoteasă :

— Nu mă vei face de rîsul lumii, doamnă preoteasă ?

Femeia se ridică zîmbind și trecu cu bătrînul în ceata dansatorilor.

Afară de popa nu mai erau douăzeci de inși care să nu joace.

Notarul Rodean își luă de mîină soția și trecu în mulțime. Trupul lui uriaș se ridica deasupra tuturor. Advocatul Stoica dansa cu nevasta mai laoparte. Se observa îndată că nu știa țarina asta. Doamna Poplă-

cean se năcăjea zadarnic să-și scoale bărbatul de la masă ; îl trăgea de mină, îl îndemna.

Dar bătrînul ori că era prea comod, ori, mai ales, că era prea beat, rîdea să se prăpădească și zicea mereu :

— Eu nu mai pot. Eu nu mai pot. He-he-he, nu mai pot, he-he-he-he !

Iosif Rodean juca cu multă precizie țarina cea bătrînă, dansa cu patimă ; ochii îi străluceau. Cîțiva veniră aproape să-l vadă cum dansează. Deodată se auzi vocea lui puternică :

— Ei, Ungurene, ei, tinăre !

Universitarul îl auzi și începu numaidecît :

— Mîndra mea, de mîndră mare...

Și îndată, dintr-altă parte, se auzi răspunsul lui Pruncul :

— Nici o iie bună n-are !

— Că ș-asar-am fost la ea,

tună vocea notarului Rodean.

— Cea mai rea era pe ea,

se auzi iarăși Ungurean.

— Cea mai bună ș-o cîrpea,

încheie Pruncul.

Și de-aici încolo strigăturile le chiuiau toți trei, alter-nîndu-se. Veselia începu acum să vuiască. Se auzeau urale, chiote.

«Iu-ha, iu-ha, iu-ha-ha !

Tot așa și iar așa !»

Lăiță cînta acum cu ochii închiși. Veselia mare a petrecerii era cea mai tare băutură pentru el.

Se repezi p-o clipă și birtașul Spiridon cu nevastă-sa. Asudat de atîta alergătură, de atîta zoală, el se învîrtea ținîndu-și capul în sus și suflînd ca dintr-un foi. În răstimpuri, cei trei aruncau în slavă altă strigătură, oa-

menii chiuiau, băteau în turecii cizmelor, se frământau, și sudoarea fugea de pe fețele cele mai multe.

Țarma cea bătrină ținu aproape o jumătate de ceas. Când o sfârși Lăiță, mulți începură să strige : «Cum a fost !», dar el nu-i mai ascultă. Și îndată după țarina asta urmă o pauză. O jumătate de bute de vin și cinci butoaie mari de bere trecură în pauza asta scurtă.

Pe toate mesele se întinseră merindețe albe, și femeile le umplură îndată cu fripturi reci de miel, de rață, de purcel. Felii mari, albe, de colac, luminau între cărnuri. Demult așteptau bunătățile acestea învelite în merindețele curate. Marea mulțime nu încăpu pe la mese. În grupuri de câte patru, de câte șase, mai mulți se lăsară pe pajiștea verde, desfăcură bucatele și începură să se înfrupte.

La masa notarului Iosif Rodean veniră și Pruncul, și societarul cel gras de la «Arhanghelii», Ungurean, asemenea și notarul cel nou, Popescu, cu scriitorul său, Bratu.

Slujnicele aduseră de-ale mîncării în trei coșuri albe, nouă. Un răstimp fu liniște, toți ochii erau ațintiți asupra bucățelelor pe care mîmile le vor lua în clipa următoare. Mai iute se sătură universitarul Ungurean.

— Acum să gustăm din tămîioasa asta, zise el, ștergîndu-și mustățile.

Pe masă era un pahar de bere, care nu se știe cum se rătăcise aici ; tînărul îl umplu cu vinul acela nou, îl duse la gură și nu-l mai luă pînă ce nu supse și cel din urmă picur. Exemplul lui îl repetă numaidecît colegul său Pruncul. Advocatul Poplăcean întinse mîna după pahar.

— Ia să vă-văd eu... eu mai pot ? Și slobozi un nechezat spart, de care izbucniră cu toții în hohote mari de rîs.

Dar soția sa luă paharul și-l puse pe-o masă vecină, șoptindu-i la ureche :

— Nu mai face prostii, că te rîd oamenii.

Băură apoi cu toții din busuioacă, și aflară foarte bun și aromat vinul acesta, chiar și femeile.

Scriitorul Bratu, după ce goli un pahar de vin, se strecură neobservat de la masă, și nu peste mult se apropie cu doisprezece feciori, pe care îi instruisese mai demult să cînte în patru voci. La capătul mesei se opri, și îndată începură cîntecele.

Cîntară mai întîi «Pe-al nostru steag e scris unire», apoi alte și alte coruri.

Între oaspeții de la masă se făcu liniște, apoi și la mesele vecine, și în curînd începu să se apropie mulțime de curioși s-asculte. După fiecare cîntare se auzea : «Bravo ! Bravo ! Trăiască !».

Notarul Iosif Rodean asculta cu sprîncenele încrun-tate, ca totdeauna cînd ceva reușea să-l emoționeze. După ce muriră și acordurile cîntării celei din urmă, el strigă unui fecioraș de serviciu :

— Trei vedre de bușuioacă cîntăreților ! apoi își coborî privirile în masă, și multă vreme nu mai zise nimic.

Dar scriitorul Bratu își dresе glasul și începu o doină din munți. Avea o voce de tenor curată, plină, cîntarea creșea părănd fără sfîrșit :

— Bălăioară de la munte,
Nu-ți mai pune flori pe frunte,
Că ți-or ieși vorbe multe.
Las' sa-mi iasă, că nu-mi pasă,
Că bădița-i dus la coasă,
Să cosască floricele,
Rupe-i-s-ar coasa-n ele,
Să vie-n brațele mele ;
Să cosască flori pe rouă,
Rupe-i-s-ar coasa-n două,
Să vie la alta nouă.

Bătrînul Poplăcean îl asculta cu gura căscată, dar nu mai scotea obișnuitele-i sunete, dimpotrivă, era foarte emoționat, din ochi i se prelingeau lacrămile pe părăiașele feței.

Elenuța asculta învăluită parcă într-o ceață de melancolie. Așa, din bun senin, simți o adîncă părere de

rău că Vasile Murășanu nu-i aici la masa lor. Și, întâia oară în viață, pricepu adînc cît se poartă de nedrept familia lor, chiar ea, cu familia preotului din sat. Iată, și acum sînt atîția străini la masa lor, sînt aici chiar societarii Pruncul și Ungurean; cu cît sînt aceștia mai buni, mai mult decît părintele Murășanu, preoteasa, fetele lor? Ea simți că-i este aproape rușine, și ceva cald îi porni de la inimă. Cu batista își zbici doi stropi curați ce izvorîră din ochii ei negri, strălucitori.

Notarul Rodean se apropie de Bratu, îi puse o mîină pe umăr și-i zise :

— Ei, tinăre !

Bratu începu îndată o doină nouă. Era foarte emoționat și de vin, dar mai ales de cîntec.

— Dorul meu ș-al dumitale

Facă-l Dumnezeu o floare,

Ca să-l pun la cingătoare,

Unde inima mă doare.

Lăiță se ivi acum la spatele lui Bratu și acompania din vioară. O mulțime enormă se strînsese în jurul lor, o mare de capete se îndeșa din toate părțile. Elenuța zări între cei care veniseră să asculte de-aproape și pe clericul Murășanu. Bratu și Lăiță cîntau încet doina asta plină de durere. Clericul nu se putu răbda să nu se apropie s-asculte, căci de la masa părintelui nu se auzea. El trecuse deci peste toate obiecțiunile ce-i făcu tatăl său și asculta cu însuflețire. Fața, privirile lui erau scăldate în lumină. Era frumos în clipa asta, părea că trăiește într-alte lumi, dar mai ales se desprindea din chipul lui o nevinovăție de copil. Nici prin gînd nu-i trecu să se țină umilit că trebuie să rămînă în îmbulzeala aceea ca să asculte cîntarea ! Elenuța însă simți un junghi adînc îndată ce-l zări și-și întoarse repede privirile, ca o vinovată. Oftă cu durere, și o mare mîhnire i se întipări pe față. În clipa asta depărtarea dintre Vasile Murășanu și cei doi universitari, sau candidatul Voicu, îi păru enormă, și totuși acești trei erau cinstiți la masa lor. Simți în aceeași clipă cît de indiferenți îi

sînt aceștia, și cu ce largă simpatie îl învăluie pe clericul Vasile Murășanu.

Bratu, acompaniat de Lăiță, mai cîntă trei romanțe, apoi, dregîndu-și din nou vocea, începu cîntarea favorită a notarului Iosif Rodean :

— Colo-n munții Țebei,
Unde Horea-odată
Își strîngea oștirea
Subt falnic gorun,
Se vede-o movilă
Ș-o cruce uitată,
A lui Avram Iancu,
Eroul tribun.

Textul era destul de slăbuț, de forțat, citit, dar melodia ce însoțea versurile împrumuta vibrații adînci fiecărui cuvînt. Melodia avea mult din vibrarea goarnelor care s-aud departe, care-ți intră în trup ca tășuri subțiri.

Mulțimea asculta într-o uriașă roată, asculta tăcută. Umbre de nouri li se așezară bărbaților pe fețe. Lăiță acompania, clătînîndu-se domol, în ritmul muzicii, cu ochii închiși. Părea că nu mai cîntă el, ci o ființă tainică, ascunsă în vioara lui, și că și el ascultă numai :

— Dormi etern în pace,
Eroule mare,
Că și de-a ta umbră
Dușmanii se tem !

Cînta Bratu palid ca un somnambul, și cînd sfîrși, se nălță în văzduh un vifor nemaipomenit de aplauze.

— Spiridoane, Spiridoane ! Birtașule ! tună vocea grozavă a lui Iosif Rodean. Unde-i birtașul, unde-i Spiridon ? Unde-i prăpăditul ăla ? strigă notarul, învîrtind în toate părțile ochii lui crunți.

Ca din pămînt răsări Spiridon înaintea notarului.

— Mai este vin ? îl întrebă cu mînie Iosif Rodean.

— Cum, păcatele ? ! făcu birtașul.

— Dar bere ?

— Este ! Este !

O liniște de moarte se înstăpîni acum în jurul acestui dialog.

— Poți să știi cîtă beutură mai ai ?

— Mă rog ! Prost stăpîn aș fi dacă...

— E a mea toată ! strigă cu furie notarul. Pune cepurile la buți, desfundă butoaiele, și părau, părau să curgă beutura ! M-ai înțales ?

Spiridon începu să tremure : chipul notarului era îngrozitor. Pe-o clipă crezuse c-a înnebunit. El mai avea peste două sute de vedre de vin și vreo cincisprezece butoaie de bere. Cei de la masa notarului îl priveau înghețați de spaimă.

Birtașul se reculese.

— Dar, domnule notar, beutura cît-o am e și pentru mine și pentru poimîne.

— Dă-le la oameni să beie, bestie, pune cepul la buți, desfundă butoaiele ! Plătesc eu tot, beutura ce-o ai toată, dar aleargă și dă-le oamenilor să beie !

Spiridon, galben și prăpădit, își pierdu urma. Cîteva clipe fu o tăcere de moarte. Apoi văzduhul începu să se cutremure.

— Trăiască directorul de la «Arhanghelii» ! Vivat «Arhanghelii» ! Trăiască «Arhanghelii» ! izbucni deodată din sute de piepturi. De la o vreme nu se mai puteau auzi nici strigătele de «directorul», nici «să trăiască», nici «vivat», ci un nesfîrșit lanț de «Arhanghelii», «Arhanghelii», «Arhanghelii», tot mai nalt se ridica în văzduh. Silaba din urmă, cu cei doi «ii», răsuna de sus, trecea în depărtări, ca un picurat din nenumărați clopoței de argint.

Obosit parcă, notarul Iosif Rodean se așeză la masă. Un oftat adînc scăpă din pieptul soției sale. Doamna Marina era palidă ca turta de ceară.

În tăcerea generală de la masă, Ghiță luă mai întîi cuvîntul :

— E un gest și ăsta ! Adevărat că eu nu l-aș fi făcut, dar acum nu ne mai rămîne alta decît să ne petrecem !

Nime nu-i răspunse, poate nici nu-l auziră. Tăcerea stăpîni încă puțin, apoi, deodată, se auzi o țarină nouă.

Cei doi logodnici, înspăimîntați de purtarea viitorului socru, fură bucuroși că pot să se depărteze cu fetele. Elenuța, foarte palidă, luă brațul lui Ghiță și se pierdu în mulțime. Petrecerea începu cu vijelie. În văzduh se nălța mereu strigătul clar : «Arhanghelii... hanghelii... liii...». Deodată, dinspre Părăul Caprei, trăzni un treasc, apoi altul și altul, pînă la o sută și unul.

— Asta zic și eu că-i petrecanie, șopti aproape de urechea lui Iosif Rodean candidatul Voicu.

El singur rămăsese neimpresionat, cu aceeași fericire pe față.

Dar notarul nu-i răspunse nimic, nu-l învrednici nici de-o privire cel puțin. El se ridică de la masă, își luă nevasta și întră în cercul dansatorilor.

Pînă se întunecă fu ropotit necurmat, o fierbere îngrozitoare, ca adîncile agitări din masele poporului care prevestesc o mare nenorocire. Numai cît acum nu era vorba de nici o nenorocire, era numai împrejurarea că petrecerea de Paști din Văleni își ajunsese culmea.

Domni, doamne, cuconițe, muncitori în mine, țărance — formaseră o singură masă, îi însuflețea aceeași simțire.

X

Însărarea se coborî ca o ceață fumurie, care, clipă de clipă, se făcea tot mai deasă. Pe mesele din jurul spațiului de dans se aprinseră luminările. Odată cu dansatorii, trecură cei mai mulți în sala vastă de la birtul lui Spiridon și în cele patru săli laterale. Rămaseră însă destui și la mesele din lunci, ori că nu mai încăpeau în

birt, ori că se încinseseră în vreo discuție pe care nu o mai puteau termina.

La o masă învăluită cu pânză cerată rămase un băieș frunțaș cu nevasta, cu două surori, cu diacul Gavril, care zăbovi aici după ce familia preotului se depărtase. O cană mare, plină cu busuioacă, era pe masă. Patru pahare erau învîrfuite, numai al diacului Gavril era săc.

Frunțașul era Vasile Cornean, primarul din Văleni, societarul de la «Arhanghelii». De la ceasurile două el rămăsese neclintit la masa lui. Toată veselia uriașă care curgea în jurul său părea că nu-l atinge. El nu jucase o singură țarină, nu se dusese la masa cea lungă, cu toate invitațiile notarului Rodean, nu se mișcase nici chiar când scriitorul Bratu cînta :

«Colo-n munții Tebei...»

În fața lui era o masă de scînduri de brad, și la masa aceea se așezase, îndată ce el își ocupase locul, o văduvioară subțirică, nălțuță, cu fața albă ca de omăt, cu ochii ca doi cărbuni, mari, ca doi sîmburi de piersică. Dochița veni cu mamă-sa, cu un frate care era bărdăș și cu două-trei rudeni mai depărtate. De-un an era Dochița văduvă, dar nu era mai în vîrstă ca de douăzeci și cinci. Îndată ce se cuibări, foșnindu-și poalele, pe lavița de scînduri, aruncă, ca în treacăt, o privire spre masa lui Cornean, dar ochii ei întîlniră fără greș privirile primarului. Se aplecă spre frate-său, îi spuse ceva la ureche, apoi izbucni într-un rîs limpede, care se auzi pînă departe.

Vasile Cornean ridică paharul, îl zvîntă și-l izbi cu putere de masă. Nevasta lui, Salvina, se cutremură din nemișcarea în care stătea, privi la dreapta și zări pe Dochița.

Se zgudui din nou, se făcu și mai palidă de cum era și-și plecă privirile în pămînt. Un zîmbet de durere îi încreți buzele, fața.

Dochița, veselă și fericită, se ridică repede de la masă și zise, trăgînd cu coada ochiului spre Vasile Cornean :

— Vreau să-mi petrec ! Când vă va fi urît, chemați-mă ! și trecu repede între dansatori.

Primarul își mușcă buza și privi în urma Dochiței, pînă ce aceea dispăru în mulțime. Ochii lui erau aprinși și-și supse buzele.

— Nu joci și tu o țarină, Vasile ? cuteză să-l întrebe nevasta.

Societarul de la «Arhanghelii» îi aruncă o privire de ură și nu-i răspunse. Se răzîmă cu cotul pe masă, își întoarse capul spre bătătura jocului și rămase așa, nemîșcat.

Surorile lui începură deodată să vorbească tare, foarte vesele, părăind că vor să însenineze pe Salvina. Dar femeia nu răspundea decît c-un «da» ori «nu», și din palidă începu să devină vînată. Durerea din fața ei se amestecă acum cu liniile disperării.

De-un an, de cînd rămăsese Dochița văduvă, traiul se înveninase în casa primarului Cornean.

Salvina se măritase din dragoste după omul acesta ; ea-i adusese zestre cinci funți de aur ; Cornean, ca flăcău, era lipit pămîntului. Din banii ei a izvorît toată avuția lor de acum. Fără de cei cinci funți, Vasile nu putea ajunge, înainte cu cincisprezece ani, societar la «Arhanghelii». Îl iubea și pentru că era frumos, și pentru hărnicia lui. Le închisese demult gura părinților, care nu voiseră, odată cu capul, s-o mărite după Cornean. «Un băieș de bir ; un ciocan ș-o iască !» obișnuiau să-i zică părinții, dezmîntînd-o de la căsătorie.

Dar ea n-a voit să-i asculte. A alergat unde a tras-o inima, și nu-i păru rău. Chiar bătrîni se bucurară în curînd de căsătoria ei. Salvina era foarte blîndă, foarte evlavioasă și-l iubea pe bărbat cu iubirea aceea domoală și veșnică ce o deșteaptă, de obicei, lucrurile sfinte. Iubirea ei era aproape un cult.

Și nu-și bănuia că-și adoră bărbatul. Vasile Cornean se purta cu ea cu multă gingășie. Corect față de ea fusese totdeauna în anii cei dintîi.

Dar, cu vreo trei ani înainte, Dochița asta, măritată pe-atunci, spăla măciniș de aur la piuăle lui Cornean.

Era o zi de primăvară, călduță, luminoasă, și tînăra nevastă, cu mîncile sufulcate, muncea cîntînd. Primarul ieși din casă, coborî scările de lemn, se ivi în curte, și ziua aceea, aproape întreagă, își făcu de lucru pe la piuă. Cînd Salvina îl chemă la prînz, veni mînios și abia îmbucă de cîteva ori.

Dădea mereu tîrcoale în jurul Dochiței, o întreba mereu cîte ceva și nu se îndura să se depărteze de dînsa.

Din pridvor, cu inima răcită, Salvina observa tot ce se petrecea jos în curte, lîngă piuă. Nu-i zise nimic bărbatului, dar, de-atunci, pe Dochița n-o mai primi la lucru niciodată.

Era nevastă săracă Dochița, bărbatu-i fusese de-ase-menea bărdaș, ca și fratele ei, bine plătit pentru piuăle ce le cioplea din nou. dar bețiv de n-aducea nici o para acasă. Ea muncea veselă, pe la unii, pe la alții, cîștiga bani destui și părea foarte fericită. Era o fire veselă, care trecea foarte ușor peste patima bărbatului și își căuta mulțumirea de care era dornică acolo unde o putea afla.

Din ziua în care muncise la Vasile Cornean, Salvina începu să audă șoapte despre bărbatul ei și despre Dochița. De-atunci îi întră un ghimpe la inimă, care nu mai voia să se depărteze cu nici un preț. De cînd rămase văduvă Dochița, prietenele bune se grăbeau să-i aducă tot mai multe vești, și Salvina începu să devie tot mai palidă, să se usuze pe picioare.

Bărbatului nu-i zicea o vorbă legănată, dar el, cu cît o vedea mai pierită, se făcea tot mai dur, mai brutal, era gata s-o jignească oricît de adînc pentru toată nimica. Din purtarea lui femeia înțelese adevărul, îngheță și mai tare, dar n-avu putere să ieie nici o hotărîre. Din răceala și neîndurarea bărbatului simțea că inima lui are alte dorințe: murea de mii de ori pe zi, dar nu se putea hotărî să-l părăsească. Îl iubea și-și zicea mereu: «Se gîndește la ea, dar pîn-acum poate că nu-i nimic între ei». Aceasta credea c-o înțelege și din purtarea cîteodată nespuse de crudă a lui Cornean. Era

dintre femeile care iubesc adînc, dar iubesc fără patimă și care totdeauna sînt bucuroase să ierte bărbaților, să-i creadă nevinovați. Era dintre puținele femei care plîng nu atît după omul ce se depărtează de ele, cît mai cu samă după sufletul pe care și-l cred prieten și pentru care simt o adîncă răspundere.

Vasile Cornean întîrzia sările de-a rîndul, dar ea își zicea mereu, așteptîndu-l : «Care dintre societarii de la „Arhanghelii“ nu-și petrece, nu chefuiește ?», și era foarte bucuroasă dacă primarul sosea acasă odată cu zorile zilei.

Cu orice vorbă ce-i spunea, voia să-l facă să înțeleagă că ea-l iartă, pentru că-l iubește și acum, și, ocupată mereu cu felul cum trebuie să se poarte față de el, nu băgă de samă cum se ofilise, cum se trecuse, mai ales în anul acesta de văduvie al Dochiței.

Astfel, și acum, deși simți pentru ce-i năcăjit bărbatul ei, totuși se încumetă să-l întrebe dacă nu vrea să joace o țarină, părăind a-i spune că trece cu vederea tot ce-a fost.

Dar tăcerea lui Cornean o izbi cu mult mai dureros decît de obicei. Pîn-acum, între alții, primarul nu se arăta în dușmănie cu nevasta. Salvina simți o durere amară văzîndu-se batjocorită în fața rudeniilor.

Răspundea scurt la flecărelile cumnatelor și nu-și putea stăpîni suspinele tot mai dese.

Din cînd în cînd Vasile Cornean își întorcea capul, își umplea paharul și bea. Apoi privea iar spre horă.

Dar Dochița rămînea puțin între dansatori, venea săltînd, se așeza la masă lîngă mamă-sa, în fața lui Cornean, bea din paharul proaspăt, rîdea, vorbea cu triluri de rîs și arunca priviri galeșe primarului.

Atunci Cornean o privea cu lăcomie, fără să se mai jeneze. Cum era și tulburat de vinul tare, nici nu se mai gîndea că soția sa, surorile sînt de față. Gura lui senzuală învia parcă, buzele lui aveau tremurări nervoase.

Cînd ocheadele celor doi erau prea bătătoare la ochi, Salvina se ridica și se depărta de la masă, palidă, ca și cînd acum ar fi scos-o din sicriu.

Surorile îl rugau să le joace, făceau gălăgie în jurul lui, vedeau și ele că se întrece cu gluma. Dar primarul rămânea mereu la masă, bea, tăcea, și când Dochița se arăta la masa vecină, o privea cu lăcomie.

În răstimpuri rămânea singur la masă. Salvina, surorile lui se duceau să privească de aproape dansul. Surorile jucară chiar în mai multe rînduri. Dar pe Salvina nu cuteza s-o invite nimenea la joc. Era palidă ca o moartă.

În multe rînduri îi păru că nu mai poate răbda chinurile care se sporeau mereu, ca într-un mușuroi furnicile. Îi părea că toți bărbații, femeile, copiii chiar, știu ce se petrece la masă. Fiecare ochi ce se îndrepta asupra ei îi împlînta în inimă o nouă suliță de durere. Îi păru că numai de aceea s-a adunat mulțimea asta mare de oameni, ca să vadă ce se petrece în inima ei. Pînă azi ea suferise în tăcere, nimenea nu putea să banuiască ce dureri o muncesc, și păru că acum văd cu toții limpede nenorocirea ei.

Porni de mai multe ori să meargă acasă, dar abia făcea cîțiva pași, și se întorcea fricoasă, tresărind, ferindu-se de privirile oamenilor, ca o căprioară spăimîntată, care din toate părțile e înconjurată de vînători.

După-amiaza aceasta fu pentru ea un chin cumplit. Îl vedea pe bărbat mereu nemișcat la locul lui, înțepenit parcă de scaun; vedea că n-are nici o voie de petrecere, că vinul chiar îl bea cu mînie: ca și când ar avea în fața sa un dușman, așa privea păhărelul. Când se aprinseră lumînările, avu, în sfîrșit, o tresărire de speranță: Dochița trecea în birt cu dansatorii.

Dar primarul, după ce văzu că masa vecină rămîne mereu goală, se întunecă și mai tare și zise:

— Acum e rîndul nostru să jucăm! Așa, în întuneric, fără muzică, așa ni se șade nouă, ca la bătrîni, ca la oameni betegi.

La cuvîntul din urmă, Salvina scăpă un țipăt. Batjocora asta îi păru grozavă! Demult făcea Vasile aluzii la boala ei, la bătrînețe. Dar ea nu se simțea nici bol-

navă, nici bătrână, ci nenorocită. Salvina își adună toate puterile și reuși să-i zică :

— Dar bine, Vasile, cine te oprește să nu-ți petreci, să nu joci ? Pentru ce nu mergi în birt ? Eu pot să merg acasă. Cine te oprește ?

Primarul o privi cu ură. Băuse singur o groază de vin și își simțea pe subt piele vinele încordate, tari și groase, încât îl dureau.

— Cine mă oprește ? zise el dup-un răstimp, rînjind. Cine mă oprește ? Tu mă oprești !

Femeia simțea că ametește și se prinse cu minile de scaun.

În clipa aceasta sosi diacul Gavril.

— Și mai bună-sara, și mai bună-sara ! zise moș Gavril, apropiindu-se de masa lor în mers clătinator. Bucuroși de oaspeți ?

— Bucuroși, diece, bucuroși, răspunseră deodată surorile lui Cornean.

Legănîndu-se pe picioare, diacul se apropie de primar.

— Hristos a înviat ! zise el cu limba-mpiedecată, răsuflînd miros de băutură.

— Adevărat c-a înviat ! răspunse în silă primarul.

Bătrînul se lăsă numaidecît pe-un scaun.

— Nu jucăm, nu-ntinărim, nepoate ? întrebă iar, cli-pind din ochi.

— Poate de-un pahar de vin, diece, răspunse Cornean umplînd paharele.

După ce băură, moșul își plezni limba de cerul gurii.

— Ce vin e ăsta, nepoate ?

— Busuioacă, moșule, răspunseră surorile primarului.

— Mai bine nu-l gustam, începu diacul, n-o să-mi tihnească petrecania de azi cînd mă gîndesc c-abia acum am dat de el.

Primarul îi mai puse un pahar, și moșul îl sorbi numaidecît.

— ăsta trăbă că-i de-al lui tata Noe cel bătrîn, zise vesel diacul Gavril. Apoi, ridicîndu-și privirile, văzu pe Salvina palidă, nemișcată : Nepoțica nu se simte bine ? o întrebă el cu bunătațe.

— Ba da, moș Gavril, cine nu-i fericit în sfânta zi a Învierii? răspunse nevasta, silindu-se să zîmbească.

— Adevărat, făcu diacul căscînd; pe ochi părea că i se lasă ca o ceață fină. El începu să cînte încet din troparele Învierii, pe podobia glasului al cincilea: «Aceasta e ziiiua care a făcut-o Doomnul să ne bucurăm și să ne veseliiim într-însa».

Un glas gros, ca dintr-o bute, se auzi în clipa asta la spatele lor:

— Hristos o-nviat!

Nime nu-i răspunse; cei de la masă își întoarseră capetele. Înaintea lor se clătina încet pe picioare o femeie ca de patruzeci și cinci de ani, mare, puternică, cu fața lată, cu ochii injectați cu sînge. «Bărbătoiul», cum îi ziceau oamenii, văzînd că nime nu-i răspunde, întinse spre masă o mîna uriașă, luă un pahar plin și, clătînîndu-se mereu, mai zise o dată: «Hristos o-nviat!» și dădu paharul peste cap. Apoi, cu privirile aiurite, porni încet spre masa vecină, repetîndu-și salutul și bînd la fiecare masă cîte-un pahar. De vreo jumătate de ceas începuse să colinde așa, după ce se îmbătase întîi la masa unde ospătau niște rudenii mai îndepărtate de-ale ei.

— Asta știu că-nghite! zise diacul Gavril. Asta-i bute, nu-i muiere! Cînd va ajunge talpa-iadului, știu că va băga în spărieți pe dimoni; cu vinul cît a beut va stinge focul din iad!

Diacul clătina din cap, își umplu paharul și, după ce-l bău, zise iar:

— Dumneavoastră, oameni tinări, ar trebui să vă vedeți de joc. Se umple birtul, și nu mai încăpeți. Nu vă stă bine să șadeți aici mînioși, adaose încruntîndu-și sprînceana. El băgă numaidecît de samă că între cei doi soți este ceva.

— Asta cel puțin își petrece, zise deodată primarul Cornean, ca și cînd s-ar fi trezit numai acum din con-templarea Bărbătoiului.

— Cine? întrebă diacul.

— Sofia asta, Bărbătoiul! E beată tun, cu ziua de cap, și cel puțin așa își uită de năcazuri. Vede viața

frumoasă și-i place să trăiască ! El oftă, și fața lui se întunecă și mai tare.

— Of ! Așa viață ! suspină diacul.

— E o ticăloșie, zise încet Salvina.

Primarul o privi crunt și se ridică deodată de la masă.

— Mergem ! zise el c-o voce șuierătoare.

Nevasta se ridică numaidecât. Surorile lui și diacul rămaseră la masă.

— Treceți în birt ? întrebă diacul.

Salvina zîmbi cu durere, dar nu-i răspunse. Se grăbi în urma bărbatului, care înainta cu pași repezi, largi, alerga aproape. Nu schimbară nici un cuvînt pe drum. Acasă primarul aprinse grabnic o lumînare. Ochii lui fioroși căutau în toate părțile prin casă. Salvina se îngrozi de privirile, de fața lui : nu mai sămăna a om. Dar în clipa următoare îi îngheță sîngele : bărbatul puse mîna pe-o curea groasă, împletită, un fel de potîng, și începu s-o izbească. Ea scoase un țipăt de spaimă la lovitura cea dintîi, apoi, un lung răstîmp, tăcu subțit izbiturile dese. Deodată, nemaiputînd suferi, începu să țipe ca din gură de șarpe. Bărbatul izbea mereu cu furie, ieșit din minți.

— Nu mai da, Vasile, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu mai da ! Mor ! O să mă omori ! Du-te la Dochîța ! Adu-o aici ! Trăiește cu ea ! Dar nu mai da ! Valeooo ! Oasele mele !

După gemete îndelungate, țipetele începeau din nou. Apoi trupul ei începu să se înmoaie și, ca atînsă de vînt, căzu, izbindu-se de podele. Abia-și mai mișca o mînă, un picior.

Bărbatul zvîrli cureaua, își șterse sudorile și-i răcni c-o voce răgușită :

— Afară, afară, afară din casa mea ! Să nu te mai văd !

O voce stînsă, ca la oamenii ce mor, se auzi acum :

— O să mă duc, Vasile, mă duc, mă duc, mă duc...

Salvina închise ochii și pe-o clipă păru c-a murit : nu se mai mișca, nu mai respira. Îngrozit c-a făcut moarte de om, primarul o luă pe brațe, o așeză în pat ; începu s-o frece cu oțet pe frunte, pe tâmple, îi ținu lichidul sub nas. Întru târziu, Salvina își deschise ochii : păreau două răni negre, nu mai sămănau a ochi.

— Dimineață mă duc, începu cu aceeași voce stinsă. Of ! Dumnezeu ! Unde-i răsplata dragostei și-a credinței mele ? Ea începu să suspine, apoi plînsul izbucni cu hohote, cu părăie de lacrimi.

Vasile Cornean fugi de lângă pat, își luă pălăria, care-i căzuse pe podele, și se îndreptă spre ușă. Când ușa cîrții, plînsul nevestei conteni deodată, ea se ridică într-un cot, îi aruncă o privire de ură nemărginită și-i strigă :

— Bătaia lui Dumnezeu are să te-ajungă !

Bărbatul pe-o clipă se opri în prag, păru că vrea s-o bată din nou, dar, răzgîndindu-se, închise numaidecît ușa în urma lui.

Ajuns în luncă, merse de-a una la masa unde-și petreceau cei doi societari de la «Arhanghelii», Ungurean și Pruncul, și fără o vorbă șezu pe-un scaun. Începu să bea c-o sete nemaipomenită. Cei doi tovarăși îl priveau încremeniți cum soarbe vin, bere, rachiu, ce-i cădea nainte.

Pe la miezul nopții, trei băieși de la «Arhanghelii», chemați de cei doi societari, îl duseră acasă, mort de jumătate.

Societarul cel gras cît un butoi rîdea, ținîndu-se cu mîinile de pîntece.

— Nu-i nimic de rîs, îi zise Pruncul. «Arhanghelii» ăștia o să vă înnebunească pe toți.

— Dar o să putem bea și nebuni, iubite, rîse Ungurean, asta-i de căpetenie, să putem bea ! De-acum, mi se pare, o să ne punem la întrecere : eu, notarul și primarul ! Să știi că-mi place : pe Cornean încă nu l-am văzut așa beat !

Pruncul nu-i mai răspunse, ci-l privi numai batjocător. Apoi se ridică.

— Noapte-bună. Eu mă duc de-acum! zise el.

— Ce face?! Așa iute?! De la miezul-noapții?! Întrebă repede Ungurean, dar Pruncul nu se mai întoarce.

XI

În sala cea mare a birtului dansul se continua cu patimă tot mai mare. Geamurile aburiseră și luminau palid în noaptea înstelată. În curînd ochiurile de deasupra trebuiră să fie deschise, căci în sală căldura era tot mai înăbușitoare. În răstimpuri muzica amuțea, se stropea cu apă podeaua de scîndură. Totuși, pravul se ridică, plutea în nourași fini, făcea cercuri mai palide în jurul lămpilor spînzurate de tavan, se așeza ca o bură surie pe pînza cerată a meselor, pe pălării. Se simțea în nări, în gît, pișcător ca un prav de ardei.

În sală se dansară cîteva valsuri, se înciripă un cadril chiar, pentru fețele domnești.

La cadril, candidatul Voicu dansă cu domnișoara Eleonuța Rodean. Fata nu mai putu scăpa de el, surorile îi aruncau priviri muștrătoare văzînd-o cum tot încearcă să nu se întîlnească cu tînărul acela strălucitor. Dar notarul Rodean nu mai lua în samă purtarea fetei față de candidat. De cînd îi șoptise în luncă: «Asta zic și eu că-i petrecanie», notarul nu-l mai putea suferi pe tînărul acesta fericit. Îi era scîrbă de el, deși nu-și putea da sama de ce. Poate unde fraza asta banală nu însemnase nimic față de marea agitație ce stăpînea pe notar în clipa aceea. Încă acolo în luncă îi păru că Voicu e prea mărginit și-i fu ciudă că se putuse înșela așa de mult în judecata lui de pînă acum. Dar cînd băgă de samă că fata lui dansase atît de mult cu clericul Murășanu, cînd crezu că înțelege intenția fetei de-a fi con-

dusă și în cadrul tot de feciorul popii, notarul își încrunță sprâncenele, își chemă fata și-i zise :

— Ai o datorie și față de oaspeții noștri. Te rog să nu uiți.

Cuvintele acestea le spusese c-o voce din care se putea citi un fel de compătimire pentru Elenuța, și fata îi răspunse numaidecît, cu veselie :

— Da, tată, o să fiu în cadrulul ăsta lângă soarele Voicu ! și, rîzînd, se apropie de candidat.

Vizaviul însă îi fu clericul Murășanu, cu sora lui Mărioara. Clericul era palid. Indispoziția i se desprindea din liniile feței, din priviri. Din cînd în cînd se uita la tînarul acela strălucitor, dar mai mult își ținea privirile plecate, silindu-se să nu-l vadă.

Elenuța băgă de samă îndată că lui Murășanu nu-i place că dansează cu Voicu și simți o adîncă bucurie. Totuși, prin nimic nu-și descoperea bucuria aceasta, dimpotrivă, părănd că nici nu-l mai vede pe cleric, ciripea mereu cu candidatul, rîdea ; după toate semnele, își petrecea foarte bine. În vremea asta, Vasile Murășanu se întunecă tot mai tare și începu să arunce priviri dușmănoase fericitului Voicu.

La o figură a dansului, cînd Elenuța prinse mîna clericului, aceasta era rece ca gheața.

— Vai, cît îmi pare de rău că nu ești în locul meu, domnule Murășanu, îi șopti ea aproape de ureche.

— În locul dumitale ? întrebă clericul, neînțelegînd-o.

— Da. Dumitale ți-e frig. Ești ca gheața ; ai fi lângă soarele Voicu. Nu-l vezi cum strălucește ? Te-ar încălzi numai cu strălucirile !

Vasile Murășanu își ridică ochii, voi să cerceteze ce vrea să spună, dar Elenuța trecu mai departe în lanțul de dansatori, care se schimba neconținut. Totuși, un surîs fugar îi putu zări pe buze, și surîsul acesta îl liniști deodată : înțelese că vorbise în batjocoră de candidatul Voicu.

Soru-sa Mărioara băgă de samă că frate-său s-a schimbat deodată. Era vesel, începu să glumească și-i zicea necurmat «dragă Mărioaro».

— Hm ! făcu fata, subțiindu-și buzele.

— Ce «hm» ? întrebă zîmbind Vasile.

— D-apoi cred că nu mie ar trebui să-mi spui «dragă», zise soru-sa.

— Nu ție ? Cui dar ?

— Domnișoarei cu care te-ai întîlnit înainte cu cîteva clipe. — Apoi adăose îndată, c-o voce serioasă : Rău faci, Vasile !

— Ce fac rău ? întrebă clericul, simțind cum îngălbenește.

— Rău faci că te gîndești la domnișoara Rodean. Ți-am mai spus o dată că-s prea acri strugurii. Vezi bine ce gînduri are tatăl ei.

— Domnișoara Elenuța nu samănă cu notarul, reuși să spună cu vocea scăzută clericul.

— Într-adevăr că tu ești copil ! zise Mărioara. Am văzut și eu că Elenuța dansează bucuroasă cu tine. Însă, Doamne sfinte, suspină soru-sa, asta nu însamnă decît că tu ești băiat frumos, lîngă care se simte bine orice fată ! Elenuța vrea să-și petreacă, ș-atît ! După ce se vor încheia petreceniile de la Paști, o să vezi că nici nu te mai cunoaște.

— Iar ești răutăcioasă, zise încet clericul.

— Nu, dragul meu, ci aș vrea să nu-ți faci gînduri zadarnice. Planurile pe care le țeșem prea departe de noi, deși sînt numai visări, au darul să-ți umple sufletul de durere cînd se spulberă. Și, de obicei, se spulberă. Pentru ce ți-ai cauza cu voia o dezamăgire, care va veni cu siguranță ?

— Mî se pare că nu te-ai bucura să mă vezi fericit, zise în silă clericul.

Ei povesteau în cursul dansului ; făceau figurile care urmau, se depărtau, se întîlneau din nou și-și continuau conversația. Clericul era tot mai convins că Mărioara îl pizmuiește pentru norocul ce poate-l așteaptă, și vorbea cu ea tot mai rece.

— Nu-mi mai zici «dragă» ? îl întrebă Mărioara spre sfîrșitul cadrilului.

— O să vedem noi, în curînd, care vom avea dreptate, răspunse clericul cu răceală.

— În curînd? întrebă fata, și numaidecît izbucni într-un rîs nestăpînit.

Valsul cel dintîi, după cadrul, Elenuța îl dansă cu Vasile Murășanu. Abia făcură cîteva undulări prin sală, și domnișoara Rodean îl întrebă veselă :

— Mi-ai ști spune, domnule Murășanu, ce înșamnă : «Înger palid ce te-arăți în vise și în urma ta lași toate porțile fericirii deschise» ?

— Nu e citat dintr-o poezie, răspunse Vasile zîmbind.

— Nu. E o compoziție proprie. Nu știi ce înșămnează ?

— Înger palid... repetă clericul, părănd că se gîndește.

— Îngerii nu-s palizi, nu-i așa, domnule Murășanu ?

— Eu cred că-s albi, domnișoară, răspunse clericul. Mai corect, cred că-s cu fețele albe, umbrite puțin de gene dese, negre...

— Ei, dumneata încunjuri răspunsul, zise repede fata, simțind cum îi înfloresc obrazii. Deci nu știi înțalesul «îngerului palid» ?

— Nu-l știu.

— Bun. Acum să-mi spui de cunoști versurile următoare :

Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca aminte să te am
Și-ncet să te apropii.

Ea spuse c-o voce tînguitoare aceste patru stihuri, ca și cînd ar fi imitat pe cineva. Părea chiar că un fel de disperare se desprinde din intonare.

— E dintr-o poezie de Eminescu, domnișoară.

— Adevărat. Dar ia să-mi spui : bat ramuri în geam noaptea asta ?

— N-aud, răspunse clericul, părănd că ascultă.

— Și sînt plopi la fereastra birtului ?

— Nu sînt.

Elenuța își nălță privirile spre tavan și începu, în vreme ce abia-și putea stăpîni rîsul :

— «E așa de mare fericirea să fii alături de-o ființă scumpă. Ah, înger palid ce te-arăți în vise și-n urma ta lași toate porțile fericirii deschise ! Tu nici nu bănuiești — Elenuța declamă tot cu mai mare patos — tu nici nu bănuiești în clipa asta că, dacă ramuri bat în geam și se cutremur plopilor, e ca aminte să te am și-ncet să te apropii.»

Cuvintele din urmă abia le mai putu rosti. Ochii ei rîdeau de cînd începuse citatul, pieptul ei tînar se vedea de la început în mare agitare, dar, încheind citatul, izbucni într-un rîs atît de zgomotos, încît toate privirile din sală se îndreptară spre ea și spre clericul Murășanu. Acesta trebui să contenească dansul pe cîteva clipe ; Elenuța, cu capul dat pe spate, rîdea cumplit și nu mai putea face un pas. Vasile zîmbea, pentru că rîdea cu atîta căldură, așa de fericită Elenuța ; simțea o adîncă mîngîiere văzînd-o atît de fericită, dar se jena simțînd toate privirile ațintite asupra lor.

— Pentru Dumnezeu, domnișoară, nu mai rîde așa tare ! Are să-ți strice, zise el c-o căldură deosebită în glas.

— Nu, nu ! Dimpotrivă, are să-mi folosească, domnule Murășanu, zise fata, lăsîndu-se să fie condusă mai departe în ritmul larg al valsului. Spune-mi dumneata, nu-i o stupiditate citatul ăsta, nu-i cea mai mare prostie ? Și știi dumneata ce-a vrut să fie frăzoiiul ăsta, împodobit cu patru versuri ?

— Nu pot să știu, domnișoară, răspunse clericul. Cred că e o împărechiere încurcată de citate.

— Nu, dragă domnule cleric, e un compliment ! Închihuie-ți, e un compliment, și mi-a fost adresat mie ! Închihuie-ți ceva mai ridicol, continuă Elenuța tot mai înverșunată, închihuie-ți că un tînar, pe care pînă azi nû l-ai mai văzut, te bombardează, la cel dintîi dans,

cu astfel de stupidități ! Nu, e într-adevăr revoltător !
sfârși ea cu ochii aprinși acum de mînie.

— Domnul candidat ? întrebă încet clericul.

— Da, el ! El azi, și mîine poate altul, și poimîine al treilea ! Începu cu mînie domnișoara Rodean. Fiecare din tinării aceștia care vînează numai zestre se cred îndreptățiți să se îmbulzească în tine, să te scîrbească făcîndu-ți curte ! Eu sînt convinsă că dacă în locul meu ar fi fost o păpușă, și păpușă aceea ar fi avut zestrea mea, domnul ăsta i-ar fi spus aceleași cuvinte. — Cum vorbea, domnișoara Rodean se însufletea, cuvintele-i curgeau tot mai ușor ; se vedea îndată că-i foarte iritată, dar că vorbește din convingere adîncă. — Oamenii aceștia, continuă ea, deși-s numai materie — cu trup, cu suflet — vreau să-și îmbrace gîndurile în haină poetică și se fac îngrozitor de ridicoli. Dar ce-i mai greu de suportat e faptul că ei nu pricep ridicolul acesta.

— Se vede că e foarte primejdios să-ți faci cineva curte dumitale, domnișoară Rodean, zise Vasile zîmbind.

— Astfel de curte e o adevărată batjocoră, să mă ierți dumneata ! De altfel, eu cred că nici nu e lipsă de curte. Cred că...

Ea nu mai continuă, amuți deodată, simți cum se roșește. Ar mai fi voit să zică : «Cred că două suflete se pot împretini cu mult mai ușor pe alte căi». Dar tăcu, părîndu-i că spune prea mult, și, dup-un răstimp de tăcere, adaoșe :

— Cred că educația dumneavoastră în seminar e cea mai bună !

— Pentru că nu spunem vorbe frumoase domnișoarelor ? întrebă Vasile privind cu mare plăcere obrajii purpurii ai Elenuței.

— Și pentru asta, dar nu numai pentru asta, răspunse fata.

Cum o privea mereu, cum o simțea aproape, clericul își zicea neconținut că Mărioara nu avea dreptate. Elenuța se deosebea așa de mult de surorile ei, încît

niți rudeni mai apropiate nu le-ai fi putut crede. Îi părea, în clipele acestea, că Elenuța ar putea foarte ușor să fie a lui, și la gândul acesta simțea o adîncă fericire.

Universitarii Ungurean și Pruncul nu mai dansau de mult. Ei se așezaseră la masa notarului, într-una din camerele birtului, și, cu ceilalți oaspeți ai lui Iosif Rodean, ciocneau mereu paharele, discutau aprins, cîntau într-o larmă mare. Doamnele cu domnișoarele și cei doi logodnici se duseseră acasă îndată după miezul-noapții. Bărbații, singuri acum, începeau adevărata petrecanie cu băutura. Părintele Murășanu veni, pe la un ceas din noapte la masa lor, bău un pahar de vin, ciocnind cu notarul, apoi se depărtă și el cu fetele și cu preoteasa. Clericul nu voi să meargă acasă. Elenuța îi zîmbise cu atîta farmec la despărțire, îi zisese așa de dulce «la revedere», îi strînsese mîna cu atîta prietenie, încît Vasile Murășanu simți o voie de chef ca niciodată. Dansa fără încetare cu fetele din sat, începu să spună strigături, era neobosit. Birtul întreg vuia mereu, părănd că larma multă o să-l spargă. Între jucători se arăta mereu și Ghiță.

Advocatul Poplăcean se trezi ca dintr-un somn, proaspăt, cu sete nouă de băutura. După ce vreo două ceasuri nu spusese aproape nimic și moțăise mereu de somn, acum nechezatul lui se auzea din nou. Bătrînul acesta putea, trei nopți în șir, să nu se culce. Îi era destul să moțăie un ceas două, ca să continue, tot cu mai mare plăcere, cheful.

Celalalt avocat, Petru Stoica, abia acum ajunsese în stadiul acela al beției în care unii oameni își simt mintea mai limpede, mai strălucitoare de inteligență. El discuta acum, cu multă aprindere, cu universitarul Pruncul. Din cum ascultau și din cum se amestecau cu toții în discuția asta filosofică, se vedea că toți sînt atinși bine de puterea vinului.

— Admit și eu, zicea Pascu, să nu credem decît ceea ce vedem și ce putem pricepe. Admit că materia e sin-

gură și veșnică. Dar nu pot să cred că materia asta nu-i stăpînită de anumite legi. Legile acestea le vedem în fiecare clipă. Nu zic că legile ei sînt croite de-o putere superioară, însăși materia și le-a făcut ca să fie stăpînită prin ele. Materia oarbă e brutală.

— Dar nu vezi dumneata că în lumea asta totul e brutalitate? îi răspunse repede Pruncul. Nu vezi dumneata că totul se întîmplă în lume orbește? Îndată ce admiți o lege, trăbă să admiți și o inteligență. Da, sînt forțe în materie, dar nu sînt legi; în legi trăbă să descoperi o finalitate, o țintă.

— În legile materiei îți descopăr o țintă, răspunse, zîmbind superior, Pascu. Conservarea sau învierea continuă a materiei, a lumii întregi, e ținta legilor sale. Iată, de pildă, să luăm trupul omenesc; numai cine nu-l cunoaște poate spune că nu-i stăpînit de legi. Să luăm inima, tubul digestiv, aparatul respirator, toate acestea nu-s conduse de legi? Și legile acestea au altă țintă decît să conserve individul și să-l propage mai departe?

— Da, sînt legi acestea, zise doctorul Prințu. Organismul nostru nu-i decît un complex de legi. Toate funcțiunile trupului se întîmplă c-o regularitate uimitoare pînă cînd organismul e sănătos. Numai cît eu cred că, pe calea ce ați apucat, nu veți reuși să dezlegați niciodată chestia de la care ați pornit. Ori le zici forțe, ori legi, singur mecanismul materiei nu explică viața.

— He-he-he, făcu bătrînul Poplăcean, știam eu că îmblătesc paie oamenii ăștia! Nu explică viața! Nici nu se poate așa ceva!

— Ba se poate foarte bine! zise cu mînie Pascu. Viața nu-i decît un lanț nesfîrșit de legi, prin care tot ce există se înnoiește și se va înnoi, sub alte forme, totdeauna. Pentru că materia e veșnică, e mama noastră, a tuturor!

— Și totuși rămîne încă să ne explici ce e viața, zise Ghiță, care în clipa aceea se ivi la masă.

— Dumneata poți să glumești, domnule Rodean, dar ce susțin eu e rezultatul multor cercetări științifice și al multora metafizice, zise Pascu. — Dar băgînd de samă

că Ghiță zîmbește mereu, se înfurie deodată și adaoase : Ei bine, să știi de la mine că eu nu cred în creație, nu cred în Dumnezeu, nu cred în suflet și viața viitoare ! Acestea toate-s fleacuri ! zise el cu mînie.

— Colosal ! se auzi vocea groasă a lui Ungurean.

— Mărturisirea asta de credință nu-ți ajută nimic, domnule Pascu, zise Ghiță zîmbind. N-ai făcut decît să sărăcești viața, s-o arăți și mai pustie, și mai neînțeleasă.

— Dumneata crezi în creația lumii ? îl întrebă în batjocoră Pascu.

— Se poate să cred. Dar eu nu răspund, fiindcă eu nu mi-am pus de gînd să explic viața.

— Asta-i ! luă cuvîntul Pruncul. Trăbă să admitem că nu pricepem nimic. Toate legile dumitale nu-mi explică nimic. Că de-mi vei spune că inima mea bate ca să pună în circulație sîngele, te voi întreba că ce lipsă am de această circulație ? Și de-mi vei răspunde că e necesară circulația susținerii organismului, pentru viața lui, te voi întreba că ce sens are organismul ăsta să trăiască dacă odată va muri ? Și de-mi vei zice : «ca să propage specia omenească», îți voi răspunde că ce sens are această propagare, de care eu nu-mi voi mai putea da sama și care va scoate la iveală ființe a căror viață va fi tot așa de neînțeleasă ca și a mea ? Dar dacă spun : forțe, nu legi, atunci știu de la început că nu le voi putea pricepe și mă mulțamesc să mă rostogolesc prin viața fără nici un gînd, ca un bolovan ce se prăvale pe-o coastă. Nu cunoaștem și nu vom cunoaște nimic ! De altfel, e și mai bine așa, să fim nepăsători, să ne petrecem pînă putem, să nu ne pese de lume, de viață. Aceasta e cea mai bună palmă ce i-o putem da neînțelesei vieți.

— Să-i dăm palme, frate s-o pălmuim ? începu Ungurean. S-o îmbrățișăm, s-o strîngem cu putere la piept, iubite ! Căci viața e plăcută, viața e dum-ne-ze-iască ! Numai două vorbe sînt nenorocite în lume, două cuvinte, pe care le urăsc din tot sufletul : sărăcia și moartea.

— Moarte nu există, zise repede avocatul Pascu, e numai o înnoire a materiei.

— Of, să fie a dracului înnoirea asta ! oftă Ungurean. Ia să-mi spui dumneata că după ce mă voi înholba din ochi pentru cea din urmă dată și voi înțepeți, voi mai gusta eu busuioaca asta, îl voi mai auzi pe Lăiță, voi mai strînge în brațe un trup tinăr de fată ? Va fi o bucurie pentru mine dacă din trupul meu vor crește buruieni pentru înnoirea materiei ?

— Viața ar fi prea tristă dacă am crede că materia e totul, zise doctorul Prințu. Eu, deși o viață întreagă am pipăit numai materie și am tăiat numai în materie, totuși cred că nu-i cu neputință să existe o putere mare care stăpînește în lume.

— Crezi în supranatural ? îl întrebă c-un zîmbet de batjocoră notarul Rodean, care pînă acum ascultase în tăcere, pîrînd că nu-l interesează ceea ce se vorbește.

— Pentru ce n-aș crede, domnule Rodean ?

— Pentru faptul simplu că nu există. Nici o putere nu ne cîrmuiește. Noi ne cîrmuim. Dacă ne pricepem și avem voință tare, ne facem viața frumoasă. Învingem orice, domnule doctor. Luptăm și ne bucurăm, asta e totul !

Notarul spuse cuvintele acestea cu vocea sacă. Sprîncenele-i erau încruntate, și ochii lui negri ardeau adînc în orbite.

— Dar moartea, domnule Rodean ? adaoase doctorul. Moartea încă o putem birui ?

— După ce te-ai luptat și te-ai bucurat o viață, moartea nu mai însemnează nimic. Adormi sătul, poate și obosit de luptă și de plăcerile vieții. Asta e totul !

— Dar dacă-i așa, dumneata nu crezi, ca și domnul Pascu, nici în Dumnezeu, nici în existența sufletului, și totuși mergi la biserică, pui pe popa să-ți jure băieșii cînd intră mai întîi în serviciul dumatile, faci feștanii pe la băi. Pentru ce ? îl întrebă doctorul, atins neplăcut de zîmbetul de batjocoră ce stăruia pe fața mare a lui Rodean.

— Pentru că toate acestea-s de lipsă în lupta pe care o port eu, zîmbi notarul.

— Ce luptă ?

— Lupta cu întunerecul, cu lăcomia, cu necunoscutul.

— Arme de luptă, deci, și nimic altceva ? întrebă doctorul.

— Nimic ! Nu fac decît mă îngrijăsc ca izbînda mea să fie mai sigură, răspute cu aceeași ironie pe față notarul Rodean.

— Se poate, domnule notar, să judeci așa și să fii fericit. Nu zic nu, începui iarăși doctorul. Sînt atîtea credințe în lume cîți oameni. Totuși, îmi pare cu neputință că dumneata să nu fi avut vreo clipă în viață cînd să te fi îndreptat spre puterea de care am vorbit eu.

Notarul tăcu un răstimp. Surîsul ironic căzu de pe față lui, care se întunecă tot mai tare. La masă începură să vorbească alții, tot mai aprinși de vin.

— M-am gîndit o dată, începui cu o voce adîncă și rece notarul, și îndata se făcu liniște la masă. M-am gîndit înainte de asta cu vreo douăzeci de ani. Lucram atunci la baie la «Aruncata». Băieșii mei tăiaseră un gang de peste două sute de stînji în piatră ca de cremene. Îmi înghițiseră o avere întreagă. Îmi ziceam, de la o vreme, deznădăjduit că nu mai descopăr vîna după care umblam : «O să-mi ajute Dumnezeu de-acum ! Nu mă va lăsa pe drum cu familia.» Vocea lui devenea tot mai închisă, tot mai sură parcă, și umbrele i se lăsau tot mai dese pe față. Cineva a șoptit în mine, continuă el : «Cu siguranță Dumnezeu te va ajuta și nu te va lăsa pe drumuri». Băieșii mei au mai lungit gangul cu șase sute de stînji. Mi-am fost dat aproape și cămașa de pe mine. Mă înglodasem în datorii ; cu multe rugăminți, am înduplecat pe portărei să nu mă facă de rușine. Nădăjduiam, nădăjduiam în puterea de care-mi spui dumneata. Ei bine, șase ani am sperat mereu, simțeam mîna ocrotitoare deasupra mea ; a fost un delir, o nebunie în cei șase ani. Cînd au fost scobiți în stîncă opt sute de stînji, într-o sară băieșii îmi veniră mai

plouați decît cîinii cei rătăciți, înțalegi dumneata, mai plouați decît cîinii ! «Meal», îmi ziseră ei. «Meal?», întreb eu. «Meal», îmi răspund din nou. Gangul răs-punsese într-un teren bun de vale, dar nu se afla aur. Ei bine, domnule doctor, eu atunci era să înnebunesc. Puterea cea ocrotitoare n-o mai simțeam, pentru că nu fusese nicăiri. În urmă am început să muncesc la «Arhanghelii».

El tăcu, și pe cîteva clipe la masa lor fu liniște ; se simțea, parcă, cum năvălește în golul acela larma meselor vecine. Apoi deodată se auzi vocea bătrînului Poplăcean :

— Vi-vi-vi-vat «A-a'nghelii» !

El nu se lua după alții, să închine odată cu ei. Zvînta pahar după pahar, cu setea pămîntului fript de secetă.

Numaidecît se ciocniră toate paharele. În clipa aceea se apropie și Ghiță, aducîndu-l, aproape cu puterea, pe clericul Vasile Murașanu. Cînd îl zări Ungurean, batu din palme.

— Asta o să ne dezlege problema ! Vino, Vasile, vino, iubite, tu vorbești cu Dumnezeu, haida și mîngîie pe-un nenorocit, zise el, împiedecîndu-i-se mereu limba.

— Pe mine ? ! Întrebă cu mînie avocatul Pascu.

El, într-adevăr, părea foarte nenorocit cum nu-i reușise să-i convingă pe ceilalți despre adevărul credințelor sale. Ungurean apucase de braț pe cleric, îl trăsese lîngă el și-i zise :

— Spune-mi, iubite, ce-o fi dacă murim ?

— O să vedem atunci, răspunse zîmbind Vasile.

El era aprins de dans și-și zbicea fața cu batista.

— Asta-i adevărat răspuns de filosof, zise Pruncul. Închină, dragoste, un păhar cu mine !

— Într-adevăr, ar fi interesant să-ți auzim părerea, zise doctorul Prințu. Prin orice cleric, prin orice preot vorbește Biserica.

— Nu e momentul potrivit pentru astfel de întrebări, domnule doctor. E ceasul trei din noapte, zise clericul.

— Preoții nu se declară decît cînd știi că oamenii-s gata să le creadă poveștile lor, zise cu un zîmbet ironic notarul Rodean.

— A vorbi în vînt nu înșămnează a-ți împlini chemarea, domnule notar. Și, în sala asta, cred că numai la moarte nu par a se gîndi oamenii, răspuse clericul.

— Ba da, iubite, începu Ungurean pe un glas tînguitor, eu mă tem grozav de moarte. Mie mi-e frică să mor. Of!

Universitarul, ori de beție, ori într-adevăr de frica morții, era cu fața schimonosită. Ochii lui clipeau bolnăvicios.

— Dacă ți-e frică de moarte, dragă Ungurene, e că nu te prea gîndești la ea.

— Ba mă gîndesc! Îmi vine gîndul ăsta în mijlocul chefurilor, zise universitarul.

— La moarte se poate gîndi într-un singur chip cu folos: să-ți întocmești viața astfel încît să nu-ți fie frică de moarte. Cei ce-și împlinesc datoria nu se tem de moarte.

Vasile Murășanu vorbi cu seriozitate, cu convingere. Se simți, deci, aproape jignit auzind hohotele de rîs din jurul său.

— Nu se poate ca un popă să vorbească și să nu predice, zise cu batjocoră notarul Rodean, după ce se conteni rîsul de la masă.

— Se vede că asta e datoria noastră, domnule notar, răspuse cu vocea schimbată clericul și se depărtă numai decît de la masă.

La masa notarului se bău cu patimă mai departe. Cîntau acum. Cîte unul se ridica să toasteze: spunea cu limba împiedecată cîteva cuvinte, în întreruperile necentenite ale celorlalți, apoi între strigăte de «Ura!», «Vivat», «Trăiască!», goleau paharele.

Lumina dimineții începu să se ivească: lămpile din birt împrăștia o lumină gălbuie, flacăra lor devenea tot mai palidă. În sala de dans lumea se mai rărise; muzicanții erau palizi, obosiți, dar cîntau necurmat.

După fiecare joc se apropiau tot alți feciori de Lăiță, îi puneau în mână un ban de argint :

— Numai o țarină încă, Lăiță.

Lăiță era angajat să cînte pînă la trei și jumătate, căci de la ceasul zece dimineța trebuia să înceapă din nou jocul în luncă ș-a treia zi, ș-a patra zi de Paști, cînd veselie în Văleni vuia cu aceeași însuflețire ca și-n ziua a doua. Dar jocul nu se sparse la patru, ci abia pe la șapte.

La masa notarului nu mai rămăseseră decît cei doi universitari. Ungurean se sili din rășputeri să-l mai rețină pe directorul de la «Arhanghelii» ; se apucă chiar să-i cînte troparul «Unde umbrează darul tău, Mihaile arhanghele», pe care îl cînta de cîte ori se îmbăta tare. Dar nici «oda la „Arhanghelii“», cum numea Ungurean cîntarea asta, nu avu darul să-l mai reție pe Iosif Rodean. Muzica tăcu în birt, și Lăiță, cu tovarășii după el, îl petrecu pe notarul și oaspeții acestuia pînă acasă, cu marșul «Deșteaptă-te, române !»

Cei doi universitari închinau încă din pahare, în camera plină de fum, cînd la spatele lor auziră o voce groasă ca din fundul adînc al unei buți :

— Hristos o-nviat !

— Adevăăăă' viat ! zise Ungurean și clipi din ochi spre femeia care se legăna înaintea lor, cu fața aproape vînată.

— Ptii, lele Sofio, dumneata erai ? ! Să bei un păhar de vin cu noi, zise el.

— Ce-aștept eu alta ? ! răspunse cu vocea adîncă Bărbătoiul.

— Să bem și să joci cu noi un joc, suflete, zise Pruncul.

— Oi bea, da' n-oi juca, durui glasul Bărbătoiului.

Dar îndată ce băură, cei doi tineri se ridicară ș-o luară la joc. Însă abia reușiră să se învîrtă de cîteva ori. Nici pe ei nu-i mai țineau picioarele, iar văduva Sofia părea o statuie de piatră pe care o miști cu greu și, după ce-ai mișcat-o, trebuie s-o sprijini din toate puterile să nu se răstoarne.

— Ești plumb, lelițo, zise Ungurean, lăsându-se pe scaun cu multă grijă, respirînd din adînc.

— Hî-hî! făcu femeia și porni încet, pipăind parcă, la alte mese, unde se mai vedeau consumatori. Și salutul ei adînc se mai auzi de cîteva ori.

Cei doi universitari moțăiră un răstimp, apoi adormiră cu capul pe masă. Erau așa de palizi, încît păreau că-s scoși din sicriu.

Afară lumina dimineța zilei a treia de Paști. Oboșiți, se strecurau pe uliță, pe Păraul Caprei, pe Vălișoara, bărbați, femei, fete. În birt muzica tăcu, muzicanții se trîntiră într-o cameră goală acum și începură numaidecît să sforăie. Prin camerele birtului rămăseră însă destui oameni. Unii dormitau cu capul pe mese, alții se trezeau acum și porunceau băutura proaspătă. Nici birtașul Spiridon, nici nevastă-sa nu se mai arătau prin birt. O slujnică buhoasă la păr, cu fața umflată de-o scurtă atîpire, servea pe acești oaspeți întîrziați.

XII

Din ziua a treia de Paști, lelița Ghiva nu mai are hodină. Iese, pe fiecare clipă, din căsuța de birne, privește cu spaimă pe drum, pe potecile de pe culmi și intră în casă la copii, pe care frămîntarea ei începea să-i neliniștească. Aproape în fiecare ceas lelița se repede pînă la birt, cercetează cu privirile aiurite printre oameni, apoi se întoarce, aproape alergînd, acasă, părăindu-i că va afla aici ceea ce caută. Inima îi bate să-i sfarme pieptul cum intră în curte și-i pare că vede o urmă cunoscută. Înfrigurată, intră în casă, dar aici sînt numai copiii. Cercetează în cămară, pe sub șopron, în grădină. Dar pretutindenea o îngheață același pustiu, același miros de părăsire.

Luni noaptea bărbatul ei, Gligoraș, și-a dosit sculele de băit și-o lumîinare de său și a plecat la «Arhanghelii»

să taie aur. Gligoraș era unul dintre oamenii aceia ciudați care, deși trăiesc în aceleași împrejurări ca și vecinii lor, totuși rămân mereu săraci, mereu lipsiți, deși în jurul lor, cu aceleași mijloace, alții se îmbogățesc. S-ar părea că pungile lor sînt sparte și pun în zadar bani în ele. Gligoraș muncise vreo cinci ani la «Arhanghelii», dar fusese prins o dată cu mai mult de un funt de aur, și notarul Rodean îi dăduse drumul. N-avea însă de ce să se plîngă : în Văleni erau și alte băi bune și fusese angajat numaidecît. El știa un ungher, pe-un gang părăsit acum, la «Arhanghelii», unde, dup-o împușcătură, puteai să tai în aur slobod. De multă vreme tot stătea în cumpănă : să-și încerce norocul, ori nu ?

Mina «Arhanghelii» era păzită de opt străji, ziua-noaptea. Dar, cu sărbătorile Paștilor, știa Gligoraș că-și mai petrec și străjile. Dacă nu încearcă acum, trebuia să-și agate nădejdea-n cui. Nevastă-sa, Chiva, l-a dezmințat, l-a ocărît, l-a blăstămat că-i umblă gînduri tîlhărești prin cap în zilele cele mai sfinte ale anului.

— Avem din ce trăi, nu te spurca, nu lăsa să te biruiască ghiavolul.

Dar Gligoraș, palid și tăcut, s-a strecurat din casă, și, de-atunci, dus a fost ! Femeia nu mai știa pe ce lume-i ; nu mai pricepea întrebările, rugămințile copiilor, ci aștepta, alerga, cerceta prin unghete, prin pivniță, fugea, cu mintea rătăcită, pînă la birturile din sat. Îl căuta ca pe un vîrf de ac, dar nu întreba pe nimeni dacă nu l-a văzut cumva pe Gligoraș.

Vineri dimineața la ușa notarului bătu o strajă de la «Arhanghelii».

— Întră ! se auzi vocea puternică a lui Iosif Rodean.

— Hristos a-nviat ! zise întrînd feciorul spătos, voinic, dar foarte palid.

Un miros de pămînt, de sulf se răspîndi numaidecît în cameră. Mirosul acela gîdili plăcut pe notarul, el se învioră, ochii i se umplură de strălucire.

— Adevărat c-a înviat, Mitruț! răspunse el vesel, apropiindu-se de strajă. Ce-i mai nou la «Arhanghelii»? Nu v-a căzut vrun șoarece în clupsă?

— Nu ne-a căzut, răspunse scurt feciorul.

— Și v-ați petrecut și voi, Mitruț? V-a fost de-ajuns beutura ce v-am trimis?

— De-ajuns, domnule notar, ș-a mai rămas.

El tăcu, și neliniștea îi tot creștea pe față, în priviri, în voce. Rodean băgă de samă și încrunță sprâncenele.

— Ai să-mi spui ceva, Mitruț? îl întreabă cu vocea mai închisă, mai rece.

— Da, domnule director, pentru asta am venit.

— N-au venit băieșii nici astăzi? întreabă repede notarul.

— Au venit, dar nu vreau să s-apuce de lucru. Stau șaptezeci în jurul băii, trântiți pe spate. Până la gura vârtejului au mers, dar nici unul n-a vrut să se coboare.

— Ai înnebunit?! strigă notarul, zguduindu-l de umăr.

— N-am înnebunit, stăpîne, dar jos, în fundul vârtejului, s-aud niște gemete. Băieșii au ascultat și n-a vrut să se coboare nimeni. Au ieșit tăcuți și s-au trântit pe spate în jurul băii.

— Dar voi, nemernicilor, voi și hocmanii pentru ce sînteți? Nu le-ați putut porunci atîta samă? N-ați putut merge vrunul să vedeți de ce se tem slăbănogii ăștia?

Notarul era cuprins de furie și nu mai vorbea, ci răcnea.

— Am fost, domnule director, zise Mitruț, ș-am auzit și noi. Schelălăie ceva în fundul vârtejului. Nu-i părere, e adevărat. Oamenii nu vor să se miște, la toate poruncile noastre. Nici n-ai cu cine vorbi, căci tac toți ca piatra.

În loc de răspuns, notarul ieși ca o vijelie în vrandă și începu să strige:

— Niculae ! Măi ticală ! Pune șaua pe Murgu, măi Niculae !

— Să ierți, domnule notar, începu Mitruț după ce se întorsese notarul, să ierți de veste, dar oamenii se tem. Vîlva Băii dă de știre că se apropie o nenorocire : bate din ciocane și huieste !

— Să-ți vezi de drum, nemernice, să te aflu la baie ! răcni notarul. Am să vă scot pe toți din slujbă !

Mitruț ieși îndată, apucă pe-o potecă și începu să urce spre Corăbioara. Dar abia se depărtase de sat, și pe aceeași cărare notarul Rodean trecu vijelios pe lîngă el. Nici nu se uită la strajă, ci împintena mereu calul ud de sudoare.

Ajunse într-o jumătate de ceas la «Arhanghelii». Cînd îl zăriră băieșii, se ridicară, se adunară pîlcu-pîlcu și începură să șoptească.

Zoi albe, ca de săpun, curgeau de pe calul care se scutură cu putere îndată ce Iosif Rodean sări din șa.

Băieșii, străjile, hocmanii îl întîmpinară cu o tăcere de moarte. Păreau cu toții foarte hotărîți în liniștea ce-i stăpînea.

— Într-atîtea femei nici un bărbat nu se află ? strigă notarul c-un surîs larg de batjocoră pe față.

Mulțimea rămase tăcută.

— Dar ce v-a ajuns, pretinilor, de-ați împietrit cu toți, ori doar ați vrea să sărbăm și a șasea zi de Paști ?

Minerii tăceau mereu, cu fețele-n pămînt.

— După mine, ficiori ! strigă Rodean înaintînd spre gura neagră a băii, care răsuflea neconținut pînze dese de abur și miros aspru de pămînt umed. Cine nu intră azi în vîrtej e scos din slujbă. Muierile să rămîna acasă !

În gura băii se opri, chipul lui uriaș era acum în negura ce izvora mereu din ocnă. Nime nu-l urmă.

— În vîrtej nu mai lucrăm, începu în silă unul dintre băieși.

— Nu mai băim în vîrtej, ziseră alții.

— Părăsim vîrtejul, se auzea acum din toate părțile.

— Ni s-a dat de știre că are să urmeze moarte de om dacă ne mai coborîm acolo, se auzi, într-un răstimp de liniște, un glas singuratic.

Notarul nu mai zise nimic. Ceru o lumînare de său și porni prin gangul întunecos și umed. De deasupra, din boltitură, de pe pereți picurau mereu stropi grei în bălțile de jos, plescănind, pornind răsunete triste, pustii, ciudate pe subt boltitura de piatră. Gangul era destul de nalt, dar notarul trebuia să meargă frînt de spate. Notarul înainta repede, călca în bălți, dar nu mai simțea nimic. Va fi făcut vreo trei sute de metri, cînd simți că i-i frig. Întrase în ocnă asudat, și răceala pămîntului, umezeala îl pătrunseră. Se opri o clipă, își prinse doi nasturi de la surtuc și porni din nou. În cîrînd se află la gura vîrtejului. Se opri și un răstimp nu auzi decît ecurile gangului, stîrnite de picurii care cădeau necontenit din boltitură. Lumînarea de său păta în jur cu lumină gălbuie-roșcată negura de care era plin gangul. Afară de ecurile acelea sinistre, care păreau că se alungă, că se ascund, era liniște adîncă. Deodată se auzi din adîncimile vîrtejului ca ecoul depărtat al unui urlet de cîne; apoi altul mai clar puțin, apoi altul, stins aproape. Liniștea se înstăpîni din nou, și deși notarul nu credea în Vîlva Băilor, nici într-alte duhuri, simți cum i se răspîndesc în trup fiori de gheață. Începu să asude. Așteptă îndelung pînă ce din vîrtej auzi din nou un sunet, un fel de «haaau» prelung, înfiorător.

Se ridică, apoi, cum stătea cu urechea aplecată spre vîrtej, și porni pe gang înapoi. Cînd ieși din ocnă, era foarte palid și părea și el cu fața împietrită. Nici o urmă de mînie nu mai era în glasul lui cînd zise :

— Ne trăbă o funie lungă. În fundul vîrtejului moare un om.

Limbile străjilor se dezlegară numaidecît.

— Nu se poate, domnule director. Suflet omenesc n-a întrat în baie de joi. Jurăm, am fost mereu cu ochii în patru !

— Vă spun că în adâncimi moare un om ! Căutați funii, legați-le deolaltă. În spate nu-l poate scoate nimeni, căci vârtejul e prea strîmt și nici scările nu-s așa de tari.

Convingerea cu care vorbi notarul învioră numaidecît pe mineri și repede căutară funii, le legară într-o lungime de șaizeci de metri, și cei mai mulți întrașă după notar în ocnă. Dar din vârtej, oricît ascultară, nu se mai auzi nimic.

— Va fi murit cu siguranță pîn-acum, zise Iosif Rodean.

— Eu zic c-a fost Vîlva, domnule notar, ne-a dat de știre și s-a dus. Ș-a făcut datoria, zise un băieș bătrîn, ras cu totul pe mustață și pe barbă.

— Nu mai spune prostii, bade Petre, străjile-s de vină la toată nenorocirea. Unul să se coboare pe scări, să lege trupul mortului cu funia și-l vom trage afară, zise notarul cu vocea foarte rece, foarte scăzută. Cine se coboară ? întrebă apoi îndată, întorcîndu-se spre mineri.

Un răstimp nu răspunse nimeni, apoi un om uscat, numai oase, se ivi înaintea lui Rodean, își făcu o cruce și începu să se coboare pe scări.

În liniște grea așteptau ceilalți la gura vârtejului. Cei mai mulți își făcură cruce cînd tovarășul lor se coborî în adînc. Iosif Rodean își ștergea mereu sudoarea. La flacărele gălbui ale lumînărilor de său, oamenii, palizi, cu fețele plecate, păreau niște statui ce-au încremenit în rugăciuni. Un fior de ușurare îi zgudui pe toți cînd din fundul vârtejului se auzi glasul lui Lisandru :

— Om ! Aruncați funia !

— Om ! repetară băieșii, și glasurile lor vuiră într-un amestec bubuitor prin gangul lung și întunecos.

În scurtă vreme mortul fu scos din vârtej.

— Ei, sărace, te-ai săturat de-acum de aur ! zise notarul Rodean aplecîndu-se spre mort.

Dar nu-l putu recunoaște. Fața lui era plină de sânge închegat și de pământ. Cîțiva băieși îl spălară numai-decît pe față.

— N-a murit demult. Încă nu s-a răcit detot, zise unul dintre cei care îl spălau. E Gligoraș ! strigă apoi tot același om.

Capetele se plecară : subt flacăra lumînărilor de său îl recunoscură cu toții.

— Da, e Gligoraș, zise cu tristețe notarul. Prețul lui ar trebui să-l plătească străjile de la «Arhanghelii».

Dar cei opt feciori începură să se jure, în fel și chip, că pe gura băii n-a întrat suflet de om.

Notarul cunoștea credincioșia oamenilor săi și căzu pe gînduri. Puse pe opt dintre mineri să facă un pat din crengi de brad, să-l ducă pe mort în sat ; porunci la patru hocmani să între, numaidecît, cu ceilalți băieși în mină și să-i împartă ca de obicei : jumătate să se coboare în vîrtej, jumătate să taie înainte în gangul unde descoperiseră în anul acesta vîna cea bogată de aur. El, cu două străji, porni să iscodească împrejurul minei. Un gînd i se înfipsese ca un cui în cap și nu mai voia să se clătească ; știa că este un gang părăsit, tăiat din bătrîni, care răspundea în gangul de acum al «Arhanghelilor», dar întrarea lui dinspre partea de răsărit a muntelui o știa demult astupată de surpături de stînci și pământ. De cînd au pomenit «Arhanghelii» cei mai bătrîni din sat, gura băii, pe-aici, era închisă.

Gura de-acum a «Arhanghelilor» răspundea în partea de către apus a muntelui Corăbioara, chiar la poale, într-o vâlicică ce șerpuia printre căldarea răsturnată a Corăbioarei și muntele Paltinul. Amîndoi munții erau înveliți cu păduri bătrîne de brad, care își nălțau în cer creștetele ascuțite. La «Arhanghelii» se putea veni din Văleni pe două poteci, tot peste munți, pe o cale îngustă care șerpuia de-a lungul văii aceleia cu apele alburii, care învîrteau pielele cele mai multe din Văleni. În valea asta își vărsa undele argintii, limpezi, părăiașul ce curgea pe dinaintea «Arhanghelilor». Din drum

cîrneai la dreapta pe părăiașul acesta în sus, care, în cursul vremilor, își săpase între munți o vâlicică destul de largă ca să se poată feri două cară dacă se întîlneau. Deci, din calea principală pînă la «Arhanghelii» carăle veneau pe părăiașul acesta, sămănat peste tot cu bolovani, printre care boii înaintau foarte încet și carăle hurducau, scîrțîiau la tot pasul. Oricît ar fi fost curățit de bolovani, era de-ajuns un potop de vară ca să se umple din nou de bucăți de stîncă, de pietre rotunde, albe. Pe jos veneai ușor și pe părău, căci te puteai feri de bolovani, și răcoarea te împresura din toate părțile, în toiul verii, ca o mantie deasă. În față vedeai îndată muntele Corăbioara ca o uriașă căldare răsturnată cu fundul în sus. Se zăreau tot mai bine marile grămezi de piatră surie, îmbucătățite de ciocane, așteptînd să fie încărcate pe cară și duse la pîuă. Cinci cramuri nouă din birne sănătoase străjuiau între grămezile de piatră, unul chiar îngă gura băii. Acesta era mult mai mare decît celelalte patru, avea o sală vastă, înconjurată de paturi de birne, pe care se odihneau băieșii.

Întrînd pe gura băii, te conducea în sînul Corăbioarei gangul principal, în care răsuflea, ca la trei sute de stînji de departe de la intrare, vîrtejul. Din gangul principal se desfăceau, la stînga, două ganguri laterale, la dreapta trei, unul părăsit demult, altul în care descoperiseră de curînd vîna de aur, și mai departe al treilea, abia început, numai de vreo treizeci de metri. Într-acesta nădăjduia notarul să descopere vîna de aur care credea să meargă paralel cu cea bogată. De la vîrtej înainte gangul principal se mai continua cu vreo patru sute de metri. În capătul dinspre răsărit al acestuia răspundea scobitura cea din bătrîni. Dar aici era și mai închisă intrarea ca afară.

Sub gangurile acestea era un gol uriaș, în care băieșii se coborau pe scările din vîrtej. Muntele, dedesubt, era mîncat pînă-n mari depărtări: ca niște biserici enorme, galeriile se deschideau în toate părțile. Răsunetul ciocanelor era aici foarte puternic, glasurile ome-

nești țirau o trenă nesfârșită. De multe ori se surpa un colț de stîncă ce atîrna din boltituri. Munca, aici, era foarte primejdioasă, dar notarul Rodean nu voia s-o oprească : un șir lung de ani băise aici cu izbîndă.

Cu cei doi feciori ajunseră curînd la întrarea cea veche a «Arhanghelilor». Era mai sus ca cea de-acum, ascunsă cu totul în tufișuri, în zmeuriș, dar cei trei oameni se cățărara pe dărîmături și văzură numaidecît că o piatră e răsturnată de curînd la întrare și că prin deschizătura ce rămăsese un om s-ar fi putut strecura cu oarecare trudă.

Notarul privi de aproape deschizătura, făcu un «Hm !», se întoarse cu cei doi străjeri, întră pe gura de-acum a «Arhanghelilor» și cercetă închizătura gangului celui vechi și în sînul pămîntului. Aici însă nu putu descoperi nimic. Pietrele dărîmate umpleau, ca și pîn-acum, întrarea.

— Se poate că drumul lui să fi fost astupat îndată, zise notarul, dar cu siguranță că a întrat pe-aici și a luncat în vîrtej, nenorocitul de Gligoraș...

Încă în ziua aceea Iosif Rodean angajă doi străjeri noi, care aveau să vegheze la «gura din bătrîni» a «Arhanghelilor».

*

În Văleni se lăți îndată vestea că la «Arhanghelii» baia ar fi omorît un om. Abia plecase notarul, și vestea asta începu să alerge prin sat. Lelița Chiva îngheță de spaimă, cu moartea în suflet începu s-alerge pe drum în sus. Dar pe la calea jumătate se întîlni cu cei opt băieși care, cu capetele descoperite, îl aduceau, pe patul de crengi, pe Gligoraș. Cînd o văzură, oamenii lăsară mortul domol pe pămînt și așteptară tăcuți. Femeia se aruncă, nebună, asupra mortului, îl strigă tare pe nume, îl pipăi, îl sărută, cercă să-i miște brațele, dar brațele-i căzură înțepenite. Gligoraș stătea nemișcat, cu buzele strînse, părea că și acum îl doare ceva.

— L-ați omorât, l-ați omorât ! Începu să urle muierea, cu nohote de plîns.

— Ceasul rău, Chivo, nu noi, zise cu silă un băieș.

— Voi l-ați omorât ! Voi l-ați pușcat. Ticăloșilor ! zbiră femeia, frîngîndu-și trupul în mișcări disperate. Să deie Dumnezeu să trazească-n «Arhanghelii», să deie Dumnezeu să săce tot aurul, tot, tot !

— Întălege, Chivo, că nu l-a pușcat nime ! N-a intrat pe gura băii, a intrat prin mîncăturile din bătrîni ! Nu l-au pușcat străjile, zise altul.

— Să săăăce toată sămînța aurului din toți munții, din toată lumea ! țipă femeia privind ca într-un extaz spre cer. Ea privi mult, neclintită, albastrul, apoi își făcu o cruce largă și zise iar : Doamne, sacă sămînța aurului !

— Nu blăstăma, muiere, începu un băieș mai în vîrstă. Nu blăstăma. Uită-te, țeasta capului i-i spartă, nu l-a pușcat nimeni. A căzut în vîrtejul de la «Arhanghelii».

Lelița Chiva nu auzi decît cuvîntul din urmă. Își întoarse privirile crunte spre cei opt și începu să țipe din nou, c-o voce înfricoșată :

— În «Arhanghelii» să pieriți și voi, cînilor ! Pentru-un zdrob de aur mi-ați pușcat bărbatul ! Nu s-a mai săturat nici notarul, astupa-i-ar Dumnezeu gura, gîtlejul și pîntecele cu aur topit !

Apoi, frîntă, deodată, se aplecă asupra bărbatului și plînse îndelungat, cutremurîndu-se hainele pe ea. Cei opt băieși o ascultau cu inimile strînse, cu fețele îngîndurate. Cine știe, nu vor plînge odată și soțiile lor deasupra trupurilor lor, zdrobite de stîncile «Arhanghelilor» ? Nu vor blăstăma, ca și sărmana Chiva ?

Așteptară nemișcați pînă ce femeia își boci bărbatul. Apoi ridicară patul de crengi de brad și porniră. Cît ce întrară în sat, tot mai multe femei se alăturară și sporiră bocetele Chivei. Cînd trecură cu mortul pe dinaintea birtului, pe lîngă lunca unde stăpînise atîta veselie, era un convoi întreg de femei, care se cîntau

În gura mare. În mulțime se vedeau și bărbați, care înaintau tăcuți, cu capetele descoperite. Se știa acum adevărul, că Gligoraș mersese să fure aur de la «Arhanghelii». Dar în Văleni a fura aur nu era socotit de păcat, căci aurul Dumnezeu l-a pus în stîncă, numai să fii harnic să-l tai. Minerii priveră moartea nenorocită a lui Gligoraș ca și cînd într-adevăr l-ar fi ucis baia, pe cînd muncea cu cinste, și ziceau : «Nu e lucru bun la „Arhanghelii“ ; baia a mai omorît un om». Și mulți rosteau cu groază numele acesta, pe care în sărbători îl proslăviseră cu atîta însuflețire.

XIII

Clericul Vasile Murășanu sărută mîna părinților, își îmbrățișă surorile și sări în căruța care aștepta în curte. Erau ceasurile trei după-prînz, în Duminica Tomii. Tatăl său îl reținuse să-i ajute la înmormîntarea lui Gligoraș, care abia în Duminica Tomii s-a putut îndeplini. Veniseră comisii, ascultaseră martori, spre cea mai mare deznădejde a leliței Chiva. Dacă pleacă acum, tot are să sosească pe la opt la gară ; aci va dormi pînă la trenul de miezul-nopții, și mîne, cu puțină întîrziere, avea să fie la cursuri.

Clericului nu-i părea rău că tatăl său îl mai reținuse, ar fi rămas bucuros acasă și mai multă vreme !

Îndată ce căruța durăi pe podețul din naintea porții și apucă pe drum, clericului îi păru că toate amintirile din vacanța asta scurtă fug alătura cu el, îl urmăresc.

O impresie adîncă îi lăsase în suflet predica pe care a ținut-o tatăl lui la groapa lui Gligoraș. Se gîndea cu un adînc respect la el, și acum nu-i mai părea că el o să-l întreacă pe bătrînul în arta predicii. Dar, la drept vorbind, nici nu fusese predică, ci o erupție de durere, de milă, de profundă compătimire. Tatăl său

vesteajise toate măriile lumestii, se oprise cu multă durere la lăcomia omenească, la setea nepotolită după avuții, după aur. «Ce vei dobândi, nebune, dacă vei câștiga lumea întreagă și-ți vei pierde sufletul?» Popa Murașanu arătase în culori foarte vii cât e de sacă, de goală viața omului, dacă n-o umple decît setea de avuții. «Noi trăbă să ne umplem sufletele cu avuții care nu se pot pierde niciodată: cu credință, cu nădejde, mai ales cu dragoste. Acestea rămîn și cînd nu va mai fi un strop de aur în sînul pămîntului, și ne apără, ne luminează și ne încălzesc și cînd ajungem în cea mai neagră săracie.» Pornind de la cazul lui Gligoraș, preotul mai spuse: «Dumneavoastră sînteți oameni foarte detreabă, dar îmi pare rău că prea mult vă umple sufletul acest singur cuvînt: aur! Aur cît mai mult! Dar să băgați de samă că aurul acesta se poate pierde, și-atunci să nu lase prea mare gol în sufletele voastre. Ați fi cei mai nenorociți oameni, pentru că, pierzînd aurul, v-ați pierde bucuria, pofta de muncă, taria, poate și cîntea vieții.»

Clericul se gîndea la cuvintele acestea, care i se întipăriseră adînc în minte. Se gîndea cu adîncă satisfacție, căci între lumea multă, aproape tot satul, ce asculta predica, erau și notarul Rodean, și Ghiță, și domnișoara Elenuța. Ba lui Vasile îi părea că tatăl său vorbise anume pentru familia notarului, pentru bătrînul mai ales. «Las' s-audă adevărul! Las' să-i spună cineva în față adevărul!»

Clericul se gîndi mult la cuvîntarea tatălui său și îi păru foarte bine că nu plecase de dimineață. Îi părea chiar că notarul Rodean ascultase cu oarecare emoție predica părintelui.

Dar ceea ce-i întipărise mai mult în minte vorbirea de la groapa lui Gligoraș era faptul că, în drum spre casă, Elenuța se apropiase de el, și predica asta a fost prilejul convorbirii lor de adio.

Zîmbind, clericul repetă tot ce și-au spus de la cimitir pînă acasă. Căii alergau în trap mărunt pe dru-

mul pietros, căruța lărmuia, și Vasile, învăluit într-o dulce lumină, cu ochii închiși de jumătate, auzea iar vocea curată, emoționată a Elenutei : «O să predici odată și dumneata așa de frumos, domnule Murășanu ?» — Și se auzea pe el răspunzând : «Abia cred, domnișoară. Nu știu dacă dintre însușirile bune ale părinților se moștenesc multe.» — «Oricum, dumneata trăbă să fii foarte mîngîiat că ai de tată un preot așa de deosebit de alți preoți. Azi pleci ?» — «Da, domnișoară !» — «Și vei fi așa de bun să-mi lași mie volumul ce mi-ai trimis ?» — «Cu toată plăcerea, domnișoară.»

Aici închipuirea clericului hodini puțin. Înainte cu trei ceasuri, cînd ajunseseră la cuvintele acestea, fata tăcuse, părea întristată ; lui Vasile i se năzărise că vede chiar ca o strălucire de lacrimi în ochii ei. După un răstimp Elenuța începuse, cu silă parcă : «Dac-aș ști că nu te incomodez, aș mai avea o rugare.» — «Nici-odată dumneata nu mă vei putea incomoda cu ceva, domnișoară», răspunse cu însuflețire el. — «Cu nimic ?» întrebă Elenuța uimită parcă, dar cu multă căldură în voce. — «Cu nimic.» — «Așadar, te rog să-mi mai trimiți, din cînd în cînd, cîte ceva de cetit», zise fata cu prietenie. — «Va fi cea mai mare fericire pentru mine, domnișoară.»

Aici el se oprise din nou. Simțise, cu nespusă bucurie, cum cădeau privirile senine ale domnișoarei Rodean asupra sa. Fata-l privise cu multă simpatie.

«Două luni mai ai de seminar, domnule Murășanu ?» întrebă apoi Elenuța. — «Da, domnișoară, la sfîrșitul lui iunie isprăvesc cursurile.» — «Și dup-aceea ?» — «O să-mi văd de-o parohie.» — «Încă în anul ăsta ?» întrebă cu uimire Elenuța. — «Da, domnișoară.»

Dup-un răstimp de tăcere, domnișoara Rodean zisese iar : «Și fratele meu își ia diploma în iunie».

Dar cuvintele acestea le spusese parcă cu mult regret, ca și cînd i-ar părea rău că cei doi tineri isprăvesc anii de școală. Ajunseseră la locuința notarului fără să-și

mai vorbească. Elenuța se oprise, îi strânsese cu multă căldură mîna și-i șoptise : «Adio, domnule Murășanu.» — «Adio, domnișoară.» — «Călătorie bună», mai adaoase fata. — «Mulțumesc», răspunsese el.

El pornise, dar la cîtiva pași își întorsese capul : Elenuța îl privea, cu mîna pe mînerul portitei. El se înroșise, plecase îndată, dar după alți cîtiva pași își întorsese din nou capul : fata îl petrecea mereu cu privirile. Dar cînd se uitase a treia oară înapoi, domnișoara Rodean dispăruse.

Un zîmbet de fericire copilărească, de fericire adîncă i se ntipări pe față ca niște unde jucăuște de lumină, cît își aminti toate cuvintele, toate privirile și mișcările acestea. Se simțea fericit că se întîlnise cu Elenuța nainte de plecare și mulțumit de sine că fusese așa de cutezător. Căci îi părea că niciodată nu-i vorbise Elenuței așa de deschis ca acum. Și se gîndea : «E bine să fie omul cîteodată și cutezător!». Căci se simțea acum așa de liniștit ! Se întorcea în oraș, la școală, mai vesel ca totdeauna. Îi părea că între ei s-a stabilit de-acum o înțelegere, c-au luat chiar o hotărîre, deși într-adevăr n-a fost decît o despărțire, cuvinte de adio. Dar clericului i se părea că zace foarte multă însemnătate mai ales în faptul că el își întorsese capul de trei ori și privise înapoi și că fata de două ori îl văzuse și-l urmărise asemenea cu privirea.

Își aminti apoi de după-amiaza zilei a treia de Paști. Tocmai se apropia de lunca în care petrecerea curgea cu vuiet, cu larmă mare, cînd înainte îi ieșise Ghiță Rodean. Tînarul Rodean avea o privire foarte serioasă atunci, nu era nici o urmă de batjocură pe fața lui.

«Te-ai odihnit, domnule Murășanu?» îl întrebase cu prietenie studentul în tehnică. — «Vro patru ceasuri cred, dar capul mă doare încă», răspunsese clericul. — «Ne potrivim, zisese Ghiță, cred că nu mai dansezi astăzi.» — «De dansat încă se mai poate, colo, spre sară, dar beutură nu mai gust astăzi. Ieri am beut prea mult.»

Ghiță îl privise puțin mirat, dar cu multă simpatie. Îi zisese :

«Facem o plimbare?» — «La poruncă!» răspunsese clericul. Și porniseră amîndoi. — «Dumneata te plîngi c-ai beut prea mult ieri, dar, după cît știu eu, abia ai gustat din cînd în cînd.» — «Te-nșăli, răspunsese Vasile. Am beut puțin ș-acasă, apoi cu cantorul, cu părinții, mai cu un fin de-al tatii...»

Ghiță tăcuse un răstimp, apoi îl întrebuse cu vocea schimbată : «Spune-mi drept, domnule Murășanu, n-ai luat în nume de rău că dumneata n-ai fost invitat la masa noastră?»

Vasile Murășanu se roșise, se rușinase. El nu se gîndise niciodată c-ar fi trebuit să fie invitat și el la masa notarului, și în faptul că n-a fost chemat nu văzuse o umilire pentru el pîn-acum. Dar atunci, că Rodean îi puneă întrebarea asta, el se simțise rușinat deodată, ca și cînd desconsiderarea notarului abia atunci l-ar fi atins.

«Dumneavoastră ați avut prea mulți oaspeți și fără mine», zisese el tulburat. — «Totuși, ai fi putut avea loc și dumneata», stăruise universitarul. — «Asta nu face nimic, domnule Rodean, chestia principală e că ne-am petrecut bine.» — «Dumneata ți-ai petrecut bine?» îl întrebuse Ghiță privindu-l cercetător. — «Nici că se putea altfel!» — «Ai dansat mult și cu soru-mea. Dansează bine?» — «Numai Mărioara noastră mai e așa ușoară și plină de mlădieri în dans ca domnișoara Elenuța», răspunsese cu însufletire clericul.

Un lung răstimp merseseră în tăcere. Apoi, deodată, Gheorghe Rodean îl întrebuse : «Ce părere ai dumneata despre petrecerea asta?» — «C-a fost foarte frumoasă, și este încă și acum. Dar proporțiile ei mi se par exagerate.» — «Îți pare prea costisitoare?», întrebuse Ghiță venindu-i deodată în minte gestul tatălui său de-a plăti toată băutura din pivnița lui Spiridon. — «Nu pentru asta. În sfîrșit, bani au oamenii destui. Nici nu știu cum să-ți spun ceea ce simțesc. Îmi pare că ceva nu-i la locul

lui aici în Văleni», răspunsese clericul, enervat că nu poate exprima mai clar ceea ce simțea.

Ghiță își încordase deodată toată atențiunea.

«Nu-s mulțămiți oamenii, ori sînt prea mulțămiți?» îl întrebuse el. — «Nu-i asta. Îmi pare că nu-s liniștiți oamenii. Petrecerea asta îmi face impresia unui scurt popas pe-un drum îndelungat. Drumul acesta, și de-un cap și de celalalt, se pierde în nesiguranță. Oamenii, bucuroși că-s pe-o clipă laolaltă, încep deodată să se bucure, să-și petreacă, înfiorați de ceva. Asta-i, da, asta-i : e petrecerea unor oameni neliniștiți, care plutesc în nesiguranță. — Clericul tăcuse o clipă, părănd că se gîndește, apoi adăose repede : Cred că tot în chipul acesta își petrec marinarii, soldații în război și toți aceia a căror viață atîrnă de-un fir de pai mai subțire decît al nostru.»

Ghiță îl asculta cu plăcere, c-un fel de uimire, apoi îi zisese : «Dumneata ai o pătrundere adîncă !» Schimbase însă repede vorba și-l întrebuse cu de-amănuntul despre viața din seminar.

Clericul, surprins, începuse să-i descrie traiul lor între zidurile vechi și reci. Dar, trecînd peste amănuntele neînsemnate, vorbea tot cu mai mare însuflețire despre educația ce li se face, despre problemele mari de viață cu care profesorii încearcă să-i familiarizeze. Nu se plînsese de nimic, nici de disciplină, nici de profesori, nici de colegi, ci avea numai cuvinte de laudă. El se simțea mulțumit că, în urmă, poate să descrie viața asta și altora din sat, afară de părinții săi.

«Mi se pare c-ai rămas student bun și în seminar, domnule Murășanu», zisese Ghiță după ce terminase clericul.

Vasile zîmbise.

«Nu-i așa de mare merit, domnule Rodean.» — «Adevărat e că dumneavoastră nu pierdeți vremea în seminar, zisese iar Ghiță. E foarte important pentru viața unui om să nu-și piardă vremea în tinerețe.»

Clericul Murășanu își aducea aminte c-a mai vorbit încă mult cu Ghiță, dar despre lucruri de puțină însemnătate, așa că le și uitase. Acum, în căruța popii din Văleni, ca și atunci, alături de Gheorghe Rodean, simți larga simpatie cu care îl privea tânărul student. Și-și zise cu satisfacție : «E un om foarte cumsecade ; am greșit mult când l-am crezut mândru și obraznic».

Predica tatălui său de la moartea lui Gligoraș, convorbirile cu cei doi frați, îi reveniră mereu în minte în drumul spre seminar. Unde ușoare de căldură, de lumină părea că-i străbat mereu sufletul. Nu-și putea da sama ce-i copleșește întreaga ființă, căci nu era nici iubire, nici nădejde, ci mai mult un fel de liniștire, în care părea că se strecoară încrederea.

Îl trezi neplăcut din visarea dulce și senină vocea răgușită a birtașului, care-l întâmpină în curte cu lumînarea în mână, cu salutul Paștilor.

— E adevărat că la «Arhanghelii» s-a mai prăpădit un om ? îl întreabă îndată birtașul.

— Adevărat, răspunse fără nici o voie clericul.

— L-au pușcat străjile ?

— Nu. A mers să fure și-a căzut în vârtej.

— Pedeapsa lui Dumnezeu ! oftă birtașul.

— O nenorocire, ca și altele, răspunse clericul.

Dup-un răstimp omul cel greoi îl întreabă :

— Este mult și acum ?

— Ce să fie ? răspunse Vasile, urcînd scările.

— Aur, la «Arhanghelii».

— Nu știu, dragă domnule, nu l-am văzut, nu mi l-a arătat nimeni. Dar vălenarii noștri spun adevărate minuni.

— Și... n-ați încercat să vă faceți rost de-o acție ?

— N-am încercat ! răspunse în silă clericul. Dar, te rog, îmi poți face rost de-o cameră pînă la trenul de douăsprezece ?

— Cum să nu !

Și numaidecît deschise o ușă și se auzi : «Domnișoarăă !»

Vasile Murășanu se retrase îndată, deși știa că nu va putea dormi. Dar, vai, cu cât era mai dorit să viseze, să-și depene mereu amintirile decât să-l asculte pe omul acesta !

Dimineața, pe la zece, se apropia de seminar. Când zări mai întâi zidurile mohoșite, se întristă. Dar își zise îndată : « Două luni ! Apoi !... » Ce va fi după-aceea ? El nu putea să-și deie sama, dar întră destul de vesel în seminar, încurajat de acel : « Apoi !... »

XIV

În Văleni băteau toate pieule în primăvara asta. Părea un sat întreg de mori care își învîrteau fără hodină roțile negre, din cupele cărora curgeau șiraguri nesfîrșite de nestemate, ori fulgerătoare străluciri de oglinzi în lumina de argint a soarelui. În jurul piuelor, printre grămezile mari de piatră mărunțită, se așezau, frînți de șale, bărbați și femei, destui copilandri, care spălau, alegeau aur ori sfărâmau în bucățele brușii mai marișori de piatră cu ciocănașe lucii. În «toc-toc»-ul lăstarelor grele, care își izbeau necurmat maseaua de cremene, oamenii munceau tăcuți, cu hainele ude, pătate de cirul alburii. Pe lângă larma piuelor nu se auzea decât vreun strigăt mai răstit, ca boii să tragă aproape de grămezi carale încărcate. Carale veneau șirag pe drum, scîrțîind, hurducînd peste bolovani. Șiraguri nesfîrșite de cai, în șa cu mari coșuri desăgite pline cu piatră, se coborau pe cărări iuți de munte, cu capetele plecate, cu privirile triste. Băiețașii chiuiau pe lângă ei, săltau, în răstimpuri se opreau în cete, priveau o bucățică de piatră în care se deslușa bine aurul și pe care stăpînul, printr-un zmfîncet, o ascundea în buzunar. Atunci cei din cete se răzlețeau, pășeau alături cu căluții, cercetau prin coșuri și, din cînd în cînd, ascundeau bucățele de piatră pe

care era aur mai mult. Ajunși în drum, ridicau sfârșimături căzute din cară. În chipul acesta fiecare băiețuș își avea, în Văleni, banii lui și se simțea independent. Deșertându-și coșurile acasă, se întorceau la baie, călări acum, într-o goană nebună. Nu le păsa de cai, de coșuri. Alergau vijelios, părînd a fi fiecare un căpitan fără oaste.

În curtea notarului Iosif Rodean carăle, caili intrau și ieșeau necurmat. Cele două roți de piuă, mari și întărite, se rostogoleau ziua-noaptea. Avea aici străji, ca și la «Arhanghelii», dar nu era noapte ca el să nu se strecoare încet prin curte, să nu tragă cu urechea, precum nu era noapte care să nu-l apuce cu pușca neîncărcată. Nu se bizuia pe nimeni: el pornea, el întrerupea sau sfîrșea fiecare dintre multele lucrări migăloase ce se cer la alesul aurului.

Vălenarii mai bătrîni, văzîndu-l cum se pricepe la toate, ziceau de multe ori: «Da-l-aș dracului, parc-ar fi crescut de copil între noi!». Rari însă mai erau băieșii care să-i zică: «Venitura dracului! A venit să se îmbogățească la noi.»

Iosif Rodean era într-adevăr «venitură», adică străin în Văleni. Venise, înainte cu vreo treizeci de ani, dintr-un sat de pe Mureș. Locul de baștină al părinților lui, care ținuseră o prăvălie, nu era nici regiunea Mureșului, ci un sat din partea de miazăzi a Ardealului.

Părinții l-au dat tîrziu la școală, avînd de gînd să-l ție de ajutor în prăvălie. Dar cînd au văzut că n-au nici un folos de el, că bătea ziua întregă ulițele satului, l-au trimis la învățătură. Anii miliției l-au apucat în clasa a cincea de liceu, și cu învățătura asta a rămas, fiindcă după miliție, cum apucase să prindă ceva nemțește, dobîndise în curînd un post de notar. Erau anii dintîi după absolutism, și știința de nemțește prețuia încă foarte mult. În satul în care fusese trimis nu-i plăcu însă, și după doi ani se mutase notar în Văleni.

În Văleni a venit călare pe-o iapă albă, c-un vechi geamandan în șa. Vălenarii mai în vîrstă își amintesc și acum, foarte bine, de tînarul acela uriaș, ale cărui picioare atingeau tina drumului, cum venea călare pe iapa cea albă. Drumul era cu mult mai neîngrijit decît acum și nu se prea pomenea să treacă trăsuri, ori cel puțin căruțe, pe el.

S-a așezat cu geamandanul într-o cameră de la primărie, și vreo doi ani n-a făcut altceva decît să tot scrie, să tot înjure și să se certe cu oamenii, băgîndu-i în sperieți cu vocea lui puternică. Oamenii, în vremea asta, nu-i ziceau decît «uriașul de la cancelarie».

Din zilele cele dintîi ale slujbei, vălenarii înțeleseseră cu groază un lucru : Iosif Rodean nu ierta pe nimeni. În condamnarea celor ce tăiau vreun brad fără concesiune, în pedepsirea hoților de aur, în încasarea birurilor era neînduplecat. În măsură mai mică, băile se lucrau și pe-atunci în Văleni, și de-un lemn de brad oamenii aveau trebuință destul de des : întăreau gura băilor, gangurile : nu puteau să alerge pentru fiecare scîndură după concesiune ! Apoi, furturile de la băi, de la piue, din păduri erau obișnuite din vechime. Stăpînii acestora nici nu cereau decît foarte arareori scutul legilor ; avea fiecare o pușcă încărcată, țineau străji.

Notarul cel nou descoperea însă numaidecît pe hoți, în cazul cînd stăpînii păgubiți nu-i denunțau. Și atunci croia pedepse și pentru stăpîni, și pentru «pasărilor de noapte».

În vremea aceea de doi ani notarul nu-și făcu nici un prieten : umbla singuratec, bea un pahar de vin tot singur. Vălenarii începură să se teamă de el, deși îl disprețuiau din instinctul acela puternic cu care țaranii desconsideră pe cei mai săraci decît ei, mai ales dacă aceștia sînt domni și străini. Și Iosif Rodean era mai sărac decît ei — după judecata băieșilor : nu era pârtaș la nici o mină, nu avea piuă, nu avea car, nu avea cel puțin un cal.

Iosif Rodean trăia singuratec, nu vorbea decît lucruri ce se țineau de slujba lui, dar în schimb observa necurmat și se gîndea cu atît mai mult.

Către sfîrșitul anului al doilea, părinții lui se pomeniseră c-o scrisoare prin care-i vestea că se va căsători, în timpul cel mai scurt, c-o fată din Văleni. Nu le spunea dacă-i domnișoară ori fată de țaran, dar bătrîni nici nu se gîndeau la o noră dintre țarance. Ei înșiși se simțeau separați de masa poporului în urma situației lor de comercianți. Mare le fu mirarea cînd, la întrebările lor amănunțite, feciorul le răspușe că-i o fată fără nici o școală, una de-o cheamă Marina Negru.

Vestea aceasta, afară de notarul, o știură mai întîi părinții lui. Nici bădicul Ion Negru, nici fată-sa Marina nu puteau bănui ceva. Notarul nu le călcase o dată pragul, nu vorbise o singură dată cu fata, nu se împrietenise, cel puțin, cu viitorii socri.

Dar după ce răspușe la scrisoarea părinților, Iosif Rodean ceru mîna Marinei. Părinții rămaseră ca împietriți la vestea asta. O bună vreme nici nu putură scoate o singură vorbă : uimirea, zăpăceala lor nu avea margini. Notarul așteptă liniștit pînă ce ei își reveniră. Dar nu credeau nici acum.

— Fata noastră e neînvățată, domnule notar, zise cu mare silă Ion Negru.

— Are să se deprindă. Mie nu-mi trăbă femeie care știe prea multe.

— De, dacă domnul notar... începu femeia, dar nu-și putu isprăvi fraza.

— Da, eu vă cer de soție pe fata dumneavoastră Marina. E singurul copil, nu-i așa ?

— Singurul, răspușeră deodată cei doi soți.

— Dumneavoastră aveți două roate de piuă ; de zestre vă cer o roată și zece părți din cele douăsprezece de la «Arhanghelii», care sînt proprietatea dumneavoastră.

— Dar «Arhanghelii» e o baie părăsită, domnule notar ; de ani îndelungați mai mult scurmăm decât lucrăm în ea, zise uimit Ion Negru. Mai bine să vă dăm de la «Pintenul», e o baie în lucrare și dă bine aur.

— Eu rămân pe lângă cele zece părți de la «Arhanghelii», zise liniștit notarul.

— Atunci vi le dăm toate douăsprezece, răspunse Ion Negru.

— Cu atât mai bine ! Așadar, sîntem înțaleși ? întrebă Iosif Rodean.

Cei doi soți se priviră o clipă nedumeriți, părăindu-le că nu lor li se pune întrebarea asta. Răspunseră, uitîndu-se într-altă parte :

— O să întrebăm și fata, domnule notar.

— Bine, s-o întrebați, și mîne sară să am răspunsul dumneavoastră și al fetei, zise notarul și ieși.

Ion Negru era pe vremea aceea omul cel mai avut în sat. Plătea regulat cinci băieși la săptămîna și, apoi, mai învîrtea și un strop de economie. Bucate pentru casă nu prea cumpăra. Avea două slugi și șase boi. Cinstea de care-l învrednici notarul îi păru totuși prea mare, nu pentru alta, dar din Văleni încă nu se măritase nici o fată după domn. Preoții, notarii care le veneau în sat veneau căsătoriți. El pricepu însă îndată că omul așa vrea, cu tot prețul, să se apuce de exploatarea băilor de aur și înțelese că dacă nu fata lui, apoi alta din sat va fi notărășită. Într-alt chip nu era cu puțință să ajungi societar la băile din Văleni. Unii își dădeau băile în arendă, dar de vîndut nime nu-și vindea părțile : nădejdea într-un viitor de belșug niciodată nu-i părăsea cu totul.

Ion Negru mai înțelese că din căsătoria asta va avea și el folos : e mult să fii rudă cu notarul din sat, mai ales cu Iosif Rodean, care în croirea pedepselor era neîndurat.

Părinții se înțeleseseră deci în grabă, și încă în ziua aceea îi spuseră și Marinei noutatea. Fata se albi ca păretele, și noaptea întreagă n-a curmat din plîns. Nu-l

cunoștea pe notar decît din văzute și se temea grozav de omul acesta uriaș.

Dar la două săptămîni căsătoria se făcu, spre uimirea satului întreg.

Marina se purta și mai departe în portul ei sătesc, era mereu tristă, părea mereu suferindă; se vedea că nu o fericea căsătoria asta. Umbla printre oameni cu capul plecat, se rușina parcă, și dacă cineva îi zicea «doamnă notărășiță», se roșea pînă după urechi.

La cîteva săptămîni după nunta, într-o noapte, notarul ieși tiptil în curtea primăriei și-și descarcă amîndouă țevile puștii. După ce bubuiturile se depărtară, o umbră se zări sărind repede un gard înalt de scînduri.

De-atunci Marina amuți pe multă vreme. Se albi și mai tare, se închise în casă și rar de-și mai cerceta părăinții.

Copiii începură să vină, grijile și năcazurile se înmulțiră, și ea părea că nici nu-și mai aduce aminte, cînd vreo prietenă îi șoptea de tînărul după care împușcase notarul.

De altfel, Iosif Rodean nu-i pomeni niciodată de tînărul acela, pe care-l speriasse să nu se mai apropie, mai mult, de cancelarie. El îl observase în cîteva sări, înțelese, îl pîndi și-l ochi. N-a fost vina lui că nu l-a nimerit, ci vina nopții. Dar feciorul înțelese și el și luă învățătură pentru viața întreagă. Între notarul și Marina n-a fost nici un schimb de vorbe pentru întîmplarea asta.

Notarul nici nu prea avea, de altfel, vreme pentru poveste. Îndată după nuntă cercetă cu de-amănuntul mina «Arhanghelii». El văzuse în cei doi ani de tăcere că «Arhanghelii» se lucra puțin, dar știa asemenea că aproape toate furturile de baie se întîmplau în «Arhanghelii». Auzise de nenumărate ori șaptele băieșilor care ziceau că, cu bani mulți, s-ar putea face minuni la «Arhanghelii». El cercetă, cutreieră baia întreagă și se convinse numaidecît că nici paralele ce le avea el nu erau de

ajuns ca să înceapă lucrarea aici. Numai repararea gan-gurilor, care se surpaseră aproape pe de-a-ntregul, l-ar fi ținut o avere.

În cei doi ani de tăcere notarul observase de aproape lucrările ce se cer la băi, la măcinatul, la alesul aurului, începuse să cunoască deosebitele straturi de piatră, cea preferată de aur, mealul în care se termină deodată vinele de piatră. După ce cercetă cu de-amănuntul «Arhanghelii», rămase încredințat că baia asta ar avea un viitor strălucit, dar că cere multă cheltuială. Înțelese, asemenea, pentru ce Ion Negru o lăsase aproape în părăsire, numai c-un muncitor. Atunci își zise : «S-adun întâi bani ».

Și a luat cu arendă întâi o băiță, apoi două, pe urmă trei și a început să muncească cu atîta patimă și înfrigurare, încît socrul său îi zicea de multe ori, căzînd pe gânduri :

— Așa o să ajungi la sapă de lemn.

De cînd se căsătorise, Iosif Rodean vorbea bucuros cu băieșii, își petrecea cu ei ; oamenii începură să aibă altă atragere față de «uriașul din cancelarie». Mulți îl sfătuiau, ca și Ion Negru, să nu arunce banii așa, fără nici o judecată.

— Poți să te frigi pe toată viața, domnule notar, îi ziceau unii. Iată, noi ne-am pomenit din moși-strămoși cu băile și știm : a băi uneori e curată risipă. Bagă de samă, că poți să te frigi.

— Să știu că ard scrum, și de-acum nu mă mai las ! răspundea cu hotărîre notarul, și ochii lui ardeau mereu sub sprîncenele stufoase.

O nădejde mare îi întărea inima. De cîte ori plătea, sîmbătă sara, băieșilor, își zicea cu adîncă satisfacție : «Asta e plata cea din urmă !».

Dar trecură doi ani de zolire, de înfrigurare continuă, și aur nu află. În urmă, rămase să lucreze o singură baie : «Aruncata». Aceasta îi înghiți și banii din urmă ce-i mai avea, și el începu să se înglodeze în datorii. Partea de la părinți o isprăvisese demult, și acum începu

să iscălească polițe grele. Cu chezașia socrului său, căpătă cu ușurință banii.

Șase ani munci la «Aruncata»; băieșii clătinau din cap când îl vedeau alergând, ziua întreagă, uitându-și aproape de cancelarie, de slujbă. Ținea un scriitor, pe care îl speria în fiecare zi cu răcnetele sale.

În vremea aceasta copiii se sporiră mereu. Trei fete-șoare și Ghiță așteptau să fie trimiși la școală. Marina ajunsese să-și blastame zilele cu așa domnie, mai ales cu «omul ăsta turbat», cum îi spunea notarului, care n-o mai asculta să-i spună o vorbă, ci, de câte ori intra în casă, speria copiii cu răcnetele sale.

Vălenarii începură să se teamă din nou de notar.

— Până-și frînge gîtul, nu se stîmpără!

— N-are hodină pînă nu va ajunge la sapă de lemn.

— După cum se poartă, o să-și mai piardă și mințile,

Doamne ferește!

— Săraca Marina!

— Vai de viața ei!

— Vai de domnia ei!

Dar Iosif Rodean nu voia să știe de nimic. Cu sprîncenele încruntate, cu ochii arzînd mereu, alerga în toate părțile. Vălenarii se fereau ca de foc de furturi. Să nu fi dat Dumnezeu să fie adus cineva sub judecata notarului în răstimpul acesta de înfrigurare! Nu-l uita câte zile avea!

În sfîrșit, vălenarii ajunseseră să nu-l mai poată suferi.

Către sfîrșitul anului al șaselea de cînd muncea Iosif Rodean la «Aruncata», fruntașii satului se adunară, se sfătuiră și hotărîră să ridice jalbă la cei mari ca să le ducă din sat pe «turbatul ăsta, care ne socotește de cîni, nu de oameni». Dar cînd fu să fie înaintată jalba, scrisă frumos de învățător, băieșii de la «Aruncata» veniră la notarul cu vestea c-au dat de meal.

Fruntașii nu mai trimiseră jalba, căci Iosif Rodean se înmuie deodată. Privirile dușmănoase i se stinseră,

vocea lui pierdu toată brutalitatea de pînă acum. Părea c-a dat peste el o boală care-i muiase toate oasele.

În aceeași vreme i se sistă și creditul la bănci, și numai cu multe rugăminți, și prin protecția unor prieteni, reuși să nu-i fie protestate cambiile îndată.

Oamenii îl priveau acum c-un fel de compătimire.

— Åsta știu că s-a fript, ziceau unii.

— Poate să-i fie de învățatură pe viața întreagă, ziceau alții.

Totuși aveau multă admirare pentru omul care «a cutezat să-și încerce în chipul acesta norocul».

O jumătate de an Iosif Rodean munci tăcut în cancelarie. Își aduse în ordine lucrările foarte neglijate, pentru care fapt fusese de multe ori în cercetare disciplinară. Marina fu mai liniștită, mai mîngîiată în răstimpul ăsta, începu chiar să-i mulțumească lui Dumnezeu că «l-a mai potolit».

Dar dup-o jumătate de an, primăvara, notarul îi zise Marinei :

— De-acum pun în lucrare «Arhanghelii».

— Ce faci ? ! Întrebă femeia, care, de uimită, nici nu înțelese numele băii.

— Pun în lucrare «Arhanghelii».

— Baia cea părăsită ?

— Nu-i chiar părăsită : un om sfrededește în fiecare zi în stîncă.

Notarul spusese cuvintele acestea vesel, zîmbind.

— Te-ai înțales și cu tata ? îl întrebă, palidă, femeia.

— N-am vorbit decît cu mine. Baia asta va trebui s-o mulgem bine.

— Vorbești tu în glumă, Iosife ? Întrebă Marina, în-suflețită de-un strop de nădejde.

— Nu glumesc. «Arhanghelii» trăbă să ne pună în picioare. Altfel, nu ne mai sculăm niciodată.

Cu cuvintele acestea notarul încheie discuția și nu mai dădu voie nevestei să mai facă nici o observare.

În ziua următoare angajă trei băieși noi.

Dar înțelese că cheltuielile erau așa de mari, încît singur, acum la început, fără credit, nu le putea suporta.

Atunci, călcîndu-și pe inimă, vîndu două acții lui Vasile Cornean și cîte una lui Ungurean și Pruncul. Din douăsprezece părți de la «Arhanghelii» mai rămase cu opt.

Dar în schimb mai fură angajați trei băieși, și lucrarea se porni la «Arhanghelii».

În cea dintîi ședință a mării societăți, Iosif Rodean fusese proclamat directorul băii și, tot atunci, hotărîră că, deocamdată, nu desfundă decît cincizeci de metri din gangul principal și bat unul nou la stînga. După zece metri în gangul cel nou, aflară piatră care, probată, dădea douăzeci și cinci pînă la treizeci de grame carul.

*

Aurul cel dintîi îl alesese Iosif Rodean înainte cu cincisprezece ani. De-atunci se-ntorsese roata norocului. Erau răstimpuri de săptămîni, de luni întregi, în care piatra ce-o scoteau din mină era mereu bogată, sub douăsprezece grame lada niciodată. Dar urmau, adeseori, și săptămîni sărace, cînd vîna de aur se ascundea, ori se subția detot, cînd piatra se arunca grămadă s-o decoloreze și s-o crăpe soarele.

În anul cel dintîi, «Arhanghelii» dădu însă atîta aur cît să-și plătească Iosif Rodean o mare parte din datorii. Apoi, din an în an, se lucra aici cu puteri tot mai multe, și din anul al patrulea al lucrării, baia deveni deodată renumită : aflară aur liber în preț de treizeci de kilograme.

Acum se desfundară toate gangurile părăsite, se săpa vîrtelul, și vălenarii nu mai vorbeau decît de bogăția ce zace în «Arhanghelii». Din an în an tot mai mulți mineri munceau aici, tot mai multe cară și cai erau angajați în slujba societărilor de la «Arhanghelii». În scurtă vreme numele acesta deveni centrul de greutate în jurul căruia se învîrtea toată viața din Văleni. Cu banii cîștigați la mina asta se puseră altele în lucrare, și astfel în Văleni se porni o mișcare nemaiobișnuită demult.

Prin succesele de la «Arhanghelii», notarul Iosif Rodean ajunsese, deodată, în ochii vălenarilor, un om minunat, temut și respectat în aceeași vreme, pe care se obișnuiră să-l salute de departe și fără de care nici nu-și puteau închipui munca înfrigurată ce începuse în satul lor.

În vremea asta notarul începu să se îngrășe, ceea ce-l făcea să pară și mai uriaș. El își purta copiii la școală și nu se uita la nici o cheltuială. În cancelarie ținea acum doi scriitori, el nu făcea decât să iscălească actele. Mergea regulat la cinci în cancelarie, unde rămânea o jumătate de ceas.

Începură să se urzească, din nou, împotriva lui procese disciplinare. Dar numele lui Iosif Rodean era cunoscut acum în jurul întreg : primii șefi puneau pârile laoparte. Vălenarii începură să-i zică, tot mai des, «domnule director» în loc de «domnule notar», și respectul lor față de Iosif Rodean creștea din ce în ce.

Îndată ce se simți la adăpost, înconjurat de săculeții de aur, notarul începu să meargă tot mai des la oraș ; prietenii se iviră numai decît. Cei mai mici veneau nechemati, pe cei mai mari se silea el să-i cîștige.

Cu puternicul simț prin care descoperea totdeauna realitatea, el băgă de samă, de la cele dintîi conveniri cu fruntașii de prin oraș, că educația lui lasă mult de dorit. Era tîrziu să și-o continue acum de unde o întreprusese în clasa a cincea de liceu, dar făcu îndată singurul lucru posibil : își abonă gazete, reviste românești și nemțești și, îndată ce avea un strop de timp liber, citea cu sete de la articolele prime pînă la cele mai neînsemnate notițe. Folosul cel dintîi ce-l avu din cititul gazetelor fu că vocabularul lui se îmbogăți binișor, vorbea mai fluent, cu termeni mai selecti. Se știa orienta asupra chestiilor la ordinea zilei și simțea o mare satisfacție cînd vedea că poate discuta, în cafenea, c-un avocat, c-un doctor. Nici vorbă, cronicile științifice, artistice, erau și acum pentru el, de cele mai multe ori, fără de nici un înțeles, dar că profitase foarte mult din cititul gazetelor știa cu siguranță, și faptul acesta fu de

ajuns ca să aibă abonate în fiecare an o mulțime de gazete.

El presimțise de la întîile convorbiri cu frunțașii din oraș că, îndată ce se va lustrui puțin, îi va bate pe toți, ajungînd el persoana cea mai cu vază în tot jurul acela. Știa că avea la spate «Arhanghelii», care prețuia foarte mult.

Totuși, în aprecierea oamenilor rămase toată viața puțin cam zăpăcit. De multe ori se înconjura cu prieteni pe care el îi ținea între cei dinții frunțași, dar care, în realitate, nu se bucurau de prea multă stimă și simpatie. Impresia ce i-o lăsa cineva într-o anumită clipă, printr-un gest, printr-o privire ori ținută a trupului, era pentru el, de cele mai multe ori, hotărîtoare, și rar se putea smulge din greșeala în care a căzut. Nu se ferea nimeni de prietenia lui : de oamenii bogați, și mai ales de aceia care, din clipă-n clipă, pot ajunge tot mai grei de aur, nu se ferește nimeni. Și totuși era înconjurat, de cele mai multe ori, de advocați ca bătrînul Poplăcean, candidatul Voicu, ori alte asemenea tipuri.

Rămaseră în el multe laturi ale ridicolului, care însoțește, fatal, pe toți oamenii care și-au întrerupt educația, dacă aceștia nu-s niște înteligențe deosebite. Astfel, de cînd «Arhanghelii» deveni renumită, notarul Rodean căpătă parcă altă înfățișare, alt umblet, altă voce și alte priviri, care schimbări toate n-aveau altă datorie decît să crească importanța directorului de la «Arhanghelii». Schimbările acestea îl prindeau cu atît mai rău cu cît trupul lui de uriaș nu era potrivit pentru nici o sfortare de mimică, ci pentru o liniște și seriozitate cît mai mari. Astfel, el ajunsese să fie mai impunător sătenilor, cărora se arăta grav și serios, aspru, cum și era într-adevăr, decît orașenilor, pentru care învățase o mulțime de poze. Două-trei familii din oraș se ținură mereu departe de directorul «Arhanghelilor».

Cei mai mulți se bucurau însă de prietenia lui, și, în public, niciodată nu făcuseră chestie vrednică de discutat din partea notarului Iosif Rodean, pînă în ziua cînd văzura mai întîi pe Marina, pe notărășita, înțolită ca o cu-

coană. Atunci, la cafea, prietenii directorului se împărțiră în două tabere.

— A făcut foarte rău că s-a părăsit portul original, ziceau unii.

— Îi stă mai bine așa ! Dacă cineva a intrat într-o nouă clasă socială, las' să fie intrarea completă ! afirmau alții.

Adevărul e că Marina nu se lăsase mult îmbiată din partea notarului ca să-și schimbe portul. De când mergea bine «Arhanghelii», de când trăia în belșug, ea începuse să judece altfel viața. De o parte, notarul nu mai striga la dînsa, nu-i mai speria copiii ; de altă parte, domni mulți începură să se învîrtă în casa lor ; ea putu gusta, tot mai în tihnă, bucuriile, prerogativele unei notărășite bogate. Apoi, de cînd se îmbunătățiseră și alte mine în Valeni, femeile din sat purtau haine tot mai scumpe, așa că, în curînd, două-trei femei nu se lăsau niciodată în urma Marinei la scumpetea și bogăția costumelor.

Adevărat că la început se simțea destul de stînjenită în mers și mișcări de hainele cele nouă. Simți un răstimp chiar un fel de rușinare : glasul cel mai adînc din ea îi spunea că nu i se cade să poarte astfel de toalete. Dar încetul pe-ncetul se obișnuie, se simțea bine în noua-i condiție, căci îi părea că numai acum e cu adevărat notărășită.

Înainte cu trei ani se descoperise, din nou, mult aur slobod la «Arhanghelii». Atunci, un medic tînăr din oraș peți pe domnișoara Rodean cea mai mare, pe Maria. Notarul, deși nu-i plăcu de omul acesta blond ca un german, cu ochii albaștri, care trăia foarte retras, totuși își mărită, cu multă satisfacție, fata după el. Cînd se zvonii de zestrea ce-o căpătase Mărioara, orașenii se prîviră uimiți, și, multă vreme, cele patruzeci de mii fură subiectul celor mai multe discuții, Iosif Rodean crescua mult în considerația lor, și nu era familie în oraș acum care să nu-l vadă bucuros.

Zestrea Mariei apucă pe mîină bună, de altfel. Doctorul Ilie Vraciu se mută degrabă într-un oraș mai mare, și

din an în an adăoga la cele patruzeci de mii. De la cununia Mariei, «Arhanghelii» se tot îmbunătățiră. Patruzeci, apoi șazeci, mai pe urmă șaptezeci de băieși muncceau, ziua-noaptea, în sînul Corăbioarei. Se afla mereu și aur slobod, iar vîna din galeria cea nouă se tot îngroșa. Și cei mai necredincioși dintre vălenari credeau acum că norocul lui Iosif Rodean a prins rădăcini adînci. Tot mai mulți se îmbulzeau să aibă de-a face, ori în ce chip, cu «Arhanghelii»: ca băieși, ca străji, ori ca mînători cu calul, ori cu boii. Nicăiri nu e mai adevărată zicătoarea: «Cine umblă cu miere își linge degetele» decît în viața băieșilor. Vălenarii înconjurau cu stimă tot mai mare pe directorul Rodean, ba, de la o vreme, unii începură să creadă că are cine știe ce legături cu puteri ascunse, cu Vîlva Băilor, ori chiar cu diavolul.

Dacă băieșii credeau acum în norocul lui Iosif Rodean, acesta nici nu mai vedea în viitor decît saci cu galbeni. Era atît de încredințat că nu se va mai isprăvi aurul din «Arhanghelii», încît nici nu mai avea decît un singur gînd: cum să scoată aur și mai mult și cum să-și înzestreze fetele, încît să se vorbească în jurul întreg de directorul de la «Arhanghelii». Erau clipe cînd se gîndea că de el va vorbi odată țara întregă. Și se pare că asemenea clipe se urmau tot mai adesea, căci de multe ori se uita provocător la oameni care nu l-au mai văzut nici odată, ca și cînd ar fi voit să le zică: «Cum se face de nu mă salutați? Nu știți că-s directorul de la „Arhanghelii“?»

Încrederea tot mai oarbă în mina asta și dorința de-a atrage tot mai mult admirația altora asupra sa erau două patimi care creșteau în el aproape zi de zi; erau aproape singurele simțiminte ce-i umpleau sufletul. De mult se tot gîndea să demisioneze din postul de notar, dar credința că ar scădea în considerația oamenilor îl tot reținea și-l făcea să poarte mai departe slujba asta, pentru care nu mai avea nici o atragere.

Abia acum doi ani, cînd începu să bată o nouă galerie în «Arhanghelii», care să meargă paralel cu cea dintîi, se hotărî să-și deie demisia.

Sara sosi foarte bine dispus de la «Arhanghelii». Cele dintîi împuşcături bubuiră în stîncă neîncepută, și cîntecul acesta îi cutremură sufletul, îi păru semnalul celei mai desăvîrșite învingeri. Se simțea mare și puternic, ca un general care vede prin ocean cum feciorii lui au înconjurat de toate părțile oștirea dușmană, pentru care nu mai rămîne nici o mîntuire. În cuvinte puține talmăci femeii noile lucrări ; îi vorbi de alte patru «șteampuri» sau pive, pe care va trebui să le ridice cît mai în grabă. Atunci întră un pîrgar de la primărie și-i puse pe masă un teanc de scrisori.

În cea dintîi pe care o desfăcu i se cerea să trimită, în douăzeci și patru de ceasuri, socotelile comunei, sub pedeapsă de una sută zloți, căci era a treia provocare. Iosif Rodean, îndată ce o citi, o puse peste vrăful de scrisori, le izbi în mijlocul casei, luă o coală de hîrtie și numai decît își scris demisia.

— Du-te-n cancelarie, strigă el pîrgarului arătîndu-i scrisorile risipite, și cu zdrențe de-astea mie să nu-mi mai întri în casă ! Ai înțales ?

— La poruncă, domnule director, răspunse palid pîrgarul, adunînd repede hîrțile și ieșind.

Marina îl privi un răstimp în tăcere, apoi îi zise :

— Ce faci ?

— Ce trebuia să fac demult. Nu mai vreau să atîrn de toți sărintocii, de toți vîntură-țară, răspunse Iosif Rodean, împăturind coala de hîrtie.

— Te lași de slujbă ? întrebă femeia pălînd.

— Nu pricepi atîta lucru ? făcu notarul rotindu-i o păreche de ochi suri.

— Faci rău, Iosife, faci rău, începu Marina. Oricît aduce de puțin notărașia, în vreme de primejdie...

— Ce vreme de primejdie ? o întrerupse notarul cu mînie.

- «Arhanghelii» poate n-or fi tot bogată...
 — Prostii ! curat prostii ! Ce-ai visat azi-noapte ? Întrebă bărbatul zîmbind acum.
 — Nu-s prostii, Iosife ! Noi știm că băile o vreme sînt bune, apoi deodată aurul se ascunde. Și-n vreme de primejdii...

Bărbatul sări de pe scaun și, privind-o cu furie, începu să-i răcnească ca în anii dinții :

— Eu o să-ți spun de ce ții tu la slujba asta ticăloasă ! Da, îți spun ! Crezi că nu vei mai fi doamnă așa de mare ca pîn-acum ! Nu ! Nu tăgădui, că te cunosc ! Dar vino să-ți arăt ! — El o luă cu putere de braț și o duse la fereastră ; locuiau pe-atunci în casa nouă, care abia în anul acela fusese terminată — Vezi satul ăsta ? o întrebă Iosif zguduind-o. E al meu întreg, îi bag în buzunar pe toți vălenarii, cu băițele lor cu tot ! Vezi drumurile, potecile pe colnice ? Toate trag, toate se-nfîlesc la mine în curte ! Da, privește oriîncătrău vei voi ! Peste foarte puțin timp nime nu va putea trece între Corăbioara și muntele Vlădenilor fără ca să fi călcat pragul curții mele. Voi fi tot mai temut, tot mai puternic. Ce-mi pasă mie de-o zdreanță de slujbă ?

El tăcu, respirînd din adînc. Vorbise mai mult pentru sine decît pentru nevastă. Căci lui îi tot părea că n-ar mai rămîne domn atît de mare dacă nu va mai fi notar și află, fără să-și deie sama, foarte potrivită clipa asta de mînie ca să-și alunge gîndurile ce-l tulburaseră atîta vreme, să le alunge departe, să nu se mai întoarcă niciodată. El se simți, într-adevăr, mai conștiu de puterea sa după izbucnirea asta de mînie.

Marina Vorbise din convingere : ea se temea într-adevăr de pasul ce-l făcuse notarul, fiindcă în ea rămăseseră mai puternic simțul realității, și ea știa, din pățaniile bătrînilor, că de multe ori băile de aur cele mai bune lăsaseră săraci lipiți pe proprietari.

— Fă cum vrei... zise ea cu durere și ieși.

— Nici că mi-a trecut prin gând să fac altfel ! strigă în urma ei, încă mînios, Iosif Rodean.

În ziua următoare avusese întîiul schimb de vorbe aspre pentru gangul acesta nou cu primarul Cornean și mai ales cu Pruncul. Celalalt societar, Ungurean, afla de foarte bun tot ce făcea notarul. Dar tovarășii cei doi nu fuseseră la «Arhanghelii» cînd detunară cele dintîi împușcături la noua lucrare. În ziua următoare însă se duseră, cercetară cu de-amănuntul bucățile sfărîmate, stîncă din care erau rupte și își făcură în grabă aceeași convingere.

— Locul nu e nimerit ales de unde începem, zise Pruncul.

— Așa cred și eu, dar ce să facem ? întrebă Cornean.

— Să-i spunem directorului. Aici aruncăm banii de-a geaba.

— Putem să-i spunem, dar cred că nu folosim nimic, zise cu silă Cornean. Știi ce credință are ! Îi pare că nimeni nu se pricepe la băit ca el.

— Asta s-o facă pe socoteala dumnealui, dar aici sîntem și noi în joc, zise Pruncul. O să-i spun eu încă azi. E o prostie să bați în zadar cremenea asta.

Încă în după-amiaza aceea îl aflară pe Rodean, dar el nu voi să audă de nici o schimbare.

— O să vedeți că vă înavuțesc și fără voia voastră ! zise Iosif Rodean.

— Ar fi bine să ne gândim, domnule director, că, uneori, băile înghit averi foarte mari, zise Pruncul.

— Așa ? Ți-e frică de sărăcie ? Foarte bine ! Ieși din tovarășie și rămii bogat ! Cine te oprește ? răspunse înfuriat notarul.

Cei doi societari ieșiră, cu fețele-n pămînt, ca opăriți. Înțeleseră că nu era de glumit cu omul acesta. Ori țin cu el și merg alături la pierdere sau cîștig, cum se va nimeri, ori trebuie să părăsească «Arhanghelii». De lucrarea cea nouă se temeau, dar mina asta n-ar fi pără-

sit-o cu punerea capului. Nu era de lepădat un izvor de aur care aducea patru-cinci sute de zloți la săptămîna de pe două acții.

De-atunci se tăiaseră la trei sute de metri în galeria cea nouă, de vîna de aur nu dăduseră încă, dar cei doi societari nu mai ziseră nici o vorbă împotriva lucrării. De-o parte, vîna din gangul mai vechi se tot îngroșa, aurul se vedea presărat tot mai des pe ea, și astfel cheltuielile lucrării celei nouă le suportau cu ușurință ; de altă parte, se temeau de mînia notarului. De la o vreme, încrederea oarbă ce o avea Iosif Rodean în viitorul băii îl convinse și pe Cornean că într-adevăr aurul de la «Arhanghelii» nu va mai săca în veci. Numai Pruncul cocea în el : lui îi părea rău după banii ce-i zvîrlea, îi părea că-i rupe din trupul său.

În Văleni veni notar nou, dar erau destui care îi mai ziseră, pînă tîrziu, și lui Rodean : «Domnule notar», pe lîngă numirea cu mult mai deasă : «Domnule director». Venirea notarului Popescu nu stîrni nici o vîlvă în Văleni. Mulți nici nu-l luară în samă : furnicarea ce-o trimite aurul stăpînea tot mai tare viața vălenarilor. Faptul că notarul cel nou nu prea fu luat în samă îl umplu de bucurie pe directorul de la «Arhanghelii» și i-l făcu numaidecît simpatic. Vorbea cu el cu prietenie, c-un aer de protector, care de multe ori ar fi putut jigni adînc pe alt om în locul lui Popescu. Dar omul acesta zîmbea mereu din ochii lui verzi, orice spunea notarul, rîdea de glumele lui cele mai proaste și trecea cu ușurință peste aluziile ce le făcea Iosif Rodean la multele mizerii ale vieții de notar. De multe ori directorul de la «Arhanghelii» se simțea jignit că nu-l poate rani cu nimic pe Popescu ; părea că are de-a face c-un pește luciu, ce-i scăpa mereu din mîni. Dar nu se putea mînia pe notarul cel nou, care, se părea, nu-și dădea nici el însuși vreo importanță, ci se simțea fericit că poate fi alături de Iosif Rodean.

La început notarul pensionat credea că Popescu rabdă orice umilire fiindcă are de gând să-i ajungă ginere. Ar fi fost foarte satisfăcut să fi avut Popescu intenția asta, să fi venit într-o zi la el și să-i ceară vreo fată. Iar el să-i fi răspuns: «Domnule Popescu, mi se pare că ai greșit adresa. Eu nu mai sînt notar!» Gîndul acestui refuz îi făcu multe clipe de fericire. Dar notarul cel nou nu-i ceru nici o fată, nu arată prin nici un semn că ar avea astfel de gînduri. Atunci Iosif Rodean se mulțumi cu convingerea că omul ăsta îi simte puterea, îi simte superioritatea și de-aceia îi zîmbește mereu, și Popescu îi rămase mereu simpatic.

Îl invitase, deci, cu multă prietenie la logodna Eugeniei și a Octaviei, înainte de Paștele anului acestuia, prin martie.

Logodna celor două fete venise, ca și căsătoria celei dintîi, în urma unei îmbunătățiri și mai neașteptate a «Arhanghelilor». Vîna de aur, care se îngroșa mereu, într-o zi, după trei împușcături, apărură deodată galbenă ca și cînd ar fi vărsat cineva pe ea făină de porumb. Vestea asta se răspîndi repede.

Iosif Rodean, la logodna celor două fete, făcu un adevărat ospăț. Scrisese fetei celei mai mici, Elenuței, că vine după ea în Viena s-o aducă la logodna surorilor, dar Elenuța îi răspunse, telegrafiindu-i, că nu va putea veni sub nici o împrejurare, fiind cam bolnavă. Notarul îi telegrafie lui Ghiță să vină și el, dar tînărul îi răspunse că se află în fața unui examen foarte important și nu-i stă în putință să-i împlinească porunca.

Și fratele și sora doreau de altfel fericirea cea mai deplină surorilor. Dar cu dorința aceasta notarul nu fu mulțumit, el pufnea mereu pe nări, pînă ce puterea vinului îl făcu să treacă deodată într-o veselie mare.

Elenuța nu era bolnavă, Ghiță avea să deie un examen, dar numai prin iunie. Însă ei nu veneau bucurosi acasă, mai ales cînd știau că vor fi petrecanii.

Întreagă familia lui Iosif Rodean era alcătuită într-un chip foarte ciudat. El însuși se apropia de tipul omului pe jumătate cultivat, dar care, îmbogățit pe ne-

așteptate — ajuns, tot astfel, în societate, — își păra-sește credințele și datinele părinților, fără ca să-i reu-sească, în același timp, să se adapteze noului mediu în care a intrat. Nici credințele, nici convingerile, nici pre-ocupările omului cult nu-l atingeau decât în treacăt, nu le înțelegea decât la suprafață, ca pe niște lucruri de foarte puțină însemnătate. Dar, ca toți oamenii aceștia dezrădăcinați brusc dintr-un mediu și aruncați spre altul, Iosif Rodean era condus de câteva simțiminte egoiste, puternice și, mai ales, avea o putere de voință uriașă, care îl ținea la suprafață și făcea să fie considerat de alții. Astfel, el discuta ceasuri întregi tot felul de chestii, politice mai ales, în unele clipe era naționalistul cel mai înfocat, dar, terminînd discuția, se ștergea orice urmă de impresie mai adîncă ce i-ar fi lăsat în suflet aceste discuții. Simțea că pentru el toate acestea-s fleacuri, lucruri fără importanță, care pot să fie ori nu. Nu se încălzea sincer, adînc, pentru nimic ce nu era în legătură cu viitorul de aur ce i-l arăta «Arhanghelii». Însă în dorința de-a aduna tot mai multe bogății și în dorința, tot așa, dacă nu mai mare decât cea dintîi, de-a atrage atenția oamenilor asupra sa, de-a face «furoare», se cu-prindea ființa lui întreagă. În aceste două patimi își scâldea, c-un mare deliciu, mintea și inima ; și voința lui, cînd era vorba de aceste două patimi, era tare ca fierul. Ca și cînd aceste două simțiminte l-ar lega cu două funii puternice, dintre care dacă numai una ar plezni, din el întreg s-ar alege hîrburi, ca dintr-un vas de pămînt izbit de-o stîncă.

La aceste două patimi se mai putea adăoga, mai ales de-o vreme încoace, plăcerea de-a se hrăni din belșug. Căpătase un apetit îngrozitor, așa că slujnicele lui spu-neau adevărate minuni despre ce poate înghiți stăpînul lor.

Ca cei mai mulți de felul lui, nu avea o convingere superioară asupra vieții ; ori pentru faptul că sufletul lui era prea sărac pentru o astfel de convingere, ori pentru că o concepție mai naltă îi ridică totdeauna multe stavili în căile mai puțin corecte ale vieții, și el

nu voia să știe de nici o piedecă. El era, în aceeași vreme, și vînat, și vînător. Patimile îl vînau pe el, și el vîna aurul, și tot mai uimiți erau cei ce veneau în atingere cu el. Cu tot belșugul, deci, viața lui nu se putea numi defel liniștită. Dar lipsa unui ideal superior nu l-a pîs vreodată pe gînduri, nici nu l-a făcut nefericit. Dimpotrivă, continua înfrigurare îi făcea plăcere, din ea se hrănea. Și chiar neliniștea asta nu se putea cunoaște decît foarte rar pe fața lui. Aceasta, de obicei, era nemîșcată. Înfrigurarea ce-l stăpînea se putea citi numai din ochii lui, care ardeau necurmat; și poate că urmarea acestei stări sufletești să fi fost și vocea lui puternică, aspră, mînia lui grabnică.

Rămase însă în toată vremea om destul de cinstit. Furtul nu-l putea suferi nici acum; a se bucura de ceva ce-i al altuia nici nu-i trecea prin gînd. Cu minerii vorbea omeneste, afară de clipele lui de mînie. Dar atunci nu alegea oamenii, vorbea brutal cu toată lumea.

Cu un astfel de fond sufletesc, convorbirile lui aveau un cerc foarte strîmt cînd era în sînul familiei sau cu minerii: aurul, «Arhanghelii», care însemna parcă tot aur, era centrul tuturor conversațiilor lui și ale vălenarilor.

Nevastă-sa, Marina, se apropia de tipul țărancei care ajunge boieroaică. Începuse cu sfială căsnicia, c-un fel de rușinare, nenorocită chiar, în vremea cît se mai gîndise la iubitul ei din fetie, după care împușcase notarul. Apoi, în vremea de muncă și cheltuială zadarnică, se simți nenorocită, ca să învie cu atît mai strălucit cînd roata norocului începu să-și schimbe mersul. Ea se bucură cu toată lăcomia și de belșugul și de domnia ce dase peste ea. Dar convingerea că-i boieroaică n-o oprea, cîtuși de puțin, de la lucru. În privința aceasta rămăsese și acum țărancă, de pe vremea cînd în Văleni femeile încă mai erau obișnuite cu economia. Se scula cu noaptea-n cap, și toată ziua, cu mînecele sufulcate, alerga după trebi, ca și o slujnică de-a ei. Îi rămăsese credința copilăriei, credința în biserică și visuri, și era stăpînită mereu de teama care nu iese niciodată cu totul

din sufletul adevăraților țărani, nici cînd sînt în situațiile cele mai bune, că, într-o zi sau alta, se poate întîmpla o nenorocire, după voia lui Dumnezeu. De aceea ea îndemna adeseori pe bărbat să facă feștani la băi, să meargă la biserică, și nu arareori avea să-i sufere izbucnirile lui de mînie pentru îndemnurile acestea.

Fata cea mai mare, Maria, măritată după doctorul Vraciu, fusese abia un an la școală la oraș; ea se depărtase din casa părinților pe cînd belșugul abia începea să se ivească. Deși căpătase o zestre așa de mare — Iosif Rodean, pe vremea aceea, avea încă datorii de plată, locuia în casele socrului său, și cruța banii cu patimă, — Maria își formase caracterul abia după ce se măritase, și nimerind un om foarte cumsecade, ea trăia în liniște și mulțumită, bucuroasă de lumea nouă în care întrase.

Eugenia și Octavia crescuseră în anii de belșug și, cum și ele n-avuseseră o creștere prea aleasă, ajunseră două zvăpăiate, care îmbrăcau pe zi cîte trei toalete. Iosif Rodean nu le lăsa nici pe ele să rămînă multă vreme în străini. Pe-atunci obișnuia să-i zică Marinei: «Muierea să fie avută și frumoasă! Nu-i pentru ea cartea!»

Și fetele fură foarte bucuroase să rămînă acasă, unde toate micile prostii le erau îngăduite și de unde puteau, în fiecare zi, să meargă la oraș. Purtarea lor n-avea cine să o supravegheze. Notarul avea un singur gînd: să le adune zestre cît mai mare, iar mama lor nu prea îndrăznea să facă observări «domnișoarelor», cum se întîmplă de obicei cu toate mamele țărance care au copii domni și care nu-s înzestrate c-o inteligență deosebită. Apoi mai credea că poate pentru niște domnișoare așa se cuvine: să aibă și cal de călărit, și costum de vînătoare, și toalete peste toalete.

Eugenia și Octavia erau adevărate surori, cu aceleași gînduri, cu aceleași dorințe. Ele simpatizau mai ales cu tatăl lor; față de Marina se purtau cu o abia întrezărită desconsiderare. Peste tot se simțeau independente,

și în aceasta își aflau cea mai mare fericire. Roiuri de tineri le înconjurau pe la petreceri.

Cînd ajunse Elenuța fată de școală, notarul Iosif Ro-dean se hotărî, deodată, s-o poarte prin toate școlile. Ca orice om ce nu are o credință hotărîtă, convingerile lui se schimbau neconținut, și-acum zise Marinei : «Par-tide strălucite fac fetele cu o cultură completă, dacă mai au și o zestre frumoasă».

Citise undeva părerea asta, se născuse în capul lui, ori avea gînduri mari cu Elenuța, destul că de la vîrsta de șapte ani pînă la șaisprezece, fata cea mai mică cres-cuse mai mult între străini decît acasă. În Văleni se simțea și ea străină, și surorile se simțeau străine față de ea. Marina se purta însă cu un deosebit respect față de Elenuța, fie pentru că se făcuse domnișoară mare nu subt ochii ei, fie că purtarea fetei celei mici nu sămăna defel cu a celor două mai mari. Elenuța era tăcută, blîndă, nu-și cerea niciodată toaleta nouă, vorbea prie-teneste cu slujnicele, cu toată lumea, mergea bucuros la biserică, îi plăcea să citească cu ziua de cap, ceea ce pentru țaranca Marina, care abia își iscălea numele, în-semna foarte mult și o umplea de uimire și de-un fel de venerație.

Petrecerea aceasta îndelungată între străini ; expe-riența destul de bogată dobîndită prin multe orașe, la o vîrstă încă fragedă ; observările continue asupra oa-menilor și împrejurărilor nouă o făcură să se gîndească încă de tînără. Viața, pentru ea, era cu mult mai largă decît pentru surorile sale.

Ceea ce-i spusese clericului Murășanu, c-a citit puțin, fusese numai o apucătură nevinovată ca să-i facă tînărului o plăcere și ca, trimițîndu-i și alte cărți, să continue a ține o legătură cu clericul, care-i era tot mai simpatic. Ea citise prea mult poate, și o mare parte din posomorîrea ce simțea în fața vieții, și care la vîrsta ei nu prea era firească, îi putea veni din aceasta. E adevă-rat că cititul îndelungat, mai ales fără controlul cuve-nit, are de multe ori și urmări rele, dar, iarăși, e foarte

adevărat că, fără îndeletnicirea asta, oricît ar umbla cineva la școală, rămîne cu un cerc de vedere foarte strîmt.

Cercul acesta de vedere la Elenuța era larg, dar era încă tulbure. De multe ori din bagajul de cunoștințe și simțiminte ce se grămădește în anii tinereții numai mai tîrziu se desprinde cîte-o stea luminoasă.

Așa confuz cum îi era sufletul, totuși simți îndată că viața asta curat materială ce curgea în casa lor nu-i era simpatică, și astfel nu se dorea acasă.

«Ghiță este Elenuța, mai bătrîn cu unsprezece ani», astfel obișnuia să se caracterizeze însuși universitarul Gheorghe Rodean. Din «bătrîmeța» aceasta izvoră faptul că, în toată familia, singur Ghiță avea o idee mai completă despre starea financiară a lui Iosif Rodean. În vacanțe el observa totul, se informa de aproape despre plățile ce se fac, despre aurul cîștigat; avu chiar cutezanța să se informeze despre polițele ce le mai avea notarul Iosif Rodean. La universitate cerea, din lună în lună, deslușiri de la tatăl său despre «Arhanghelii». Avea un caiet întreg presărat cu notițe. Tatăl său s-ar fi îngrozit dacă, privind în caietul acela, ar fi văzut însemnate și cheltuielile lui din anii cei răi, pe care el le uitase demult. Aproximativ erau induse aici plățile săptămînale ale băieșilor, ale străjilor, ale hocmanilor, cheltuielile «mînatului», pînă și reparațiile ce se făceau destul de des și care puteau să-i ajungă la cunoștință.

Și tot ce privea «Arhanghelii» putea să afle ușor de la tatăl său, căci notarul se simțea foarte măgulit că feciorul se interesează așa de mult de mina asta. Îl aviza de cîte ori aflau aur slobod, îi făcea cunoscut numărul kilogramelor, al funțiilor și chiar al gramelor. Cînd era acasă, tînărul supraveghea de aproape măsurarea și se convinse repede că tatăl său nu-i ascundea nimic.

Dar Ghiță, îndată ce începu să se ridice student mare, băgă de samă că tatăl său nu ține nici o socoteală de «intrate și ieșite». Tînărul avea mare aplicare spre matematici, dar notițele nu și le făcea din pasiunea asta. El băgă de samă, încă de prin clasa a opta de liceu, că tatăl

său ar putea foarte ușor să se prăbușească într-o prăpastie, fără ca să știe.

Și, după socotelile lui, pe care și le încheiase mai pe urmă în vacanța Paștilor din anul acesta, averea directorului de la «Arhanghelii» nu era chiar așa de considerabilă după cum o credeau cu toții, și chiar însuși notarul. Galeria cea nouă, mai ales, înghițea o groază de bani. Adevărat că despre asta se plîngea uneori și notarul, dar el o făcea mai mult cu scopul să taie gustul prietenilor de-a se dori societari la «Arhanghelii». Apoi, oricît și-ar fi cunoscut cheltuielile enorme, el nu le lua în seamă, fiindcă vedea viitorul tot mai strălucit îndată ce vor nimeri vîna de aur și în gangul nou. Și asta nu o credea, o știa.

În vacanța asta Ghiță se gîndi la măritatul celor două surori, își făcu o mică socoată cu zestre, cu mobilă, cu trusou, și ce mai rămînea nu era o avere de invidiat. El căzu chiar pe gînduri după ce vorbi cu Pruncul, care se arăta și el foarte neîncrezător față de gangul cel nou. Era adevărat însă că vîna de aur din galeria cea veche se îmbunătățise ca niciodată, și se putea cu ușurință să fie tot mai bogată. Astfel, gîndurile lui se împrăștiară.

Iosif Rodean ținea mult la feciorul său, chiar pentru că se interesa mereu de rezultate. Dar nu-și putea explica nicidecum purtarea lui Ghiță : nu se însuflețea pentru noile îmbunătățiri, nu-i scrisese o singură dată o scrisoare triumfătoare privitor la «Arhanghelii». Chiar acasă numai rezultatele îl interesau. Îndată ce începea tatăl său să vorbească despre lucrări nouă, despre mijloace mai potrivite pentru alesul aurului, ori pentru spargerea stîncii, îndată ce se lăsa răpit de nădejtile viitorului, Ghiță se strecura încet pe ușă. În clipe de acelea totdeauna își afla ceva de lucru.

Directorul de la «Arhanghelii» era mîndru de Ghiță, totuși bucuria vieții lui o făceau cele două fete, logodite acum, Eugenia și Octavia. Cu ele putea vorbi în tihnă despre viitor : îl ascultau cu privirile înflăcărate și nu se grăbeau niciodată să-l părăsească.

În familia asta ciudată, ei trei se înțelegeau mai bine și ei purtau aproape toate discuțiile. Marina era veșnic cuprinsă prin curte, prin bucătărie; Elenuța, când era acasă, rămânea singuratecă în vreun colț de divan și citea; Ghiță făcea excursii, măsura, zicea că «face practică» pentru cariera lui de inginer. Adeseori o lua și pe Elenuța la hoinărit cu el, și atunci avea fata clipele cele mai bune din vacanțe.

De familia lor, de tatăl mai ales, vorbeau arareori fratele și sora. Prin via intuiție comună la amândoi, ei băgară de samă că, în toată desfășurarea vieții acesteia de belșug în casa lor, erau multe laturi de ridicol, pe care ei, în locul părinților, în locul lui Rodean mai ales, le-ar fi ocolit. Simțeau și pentru ce nu-i stă în putință lui Rodean să le înconjure. Cu inima strânsă de un fel de umilire și de regret, simțeau că dacă tatăl lor ar fi un om cu adevărat cult, ar evita multe apucături ridicole. Într-o astfel de stare sufletească va fi fost Ghiță când zisese, după ce notarul poruncise birtășului să desfunde butoaiile pe socoteala lui: «E un gest și acesta! Adevărat că eu nu l-aș fi făcut.»

XV

Abia trecu o săptămână de la depărtarea celor trei universitari din Văleni, când într-o sară sosi un cursor cu două telegrame, una pentru Ionuț Ungurean, alta pentru Gheorghe Pruncul, societari de la «Arhanghelii». Telegrama ce o desfăcu Ungurean era: «Patru sute telegrafic, dacă nu, mă împușc!» Bădicul Ionuț, încă nainte de-a desface telegrama, zise cursorului:

— Mă prind pe orice că iar e de la ficiorul meu!

Cursorul ridică din umeri, privind obosit. Venise într-un răsuflăt din oraș. Bădicul nu fu surprins, căci de vreo opt ani se obișnuise cu telegramele. Dar când citi «patru sute», nu se putu stăpîni să nu zică:

— O, de te-ar mai lua și dracul !

Chemă numaidecît pe femeie și-i arătă hîrtia de pe masă. Nevasta lui nu știa citi, dar cunoștea pecetea roșie și se făcu deodată palidă.

— Dar e numai o săptămînă de cînd s-a dus, și i-ai dat două sute bune, zise ea cu uimire.

— I-am dat trei, nu două, zise cu durere Ionuț, plecîndu-și capul în piept.

— Parcă ne-a fost înțălesul să-i dai numai două...

— Înțălesul ! făcu mînios bădicul. Parcă am putut scăpa de el ?! Parcă te poți apăra de-un tîlhar ca el ?!

— Rău ai făcut, bărbate, tare rău ai făcut ! Și două îi erau prea multe, începu femeia apropiindu-se și privind hîrtia de pe masă. Eu zic să nu-i trimiți nici un ban. Cu ce-a avut, putea trăi două luni de zile. Acum rabde !

— Dar cum să trăiască fără bani în vavilonul acela, femeie ? Cine-l cunoaște, cine-l ajută ? Crezi că poate lua împrumut de undeva ? Rămîne-n uliță, pieritor de foame. Acolo nu-i ca într-un sat, să mergi la un pretin să te împrumute !

Bădicul Ionuț vorbi c-un fel de satisfacție, simțindu-și superioritatea față de femeie. Deși îi vorbise așa aproape în fiecare lună, mai ales în anii din urmă, lui i se părea că-i spune un lucru nou și o privea c-un fel de batjocoră.

— Nu se prăpădește, nu-ți fie frică ! Trăbă să se învețe odată a cruța, zise femeia, pîrînd că nu-i ia în samă privirile. Tu-l înveți rău, și ai să te căiești odată !

— Dar vrei să se puște ? o întrebă cu minie bădicul.

— Nu se pușcă, n-ai teamă ! A mai amenințat el cu asta, răspunse femeia. Apoi, întorcîndu-se repede spre cursor, îi strecură un ban alb în mîină și-i zise : Dumneata poți merge, bade Andrei, te-apucă noaptea.

Societarul cel pîntecos de la «Arhanghelii» se albi ca păretele și abia putu zice :

— Nu, rămîi, Andrei. Nu te duce ! și el ieși numai-decît în curte și coborî în pivniță.

Femeia înțelese c-a vorbit în zadar.

— Copilul ăsta ne sărăcește, zise ea cu durere. A mîncat pîn-acum o avere întreagă.

— Și mai rămîne de-o sută de ori pe-atîta, răspunse Andrei zîmbînd. Lasă, năcazul ăsta al dumneavoastră să mi-l tot dea Dumnezeu mie !

Cursorul era vesel : știa că dacă se coboară bădicul Ionuț în pivniță, îl cinstește c-un pahar de vin vechi ; iar cinstea asta i-o dă fiindcă totdeauna lui îi încredința bădicul banii care trebuiau trimiși telegrafic. Pentru acest mic serviciu, Andrei căpăta de la bădicul de la cinci pînă la zece zloți. Era om de încredere, și de multe ori îl scăpase «de glonț», în chipul acesta, pe universitarul Ungurean.

Ionuț Ungurean intră aducînd o cană cu vin și două pahare.

— Să-ți mai prinzi oleacă sufletul, Andrei, zise el punînd băutura pe masă și umplînd, din picioare, paharele.

— Mulțămim dumitale, domnule Ungurean, răspunse zîmbînd cursorul, apoi, luînd paharul în mînă : și Dumnezeu să dea noroc la «Arhanghelii» !

Apoi șezură amîndoi, și cursorul bău în tihnă : știa că pînă nu se gată vinul de pe masă, nu poate pleca.

Cînd zvîntară și cel din urmă pahar, bădicul Ionuț se ridică aprins la față, trecu într-o cameră vecină, zurui din chei și deschise ușa de la o cassă-de-fier. Veni apoi și-i numără patru bilete de cîte o sută, iar unul de zece i-l puse deoparte.

— Dar ăștia vor fi cei din urmă ce-i mai trimit, zise bădicul, ca și cînd și-ar fi continuat tare gîndurile ce-i umblau prin cap.

Cursorul zîmbi, le dori noapte-bună și ieși. Femeia tăcea într-un colț, aplecată pe-o cusătură. Ionuț se plimbă de cîteva ori prin casă, iritat că nevasta nu-i mai zice nimic, apoi deodată izbucni cu mînie :

— Să nu-l fi făcut dacă-ți pare rău să-i dai bani !

Dar femeia se păru că nici nu-l aude. Cosea mai de parte. Un răstimp bădicul se plimbă iar, în vreme ce fața i se umflă parcă tot mai tare.

— Cum să-l las pe drumuri?! îi strigă apoi, oprindu-se iar. Și dup-un lung interval de plimbare: Țala se pușcă! Las', că-l cunosc eu! îi zberă din nou, acum aproape de ureche.

Femeia țipă, sări de pe scaun și, ieșind pe ușă, zise:

— Uf! Cum m-am săturat de voi! De m-ar trăzni Dumnezeu!

— De te-ar trăzni, n-ar fi mare pagubă! răcni bădicul cît putu de tare în urma ei, apoi își luă pălăria și ieși la un vecin, să bea un pahar de vin.

Scena aceasta, aproape neschimbată, era obișnuită între ei de cîte ori universitarul cerea bani telegrafic. Cînd avizul nu venea prin sîrmă, ci în epistolă, se mai întîmpla, uneori, să nu-i trimită, ori nu atîția cîți cerea. Dar față de telegrama obișnuită, societarul de la «Arhanghelii» n-avea nici o putere de opunere. Depărtarea, haosul ce-i lăsa în cap capitala îl înfricau și era convins că cea mai mică întîrziere poate să descarce glonte în inima fiului său. Dar scenele acestea nu făceau trai rău între cei doi soți. Le uitau repede, și cînd se întorcea Ionuț «de la un pahar de vin», părea că nu se întîmplase nimic între soț și soție.

Mînia ține mult numai în lipsă, în sărăcie; cînd e omul hodinit și cu traiul asigurat, mînia se risipește grabnic în vînt.

Cursorul Andrei se duse cu o telegramă și la Pruncul, dar aici nu fu omenit cu vin, și de data asta nu fu încredințat să ducă nici un ban la poștă. Luă un zlot pentru osteneală și-și făcu calea întoarsă. Feciorul îi trimisese o telegramă cu mult mai lungă decît Ungurean; el își motiva cererea spunînd că, dimpreună cu paltonul de primăvară, îi pieriseră, afară de zece zloți, toți banii într-o sală de cursuri.

Cînd citi vestea asta, tatăl său zîmbi cu răutate. Se părea că, într-adevăr, tînărul a trebuit să fie beat cînd

alesese motivul acesta, căci Pruncul ştia că feciorul său se nimerea foarte arareori în săli de cursuri. El înţelege numaidecît că minte şi că banii i-a tocat în vreun birt.

— Mai puţini, tot i-ai fi putut trimite, zise femeia întru târziu.

— Nu-i de lipsă. Cu zece zloţi poate încă trăi pîn' la sfîrşitul lunii, răspunse cu aceeaşi răutate Pruncul. Apoi, dup-un răstimp de tăcere, adăogă : Mi se pare că va ajunge, în loc de avocat, strajă la vro baie. Atîta e sfînt, că eu, dup-un an, n-am să-l mai cinstesc c-un singur ban. E mare de-acum, vadă şi hrănească-se !

Femeii i se strînse inima. De multe ori se mai arătase nemulţumit bărbatul său, dar niciodată înfăţişarea lui nu fusese atît de răutăcioasă ca acum. Şi nevasta ştia că dacă pe obrajii lui Pruncul se sapă părăuţe adînci, care rămîn nemîşcate şi peste care trece mereu un zîmbet palid, bărbatul său şi-a luat o hotărîre. Ea se simţea rănită adînc la gîndul că feciorul său, crescut domnişor, va ajunge să trăiască în rînd cu băieşii.

De altfel, simţimîntul acesta nu era străin nici de societarul Pruncul. El băgase demult de samă că feciorul lui e un om de nimic, care nu va face nici o ispravă la şcoală, dar se ruşina să-l aducă acasă. Apoi, feciorul lui nici nu cheltuia atîta cît Ungurean : de cele mai multe ori îşi petrecea pe banii acestuia. Pruncul nu cheltuia prea mult fiindcă nu avea de unde. El era mai setos de băutură decît Ungurean ; acestuia îi plăceau mai mult larma, cîntecul şi uimirea ce o stîrneau în jurul lui petrecaniile pe care le plătea.

Aşa şi în anul acesta. Încă de la gară Ungurean trimisese o telegramă la un prieten în capitală : «Dragă Vasilache ! Comandă, în numele meu, o cină cu şampanie pentru patruzeci de persoane. Vezi ş-adună băieţii. Să nu lipsească Pîrvu.» Iscălitura : «Arhanghelul Gavril».

Ghiţă cercă să-l oprească de la o prostie ca asta. Dar fu în zadar.

— Las', măi, să mai apuce o sfîrmitură şi şoarecii bisericii ! Or fi răbdat destul în vacanţa asta.

«Șoarecii bisericii» erau universitarii cărora nu le dădea mîna să-și facă cheltuieli cu atîtea drumuri pînă acasă și care, astfel, își petreceau sărbătorile în capitală. Pruncul era bun bucuros, știa că are numai șaptezeci de zloți în buzunar și n-avea să piardă, deci, mult. El își îmbrățișă colegul și-l sărută pe obraz.

— Trăiască arhanghelul Gavril !, strigă apoi, făcînd semn crîșmarului să le aducă o păreche.

Doisprezece tovarăși îi întîmpinară încă de la gară. Fură duși în triumf, în trăsuri, de-a dreptul la restaurantul «Splendid», unde Vasilache, aranjase cina într-o sală închiriată anume. La intrarea lui Ungurean, zeci de voci izbucniră în strigăte :

— Trăiască arhanghelul Gavril !

Apoi, după ce-i strînseră mîna și vorbiră puțin cu Pruncul și Ghiță Rodean, tinerii făcură grabnic cerc în jurul lui Ungurean și începură să cînte, pe-o melodie de marș, în patru voci, aceste versuri datorite lui Vasilache :

«Din munți coborîtor,
Arhanghelul Gavril
— Preaminunat copil —
Sosi mîntuitor !

Din galbini are scut,
Și platoșă din aur,
Întreg e un tezaur
Cum nu s-a mai văzut !

Veniți cu toți copii,
Genunchii să-i plecăm,
Osana ! să-i strigăm,
C-aduce zece mii.

În slavă să-l suim,
Apoi, pe brațe tari
De universitari,
Să simtă că-l iubim !»

Ei cântau, legănându-se mereu, ținându-se pe după cap, în vreme ce Ungurean, în mijlocul lor, cu fața radioasă, dădea tactul, tăind mereu cu dreapta prin aer.

După strofa din urmă, tinerii strinseră tot mai tare cercul în jurul lui Ungurean, cântând :

«Dați cercul tot mai strîmt...
Ușor să-l apucați,
În slavă-l ridicați...
Ura ! de la pămînt !»

Aici, îl înălțară pe brațe. Ungurean, strălucitor de fericire, balansa din brațe să-și țină echilibrul ; tinerii, neîntrerupînd nici pe-o clipă cântarea, își ridicară privirile spre el, grămădindu-se în cei ce-l țineau pe brațe.

«Ca soarele răsai
Și-n zări senine treci !
Coboară și-ți petreci,
Ne du cu tine-n rai !

Arhanghele Gavril,
Preaminunat copil,
Din zări coborîtor,
Ne vii mîntuitor.»

La versurile din urmă îl lăsară domol, și sala răsună de nesfîrșite urale. El, într-o clipă, le făcu semn cu mîna să se liniștească.

— Fraților, zise el cu fața strălucitoare, vă mulțumesc pentru cîntecul ce mi-ați arătat-o, pentru care, vă pot încredința, că și potrivnicul meu din cer mă invidiază. Vă rog, ocupați-vă locurile, să vedem ce bunătăți pot fi pe pămîntul ăsta nemernic !

Urale nouă izbucniră, și-n mare larmă universitarii șezură la masă. La dreapta lui Ungurean șezu Vasilache, la stînga lui Pruncul. Pînă ce ținu cîntarea. Ghiță Rodean se strecură afară. Era și obosit de drumul îndelungat și, apoi, știa că petrecania asta va ține pînă în zori. Dar lipsa lui nu se simți ; tinerii, în mare ve-

selie, se apucară să cineze. Sala era naltă, spațioasă, lumina electrică din candelabre o umplea de străluciri. Rîsul, veselia tinerilor o țineau într-un nesfîrșit clocot. Deși era cină cu șampanie, Vasilache comandase pentru început vin. Se mîncă, se bău cu veselie un răstimp. Apoi, Vasilache se ridică la dreapta arhanghelului Gavril. În sală se făcu deodată liniște, se auzi de cîteva ori «psst», și Vasilache, un tînăr mai vechi, trunchios, pătrat, își începu discursul :

— Doamnelor și domnilor ! Sînt clipe de bucurii neînțelese, de bucurii transcendente, cînd ni se pare că viața e un vast fluviu ce ne poartă pe undele-i saltărețe. Zenitul deasupra noastră e ca un ochi enorm de smarald ce-nflăcărează inimile cu armonii divine. Nu mai sîntem *humana gens*, ci *angelica*. Cerul și pămîntul parcă se topesc de vibrația efemeră a sufletelor noastre. Doamnelor și domnilor ! Am avut fericirea de-a saluta în mijlocul nostru pe sfințitul arhanghel Gavril, marele protector al lumii celor mici, al celor ce oarbează în întunerecul diafan și-s sătoși de-o rază violetă. A venit strălucitor de lumina nopților polare, ș-a binevoit a se umili și a rămînea în mijlocul piticilor, cînd pe el îl cheamau înălțimile Himalaii. Entuziasmul spectroscopic ce-l simțim nu-l putem descrie, decît poate să-l arătăm aplicînd razele Röntgen. Dar vom povesti urmașilor din generațiile viitoare lumina minții și puterea închipuirii ; emanații solare vor pluti peste veacurile viitoare și vor duce ale noastre urale de : «Vivat Ungurean ! Vivat arhanghelul Gavril !»

Și Ungurean, și ceilalți tineri îi întrerupseră des discursul lui Vasilache cu hohote de rîs, cu strigăte de «Bravo ! Trăiască !»

Acum uralele fură nesfîrșite și la adresa lui Ungurean, și a lui Vasilache. După ce se mai liniștiră, Ungurean îi șopti celui de la dreapta :

— Parc-ai mai slăbit, Vasilache.

— Nu, dimpotrivă ; dar s-aducem șampania.

Tot hazul acestui tînăr pătrat era că putea să ție vorbiri fără nici un înțeles, să împărecheze adjective cu

substantive care nicicînd n-au fost puse laolaltă. Ungurean, pentru calitatea asta, îl prețuia mult și, apoi, îi plăcea că Vasilache nu se obosea, să fi chefuit trei nopți în șir.

Dar acum abia băuse, abia începu să i se dezlege limba, și nu-i reuși să spună un toast care să-l uimească cu totul pe Ungurean. Pentru ca să poată vorbi curat, fără nici un înțeles, avea nevoie să înghită cel puțin doi litri de vin vechi. Poate din admirație, poate din preadesul contact, Ungurean începu să-l imiteze pe Vasilache în vorbirea fără șir. Dar și-l ținea mereu de măiestru, vedea că la perfecția lui Vasilache nu va putea ajunge niciodată și de aceea-i plăcea dacă putea auzi capodopere din gura prietenului său.

Vasilache era unul dintre universitarii care nu se prea grăbesc, care înțeleg că viața cea mai fericită e viața comodă. La aranjatul chefurilor nimeni nu se pricepea ca el și Ungurean. Îndată ce se aduse șampania, după cel dintîi pahar, Vasilache comandă un cîntec nou, apoi altul. Se aduseră cutii cu țigări, de-ajuns ca să aibă toți tinerii ăștia pe-o lună. Nourii de fum începeau să se nalțe prin larma tot mai mare.

Pruncul se îngrijea ca paharele să se ciocnească tot mai des. Ungurean îl îndemna pe Vasilache să se ridice mereu. Hohotele de rîs, uralele, cîntecele umpleau mereu sala. În răstimpuri, între tineri se încingeau discuții aprinse, pe care, la momentul suprem, Vasilache le liniștea cu-n toast.

Tîrziu, după miezul nopții, Ungurean își ținu discursul obișnuit, care însemna c-au ajuns la mijlocul petrecerii.

— M-am gîndit cu dragoste la voi, fraților, și mi-a fost dor să vă revăd. Acum, că v-am văzut, nu mai mă pot despărți de voi. Vestea nouă v-aduc, că pînă dimineață la opt nime nu se mișcă de-aici. Și-acum să-l auzim pe Pîrvu !

Pîrvu era un student în medicină în anul al treilea ; un băiat albineț, înalt, care își vedea binișor de carte, dar nu se ferea nici de chefuri. Era un cîntăreț cum nu

mai auzise Ungurean. Și el, de șase ani de cînd era la Universitate, cunoscuse mulți cîntăreți printre tinerii ce se perindaseră prin capitală.

Larma încetă acum, și Pîrvu își începu cîntecele.

Se aduse din nou mîncare și băutura, alte cutii cu țigări. Vasilache toasta în tot timpul cît nu cînta Pîrvu, și dimineața sosi în grabă.

Dacă Ungurean ar fi avut în buzunar numai cele trei sute ce i le-a dat tatăl său, n-ar fi avut cu ce plăti cheltuielile nopții acesteia. Dar cît ținu vacanța, tatăl său îi mai dădu destui bani, de care însă își uitase de-atunci.

Luîndu-se la brat, merse cu Pruncul la locuința acestuia.

Se întîmpla să doarmă de multe ori laolaltă, fie că se reîntorceau tîrziu de pe la chefuri și nu se simțeau în siguranță unul fără altul, fie că, obosiți, întrau în locuința ce le ieșea mai întîi în drum, dar de cele mai multe ori din simplul fapt că nu aveau decît o singură locuință. Cînd Ungurean, cînd Pruncul rămîneau pe drum pentru restanțele mari de chirie. La trei-patru luni se întîmpla ca nici unul să nu aibă locuință, pînă ce nu le soseau telegrafic bani de-acasă. În astfel de împrejurări se ajutau, așa că rămîneau pînă tîrziu prin cafenele ori se plimbau pe străzile orașului.

Tocară mulți bani acești doi vălenari prin locurile de petrecere ale capitalei. Rar lua o carte în mînă, dar și atunci o aruncau îndată cu dezgust. Erau clipe cînd se gîndeau mai serios la situația lor de studenți întîrziți, aveau uneori chiar mici remușcări, cînd totdeauna își propuneau să se puie pe-nvățat. Dar voința lor era slăbită, și mai ales veștile bune ce le primeau de-acasă despre «Arhanghelii» îi făceau să-și continue viața de chefuri și de somn.

Ungurean zicea de multe ori, cu năcaz : «Cine dracu-l mai pune pe tata să mă avizeze de fiecare îmbunătățire de la „Arhanghelii“ ?». Dar neplăcerea aceasta îi trecea repede, și după fiecare veste bună trăgea un nou chef.

Părinții-i avizau fiindcă în fața aurului cade de obicei orice judecată, orice considerație. Îi avizau fiindcă se simțeau fericiți, tari, neînvinși, și, ca să-și mărească bucuria, le împărțeau și lor veștile bune.

Astfel, cu timpul, cei doi tineri ajunseseră să se intereseze cu mult mai tare de «Arhanghelii» decât, de pildă, de sănătatea părinților, a fraților și surorilor. Nu era scrisoare în care să nu ceară amănunte despre sporul societății. În ei se strecură pe-ncetul convingerea că numai de «Arhanghelii» atîrnă fericirea ori nefericirea lor, că «Arhanghelii» li-i tată și mamă. Părinții lor puteau să moară: dacă rămînea mina mereu bună, cu partea ce-o au acolo vor putea trăi mereu în belșug și nu vor fi siliți să-și schimbe viața. «Arhanghelii» ajunse pentru ei soarele dătător de viață, la care își aținteau mereu privirile.

XVI

Cu cîteva zile nainte de Ispas, directorul de la «Arhanghelii» primi următoarea scrisoare de la doctorul Vraciu, ginerele său :

«Iubite socrule !

Mi-am scuzat o dată absența mea și a Mariei de la sărbătorile Paștilor. Țin să repet și acum că-mi pare nespuse de rău că n-am putut veni : petrecere de Paști ca-n Văleni nu s-a mai pomenit. Acum, de Ispas, vreau să dreg ce-am stricat atunci : voi veni dimpreună cu soția și... cu încă cineva ! Te avizez de la început că nu-i vreun pețitor la „Arhanghelii“, nu-i dintre oamenii care îți dau mereu roată, doar de-or putea ajunge părtași la societatea ta. Îți spun numai că e un om de viitor, un tinăr foarte cumsecade, care, din vedere, o cunoaște pe domnișoara Elenuța. E numai de un an în

orașul nostru, și azi e avocatul celei mai puternice bănci de la noi. Pot să-ți mai spun că e simpatic și foarte corect. Mi-am luat îndrăzneala să-l invit la Văleni fără să-ți fi cerut învoirea. Acum, n-am ce-ți face, îl voi aduce chiar dacă nu-ți va plăcea. Pînă la revedere, vă îmbrățișăm pe toți.

P.S. Nu uita să ne trimiți trăsura miercuri, sosim cu trenul de amiază».

Iosif Rodean citi scrisoarea asta cu plăcere. Se bucura că poate s-o revadă pe Maria, pe doctorul, dar mai ales era vesel că-i va intra în casă un om așa de laudat de ginere-său. Iosif Rodean prețuia mult pe doctorul Vraciu și părerile ce le avea despre cineva. Apoi, omul acesta, desigur tînăr, venea pentru Elenuța. De la Paști el își luase cu totul gîndul de la candidatul Voicu : pe acesta nu-l mai putea suferi, nu-l mai invitase o singură dată la Văleni, și în oraș, din cît putea, îl înconjură. Pe Voicu nu i-l recomandase nimeni : el îl alesese. Au-zise numai că se trage dintr-o familie fruntașă. Tînărul acesta îl prinsese în cursă prin zîmbetul, prin aprobările lui nesfîrșite. Apoi îi păru că-i frumos, elegant, cum credea el că trebuie să fie un tînăr care să-i placă Elenuței. Acum se simțea ușurat că s-a scăpat de el, și bucuria că va vedea îndată un nou candidat la mîna Elenuței îi era cu atît mai mare cu cît pe tînărul de-acum îl credea cu totul altfel de cum era Voicu.

Elenuța intrase în anul al șaptesprezecelea, mai putea să aștepte pînă, cel puțin, la anul, al optsprezecelea, vîrsta peste care cele două logodnice trecuseră, una cu doi și alta cu trei ani. Dar directorul de la «Arhanghelii» avea o grabă deosebită să o mărite pe fata asta. Poate unde-o vedea mereu indispusă, poate un simț tainic al iubirii părintești îl îndemna să-i asigure viitorul, poate chiar pentru că nu se simțea destul de slobod întîlnind-o prin casa lui pe fata asta tăcută, care zîmbea așa de rar. Dar se poate iarăși să fi băgat de seamă că Elenuța începe să se uite după clericul Vasile Murășanu. El n-ar fi dorit niciodată ca fetei lui să-i cauzeze odată durere

prea mare silind-o să rupă legăturile ce s-ar fi putut naște cu ușurință între cei doi tineri, ținând samă de firea Elenuței. Și el era hotărât să le rupă, căci la o încuscire cu popa Murășanu nu s-ar fi învoit niciodată, și ginere popă nu-i trebuia în casă.

După ce citi scrisoarea ginerelui său, chemă pe Marina și-i spuse vestea cea nouă și-i dădu să înțeleagă că va trebui să se poarte cu multă prietenie față de domnul cel străin.

Marinei nu-i trebuia nici un îndemn pentru asta, ei îi era de ajuns să-și vadă fata cea mare ca să fie prietenoasă cu toată lumea.

Elenuței îi comunicară că de Ispas vin Maria cu bărbatul său, dar despre persoana a treia nu-i pomeniră nimic. Notărășița însă începu să facă pregătiri deosebite, comandă de la oraș prăjituri, suci grumajii unei curci, a unei giște îndopate. Elenuța băgă de samă că slujnicele, sub supravegherea notărășiței, pun în ordine două odăi și înțelese numaidecât că părinții nu-i spusese ră întreg adevărul : mai venea și a treia, ori poate mai multe persoane. Din unele zîmbete ale Marinei, din unele priviri ale notarului, se convinse curînd că nu-i vorbă de mai multe persoane străine, ci numai de una.

Simți cum i se strînge inima. De la Paști, Elenuța gîndise mult, visase și mai mult și simțea că străinul acesta va veni numai să-i turbure visurile ei. Peste viața Elenuței se lăsase un farmec nou, necunoscut, de la Paști încoace. Îi părea că plutește mereu pe unde foarte line, care o leagănă dulce. Undele acestea curgeau în lumina primăverii, soarele le umplea de străluciri : dacă închidea ochii, părea că le și vede.

Fiecare volum nou ce-i trimitea clericul îi măsura acest farmec, și Vasile Murășanu își ținea cu regularitate promisiunea : în fiecare săptămînă îi trimitea un nou volum. Ciudat, dar fetei îi părea că farmecul ce-o copleșea se desprindea din volumele ce îi soseau în fiecare sîmbătă sara. Adevărul era că fiecare carte nouă i-l apropia tot mai mult pe cleric. Începînd de la volumul cel dintîi ce-i trimisese din oraș, Elenuța căută

cu înfiorare toate fețele, să vadă dacă nu mai este vreo însemnare, vreun șir mărunț rătăcit pe undeva. Ea ar fi dorit să afle, să găsească în fiecare volum scris câte ceva de mâna lui, părea că pentru asta aștepta cu atîta înfrigurare sîmbăta seara.

Dar clericul nu mai scria nimic în cărțile ce-i trimitea. Totuși, scrisul lui era acolo pe adresă ! Cît era de cu îngrijire caligrafiat pe banta albă ce strîngea volumul : «Stimatei domnișoare Elenuța Rodean !». Cînd citi mai întîi adresa asta, Elenuța îl află pe cleric foarte prozaic, după ce chiar fetele, prietenele ei, cînd îi scriau, ziceau cel puțin «drăgălașei domnișoare» etc. Și el, tînăr, tînăr frumos, să-i spună simplu «Stimatei» ! Dar, după ce frunzări în zadar volumul să afle vreo însemnare de-a clericului, după ce, în sfîrșit, îl citi năcăjită, se convinse deodată că «Stimatei domnișoare» e adresa ce i se potrivește mai bine. «Pentru ce ?» se întrebă repede. Și, în loc de răspuns, văzu deodată foarte aproape chipul surprins, uimit, al clericului cînd, în noaptea din sîmbăta Paștilor, îi aprinsese luminița stinsă. «Da, cu adevărat, Vasile nu-mi poate spune altfel decît „stimatei domnișoare“, își zise Elenuța. Lui i se șade mai bine dacă îmi zice așa.»

Simțea că alții ar trebui să-i scrie nu știu ce titlu de politețe, dar că el nu putea să-i spună decît așa.

Dar cînd își da silința să pătrundă mai adînc în deosebirea aceasta, de care nu se mai putea îndoi că există între cleric și toți ceilalți tineri, simțea că nu poate înainta c-un singur pas, ci farmecul care-i învăluia sufletul lua atunci proporții deosebit de mari ; își simțea sufletul mai mîngîiat ca orișicînd.

Visarea în care se cufundase Elenuța în zilele acestea senine de primăvară începu să se arate și în fața, și în privirile ei. Surorile o priveau de multe ori cu invidie : Elenuța se făcuse cu mult mai frumoasă. O blîndețe, o seninătate și o duioșie nesfîrșită se desprindeau din obraji ei albi și delicați, din privirile ochilor negri, umezi. Umbletul ei căpăta mlădieri noi, părea că mai mult plutește decît umblă. Și din mișcarea brațelor,

din legănatul capului se desprindea o moleșire dulce. Era mai tăcută, dar cu mult mai veselă decît înainte. Nu se mînia, nu se irita de larma continuă din casa lor, care altădată-i era nesuferită. Iosif Rodean îi privea cu bucurie zîmbetele senine și își zicea : «îi place acasă».

Singură, în vreun colț de divan, ori în grădină, sub cireșii în floare, o împresurau mereu cîntece abia auzite, ca niște acorduri ce se sting în depărtare. Începu să iubească cu patimă florile, și în fiecare zi plivea, rășădea în straturile din grădină. Uneori se apleca, frîngîndu-și cu gingășie trupul zvelt, săruta repede o floare, și cînd se ridica, în obrajii ei albi înfloreau trandafiri. În florea astfel în urma aplecării rezezi, ori taine dulci, neînțelese încă, i se ridicau din adîncimile sufletului ?

Din viața aceasta de vis veni s-o trezească vestea că de Ispas un om străin va veni la ei. Eugenia și Octavia văzură că Elenuța e mai posomorită ca nainte și se bucurau pentru că nu mai era așa frumoasă. Ea se gîndi, de la început, cu dușmănie la străinul care venea să-i tulbure viața și nu putea pricepe cu ce drept pot să se apropie de ea, nechemați fiind și nedoriți, unii tineri. I se părea că se îmbulzesc și-i păreau dezgustători. Fără ca să-și deie sama, Elenuța începu să judece pe toți tinerii după un singur tip, după clericul Vasile Murășanu.

Ce simțea față de cleric nu era iubire, era un fel de recunoștință, care izvora din faptul că Vasile Murășanu nu era ca alți tineri. El niciodată nu s-a apropiat de ea nechemat. Îi păru că e un om care poate să trăiască în el însuși, căruia nu i se urăște în singurătate și care se pierde, adeseori, în contemplarea vieții. Elenuța îi atribuia poate chiar prea multe calități, își zicea că e un om care plutește departe de pămînt, care și cînd trece, și cînd surîde, și cînd vorbește se deosebea atît de mult de alți tineri. Uneori îi părea că-l cunoaște demult, se gîndea pe-o clipă că e un frate de-al său, alte dăți iarăși se uita în urma lui ca după un străin pe care nu l-a mai văzut.

Cînd Eugenia și Octavia nu se mai putură reține să nu-i spună vestea cea nouă, Elenuța le răspunse liniștită :

— Am știut.

— N-ai putut să știi, zise Octavia neplăcut atinsă de liniștea Elenuței. Noi ți-am spus mai întîi. Vezi și te silește să fii veselă. Poate îți vine norocul.

Elenuța zîmbi cu tristețe.

— Norocul unei fete nu poate veni de la un tînăr care vinează zestre, zise ea.

— Dar de unde știi că vinează numai decît zestre ? o întrebă Eugenia, subțiindu-și buzele.

— Nu poți presupune altceva despre un om care nu te cunoaște.

— Dar te cunoaște, dragoste, zise repede Octavia. Vezi că nu știi nimic ? Te cunoaște din vedere.

Elenuța ridică ochii spre cele două surori și le privi cu stăruință.

— Nu, noi nu-l cunoaștem, nu știm cine-i, dar cumnatul a scris tatii că domnul acela străin te cunoaște, zise Octavia.

Elenuța își simți sufletul ușurat. Crezu întîi că e vreun tînăr, dintre cei ce s-au obișnuit să facă vizite familiei Rodean și că surorile îl cunosc, numai nu vor să-i spună numele. S-ar fi simțit și mai nenorocită dacă ar fi fost astfel. Acum ea se gîndi în zadar să-și aducă aminte de vreun anume tînăr care o cunoștea pe ea din vedere. Pînă acum nime nu i-a atras atenția într-o măsură mai mare afară de clericul Vasile Mureșanu. Dar el nu putea să fie ! Ea-și spuse cu hotărîre că Vasile nu putea să fie, dar hotărîrea aceasta îi coborî o neînțeleasă tristețe în suflet. Nu l-ar fi dorit să vină, să fie și el printre cei atrași de «Arhanghelii», și totuși îi păru rău pentru imposibilitatea asta.

Miercuri sara ea voi să se retragă decuvreme în camera fetelor. Spunea că o doare cumplit capul. Era, într-adevăr, foarte palidă și părea că în fiecare clipă poate să i se facă rău. Dar tatăl său nu se învoi odată cu capul.

— Trăbă să aștepti și tu. Cel mult într-o jumătate de ceas sosesc. Trăbă să îmbrățișezi pe soru-ta, pe doctorul.

Elenuța rămase într-o mare neliniște pînă ce trăsura durăi în curte. Eugenia și Octavia fugiră la fereastră, părinții erau în curte. Abia priviră prin geam cele două surori, și se întoarseră repede, cu ochii plini de pizmă, cu buzele strînse, albe ca păretele. Ele văzură coborînd din trăsura un tînăr înalt, brunet, cu mult mai frumos și mai elegant decît logodnicii lor. Înțeleseră într-o clipă că partea Elenuței va fi cea mai bună, fiindcă ele credeau cu siguranță că Elenuța se va îndrăgosti nebună de tînărul acela, înaintea căruia chiar tatăl lor se pleca atît de adînc.

Din solemnitatea cu care intrară oaspeții în casă, din mișcările mai elastice decît de obicei ale notarului, din mulțumirea ce era întipărită pe fața notarășiței, se putea vedea că părinților le-a plăcut de la întîia privire străinul și că are să urmeze ceva foarte serios.

— Domnul doctor Pavel Crăciun, zise doctorul Vra-
ciu, zîmbind spre fete.

Străinul se înclină ușor înaintea celor două domni-
șoare, apoi, întorcîndu-se spre Elenuța, o întrebă zîm-
bind :

— Nu cumva îți aduci aminte de mine, domni-
șoară ?

— Regret, dar nu-mi aduc aminte, zise aproape cu
indiferență Elenuța.

— La o convenire a românilor în Viena, într-o sară
dansaî cu preținul meu Perian. V-am oprit în cursul
dansului, fiindcă aveam să-i spun ceva foarte urgent și
eram grăbit, zise avocatul privind mereu la fată cu
multă simpatie.

— Nu-mi aduc aminte, zise din nou Elenuța, apoi
trecu repede lîngă soru-sa Maria și începură să-și spună
o mulțime de nimicuri.

Vremea trecu repede pînă la cină, deși se putea simți
mereu aerul de solemnitate în toate convorbirile, în
toate mișcările celor din casă. Cele două logodnice, mai

ales, se simțeau foarte stinjenite. Le izbea mereu superioritatea avocatului Crăciun, de care logodnicii lor erau departe.

Avocatul doctor Pavel Crăciun era dintre oamenii corecți și-n vorbe și-n purtări, care nu se silesc să fie astfel, ci se poartă așa în chip firesc; era dintre oamenii conștii de puterea lor, care nu caută să placă nimănu cu sila și rămân totdeauna mulțumiți, orice primire le-ai face. Rămân mereu corecți poate chiar pentru faptul că-și cunosc superioritatea și puțin le pasă de părerile altora despre ei. Crăciun băgă de samă îndată că Elenuța nu l-a primit cu zîmbetul acela fugar, dar care spune așa de mult, cu care îl întâmpinaseră pînă acum alte fete. În locul lui, altul poate s-ar fi simțit chiar jignit de răceala cu care-i spusese Elenuța câteva cuvinte... Dar el — după ce o cercetă din câteva priviri rezezi, cum fac oamenii care se știu orienta cu ușurință și își fac o părere destul de adîncă din câteva priviri sau vorbe — se convinsese că fata asta ar fi foarte potrivită ca să-i fie soție, și se mulțumi cu atît. Nici nu se gîndi dacă ar putea să se îndrăgostească de ea sau nu; îi era de-ajuns convingerea că pentru a-i fi soție, pentru a-l însoți în cercurile în care se învîrtea el, Elenuța ar fi potrivită. Chiar în drumul spre căsătorie el nu-și pierdu nici pe-o clipă simțul realității; orice pas, în drumul acesta, știa că trebuie să-l facă avînd ochii ațintiți mereu asupra vieții ce i se deschidea lui cu atîta noroc, și nici prin gînd nu-i trecu să cadă în visări ori să înceapă a face curte Elenuței. Oamenii prea corecți în lucrările lor, de obicei sînt cu inima cam uscată; închipuirea la ei rămîne cu mult în urma minții, care le zidește mereu o viață întreagă din calcule și prevederi.

Acest tînăr era, ce e drept, frumos, impunător, elegant, dar din severitatea liniilor feței sale se vedea că viața pentru el e mai mult luptă și învingere decît plăcere.

El începu cu doctorul Vraciu și cu notarul să se cufunde cu totul în modalitățile de exploatare a minei «Arhanghelii»; vorbiră despre deosebitele straturi de

pămînt, de stînci, despre direcția urmată de obicei de vinele aurifere, despre cazurile cînd se poate descoperi aur liber și despre originea acestor bogății ale pămîntului. Advocatul începu — spre uimirea lui Iosif Rodean, care nu mai înțelegea nimic — un întreg tratat de geologie; îi purtă prin deosebitele epoci de formațiune ale pămîntului și sfîrși afirmînd că pe subt valea în care era așezat satul, unde era și casa notarului, trebuie să se continue vinele de aur care vin de la Corăbioara spre răsărit și se ivesc în «Pintenul» și alte băi din Munții Apuseni.

— Chiar sub casa dumitale, la o adîncime de treizeci-patruzeci de metri, cred c-ai nimeri continuarea vinelor de aur, zise el cu hotărîre.

Partea din urmă a cuvîntării lui Crăciun o înțelese și directorul de la «Arhanghelii».

— Nu știu ce-i drept, ce nu, domnule avocat, dar se spune că la săpatul unei fîntîni s-ar fi aflat într-adevăr, piatră care, măcinată, a dat aur, zise el, încîntat că poate sprijini cu ceva părerea lui Pavel Crăciun.

— Nu mă îndoiesc cît de puțin de adevărul acestei afirmări, zise el repede. Numai cît aurul de aici va mai hodini în pămînt cine știe pînă cînd! Poate niciodată nu se vor bate galbini din el.

— Pentru ce nu? întrebă doctorul Vraciu.

Aici avocatul începu o nouă conferință despre vinele de apă, despre solurile nisipoase și sfîrși arătînd că nu s-ar plăti scoaterea aurului din vinele continuate pe sub sat, fiindcă apa le-ar face greutate enorme.

— Nici nu știam că te pricepi la geologie, dragă pretine, zise doctorul sculîndu-se și apropiindu-se cu toții de odaia vecină, unde masa era așternută.

— Mie-mi place știința asta, răspunse vesel Crăciun. Cînd am, cît de cît, timp liber, cetesc bucuros despre tainele pămîntului.

Cina la început fu destul de tăcută. Iosif Rodean părea încurcat în fața omului ăștuia, care părea că se pricepe mai bine ca el la căile pe care s-a încheșat aurul în pămînt. Mîncă în tăcere, arunca din cînd în cînd

priviri ciudate spre avocatul Crăciun. Cele două fete spionară multă vreme pe Elenuța, care era și acum foarte palidă, dar cele două logodnice credeau că Elenuța e prea emoționată de apropierea viitorului soț. Însă, mereu spionînd, după un răstimp descoperiră pe fața Elenuței un fel de silă, și cele două surori numai-decît se schimbară. Ele îi încurcară pe cei de la masă — afară de Elenuța — într-un lanț de întrebări; convorbirile începură cu veselie, și doctorul Vrăciu le trimise un zîmbet de mulțumită: pînă aici aproape numai el rupea tăcerea de la masă. Larma era elementul lui Iosif Rodean, și îndată ce o auzi, îi păru că se trezește dintr-o amorfie; luînd sfîrșit solemnitatea de pînă acum, petrecania se începu.

Însă îndată Maria, scuzîndu-se cu oboseala drumului îndelungat, se ridică de la masă și o duse cu sine și pe Elenuța.

— Vă lipsesc puțin de-o plăcere, zise ea arătînd spre Elenuța.

Nime nu răspunse, ci bărbații priviră zîmbind spre cele două femei, ca și cînd ar fi zis: «Mergeți numai, știm noi pentru ce vă retrageți».

Abia ieșiră în gangul ce ducea spre odaia pregătită pentru Maria și bărbatul său, și sora cea măritată îi puse Elenuței mînile pe umăr, o privi și o întrebă zîmbitoare:

— Ce zici, drăguță? Îți place?

— Avocatul Crăciun? răspunse fata, lăsîndu-și brațele moarte de-a lungul trupului.

— Da.

— Poate să fie un om foarte cumsecade, dar mie nu-mi place.

— Ei, auzi tu ce spune! Auzi tu gîsçuța! se uimi Maria, luînd-o la braț și conducînd-o în camera ei.

Aprinse repede lumînarea din sfeșnicul de argint, apoi, apropiîndu-se de Elenuța, punîndu-i din nou mînile pe umeri, o întrebă, privind-o țintă în ochi:

— Ce nu-i place domnișoarei în protejatul nostru?

— Ți-am spus că poate fi un om de omenie, răspunse fata, ferindu-și privirile.

— Dar nu-ți place !

— Nu. Pentru ce să-mi placă ? întrebă Elenuța, oprindu-și de data asta privirile, pline de melancolie, asupra Mariei.

— Uite, uite, strigă Maria, domnișoarei noastre chiar nu-i place ! Credeam că numai glumești.

Ea își retrase mîinile de pe umerii fetei, o luă de mîină și șezură amîndouă pe divanul de catifea albastră.

— Să-mi spui, zise ea cu vocea schimbată, mai adîncă, cu mult mai simpatică decît înainte, să-mi spui ce afli respingător în avocatul Crăciun ?

— Nu aflu nimic, răspunse încet Elenuța.

— Și totuși nu-ți place !

— Ei, Doamne, începui iritată puțin Elenuța, dar omul e așa ca un arbore, de pildă, ca un pom ? !

— Ca un pom ?! făcu mirată Maria.

— Apoi da ! Despre un arbore poți să spui dacă-ți place de la întîia vedere. Te uiți la trunchi, la ramuri, la frunze și zici : «Ce arbore frumos !». Simți că printr-asta ai spus totul, că despre arborele acela nu mai ai ce să zici, și-ți place. Dar un om ?!

— Ei bine, un om care e tot așa de tînăr, de frumos ca și arborele de care vorbești tu ! zise Maria, nepricepînd pe soru-sa.

— Nu, dragă soră, nu e tot atîta ! începui Elenuța cu însuflețire. Pe un om îl cunoști nu numai cu ochii. Ce cunoaștem cu ochii e foarte puțin.

— Ah, da, înțeleg acum ! zise Maria. Nu vrei să te declari pînă nu vei avea prilejul să-l cunoști mai de aproape pe protejatul nostru. Foarte bine faci. În urmă, tot are să-ți placă.

— Dar nu înțeleg pentru ce ar trebui să-mi placă tînărul ăsta, sau oricare altul ! zise cu vocea ridicată Elenuța. Nu pricep pentru ce ni se arată azi o față cu mustață, mîne alta ! Ce înțales are defilarea asta de panoramă ?

— Că trăbă să ne mărităm, dragă Elenuțo. Acesta e un chip de-a face cunoștință cu oameni, zise cu blîndețe Maria.

— Minunat mijloc, n-am ce zice ! spuse cu vocea plină de ironie Elenuța. Ca și cînd ai avea să cunoști penele unui cocoș, creasta, ciocul ! Și dacă te pun păcatele să spui că-ți place cucurigatul lui, îți strigă toată lumea : «Ce fericire ! Îi place cîntecul cocoșului, are să-l cumpere cu siguranță !» Și nu se gîndește nimeni că te deșteaptă cucurigatul lui, de obicei, în zorii zilei, din visurile cele mai frumoase.

— Așadar, l-am adus în zadar ? întrebă după un răstimp Maria.

— Pentru ce să-l fi adus în zadar ?

— Dacă nu-i pe placul tău !

— Asta nu însămnează că a venit în zadar. Mîine e o frumusețe la noi, excursie la izvor, feștanie, botez, petrecere în muntele Vlădenilor ! Va vedea lucruri nouă și nu-i va părea rău că a venit. În sfîrșit, mie încă nu-mi face nici o neplăcere. Se vede un om care gîndește. Dar de aici pînă la măritat mai este ! Depărtarea e tot așa de mare ca și cînd nu l-aș fi văzut niciodată.

Maria, la cuvintele din urmă ale Elenuței, tresări, o privi cu băgare de samă, și-i zise :

— Așadar, ți-e indiferent ?

— Tot așa de indiferent ca și doctorul Eugen Ionescu, pe care nu l-am văzut nicicînd și nici nu știu dacă există, răspuse Elenuța rîzînd.

— Impresia ce ți-a făcut e atunci dintre cele mai nenorocite, zise Maria.

— Nenorocite ?

— Da. Nu te vei mărita cu el niciodată !

— Asta e adevărat, răspuse cu veselie Elenuța, dar cred că nu e nici o nenorocire. Eu, de altfel, i-am spus și lui Ghiță că presimt demult că voi rămînea fată bătrînă.

Ea spuse cuvintele acestea veselă, fericită. Se sculă de lîngă soru-sa și începu să danseze, cîntînd, prin

casă. Maria o privi un răstimp, apoi, ca și când i-ar fi venit ceva în minte, se ridică repede, ajunsse pe soru-sa, o opri, îi puse iarăși minile pe umeri și-i zise :

— Mi se pare c-am venit prea târziu.

— Prea târziu ?

— Da. Tu iubești pe altul.

Elenuța i se zmulse repede din brațe, mai săltă de câteva ori prin casă, apoi se opri și începu să-i bată soru-si în pumni, c-o bucurie copilărească.

— Pe nimeni ! Pe nimeni ! Pe nimeni ! Dar nu vreau să mă mărit. Uf, nu-i lucru mai urît decît să te măriți ! zise ea rîzînd.

Apoi, văzînd că soru-sa se apropie, începu iar să danseze prin casă, în jurul mesei. Ochiul ei negri străluciau sub sprîncenele dese, groase, ca două arcuri de cărbune, și obraji ei erau înfloriți cu trandafiri.

Maria se opri și-i zise cu hotărîre :

— Orice-ai spune, tu ești îndrăgostită !

Elenuța se opri din dans, se strecură ușoară lîngă soru-sa, o cuprinse cu brațul alb pe după gît și-o sărută pe obraz.

— Nu sînt, dragă soră mare ! Nici nu m-am gîndit ! Sînt veselă că nu-mi place de protejatul vostru ! Atît !

— Ea tăcu, o sărută și pe obrazul celalalt, apoi adaose : Mine, la excursie, te rog să fii cu mine și cu el, să-i ții de urît. Vei fi așa de bună ?

Maria o privi cu bunătate, cu dragoste : veselia Elenuței părea că-i umpluse și sufletul ei cu lumină.

— Vorbă să fie, o să te-ajut, răspunse ea zîbind. Dar mie totuși mi-ai putea spune : cine-i ?

Elenuța, în loc de răspuns, își nălță sprîncenele, își întinse puțin gîtul și o privi cu ochii măriți, ca și copiii care vor să ascundă că pricep întrebarea.

— Nu te mai face că nu-nțalegi, dragă Elenuța ! Spune-mi, n-o să-ți descopăr taina ! zise Maria tot cu bunătate.

— Dacă vrei, îți spun cu jurămînt : nu-i nimeni Cine-ar putea fi ?

Ea rîse și îmbrățișă din nou pe soru-sa.

— Bine ! Dacă nu-mi spui, tot voi afla eu odată ! Dar acum întoarce-te la masă, o să-ți ieie în nume de rău că întârzii atîta. În schimb, îți promit că mine, din cît voi putea, te voi înlocui pe lîngă avocatul nostru !

Cele două surori se despărțiră, dar Elenuța se duse de-a una în camera fetelor și se culcă.

*

A doua zi merse ră cu toții la biserică, apoi, după liturghie, îndată după preotul Murășanu și cantor, porniră și ei în fruntea procesiunii pînă la izvorul unde se făcea la Ispas feștanie. Izvorul acesta avea, din bătrîni, o istorie. Cică aici ar fi adus pe un miner strivit de stîncă, l-ar fi spălat cu apă, și omul, deși era mai mult mort decît viu, deschise ochii la cei dintîi picuri ce-l stropiră, își făcu cruce și se ridică îndată. Ca prin farmec, rănilor lui se închiseră, și omul, mîntuit, s-a rugat o săptămîină în genunchi lîngă izvor. Așa se vădi atunci că apa lui e făcătoare de minuni. Alte vindecări, mai neînsemnate, se întîmplaseră și în vremea mai apropiată, dar vindecarea băieșului rănit îi făcea și acum renumele.

Izvorul acesta, numit al Preceștii, era destul de departe de sat, în muntele Vlădenilor. Însă cerul era limpede, luncile pline de flori, pasări cîntau neobosite, în procesiune era aproape întreg satul, și drumul îl făcură aproape fără să bage de samă.

Directorul de la «Arhanghelii» era cu mult mai vesel decît ieri. Se mai obișnuise și cu avocatul Crăciun, apoi Elenuța azi era numai rîs și veselie. Ea mergea cu soru-sa Maria și cu avocatul. Soru-sa îi promisese că va ajuta-o în conversația cu avocatul, dar acum vedea uimită că nu e nici o trebuință de acest ajutor. Și se gîndea : «Poate că fata asta rîde de mine, și protejatul nostru i-e mai mult decît simpatic». Dar, puțin după ce intrară în pădurea bătrînă de brad, văzu că se înșelase, și pînă la Izvorul Preceștii ea trebui să-i ție tovărășie lui Crăciun. Elenuța tăcea cu încăpăținare.

Cînd intrară în pădure, avocatul, încurajat de veselia Elenuței, se aplecă puțin spre ea și-i șopti :

— Nu ești dumneata zîna pădurii ?

La cuvintele acestea, veselia Elenuței amuți deodată, și ea începu să privească cu stăruință în laturi. Abia mai răspundea cîteodată cu un «da» sau «nu».

De cîte ori ieșeau vălenarii la Izvorul Precestii, își duceau totdeauna și merinde și băutură. După ce se făcea sfințirea apei, după ce se botezau, urma petrecerea pe pajiștea poienii, pînă tîrziu după prînz. Petrecere cu mîncare și băutură, fără joc.

La Ispasul de-acum, însă, birtașul Spiridon își improviză un cort, și, îndată după feștanie, începu să împartă băutură. El presimțise bine că-n anul acesta nu se vor îndestuli oamenii cu băutura ce și-au adus de-acasă.

Pîlcuri-pîlcuri se așezară pe pajiște, desfăcură merindețele ; rîsul și veselia începură numaidecît și ținură pînă spre sară. Pădurea din jur înghițea cu lăcomie larma ce se ridica mereu și trimitea pînă departe chioțele feciorilor. După ce se așezară și ai notarului pe pajiște, Elenuța, care rămăsese mereu tăcută pînă acum, zise c-un fel de sfială :

— N-ar fi bine să-l invităm și pe părintele ? E numai singur, cu diacul Gavril.

Notarul, notărășița priviră încotro se uita fata și văzură că, într-adevăr, cele două fețe bisericesti sînt singure și păreau obosite.

— N-ar fi rău, zise Marina.

— Dacă vreiți, n-am nimic împotrivă, deși pe mine nu m-a botezat, zise Iosif Rodean privind c-un zîmbet de ironie spre popa.

El într-adevăr n-a vrut să se apropie să-l stropească popa cu agheasmă.

— Să-l invit ? întrebă din nou Elenuța.

— Nici nu mai întreba, răspunse Marina, ne mai trebuiesc ajutoare la gîsca asta.

Elenuța se ridică sprintenă, ușoară și se apropie de părintele.

— Sînteți invitați la masa noastră, zise ea simțind că se roșește pînă după urechi.

Îi era ciudă pe agitația ce începuse s-o stăpînească, fără să înțeleagă de unde s-a născut.

— Mulțămim, domnișoară, o să venim numaidecît, răspunse cu vocea sonoră, hotărîtă, părintele.

— Să mergem la un păhar de vin ! zise diacul, razi-mîndu-se-ntr-un cot.

Dar Elenuța nu se mișcă de lîngă el.

— Vă rog să veniți acum, zise ea. V-așteaptă.

— Oho ! făcu diacul. Iacă, ne sculăm !

Porniră toți trei, și popa Murășanu o întrebă numai-decît :

— Cum v-a plăcut procesiunea, domnișoară ?

— Ca de obicei, domnule Murășanu ; aș veni în toată săptămîna o dată la Izvorul Precestii, dacă ar fi după mine.

Ea spuse cuvintele acestea cu ușurință, c-un fel de stimă. Simțea că nu mai e îmbujorată, că se liniștise. Înfașurarea, privirea, vocea preotului aveau totdeauna darul s-o liniștească, s-o umple de încredere.

— Numai eu era să-mi dau duhul pîn-aici, zise moșul Gavrilă. Să urci, și să mai și cînti, nu-i mai slujbă pentru mine. De-acum o să-l las pe Niculiță în loc.

— Nu s-a prea văzut pe dumneata să fii obosit, moșule, zise Elenuța. Dimpotrivă, la feștanie ai cîntat foarte frumos.

— Pădurea și cerul lui Dumnezeu fac asta, domnișoară, zise diacul, măgulit de lauda Elenuței. Aici, între brazi, e o biserică cum nu pot zidi oamenii.

— Da, e adevărat, începu Elenuța. E așa de deosebită slujba din biserică de cea din mijlocul firii ! Nu-i așa, domnule Murășanu ?

Dar preotul nu mai apucă să-i răspundă. Ajunseră, și notărășița îi primi cu bucurie și-i pofti să șadă cu ei.

De-aici încolo Elenuța nu mai fu tăcută. Veselia îi reveni din nou. Dar cine ar fi stat să o urmărească

mai de aproape, ar fi băgat de samă că toată atenția sa era îndreptată spre cele două fețe bisericești, mai ales spre părintele Murășanu. Ea-i alegea bucățelele cele mai bune, ea-i turna vin în pahar, pe el îl îmbia neconținut. Lui îi zîmbea, lui îi rîdea, el părea că e izvorul veseliei sale întregi.

Dar plimbarea pîn-aici, aerul de munte, recreerea înviorătoare ce-o simțești cînd, după un drum îndelungat, te întinzi pe pajiște le făcură tuturor o poftă de lup și o veselie deosebită. Era mai mult o îndestulare, stadiul întîi al hodinii și-al mîncării, în care fiecare se simte, se bucură, se delectează de sine însuși. Vorbești, zîmbești cu alții, discuți, dar din toate acestea nu înțelegi nimic: simți numai deliciul mîncării și-al hodinei.

N-avea, deci, cine s-o urmărească mai de aproape, afară de notarul Rodean, care, intrigat de prezența părintelui, nu se simțea chiar tihnit, și din cînd în cînd ridica ochii la fata care-i servea mereu pe popa și pe diacul.

Grija delicată ce o purta Elenuța pentru părintele Murășanu o observă, dup-un timp, și Maria, și pe-o clipă îi păru că i se luminează. Dar alungă numaidecît gîndul ce-i veni: «Nu se poate, își zise cu hotărîre. Va fi altul.» Ea, din sara trecută, se muncise în zadar să ghicească pe tînărul de care credea că e îndrăgostită Elenuța. Se oprise la foarte mulți, dar nu se putea lega de nici unul. În urmă își zise: «E o prostie să mai cerc să-l aflu. Elenuța a umblat prin multe orașe.» Dar de crezut, credea că inima surioarei sale nu mai este slobodă. Din purtarea ei ciudată de-asăară se convinsese deplin.

La patru după prînz trăsura aștepta în curte, să-i ducă la gară pe oaspeți. În poiana din muntele Vlădenilor nu rămaseră mulți, și la ceasurile două, familia

directorului de la «Arhanghelii», dimpreună cu oaspeții, erau acasă.

Iosif Rodean, Marina, cele două logodnice stăruiră îndelungat pe lângă doctorul Vraciu să mai rămână. Dar nici el, nici avocatul Crăciun nu mai puteau rămîne : amîndoi aveau afaceri urgente.

— Dracu s-o ia de viață ! strigă înfuriat notarul. Dacă ești așa de tare legat de un oficiu, nu se plătește să trăiești.

— Ți-e ușor dumitale, zise ginerele zîmbind.

În urmă se împăcară sub condiția ca să rămînă aici Maria pînă duminică.

Elenuța bătu în palme de bucurie pentru dezlegarea asta, își îmbrățișă sora, o sărută pe amîndoi obraji, zicîndu-i mereu :

— Cît îmi pare de bine ! Cît îmi pare de bine !

Cu puțin înainte de patru, doctorul Vraciu luă o înfățișare solemnă, parcă i se mai întunecă fața ; el șopti ceva și cu directorul, și cu avocatul, și aceștia își luară și ei o ținută sărbătorească. Dar lui Iosif Rodean, cum băuse foarte mult astăzi, îi ședea nespus de caraghios solemnitatea asta : părea că alt om îi caută din fața mare, vineție, și altul din ochi și din nas.

Femeile, în clipa asta, erau într-altă cameră ; ieși îndată și doctorul Vraciu, și cei doi rămaseră singuri.

— Vremea e scurtă, domnule director, începu foarte liber, nestînjinit de nici o considerație, avocatul Crăciun. Cred că ginerele dumitale te va fi încunostîntat despre scopul vizitei mele.

Pe cît părea de liniștit avocatul, pe atît era de agitat Rodean. Cum era și plin de vin, începu să fiarbă întreg, ca într-un cazan. Ținea mult să se facă înru-direa asta.

— Da, domnule avocat, zise el pufnind.

— Eu, deci, am onoarea de-a cere pe fiica dumnea-voastră Elenuța în căsătorie. Adevărat că simțimintele fetei nu le cunosc îndeajuns pînă acum, dar cred că ea nu mă va refuza, adaoșe zîmbind.

El se gîndi, într-adevăr, că Elenuța, pentru că tăcuse deodată după ce-i spusese : «Nu ești dumneata zîna pădurii ?», e pe cale de a se îndrăgosti de el. Oamenii prea serioși și prea corecți se înșeală ca și alții, ori poate și mai tare.

— Noi sîntem învoiți, domnule avocat, răspunse c-o voce foarte răgușită notarul. Noi sîntem fericiți. Cred că și fata se va învoi !

El își ridică acum privirile și așteptă să întîlnească strălucirea fericirii pe fața, în ochii avocatului.

Dar acesta, fără nici o emoție, zise iar :

— Așadar, o latură a cestiunei ar fi limpezită.

— Totul e limpezit ! strigă cu bucurie Rodean.

— Să-mi dai voie, zise destul de tare avocatul. O latură a afacerii e limpezită, dar a doua, nu. Și a doua e următoarea : cer optzeci de mii zestre, care bani, într-un libel de depuneri, să-mi fie predați în ziua cununiei.

Notarul făcu un pas înapoi, îl privi prosteste și, dup-un răstimp de tăcere, îi strigă :

— Ceri optzeci de mii pe care să ți-i predau într-un libel de depuneri în ziua cununiei ?

Avocatul, surprins de vocea detunătoare a directorului, se uită la el, îl văzu negru și amenințător, avu o mișcare instinctivă de retragere, totuși răspunse :

— Da, atîta zestre cer !

Totți mușchii se mișcau ca niște vietăți în fața mare a notarului. Ochii i se injectară cu sînge, se vedea că foarte greu se stăpînește.

— Și eu îți cer dumitale să ieși numaidecît ! — Ori-cît cerca să se stăpînească, cuvintele acestea se auziră pînă în camera a treia, jos în curte. — Să ieși numaidecît ! Nu mai am poftă să te văd ! M-ai înțales ?

Uimit, palid, tînărul ieșise în gang, pe cînd notarul răcnea cuvintele din urmă. Era convins că Iosif Rodean are un acces de nebunie din cauza prea multei băuturi ce-o înghițise de-asăară. El nu răspunse nimic la întrebările celorlalți, își luă adio, palid, c-o ușoară tremurare

în toate membrele, coborî amețit scările și se simți mai bine abia cînd se lăsă pe perna trăsुरii. Sus, în casă, era larmă mare, tunetele notarului se spărgeau mereu. Abia sosi doctorul, și sluga atinse caii, care ieșiră ca o vijelie în uliță.

Directorul de la «Arhanghelii» abia întru tîrziu putu fi liniștit de Marina și de fete. Învinețise, se-nne-grise și zicea mereu :

— Ce nerușinare ! Să vină el, un sărîntoc, și să-mi spună mie, directorul de la «Arhanghelii», cîtă zestre să-i dau fetei ! Mie ! Ce ticăloșie ! Nu ! Să-mi dai pace, nu mai vreau s-aud de el !

Cuvintele din urmă o priveau pe Marina, care, după ce se mai liniști notarul, zicea c-ar fi bine să-l cheme înapoi, să-i spună c-a fost o neînțelegere la mijloc, sau orice, numai să nu se strice căsătoria asta.

Directorul Iosif Rodean înșă nu mai voia să audă nimic de el. Se plimba prin casă, pufnind mereu pe nări, sforăind aproape ca și caii cînd sînt speriați, și nu se mai putea liniști. Nu-i putea ieși din gînd c-a fost cu puțință să-i fixeze zestrea omul acesta pe care-l sti-mase foarte mult. Cînd a înțelea că avocatul îi răpește toată bucuria, toată fericirea, îi venise să-l strîngă de gît, și brutalitatea ce-a dovedit-o a fost numai o palidă lumină a flacării ce ardea în el.

Dacă ginerele său Vraciu, ori cei doi logodnici de-a-cum, ar fi urmat pe Crăciun și ar fi cerut zestre, mai ales o sumă fixă, de bună samă ar fi pățit ca și advocatul. Căci, pe lîngă patima de-a scoate tot mai mult aur din «Arhanghelii», bucuria vieții directorului Rodean era să surprindă, să uimească, să facă furoare cu bogăția sa. Patima aceasta, cum s-a mai spus, era chiar mai mare decît cea dintîi. Pentru el era o cerință capitală a fericirii să-și înzestreze cît mai bine fetele, dar înzestrarea aceasta să-l privească numai pe el, să știe numai el de ea. Era pentru el un deliciu neînchipuit să audă șoapte, îndată ce era vorba de căsătoria vreuneia din fetele sale, că-i va da atîta și atîta zestre ! De orice sumă auzea spunîndu-se, el rîdea în sufletul său, își bătea

joc de oameni aceștia care nu pot să ghicească ce zestre poate el să dea unei fete și gusta nainte mulțumirea adâncă de a-i vedea pe toți uimiți, îngroziți chiar, auzind pe urmă ce sumă a statornicit directorul de la «Arhanghelii» pentru o fată.

Tot intervalul de la logodna și pînă la căsătoria unei fete, Iosif Rodean avea plăceri adînci auzind șoaptele altora despre înzestrarea copilei sale. Din cît putea, se silea chiar să lungească intervalul acesta cît de mult, să tot amîne căsătoria, ca beția lui de fericire să ție cît mai îndelungat. În răstimpul ăsta îi părea că prețul lui crește enorm, că oamenii îl privesc cu mai mult interes, c-un fel de teamă și de admirație.

De la logodna Eugeniei și Octaviei era cufundat în înfrigurarea asta de fericire bolnavă. El se hotărîse chiar să zidească în oraș două case nouă, două palate, pe sama fetelor sale. Gîndul acesta îl umplea cu mulțumire nouă, nu-l spunea la nimeni, nici nu gîndea să-l întrupeze pîn' la primăvara viitoare. Las' să nu știe nici cei din casă nimic, nici fetele, nici Marina ! Las' să poată zîmbi cît mai des pe socoteala acestor palate, fără să-i priceapă cineva zîmbetele !

De cînd îi scrisese ginerele său despre un pețitor pentru Elenuța, el începuse să se gîndească la trei oște deodată. Elenuței se gîndea să-i dea o zestre princiară, să bage în sperieți pe concetățenii lui Crăciun, și, iată, nebunul ăsta vine și stabilește el zestrea ! Nimeni să nu mai șoptească, nici o părere să nu se mai audă despre înzestrarea Elenuței ? ! În vreme de cîteva zile toți să știe cît a cerut avocatul ? ! Nu i-ar fi putut da, prin nimic, o palmă mai aspră decît cerînd cele optzeci de mii. Notarul era rănit adînc la gîndul că un om a cutezat să ceară de la el o anumită sumă de bani. Ce poate ști străinul cît poate da el, cît s-a hotărît să dea ? În aceste două lucruri el se simțea suveran și nu permitea nici un amestec străin.

Îndată ce înțelese despre ce-i vorba, Elenuța izbucni într-un rîs nestăpînit, cum nu o mai auziseră niciodată. Marina se trezi prea tîrziu să-i facă semn să se de-

părteze ; fata ştia c-ar mări şi mai mult mînia notarului şi fugi îndată pe gang, se închise într-o cameră şi rîdea mereu, cu o patimă care creştea din ce în ce, hohotea ca o nebună.

Ea suspina încă de rîs, cînd notarul, mai liniştit, trecînd pe lîngă uşă, o deschise repede şi-i strigă cu mînie :

— Ai putea să nu te veseleşti în zadar. Țsta s-a dus, dar să nu crezi că-mi voi lua de ginere un popă !

— Un popă ? ! Întrebă, cu uimire parcă, Elenuța, contenind din rîs, dar ochii ei zîmbeau mereu.

— Nu crede că-s orb ! N-am văzut eu cît te-ai mai învîrtit astăzi în jurul vulpoiului celui bătrîn ?

— Doamne ferește ! zise Elenuța, mereu veselă, și rîsul o pufni din nou.

Tot ce se întîmplase mai nainte îi părea atît de ridicol, încît nu mai putea simți nici o impresie nouă și nu putea fi decît de-o veselie nestăpînită.

Directorul de la «Arhanghelii» o părăsi mormăind mînios. El n-avea chef de glume în clipa asta. Deși era mulțumit de ce făcuse, simțea o adîncă părere de rău că-l pierduse pe avocatul Crăciun, simțea că ar fi fost o partidă strălucită pentru Elenuța.

*

În vremea asta trăsura care ducea în goană pe cei doi ajunsese departe. Doctorul și avocatul nu-și spusese ră o vorbă încă. Avocatul nu-și putea da sama, nici acum, ce s-a întîmplat. Erau clipe cînd îi părea c-a fost numai un vis urît.

Doctorul Vraciu era cu inima strînsă. Se simțea nenorocit că pe cel mai bun prieten al său l-a adus la o umilire așa de mare. Trebuia să-i fi spus, mai de aproape, ce fel de om era socrul lui ! Dar doctorul nu se gîndise că prietenul său se va grăbi atît de tare să aranjeze căsătoria asta.

Tîrziu, făcînd o mișcare de silă, avocatul își întoarse fața spre doctor. Un zîmbet rece, batjocoritor era întipărit pe obrajii lui, în ochi, în colțul buzelor.

— La părul lăudat să mergi cu sacul spart, zise el cu dezgust. Știam vorba asta din bătrâni, dar parcă dracu-mi luase mințile.

— Tu ai fost de vină ! răspunse cu silă doctorul.

— Eu ? !

— Da ! Dau cu socoteala că i-ai cerut zestre, zise mai hotărât doctorul.

— Asta se-nțelege ! Dar era de lipsă pentru atîta lucru un așa scandal ?

— Nu trebuia să ceri nimic, și în schimb căpătai mai mult decît ți-ar fi trecut prin gînd ! Te-aș fi făcut atent la slăbiciunea socrului, dar nu credeam că tu, la întîia vizită, vei ajunge pînă la zestre.

Ei tăcură și se retrase fiecare într-un colț al trăsurii. Din ziua asta prietenia lor fu străbătută de-o răceală continuă.

XVII

Ca de obicei, pe la ceasurile zece, se împărți și în ziua aceea poșta în seminarul de clerici. Tinerii se grămădiră în jurul unui elev din anul al patrulea ; capetele se plecară, se îmbulziră să citească adresele ; brațe se întindeau peste umeri, și cei fericiți, căroro le sosise ceva, se depărtau repede cu epistola în mînă. Pîn' să numeri la zece, împărțitorul de epistole mai rămase în mînă cu una singură. Îndată se auziră strigăte prin coridorul rece și întunecat :

— Murășene ! Măi Murășene ! Murășan ! Ai o scrisoare !

Era o zi de iunie, zi de recreație nainte de prînz, și mulți dintre clerici erau împrăstiați prin curte, prin grădină. De subt un tei, de pe bancă, zvîcni repede Vasile Murășanu și alergă în seminar. Numai de două zile căpătase o scrisoare de la tatăl său, și acum se gîndea agitat cine-i mai scrie.

— Multă corespondență porți tu, iubite, îi zise colegul zîmbînd. Alaltăieri, azi, desigur și poimîine, adăose el dîndu-i epistola.

Murășanu nici nu se uită la el, ochii lui erau mereu ațintiți pe adresă : era scrisul Elenuței ! Da, l-a văzut pe ilustratele trimise surorilor sale și nu mai putea să uite slova fină, pe care ar fi cunoscut-o dintre o mie.

El porni, alergînd, apoi șezu pe aceeași bancă și, țînînd scrisoarea în mînă, nu cuteza să o desfacă. «E cu neputință să-mi scrie ! Ce să-mi scrie ?», își zicea mereu, dar, tot de-atîtea ori privind adresa, vedea că-i scrisă de Elenuța. Tot întrebîndu-se ce-ar putea să-i scrie, îi veni așa, din bun senin, gîndul că poate Elenuța e bolnavă. La gîndul ăsta inima îi zvîcni cu putere, și rupse plicul. Un simțimînt de bucurie, de liniștire îi inundă numaidecît sufletul : era o scisoare lungă, nu putea să fie bolnavă Elenuța ! Cine-i bolnav nu scrie opt fețe ! Și de opt fețe, paginate, era epistola Elenuței. El citi un cuvînt de pe-o pagină, altul de pe alta și părea că nu cutează să o citească pe de-a ntregul. Zîmbete de lumină îi treceau mereu pe față. În urmă se hotărî, se așeză mai bine pe bancă și, trecîndu-i mereu dulci adieri prin suflet, începu să citească :

«Stimate domnule Murășanu,

Aș dori ca epistola mea să te afle într-o dispoziție foarte bună, ca să nu mă judeci cu asprime pentru că mi-am luat curajul să-ți scriu. Ca ușurare pentru mine îmi slujește faptul, de care te asigur, c-am stat foarte mult în cumpănă pînă m-am hotărît. Vai, știi cum sînt apreciate, de obicei, fetele care, ele mai întîi, încep corespondența cu un tinăr. Dar n-am avut ce face : de două săptămîni mă mustră mereu conștiința și, neavînd în apropiere un om care să se priceapă la problemele acestea gingașe, am fost nevoită să mă adresez dumitale, ca să mă lămurești. În seminar nu sînteți străini de astfel de îndeletniciri ; dumneata termini

peste cîteva zile și trebuie să le ai în degetul cel mic ca să poți fi un bun preot. Nu pot să-mi apreciez păcatul meu, de aceea mă mărginesc să-ți comunic faptele așa cum s-au petrecut. Pe scurt, aș putea să-ți spun că am rîs de un om, ba nu, am rîs de doi, sau, mai bine : am rîs și m-am bucurat de-o întîmplare cu sfîrșit prost pentru doi oameni. Dar simt că dacă-ți spun numai atîta, te voi încurca și pe dumneata, și scurta tot eu voi trage-o, pentru că te-aș aduce în imposibilitate de a-mi da un răspuns liniștitor, de care, vai, am așa de mare lipsă ! Așadar, cu voia dumitale, o să-ți împărtășesc și cîteva amănunte.

Pe mine vreau să mă mărite cu orice preț, domnule Murășanu. Să nu te miri de asta, căci, vai, așa e soarta noastră, domnule cleric, a fetelor avute, că trebuie nesmintit să ne mărităm. Lucrul acesta cred că nu va fi nou nici pentru dumneata, îl știi și dumneata. Acum, la Ispas, cumnatul Vraciu mi-a adus un pețitor, un om frumos și se vedea și de treabă. Un avocat. Se zicea că-i avocatul unei bănci puternice. Se spunea că are un viitor strălucit. Sora, cumnatul, părinții, încîntați de el ; surorile mă pizmuiau. Se vede că era cît pe-aci să fiu azi măritată, stimate domnule Murășanu ! Am făcut o excursie la Izvorul Precestii ; tatăl dumitale a sfințit apa, ne-a botezat, afară de tata, căci știi dumneata, domnule cleric, că tata nu-i pretin cu agheasma. Ca de obicei, am și prînzit în poiană, apoi ne-am întors acasă. Părinții veseli, surorile pizmoase, cumnatul îmi făcea sămne ! Da, domnule Murășanu, îmi făcea sămne : pe cum că azi se hotărăște un lucru mare. Și era să se chiar hotărăscă, domnule cleric, dacă nu se întîmpla lucrul care m-a adus pe mine la păcat. Inchipuie-ți, domnule cleric, tata a rămas între patru ochi cu tînărul — se vede că așa se fac lucrurile acestea — a rămas foarte puțină vreme între patru ochi, căci tata l-a dat afară numaidecît. Eu am înțales îndată ce s-a întîmplat, am priceput mai repede ca oricare, și m-a cuprins un rîs. dar un rîs, nemaipomenit, un rîs nebun. Din toată inima îmi părea bine că s-au certat cei doi și-mi părea

bine că s-au certat pentru bani, pentru „Arhanghelii“. Adică nici nu s-au certat, ci tata s-a mîniat cînd domnul acela de omenie a cerut zestre.

Am rîs mai mult de două ceasuri ; m-a certat tata, iar soru-mea, Maria, mi-a spus că acesta e un rîs... (îmi vine așa de greu să și scriu cuvîntul) un rîs... imoral. Da, domnule cleric, rîs imoral ! Te-ai fi gîndit dumneata să-mi facă cineva o acuză atît de gravă ?

„Nu-i imoral“, i-am răspuns cu hotărîre Mariei. — „Ba da, iubită, e imoral, fiindcă rîzi de părinți, rîzi de tata“. — „Eu rîd de-o prostie“, i-am răspuns. — „Cum ?“ — „De-o prostie, de cea ce s-a întîmplat“, am zis iar. — „Îți spun că ce faci tu e imoral“, îmi mai zice ea și, mîniată, mă părăsi.

Acum eu atîta m-am tot gîndit la judecata asta a soru-mi, încît, în unele clipe, îmi zic și eu, aproape convinsă, că am greșit lăsîndu-mă astfel stăpînită de rîs. Sînt apoi clipe cînd îmi spun că n-am greșit nimic.

De aceea, domnule cleric, mă întorc cu toată încrederea către dumneata și te rog să-mi spui dacă într-adevăr am păcătuit.

Pentru ca să-ți ușurez hotărîrea dumitale, știu să mai adaog că eu n-am rîs de tata ca părinte, ci ca de-un om stăpînit de-o patimă. Cunosoc și urmez porunca a patra dumnezeiască. Nici n-am rîs de domnul acela — îl cheamă Crăciun — ca de-un om care ajunge în strîmtoare, ci ca de-un peșitor care a pășit fiasco. Dar îmi pare că și cu atîta mă acuz prea tare. Îmi pare că sfîrșitul prost al întregii afaceri m-a făcut așa de veselă. Nu te vei mira, sper, domnule cleric, că nu-ți pot limpezi bine ceea ce s-a petrecut atunci în sufletul meu. Nu-i așa că de multe ori ne întristăm ori ne bucurăm adînc fără ca să putem analiza, cu de-amănuntul, cauzele ?

Dumneata vei fi așa de bun ca, luînd în dreaptă cumpănă toate acestea, să-mi trimiți un răspuns care să mă liniștească, plecînd cumpăna ori în dreapta, ori în stînga. Spunîndu-ți drept, mi-ar plăcea să am eu drep-

tate, nu soru-mea, Maria ; m-aş simţi prea nenorocită văzînd c-am făcut o greşeală atît de mare. Însă dorinţa asta a mea, stimat domnule cleric, rog să nu-ţi clatine judecata dumitale ; dumneata trage concluzia care vei afla-o mai dreaptă. În sfîrşit, m-aş învăţa şi eu să nu mai rîd cînd văd lucruri ridicole... A !... Ridicole ! Asta e adevărul pentru care am rîs ! Peţitul lui Crăciun s-a sfîrşit ridicol ! Cum ne vine uneori în minte expresia potrivită cînd nici nu ne gîndim la ea — nu-i aşa, domnule Murăşanu ? Cît m-am gîndit eu să aflu un termen potrivit pentru faptul care m-a îndemnat la rîs, şi iată-l. Ridicol !

Dar deşi e vorba acum că un sfîrşit ridicol m-a îndemnat la rîs, dumneata vezi şi trage concluzia cea mai severă. În sfîrşit, noi trebuie să ne învingem, să ne stăpînim şi în faţa situaţiilor ridicole.

Ca cel din urmă sprijin în favoarea mea ţiu să-ţi mai amintesc numai atît că, după mine, mare imoralitate zace chiar în faptul că cineva, făcînd un tîrg bănesc, crede că încheie o căsătorie. Ş-acum te rog, stimat domnule cleric, să nu întîrzii mult cu răspunsul dacă îţi zace cît de cît la inimă liniştea mea sufletească.

Cu toată stima,
Elena Rodean

P.-S. La izvorul Precestii, după feştanie, am avut onoarea de-a avea oaspe la masa noastră şi pe domnul părinte Murăşanu. Dumnealui, ca de obicei, a fost foarte vesel şi, deşi a avut slujbă multă în ziua de Ispas, nu era obosit. Mi-a spus că dumneata termini în curînd şi că speră să capeţi, cît mai în grabă, o parohie. Azi am vorbit cu surorile dumitale şi să ştii să le invidiez, mai ales pe Mărioara. Aş vrea bucuros să fiu în locul ei, aş da mult să ştiu rîde ca ea. Ş-acum îmi răsună în urechi vocea ei aşa de limpede...

Elena

P.-S. Te mai rog nu cumva să arăți epistola asta și altor clerici, după cum aud că e obiceiul pe la dumneavoastră. E scrisă cu așa de puțin spirit și n-aș vrea să fiu judecată de ei. Dumneavoastră sînteți oameni prea serioși.

P.-S. Mulțămesc de cărți.

Elena»

Clericului Vasile Murășanu îi zîmbi întreg sufletul pînă ce citi epistola Elenuței. De la șirele cele dintîi înțelese că toată chestiunea cu muștrarea de conștiință era numai un pretext ca Elenuța să-l poată încunoștința despre vizita ce-o avuse în Văleni. Dacă ar fi auzit de la altcineva despre vizita avocatului Crăciun, ar fi căzut în mari bănuieli, dar așa îi venea și lui să rîdă, din toată inima, de întîmplarea aceea. O adîncă tresărire de bucurie avuse clericul îndată ce văzuse pomenit numele peșitorului. Simțea că dacă Elenuța îi descoperă, în chipul acesta, taine familiare, de bună samă că are o încredere, o atragere spre el. Adevărat că întreaga aventură era povestită într-un chip glumeț, dar clericul știa că, tot astfel, îi vorbise la Paști despre complimentele ce-i făcuse candidatul Voicu. Era firea Elenuței, ori doară, în chipul acesta, putea ea mai ușor să se apropie de el ? Căci de ceva era sigur acum Vasile : cu scrisoarea asta ciudată Elenuța nu-și bătea joc de el ! Dacă i-ar fi scris așa înainte de petrecerea de la Paști, clericul s-ar fi simțit jignit, ar fi luat întreaga scrisoare ca o batjocoră amară. Dar de cînd dansaseră împreună, de cînd își vorbiseră, el se liniștise deplin ; știa că Elenuței nu-i va fi cu putință să-l batjocorească niciodată.

Apoi Elenuța îi scria de preotul Murășanu, de surorile clericului cu multă sinceritate.

După ce mai citi, tot mai îmbujorat la față, de cîteva ori scrisoarea asta, clericul se sculă, cuprîns de mare

veselie, alergă pe scări, îmbrățișă pe clericii ce-i ieșeau în cale și striga mereu :

— Ce zi minunată ! Ce zi minunată !

Era într-adevăr o zi senină, cu cerul adânc albastru, cu mireme în aerul proaspăt ; rîndunici se arătau ca niște dungii negre ce dispăreau fulgerător ; dintr-un tufiș în grădină fluiera o mierlă. Clericii știau că Murășanu se însuflește de frumusețile zilelor de primăvară, dar niciodată nu-l văzuseră așa de vesel ca astăzi.

— Cu ăsta poți prinde iepuri, zise un coleg privind bănuitor în urma lui Vasile, care alerga acum în seminar să-i răspundă Elenuței.

Da, îi era sufletul așa de plin, încît simțea că trebuie să ia numaidecît condeiul să scrie. El era convins acum, simțea că-i simpatic Elenuței. Nu cuteza să-și spună că domnișoara Rodean îl iubește, pentru că, deocamdată, nici nu-l interesa decît gîndul, dorința de a-i fi simpatic fetei ; să știe că-i place să fie aproape, să stea cu el de vorbă, să rîdă amîndoi. El înseta parcă după prietenia Elenuței, pe care odată o crezuse așa de departe. Dorea prietenia ei, pentru că, de cînd o cunoscuse mai de aproape, începuse să o stimeze.

Vasile Murășanu șezu la masă, luă condeiul, dar nici un cuvînt nu i se cobora în el. Sufletul îi era plin, cu adevărat, dar părea că toate simțimintele ce se învăluie acolo sînt numai pentru el, sînt legate de sufletul său și nu pot fi smulse, nu pot fi înstrăinate. Tot ce simțea părea că nu privește defel și pe-o a doua persoană, ci numai pe el, viitorul lui, fericirea lui. Elenuța-i părea că-i departe, oriunde-și întorcea ochii nu se vedea decît pe sine, strălucitor de fericire. Frazele din scrisoarea Elenuței îi sunau mereu în urechi, totuși pe ea n-o vedea. Ce să-i scrie ?

Și în vreme ce se gîndea ce să-i scrie, se vedea tot mai mult pe sine ; îi părea că-și descoperă nouă și nouă calități, pe care pînă acum nu le-a luat în seamă ; îi părea că-i mai inteligent, mai frumos, chiar mai nalt

de statură ! Rămase multă vreme uimit, cu condeiul în mână, și nu-și putea da sama ce se petrece cu el. În loc să se apropie de ce-și propusese, să-i răspundă domnișoarei Rodean, gândul lui alerga departe. După ce se examină de aproape pe sine, trecu la părinții lui, la surori, la întreaga familie, și în fiecare membru din familia sa descoperea calități nouă. Ca și când scrisoarea Elenuței ar fi aruncat puternice fețe de oglinzi, în care se vedea și el și-i vedea și pe-ai săi într-o lumină cu mult mai curată decît pînă acum. Înțelese deodată, cu mult mai limpede, adevărul că între oameni averea nu poate fi o piedecă, un fapt care să-i oprească de-a se împrieteni ; că, deci, tatăl său ar fi putut să fie în relații de prietenie cu notarul Iosif Rodean. Vedea că preotul din Văleni e chiar superior directorului de la «Arhanghelii» ; că instrucția celor două surori ale lui nu lasă nimic de dorit ; că dacă pînă acum între cele două familii n-au prea fost relații de prietenie, vina trebuie căutată la notar, nu la preot. S-ar putea împrieteni, însă, de-aici încolo ! El și Elenuța parcă sînt anume chemați ca să apropie aceste două familii. Ba mai este încă și Ghiță. Niciodată nu-l înțelesese așa de bine pe universitar ca acum, în urma scrisorii Elenuței. Îl vedea foarte deștept, cinstit, cu păreri bine hotărîte asupra vieții.

Cînd se trezi din visarea asta, se simțea mai hotărît, mai tare, mai greu parcă.

El simți o adîncă recunoștință pentru domnișoara Elenuța Rodean și se gîndi cu gingășie cum să-i răspundă mai potrivit. Acum nu-i mai era gîndul gol, știa ce-i va răspunde, și începu numaidecît să scrie :

«Stimată domnișoară,

N-am cuvinte să-ți spun cu ce bucurie am cetit scrisoarea dumitale. M-ar fi înseninat să fi fost în cea mai nenorocită stare sufletească. Încrederea dumitale mă onorează foarte mult și-mi pare că dumneata faci pasul

cel dintîi pentru ca familiile noastre să mai lase din încordarea ce este între ele. Într-adevăr, domnișoară, dacă am o suferință adîncă, ea este că părinții noștri sînt mai străini decît ar locui în sate deosebite. Convîngerea mea este că, și așa, trăim destul de părășiți pe satele noastre și că dacă sînt în același sat două-trei familii de intelectuali, nu ar trebui să trăiască răzlețiți. Pe lîngă cele ce-mi scrii, dumneata îmi mai comunică că tata a fost la masa dumneavoastră de Ispas, în poiana din muntele Vlădenilor; apoi, că ai vorbit cu surorile mele, și pe Mărioara ai aflat-o drăguță. Nu pot să-ți spun cît îți sînt de recunoscător pentru priceperea superioară de care dai dovadă.

Și, acum, să-mi dai voie să-ți mulțămesc pentru cazul interesant ce mi-ai comunicat.

Cred că singurul meu răspuns la tot ce mi-ai scris nu poate fi decît o mulțămită caldă și adîncă! Dar, ca să nu crezi cumva că n-aș fi pregătit îndeajuns ca să fiu preot bun, iată, îți declar că n-ai făcut nici un păcat, nici un lucru imoral. Noi nu sîntem totdeauna stăpîni pe voința noastră, mai ales cînd e vorba de izbucniri ale simțimintelor. Și dacă admirăm, fără nici o rezervă, un peisagiu frumos, de pildă, tot astfel rîdem de un lucru ridicol, fără ca să ne dăm sama. Acestea sînt lucrări ale instinctului. Iau asupra mea, cu cea mai mare bucurie, păcatul pe care l-ai fi făcut.

Rîsul dumitale mi s-a comunicat și mie, dar eu n-am rîs cu hohot, ca dumneata, o, nu! Unde fine, ca de argînt, îmi tremură și acum în suflet. Dacă ai fi făcut un lucru imoral, apoi eu, de bună samă, aș fi părtaș păcatului dumitale. Numai de ceva mă tem: să nu fii dumneata îndemnată cumva din fire să rîzi cu hohot de toți aceia care te vor cere în căsătorie. Dumneata, deși spui că nu te gîndești cu plăcere la căsătorie, totuși vei avea încă foarte mulți pețitori, și nu numai pentru că ești bogată...

Vai, dumneata ești fericită pentru că poți să aștepți... Dar noi, domnișoară, noi, clericii, sîntem foarte nen-

rociți; noi trebuie să ne căsătorim în grabă și să ne ocupăm parohiile. Noi nu putem să rîdem ca dumneata! Iată, de pildă, chiar eu va trebui să mă căsătoresc încă la toamnă, poate. Spune-mi acum dumneata, ce aș simți eu cînd ar rîde și de mine fata care m-ar refuza? Eu înțeleg foarte bine că pot ajunge într-o situație ridicolă și oricine ar avea dreptul să rîdă de mine, dar, totuși, te-asigur, rîsul acesta nu mi-ar plăcea.

De cînd am cetit că dumneata nu te gîndești cu plăcere la căsătorie, să crezi c-am început și eu să judec așa. Aș amîna-o bucuros, mai ales pentru că nici nu știu vreo fată care ar veni după mine. Da, noi, clericii, sîntem destul de nenorociți, domnișoară!

Crisoarea dumitale nu va vedea-o nimeni, te-asigur. Dar nu pentru că ar fi scrisă cu puțin spirit. O, Nu! Dacă ar fi motivul ăsta, aș arăta-o la toată lumea și aș zice: Vedeți cum știe serie de minunat o domnișoară frumoasă pe care o cunosc eu? Nu mi-ar fi teamă să vorbesc așa, pentru că dumneata n-ai fi de față să m-auzi. Știi că nu-ți plac complimentele, dar acestea n-ar fi decît adevărul cel mai curat.

Însă eu nu voi arăta epistola asta nimănui pentru că mi-e prea scumpă. E cea dintîi și cea mai mare comoară a mea, stimată domnișoară Rodean. Pot să fiu și eu sincer cu dumneata și să-ți spun că de la Paști am avut destule frămîntări, deși am plecat liniștit de-acasă. Ce fel de frămîntări? Pentru ce le-aș spune, cînd, poate, dumneata n-ai fi curioasă să le știi? Gînduri, închipiri, planuri de viitor, o învălmășeală de simțiminte... Dar acum au trecut, dumneata trebuie că ai scris cu o cerneală fermecată: m-am liniștit. Iată, îmi mărturisesc o slăbiciune: de multe ori am crezut, mi s-a părut că dumneata vorbești binevoitor cu mine numai din compătimire, din milă. Acum nu mai cred și mă simt foarte fericit.

De aici încolo îmi vin alte cuvinte în condei, nici nu-s cuvinte, stimată domnișoară, ci e un cîntec, vai,

un cîntec care mă înfioară și mă cutremură și pe care nu știu dacă voi putea să-l cînt vreodată altfel decît în tăcere. Aș scrie despre alte lucruri, aș avea atîtea de spus, dar mi-e peste putință : cîntecul acesta nou se îmbulzește tot el înainte. Înainte de-a încheia, vei fi așa de bună să-mi faci cu o plăcere mai mult ? Să-mi dai voie să-ți trimit un... sărut de... Vai, dar mai bine tac, mi-e frică să n-aud la spatele meu un hohot de rîs.

Al dumitate cu toată stima,
Vasile Murășan

P.-S. O să trimit în curînd două volume, care, cred, îți vor plăcea mai mult ca toate cele trimise pînă acum.»

XVIII

Intr-alți ani, pe la sfîrșitul lui iunie, cînd se începeau căldurile mari ale verii, pieule din Văleni băteau mai rar, nu doar că n-ar fi avut ce măcina, ci pe cele trei văi se mai împuțina apa, spre marea părere de rău a proprietarilor. Mai ales Vălișoara săca mai de timpuriu, apoi Părăul Caprei. Valea cea mare, pe care erau așezate cele mai multe piue, curgea și-n toiul verii, dar nu mai avea putere să învîrtă toate roțile.

Anul acesta însă nu fusese secetos. De cînd se desprimăvăraseră, venea și ropăia cîte o ploaie aproape tot la trei zile. Pădurile păstrau umezeala, micile izvoare ce hrăneau cele trei văi își strecurau mereu argintul printre dărîmăturile de stînci, și pieule umpleau cu «toc-toc»-ul lor tot cuprinsul Vălenilor. «Arhanghelii», «Pinteanul», «Vlădeasa» și o mulțime de alte mine mărunte vărsau mereu piatra auriferă. Vălenarii erau mai veseli, mai plini de larmă ca oricînd : banul nu li se

mai isprăvea din mînă. Prin birturile satului începură petrecamii fără sfîrșit, iar cînd se abătea cîte-o ceată, care băia la «Arhanghelii», prin oraș, ținea cheful cîte trei zile în sir.

Societarii de la «Arhanghelii» nu mai pomeneau nimic de spezele tot mai mari ce se cereau la galeria cea nouă, singur Pruncul era mai gînditor și părea că în inima lui coace ceva. Ungurean mai primi vreo trei telegrame în care feciorul amenința că se împușcă dacă nu capătă bani în grabă, și, se-nțelege, bădicul Ionut nu-l lăsa la nenorocire pe viitorul avocat. Pruncul se mărgini să ardă toate telegramele de la feciorul său și, o dată pe lună, îi trimitea cîte optzeci de zloți.

Dintre părtașii de la «Arhanghelii» numai primarul Vasile Cornean era mereu mînios, mereu întunecat.

De cînd își bătuse soția în noaptea zilei a doua de Paști, casa lor se schimbase în iad. Încă în dimineața următoare, nevasta lui, Salvina, se dusesese la părinți. Era bolnavă și de bătaie, dar mai mult de deznadejdea ce-i copleșise sufletul. Părinții ei înlemniră cînd o văzură palidă, frîntă, îmbătrînită. Mamă-sa izbucni numaidecît în hohote de plîns :

— Copila mea, fata mea...

Ea înțelesese demult pe unde-i umblă gîndurile primarului, dar nu voia să creadă c-ar fi ajuns cu ticăloșia așa de departe.

— Asta-i învățătură pentru cine n-ascultă de părinți, zise cu mînie tatăl său. Dar, îndată ce văzu că Salvina plînge cu hohot, îi păru rău, se apropie de fată, o mîngîie pe cap și-i zise : Nu mai plînge. Acuma, asta așa a fost să fie ! Puteam noi ști că din cîne nu faci slănină ? Dar nu-i nimic. O să vă despărțim, o să-ți dea Dumnezeu alt noroc.

Cele două femei se bociră, își amestecară lacrămile pînă tîrziu, Salvina rămase două săptămîni în casa părinților ; dar nu se tămăduia ; dimpotrivă, părea că îmbătrînește cu fiecare zi.

Mamă-sa, ca toate femeile obișnuite cu suferința, pe cît plînsese la început, pe atîta dorea acum s-o vadă pe Salvina împăcată cu primarul. Dorea aceasta cu atît mai vîrtos cu cît la «Arhanghelii» se pusese chiar acum din nou aur slobod, apoi gura satului începuse să torăie : «Vedeți-o pe afurisita de Dochîța ? A stricat casa primarului.»

Încemnurile ei ca Salvina să se întoarcă la bărbat începură să fie tot mai dese. Salvinei nu-i trebuia mult îndemn, ea-l iertase pe Vasile din noaptea în care a zdrobit-o în bătai și s-ar fi întors foarte bucuroasă la bărbat. Dar se simțea încă așa de slabă și se îngrozea să se arate astfel înaintea primarului Cornean. Știa că nici alte suferințe mai mici, ce ieșeau la ivelă pe fața ei ori în priviri, bărbatul nu le putea suferi ; că se scîrbea parcă de ea în astfel de clipe. Aștepta deci să se tămăduiască.

Și într-o dimineată, după ce trecuseră două săptămîni, se simți mai în putere și mai veselă și, zîmbînd, părăsi casa părintească. Mamă-sa o înțelese și se bucură din toată inima :

— Așa, suflete, fii tare ; are să fie încă bine, îi zise ea la plecare.

Cînd ajunse acasă, bărbatul era dus la «Arhanghelii». Nici un lucru nu mai era la locul lui prin casă. Pe lavițe, pe scaune erau împrăștiate haine, cuțite, furculițe, farfurii. Un miros de părăsire, de pustiu umplea camerele. Salvina se apucă cu dragoste să deretece prin casă, simțînd o adîncă bucurie că poate face ordine, că Vasile, cînd se va întoarce, își va afla casa ca un pahar. Deși-l aștepta mereu, ziua îi trecu repede, abia îmbucă ceva, nici nu-i veni în minte să prînzească : pregăti o cină bogată.

Inima i se opri de-a mai bate cînd auzi pe scări pași grei ai primarului. Chiar era hotărîtă să-i sară de gît, să-l sărute, să-l roage de iertare, cînd Vasile, intrînd, se opri deodată în prag și-i zise :

— Piei, drace !

Apoi, fără altă vorbă, se întoarse pe scări în jos, se auzi cum izbește porțița și pieri în noapte. Merse de-a una la birt, porunci de cină și băutură și, după ce se îmbătă, sparse toate geamurile birtului, răcnind mereu :

— Cine s-apropie de mine, îl împușc !

Trei zile n-a mai dat pe-acasă. Gura satului spunea că primarul a fost văzut prin aluniș, pe dealul băii, în Valea Pintenului cu Dochîța pe după cap. Un băieș ducea după ei un coș mare, plin cu de-ale mîncării și cu vin.

După trei zile, abătut, pierit la față, întră în casă.

Femeia, care-n răstimpul de trei zile murise și-nviase de-atîtea ori cît păr în cap avea, nu se putu opri să nu scoată un suspin.

— Of pentru tine, dar nu pentru mine, muiere ! zise cu răutate bărbatul. Să-ți aduni hainele și să te duci. Nu mai pot trăi cu tine ! Nu mai pot ! S-a isprăvit, nu mai pot !

Oricît era de frîntă Salvina, tot își mai putu aduna putere să-l întrebe :

— Cu ce ți-am greșit eu ție, Vasile ?

— De asta nu e acum vorbă ! Nu mai pot trăi cu tine ; ai înțales ? zise el cu aceeași voce rea și disprețuitoare. Mie-mi trăbă o nevastă tinără ! Asta-i ! O nevastă tinără !

— Așa ? întrebă, albă ca păretele, ridicîndu-se de pe scaun, Salvina.

— Așa ! Toată lumea se vesleşte, începui el ca ieșit din minți, toată lumea se bucură ! Și cel din urmă să-rîntoc din Văleni e azi mai fericit ca mine. Și eu, cu «Arhanghelii», îmi urăsc viața. Uite ce-i, zise el cu brutalitate, întorcînd ochii scînteietori spre femeie, mie îmi trăbă o nevastă tinără. Vin este, bani sînt, raiul e pe pămînt, dar raiul e-o muiere trecută ca tine se schimbă în iad ! He, rînji el, mie îmi trăbă acum o nevastă durdulie, plinuță.

— Să-ți fie rușine ! îl întrerupse repede Salvina. Batjocorile ce i le arunca în față cu atîta brutalitate îi

dădură curaj; vrednicia ei de muiere cinstită o făcu să-l privească cu mîndrie, ca o zeiță a dreptății și a răzbunării. Să-ți fie rușine că-mi poți vorbi astfel mie, care ți-am fost soție cu credință! zise ea din nou. Își ținea acum trupul drept, ochii ei străluceau și nu mai semăna cu femeia înfrîntă de mai nainte. O să te căiești tu odată, sărace, de ce faci acum. Dar va fi prea tîrziu, prea tîrziu! Noapte-bună, zise ea și ieși repede pe ușă.

— Niciodată nu mă voi căi! strigă el cu minie. Niciodată! Abia de-acum voi începe să trăiesc, eu, Dochița și «Arhanghelii»! Vivat «Arhanghelii» de-acuma!

Nu era primarul limpede la cap nici acum, dar pentru aceea era conștiu de ce făcea.

În ziua următoare se duse la părintele Murășanu și-i spuse că, cu voia amîndurora, se desparte de nevastă.

Popa Murășanu păru foarte surprins de vestea asta; îl poști să șadă și începu să-i vorbească despre datoriile soților de căsătorie.

— O să te mai gîndești, domnule primar, o hotărîre așa de mare nu se ia deodată. Vei încerca să cumpănești mai bine lucrurile. Mici neînțelegeri se întîmplă în orice căsătorie. Însă darul lui Dumnezeu de-aceea se dă celor doi soți, ca să învingă, să se stăpînească. Dumnezeu a lăsat căsătoria așa ca să nu se poată desface decît prin moarte.

Primarul avu un zîmbet de batjocoră.

— Se poate, domnule părinte, să fie așa cum spui. Noi nu prea știm ce-a zis Dumnezeu.

— Faci rău destul că nu știi, ori nu vrei să știi, răspunse părintele cu durere; dumneavoastră credeți că un singur lucru e vrednic să-l cunoașteți și să vă interesați de el: aurul. Mi se pare că aurul vă umple așa de tare toate simțurile, încît nu mai sînteți în stare să simțiți și altceva. N-ar fi rău dacă v-ați gîndi cîte-o dată ce veți face cînd nu va mai fi aur.

Primarului îi veni să zică : «N-om cere de la dumneata, fii liniștit», dar numai zîmbetul de răutate ce răsufla în acest gînd i se ivi pe față.

— Vom vedea noi atunci, domnule părinte, zise el. Nime nu poate ști ce o să se întîmple.

— Chiar pentru asta ar trebui să nu vă bateți joc de legile lui Dumnezeu, începu iar părintele.

— Eu nu-mi bat joc de nici o lege ; nu mai pot trăi cu femeia și vreau să mă despart. Atît ! rînji primarul Cornean.

Preotul începu să se agite.

— Ba îți bați joc, eu numaidecît o să-ți arăt că-ți bați joc, zise el cu vocea mai nălțată. Pe dumneata eu te-am cununat ; știu ce mi-ai spus atunci, că numai din dragoste curată te căsătorești cu Salvina. Și nici nu se putea altfel ; a fost fată frumoasă, avută, a venit după dumneata fără ca să fie părinții ei pe deplin mulțumiți. Ani de zile ați trăit bine, ați trăit în pace. Legea lui Dumnezeu e că legătura iubirii între bărbat și femeie să fie pînă la capătul vieții. Dumnezeu nu de aceea ne dă bunătăți ca să călcăm legea asta. Eu te-asigur pe dumneata că dacă belșugul nu te-ar fi ajuns, ai trăi și azi bine cu nevasta. Dar «Arhanghelii» vă sucește mințile dumneavoastră. Vă obișnuți la trai bun, mai ales la beutură, și vă place dacă vi se deșteaptă tot mai puternice poftele cele dobitocești. Beți mereu, vă petreceți și nu mai voiți să ascultați decît de legea trupului. Dar legea asta calcă legea lui Dumnezeu, și să știți dumneata că păcatul asta se răzbună odată foarte amar. Dumneata vrei să-ți părăsești nevasta legiuită și vrei să te însoțești cu Dochîța ! Spune dumneata, nu-ți bați joc în chipul acesta de însăși mila lui Dumnezeu, care te-a făcut avut, ș-acum te lași stăpînit de trup ?

— Nu-i scris nicăiri să iau pe Dochîța, răspunse cu răceală primarul și se ridică de pe scaun. De altfel, continuă el întunecat, eu n-am venit să ascult cazania dumitale, ci numai să-ți anunț și să te rog să pornești procesul de divorț.

— Chiar asta nu vreau s-o fac ! zise cu hotărîre părintele. N-am să urzesc procesul, pentru că ar fi în zadar. N-aveți cauze de despărțire.

— Asta te privește pe dumneata, zise primarul cu mînie, dar cred că sînt instanțe mai mari.

— N-o să-ți primească nimenea procesul, te-asigur, mai zise preotul.

Primarul se opri în prag, îl privi pe popa cu dispreț și zise :

— O sută de zloți la protopopul, și-n trei săptămîni sîntem despărțiți, părinte. Știm noi cum se fac lucrurile acestea...

În urma scenei, preotul rămase foarte tulburat. Șezu la masă și-l aviză numaidecît pe protopop.

Primarul își înaintă rugărilor de despărțenie și acum săptămîni întregi nu se mai trezea din beție. Dacă mergea în orș, rămînea cu săptămîna de cap și împrăștia banii ca și cînd ar fi risipit nisip. În clipe de beție adîncă băieșii îl văzură plîngînd de multe ori. Mulți ziceau că-i pare rău că se desparte. Pe la «Arhanghelii» nu mai mergea, ci, spre scîrba celor mai mulți vălenari, cînd era acasă, ducea pe Dochîța la el, slugile aduceau poveri de vin de la birt și scoteau prin sat veștile cele mai slabe despre cei doi.

Nici un răspuns nu-i venea la cererea lui de despărțenie, și el părea tot mai înrăit, cînd, într-o zi, pe la începutul lui iunie, clopotul începu să cînte în turnul bisericii.

— A murit primăreasa ! își ziceau cu uimire murierile.

Salvina, într-adevăr, nu putuse să rabde multă vreme viața pe care o ducea. Slăbise ca un schelet, și pe urmă îl dezlegase pe Cornean ; putea să se cunune cu Dochîța.

— S-a îngrijit Dumnezeu să-i despartă, ziceau femeile.

— O să-i pară lui rău. Femeie ca Salvina n-o să-și mai afle.

- D-apoi Dochîța ?
- Uf ! Dochîța ! Nici nu se poate asămăna.
- Asta o să-i pună coarne și lui.
- De-ar da Dumnezeu, că e vrednic !

Gura satului începu să torăie și nu se mai opri pînă ce auziră că, la Sînzienne, se cunună primarul cu Dochîța. Atunci gura satului amuți pe-un răstimp, ca să se pornească apoi și mai nehotărîtă. Se descoperiră toate păcatele vechi și nouă ale Dochîței, Salvina fusese o sfîntă, primarul are să se ticăloșească, femeia cea nouă are să-l înșele !

Gura satului pornise cu mai mare înverșunare, fiindcă multe văduve tinerele credeau că Dochîța le-a furat norocul. Nu era puțin pe vremea asta să fii soția unui părtaș de la «Arhanghelii», și încă a unuia care avea două părți, care se număra îndată după directorul Iosif Rodean.

Era c-o săptămînă înainte de Sînzienne, într-o sîmbătă sara, cînd primarul îl află pe notarul Rodean în curte, lîngă piue, și-i spuse c-ar avea să-l roage de ceva.

Directorul îl conduse numaidecît în casă și-l întrebă cu ce-i poate sluji.

— Te-aș ruga foarte mult, domnule director, începu primarul, să-mi fii nănaș, să mă cununii dumneata.

— Așadar, e adevărat că te însori a doua oară ? întrebă directorul c-un zîmbet ciudat pe fața lui mare.

— Adevărat, răspunse primarul plecîndu-și capul.

— Și cu Dochîța ?

— Cu Dochîța !

— N-aș fi crezut ! Faci foarte rău că te căsătorești cu femeia aceea.

— Acuma, asta nu se mai poate schimba, domnule director ! zise primarul.

Iosif Rodean tăcu un răstimp, se plimbă cu pași grei prin cameră, apoi îi zise cu hotărîre :

— Dacă nu se mai poate schimba, caută-ți alt nănaș. Nu te cunun.

Vasile Cornean îl privi uimit, nu-i venea să creadă ce auzise, și din ochii lui se vedea că așteaptă încă răspunsul.

— Nu te pot cununa, caută-ți alt nănaș ! zise cu mînie directorul.

Primarul îl înțelese acum și rămase uluit. El ținea foarte mult să-l cunune un domn din sat, mai ales directorul de la «Arhanghelii».

— Pe cine să-mi aflu așa de-n grabă ? întrebă el zăpăcit.

— Puțin îmi pasă pe cine-ți vei afla ! strigă notarul și ieși în verandă. Îndată se auzi vocea lui puternică : Pune piatră, măi Niculae, fire-ai al dracului de ticală ! N-auzi că bate-n gol ? !

— Sara-bună, zise primarul strecurîndu-se pe lîngă el.

Directorul, ori nu-l auzise, ori era încă mînios, căci nu-i răspunse. Vasile Cornean ieși foarte abătut în stradă. Refuzul notarului îl rănise adînc. El mergea cu capul plecat, cînd tresări deodată.

— Bună-sara, tovarășe, bună sara, iubite ! îi strigă cineva de la spate.

El se întoarse și-l văzu pe universitarul Ungurean apropiindu-se cu dreapta întinsă.

— Noroc !

— Noroc ! răspunse încă tot abătut Cornean. Cînd ai sosit ? îl întrebă apoi.

— Numai cît am picat, iubite, numai cît am picat ! Ș-am vrut să-l văd pe nenea Spiridon de mai trăiește. Ce mai faci ?

— Ei, iacă ! răspunse ridicînd din umeri Cornean.

— Stai, drace, cum era să-mi uit ! Te-nsori ? îl întrebă de aproape Ungurean, răsufliîndu-i în față acreală de butoi.

— Mă-nsor !

— Primește felicitările mele ! Cu Dochîța ?

— Cu !

Universitarul își supse o dată buzele, zîmbi și-i zise :

— Ai ales-o pe sprinceană ! Încă știi că ai ce strânge-n brațe ! Dar nu pot să-ți iert că nu m-ai chemat încă la nuntă.

Ungurean o vorbea mai întâi de bine pe Dochița. Primarul îl privi cu bucurie, apoi deodată îi veni un gând mîntuitor. Își puse o mîna pe umărul tînărului și-i zise :

— Dacă nu te-am invitat pînă acum e că te poftesc de nănaș.

Universitarul la cuvintele acestea izbucni într-un rîs nestăpînit. Printre hohote se putea mereu auzi exclamarea favorită : « Colosal ! Colosal ! ». Apoi, după ce se liniști, îi bătu primarului în palmă și-i zise :

— Se face, iubite, se primește cu bucurie ! Dar cine să fie nașă ?

Primarul se gîndi o clipă, apoi răspuse :

— O soră de-a mea, care vrei.

— Bun ! Se primește și asta. Și... la Sînzienne ?

— La Sînzienne !

— Foarte bine ! Te-ngrijește numai de beuturică bună.

— Este, răspuse vesel Cornean.

Își mai bătură o dată palmele, apoi se despărțiră.

Preotul Murășanu îi cunună în ziua de Sînzienne. Nu ținu nici o cuvîntare, cum era obișnuit să facă, nu voi să meargă nici la masă. Preoteasa părea supărată, îi zisese chiar :

— Nu-i bine că te pui pe picior de bătaie cu toți frunțașii satului.

— Ehe, făcu popa, unde te gîndești și tu ! Nu mă duc fiindcă am fost împotriva despărțeniei și chiar și împotriva căsătoriei acesteia. Sînt convinși că Salvina a murit numai din vina ticălosului acestuia !

Dar, în schimb, au luat parte la masă toți frunțașii, chiar și directorul de la « Arhanghelii ». Adevărat că numai singur și s-a depărtat devreme, dar cu prezența lui ridicase foarte mult nimbul căsătoriei. Feciorul său, Ghiță, încă nu se întorsese din capitală, acum își făcea examenele cele din urmă, după care avea să se reîntoarcă cu diploma de inginer. Pruncul și Ungurean, notarul

Popescu, scriitorul Bratu erau însă aici și-și petreceau cu însuflețire.

Din când în când Ungurean tînărul schimba priviri cu Dochița, și la începutul unei țarini, ea se strecură pe ușa. Îndată după ea ieși și Ungurean. Nime nu le luă sama ; bărbații erau amețiți de băutura, femeile, fetele dansau. Lăiță cînta cu însuflețire.

După un răstimp destul de îndelungat cei doi întrară aproape unul după altul. Ungurean, cu fața buhăită, luă un pahar plin, îl supse și, între hohote de rîs, începu să strige :

— Of, primarule, primarule, să fi fost tu al dracului!

Dochița zîmbea și-i umplea paharul. Cornean fi privea cu ochii prostiți : nu mai pricepea nimic, căci era beat turtă.

— Of, primarule, să fi fost tu al dracului ! zicea mereu Ungurean, izbucnind neconținut în hohote de rîs.

— Di-di-di ce să... să fi fost ? izbuti să-l întrebe într-un rînd primarul, încercînd să zîmbească. Dar nu mai putea ; ochii lui erau două răni parcă.

— Pe onoarea mea de nu-i colosal ! strigă Ungurean în loc de răspuns. Apoi, ridicîndu-se, începu să ție un discurs în larma atotstăpînitoare. Numai frînturi se puteau înțelege din cuvintele lui : «Fraților... primarul... inima noastră, „Arhanghelii“... Izvorul de petrecere... N-am fi nimic fără „Arhanghelii“. Vivat „Arhanghelii“ !»

La cuvîntul din urmă, cei de lîngă el începură să bată cu pumnul în mese și tot mai mulți erau care strigau : «Trăiască „Arhanghelii“ !», pînă ce toți nuntașii izbucniră în strigătul ăsta. Muzica încetă, pe-o clipă se făcu liniște, și Ungurean se sui pe masă și zise, cît putu de tare :

— Fraților, popa nost' n-a vrut să ne cinstească în sara asta cu prezența sfinției-sale. Să-mi dați voie ca, dîndu-i *vot de blam*, să fiu eu popă în noaptea asta, ori cel puțin diac, și să vă cînt troparul protectorilor noștri cei cerești, troparul «Arhanghelilor».

— Vivat ! Vivat Ungurean ! se auzi din toate părțile.

Apoi, deși îl auziseră cîntînd de multe ori cîntarea asta, se făcu liniște. Așteptau.

— Se cade să ne aducem aminte în toată buna vreme de arhanghelii din cer, care fac să strălucească și frații lor de pe pămînt, alungînd nenorocul, sărăcia și lipsa din satul Văleni. În cinstea lor ș-a soarelui care luminează în Văleni, și lumina lui nu se mai stinge, să cîntați cu toții după mine! — Și el începu pe-o voce groasă, adîncă, de butie: «Unde umbrește darul tău, Mihaile arhanghele, de-acolo se alungă puterea diavolului; că nu suferă să rabde lumina ta luceafărul cel ce a căzut. Pentru aceea ne rugăm ție: săgețile lui celea de foc purtătoare, celea pornite asupra noastră, stinge-le cu mijlocirea ta, mîntuindu-ne pe noi din smintelile lui, vrednice de laudă, Mihaile arhanghele...»

XIX

De cînd veniseră cei doi universitari în vacanța de vară, chefurile se țineau lanț în Văleni. În birturi nu se mai stingea lumina pînă-n zori. Societarii, băieșii, hocomanii de la «Arhanghelii» mai ales, își făceau de cap. Femeile lor începură să se pună pe gînduri cînd, cîte trei-patru zile, nu-i mai puteau urni din birturi. Ungurean și Pruncul, tinerii, treceau dintr-un birt într-altul, legănîndu-se în curbe largi pe drum, și începeau cheful din nou, cu fiecare grup de mineri. Ei erau primiți cu însufletire, cu urale. Cei doi îi deprindeau încet-încet cu ponturi obișnuite prin birturile din capitală. După ce se-mbătau, băieșii începeau să spargă sticle, pahare, să joace pe mese, să stropească podelele cu băutură din sticle; pariau care puteau bea mai mult, trăgeau sorți care să plătească în cutare noapte, pentru că fiecare ar fi voit ca el să deie băutura. Cînd sorțile cădeau pe unul din cei doi universitari, ei erau scutiți totdeauna, pentru

cinstea de «prezidenți ai mesei», și atunci plăteau, pe rînd, ceilalți băieși.

Birturile fierbeau neîntrerupt, se vedeau ieșind, din cînd în cînd, oameni cu fețe ca de mort, clătîindu-se. Pe uși năvălea atunci fum gros de tutun, amestecat cu duhoarea băuturii, ca răsufnul înăbușitor al unei peșteri.

Duminicile și-n sărbători veneau, de obicei, domni de la oraș, anume ca să-și petreacă în Văleni. Nu era străin care, întrînd o dată în Văleni, să nu fie cinstit cu mîncare, cu vin. Bădicul Ionuț Ungurean, primarul Cornean se puteau afla aproape în orice vreme în birt, și cum străinii trăgeau aici, societarii de la «Arhanghelii» îi luau numaidecît sub scutul lor, ceea ce însemna că puteau să mănînce și să beie cît aveau poftă, și de multe ori și pe deasupra, și puteau rămîne aici în sat cît ar fi voit. Dacă cei doi boieri nu erau din întîmplare în birt cînd pica străinul, se aflau totdeauna alți vălenari care să-i ieie în primire. În chipul acesta se purtau cu oaspeții mai neînsemnați; cînd sosea vreun domn în sat, numaidecît erau avizați cei doi universitari, ori vreunul dintre societarii «Arhanghelilor», chiar și directorul Iosif Rodean.

Duminica și-n sărbători însă veneau, de obicei, persoane cunoscute din oraș, care și-au mai petrecut de multe ori în Văleni. Atunci se înciripa repede o ceată de zece-cincisprezece în jurul lor, începeau de la zece cu bere și terminau, în zori, cu vin și cu rachiuri. De cele mai multe ori ieșeau într-o poiană la o frigare. Miei, purcei se rumeneau în flăcările cioturilor uscate de brad; chiuitori, urale, cîntece se nălțau în noapte pînă tîrziu; în jurul flăcării uriașe se vedeau, mișcîndu-se mereu, umbre.

Dacă noaptea, tîrziu, ar fi trecut prin Văleni un străin cu prilejul astui fel de chefuri, ar fi crezut că-s niște nuntași întîrziati, care au rătăcit prin păduri. De altfel, convingerea aceasta și-ar fi făcut-o și dacă ar fi trecut ziua prin Văleni. Pe lîngă larma nesfîrșită din birturi, cînd dintr-o casă, cînd dintr-alta pătrundea veselia. Vecini, prieteni se adunau să guste vinul adus de curînd

«de la țară», și dintr-o glumă se încingea câte-o petrecanie care ținea cu zilele.

Încă nici într-un an băile nu fură așa de bogate ca-n vara asta și, deci, nici chefurile atât de dese. Erau mineri care strigau în gura mare, în vreme de beție, că înnebunesc de atîta bine. Aproape nu era săptămîină să nu se repeadă Lăiță cu vreo doi pînă în Văleni. Universitarii cei doi aduseră cîntece nouă în sat, romanțe vesele, pe care, în scurtă vreme, le cîntau și băiețandrii care aduceau piatră cu căluții de munte.

Săptămînile treceau repede, într-o fierbere și veselie nesfîrșite ; erau mulți vălenari care, auzind sîmbătă sara clopotele, ziceau cu mirare :

— Măi, mîne iar e duminică !

Ca în fiecare an, așa și acum, într-o duminică de la sfîrșitul lui august, frunțașii din Văleni se adunară în birtul lui Spiridon de pe la ceasurile zece nainte de prînz, să prăznuiască depărtarea din mijlocul lor a universitarilor. Numai de doi aveau să se despartă în anul acesta, de Ungurean și Pruncul ; Ghiță Rodean își luase diploma, dar nu avea încă post. El mai rămînea, deocamdată, în Văleni. Însă Ungurean și Pruncul trebuiau să plece în curînd.

Liturghia, în biserică, încă nu se sfîrșise cînd paharele pline cu bere proaspătă se înșiruiră pe masa lungă. Pruncul, tatăl, nu era de față, însă bătrînul Ungurean, ca de obicei, fu cel dintîi care, luînd paharul în mînă, începu să închine :

— Să mergeți cu bine, ficiori, și să vă întoarceți sănătoși. La anul să vă vedem advocați pe amîndoi.

— Trăiască advocații ! strigară în cor ceilalți.

— De nu mă voi întoarce la vară cu diploma în mînă, să nu-mi mai spuneți pe nume ! zise cu hotărîre universitarul Ungurean după ce-și șterse mustața, de care se prinsese spumă de bere.

— Va da Dumnezeu, v-a ajuta Dumnezeu ! răspunse cu bucurie tatăl său, mîngîiat de hotărîrea ce se desprindea din fața tînărului.

Erau și încordate liniile feței lui, părea mai degrabă un căpitan care dă o poruncă decît un om care promite ceva.

De altfel, bătrînul Ungurean nicicînd nu deznădăduise de viitorul copilului său. Că tîndălea de-atît amar de vreme prin capitală, nu-i părea lucru așa de mirat : erau multe cărțile pe care trebuia să le învețe ! Dar odată va ieși domn mare din feciorul său ! Un domn de care să se vorbească în șapte sate ! Cine-l va vedea odată, înglodat în bogății la oraș, să zică : «Iată, mă, pe domnul acesta mare l-a purtat la școli un părtaș de la „Arhanghelii“, societarul Ionuț Ungurean». El și spunea la toată lumea, îndată ce apuca la cap : «Cheltuiesc cu el ? Nu face nimic ! O să iasă domn odată din el, nu glumă !»

El bău deci cu însuflețire și al doilea pahar și, uitîndu-se zîmbitor la toți, zise :

— Bună bere !

Poveștile, gălăgia începură numaidecît, și fumul țigărilor se ridica repede, vinețiu în bătaia razelor de soare. Toți erau predispuși spre veselie, de-o săptămîină nu mai fuseseră atîția laolaltă — patrusprezece — ca astăzi. Între ei era și directorul Rodean. Ghiță și clericul Murășanu, care într-alți ani erau și ei de față la cheful tradițional, astăzi lipseau : porniseră de dimineață într-o excursie prin munți.

Universitarul Pruncul nu se putea însufleți nici într-un chip. O adîncă părere de rău, un fel de disperare era întipărită pe fața și în privirile sale. Cei de la masă făceau glume pe socoteala lui.

— Să știți că-i pare rău după Văleni !

— După Văleni nu, poate după-o vălenăreancă !

— Ori ș-a pus în gînd să vie avocat gata la primăvară.

— Asta trăbă să fie ! Îi pare rău după viața de student !

— Trăiască avocatul Pruncul !

Dar el rămânea mereu trist. Sufletul îi era înghețat și acum ; de azi-dimineață părea că-l urmărește o mare nenorocire.

Căci azi-dimineață abia se îmbrăcase, abia-și aprinsese cea dintâi țigară, când tatăl său intra la el, cu fața, cu privirea foarte întunecate. Tînărul, văzîndu-l, simți numaidecît că are să-l dăscălească tatăl său, cum făcuse de atîtea ori pîn-acum. Voi să înconjure furtuna și se apropie de ușa. Însă tatăl său îl opri c-o privire.

— Rămîi, zise el rece, avem de vorbit amîndoi.

Scăpînd un oftat, tînărul șezu pe un scaun și aruncă țigara după captor.

— Avem de vorbit, repetă tatăl său. Azi, mi se pare, e cheful de despărțire ?

— Da, ești invitat și dumneata, răspunse în silă universitarul.

— Eu m-am săturat, nu mai mă duc ; tu însă poți să iei parte. Ai bani ?

— N-am, răspunse cu dezgust tînărul.

Tatăl său deschise portofelul și-i puse pe masă trei bilete de cîte zece.

— Ia-i, sînt ai tăi ; poți să-ți petreci azi. Toacă-i pe toți dacă vrei, încep cu răceală tatăl, dar să știi că pleci pentru cea din urmă oară la școală.

El tăcu, obrajii palizi i se umplură de părăiașe adînci. Aștepta să-i răspundă feciorul ; însă acela tăcea tăcerea peștelui. Se îngălbenise la față și privea neclintit în masă.

— Anul acesta ți-l mai dau, zise cu mînie Pruncul, văzînd că tînărul nu răspunde. Poate fac rău, dar m-am hotărît așa. Un an mai jertfesc. Apoi, eu mi-am insprăvit datoria față de tine. Știi cîți bani ai mîncat tu pîn-acum ?

Universitarul își ridică, uluit, privirile la tatăl său, dar nu răspunse.

— Și dintr-un cal aș fi făcut avocat pînă acum cu banii ce i-am cheltuit cu tine! Înțalegi tu? N-a mai rămas în tine un strop de bărbăție? Un strop de cinste? Mai ai tu nas să mai ieși între oameni în oraș? Iată, mie mi-e rușine de rușinea ta. Așadar, un an încă, și cel din urmă! Și va trebui să te mulțamești cu patruzeci de zloți la lună.

— Patruzeci de zloți?! se uimi tînărul, acum dezle-gîndu-i-se mai întîi limba.

— Da, patruzeci, nici un ban mai mult! Ce crezi tu că banii stau grămadă la mine și nu se mai isprăvesc? Nu știi ce-nghite gangul cel nou de la «Arhanghelii»? Nu mă sugi tu de ani de zile? Așadar, ne-am înțales! sfîrși Pruncul ridicîndu-se și ieșind. Din prag îi mai zise: Pe mine să nu mă așteptați: sînt bolnav!

Universitarul rămase încă multă vreme nemișcat după ce ieși tatăl său. Se simțea la marginea prăpastiei, căci știa că tatăl său nu glumește. Ce va face? Să termine într-un an, cînd el abia are un examen, n-are practică, n-are cărți, n-a mai ascultat, de ani întregi, cursurile decît poate de trei-patru ori într-un an?! Dar el mințise pe bătrînul, el îi spusese că face practică în cancelaria unui avocat din capitală! Cum să-i spună că nu-i nimic adevărat din tot cu ce se laudase și că e peste putință să-și ieie diploma într-un an? Dar ar folosi ceva chiar dacă l-ar convinge pe tatăl său? Ar mai fi cu putință ca el să se pună pe muncă, părăsindu-și chipul de trai de pînă acum?

El vedea că nicicum nu se poate mîntui și, simțindu-se la marginea prăpastiei, își zise, ridicîndu-se: «Eh, să trăim pînă e bine!» și plecă spre birt cu hotărîrea să-și petreacă strașnic, ca niciodată.

Însă era prea zguduit ca să se poată reculege în grabă. El bău încă multă vreme în tăcere, între glumele și ironiile celorlalți. Numai după ce începu să-l ametească puterea băuturii începu să-și petreacă cu adevărat.

Birtașul Spiridon se ivea, în dese răstimpuri, la masă, aduna repede paharele goale, țincănindu-le deodată și,

pîn-ai bate-n palme, le înșiruia, pline, la locul lor. De vreo șapte-opt ani, la cheful de adio al universitarilor, nu lăsa pe nimeni să servească. Se învîrtea ca un prisnel.

— Așa, nene Spiridoane, așa, iubite, o să-ți port, în cinste, o sută de procese, îi zicea universitarul Ungurean de cîte ori se ivea, cu paharele pline, birtașul.

Hohote de rîs izbucneau după cuvintele lui Ungurean.

— Trăiască avocatul «de-a geaba» ! striga vesel directorul Rodean cînd Ungurean întîmpina pentru a zecea oară cu aceleași cuvinte pe Spiridon. O să mori de foame, pretine, purtînd gratuit atîtea procese, adaose el îndată.

— Trăiască avocatul «de-a geaba», trăiască antropofilul ! strigă Pruncul, rîzînd cu hohote.

Și mulți izbucniră după el :

— Trăiască antropofilul !

— Îi auzi, tată ? întrebă c-un zîmbet larg tînărul pe bătrînul Ungurean. De-acum îmi vestesc mărirea viitoare ! Rîdeți voi, puțincredincioșilor, eu voi merge mereu, nainte, cu coraj nainteee ! Vivat ! Cu coraj nainteee ! Vivat !

Cuvintele din urmă le sfîrși cîntîndu-le pe melodia marșului «economilor». Numai decît începură să bornăie Pruncul și avocatul Pascu, care venise anume pe ziua de azi în Văleni ; începu să mormăie încet doctorul Prințu melodia aceluiași marș. Vocea scriitorului Bratu, care încerca același cîntec, se ridică printre tot mai dese bornăituri de bondari ce începură să înconjure masa. Erau cu toții amețiți de jumătate, era nainte de prînz. Deodată cancelaristul Bratu se ridică de la masă, se aplecă înspre cele patru părți, dînd tonul, și, dup-un gest repede al mîntei ridicate în vînt, se începu, pe patru voci :

«Pas în pas,
Tra-la-la,
Hai toți nainte,
Tot voioși,
Bucuroși,
Cu coraj nainte,
Tra-la-la !»

Greșiră textul, începură marșul din nou, iar îl greșiră, și abia după ce-și mai dreseră glasurile cu un pahar de bere, reușiră să cînte marșul pînă la capăt. Cînd ajunseră la versurile :

«Și cu cupa plină,
Orice dor s-alină...»

luară cu toții în mînă paharele, pe care Spiridon le umplu la repezeală, și, ciocnind mereu, între țincănitul lor, sfîrșiră marșul, în picioare. Cîntarea se schimbase acum în urlet, erau ceasurile două după prînz. După ce băură, directorul de la «Arhanghelii», întorcîndu-și grumajii ca de taur spre ușa din stînga, strigă :

— Măi ticală Spiridoane !

— La poruncă, domnule director, la porunca dumitale !

— Pst ! făcu Iosif Rodean. Trei purcei i-ai pus deoparte ?

— Guiță flămînzi de-asăra, domnule director.

— Știi tu cînd sînt ceasurile trei și jumătate ? întreabă directorul privindu-l c-un ochi încrunțat.

— Purceii junghiați, curățiți, focul aprins pe Plaiul Cerbului ! răspuse militărește Spiridon, ducîndu-și palma dreaptă la ureche.

— Ticală ! strigă cu mînie directorul. Așa-mi ții tu minte ?

— Un butoi de zece ferii la umbră ! strigă repede, palid, birtașul.

— Ei, și apă, măi Spiridoane. Trimite și două lăzi de borviz.

— La poruncă, domnule director, și pîne, și sare, și furculițe, și cuțițașe !

— Măi, da-l-aș dracului, cum se pricepe ! zise universitarul Ungurean.

Spiridon îl privi pe-o clipă, îi aruncă un zîmbet de batjocoră și răspuse :

— Care cu meseria lui, domnule avocat ; noi la glăji, dumneata la legi.

Hohote de râs izbucniră, urale nesfârșite : «Trăiască Spiridon !». Ungurean bătrînul rîdea și el cu gura larg deschisă, nu mai pricepea de-i laudă ori de-i batjocoră pentru fiul său ce spusese birtașul ; dar simțea că e foarte plăcut să rîzi așa, fără să știi de ce, să rîzi prostește. Spiridon venea urmat de trei feciorași, fiecare cu pahare proaspete de bere în mînă.

— Să poftiți, asta-i de la botul calului, pentru paharele acestea nu cer nimic.

Oaspeții erau în picioare, gata de ducă. Luară fiecare cîte-un pahar.

— Trăiască cel dintîi hotelier al Vălenilor ! strigă universitarul Ungurean.

— Trăiască tata Spiridon !

Ei băură, goliră, dintrodată, paharele. Numai bătrînul Ungurean nu-l mai luă de la gură pînă ce nu sorbi și spuma cea din urmă.

— Să fii tu al dracului, Spiridoane, asta-i bere dintr-un butoi început acum, să mai aduci numaidecît o rundă !

— Vivat tata, trăiască marele pricepător ! urlă tînărul Ungurean.

Din picioare, mai băură cîte trei pahare. Spiridon știa că, după ce cîntea el de ducă, se mai trece o jumătate de butoi pînă se depărtează oaspeții. În urmă, oaspeții se duseră, numai universitarul Pruncul se lăsă pe-un scaun și, făcîndu-i lui Spiridon semn să se apropie, îi zise pe-un glas plîngător :

— Adu butoiul lîngă mine, tată Spiridoane... De-acum tu-mi ești tată...

Birtașul băgă de samă că universitarul e beat turtă, totuși îl uimi vocea lui disperată. Era și palid, aproape verziu, tînărul Pruncul.

— Să nu mai beai, domnule avocat, o să ți se facă rău, zise birtașul, aplecîndu-se spre el.

Pruncul rostogoli asupra lui doi ochi tulburi, reci, păru o clipă că nu-l cunoaște pe Spiridon, apoi, oftînd din adînc, suspină :

— Tu ești tata meu. Vino să te sărut...

— Să nu mai beai, răspuse cu dezgust birtașul. Ar fi mai bine să mergi acasă, domnule avocat, să prânzești, să tragi un pui de somn, pînă pe la patru. Altfel, n-o să poți petrece la noapte. Ar fi bine să mergi acasă.

— N-am casă, suspină cu durere tînărul, legănîndu-și mereu capul între umeri, ca și cînd ar compătimi pe cineva. N-am casă, n-am părinți. Tu ești tata meu de-acum; mă arunci în drum? El își opri îndelungat ochii mari și tulburi asupra lui Spiridon.

— Pentru toată lumea, nu, domnule avocat!

— Atunci ascultă rugămîntea fiului tău și adă butoiul. N-o să te mai incomodez, o să-mi torn eu în pahar; știi umplea paharul cu bere, tată Spiridoane.

Birtașul se închină, se depărtă repede, părăind că se grăbește să-i împlinească cererea. Însă își văzu îndată de alte trebi. Își zicea: «Are să adoarmă acum, îi cunosc năravul». După ce-și aranjă unele mărunțișuri, după ce împărți porunci pentru «frigarea» de după prînz, se așeză cu nevasta și copiii mai mici la masă și chiar se pregătea să înghită cea dintîi lingură de supă, cînd ușa de la camera vecină se crăpă și, prin deschizătură, se ivi capul universitarului Pruncul.

— Nu mai vine butoiul ăla, tată? Întrebă el pe-aceiași glas plîngător.

— Nu mai este, domnule avocat, zise birtașul, uimit că tînărul nu adormise, după cum crezuse el.

— Ei, drăcie ca asta! strigă deodată cu mînie Pruncul. Să-mi vie beutura! Ce porcie faci dumneata astăzi?

Spiridon, palid, tremurînd ușor de indignare și năcăz că n-are hodină să înghită o lingură de supă, se sculă repede, trecu pe lîngă «advocat», trăvâli butoiușul cel început, îl așeză lîngă masă, îi fixă bine pompa și, chemîndu-l pe Pruncul, îi zise:

— Pofteste, domnule avocat. Mai sînt cel puțin douăzeci de pahare.

— Poftim! zise Pruncul, întinzîndu-i un bilet de douăzeci.

— Nu acum, domnule avocat, ce știu eu cît să rețin! Las' pînă la urmă.

— Poftim, insistă din nou tînărul. Ia-ți plata. Nu ești tată bun nici tu, Spiridoane. N-ai milă de om. Ia-ți plata și du-te!

Spiridon îi lăsa biletul pe masă și ieși.

*

Trecuseră ceasurile patru cînd începură să s-adune tovarășii de petrecanie. Pe Plaiul Cerbului vîlvătaia focului se nălța demult. Tovarășii se întîlniră în birtul lui Spiridon, și mare le fu mirarea cînd pe Pruncul îl aflară tot acolo, cu paharul de bere nainte. Vreo cîțiva ciocăniră butoiul : suna a gol. Îl clătinară : vînt ! Dar nici Pruncul nu se putea mișca din loc. Stătea răzimat de speteaza scaunului cu spatele, c-un cot pe masă, iar picioarele și le ținea țapene, înfipte parcă în podele, ca și cînd ar fi rămas așa într-un acces de amețală. El privea cu nepăsare la cei din jurul său, părea că nu-i cunoaște. Din cînd în cînd ofta din adînc și avea o mică clătinare din cap. Tovarășii se adunară în jurul lui lărmuind, strigîndu-l pe nume, pipăindu-l, alții îl zguduiau. La zguduiți mai puternice, Pruncul lăsa să s-audă un mormăit înăbușit, ca și cînd ar veni din mari depărtări.

— Pe asta o trebui încă să-l ducem pe sus pînă pe plai, zise cu mînie notarul Iosif Rodean.

— A beut un butoi de bere ; mă mir că n-a pleznit, zise doctorul Prințu aplecîndu-se la universitar și pipăindu-l.

În clipa aceea se auzi din nou mormăitul lui Pruncul ; el se mișcă puțin și zise, ca de pe altă lume :

— Porcilor...

— Of, of, încă o să ne deie lecții de morală ! rîse avocatul Pascu.

Pruncul se mișcă mai tare pe scaun, cercă să se ridice, dar nu reuși ; se răzیمă din nou de speteaza scaunului și zise iar :

— Porcilor ! Sînteți cu toții niște porci !

În clipa asta în birt întră universitarul Ungurean, se apropie cu pași largi de Pruncul, ferind din cale pe cei ce se grămădeau în jurul tînărului beat.

— Salutare, *colega*, salutare ! zise Ungurean cu fața radioasă de fericire. Ai beat ? Te-ai îmbătat ? Ai durmit ?

— *Veni, vidi, vici !* răspuse Pruncul, închipuind un zîmbet rînjitor din umerii obrazilor.

— Nu-i beat detot ! declară îndată Ungurean.

După formula asta de întrebare și răspuns cunoștea de mulți ani stadiul beției lui Pruncul.

— Vii cu noi, iubite ? îl întrebă apoi, vorbindu-i la ureche.

Dar Pruncul părea că nu-l auzise. Mormăi încet :

— Sînteți niște porci !

— Ai coniac, Spiridoane ? întrebă Ungurean îngrijorat.

— Este, domnule avocat.

— La repezeală coniac și un păhărel. O să-l deștept îndată, zise el întorcîndu-se spre ceilalți.

Cîteva priviri se-ntoarseră întrebătoare spre doctorul Prințu.

— Se poate, răspuse el. Beția de bere e ca o ceață, deasă, ce-i dreptul, dar nu-i grea. Alcoolul berei nu apasă creierii cu greutatea alcoolului de vin, ori, mai ales, de rachiu. De aceea beția berei nu-i adîncă. Ea moleșește trupul întreg, îngreuiază mai mult stomacul.

După cîteva păhărele de coniac, băute unul după altul, Pruncul începu să-și scuture capul, brațele, apoi, ajutat de Ungurean, se ridică. Era mai palid ca un mort.

— Acum, repede, afară la aer ! comandă Ungurean.

— Ar fi și vremea ; o să se răcorească bine pîn-ajungem pe plai, zise bătrînul Ungurean.

— Colosal ! răspuse tînărul. Doar nu te vei teme de-nghet ? Ai blană groasă de slănină pe dumneata.

Ei se strecurară pe-o hudiță, apucară pe-o cărarușă, trecură valea pe-o punte destul de îngustă, peste care Ungureanu îl duse cu multă grijă pe Pruncul. Dar în aerul curat, în urma mișcării, în urma coniacului care-i

încălzi stomacul, tînărul începu să se deştepte binişor. Cînd începură să urce pe plai, el se desfăcu de braţul lui Ungurean, zicîndu-i :

— Lasă-mă !

— În sfîrşit ! oftă Ungurean uşurat. Dar cine mama dracului te-a pus să te îmbeţi de bere, cînd azi dup-a-miază îţi era rezervată plăcerea să te îmbeţi de *rizling* ori de tămîioasă ?

— Nu mi-ar fi fost nimic dacă n-aş fi fost flămînd ! zise cu silă Pruncul.

— Păi n-ai prînzit azi ?

— De-asăară ajunez !

— Ce spui, frate ? Dacă-i așa, tu ești mai tare ca un bou ! se miră Ungurean. Și cum te-ai hotărît să ajunezi ? Te-ai îmbătat și azi-dimineață ?

Pruncul tăcu un răstimp ; urcuşul iute îl făcu să gîfîie.

— Nu. Am avut un conflict cu bătrînul, reuși să răspundă.

— Ei, un conflict ! Părinți și fii ! Ce-i mai de toate zilele ca asta ? Pentru atîta lucru faci tu prostii ?

— Uf ! Lasă-mă dracului, lasă-mă dracului, Ungurene ! oftă cu deznădejde Pruncul. A fost mai mult decît un conflict, a fost un *ultimat*.

— *Ultimat* ? ! se miră Ungurean, nepricepînd îndată de ce-i vorba.

— Un an mai îmi dă parale ; într-un an să-mi iau diploma, zise cu silă Pruncul.

Îi fu și ruşine să spună cît îi promisese lunar chiar pe anul acesta.

Ungurean începu să rîdă cu hohot. Se opri, căci rîsul nu-l mai lăsa să facă nici un pas pe urcuşul iute. Cărarușa, oricît de spirală pe coasta plaiului, era din ce în ce mai greu de urcat ; ceilalți apucaseră cu mult înaintea lor.

— Nu fi copil, iubite, nu te prosti acum, cal bătrîn ! *Ultimate* de acestea cîte n-am mai căpătat noi !... zise Ungurean, după ce se mai linişti, pornind din nou.

— Bătrînul meu, acum, odată, n-a glumit. Îl pricepe eu ! Pot să-ți spun că-i un om amar, zise cu durere Pruncul. Spune că galeria cea nouă de la «Arhanghelii» i-a înghițit o avere întreagă.

— Și tu, alta ! îl întrerupse repede Ungurean.

— Și eu, alta... și că nu mai are bani, încheie cu deznadejde Pruncul.

Un răstimp tăcură ; urcau mereu aplecându-și nainte trupurile, ghetele lor ronțăiau în pietrișul potecuței. Plaiul întreg era un uriaș piept de piatră, acoperit cu un strat subțire de pământ, de pietriș. Pe cărarușă, pe alocuri, ieșeau la iveală spinări, muchi de stîncă ; ploile spălaseră pe-aici pajiștea și presăraseră întreagă cărarușă cu pietricele.

— Despre asta una să nu mai vorbim, zise întru tîrziu Ungurean.

— De acord ! răspunse Pruncul. Chiar acum îmi veni gîndul că poziția cea mai bună ce-o putem lua în fața vieții e să fim fataliști.

— Grecii și romanii n-au fost proști, iubite. Nu-nzadar întreaga antichitate e clasică.

— Pentru o bucată de purcel mă-mpac cu toată lumea, declară Pruncul, care începu să simtă o foame de lup. Începu să-l ieie cu amețeli din golul stomacului.

— Păcat că nu te cheamă Ion, și-aș zice acum Ion Gură-de-Aur, răspunse Ungurean, pe care încă începu să-l răzbească foamea. După berea ce-o băuse, acasă, la prînz, nu mai putuse mîncă decît foarte puțin.

— Ba să-mi zici mai bine Ion Gură-de-Lup, zise vesel Pruncul.

Cînd ajunseră ei, ceilalți erau trîntiți pe pajiște ; gustaseră cîte două păhărele, și acum, așteptînd friptura, fumau, vorbind cu veselie, rîzînd, trimițînd cîte un hurizat, un fel de țipăt care se auzea strident pînă jos în vale, în sat.

Pruncul fu întîmpinat cu urale ; doctorul Prințu îi pipăi pulsul și declară că e aproape normal.

— O ceapă nu plătește știința ta, doctore ! Stimatul meu coleg, avocatul Pruncul, e flămînd. N-a mîncat de-asăra nimic ! declară cu superioritate Ungurean.

Deasupra unei enorme grămezi de jar, din care numai pe de laturi mai fumegea vreun tăciune, se frigeau în frigări doi purcei cu rîturile întinse. Pelița li se rumenise, pe alocuri era trandafirie, bătea încă în viu, codițele se subțiaseră, se întăriseră. Trupșoarele lor plinuțe se tot învîrteau în frigări, și cei doi feciori care pregăteau friptura, picurau din cînd în cînd pe spate, pe pîntece, pe coaste din slănină friptă. Cîte-un picur ajungea pe jar, sfîrșia, împrăștiind mireasma, care dilata nările celor trîntiți pe pajiște. Cei doi purcei părea că se tot subție, ori, mai bine, se rotunjesc, de la o vreme nu se mai putea deosebi unde-i spatele și unde-s coastele ; pe unele locuri pelița pleznise abia văzut, și mustul se ivea în tăietura fină. Mireasma se răspîndea tot mai mult în aer.

— Destul, Filipe ! strigă directorul de la Arhanghelii, apropiindu-se și luînd o frigătoare, și cu purcelul înfipt în ea se întoarce în triumf la ceilalți. Întîietatea o are pustnicul ce petrece în ajun, strigă el văzînd o ceată de cuțite, de bricege apropiindu-se în atac de purcel.

Pruncul își taie repede o bucată, și îndată, strecurîndu-se din mulțime, se lasă pe-o dungă. Pîne își tăiasă de mai nainte, și acum începu să îmbuce cu lăcomie.

Filip, unul din cei doi feciori, aduse și purcelul celalalt, și ospățul începu acum în tihnă.

Mîncară și băură, apoi iar mîncară, pe urmă se apucară cu sete de vin. Larma creștea tot mai tare și paharele se desertau dintr-o închinare ; nu le puteau ține în mînă pline, iar jos pe coastă se vărsau. Vinul era vechi, era risling, busuioaca se isprăvise din pivnița bădicului Spiridon. După ce se săturară de carnea delicioasă, băutura părea că nu-i astîmpără defel : le părea mereu că n-au băut nimic. Bine hrăniți și în aer curat, ei nu simțeau puterea vinului. Se însăra : umbrele începură să cadă, pădurile de brad în jurul lor se înnegriră ; și aer tare, înviorător, să te scoale din morți, se cobora pe pămînt. Ei nu erau mulțumiți, căci drumul la un adevărat chef

îl pregătește puterea vinului. Și vinul ăsta părea că nu are nici o putere. Vorbeau, rîdeau, încercau să cînte, nimic însă nu le succedea cum ar fi vrut, căci vălenarii și oaspeții lor nu erau mulțumiți cu orice fel de animație; ei erau artiști în petrecanie și aveau gusturi rafinate. Beau mereu, încît cei doi feciori care fripseseră purceii și le slujeau și de paharnici abia mai răzbeau să le umple paharele.

Feciorii strînseseră tăciunii, puseseră lemne proaspete, de care adunaseră din bună vreme două grămezi, precum și cetină verde și uscată. Flacăările se ridicau în limbi mari, unele înguste, altele late ca niște fiare de plug. Cu cît cădea mai tare noaptea, lumina flăcărilor era tot mai vie, mai colorată. Unii se sculară, luară lungi crengi de brad cu cetină verde și le aruncară în flăcări. Pe-o clipă flacăra se înăbușea în fum, se auzeau pîrîituri multe, scurte, fulgerătoare, apoi, aprinzîndu-se ramul, îl ridicau deasupra capului, și uriașa torță își nălța flacăra, care grăbea în văzduh, pînă la înălțimea brazilor.

Plăcerea asta îi strînse în curînd pe toți în jurul focului. Crengile de brad se năltau în văzduh pîrîind, grăbindu-și flăcărilor multe, săltărețe. Fețele oamenilor străluceau arămii în lumină. În curînd isprăviră crengile de brad, și atunci alergică la brazii din apropiere, rupseră, tăiară altele, și jocul începu din nou.

Cînd, în sfîrșit, se oboșiră, cei mai mulți se clătinau pe picioare. Beția îi cuprinse pe neașteptate; ei începură să chiuie, să cînte. În curînd se iviră, din noaptea ce căzuse, doisprezece feciori din sat, băieși la «Arhanghelii», cu care Bratu începu să cînte deosebite marșuri și alte cîntece pe patru voci. Larma, gălăgia creștea mereu, vinul se bea tot mai cu sete. În liniștea nopții cîntările, chioțele lor se auzeau pînă departe peste sat, și flacăra naltă a focului era hrănită mereu cu lemne proaspete.

Tîrziu, flacăra se potoli, se fripse purcelul al treilea și, după ce-l înghițiră în cîteva clipe, se începu beția.

Trecuse demult de miezul nopții cînd se hotărîră să coboare în sat, să continue petrecania în birtul lui Spi-

ridon. Butoiul gol îl rostogoliră pe coastă la vale, și bu-buiturile lui, în salturi tot mai largi, se auziră pînă tîrziu. Afară de Iosif Rodean, toți ceilalți erau turțiți de băutură. Înaintau prin noaptea care nu era așa deasă, cu mîinile întinse nainte ca și cînd ar fi vrut să prindă ceva. Lună nu era, dar cerul era presărat cu stele, era o semiumbră dulce, răcoroasă, însă flăcările focului le deprinsese vederea cu lumină mare, și acum orbecau ca și cînd ar fi fost întunerec păcură.

Coborișul și ziua era mai greu decît urcușul pe coasta prăpăstioasă a plaiului. Dar acum cărarea n-o mai putea ține nici Iosif Rodean. Din cînd în cînd se prăvălea cîte unul, se rostogoleau chiuind pe coastă la vale și erau răstimpuri cînd, din toată ceata, abia trei-patru mergeau pe picioare, ceilalți se durigau pe povîrniș, îm-prăștiindu-se în toate părțile. Hohote de rîs izbucneau mereu, cîte-un : «Aio ! să fii al dracului !», apoi urmau răstimpuri de tăcere, în care se chemau și-și raspundeau.

— Hop-hop !

— Hop-hop !

Se sileau să se apropie, să coboare în șir, dar nu le reușea : prăvăliri, rostogoliri urmau neconținut, și ei iar se împraștiau. Pămîntul părea că le fuge de subt picioare.

Cu chiu, cu vai ajunseră lîngă valea ce șoptea tainic în noapte. Iosif Rodean trecu mai întîi puntea, dar ceilalți căzură, unul după altul, în apă. Unii reușeau să rămîină în picioare, în apa pîn' la genunchi, dar cei mai mulți căzură pe coastă, pe spate, de-a lungul.

— Ți se-neacă avocatul ca țiganul la mal, dragă tată ! strigă Ungurean, care căzuse pe spate în apă și părea că se simte foarte bine astfel și nici gînd n-are să se ridice.

— Numai să nu fie pipa mea la el, răspunse bătrî-nul, care se silea să se ridice din apă și să iasă la țarm.

În birtul lui Spiridon era încă lumină. Ceata întregă năvăli pe usă ; începură să se scuture. Dar răcoarea apei, departe de a-i supăra, le făcea plăcere. Numai universitarul Ungurean, urcîndu-se în silă pe-o masă lungă, se

întinse pe spate, își puse mâinile cruciș pe piept și declară că-i mort.

Numaidecât în jurul lui se adunară cîntăreții și, sub conducerea lui Bratu, începură în cor frumoasa cîntare de la prohod : «Plîng și mă tînguiesc cînd mă gîndesc la moarte și văd în morminte zăcînd frumusețea noastră, cea după chipul lui Dumnezeu făcută, fără podoabă, fără mărire, neavînd chip ! O, minune ! Ce taină este aceasta care s-a făcut pentru noi ? Cum ne-am dat stricăciunii, cum ne-am înjugat cu moartea ? Cu adevărat după porunca lui Dumnezeu, precum e scrisă, celui ce dă hodină celui adurmit...»

Ei cîntară în cor bărbătesc pe patru voci. Lugubra melodie umplu sala, cutremură ferestrele, zgudui sufletele oamenilor care părea că încep să se trezească. Urmă o tăcere destul de lungă pînă ce Ungurean deschise ochii.

— Voi înșivă strigați că-i păcat s-apună în mormînt o frumusețe ca mine ! zise el. Dați-mi mîna, tovarăși, nu voi să mă înjug cu moartea, ci cu viața ! Trăiască viața veselă !

— Trăiască veselia ! strigară ceilalți în cor, apucîndu-l de mîni și săltîndu-l de pe masă.

Spiridon își trezi în grabă o slujnică ; știa că are de lucru pînă dimineața și nu va răzbi singur, căci oaspeții începură să strige deodată și după mîncare, și după băutură.

XX

Domnișoara Elenuta Rodean nu mințise : trecuse într-adevăr prin mari frămîntări pînă se hotărîse să scrie clericului epistola care-l umpluse cu o fericire așa de mare. Dar frămîntările acelea nu izvorîră din convingerea că nu s-ar cuveni să-i scrie, din teama ca să nu fie

judecată cu asprime, ci din faptul că nu putuse afla, pînă tîrziu, chipul cum să-i facă cunoscută lui Vasile dragostea ei.

Căci ea, îndată ce se liniști din rîs, după ce o mai înfruntase și soru-sa Maria, își dădu șama că toată bucuria ei nestăpînită izvora din faptul că rămăsese, și pe mai departe, liberă ; rîsese de avocatul Crăciun și de notar pentru că se putea gîndi și mai departe, în liniște la cleric. Nu-și mai putea ascunde adevărul acesta ! Ea simți că tot ceea ce făcuse, de la Paști încoace mai ales, era în strînsă legătură cu clericul Vasile Murășanu : în vorbele, în purtările ei, în bucurii, ca și în întristări, ea simți c-o urmărise pretutindena tînarul acesta rușinos ca o fată mare. Amintirea, prezența lui în închipuire îi deșteptase o lume nouă de gînduri și de simțiminte. Într-o clipă văzu limpede că simpatia ei pentru cleric nu începuse numai în noaptea prohodului lui Hristos, ci cu mult înainte. Poate chiar împrejurarea că familia lor era așa de rece față de-a preotului deșteptase în ea mai multă atenție, mai multă curiozitate față de cleric și o făcea să-l privească mai cu emoție decît pe alți tineri care umblau în familia notarului.

Însă, afară de plăcerea ce-o avea întîlnindu-l, vorbind uneori cu el, nu simțea nimic deosebit. Privirile lui senine îi înseninau, ce-i drept, și sufletul ei : o încredere, o liniște deosebită o stăpîneau de cîte ori se depărta după ce vorbise puțin cu el. Un fel de mirare era parcă tot ce-o apropia, pînă la Paști, pe Elenuța de cleric ; mirarea pe care o simțim totdeauna față de-o persoană pe care ni se pare c-o cunoaștem și nu știm de unde, ni-e simpatică și nu știm pentru ce, care însă poate fi sigură că vom prefera-o altora cît de cunoscute. Mirarea aceasta izvora din faptul că Vasile se purta, în vacanțe, așa de deosebit de ceilalți studenți din Văleni ; că-l puteai vedea mai mult singur, în mîină cu vreo carte ; că înconjura petrecaniile și umbla regulat la biserică ? Ori pentru că foarte arareori îl puteai vedea vesel, și aproape nici-odată rîzînd cu hohote ? Ori iarăși, începutul simpatiei să fi fost împrejurarea că Vasile nu era îndrăzneț și din

cît putea o înconjura pe Elenuța ? Ori pentru că din fața lui de tînăr se desprindea atîta nevinovăție, că la vîrsta de optsprezece ani părea copil încă ?

Însă mirarea ce-o simțea față de cleric n-o făcea decît arareori să dorească apropierea lui, să-l vadă și să-i vorbească. Îl vedea din săptămîină în săptămîină și era liniștită. Era mulțumită cu el, ca o soră care numai la intervale depărtate aude vești bune despre fratele ei, și totuși e liniștită pentru că-i convinsă că fratele ei e om de omenie. Convingerea că Vasile Murășanu e un tînăr cumsecade se înstăpînise demult în sufletul Elenuței. Nu-și putea închipui să poată face ceea ce făcea Ungurean ori Pruncul ! Era curioasă această convingere, căci ea nu cunoștea mai de aproape viața clericului nici în sat, dar încă în orașul unde era, aproape anul întreg, la învățatură.

Astfel, vreo patru ani ea rămase cu o părere bună față de cleric și cu un fel de mirare de cîte ori se întîlnea cu el, ori chiar numai se gîndea la el. Însă de cînd îl auzise cîntînd în sîmbăta Paștilor, noaptea, de cînd îi aprinsese luminița, mirarea de mai nainte se schimbase în dorința tot mai mare de-a se apropia de cleric. Și singura apropiere acum, fără cuvinte, fără priviri, o făcea fericită. Apoi, după petrecerea de la Paști, ea simți deodată, cutremurată de un fior nou, că-i pare tare rău că Vasile se va întoarce iar la școală. Încrederea ce o avuse pînă atunci în el la sărbători se și vădise cînd începu să-i înșire complimentele ce i le făcuse Voicu. Despărțirea de la înmormîntarea lui Gligoraș, rugarea să-i trimită cărți, înfrigurarea cu care aștepta volumele, nenorocirea care o simți la vestea că-i vine un pețitor, toate acestea se succedaseră atît de repede pentru ea, încît n-avusese nici vreme să-și deie sama de simțimintele sale.

Dar acum, după nereușita lui Crăciun, după rîsul ei nestăpînit, ea desluși, într-o lumină fulgerătoare, toate simțimintele delicate ce-i înfloreau în suflet și se crezu îndrăgostită de propriile sale gînduri parcă, nu de cleric.

Se gîndea, ce-i drept, la Vasile, dar lucrul cel dintîi ce-l făcu după ce înțelese adevărul fu că se sărută cu multă sfială în oglindă ! Apoi, aprinsă la față ca bujorul, alergă în grădină, se încunună cu flori și pînă sara nu mai întră în casă.

Decunoapte i se începu apoi zbugiumul, care se liniști numai după ce reuși să deie forma aceea ciudată epistolei sale, care îi descoperea totul clericului, fără ca, totuși, să-și simtă atînsă, cît de cît, pudoarea ei de față.

Nici prin gînd nu-i trecu că nu va pricepe clericul adevăratul înțeles al epistolei sale, și aștepta, deci, cu mare neliniște răspunsul lui Vasile Murășanu.

Și clericul nu se înșelă ! După ce-i citi epistola, domnișoara Elenuța izbucni în hohote de rîs, îi curgeau lacrămile și zicea mereu cu vocea naltă : «Să nu cuteze nici atît să-mi trimită, un sărut de mîină !». Ea însă se mințea acum cu bunăvoie pe sine însăși : nu rîdea de punctele ce le pusese clericul după «un sărut de...», ci rîdea fiindcă nu-și mai putea stăpîni fericirea care-i inunda mereu sufletul ca niște unde puternice de lumină, de căldură. Sficiunea tînarului ș-o alesese numai de scut, ca să se poată bucura în deplină libertate, pentru că altfel îi venea să-și zică : «Ce față răucrescută ești ! Să te îndrăgostești așa de nebunește !»

Încă în sara zilei în care primi scrisoarea lui Vasile se pregăti să-i răspundă. Ceea ce-i scria clericul, că el va trebui să se căsătorească în grabă, o umplu de neliniște. Însă nu avu putere să-i scrie un singur șir. I se topise toată cutezanța, toată hotărîrea de pîn-acum. Deși știa, cînd scrisese întîia epistolă, că Vasile o va pricepe, totuși atunci, după ce se hotărî, îi scrisese cu destulă ușurință. Acum era hotărîta să-l întrebă cum înțelege problema căsătoriei lui, și totuși inima ei se încuiase și nici un cuvînt nu se cobora în condei. Amîină scrisoarea pe-a doua zi, apoi pe-a treia. Dar cu cît treceau zilele, puterea ei de voință se tot împuțina și se convinge că nu va putea să afle adevărul din cuvintele lui Vasile. Se

mîngîia cu credința că, desigur, clericul îi va trimite și alte epistole.

Volumele soseau cu regularitate în toată sîmbătă sara, dar... nici o epistolă. Intimitatea ce ș-o arătaseră în cele două scrisori părea că se pusese ca o piedecă între ei. Amîndurora li se părea că se văd, dar nu cutezau, se sfiau să se cheme, să se apropie. Nu-și spusese aproape nimic pînă la cele două scrisori, iar în ele își destăinuiseră deodată prea mult. Părea că se jenează unul de celalalt, dar această curată sfiiciune îi umplu pe amîndoi c-o adîncă fericire pînă la începutul vacanței de vară.

Cînd se întîlniră, mai întîi clericul salută de departe. Își ridică în trei rînduri pălăria, căci de două ori i se păru că Elenuța nu l-a băgat de samă, cum rîdea la brațul lui Ghiță, venind pe drum în jos spre cleric. La al treilea salut, însă, Elenuța înclină adînc din cap, Ghiță își ridică vesel pălăria și-i strigă :

— Bună-sara, domnule cleric, bună-sara, domnule candidat de preot !

Clericul nici nu auzi cuvintele lui, el se apropia privind mereu pe Elenuța, mîngîindu-i și acum sufletul înclinarea ce-o făcuse din cap domnișoara Rodean. El o privea uimit : nu mai era domnișoara Rodean cea de pînă acum, era parcă o ființă dintr-alte lumi, o zîna, o fată tainică. Lui Vasile, pe-o clipă, îi păru chiar foarte ciudat că fata aceea vorbește.

Mîna Elenuței era rece, tresări ușor cînd atinse mîna clericului. Însă, cu toată zăpăceala în care căzuseră amîndoi, mai tari, mai hotărîți decît ei, ochii lor se întîlniră, se priviră adînc, și într-o clipă obrajii amîndurora înfloriră ca trandafirii.

— Îmi pare foarte bine că vă aflu sănătoși, zise clericul, încercînd să pășească cu grijă, cît putea de gingaș, pe lîngă Elenuța.

Îi păru, în cele dintîi clipe, că de la umbletul acesta atîrna întreaga lui viață, întreaga lui fericire. Ba-i păru că nu-i defel important ce va spune, ce va întreba, ci numai mersul să-i reușească !

— Și noi așa-menea ne bucurăm, domnule Murășanu, că te vedem vesel, se grăbi să răspundă Elenuța.

— Asta e puțin, declară Ghiță ; trăbă să-l felicităm c-a terminat seminarul cu distincție.

— Așa ? făcu, părînd uimită, Elenuța.

Clericul își plecă privirile : lauda asta nu era bine-venită și se gîndi de unde știe Ghiță cu ce succes a terminat el.

— Sau poate ai căzut ? întrebă iar Ghiță, văzînd că Vasile nu răspunde.

— Nu, asta nu, zise clericul zîmbind.

— Dacă n-ai rămas corigent, n-ai putut decît să reușești cu distincție. Pentru tînări ca dumneata numai aceste două alternative sînt cu putință, spuse cu convingere Ghiță Rodean.

Elenuța mai mult simți decît observă că laudele aceștea nu-i plac lui Vasile ; se opri, își ridică ochii strălucitori, umezi de fericire, spre cleric și-i zise :

— Am onoare, domnule Murășanu, să-ți prezint pe inginerul Ghiță Rodean, fratele meu, și la cuvintele din urmă ea își aplecă cu grație capul spre Ghiță.

— Ah, da, vedeți, eu la asta nu m-am gîndit... îngîănă Vasile, zguduit de farmecul ce-i strecuraseră în suflet privirile și vocea Elenuței. Trebuia să mă gîndesc, daose el repede, că dumneata încă vei fi terminat anul acesta.

— Și totuși frate-meu anume te-a tot lăudat pe dumneata, ca să-ți aduci aminte de el și să faci asemenea, zise cu veselie Elenuța.

Cuvintele ei picurau arginții, cîntătoare.

— Primește sincerele mele felicitări, domnule Rodean, zise înfiorat clericul.

— Felicită-l pentru că și-a luat diploma, singur cu distincție între treizeci și cinci de inși, daose rîzînd Elenuța.

— Nici că se putea altfel, nici că se putea ! răspunse Vasile, nemaștiind ce să zică ; îi părea că începe să

se învîrtă pămîntul cu el văzînd c-a rămas să poarte conversația singur cu Elenuța.

Căci într-adevăr Ghiță nu mai zicea nimic ; privea zîmbind la cei doi, fie că era mîngîiat în suflet, știindu-se om cu cariera lui de-aici încolo, fie că află o deosebită plăcere privind la cei doi tineri, care nu puteau nicidecum să-și ascundă agitația ce le stăpînea inimile.

— Văd că v-ați înțales să mă nenorociți, răspuse în urmă Ghiță. Dacă ar fi să mă bată cineva odată, nu mi-ar păsa, numai să-l văd așa de strălucitor de fericire ca pe voi doi acum... pardon, *dumneavoastră*, am vrut să zic.

Elenuța porni numaidecît, porni și clericul, simțind necesitatea ca numaidecît să alerge. La cuvintele din urmă ale lui Ghiță, lui îi păru că inginerul descoperise tot ce era ascuns în sufletul său. O senzație asemănătoare, dar de proporții mai mici, avu și Elenuța : ei i se păru că Ghiță bănuiește ceva.

— Trăbă însă să fiți mici la suflet, rîse Ghiță pornind și el, dacă vă place să rîdeți de-un om năcăjit. Pentru că într-adevăr sînt. Am diplomă, dar n-am slujbă.

Murășanu se mai liniști, îi păru că poate s-a înșelat, poate că Ghiță nu bănuiește tot ce-i în sufletul lui.

— Neplăcerea asta o avem toți, domnule inginer, zise clericul. Pîna ne vedem puși în slujbă, trăbă să alergăm destul.

— Adevărat, răspuse Ghiță, dumneata n-ai încă o parohie.

— Vai, grăbiți mai sînteți, stimați domni cu diplome; abia ați terminat, și numaidecît vă doriți în oficiu ; parcă nu vă veți sătura de el o viață întreagă !

În vocea ei era amestecată și ironie, și părere de rău, și gingășie. Parcă tot mai multă gingășie.

— Asta e soarta bărbaților, domnișoară, răspuse Ghiță c-o voce pretențioasă. Noi trăbă să ne gîndim serios la viață, pentru că povara ei pe umerii bărbaților apasă. Dumneavoastră, sexul cel frumos, intrați în cuibul

gata și nici prin minte nu vă trece cu câtă muncă a fost zidit.

— Hoho, mai încet ! rîse Elenuța. Altfel, mă faci să compătinesc de pe-acum pe viitoarea ta nevestă.

— N-am dreptate, domnule candidat de preot ? Întrebă inginerul adresîndu-se lui Vasile.

Acesta nu știa ce să răspundă : îi păru că-l întrebă despre cuibul în care ar duce el pe Elenuța.

— Domnul Murășanu nu-i așa de egoist ca tine, răspunse Elenuța în locul clericului.

— Nu e vorba de egoism acum, ci de adevăr, zise Ghiță, și adevărul nu-i pe partea mea, domnule Murășanu ?

— E întrebarea cum înțelegi dumneata cuibul... răspunse Murășanu.

— Un cuib ? Ei, un cuib unde se ascund doi inși să se apere de furtunile vieții. Căsătoria o înțeleg, zise Ghiță.

— Bine, răspunse vesel clericul. Cuibul însă nu poate apăra de nici un rău dacă nu-i făcut de amîndoi soții. Vezi și rîndunelele, și vrăbiile...

— Bravo ! strigă cu bucurie Elenuța. Știam eu că domnul Murășanu nu-i așa de egoist ca tine.

Încurajat de vocea fetei, de bucuria sinceră ce tremura în glasul ei, clericul continuă îndată :

— A cîștiga o diplomă, și, prin ea, o slujbă, încă nu înșămnează să ai un cuib în care bărbatul și femeia să se simtă fericiți, apărați de furtunile vieții. Cum să mă exprim ? Cuibul căsătoriei nu e material, nu se face din situații și lefuri. Cîți bărbați, cu situații și cu lefuri bune, n-au putut oferi un cuib pretinos unei femei ! Cred că ne înșălăm dacă credem că, avînd o slujbă, trăbă să se simtă fericită femeia care ni se alătură nouă. Ea nu întră de-a gata în nimic, deoarece căsătoria nu e ceva material. Cuibul adevărat al căsătoriei cred că se zidește din simțimintele de simpatie alor doi tineri ; și în chipul acesta contribuie deopotrivă amîndoi la ridicarea adăpostului care să-i scutească de furtunile vieții. Dacă nu reușesc cei doi soți să-și ridice un astfel de adă-

post, închegat de sinceritate nainte de toate, oricare altul e iluzoriu, și toată diploma noastră e zadarnică : nu poate aduce fericirea unei femei.

Elenuța asculta cu deliciu cuvintele însuflețite ale clericului. Își nălța mereu spre el privirile umede și se simțea mândră și fericită.

— Dacă privim chestiunea în felul acesta, se-nțallege că dumneata ai perfectă dreptate, răspunse Ghiță. Dumneata ai obiceiul să te cobori direct în inima problemelor. Pătrunderea dumitale se îndreaptă de-a una spre sîmbure, nu spre învâliș. Ei bine, eu am vorbit numai de învâlișul căsătoriei, de coaja ei, dacă-ți place astfel. Dumneata știi că orice adevăr are o haină, și orice sîmbure, un învâliș în care trăiește, ori, cel puțin, în care se adăpostește.

— Da, domnule inginer, răspunse clericul, numai cît, după convingerea mea, slujba ce-o are cineva, averea, numai așa poate servi de scut în viața celor căsătoriți dacă felul lor de-a lucra pornește ca dintr-o singură voință. Altfel, totul se dărîmă. Apoi, eu mai am o convingere, care în ochii multora pare ridicolă, ori cel puțin copilărească : averea, slujba — materia deci — ni se dă dacă ne silim să ne cîștigăm, înainte de toate, avuția nematerială : moralitatea gîndurilor, simțirilor ș-a faptelor noastre. Eu, domnule inginer, cred în ce ne învață Mîntuitorul : «Căutați înainte de toate împărăția lui Dumnezeu, și toate celelalte vi se vor adăoga vouă !».

Clericul vorbi însuflețit. El simțea că Elenuța îl ascultă cu plăcere și se bucura că poate vorbi, în auzul ei, despre căsătorie, susținînd o discuție pur teoretică.

Elenuța, cînd sfîrși Vasile, nu se putu stăpîni să nu zică :

— Foarte frumos vorbești dumneata, domnule Murășanu, și-l învâliu într-o privire dulce, caldă, care-l înfioră pe Vasile în tot trupul.

Inginerul Rodean încă-l ascultase cu plăcere. Din expresia feței se vedea că-l aprobă, însă el aștepta să fie cît se poate de logic clericul în argumentările sale.

— Și eu cred în cuvintele Mîntuitorului, domnule Murășanu, zise el, dar împărăția lui Dumnezeu și... căsătoria! Mi se pare că e vorba de cer, de viața viitoare, nu de pămînt și de căsătorie.

Elenuța își ridică, c-un fel de teamă, ochii spre Vasile. O clipă crezu că tînărul nu va mai ști ce să răspundă și-i era ciudă pe Ghiță că vorbise.

— Împărăția lui Dumnezeu nu-i numai în cer, ci și pe pămînt, domnule inginer, începu clericul. Împărăția lui Dumnezeu e pretutindenea unde se îndeplinește voia lui. În lumea vegetalelor, în drumul sorilor, în mișcarea stelelor, în toate legile naturii e împărăția lui Dumnezeu, pentru că pretutindenea se îndeplinește voia lui, care e izvorul acestor legi. Convingerea mea este: în drum spre căsătorie, în căsătorie, trăbă să ne silim a ne cîștiga moralitatea gîndurilor, a simțirilor și a lucrărilor, și toate celelalte, adecă mîncarea, beutura, casa, îmbracă-mintea, ni se vor da nouă.

Inginerul băgă de samă că, în tot decursul vorbirii lui Murășanu, soru-sa îl privise încîntată, cu admirare. El îl ascultă cu plăcere, pentru că niciodată nu se gîndise la o interpretare mai largă a cuvintelor Mîntuitorului, și, după ce sfîrși și clericul, îl întrebă mulțumit, zîmbind:

— Și ți-ar plăcea să întri cît mai în grabă în împărăția asta, domnule Murășanu?

— Țsta-i alt lucru, e cu totul altceva, răspunse zăpăcit clericul, care credea că Ghiță iar face aluzie la el și la Elenuța.

În clipa asta o slugă îl chemă pe Ghiță acasă. Venise de la «Arhanghelii» un hocman c-un săculeț de aur slobod, și Iosif Rodean lipsea de acasă.

— Vă rog să mă scuzați dacă vă părăsesc pe-o clipă, o să mă întorc îndată, zise Ghiță pornind cu sluga.

*

Cei doi tineri, rămași singuri, merșeră un lung răs-timp în tăcere. Clericul simți că trebuie să se depărteze mai tare de Elenuța, și între ei ar fi încăput bine o a

treia persoană. Se simțea aproape nenorocit că nu-i venea nici un cuvînt pe buze și, cu cît se îndelunga tăcerea, se acuza tot mai tare. Îi părea că Elenuța așteaptă mereu să rupă el tăcerea. Dar fata se gîndea încă la ceea ce spusese clericul mai înainte și nici nu băga de samă cum se ferea de ea tînărul, nici nu-și putea da sama cîtă vreme înaintară în tăcere. Apoi, trezindu-se din visare, simți un fel de frică văzîndu-se singură cu Vasile și zise :

— Dumneata vorbești frumos, domnule Murășanu.

Toți vorbiți așa în seminar ?

Vocea ei era dulce, mîngîietoare, și tînărul simți cum se liniștește.

— Se poate, domnișoară, răspunse el.

— Nu-mi vine să cred, zise copilărește Elenuța.

— Nici mie nu-mi vine să cred ceva... domnișoară, spuse Vasile, încurajat de sinceritatea Elenuței.

— Anume ? întrebă fata, ridicînd pe-o clipă ochii negri, catifelati, spre cleric.

— Că o altă fată ar mai putea scrie o epistolă așa de drăguță ca a dumitale, răspunse Vasile, năvălindu-i tot sîngele în față.

— Ah ! oftă Elenuța cercînd să rîdă, dar nu putu ; inima începu să-i bată ca un clopot.

— Într-adevăr, domnișoară, continuă tînărul cu în-suflețire tot mai mare, epistola dumitale e o raritate.

— O raritate ? întrebă fata coborînd din nou privirile asupra lui. Ea era palidă acum, ochii și sprîncenele negre apăreau și mai distincte.

— Da, o raritate !

— O raritate de ce ? De nedibăcie ? De cutezanță ? De caligrafie proastă ?

Pînă-i puse întrebările, ea nu se uită la el, ci-și privea stăruitor vîrfurile ghetelor.

— Te acuzi zadarnic, domnișoară, răspunse încet tînărul, epistola dumitale e foarte frumoasă ; m-a uimit și m-a umplut de-o nespusă fericire.

— Dar dumneata mi-ai răspuns așa de scurt la întrebarea ce ți-am pus-o, zise repede Elenuța, temându-se parcă să-l lase să vorbească mai departe. Și întrebarea era simbul epistolei, problema de căpetenie.

Cuvintele le spuse ciripind. Ele căzură ca o ploaie de triluri în sufletul clericului.

— Eu nu mă pot asemăna cu dumneata, domnișoară ; răspunsul meu, de bună samă, a rămas departe în urma epistolei dumitale. Dar eram așa de copleșit de fericire ! Aceasta cred că e o scuză pentru mine, pentru că... dumneata ești de vină.

Fata nu răspunse, ci sînii ei tineri, tari, se năltau des. Merseră un răstimp în tăcere, apoi Elenuța zise, șoptind aproape, cercînd să zîmbească :

— Fericirea e în noi înșine, nu în alții !

— Ba da, ba da, fericirea mea e în dumneata de acum ! zise cu vocea cutremurată tînărul.

Tăcură iar, în vreme ce se șileau să meargă tot mai repede. Ca și cînd ar fi voit să fugă, să se depărteze de ceva, de ce le era teamă.

— Așadar, dumneata-ți reneghi principiile ? întrebă întru tîrziu Elenuța. De altfel, mă tem că dumneata nu ești sincer, zise ea mai veselă.

— Nu înțeleg, domnișoară, răspunse clericul, simțind cum i se strînge inima.

— Apoi dumneata înveți lucruri sfinte, vorbești despre legile lui Dumnezeu, și la sfîrșitul scrisorii ce-mi trimiți îmi ceri...

Clericul făcu o față așa de disperată, încît pe Elenuța o pufni rîsul.

— Nu rîd de dumneata, zise ea repede văzînd uluirea clericului la rîsul ei. Vai, crede-mă, nu rîd de dumneata, adaoase cu multă suferință în voce. De dumneata, de-acum, nu mai pot rîde. Dar pentru ce n-ai scris cuvîntul întreg ?

Vasile Murășanu își ridică ochii plini de suferință, de groază, de fericire spre ea și nu putu răspunde.

Elenuța tăcu un răstimp, apoi, apropiindu-se de cle-

ric, îi luă cu încredere mâna. Atingerea asta, deosebită de toate cele de pînă acum, îi zgudui pe amîndoi. Elenuta îl învâlui într-o privire de dragoste adîncă.

— Îți fac eu o plăcere mai mult, zise ea înflorindu-i pe buze un surîs de adîncă fericire.

Vasile Murășanu ridică încet, cu sfială, cu sfințenie mâna albă, delicată a Elenutei și o sărută, abia atingînd-o. El nu simți nimic la sărutul acesta, părea împietrit, părea că-l cuprinsese un fel de deznădejde, dar pe Elenuta o înfioră un deliciu negustat încă. Mîinile lor nu se despărțiră; merseră multă vreme cu ele împreunate.

Drumul era pustiu, căzuse binișor și însărarea, totuși ar fi putut să-i vadă cineva. Dar cei doi tineri numai la asta nu se gîndeau. Tresăriră ca la atingerea focului cînd auziră vocea lui Ghiță în nemijlocită apropiere.

— Era să nu vă mai ajung, să știți că vă pun la pedeapsă!

El era foarte vesel. Văzuse pe cei doi ținîndu-se de mîna, dar se făcu că n-a luat nimic în samă, ci începu să vorbească despre «Arhanghelii», unde iar s-a aflat aur slobod.

Se întoarseră toți trei și, povestind despre lucruri neînsemnate, se apropiară de casă. Cei doi tineri păreau că nici nu mai înțeleg întrebările și cuvintele lui Ghiță. Aveau o senzație ciudată, ca și cînd ar auzi cu alte urechi și ar vedea cu alți ochi ceea ce se auzea ori se vedea în jurul lor. Puterea de atenție, de observație parcă le pierise. Ca și cînd li s-ar fi ascuns în suflet toate simțurile și-i făceau să plutească mereu în depărtări mari de la pămînt.

Ajunseră la locuința celor doi frați; clericul le pofti noapte-bună aproape cu indiferență, și, cîteva zile, Vasile Murășanu privi mereu ca un om ce nu mai pricepe nimic la părinți, la surori, la casa parohială, la florile din grădiniță.

Elenuța fu cu mult mai veselă decît clericul. Ea se bucura nainte de întîlnirile viitoare, de cuvintele ce-și vor spune, de toată fericirea care avea să fie neîntreruptă de aici încolo.

*

Din ziua aceea întîlnirile celor doi tineri deveniră tot mai dese, ori pentru că Ghiță știa mai mult decît credeau Elenuța și Vasile și căuta mereu prilej să-i apropie, ori că iubirea îi făcu mai iscusiti și-și aflau ei înșiși prilej de-a se întîlni cît mai des. Aproape nu trecea zi fără să facă plimbări îndelungate. Elenuța ieșea de cele mai multe ori cu Ghiță, dar adeseori și singură ; Vasile, de obicei, cu soru-sa Mărioara. Zburdalnica asta înțelese repede că între frate-său și domnișoara Rodean se întărea, tot mai mult, o legătură sinceră ; se uimi văzînd-o pe Elenuța îndrăgostită de frate-său, care era numai cleric ; dar, după ce se convinse că o piedecă de căpetenie e înlăturată între acești doi tineri, ea nu mai rîse de cleric, ci se făcu protectoarea celor doi îndrăgostiți. Cînd se întîmpla să fie numai ea cu ei, știa afla totdeauna clipa potrivită cînd să-i lase pe-un sfert de ceas singuri : își uita acasă ori o batistă, ori o carte sau avea să-i comunice Anastasiei ceva de foarte mare importanță. Ea ajunsese indispensabilă pentru cei doi tineri ; Elenuța o privea tot cu mai multă recunoștință, Vasile o adora, și ar fi intrat în foc la un singur semn ce i-ar fi făcut.

În plimbări, în excursii făcute la propunerea lui Ghiță ; în biserică ; la cele două petreceri ce se ținură în oraș în cursul vacanței de vară, clericul avusese vreme să-i cînte Elenuței cîntecul acela nou de care pomenise în epistolă.

În plimbările de sară, ei pluteau într-o lume tainică, sfîntă : le părea că anume pentru ei răsare luceafărul și se împodobește cerul cu stele. Erau răstimpuri cînd nu-și spuneau un singur cuvînt ; le părea că nici nu mai sînt oameni, că nu mai au trupuri și, din cînd în cînd, își atingeau mînile, ca să se convingă.

În excursii Ghiță îi punea să-i ajute la probele de măsurat și nivelare ce făcea : întocmea astfel lucrurile încât el să fie mereu departe de cei doi tineri care întindeau sforicelele ; se cufunda în socoteli, în vreme ce Elenuța și Vasile erau răpiți tot mai mult de iubirea lor... Ascultau cântecul pe care cînd unul, cînd celălalt îl continua cu orice vorbă.

De la biserică domnișoara Rodean nu mai lipsea nici odată. Îi plăcea să-l asculte cum cînta în strană ; ea nu simțea nici o dorință vinovată, ci din sufletul ei dragostea făcea să răsară numai flori albe. Partea cea mai adîncă din ființa sa se nălța, cu evlavie și recunoștință, spre Dumnezeu.

La cele două petreceri de vară, ei dansară mult împreună ; din dansurile acelea amețitoare ei se uniră parcă într-o singură ființă, se simțiră legați pentru totdeauna. Fericirea lor era mult prea mare ca alții să nu o bage de samă.

*

Dintre ai preotului, după Mărioara, mai mult se bucură preoteasa. Ea începuse să scuze multe din greșelile, din purtările familiei Rodean. Se gîndea, făcîndu-și planuri mari, la căsătoria care, poate, va fi cu puțință. De la o vreme nu se mai putu stăpîni să-și ascundă gîndurile și, într-o sară, îi zise părintelui Murășanu :

— Încă se poate să ne-ncusrim cu directorul.

Preotul o privi supărat.

— Ai gînduri de copil și acum !

— Mă rog, și pentru ce nu s-ar putea ? întrebă preoteasa înțepată.

— Dacă vorbești așa, însămnează că nu cunoști oamenii. Vasile ar face cu mult mai bine să caute într-alte părți ; pînă la iarnă și-ar afla o fată și i s-ar da o parohie. De altfel, e încă tînăr, un an poate să aștepte.

Preotul spusese cuvintele din urmă c-un fel de regret. El observase purtările lui Vasile, ținea foarte mult la

Elenuța, pe care o afla cea mai deșteaptă dintre toate fetele directorului, și se gîndea că din jocul acesta o să iasă ars binișor feciorul său. El nu credea în posibilitatea acestei căsătorii, și încă demult și alesese, în gînd, o fată potrivită pentru Vasile. Era domnișoara Laura Pop, fiica părintelui din Gureni, coleg de școală cu popa Murășanu. Dar și fata era încă prea tînără, și de aceea părintele încă nu-i amintise nimic lui Vasile.

Directorul de la «Arhanghelii», Iosif Rodean, era me-reu la baie, la piue, în drumuri, ca să schimbe cît mai cu cîștig aurul ; el nu prea avea răgaz să vadă ce-i fac fetele. Dar, în schimb, cele două surori, Eugenia și Octavia, începură demult să se cotească, să-și șoptească, să le bufnească un rîs nestăpînit cînd Elenuța se întorcea de la plimbare.

Pe Elenuța n-o prea atingea nici mai nainte purtarea celor două surori ; însă acum nici nu le lua în samă.

Fericirea ei era cu mult mai adîncă și nu o puteau micșora micile răutăți ale surorilor, care începură să facă aluzii la Elenuța și la cleric și în fața părinților.

Astfel, și directorul și nevastă-sa începură să se convingă, urmărind mai de aproape purtările fetei, că într-adevăr Elenuța e tot mai atrasă spre feciorul popii. Iosif Rodean începu să tușească grozav de cîte ori fata se întorcea cu Ghiță de la plimbări ; începu să-i înfrunte că prea mult umblă cu «domnul molitvelnic».

Înfruntările acestea le simțea mai mult Ghiță decît Elenuța ; ei părea că puțin îi pasă de toată lumea.

Spre sfîrșitul vacanței, într-un rînd cînd tinerii, din neglijența ocrotitoare a Mărioarei, rămaseră singuri, păreau mai triști ca orișicînd.

— Ei bine, ce vom face, Vasile ? întrebă cu durere Elenuța, după ce multă vreme merseră în tăcere.

— Eu am un plan, răspuse tînărul. Încă în toamna asta să...

— Să ne căsătorim ? întrebă repede, cu vocea înfiorată de fericire, Elenuța.

Demult ea se îngrozea la gândul că va trebui să mai rămână mult între surorile sale, într-o casă cu directorul de la «Arhanghelii». Casa lor niciodată nu-i fusese așa de nesuferită ca în vara asta. Viața pe care începuse să o cunoască și s-o guste era așa de deosebită de tot ce se desfășura zilnic în familia directorului, încât îi păru că nu va putea să o suporte mai departe. Toată nădejdea și-o punea într-o căsătorie apropiată cu clericul; nici nu-i mai treceau prin minte piedecile ce s-ar putea ivi din partea familiei Rodean; ea se temea numai dacă va putea Vasile să fie hirotonit și să i se deie o parohie încă în toamna asta.

Cufundați în visarea lor necurmată, pierduse și clericul simțul realității; el nu se mai gândea demult că Elenuța e fiica directorului Rodean, că între ei se sapă, prăpăstioasă, mina «Arhanghelii». Lui îi părea acum că are drept să ceară pe Elenuța de soție, îi părea că fata asta este chiar a lui.

— Da, răspunse el la întrebarea Elenuței, să ne căsătorim!

— Dar încă n-ai o parohie, dragă Vasile, și poate n-o să vrei să te hirotonească; n-ai trecut de douăzeci și patru de ani.

— Am oameni buni pe lângă vlădicie, între profesori, răspunse clericul. O să-mi reușească amîndouă cererile, cu siguranță.

Fata îl privi cu însuflețire. Se simțea deodată tare, de neînvins. Vrajăți de aceeași dorință, ei nu se mai gândiră la piedeci, nu se mai gândiră că trebuie să cumpănească mai bine o hotărîre așa de însemnată. În cea mai bună înțelegere, hotărîră ca în ziua următoare Vasile să călătorească la episcopie, să puie la cale și chestia hirotonirii, și a parohiei.

Părintele Murășanu nu-i putu da însă căruța pînă a doua zi. El nu știuse nimic de călătoria lui Vasile și nici acum nu prea credea motivul ce-l îndemna pe cleric să meargă la vlădicie. Vasile îi spusese că vor fi exa-

menele de corigență acum, și că el își dăduse cuvântul la doi colegi să le fie de ajutor.

Ce-i spusese clericul nu era neadevăr; se nimerise, printr-o fericită întâmplare, să se hotărască să meargă chiar când se țineau și examenele acelea. El își uitase, ce e drept, și de promisiunea făcută celor doi colegi, și de termen, dar acum era fericit că-și poate ține și cuvântul dat.

*

Clericul se duse de-a una la profesorul Marin.

— Sărut-mîna! zise tînărul întrînd și, după ce se închină din prag, porni spre bătrînul care scria la masă și abia-și întoarse pe-o clipă capul peste umăr cînd îi răs-punse: «Bună-ziua!». Apoi continuă iar să scrie.

— Sărut-mîna, domnule profesor, zise din nou clericul, acum din nemijlocită apropiere.

Preotul își întoarse iarăși capul și, cunoscîndu-l dintr-o ochire pe Murășanu, zvicni repede de pe scaun și, punîndu-i mînilor pe umeri, îi zise vesel:

— Salutare, iubite, salutare, Murășene băiete! Dar ce vînturi pe la noi? Ți s-a făcut dor de școală? Mai vrei să stai un an? Of! să nu faci o prostie ca asta! Las-o dracului învățătura! Dar ce-i pe-acasă? Ce face părintele? Surorile? Ce-i cu «Arhanghelii», s-aude că varsă aur prostește!

Profesorul îi vorbi zguduindu-l de umeri, foarte vesel, cu ochii strălucitori. Părea întinerit.

Clericul începu să-i răspundă în vreme ce părintele Marin, privindu-l țintă în ochi, făcea mereu: «Hm, asta-i bun!» Cînd ajunsese clericul cu răspunsurile la «Arhanghelii», întări vestea care venise pîn-aici.

— E belșug, sfîrși el.

— Și voi n-ați putut face rost de nici o acție la societatea aceea? îl întrebă profesorul.

— Nu. Notarul pensionat Iosif Rodean e aproape singurul proprietar, și el nu înțalege să-și vîndă părțile. Nime nu poate încăpea lîngă el.

— Nu, adevărat, răspunse profesorul cu vocea serioasă, luându-și mâinile de pe umărul clericului. Oamenii de omenie totdeauna și pretutindenea rămân pe de laturi. În frunte se îmbulzesc egoiștii și brutalii. A lor e viața, continuă el după o scurtă tăcere, a lor e viața, și tot nu e a lor, căci fericirea foarte arareori merge alături cu ei.

Îl pofti pe cleric să șadă, și multă vreme povestiră despre noul an școlar, care avea să se înceapă peste câteva zile; despre elevii primiți pe cursul întâi, despre cartea nouă din domeniul teologiei la care lucra de mulți ani profesorul Marin și care era spre sfârșite. În urmă clericul îl întrebă :

— Parohii vacante care să vină la concurs în toamna asta sînt, domnule profesor ?

— Parohii vacante ? întrebă părintele Marin aruncîndu-i o privire iute și pătrunzătoare.

— Da.

— Și pentru ce ai vrea dumneata să știi ?

Profesorul îl fixa mereu.

— Aș avea și eu lipsă de una, domnule profesor, răspunse Vasile cu ochii în podele.

— Of, dar e sfîrșitul lumii ! strigă părintele vesel. Îți trăbă o parohie ! Cu siguranță, deci, «parofia» o ai asigurată ! adaose el tot mai vesel.

Sub numele de «parofie» se înțelegea preoteasă : clericii le ziceau astfel viitoarelor soții. O numire fără nici un înțeles, de-altfel, dar, spusă o dată de unul, se încetățenise, în grabă, în vocabularul seminarului, de mulți ani.

Clericul nu răspunse, ci își ținea mereu privirile în pămînt ; în față îi năvălise tot sîngele.

— Dar asta nu se poate ! strigă rîzînd profesorul și se ridică de pe scaun. Nu se poate să creștem o generație așa de... așa de coruptă ! Ce vrei dumneata ? Un băiat încă, să și aibă «parofia» !

Cuvintele acestea le spuse stînd înaintea clericului, le spuse c-un fel de asprime prefăcută, bătîndu chiar din picior cînd pomeni de «generația așa de coruptă».

— Păcatele-s pe oameni, domnule profesor, răspunse clericul, încercînd să zîmbească.

— Pe oameni pot fi, dar nu pe băieți ! Dumneata ești un băiat numai, vlădica nici nu te-ar hirotoni, chiar de-ar fi parohii vacante cît de multe. Cum, dumneata ai și uitat care-i etatea canonică pentru taina hirotoniei ? Nu te-ar sfinți de preot pentru că nu l-ar lăsa canoanele.

Profesorul Marin, după ce vorbi c-un fel de nemulțumire, șezu iar pe scaun și băgă de samă că pe fața și în privirile lui Vasile se întipărise o tristețe adîncă. Părintele părăsi felul de a vorbi de pînă acum.

— Dumneata poți să mergi un an, doi ani învățător într-un sat ; mai vezi lume, mai cunoști viața, începu preotul ; nu te lua după colegii dumitale, care te întrec cu ani destui. Este vreme și de hirotonire.

Vasile Murășanu, mereu deznădăjduit, zise :

— Pentru mine ar fi o adevărată nenorocire dacă etatea m-ar opri de la hirotonire în toamna asta.

— Așa vorbesc cei îndrăgostiți, tinăre ; însă un viitor preot nu trăbă să se lase răpit de nici o patimă. De altfel, o să mai vedem ce va fi cu puțință și ce nu, zise cu bunătate părintele Marin. Parohii vacante, bune, sînt, adaose îndată.

Vasile Murășanu se uită cu teamă la profesor ; știa că are obiceiul să-i cam năcăjească pe oameni.

— Nu glumesc, zîmbi profesorul, sînt patru parohii foarte bune, care vor cădea sub concurs în toamnă. Mie mi-ar plăcea dacă ai mai aștepta doi-trei ani, dar, în sfîrșit, dacă situația e critică, nu voi să fac moarte de om, tinăre. Ți-ar trebui, deci, o parohie bună ?

— Dacă s-ar putea...

— Și dispensă de la vîrsta canonică ?

— Dacă va fi cu puțință...

— Ei, vom încerca să se poată ! zise cu hotărîre profesorul. Numai cît un viitor preot, adaose îndată, nu trăbă să se îngrozească în fața nici unei piedeci. Nu-i îngăduit ca nesuccesele în viață să-l facă nefericit. Nu trăbă să uiți că noi sîntem puși în slujba vieții veșnice.

Clericul nu era mulțumit cu ce-i spusese profesorul : nu-l asigura de nimic. Începu să se miște pe scaun și nu știa cum să scoată o asigurare din partea părintelui Marin.

— Domnule profesor... începu Vasile, dar nu putu continua.

— Vai, dumneata vei fi nefericit, pentru că nu te mulțamești cu nimic, zise batjocoritor profesorul. Ce mai vrei ?

— Aș vrea să știu dacă...

— Ei, ticală, vrei să mai știi dacă poți face logodna, pregătirile pentru căsătorie ! De ce nu spui ? Poți, iubite, în toamnă avem lipsă, peste tot, de optsprezece preoți, și nu ați terminat anul trecut decât patrusprezece. Pricepi acum ? Vei căpăta și dispensă, și parohie, dacă nu una chiar de frunte, de bună samă nici una dintre cele mai slăbuțe. Ești mulțumit acum ?

— Vă sînt foarte recunoscător, domnule profesor ! răspunse fericit clericul.

— Mie n-ai de ce să-mi fii recunoscător, n-am murit eu de optsprezece ori ca să rămîna optsprezece parohii vacante. Dar ceva aș vrea să știu : părinții dumitale aprobă pasul ce vrei să-l faci ?

— Da, cu siguranță ! răspunse repede clericul.

Nici nu-și mai dădu sama că spune un neadevăr, că părinții lui nu știau nimic. Fericirea, speranța lui erau așa de mari acum, încît îi părea că orice e cu putință, că, la orice întrebare ce privea viitorul lui, nu ar fi putut răspunde decît afirmativ.

*

Clericul Vasile Murășanu sosi în Văleni în cea mai bună dispoziție ; părinților le povesti cu însuflețire cum au reușit la examen amîndoi colegii lui ; surorilor le cum-părăsese cîte-o frumoasă păreche de cercei ; pe frățiorul mai mic îl cinsti cu cartea lui Robinson Crusoe. Cu Ele-

nuța hotărîră ca, în răstimp de cel mult trei zile, s-o ceară în căsătorie de la directorul «Arhanghelilor».

Oricît ar fi cumpănit de serios unele lucruri, mai ales mărunțișurile, adevărul era că în cele de căpetenie hotărau foarte repede. Față de acestea se purtau copilărește încă, oricît s-ar fi ținut de mari. Făceau așa pentru că erau, în multe privințe, copii încă, ori dragostea lor îi făcea să-și piardă simțul realității?

Din visarea aceasta — ori ce va fi fost — îi trezi însă, cumplit de brutal, purtarea lui Iosif Rodean.

Clericul, a treia zi după ce sosise din oraș, pîndi clipa cînd nime nu era acasă, decît directorul «Arhanghelilor». Nu voia să știe nici chiar Elenuța cînd se va prezenta naintea tatălui său.

O slujnică îl conduse pe cleric pînă la o ușă, îl lăsă în gang, și ea întră în cameră.

— Să vie! se auzi după puțin vocea aspră a directorului.

— Pofțiți! zise slujnica ieșind și grăbind spre scări.

Notarul se sculase, chiar în clipa în care întra Vasile, de la o masă unde făcea însemnări pe-o coală de hîrtie. Fața lui era cu mult mai întunecată decît de obicei; un surîs de batjocoră îi îngheță în colțul buzelor.

— Bună-ziuă, domnule director, zise Vasile întrînd și, înaintînd puțin, se opri.

Era palid ca un mort și ochii-i ardeau.

— Am onoarea să te salut, domnule teolog. Cu ce-aș putea să-ți mulțămesc pentru cinstea deosebită ce-mi faci? întrebă directorul c-o voce plină de sarcasm.

Tînarul își ridică privirile spre Rodean și îngheță de spaimă, căci uriașul îl privea c-o batjocoră grosolană, prostească. Se gîndi, o clipă, să nu-i mai spună nimic, ci să iasă îndată. Dar în clipa următoare își luă inima în dinți și-i zise:

— Poate o să vă surprindă ceea ce o să vă spun, domnule director.

— Nicidecum, poștește numai; n-am obiceiul de-a mă lăsa surprins de nimic! răspunse Iosif Rodean.

— Aș fi fericit dacă dumneavoastră v-ați învoi să-mi dați de soție pe domnișoara Elenuța, zise cu vocea clară, fără emoții, clericul.

Notarul nu-și mișcă nici un mușchi al feței, rămase drept, privindu-l fix.

— Mai spune o dată! zise el cu vocea rece, șuierătoare.

Clericul îl privi înlemnit de indignare.

— Dumneata nu auzi? reuși el să-l întrebe.

— Ba da, eu aud, dar mi se pare că dumneata ai greșit numele, răspuse cu dispreț directorul. Mi se pare că n-ai vrut să zici Elenuța, ci Nuța. Apoi Nuța nu e nici fiica mea, nici domnișoară: e servitoarea care te-a condus aici.

— Domnule Rodean, domnule director... zise tremurând de indignare tânărul.

— Zadarnic te nervozitezi; pe Nuța nu de la mine trăbă ș-o pețești. Poftește în bucătărie! zise c-o bucurie drăcească Iosif Rodean, și-n aceeași clipă îi și deschise ușa.

Lumea începu să se învîrtă cu bietul tânăr. El nu-și mai putu da sama cum coborî scările, cum ajunsese în uliță și pe unde va fi rătăcit pînă ajunsese acasă.

După întîmplarea asta, Elenuța căzu bolnavă, avu febră între treizeci și nouă și patruzeci, clericul nu mai ieși din curtea parohială patru zile în șir. Atunci Ghiță se schimbă în înger păzitor al celor doi tineri nenorociți. El cerceta mereu și pe unul, și pe celalalt; reuși să deie altă înfățișare întregului conflict, reuși să le picure speranță nouă în suflete, și nu numai speranță, ci, cînd băgă de samă că cei doi tineri încep să uite, îi asigură de sprijinul său. Prin mijlocirea lui Ghiță, cei doi tineri se înțeleseră să mai aștepte. Vasile va merge un an învățător, cum îi propusese și profesorul Marin, și situația o să se schimbe în favorul lor, cu timpul.

Dar lui Ghiță nu-i mai reuși s-o mai poată duce pe Elenuța la plimbare, să se mai întîlnească cu Vasile. Se simțea așa de tare ranită, așa de adînc umilită prin

purtarea tatălui său, încît nu mai avea putere să deie față cu Vasile. Clericul nu-i spuse, la întrebările ei, decît că directorul nu se învoiește la căsătoria lor ; însă purtarea brutală a notarului se știu în grabă, o spuse el însuși în bucătărie, între slugile și slujnicele sale.

Clericul scrisese profesorului Marin că s-a răgîndit, că un an ar merge bucuros învățator undeva. Profesorul, fără să se uimească de schimbarea clericului, știind că tinerețea e nestatornică, îi răspunse în grabă că face foarte bine și că, dacă vrea să meargă învățator în Gureni, comună fruntașă, n-are decît să-i scrie și va aranja totul. Clericul, prin mijlocirea lui Ghiță, se înțelese cu Elenuța și-i răspunse lui Marin că primește cu bucurie propunerea.

Epistola aceasta o trimise în duminica în care se ținu petrecania de adio a universitarilor. Ghiță nu se dusese anume la cheful acesta, ci-l luă pe cleric la o excursie de dimineață, știind că, pe cînd se vor întoarce, tatăl său va fi cu ceata, iar logodnicele și notărășița, în oraș. Astfel, credea că va putea mijloci o întîlnire între cleric și Elenuța, cu atît mai vîrtos că Vasile Murășanu peste două zile avea să plece la Gureni, de unde-i venise avizul că postul de învățator provizoriu îl așteaptă.

Speranțele lui Ghiță se împliniră. Cînd, pe la cinci după prînz, sosi cu Vasile din excursia ce-o făcuseră, la notarul acasă nu era decît Elenuța. Cînd înțelese că Vasile trebuie să plece peste două zile, domnișoara Rodean dori să-l vadă numaidecît. Dar Vasile nu putea să mai calce a doua oară pragul casei acesteia. Veni pînă la poartă, dar aici păli și nu mai putu face nici un pas. Inginerul înțelese, se albi și el ca păretele, și dup-un răstimp de tăcere îi zise :

— Așadar, domnule Murășanu, la șase fără un sfert așteaptă-ne la Podișorul Căprarului ; o să venim cu siguranță.

De patru zile nu se văzuseră, dar aceste patru zile fusese mai lungi ca patru veacuri. Elenuța era palidă,

obosită, mîndrii ei ochi erau înroșiți de plîns. Scoase un suspin adînc, de ușurare, cînd atînsese mîna clericului.

— Nu ești supărat pe mine, domnule Murășanu ? Întrebă ea c-o spaimă adîncă în voce și privire.

— Pe dumneata ? Niciodată, domnișoară ! răspunse cu hotărîre clericul.

Ghiță era cu ochii umezi. Privea în toate părțile. Zări un băieș care urca la dreapta pe-o cărarușă, îl strigă, îl ajunse și începu, mergînd cu el, o discuție foarte aprinsă. Se vedea cum gesticula neconținut.

— Nu ești supărat, Vasile ? îl întrebă din nou fata.

— Nu ; nu ești de vină, de vină-i aurul, de vină-s «Arhanghelii», zise clericul. Vinovat e singur domnul Rodean.

— Nici să nu fii ! Fără tine aş muri, înțelegi tu ? Aș muri ! zise încet Elenuța, și numai decît începu s-o zguduie un plîns adînc.

Vasile o asculta încremenit ; nu cuteza s-o mîngîie. Drumul acesta lateral, aproape o cărare numai, pe sub bolțile arinilor, era părăsit cu totul în după-amiaza asta de duminică.

Vălenarii își petreceau prin birturi, pe-acasă. Pe vremea asta cei mai mulți erau amețiți de băutură.

Pe Elenuța o zguduia plînsul tot mai tare. Aproape nu mai avea puteri să meargă mai departe, să se ție pe picioare. Ea întinse brațul spre cleric, și el i-l dădu pe-al său sprijinind-o.

Această întîie atingere în singurătate îl înfioră pe cleric din creștet pînă-n tălpi. El simțea brațul ei rotund, căldura dulce, parfumată a tineretii și, căutînd s-o încurajeze, îi zise :

— Nu mai plînge. Are să fie bine, dragă...

El aproape îi șopti cuvintele acestea, aplecat spre urechea fetei.

— Of, oftă Elenuța, cît ar fi de bine să mor !

— Nu, nu spune asta, zise cu durere clericul. Nu vorbi așa.

— Ți-ar părea rău ? îl întrebă repede Elenuța conținând din plîns și ridicînd spre el privirile-i înlăcrămate.

Privirile acelea umede se coborîră pînă în sufletul tînărului și, pierzîndu-și capul, Vasile îi trecu domol un braț în jurul grumazului și-o sărută cu patimă pe buzele roșii.

Ea rămase un lung răstimp cu ochii închiși.

— Acum cred că nu ești supărat pe mine ! zise ea zîmbind, și toată primăvara tinereții, care se risipise de cîteva zile, se făcu din nou stăpîină pe obraji, pe ochii, pe buzele domnișoarei Rodean, pe vocea ei.

Se plimbară încă multă vreme spunîndu-și vorbe dulci, uitînd de toată lumea. În urmă auziră pe Ghiță cum îi caută. «Hop-hop !» striga mereu inginerul, ca să le deie de știre sosirea lui. Ei se treziră din beția ce creștea mereu din cuvintele, din privirile lor și, oftînd, Elenuța zise :

— Așadar, peste două zile ne despărțim.

— Nu ne despărțim, dragă ; gîndindu-ne mereu unul la altul, vom fi mereu aproape, apoi ne vom scrie.

— Da, ne vom scrie ! zise fata cu înșuflețire.

Ghiță sosi, începu să le spună amănunțit discuția ce-o avusese cu băieșul acela privitor la «Arhanghelii». Omul acela, Nichifor, proorocea de vreo jumătate de an că în curînd se va isprăvi aurul de la «Arhanghelii». Despre el le vorbi Ghiță pînă ce ajunseră la locuința notarului, unde se despărțiră. Peste două zile clericul se duse în-vățător în Gureni.

XXI

Pe la mijlocul lui noiembrie, inginerul Gheorghe Rodean își capătă un post în partea de miazănoapte a Ungariei. Înainte de-a pleca, tînărul întră la tatăl său, cu fața îngrijorată. Iosif Rodean chiar socotea plățile băieșilor de la «Arhanghelii» pe săptămîna aceea.

— Eu sînt gata de plecare, tată, zise Ghiță apropiindu-se de masa la care lucra tatăl său.

— Are să-ți pară rău toată viața că nu primești propunerea mea : să rămîi acasă și să te facem inginer peste toate băile din Văleni, zise tatăl său.

— Eu cred că fac bine, răspunse Ghiță, și ca să plec cu conștiința împăcată, aș voi să-ți atrag atențiunea asupra unui lucru ce mă neliniștește demult.

Iosif Rodean puse condeiful pe masă, se întoarse spre Ghiță și, c-un fel de uimire în priviri, îl întrebă :

— Ce vrei să-mi spui ?

— Pentru ca să nu ajungi în grave încurcături bănești, trăbă să sistezi numaidecît lucrările în galeria cea nouă de la «Arhanghelii». Lungimea ei s-apropie la patru sute de metri, și să mai bateți de-o sută de ori pe-atîția, nu veți da de aur ! Direcția e greșită, și eu cred, de altfel, că în «Arhanghelii», afară de vîna care dă aur destul și acum, nu mai este alt strat rentabil pentru lucrare. Dumneata ai vărsat o groază de bani în galeria asta nouă. Trăbă să știi că eu de multă vreme port o mică socoteală asupra înratelor și ieșitelor de la «Arhanghelii». — Aici inginerul scoase din buzunar un carnet, îl deschise, frunzari prin el, fără să-i arunce directorului o singură privire. — După înșămănările mele, continuă el oprindu-se la o față a carnetului, în două săptămîni din luna mai, într-una din iunie, în trei din august și în două din septembrie cheltuielile au întrecut veniturile «Arhanghelilor». În săptămînilor aceastea dumneata ai avut aproximativ o pagubă de opt pînă la zece mii de zloți. Astfel de săptămîni au fost și mai nainte și, după cît se pare, vor mai veni.

— Asta e tot ce vrei să-mi spui ? întrebă notarul abia reținîndu-și indignarea și mînia.

— Nu, mai este, începu Ghiță, fără ca să-l impresioneze cuvintele tatălui său. Mai întîi, din depozitele dumitale va trebui să înzestrezii, cît de curînd, două fete, să le cumperi mobilă, să le căsătorești, mai pe scurt. Nu știu cît ai de gînd să le dai, dar după soco-

telile mele, dând tot în bani gata, depozitele dumitale ar scădea aproximativ la douăzeci și cinci, treizeci de mii. Într-un an, presupunând că dumneata vei continua lucrările la «Arhanghelii» în măsură tot așa de mare ca pînă-acum, presupunând că nu vei înceta lucrările în galeria cea nouă și că vor urma destule săptămîni de deficit, ei bine, într-un an dumneata rămîi la sapă de lemn. Însă, și fără asta, dumneata mai ai și acum datorii de peste zece mii.

Ghiță făcu expunerea aceasta cu mare liniște și cu multă convingere. Notarul, însă, de la o vreme nu-l mai putu asculta în liniște. Se ridică de pe scaun, se uită la el cu mirarea prostită a uriașului care vede că un pitic cutează să i se pună piedecă în cale; făcea cîțiva pași grei prin casă, apoi iar se întorcea, înțepenindu-se naintea lui Ghiță, și-i arunca aceeași privire. Începu să pufnească tot mai des pe nări, ca un cal speriat.

— Ești nebun! Nu se poate să fii cu mîntea trează! zise el cu dezgust după ce sfinși inginerul.

— Pot să fiu și nebun, cum zici dumneata, dar cele spuse de mine, deși nu vor fi curatul adevăr, pentru că n-am date întru toate corecte, desigur se apropie foarte mult de el. Dumneata faci foarte rău că nu-ți dai silința să-ți cunoști situația reală, zise Ghiță.

— Ești cel mai mare nebun ce-am întîlnit vreodată! strigă cu mînie directorul. Peste cîteva săptămîni, poate chiar numai zile, o să dăm de piatră bună în gangul cel nou. Asta e mai sigur decît că eu stau naintea ta acum! Apoi, dacă lucrarea din gangul principal va fi adus și săptămîni cu deficite, a dat destule cu profit mare, și va da mereu. Aur slobod nu vezi că se află tot mai des? Nu vezi tu că baia asta abia acum începe să fie Dumnezeul jurului întreg? Ești nebun că-mi poți spune așa prăpăstii! De altfel, n-am să cer sfatul nimănui, și tu ai face foarte bine dacă nu te-ai prea interesa de depozitele și datoria mea, e timp pierdut acesta. Eu nu prețuiesc întru nimic nici banii ce-i am, nici datoriile. De-aici încolo o să scot bogăția pămîntului,

cu care să mă fălesc ! Înțalegi tu, Ghiță ? În pământ e toată strălucirea încă, ce-i afară nici nu merită o atenție.

Inginerul se ridică să iasă. Fața lui era întunecată, presimțiri dureroase îi treceau prin suflet.

— Eu mi-am ținut de datorie să-ți spun ce-am spus, zise el cu amărăciune. Dacă dumneata nu iai acum în samă sfaturile mele, peste un an cred că va fi prea târziu. Dumneata ar trebui să te gîndești că ai o familie ! O, nu mă înțaleg pe mine ! zise el văzînd răutatea disprețuitoare din ochii lui Iosif Rodean. Eu sînt de-aci încolo liber, mă pot susținea singur. Eu am să-ți fiu recunoscător pentru cheltuielile ce le-ai avut cu mine, și atît. Dar mă gîndesc la fete, mă gîndesc ce s-ar alege de ele trezindu-se deodată sărace după ce au fost obișnuite de mici cu belșugul !

— Te-asigur că nu le vei vedea niciodată sărace, stimate domnule inginer, zise batjocoritor directorul, nu vor veni să le ții dumneata și să le măriți ! Dar acum e destul, despre asta să nu-mi mai vorbești mai mult. Înțales-ai, Ghiță ? Prostia asta să n-o mai faci cît vei trăi. Și-acum, adaose el pe altă voce, mai ai lipsă de parale ?

— Nu mai am, mulțamesc, răspuse Ghiță, și, ieșind, își luă adio de la toți, se urcă în trăsură și porni.

— O să-mi vii tu acuș cu rugarea să te fac acționar la «Arhanghelii» ! strigă notarul în urma lui.

Notărășița, fetele îl priviră uimite, nu știau ce înțeles aveau cuvintele acestea.

Încă în după-amiaza aceleiași zile în care plecase Ghiță, ceru să vorbească cu directorul de la «Arhanghelii» societarul Gheorghe Pruncul. El vorbise de multe ori cu inginerul despre galeria cea nouă de la «Arhanghelii» și se sfătuiseră să încerce amîndoi pe lîngă Iosif Rodean, poate s-ar hotărî să sisteze lucrările din gangul cel nou. Ghiță îi spusese însă că numai în ziua plecării va încerca să-l convingă pe tatăl său.

Îndată ce se apropie de Iosif Rodean, băgă de samă că uriașul îl privește mînios, bănuitor. Abia-l lăsă să-i deie binețe și-l întrebă cu vocea mai răgușită decît de obicei :

— N-ai vorbit dumneata cu ficiorul meu despre «Arhanghelii» acum de curînd ?

— Ba da, și chiar mai de multe ori, răspuse Pruncul, și un zîmbet îi încreți în multe părăiașe fața.

— N-ar trebui să vorbești prostii în fața tinărilor, te trezești că ei le chiar cred. Ce-i vei fi spus despre galeria cea nouă nu-s decît vorbe de clacă, prostii ! zise cu mînie directorul.

— Să mă ierți, domnule director, nu-s prostii. Eu aș dori foarte mult să te pot convinge și pe dumneata că zvîrlim de-a geaba atîta amar de bani. Dumitale, poate, nu-ți pasă, dar noi, care sîntem mai lipsiți de mijloace, ne-am pus pe gînduri.

— Uf, făcu dezgustat Iosif Rodean, nu mai încetezi a te plînge ; de cînd te știu, tot de sărăcie te plîngi ! Bagă de samă, Pruncule : de ce se teme omul, nu scapă !

— Se poate, domnule director, răspuse rînjind Pruncul, dar nu oricărui om îi merge așa de bine în viață. Vreau să zic de copii ; iată, al dumitale e cu pîinea în mîna, al meu mă sugă și acum. Vreau să zic că școala înghite mulți bani. Dumneata ar trebui să fii cu considerare la tovarășii de la «Arhanghelii» și să nu-i pui la biruri pe care nu le mai pot plăti. Dumneata ne-ai fost totdeauna așa de binevoitor, ai putea să ne fii și acum și să oprim lucrările în gangul cel nou. Să facem cruce peste cei patru sute de metri, să zicem : «Atîta paguba !» dar să nu mergem mai departe. Azi nu mai pot birui eu cheltuielile, mîne Ungurean, poimîne primarul și, crede-mă, domnule director, o să ajungi și dumneata la rînd.

— Greșești dacă crezi că-mi poți vorbi astfel, zise cu răceală directorul, apoi, deschizînd ușa, îi răcni : Afară, nerușinatule, petecosule ! Afară din casa mea !

Pe fața lui Pruncul se săpară și mai multe brezde, un zîmbet palid se strecură printre părăiașele acelea. Societarul rămase neclintit și continuă :

— O să ies îndată, domnule director, pentru asta nu e de lipsă să-mi strigi așa. Dar înainte de-a mă îndepărta, țiu să te vestesc că, din înția lui decembrie, ies

din tovarășie. Pîn-atunci o să-mi vînd partea care o am la «Arhanghelii». Deci, de-atunci încolo, biletele de plată vei face bine să nu mi le mai trimiți mie.

Iosif Rodean pe-o clipă rămase uimit. Nu-i venea să creadă că Pruncul va părăsi «Arhanghelii». În gangul principal erau chiar acum semne de mai mare îmbunătățire. Dar cînd văzu fața încrețită, privirea de pisică a lui Pruncul, simți că omul ăsta nu glumește. Hotărîrea lui Pruncul părea că-i clatină și convingerea lui în «Arhanghelii». Dar aceasta fu numai o scurtă fulgerare. Cu o voce în care se amestecau ura, disprețul, mînia, îi zise :

— Dacă vrei să te spînzuri, eu nu te pot opri. Dar partea cui vrei să ți-o vinzi ?

— Cui dă mai mult, domnule director.

— Bun ; atunci e a mea ! zise cu satisfacție Iosif Rodean.

De la 1 decembrie rămăseseră numai trei societari la «Arhanghelii» : notarul, Ungurean și primarul. La zece zile după ce-și vînduse partea Gheorghe Pruncul, aflară la «Arhanghelii» aur slobod vreo cinci-șase kile.

— S-a fript ! ziceau veseli oamenii despre Pruncul.

— Las', c-a înșălat și el pe destui. Nu-i nici o pagubă !

— Parcă-l văd cum își va mușca buzele !

Gheorghe Pruncul păli într-adevăr cînd auzi de aurul slobod, dar din vorbele și purtările lui nu putu înțelege nimeni de-i pare rău ori ba.

Peste alte patru săptămîni se află iarăși aur slobod la «Arhanghelii». Însă, cu toate veniturile acestea, cu începutul iernii, societarii începură să lucreze cu puțin cîștig. Gangul cel vechi era mereu bun, însă lucrările în galeria cea nouă erau tot mai costisitoare.

Nu mai era cine să-și bată capul cu aceasta ; toți trei societarii care mai rămăseseră credeau orbește că vor descoperi vîna de aur în galeria cea nouă ; că mergînd vreo cîteva sute de metri paralel cu cele două vine — abătute de-un întreg nou, care se putea cunoaște de la suprafața pămîntului — se vor întîlni și, îngroșîndu-se

într-una singură, va fi aur să taie în el ca-n mămăligă. Afară de asta, Iosif Rodean era frământat mereu de planul său de-a zidi în oraș două locuințe splendide pentru cei doi gineri ; primarul Cornean era răpit cu totul de grațiile Dochiței ; iar Ungurean, ca de obicei, era prea mulțumit dacă se putea ameți în fiecare zi cu vreun prieten.

Nu putea să se gândească nici unul la lucruri așa de neînsemnate, și din cauză că în jurul lor larva velenurilor creștea tot mai tare, înfrîngerea se înstăpînea pe toate sufletele ; aurul și petrecaniile erau căutate cu sete tot mai mare. De sute, de mii, de zeci de mii, chiar, minerii din Văleni începură să vorbească cu mare ușurință, ca și cînd ar fi fost vorba de cîtiva bani de aramă. Satul părea din ce în ce mai populat ; cară încărcate cu piatră scîrțiau pe drumuri ziua-noaptea ; căluții cu coșurile desăgite împleteau o rețea nesfîrșită pe ulițele satului. Mirosul de mineral scos proaspăt din șînul pămîntului plutea peste tot umed, sulfuric, pișcător, deschidea larg nările băieșilor, care se îmbătau de el mai mult decît de orice băutură. Pielele toctocau neîntrerupt, umplînd de răsunete uscate și înfundate bătrînele păduri de brad.

PARTEA A DOUA

I

Cîteva din scrisorile schimbate între Vasile și Elenuța :

«Gureni, septembrie

Dragă Elenuță,

Iată-mă în mijlocul celor mici, în ciripitul și larma alor șizeci de copii, de la șase pînă la doisprezece ani ! Veselia lor, departe de-a mă enerva, mă farmecă, îmi umezește ochii de bucurie, îmi alungă nourii de tristețe care, uneori, încearcă să se apropie de mine. Sînt clipe în care îmi pare rău că nu m-am făcut învățător : îmi pare că trebuie să fie cea mai mare fericire să trăiești, o viață întreagă, în mijlocul acestor oameni pitici, care

furnică, îndată ce sună clopoțelul, ca niște furnici scormonite din mușuroi, care rid cu lăcrămi, răsturnându-și căpșoarele pe spate, care mă privesc cu ochii lor așa de sinceri și de pretinoși. Nevinovăția lor mă atrage și mă subjugă, și chiar micile lor ștregării mă fac să zîmbesc în mine. Cît e de deosebită lumea lor de lumea oamenilor plini de patimi ! Îmi pare că deasupra acestor căpșoare neastîmpărate plutește mereu un suflet dulce, nevăzut, niște adieri ca din aripi de înger.

Dacă încep să mă împac cu tot ce-a fost, dacă despărțirea începe să-mi pară mai ușoară, meritul de căpetenie e al copilașilor acestora, pe care nu mă pot mînia niciodată. Da, ai toată dreptatea, epistola întîie pe care ți-am scris-o a fost prea scurtă și plină de tristețe. Vai, sînt clipe cînd ne simțim așa de nemîngîiați, cînd nu mai vedem nici o rază de lumină fulgerînd prin viitorul întunecat. Sînt clipele marilor deprimări, care izvorăsc totdeauna din durerile cele adînci. Și eu cînd ți-am scris, îndată după sosire, eram stăpînit de o astfel de deprimare. Drumul pîn-aici, Gurenii, școala, oamenii, totul în sfîrșit, îmi făcea impresia unor arături tulburi, din vis. Mă simțeam așa de singur, așa de părăsit ! Aveam convingerea adîncă, nespuse de dureroasă, că nu te voi mai vedea niciodată. Îmi ziceam : „domnișoara Elenuța, curînd-curînd, o să mă uite, o să se mărite după altul, și pentru mine n-o să rămînă decît o pustietate fără de margini“.

E adevărat că în astfel de clipe, cînd sufletul nostru e bolnav cu siguranță, n-ar trebui să luăm condeii în mînă. Nu putem scrie atunci decît cuvinte negre, o rază de lumină n-avem de unde le împrumuta. Dar eu am fost așa de slab, încît am cutezat să-ți trimit aceste cîteva șire, de care acum, și totdeauna, o să-mi pară foarte rău. Rog să mă ierți și să te gîndești că ți s-a dat, astfel, prilejul să cunoști și o parte de umbră din ființa mea. Căci oricît mă gîndesc acum de-a fost cu puțință ca eu să-ți scriu șirele acelea disperate și oricît îmi zic că n-am fost eu, simțesc că mă înșel. După cum

purtăm în sufletele noastre simțiminte nalte, eroice, tot astfel se ascunde destulă lașitate în fiecare din noi.

Nu ți-am scris nimic despre Gureni și despre oamenii de-aici. Satul e frumos, cu case de piatră după stilul săsesc — satul vecin e săsesc, — oamenii sînt țărani cu stare bună, dar cu prea puțin dor de carte. Ceea ce trebuie să-ți descopăr mai întîi e că mie, după cît bag de samă, mi s-a pus o cursă fiind trimis în Gureni. Și iată de ce. Ca în orice sat, și în Gureni este un preot ; dar preotul de-aici a fost coleg de școală cu tata ; asta încă n-ar fi nimic, dar preotul are o fată mare, Laura, și aici mi se pare că e cursa ce mi s-a pus. Înainte de toate trebuie să știi că profesorul Marin, care ține foarte mult la mine, ține, poate, și mai mult la tata, și cred că mi-a ales satul acesta după ce s-a întăles mai întîi cu tata.

Păreră aceasta mi-am cîștigat-o și din veselia tatii cînd am plecat în Gureni, și din însuflețirea cu care m-a primit părintele Pop din Gureni. M-a invitat, mi-a poruncit aproape să locuiesc la dînsul : are în curtea parohială, separată de casă, o mică odaie ce-i servește de cancelarie. S-a mîniat în toată legea cînd a văzut hotărîrea mea nestrămutată de-a locui la școală. Dar n-am putut scăpa să nu iau prînzul la dumnealui. De altfel, nici nu aș fi aflat pe cineva să-mi poată da un prînz regulat, țărani nu-și iau un obligămint atît de greu.

„Mi-ar părea foarte rău să flămînzești în Gureni“, îmi zise supărat părintele, pentru că nu m-am învoit să și locuiesc la dînsul.

Domnișoara Laura e o fetiță de vreo optsprezece ani, mijlocie, plinuță, foarte veselă și plină de sănătate. La temperament samănă mult cu soru-mea, Mărioara, și pentru aceea, din cele dintîi zile, a început să-mi fie simpatică. Ea nici nu vrea să știe de gîndurile ce pare că le nutrește tatăl său, nu umblă să-mi placă, se ține mereu de prostii, chiar cînd o urmărește privirea severă a părinților. Ea e foarte veselă că, în sfîrșit, este un tînar în Gureni, adică eu, cu care să poată vorbi, să-și poată petrece. Dar te asigur că din nimic n-am băgat

de samă să-i fiu simpatic. De altfel, chiar în cazul când și părinții și fata ar începe deodată un atac comun asupra mea, simțesc, sînt sigur, că n-ar ajunge la nimic.

Viața, sufletul meu e așa de plin de tine, scumpă Elenuță, încît mereu mă încercă o spaimă adîncă : să nu te pierd ! Iar dacă nu e nici o primejdie pentru mine, nici pentru tine, pentru ce nu aș face zile plăcute și domnișoarei Laura ? Eu știu că nu poți fi geloasă și că știi ca și mine că între doi tînări pot fi și alte relații decît celea de dragoste. Vezi, mie mi-ar părea că aș păcătui dacă aș trăi cu totul retras de familia preotului Pop, dacă nu le-aș procura mulțămirile pe care le așteaptă de la mine. Eu am o mare comoară în suflet, dragostea ta o am, scumpă Elenuță, dar cred că m-aș asemăna cu avarul ce-și ascunde comoara în pămînt, lăsînd pe cei din jurul său în mizerie, dacă aș rămînea cu ziua de cap în singurătate și mi-aș gusta în tihnă fericirea. Cred că Dumnezeu nu ne lasă fericiți ca să devenim egoiști, ci ca lumina din noi să arunce cîte-o rază și celor din jurul nostru. Făcînd așa, nu cred că pierdem nimic, dimpotrivă, comoara noastră capătă fețe tot mai strălucitoare. Apoi îmi pare că domnișoara Laura e ea însăși cu sufletul plin de fericire, și nu de cînd am venit eu aici, ci de mai nainte. E fericirea curată pe care o naște însăși tinerețea, sănătatea, și venirea mea aici n-a făcut decît să-i deie prilej domnișoarei Laura să-și arate fețele de lumină ale sufletului ei tînăr.

E blondă, are ochi albaștri, foarte buni, și o supără pe preoteasa cel puțin de-o sută de ori pe zi. Eu văd bine că părinții se mînie numai de formă și că în sufletele lor se bucură, se simt mîngîiați că în casa lor poate fi atîta veselie.

Oricît ar fi de atrăgătoare domnișoara Laura, vai, e atît de departe de tine, scumpă Elenuță ! Eu aș fi simpatizat-o oricînd, dar chiar de nu te-aș fi cunoscut pe tine, nu m-aș fi putut îndrăgosti niciodată de ea. Sărmana ! Nu e nimic în ea din acea uimire tainică ce se desprinde și dintr-un surîs, dintr-un gest al tău și care îmi zguduie ființa pîna-n adîncuri și mă face să te pri-

vesc, să mă gândesc la tine cu adorare, să mă simt robul tău ! În Laura este mult din tot ceea ce poate face să bată o inimă omenească, dar nimic din ceea ce îngenunche o inimă. Ori, poate, e numai pentru mine așa și o învinuiesc prea greu pe biata fată.

De multe ori mi-e ciudă pe mine că nu pot fi mai vesel cînd sînt cu Laura. Sînt unele zile cînd mi-e silă de orice vorbă. Amintirea ta mă stăpînește cu atîta putere, încît mă face rău, cred că chiar nesuferit ; îmi pare atunci că nu-mi mai pasă de nimic în lume, numai de tine. Sînt clipe cînd nu mi-ar părea rău să piară lumea întreagă, numai noi doi să rămînem. Pentru micimea asta de suflet, pe care în ceasurile de trezire nu o aprob defel, am o singură scuză : că te iubesc așa de mult, așa de adînc, încît am suferințe pe care nu le-am cunoscut niciodată, care îmi par că-s dintr-altă lume și mă depărtează și pe mine de la pămînt în regiuni sure și înghețate.

Mă gândesc de multe ori, pentru ce e iubirea un simțimînt așa de dureros, în fond ? Căci, iată, cu închipuirea te văd mereu, tainică și dulce, și mă atragi cu o putere căreia nu mă pot împotrivi. Zîmbesc și rîd, unde de lumină îmi umplu ființa, iradiază din mine nourași de străluciri pe care fi simt cum îmi încălzesc, cum îmi sărută ușor obrajii, ochii de cîte ori văd chipul tău drag. Îmi pare că lumea întreagă e a mea în astfel de clipe. Dar e de ajuns să mă gândesc că tu însăși chiar ești a mea, nu numai ochii, obrajii tăi, și mă simt înfiorat de-o durere tainică.

Iartă-mă că-ți spun un gând ce-mi fulgeră uneori în-tunecat : să fie întristarea mea o presimțire ? Să fie posibil oare ca viitorul să se întunece, și tu să nu fii a mea ? Presimțirea aceasta să mă tulbure ? Oare, într-adevăr, nu s-ar putea ca tu să te pleci cîndva în fața poruncilor părinților tăi ? Nu e cu puțință, oare, să-ți zici odată : „Îl iubesc pe tinărul acela, dar ce să fac ? Doamne, ce să fac ?“ Și, plîngînd cu hohote, să te supui hotărîrii părinților ?

Ce groaznic e să mă gîndesc la asta ! Și nici nu vreau să mă gîndesc, ci mai bucuros voi să cred că iubirea, în esența ei, e un simțimînt dureros. Și știi, scumpă Elenuță, cum îmi explic ? Cred că inima noastră e prea puțin încăpătoare ca să poată cuprinde un simțimînt așa de mare, așa de adînc, cum e iubirea. Iubirea parcă nici nu e o simțire ; se pare că e înșăși viața noastră, scoasă din legăturile materiei, liberată de tot ceea ce-i greu, ce-i trecător în noi. Nu este nimic muritor în ea, și în înțalesul acesta cred c-a zis sfîntul Pavel că, din tot ce poate avea omul în lumea asta, duce cu sine dincolo de moarte numai „credința, nădejdea și dragostea, iar dintre acestea, mai mare este dragostea“...

Aștept cu nerăbdare să-mi scrii ce mai faci. Te mai gîndești la mine ? Domnișoara Laura chiar acum trece pe dinaintea școlii și, din drum, încearcă să se uite prin geam, să vadă de-s acasă. O să ies îndată să-i țiu de urît, deși știu că azi voi putea-o distra foarte cu greu ! Mi-e prea plin sufletul de tine, scumpă Elenuță, și abia aștept să-mi scrii. Oricît aș începe de vesel o scrisoare, nu pot să-mi opresc simțimintele de durere care izvorăsc din necunoscut și mi se tot îmbulzesc la inimă. Mă mîngîi înșă cu gîndul că, odată, fericirea mea va fi asigurată, că nu mă voi mai teme că te pierd, și atunci... va fi mereu lumină în sufletul meu, în jurul meu ! Nu-i așa ? Se-ncep îndată ceasurile de curs. Copilașii vin gălăgioși. Știi pentru ce mi-s așa de dragi ? Îmi pare că, odată cu mine, și tu îi privești pe școlarii mei, și te bucuri.

Nu mă lăsa să aștept mult !

Al tău

Vasile»

«Văleni, noiembrie

Dragă Vasile,

Azi, nainte de amiază, s-a dus și Ghiță ! Cînd m-am văzut singură, m-a cuprins o spaimă mare, și în scri-

soarea ce-ți trimit acum îmi caut un razim puternic care să mă sprijinească în adîncă mea suferință. Cît de fericiți sînteți voi, bărbații, ce bogăție nemărginită aveți în libertatea voastră ! Viața vă deschide nenumărate cărări ; un geamandan în mîna, și puteți merge pe drumul pe care voiți. Ori în ce parte a lumii aflați un petec de pămînt care să vă primească cu bucurie. Chiar dacă vi se pun piedeci în cale, le puteți învinge dacă sînteți oameni adevărați ; vă puteți depărta așa de ușor de ceea ce vă este nesuferit ; vă știți afla situații nouă, care să vă mîngîie pentru cele pierdute ; sînteți pasări ce zburăți ciripind din loc în loc, și oriunde puteți trăi.

Vai de noi, femeile, care nu avem aripi, ca și voi ; care sîntem silite să rămînem în aceeași casă în care a fost lumină, deși acum e întunecată și pustie ; lîngă același strat de flori care ne-au îmbătat odată cu miremele lor, deși acum sînt veștede ; care trebuie să ne sprijinim să nu cădem în prăpastie, deși nici un fulger de lumină nu ne mai arată de ce să ne prindem cu mîna ! Noi nu putem lua toiajul pribegiei și să pornim în lume, pentru că nici nu sîntem pregătite pentru asta, nici lumea nu ne primește decît pe un preț care ar înșămna, pentru noi, mai mult decît moartea.

Din toate scrisorile tale de pîn-acum înțăleg prea bine că voi, bărbații, nu suferiți așa de adînc ca noi, chiar pentru că vă puteți depărta de locul nenorocirilor, că puteți trăi în mijlocul altor ființe. Vai, nu-ți pot spune cît l-am pizmuit pe Ghiță pentru că a putut să plece ! Pentru că trebuie să știi, dragă Vasile, că văd în jurul meu un uriaș cimitir. Părinții, surorile, oamenii din Văleni îmi par năluci ce-au ieșit din morminte la plimbare ! Numai scriindu-ți necontenit, în fiecare zi, cred că voi putea să înving spăima asta cumplită. Te pizmuiesc și pe tine pentru fericirea de-a avea lîngă tine familia preotului din Gureni. Vezi, pînă azi m-am bucurat că ți-ai aflat o pretină în domnișoara Laura. Îmi ziceam : „Are să-i facă zilele mai vesele !“ Aveam, vezi tu, și eu pe Ghiță ! Tu nu știi ce prețin neprețuit e iubitul meu frate ! Lîngă el puteam să rabd situația care acum îmi

pare nesuferită. Lîngă el nu luam în samă privirile disprețuitoare ale surorilor mele ; mă făceam că nu aud aluziile răutăcioase ale tatii. Oricît mi-ar fi de greu să mă plîng de cei mai aproape ai mei, simt că nu pot face altfel. Nu-i pot pricepe pentru ce se poartă cu atîta răutate față de mine, ca și cînd nici n-aș fi din familie, ci o biată fată pe care o țin din milă în casa lor. Nu-i pot înțalege, pentru că judec și simțesc altfel decît ei ! Știu că fiecare om, și cel mai din urmă cerșitor, are dreptul să-și aibă părerile lui, să vadă cum voiește viața. Mie singură să-mi fie luat acest drept ? Și dacă nu se pot împăca cu felul meu de gîndire, ar trebui cel puțin să se stăpînească, să nu-mi deie, în fiecare clipă, să înțaleg ce cred despre mine. Cum aș fi trecut cu vederea toate răutățile lor dacă ar fi rămas Ghiță lîngă mine ! Ce putere neașteptată îmi vărsa în suflet cînd îmi zicea : „Învîngerea o să fie a noastră, Elenușo, nu-ți pierde curajul, Vasile e un om foarte cumsecade, și sperăm ca părinților să li se mai schimbe vederile. O să treacă o iarnă albă, o să fie o primăvară înflorită, și pe urmă...”

Cine-mi va mai vorbi astfel de-aici încolo ? Eu singură ; eu și numai eu ; și pe urmă voi începe să mă îndoiesc despre tot viitorul... E cu totul altceva, dragă Vasile, să te asigure despre un lucru un om care ține la tine cu sinceritate. Nu mă îndoiesc că tu vei lua locul lui Ghiță, că chiar el nu va înceta de-a mă încuraja ! Însă lîngă mine nu va fi nime, nimeni !

Ba da, iubitele, vei fi tu ; tu nu mă vei părăsi din clipa asta niciodată. Iată, inima-mi poruncește să te-nchid în ea pentru totdeauna și pentru toate clipele acestui totdeauna ! Da, mă voi gîndi mereu la tine ; îmi voi aminti tot ce mi-ai vorbit, tot ce mi-ai spus ! Voi închide ochii și voi vedea zîmbetele tale ; mă voi adînci în ochii tăi ; voi reciti mereu scrisorile tale și-mi vei fi aproape, tu, dragule !...

Vezi, am făcut chiar acum o încercare, am închis o clipă ochii și te-am văzut ! da, te-am văzut lângă mine, și inima îmi bate și acum cu putere. Iată, nu mai sînt tristă ! Nu mai văd nimic rău în lume, nu mai am nici o suferință. Cît e de bine, Doamne, să ai pe cineva în lume la care să te gîndești cu drag ! Simt că acesta e adevăratul nostru razim în viață.

Într-una din scrisorile tale trecute mă întrebai dacă n-ar fi cu putință ca, în urmă, zdrobită de îndemnurile părinților, plîngînd cu hohote, să mă supun hotărîrii lor. Cred că e destul răspuns în epistola mea de pîn-aici. Mă întrebi apoi, într-altă epistolă, dacă nu s-ar putea ca, întîlnind un tinăr mai frumos, mai cult, mai bogat decît tine, nu s-ar putea să... te uit ! Întrebarea aceasta cred că mi-ai pus-o numai în glumă, dar și așa a fost pentru mine o adîncă ofensă. Da, iubite, cu mine să nu glumești în legătură cu asta. Aici nu înțeleg nici o glumă !

Tu m-ai fi putut face să bănuiesc ceva în ceea ce-mi scrii mereu despre domnișoara Laura, dar eu, te-ai putut convinge, n-am făcut nici o aluzie la credința ta, pentru că nu pot face așa ceva. Încrederea mea în tine e așa de mare, încît uneori am senzația că e o sulită împlîntată în inima mea, mă doare și e neclintită. E adevărat ce ți-am scris : cînd n-aș mai crede în tine, n-aș mai crede în nimic ! Aștept să mă cinstești și tu tot astfel, deși eu nu-s vrednică de atîta cinste. Dar dacă îmi vei da cu ceva mai mult decît merit, nu uita că-mi mărești fericirea și, de-aici încolo, eu voi fi avizată numai la lumina și căldura ce-mi vor aduce scrisorile tale. Începe să mă neliniștească ceva : surorile pîndesc scrisorile, și care îmi vin de la tine, și care le trimit eu ; pîn-acum însă nu știu nimic, cred însă că le-ar plăcea foarte mult să știe ce-mi scrii și ce-ți răspund. Peste patru zile să-ți am răspunsul, dragă Vasile, și-acum adio.

Elenuța»

«Gureni, ianuarie

Scumpă Elenuță,

Îmi pare foarte bine că te-ai hotărât, în sfârșit, să te bucuri și tu de iarna asta delicioasă. Îmi scrii că patinezi, că te săniezi pe drumurile albe, pline cu dungi viorii. Îmi descrii cu atîta farmec Valenii în timpul iernii, încît mă faci, într-adevăr, nenorocit că nu-s și eu acolo să văd enormele morminte de uriași îmbrăcate în nevinovație ; să te văd, mai ales, pe tine trecînd în zborul săniuței, în picuratul dulce de zurgălaie. Nici nu-mi pot închipui că ți-ar ședeă undeva mai bine decît într-o astfel de săniuță, dusă-n zbor de doi cai albi ca zăpada. Vezi și te bucură cît mai mult de tot ce-ți oferă frumos iarna asta, care a îmbrăcat un cojoc așa de gros, și frigul totuși abia se simțește !

Îmi scrii că surorile s-au dus la doctorul Vraciu și că ești, în sfârșit, singură acasă. Eu chiar în vremea asta am făcut nouă cunoștințe ; închipuie-ți că piesa de care ți-am scris am și jucat-o la Bobotează și ne-a reușit. Da, nu mă laud, ne-a lăudat publicul străin, care s-a grăbit, din satele vecine, să ne asculte și să ne felicite ! Nu sînt defel vanitos cînd îți scriu că eu m-am achitat multă-mitor de rolul meu, și am avut un rol destul de greu, te-asigur ; în jurul meu s-au învîrtit toți ceilalți, mai ales sărmana Laura, care a avut nenorocirea să fie soția țaranului bețiv. Am purtat costum de țaran, am avut mustați mari și sure, dintr-o jumătat' de fuior aproape, am supt, toată vremea, din sticlă și din lulea. Să fi văzut ce fețe făcuseră cinstiții țărani care m-au auzit, de-atîtea ori, cîntînd în biserică ! La-nceput aproape se scandalizară, apoi, băgînd de samă că-i numai o glumă, au început să rîdă de se cutremurau ferestrele, și pe scenă eram siliți să facem un răstimp numai gesturi, căci în zadar am fi vorbit.

Un bătrîn, văzînd că nu mă satur nici cu sticla a cincea de rachiu, strigă din răspuseri : „Glumă neglumă, dar nu mai bea, că s-aprinde rachia în dumneata !“ —

Dar altul, de lângă el, îl îmboldi și-i zise : „Lasă-l, moșule, că după ce s-o-mbăta, o să ne cînte una de lume“.

O femeie bătrînă, în cojociță, aprinsă de căldura sălii și de plăcere, striga cît o lua gura, cînd mă aplecai să sărut pe Laura : „Ptii, ucigă-te crucea, popă !“

Se-întălege că am avut un succes splendid. Mulți dintre țărani, după ce îmi schimbai costumul, se uitau la mine cu părere de rău, iar pătura cultă care alergase în Gureni îmi aducea laudele cele mai mari : „Unde s-ascunde artistul !“ — „Ce mai dicție, frate, ce mai gestiulare !“

Dintre toți, mai încîntat era tatăl Laurei, părintele Pop, care de bucurie era cît pe-aci să mă sărute.

În ajunul Botezului am umblat cu crucea cu părintele. Mare sat și destulă zdroabă ; mai ales îmbiarea cu mîncarea și beutura în fiecare casă ne opăci foarte mult, iar pe diacul Gliguț îl lăsarăm în patul unui român, căci se-mbătase tun ; în loc să pornească spre ușă, apucase spre fereastră. În schimb știu că am cîntat la „În iordane“ de-o să mă pomenească oamenii ! Nu că mă laud, dar îi auzeam pe ei zicînd : „Doamne, ce mai glas !“ — „Doamne, ce mai popă !“ — „Strașnic ginere o să aibă popa nost' !“

Da, scumpă Elenuță, și exclamarea asta din urmă am auzit-o de la destui. Trebuie să știi că mi-a ieșit vestea asta în Gureni. Cum, nu știu, poate unde prînzesc la părintele și astfel îi calc pragul în fiecare zi ; poate unde mă plimb cu Laura, care e tot așa de veselă ca și în ziua cea dintîi în care am văzut-o. Poate să fi făcut vreo aluzie părintele Pop.

Dumnealui ține corespondență cu tata ; despre asta m-am putut convinge chiar zilele acestea. Mi-a trimis tata o epistolă în care se arată foarte mulțămît cu mine și-mi dă să întăleg că, pentru toamna viitoare, ar fi bine să-mi văd de-o parohie.

Ce mai fac eu ? Mă gîndesc neconținut la tine și, cum vezi, în fiecare zi îți trimit o epistolă. Îmi pare foarte bine c-ați căpătat oficiu poștal în sat, era și vremea.

Și-mi pare și mai bine că ți-a promis poștarul să nu deie nimănui scrisorile ce-ți vin, decât ție în mână.

Ce mai fac ? Tot gândindu-mă la tine, cu soarele primăverii în suflet, mă bat cu bulgări de omăt cu micii mei elevi și-mi zic de nenumărate ori : „Așa e de albă și curată Elenuța mea, ca spuma asta de zăpadă pe care o strâng în mână !“ Azi am primit a zecea epistolă de la Ghiță. Îmi înșamnă data cu sfințenie, fiindcă e un adevărat eveniment pentru mine. Îmi pare, din ce-mi scrie, că samănă tot mai mult cu tine. Apoi el, totdeauna, aduce speranțe nouă. Știi ce-mi scrie astăzi ? Că după părerea lui cel mult într-un an și jumătate nu va mai fi nici o piedecă la căsătoria noastră. Știe ceva ? I-a scris domnul Rodean ? Un an și jumătate ar fi o veșnicie, însă dacă aș avea siguranța că fericirea noastră în urmă totuși se va întrupa, aș fi gata să aștept bucuros și zece ani. Nu cumva știi și tu ceva, dragă Elenuță, și nu vrei să-mi spui ? Dacă știi, să-mi comunici și mie, și încă... telegrafic !

Cel care veșnic te adoră
Vasile»

«Văleni, april

Dragă Vasile,

După cum ți-am scris, surorile s-au întors acasă de prin jumătatea lui martie. Ce puțin putem ști din tot ce ne ascunde viitorul ! Ele nu mai sînt rele cu mine, după cum credeam că vor fi de-ndată ce vor trece cîteva zile. Nu se mai interesează de mine, nu mai mă urmăresc ; de pe partea lor, îți pot scrie epistole în aceeași cameră cu ele. Sînt foarte agitate, dragă Vasile, și mi se pare că în anul acesta au să se mărite.

De altfel, în convingerea asta mă întărește și împrejurarea că tata a cumpărat în oraș, în piață, patru case

vechi una lingă alta, pe care numaidecît a pus oameni să le dărîme și, acum, de două săptămîni, zeci de oameni s-au apucat de lucru ; se sapă fundamente, se cară piatră și cărămidă. Am fost ieri și eu și am văzut că se croiesc două case care încă nu se știe ce vor fi : locuințe ori prăvălii ? Cei mai mulți spun că vor fi prăvălii la parter, iar la etaj vor fi camere de închiriat. Unii vorbesc chiar de un hotel.

Tata, de pe la sfîrșitul lui martie, e mai mult pe drumuri decît acasă și mai mult în oraș decît pe drumuri. Supraveghează de aproape clădirile, despre care se zice că vor costa mai mult de zeci de mii. Ca de obicei, tata nu spune nimic înainte din ceea ce se ține de viitorul familiei, al copiilor. Dar chiar aceasta mă face să bănuiesc că cele două clădiri ce se ridică sînt destinate a fi locuințele Eugeniei și Octaviei și ale bărbaților lor. Ele merg deseori să privească lucrările și zîmbesc fericite ; cred că bănuiesc același lucru ca și mine. Din graba tatii, din agitația ce stăpînește mereu între surori ; din comenzile ce se fac mereu la deosebite case de negoț ; din cataloagele de mobilă, de albituri, care sosesc mereu, cred că nu mă înșel dacă am convingerea că, în vara ce vine, surorile mele se vor căsători.

Gîndul mă umple de bucurie ; de altfel, le sînt de-acum mulțămitoare că nu se mai interesează de mine. Eu, din parte-mi, le doresc din toată inima să fie fericite, și cred că vor și fi, cu temperamentul ce-l au.

Cum am zis, tata e foarte rar acasă. Se întîmplă să nu vie nici noaptea din oraș, ba, spunîndu-ți adevărul, în săptămîna asta numai două nopți a dormit acasă, și azi e sîmbătă. Dumnealui are mereu de lucru în oraș cu supravegherea caselor ce se zidesc ; se vede că are mult năcaz, căci de multe ori cînd se-ntoarce e foarte nervos, și atunci țîțîie toți în casă și în curte de frica lui. Mie nu mi-e frică, pe mine, de altfel, parcă nici nu mă vede. Dar am băgat de samă o îngrijorare deosebită pe fața mamei. Ea e foarte rar veselă de o samă de vreme.

Eu sînt acum fericită și-mi pare chiar că trece prea repede vremea ; de cînd s-a desprimăvărat, te simt tot mai aproape. Peste-o săptămîină o să-mi aduc aminte că acum e anul ți-am aprins luminița. O aniversare. Adio !

Elenuța»

«Văleni, iunie

Dragă Vasile,

Azi-dimineață ne-am trezit într-o larmă neobișnuit de mare. Tata sfădea în curte slugile, se auzea cum le dădea palme, pătrundeau pînă la noi văicările oamenilor. Tîrziu s-a făcut liniște, dar pe puțină vreme. Larma începu din nou, acum nu în curte, ci sus, într-o cameră. Îl auzeam pe tata cum strigă. Niciodată nu l-am auzit răcnind așa de cumplit. Priveam toate trele una la alta speriate și nu știam ce să credem. Afară de vocea tatii nu se auzea nimic. Dar erăm încredințate că sfădește pe cineva. Deodată auzim un plîns înăbușit, apoi tot mai tare. Tustrele am înghețat de spaimă. Mama plîngea. Am sărit repede din pat, ne-am îmbrăcat, dar, cînd am ieșit în coridor, mama se coborîse în curte, intrase în bucătărie, iar tata, văzîndu-ne, ne zise cu o asprime neobișnuită : „Ce, v-ați și sculat ?“.

Am alergat tustrele înapoi în camera noastră. Tata părea mai mult supărat decît mînios.

Am aflat apoi că tata venise numai în zori de la oraș, n-a găsit ordine în curte și pentru asta s-a supărat pe slugi ; mama ar fi ținut partea slugilor, și de-aici neînțelegerea între ei.

Așa mi-a spus Octavia, care toate vrea să le știe. Mie însă, după ce m-am gîndit mai bine, mi se pare că nu acesta e adevărul, ci neînțelegerea s-a ivit din faptul că tata petrece tot mai rar acasă noaptea și că ar fi căzut în patima jocului de cărți ! Da, iubite Vasile, mi se pare că acesta e adevărul ! Demult m-am tot întrebat pentru

ce merge la oraș și notarul Popescu, aproape de câte ori se duce tata ? La poarta primăriei trăsura tatii se oprește de obicei și-l ia și pe notarul Popescu. Asta se petrece așa de vreo două luni.

Dar se poate să aibă și năcazuri cu lucrătorii la casele cele nouă. Sînt aproape gata, să vezi că sînt adevărate palate. Stau oamenii în loc și le admiră. Nu mai au păreche în tot orașul. La parter sînt împărțiri care se potrivesc de minune pentru prăvălii. Ferestre mari, adevărate galantare vor trebui aici. Mulți susțin și acum că tata va închiria parterele pentru prăvălii. Nu știu ce să mai cred și eu. Gînduri mari trebuie că are cu casele astea, altfel nu l-ar interesa atît de mult.

...În sfîrșit, mi-am aflat și eu omul cu care să te năcăjesc. Dacă tu nu-mi poți scrie o epistolă fără să-mi povestești de domnișoara Laura, iată, am și eu pe domnul Paul Marino. Da, iubite, nu rîde, pe domnul Paul Marino, care s-a pripășit de cîteva zile în oraș, fără să știe cineva cu siguranță de unde-i și cine-i. Totuși, cei mai mulți spun c-ar fi reprezentantul unor mari societăți străine, care ar avea de gînd să cumpere mine de aur în părțile noastre. Că-i putred de avut el însuși, nu se mai îndoiește nimeni ! Zadarnic zici dumneata : Puțin îmi pasă ! Îți va păsa îndată ce-ți voi spune că, nu mai departe decît alaltăieri, am fost și eu la oraș, m-a văzut, și cît am stat în stradă, nu și-a mai luat ochii de la mine. S-a interesat cine sînt, și numai decît a început să vorbească foarte bucuros cu tata, el, Paul Marino, care pînă acum n-a învrednicit de cîntea asta pe nici un orașan !

Da, iubite domnule cleric ! Pofteste numai și mi te laudă mereu cu domnișoara cea blondă, cea cu ochii albaștri ! O să-ți descriu atunci, într-o viitoare epistolă, și eu pe domnul Marino, despre care se spune c-ar fi italian ! Înțalegi ? Italian ! Și atîta ți-ar putea ajunge ca să nu-mi tot lauzi pe Laura aceea.

O să văd dacă vei ținea porunca mea.

Elenața»

«Văleni, 2 iulie

Dragă Vasile,

Scrisoarea ta din urmă m-ar fi făcut să disperez dacă nu-i alăturai biletul profesorului Marin. Într-adevăr, oricît de nemărginită încredere am în tine, n-am putut crede, pînă ce n-am cetit șirele domnului Marin, că tu nu bați în retragere. Vai, cu cît dor am așteptat vacanța asta ! Îmi părea că raiul are să se coboare pe pămînt. Tremuram de fericire la gîndul revederii ! Dar acum ce să fac ? Să blăstăm pe bătrînul tău profesor și pe binevoitorul tău ?

Așadar, tu vei copia, în cursul vacanței, lucrarea cea nouă a profesorului Marin ! Totuși, domnul ăsta ar fi putut afla și alt tînăr în locul tău. „Nu pot încredința, cu conștiința liniștită, pe nimeni altul să-mi copieze manuscrisul decît pe tine, frate Murășene !“ Recetesc mereu șirul acesta și simt că nu mă pot mînia pe bătrîn ! Totuși, te voi revedea ; mi-ai promis să rămîi în Văleni două zile. O, Doamne, cît e de bine să trăiești ! Peste-o săptămîină te-aștept, să știi, te-aștept cu... Nu-ți spun cu ce te aștept ! Las' să te gîndești și tu !

A ta,
Elenuța

P.-S. Casele sînt gata, ferestre, uși, totul e la loc. Tata a privit mult astăzi într-un jurnal de mobile. Cred că Eugenia și Octavia vor fi în curînd mirese. Asta o cred și pentru că la noi în casă nu mai e nimic în ordine. Se pare că se pregătește o răscoală generală. Însă poți veni liniștit în Văleni, răscoala asta, acum o dată, nu e îndreptată nici împotriva mea, nici a ta !»

«Văleni, 25 septembrie

Dragă Vasile,

Abia ieri a fost cununia Eugeniei și a Octaviei. S-a amînat termenul de la Sfînta Mărie, după cum îți co-

municasem mai întâi, pentru că furnizorii mobilelor au întârziat. Surorile mele au vrut să se mute, de-a una, în casele cele nouă. Îmi vinuește și acum capul ; nici nu mi-e cu puțință să-ți descriu ce-a fost, de câteva zile, în casa noastră, ca, mai pe urmă, ieri să-mi pară că nu mi se va mai limpezi capul niciodată. Atîta lume, atîta mîncare, atîta beutură, atîta muzică, atîta dans !

Toată lumea a rămas înlemnită cînd a înțales pe sama cui a clădit tata casele acelea, cu adevărat frumoase ! Mulți vor fi pizmuit, și vor pizmui încă, pe cumnații mei ! Să vezi, la parter sînt aranjate birourile celor doi advocați ; la etaj — locuințele lor. E o frumusețe întreg aranjamentul, un lux cum rar se vede. Tata va fi cheltuit, cred, o avere întreagă numai cu aranjarea celor două locuințe.

Nu-ți poți închipui cîți au încercat să mă... vîneze și pe mine la nunta asta ! N-a fost tinăr care să nu fi fost gata a-mi cere numaidecît mîna. Vorbele galante roiau în jurul meu. N-am avut vreme nici să mă mîinii, nici să rîd cel puțin, nu mai știam unde mi-e capul de atîtea lucruri cîte aveam de făcut. În urmă tot a trebuit să vedem, și eu și mama, că nu putem ține rînduiala cum o fixaserăm înainte, și încurcala obișnuită la ospete a trebuit să urmeze și aici.

Dar bine c-am trecut și peste asta ! Să mă crezi : mama pare și mai mulțămîită decît mine. Mi se pare că ea a zorit mereu pe tata să se facă repede cununiile. Nu știu, s-a săturat de atîta veșnică agitare, de atîtea pre-gătiri și-și dorea un strop de liniște ; ori doară voia să-i taie tatii prilejul de-a merge așa de des la oraș ? Destul că azi mama îmi pare mai tinără cu zece ani. Săraca ! Se vede că o mamă are destulă zdroabă cu copiii în viață, pe lîngă tot belsugul.

Așadar, ești din nou în Gureni ! Bagă de samă să nu mai joci teatru cu domnișoara Laura și să nu te mai apleci s-o săruți : o să-l scot numaidecît din sac pe domnul Paul Marino ! Ești curios să știi dacă a fost la ospăț ? N-a fost ! De altfel, trăiește retras, numai de mine se interesează mereu. Fără glumă, se interesează !

Ceea ce m-a întristat mai mult ieri a fost că Ghiță ne-a telegrafiat că nu poate veni : în ultimul moment a fost cerut de urgență la o linie ferată pe care o rupseseră apele. Cît aș fi fost de fericită să-l văd ! Mi-ar fi părut c-ar fi lângă mine și o bună parte din tine !

Mă întrebi dacă mai este aur în Văleni ? Îți răspund că e tot așa cum știi : petrecaniile nu se mai curmă ! Adevărat că vro două-trei mine mai mici au fost părăsite, dar, în schimb, se lucrează la altele. Bădicul Ungurean s-a îngrășat și a încărunit și mai tare. Senzația Vălenilor e, de altfel, prezența, constantă de-aici încolo, a universitarului Pruncul ! El, se vede, ș-a isprăvit cariera ! Tatăl său nu mai vrea să-i deie bani de școală. Deocamdată tinărul încearcă să se mîngîie bînd cu zi, cu noapte. Îi pare bine cînd îi spun băieșii „domnule avocat“. Ungurean s-a reîntors, de vreo două săptămîni, în capitală. Bietul tatăl său tot mai sperează să scoată avocat din el. Ghiță m-a asigurat că pînă în lunile de vară se înlătură toate piedecile căsătoriei noastre. Oare să fie adevărat ? Eu nu știu cum se vor înlătura, dar știu atît că, de-o vreme încoace, poartă corespondență deasă cu tata.

Elenuța»

II

Într-o după-amiază de pe la sfîrșitul lui noiembrie, trăsura directorului de la «Arhanghelii» ieși din curte, durînd pe podul de la poartă, apucă în drum, și caii porniră în trap larg prin ciorofleaca ce se așternea pe cale, luminînd trist sub razele sărace ale soarelui. Două zile plouase ; peste noapte și nainte de prînz ninsese ; acum zăpada se topise pe drum mărind cirul, dar pe margini albea încă, pătată unde și unde de stropii zvîrliți de roți și de copite. Sus, pe coastele pleșuve ale dealurilor, haina iernii era imaculată, lumină tare. Erau

doar câteva coaste goale în munții din Văleni ; cei mai mulți erau îmbrăcați cu păduri de brad, de pe cetina cărora zăpada, din depărtare, părea pîlcuri de nouri, pîlcuri de neguri, prin care înnegreau, unde și unde, crengile brazilor. Soarele se ivise de pe la prînz, scăpătat departe spre miazăzi, și împrăstia raze palide, neputincioase, care păreau că abia răzbesc, abia străbat prin ceața ce se împînzea în văzduh. Aerul era umed și rece. Răceala aceea pare că umezește și veșmintele pe om, le lipește pe trupuri și pătrunde pînă-n măduva oaselor.

Iosif Rodean era în blana de iarnă, o blană uriașă, pe care două slugi trebuiau să o țină și s-o ridice pînă o îmbrăca directorul. Se părea că vremea asta ticăloasă, care nu mai era nici toamnă, dar nu se putea numi încă nici iarnă, avea o influență covârșitoare asupra lui. Într-un timp dinapoi al trăsării îl ocupa cu spatele și cu bunda lui, al cărei guler atîrna într-un cerc mare, sur și lat. Directorul se mișca mereu, părea că nu-și afla locul potrivit, pufnea mereu pe nările lui largi, și din ochi îi țîșneau priviri mînioase. Într-un an de zile părea că mai slăbise ; grăsimea din bărbie parcă i se topise, și dedesubt se vedea acum pielița încrețită, adunată ; o-brajii nu-i mai erau așa de umflați ca nainte, în schimb erau mai lungi, mai dăbălați. Adîncături mari, negre ; se săpaseră subt ochi, dar ochii lui, totuși, nu căzuseră înlăuntru ci se bulbucaseră și mai tare. Erau foarte puțin prietenoși acești ochi de broscoi uriaș. El își aduna, își strîngea lîngă trup cînd o aripă, cînd alta a blănii. Văzu că-s stropite cu noroi și strigă slugii :

-- Ferește glodul, ticală, ferește ciorofleaca orbule !

Sluga, în loc de răspuns, îl întrebă îndată :

— Să opresc naintea primăriei, domnule director ?

— O să te-nvăț eu, mama...

Și directorul izbucni într-o suldămă cumplită.

Sluga nu se simți atins de sudalma asta. El știa dinainte că are să urmeze, dar trebui să-l întrebe, pentru

că o singură dată nu l-a întrebat și, neoprintd trăsura, s-a ales cu două palme, care îl usturau de câte ori își aducea aminte de ele.

Înainte primăriei trăsura se opri și îndată apărură în ușă notarul Popescu, urmat de universitarul Pruncul.

— Bună-ziua, domnule director, zise cu bucurie Popescu. Credeam că pe vremea asta să stăm acasă. Dar dacă vrei dumneata...

— Ei, mai în grabă! strigă Iosif Rodean adunându-și o aripă a blanei.

— Repede, Pruncule! zise notarul întorcându-se spre universitar.

Acesta își săltă în spate un palton pe care-l desprinse repede din cuierul ce era bătut în perețele gangului, și în câteva clipe fură cuibăriți amândoi în trăsură. Popescu în fața directorului, Pruncul pe capră, lângă slugă.

— Mîna, mă, și deschide-ți ochii în patru, că te ia muma dracului! strigă directorul.

Caii porniră sforăind, zvîrlind pînă departe, de amîndouă părțile, stropi repezi pe neaua netopită.

— Uite! zise directorul arătîndu-i notarului stropii de noroi de pe blană.

Acela se plecă, pîrînd că are să cerceteze ceva de foarte mare preț, și, după ce-i privi îndelung, pîrînd că-i numără, zise:

— Pe drumurile noastre să nu umble nimeni cu haine scumpe!

Se întorsese și Pruncul de pe capră să vadă minunea: cîteva stropi de tină pe bunda măriei-sale, directorul de la «Arhanghelii»! Mare minune! Fostul universitar declară c-ar trebui făcută presiune la județ să se pietruiască și drumul acesta, pe care e o așa de vie circulație. Ei nu băgară de samă că, în câteva clipe, erau cu mult mai tare stropiți cu glod decît Iosif Rodean.

Oricît încercă sluga să ferească, alicele de tină tot împrôscău mereu și de sub copitele cailor, și din roți. În curînd se umplură și caii și, cum erau suri amîndoi, de la o vreme păru că au un petec lat, întunecat pe pîn-

tece. Căii alergau însă veseli, focoși, cu gîturile încordate, jucîndu-și trupurile lungi și zvelte.

Notarul Popescu, după-un răstimp de tăcere, îl întrebă pe Iosif Rodean :

— Știți, domnule director, că baia «Aruncata» a fost părăsită ?

— «Aruncata» ? repetă cu dispreț directorul, ca și cînd nici din nume n-ar cunoaște-o.

Popescu îi cunoștea acum toate mișcările, toate privirile, toate modulările vocii domnului director. Pricepu, numai-decît că Iosif Rodean îi dă să înțeleagă că puțin se interesează de-o baie ca «Aruncata».

— Da, așa-i zice, «Aruncata», poate dumneavoastră nici să n-o cunoașteți, domnule director. A fost mai mult o vizunie de lup decît baie. Au părăsit-o de ieri de la prînz.

— Și pentru ce ? întrebă Iosif Rodean.

— Pentru că nu mai dă aur. Au spart într-un întreg care nu mai are nici un strop de aur.

— Nici c-a fost vreodată aur acolo, ci, iac-așa, cîtă pulbere de pușcă pentru o măsea ce te doare, zise Pruncul, întorcîndu-și capul spre cei doi.

— Așa mai zic și eu ! rîse directorul și păru că i se mai înseninează privirea.

Începură să vorbească despre vreo trei-patru mine mai mici, în care de asemenea s-a împuținat piatra cea bună. Credeau că aceste mici pierderi nu se vor resimți în viața băieșilor ; că se vor începe alte ganguri nouă ; că vălenarii au bani destui pentru asta. Notarul Popescu povesti, rîzînd, ce auzise de la băieșul Nichifor, că Vîlva Băii va părăsi cît de curînd minele din Văleni și va mai trece și într-alte părți, să nu prea îmbogățească pe vălenarii. Nichifor și profeța, într-adevăr, de vreo doi-trei ani, că vîlva va zbura de-aici, că prea s-au îndrăcit oamenii. Era un fel de apostol, puțin scrîntit, Nichifor ăsta, și nime nu-l lua în samă. De altfel, la cele trei-patru băi părăsite erau angajate abia șapte familii din Văleni, care nu trăiau numai după ele, ci erau părăsite și la alte băi. Închiderea lor nu surprinse nici chiar pe

proprietari, după cum lucrarea lor nu făcuse nici o vorbărie în sat. Ca ele mai erau și altele peste optzeci de «vizunii de hulpi», care țîrîiau, uneori se îmbunătățeau, apoi se isprăvea repede belșugul din ele. În ele se iveau, se pare, numai șuvițe rătăcite din vinele principale de aur.

Lui Iosif Rodean i se păru deodată că trăsura nu aleargă destul de repede; îi strigă slugii, încercându-l cu sudalme, să mîie mai repede; își adună aripile blanei și se cufundă în tăcere. Liniile feței îi împietriră, și notarul Popescu înțelese în grabă că directorul dorește să fie lăsat în pace. Fața lui luă numaidecît același aer de seriozitate, de tăcere.

Popescu știa bine că directorului de la «Arhanghelii», de-o vreme încoace, nu i-s toți boii acasă. Notarul, din zi în zi, era tot mai prevenitor, tot mai plin de lingușiri față de Iosif Rodean și se temea cumplit să nu-l supere cu ceva. Știa că în clipa aceea directorul ar fi rupt prietenia cu el.

Și, din primăvară, era mai mult decît prietenie între ei! Notarul Popescu mai bucuros și-ar fi tăiat o mîna ori un picior decît să se dezbrace de Iosif Rodean: cîștiga de la el, aproape zilnic, bani de aur, bani mulți — o avere întreagă trecuse din mîna directorului în punga lacomă a lui Popescu.

Astfel, el se sili să rămîna, în tot cursul drumului, mut ca un pește, dar urmărea de aproape orice schimbare s-ar fi ivit în privirile sau pe fața «directorului de la „Arhanghelii“». Drumul era mereu plin de cioro-fleacă, părea, cum se încovoia mereu printre strîmtorile munților, un șarpe enovim, care sclipea vinețiu, întunecat, în razele sărace ale soarelui. În curînd soarele dispăru după culmile nalte, aerul se făcu și mai rece, și mai pătrunzător, și notarul Popescu își strîngea tot mereu paltonul. Mîinile începură să i se roșească tare, să se umfle parcă. Dar nu făcea nici cel mai mic semn că nu i-ar fi ceva pe plac, el spiona mereu fizionomia directorului. De multe ori știa, încă din drum, dacă

Iosif Rodean avea să piardă mult în sara și noaptea următoare. Era atunci în fața lui o încordare, o împietrire neobișnuite. Popescu se bucura nainte de câștigul ce-l va avea, căci și acum descoperi în fața notarului semnul acesta promițător. Și se temea nu cumva să se schimbe masca lui Rodean pînă vor ajunge în oraș. Popescu se supraveghea nu numai pe sine, ci și pe slugă, pe Pruncul, trăsura chiar, ca nu cumva printr-un cuvînt, printr-o tresărire mai mare, fața directorului să capete altă expresie.

Inima lui se strînsese cînd Pruncul gemu de pe capră :

— Ce vreme ticăloasă ! Am să îngheț pînă la oraș ! și începuse să-și frece mînile.

— Nu mai este sînge în tine, iubite, zise, încercînd să zîmbească, directorul. Ți l-ai răcit, și cît mai ai, cu multele chefuri !

Popescu observă îndată zîmbetul și se temu. Dar Iosif Rodean se cufundă iarăși în tăcerea de mai nainte, și notarul se liniști ; nu mai aveau de făcut mult drum !

Caii erau obișnuiți unde să tragă după ce ajungeau în piață. Fără nici un îndemn din partea slugii, o luară la dreapta și se opriră naintea unei clădiri nouă, destul de impunătoare, cu etaj, cu balcon, înaintea hotelului «Splendid».

Advocații Poplăcean și Stoica, doctorul Prințu îi primiră cu urale pe cei trei vălenari. Notarul Popescu însă ridică degetul arătător, porunci tăcere. Într-adevăr, Iosif Rodean nu auzi nici uralele lor, nu luă în samă nici ce-i spunea proprietarul hotelului, ci se așeză, grav și tăcut, în fruntea mesei învelite cu postav verde, și numaidecît, toți cei de față îl urmară în tăcere. Era aceasta o cameră rezervată anume pentru jocul lor de cărți, încă din primăvară.

Directorul de la «Arhanghelii», după ce zurui în buzunar, scoase un pumn de bani și-i izbi pe masă lîngă el. Un galben se durigă jos pe podele, dar fu aflat și pus la loc repede de notarul Popescu.

După întiul joc pe care-l câștigă Iosif Rodean, el porunci să se aprindă lumina, să se lase roletele, deși se mai vedea încă, porunci chelnerului să pună de mîn-care și de băut.

Cărțile se împrăștiară din nou. Afară de fîșiiul lor și de țincănitul banilor, nimic nu se auzea în cameră ; cei șase bărbați erau numai ochi, și inima le palpita cu putere. Notarul Popescu nu se mai interesa acum de director, părea că pentru el lumea întreagă se concentra în cărțile ce le avea în mînă și în acelea pe care le va mai căpăta. Advocatul Poplăcean își uitase gura deschisă, buza de jos îi era dăbălată, dar ochii lui ardeau de friguri. Stoica se mișca mereu pe scaun și avea priviri de spaimă. Numai doctorul Prințu era mai liniștit, numai el își permitea să aprindă, din cînd în cînd, o țigară.

Dintre toți, era mai ciudat notarul Popescu. În răstimpuri trupul lui se încorda, ca și cînd i-ar fi trecut, deodată, din creștet prin piept o suliță ; alteori, spatele, umerii i se strîmtau neînchipuit de tare : alteori iarăși se încîrliga, ca și cînd ar fi avut accese de epilepsie. Și ochii lui, tot mai aprinși, tot mai strălucitori, se întorceau în toate părțile, fără hodină. Uneori părea că din toată ființa lui numai ochii mai rămîn, măriți, cu priviri tot mai vădite de atotstăpînitori.

Iosif Rodean pierdu zece jocuri în șir ; grămăjoare de bani de argint, printre care străluceau și galbeni, se ridicară naintea celorlalți, și mai ales înaintea notarului Popescu. Directorul de la «Arhanghelii» punea tot alți bani, care înfiorau pe jucători, îi înfiorau dureros, ca și cînd le-ar fi bătut cuie mărunte în tot trupul.

Sticlele cu vin se deșertară în două rînduri. Din camerele vecine pătrundea larma de glasuri omenești, cîntecetele depărtate ale unui taraf de lăutari, dar cei din jurul mesei celei verzi nu auzeau nimic. Abia își luau răgaz să beie din paharele pe care li le îmbia chelnerul.

În tăcerea din cameră se auzea cum bubuie focul în cuptor. Căldura se împrăştia în sală, plăcută, dulce în noaptea asta de noiembrie.

— Stinge-l ! strigă cu voce detunătoare directorul. Stinge-l și deschide ferestrele !

Până să alerge chelnărul să-i împlinească porunca, Iosif Rodean își duse mâinile la vestă și dintr-o smîncitură și-o descheie detot. Patru nasturi săriră, se durigară pe podele, dar acum Popescu nici nu-i auzi.

— E o prostie să faci așa căldură ! E o tâlhărie ne-maipomenită să pui la tortură pe oameni ! strigă Rodean pufnind mereu pe nări și pe gura larg deschisă.

El fierbea întreg ca-ntr-un cazan și avea senzația că pleznește.

— Mă rog, patronul... Începu să se scuze chelnărul, după ce deschise fereastra.

Împărțind cărțile, Iosif Rodean îi răcni :

— El e un porc-de-cîne, ca și tine ! Sînteți niște ticale ! Nu sînteți vrednici să vă calce omul pragul ! Roșu ! strigă el, izbind o zeciță de roșu pe masă.

Chelnărul tăcu, aduse băutura nouă, umplu paharele și, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, îl îmbie mai în-tîi pe Iosif Rodean.

Ceasuri întregi se urmă, astfel, jocul mut, tot mai agitat ; numai fumul de țigară se îngroșa acum tot mai tare ; fumau cu toții, și băutura trecea tot mai multă. O singură dată nu se auzi nechezatul bătrînului Poplăcean ; oricît ar fi băut, era departe de a se îmbăta : în fiecare clipă l-ar fi deșteptat sunetul auzului. Omul acesta, oricît părea, altfel, de neputincios, la jocul de cărți era neîntrecut în trezvie. Era în stare să rămîină o noapte neîntregă în aceeași poziție, cu gura uitată deschisă, cu buza de jos dăbălată, împărțind cărțile, adunînd banii, cu pleoapele de jumătate închise. Văzîndu-l așa, inspira scîrbă ; părea o ființă sinistră, care nici nu mai sămăna a om ; părea un monstru, care te înspăimînta cu dinții lui galbeni, cu limba care-i atîrna uneori peste dinți.

Notarul Popescu, ceas cu ceas, se făcea tot mai palid, trupul lui părea că se tot subție, și umerii obrazului îi împungeau tot mai tare prin pielită.

Directorul de la «Arhanghelii», pe la ceasurile trei din noapte, se lăsă deodată pe speteaza scaunului și rămase un răstimp cu ochii închiși; fața lui neagră-vineție rămase nemișcată.

Apoi izbi cu pumnul greu în masă și strigă, deschizînd ochii bulbucăți, tulburi:

— Chelnăr!

— La poruncă, măria-ta! răspunse chelnărul, sărind repede de pe un scaun.

— Masă nouă, mîncare, beutură; muzica să vie! Lăiță să vie! strigă notarul și izbucni într-un rîs mare, cu hohote sparte.

Același gînd trecu prin capetele tuturor celor cinci: «Directorul a pierdut toți banii pe care îi adusese de-acasă». Ei știau, de luni de zile, că acesta e signalul pentru încetarea jocului și începerea petrecaniei.

— Știți voi ce simt eu pînă jucăm cărți, pretinilor? întrebă el pe cei de la masă. Îmi pare că m-ar pișca niște insecte mărunte.

Hohote de rîs izbucniră la cuvintele lui, deși ar fi putut, mai degrabă, să se simtă jigniți. Dar nici unul nu voia să se pună pe picior de bătaie cu Rodean.

— Vivat, trăiască directorul de la «Arhanghelii»!

— Trăiască «Arhanghelii», să mai avem ce pișca! zise avocatul Stoica.

Lî se servi mîncarea, se destupară sticlele de șampanie; Lăiță, cu taraful, se apropie de masă; fostul universitar Pruncul începu seria toastelor; bătrînul Poplăcean își trimitea, din cînd în cînd, nechezatul; chelnărul era numai ochi; notarul Popescu începea să învie, să i se coloreze fața, iar directorul de la «Arhanghelii» înghițea pahar după pahar, ochii i se bulbucară și mai tare și, amețit de băutură, strigă:

— Cine se pune cu mine?

Răspunsul nu era decît obișnuitul : «Vivat directorul !», în vreme ce, tot de atîtea ori, Lăiță cînta : «Mulți ani, mulți ani !» Și chelnărul și muzicanții știau că noaptea asta nu vor închide ochii.

Petrecanii, ca cea de-acum, se țineau lanț din primăvară.

Camera în care își petreceau era cunoscută în oraș sub numele de «optsprezece carate». Porecla asta o avea demult, din primăvară, aproape de la deschiderea noului hotel «Splendid».

*

Iosif Rodean cumpărase destul de ieftin casele cele vechi. Primarul orașului se miră cînd auzi că directorul de la «Arhanghelii» vrea să se facă cetățeanul lor, și încercă, în fel și chip, să afle spre ce scop vrea să cumpere vechiturile acelea. Însă Iosif Rodean nu-i dădu nici o deslușire. El numărăse, încă în aceeași zi, banii celor trei proprietari și se întorsese foarte mulțumit în Văleni. Peste trei zile puse să se dărîme casele cele vechi și încredință pe un arhitect să facă planurile pentru noile clădiri. Cînd se puse piatra de temelie, directorul era de față cu toată familia, afară de Elenuța și Ghiță. Fusese invitat și notarul Popescu și, din oraș, toți prietenii. După ce se sfîrși slujba, notărășița cu fetele se întoarseră în Văleni, iar Iosif Rodean întră în hotel «Splendid» să-și cinstească oaspeții.

— Zic c-ai făcut un tîrg cum nu se poate mai bun, domnule director, începu notarul Popescu. Ai realizat un cîștig sigur de cel puțin zece mii. Hei, rîturile mici se varsă veșnic în cele mari...

— Și unde ai vrea să se verse ? întrebă Poplăcean.

— Să se mai rățăcească cîte-o șuviță de apă și pe pămînturile fripte de secetă !

Zicînd așa, luă o păreche de cărți de joc din colțul unei mese vecine, începu să le meștece, din cînd în cînd le desfăcea în două și privea cartea unde a «rupt». Cu

cît le mesteca mai mult, notarul Popescu devenea tot mai palid.

Directorul de la «Arhanghelii» se uita la el cu satisfacție, cu deliciu.

— Joci în săc, Popescule, și parcă ți s-au și fript buzele de secetă, zise zîbind batjocoritor Iosif Rodean. Ți-ar trebui o șuviță de apă să te înviioreze ?

Popescu ridică ochii arzători spre directorul.

-- Fără glumă, vrei să joci ?

— Domnule director... oftă Popescu înăbușit de bătăile inimii.

Demult tot încercase el, și în Văleni, să-l prindă pe Iosif Rodean la joc de cărți. Demult răbda orice umilire din partea directorului, numai să i se împlinească dorința pățimașă. Dar Iosif Rodean se ferise totdeauna de el ; nu voia să-l priceapă. Nu juca decît din distracție și nu înțelegea patima asta. El înțelegea să cîștigi banii prin luptă cu tainele pămîntului, cu încuieturile stîncilor, nu șezînd la masă și mestecînd niște tăblițe de hîrtie cu chipuri. Apoi de cîteva ori jucase și pe bani, dar nîme nu cuteza să primească condițiile lui. Jucau în mic ; pînă se pierdeau ori se cîștigau patruzeci-cincizeci de zloți, treceau ceasuri, Iosif Rodean afla că-i prea multă trudă pentru un cîștig ori o pierdere așa de neînsemnată.

Popescu privi, deci, cu uimire la directorul : nu-î venea să creadă că vorbește serios.

-- Ei, ce te miri ? zise Iosif Rodean. Chiar dumneata ai spus că am realizat, din cumpărarea asta, un cîștig de cel puțin zece mii. Ei bine, vrei să între în punga dumitale banii ăștia ? Eu nu țin așa de mult la ei ! Începem jocul, dar subt o condiție : banca cea dintîi e de cinci sute. Ai atîția bani la dumneata ?

O mică roșeață împurpură fața palidă a notarului. În loc de răspuns, el își scoase portofelul și numără pe masă cinci bilete.

— Bravo ! strigă directorul, punînd și el tot atîția bani. Asta-mi place ! Dumneata încai nu vrei să pierzi

vremea cu nimicuri. Cine mai întră în joc ? întrebă vesel directorul, privind la ceilalți.

Afară de cei doi advocați și de doctorul Prințu, mai erau la masă șase cunoscuți din oraș. Dar nici unul nu se mișcă : cu răsuflarea oprită, așteptau să vadă ce se va întâmpla.

Brațele, degetele lui Popescu deveniră deodată neobișnuit de elastice. Amesteca, împărțea cu eleganță cărțile, în vreme ce obrații lui păliră iar ca la un mort. Numai Iosif Rodean bea, fuma, rîdea, vorbea mereu, părea că e vorba pentru el de o simplă, de o nevinovată distracție ; avea chiar o plăcere deosebită văzîndu-i pe ceilalți înlemniți și palizi. Jocul cel dintîi îl cîștigă notarul Popescu, al doilea se făcu pe-o mie, al treilea pe două mii, spre spaima oaspeților de la masă și a altora care se strînseseră în jurul lor. Notarul Popescu primea repede orice ofertă, nu se mai uita la nimic, nu mai vedea nimic, ci obrații începură să-i cadă înăuntru, părea că o boală grea îl consumă fulgerător de iute. Oaspeții, chibiții scoteau din cînd în cînd câte-un : «Oio !», «Ah !», «Pti-ha !», «Măi !», dar Popescu nu-i auzea. Rodean începu să se roșească în umerii obrațiilor, dar era mereu vesel.

— Spus-am eu ! Țsta-i om o dată ! zicea de cîte ori pierdea.

Și pierdu în șir patru jocuri, dar al cincilea, de patru mii, îl cîștigă el. Faptul acesta făcu să se mai continue jocul trei sferturi de ceas, în încordarea și spaima tot mai mare a celor de față.

Însă, în urmă, biruința notarului Popescu fu completă : cele zece mii, cîștigul realizat în urma cumpărării caselor celor vechi, trecuse în punga lui.

— Ei, să fii dumneata sănătos ! zise vesel directorul. Nu mai poți spune, de acum, că toate rîurile mici se varsă în cele mari.

El îi numără banii cu fală, cu deliciu : zeci de ochi îl priveau, zeci de inimi băteau de admirare pentru ne-păsarea cu care număra el biletele ; în jurul lor se adună

mulțime mare de privitori. Toți tăceau tăcere grea : părea că pietre de moară le apăsa inimile văzînd cum așează notarul Popescu în portofel biletele. Numai cînd acesta își puse, zîmbînd, comoara în buzunar, scăpă un suspin de ușurare din piepturile tuturor, și unii se depărtară numaidecît.

La masă se începu petrecania. Iosif Rodean era foarte mulțumit : într-adevăr, nu-i păsa defel că pierduse banii aceia. În cursul jocului fuseră clipe cînd începuse să fie îngrijorat, neliniștit, dar acum, după ce numărase banii, după ce, mai ales, îi dăduse subt privirile atîtor oameni, el nu mai simțea nici o părere de rău, nici o neliniște. Un glas tainic îi zicea mereu : «Vezi cum i-ai uimit pe oamenii aceștia ?». În cursul chefului, care ținu pînă noaptea tîrziu, o singură dată își ieși din fire : cînd notarul Popescu voi să comande el patru butelii de șampanie.

— Of, of, să-mi dai voie, îi zise întunecat Iosif Rodean, încă ești prea plin de săcetă !

*

De-aici încolo directorul de la «Arhanghelii» venea aproape în fiecare zi să supravegheze lucrările de la casele cele nouă. În ziua cea dintîi notarul Popescu se rugă să-l ieie pînă la oraș în trăsură, căci avea niște afaceri urgente și n-a putut face rost de căruța : oamenii erau cuprinși cu căratul de pe la băi. Iosif Rodean îl luă, îl duse în oraș, se despărțiră, dar spre sară, nainte de plecare, se mai abătură la un pahar de vin. Directorul era și el însetoșat de multele alergări, era și enervat de tîrguirile ce trebuia să le facă mereu, bău cam mult și simți născîndu-i-se dorința vie, puternică, să joace iar cu Popescu. Acum, în joc, mai întrară și alții, și directorul pierdu din nou.

După o săptămîină, proprietarul le rezervă camera «optsprezece carate», numită astfel pentru că la «Arhanghelii» se afla aur de calitate asta naltă. Proprietarul hotelului «Splendid» le oferi camera asta la do-

rința expresă a lui Iosif Rodean, care, din zi în zi, devenea mai nervos și nu mai putea suferi atîția privitori în jurul său. Patima jocului de cărți începu să sape în el o groapă care se făcea tot mai adîncă, pe măsură ce pierdea tot mai mulți bani. Nu se temea de nimic nici acum, dar nu mai era vorba de o pierdere neînsemnată, ci de cîteva zeci de mii, și la gîndul că va putea pune mîna pe comoara asta pierdută, el deveni aproape tot așa de pătimaș în jocul de cărți ca și în scoaterea aurului, tot mai mult, din «Arhanghelii». Apoi, notarul Popescu, calicul ăsta nemernic, avea cu-tezanța să primească jocul cu sume oricît de mari. Pe Iosif Rodean îl rănea, îl umilea îndrăzneala asta a lui Popescu și-și pusese în gînd să-l «turtească».

De aici încolo nu mai trebuia să se îmbie notarul să-l ducă la oraș. De cîte ori trecea pe dinaintea primăriei, trăsura directorului se oprea și-l lua și pe Popescu.

Dar Iosif Rodean nu putea să samene decît cu sine însuși: după cum lucra la «Arhanghelii», cu o încredere oarbă, mîniindu-se cumplit la cele mai neînsemnate observări ce i le-ar fi făcut cineva, tot astfel și juca, cu patimă, convins că avea să-l «turtească», pe Popescu.

Patima, orbirea lui îi veni foarte bine lui Popescu. Directorul, cu cît îi creștea patima, cu cît se irita mai des, cu atît pierdea mai mult. Advocata Poplăcean și Stoica băgara de samă că de la Iosif Rodean se puteau cîștiga bani cu mare ușurință, așa zicînd, pe nimic. Împrumutată deci cîteva mii și înțrără și ei în joc.

Fără să-și deie sama, directorul de la «Arhanghelii» cădea tot mai adînc în prăpastie. Pe de o parte, galeria cea nouă de la «Arhanghelii» înghițea tot mai mulți bani, pentru că întregul era tot mai tare, și el ținea acum și partea lui Pruncul; pe de alta, cele două case cereau, în fiecare săptămîină, sume considerabile, pentru că lui Rodean îi plăcea să plătească în fiecare săptămîină lucrătorilor, meșterilor; apoi, orice articol cumpăra pentru case îl plătea cu bani gata — nu-i plăcea să se știe dator pe la micii comercianți nici c-un cui —

iar jocul de cărți îl ușura, aproape zilnic, de bani grei. Astfel, prin august se trezi că tot aurul ce-l avea schimbat în bani se dusese ! Când descoperi mai întâi faptul acesta, nu-i veni să creadă. Cercetă prin pivniță, prin cămară, prin cassa-de-fier, dar nu mai putu aduna nici un chil de aur. El se certă în ziua aceea cu toată lumea, dădu palme răsunătoare slugilor, oamenilor care lucrau la piue, se sfădi cu notărășița, luă apoi aurul ce-l mai avea ales gata și plecă la oraș, să-l schimbe. Era mînios, dar nici prin gînd nu-i trecea că va rămîne fără bani. În galeria cea nouă, după calculele lui, după măsurătorile ce le făcuse, mai avea numai cinci metri și avea să nimerească vîna de aur căutată de-atîta vreme. Apoi, adevărat că în vîrtej nu se mai lucra la «Arhanghelii» încă de prin iunie, fiindcă nime nu mai cuteza să dinamiteze acolo ; viața băieșilor era în primejdia cea mai mare, se dărimau mereu stînci întregi, și fiecare împușcătură i-ar fi putut îngropa ; dar, în schimb, se lucra cu puteri mai mari în gangul cel vechi, care da mereu aur din belșug. Avea, deci, grămezi mari de piatră nemăcinată încă, avea sute de cară la baie, nu avea de ce să se teamă. El, cum nu purtase niciodată o socoteală exactă, nu băgă de samă că tot venitul din gangul vechi îl mîncea, aproape, galeria cea nouă și că banii ce-i cheltuise pînă acum cu casele, cu cărțile, erau din vechile rezerve.

«Cinci metri nu-i mult», își zise el, gîndindu-se la galeria cea nouă. Și pînă se vor bate cei cinci metri, el începu să ridice din depozite. Apucat odată pe povîrnișul acesta, nu se mai putu opri : avea bani din greu, și singura lui dorință era acum să aranjeze cele două case de să le meargă vestea, și să-l «turtească» pe Popescu. Arhitectului îi plăti o sumă considerabilă, mobila costă o bogăție întregă, iar la jocul de cărți pierdea sume mari.

Astfel, la cununia celor două fete nu numai că nu mai avea nici un depozit, ci datoria la bănci era mare. Cele două bănci ce-l creditau se întabulară pe casele cele nouă.

Iosif Rodean, însă, și după ce nu mai avu de lucru în oraș, mergea cu notarul Popescu cel puțin de trei-patru ori pe săptămână și se închideau, cu ceilalți tovarăși, în camera «optsprezece carate». Patima jocului de cărți se înstăpînise acum desăvîrșit asupra lui. Era mereu nervos, fierbea neîntrerupt, și tulburarea lui o putea acoperi tot mai cu greu. Și Popescu, și ceilalți jucători băgară de samă că directorului nu i-s toți boii acasă. Dar aceasta o înțelegeau foarte bine din desele pierderi. Nici unul nu știa însă încurcăturile bănești ale lui Iosif. Ridicarea depozitelor, împrumuturile se făcură în taină, și chiar dacă începu să răsufle ceva, nime nu credea. «Arhanghelii», de un lung șir de ani, fusese tot baie bună, și Popescu și ceilalți credeau că Iosif Rodean avea rezerve mari, aur neschimbat, aur slobod, o colecție de cristale de aur, care singură valora sute de mii. Despre pivnița și cassa-de-fier a directorului de la «Arhanghelii» se povesteau adevărate minuni, și nu numai în Văleni și în oraș, ci în jurul întreg. Popescu și tovarășii, deci, așteptau să mai câștige mulți bani de la directorul «Arhanghelilor» și singura lor grijă era să nu-l jignească cu ceva și să se spargă tovarășia.

Conducerea celor două bănci încă nu lua așa de grav faptul că Rodean datora institutelor lor câteva zeci de mii. În sfârșit, cât făcea datoria valorau casele cele nouă. Dar ei știau că, într-un an, doi, Iosif Rodean le va plăti tot și, numai la stăruința doctorului Prințu, care era membru în consiliile de administrație la amîndouă băncile, se hotărî să se întabuleze pe cele două case.

Un singur om din Văleni știa toate încurcăturile directorului : Gheorghe Pruncul, tatăl fostului universitar.

El urmărea, pas cu pas, tot ce făcea Iosif Rodean, c-o satisfacție rea, urfă. Nu putea să-l ierte că pierduse, pentru încăpățînarea directorului, cel puțin două kilograme de aur slobod, cît i s-ar mai fi convenit, după partea lui, din aurul aflat în galeria cea veche.

III

Oricît era de mohorîtă dimineața aceea de noiembrie, geamurile începură să se lumineze în camera «optsprezece carate». Fumul de tutun plutea liniștit în straturi groase, muzicanții picurau de somn în jurul unei mese, iar din ceata cărțașilor numai Iosif Rodean, Pruncul și doctorul Prințu mai puteau bea. Adică, bea directorul și Pruncul, doctorul numai cît închina, gîtleju-i refuzînd să mai primească băutura. Bătrînul Poplăcean horcăia, cu gura deschisă larg, răzimat de speteaza scaunului. Notarul Popescu adormise cu brațele încrucișate pe piept, ca și cum și-ar fi păzit comoara. Părea un cadavru scos din sicriu. Chelnărul umplea mereu paharele celor doi. În răstimpuri Iosif Rodean se ridica, îi zguduia pe cei ce dormeau, le punea paharul în mînă și-i silea să beie. Lăiță cînta atunci «Mulți-ani-mulți-ani!», apoi își punea vioara pe masă. O vreme perdelele de fum ce pluteau pe sus se mișcau, se rupeau pe alocuri, apoi iar se linișteau. Pe drum se auzeau hurducînd cară, durăind trăsuri.

Nu era încă lumină bine afară, cînd în ușa camerei rezervate se auzi un ciocănit. Chelnărul ieși numaidecît și, peste puțin, venind cu pași grăbiți, se apropie de Iosif Rodean :

— Domnule director, zise cu sfială, un om dorește să vorbească numaidecît cu dumneata.

Iosif Rodean își îngropase fața lui mare în palmele umflate. Sta răzimat cu coatele pe masă. Se frecă puțin la ochi și zise :

— Ce vrei să-mi spui ?

— Afară v-așteaptă un om care are să vă spună ceva foarte urgent ! răspunse chelnărul, care trăgea cu urechea spre ușă ; îi păru că străinul vrea să între.

— Un om ? ! Ce om, frate ? Cine-i ? întrebă trezindu-se Iosif Rodean.

Pruncul și doctorul Prințu începură să asculte. La vorbele mai aspre ale directorului se treziră și Popescu și Stoica. Numai Poplăcean horcăia mai departe.

— Un băieș din Văleni, un hocman de la «Arhanghelii», răspunse chelnărul.

Un fior adânc străbătu inima directorului la cuvântul acesta : crezu că iar va fi omorît baia pe cineva. Ceilalți începură să asculte cu încordare.

— Spune-i să vie înlăuntru, acum să vie ! strigă neliniștit Rodean.

— I-am spus, dar nu vrea. Zice că trăbă să vorbească între patru ochi cu dumneata.

— O să-i arăt eu ochi ! strigă acum furios directorul și îndată se ridică și porni spre ușă strigând : Măi ăsta, măi ticală, care ești ? Vino repede înlăuntru și nu mai aștepta îmbiat !

Ușa se deschise numaidecât și, în lumina mohorită pe care o împrăștia în sală o lampă mare, obosită parcă, se văzu întrînd un chip ciudat de om, care la întîia vedere părea mai degrabă un măscărici, o arătare de groază. Din creștet pînă-n tălpi era așa de plin de stropi de tină, încît nu era loc curat pe el nici cît să-ți pui degetul. Obrajii, fruntea, pălăria, mînilor erau bătucite cu stropii aceștia, dintre care unii se mai uscaseră, pe alții îi întinsese, vrînd poate să se curețe de ei. Numai ochii subt pleoape erau curați, și-n ochii aceștia negri, măriți de spaimă, jucau parcă mii de întrebări. Oricît era de stropit, de diformat aproape, directorul îl recunoscuse numaidecât.

— Ptii, ucigă-te crucea, drace ! Dar ce-i cu tine, mă Ilarie ? îl întrebă aproape zîbind.

Și cei de la masă, și muzicanții se apropie să vadă mai de aproape pe omul acesta ciudat.

— Ei, deschide-ți gura și vorbește odată! strigă nerăbdător directorul.

Dar Ilarie îl privea mereu cu spaimă, mii de întrebări părea că-i trec prin ochi.

— A omorât baia pe cineva? Întrebă, tot mai agitat, Iosif Rodean.

Hocmanul clătină încet din cap.

Tot sângele i se ridică în față directorului: un gând îi veni, un gând luminos, un gând care-i aprinse așa de tare ochii, încât nime nu se putea uita la el.

— Ați... dat de vînă în gangul cel nou? Întrebă el în silă, aproape gemînd.

Hocmanul Ilarie clătină și mai încet din cap. O liniște de moarte stăpînea în cameră. Și muzicanții își rețineau respirația, numai horcăitul lui Poplăcean se auzea în răstimpuri, scurt, înăbușit, ca un grohotit.

Directorul își împlîntă ghearele în umerii hocmanului, îl zguduî cu putere și-i răcni de aproape:

— Ei, spune odată, nenorocitul, ce vrei? Pentru ce mama dracului ai alergat pînă aici după mine?

Mîinile lui căzură grele de-a lungul trupului.

Ilarie se trase un pas înapoi și zise, abia auzit:

— Domnule director...

— Ei, repede acum, ori te strivesc ca pe-un pui de șarpe! strigă Rodean și izbi cu putere piciorul în podele.

Spre gura lui Ilarie erau ațintite acum toate privirile.

— Am spart în mîncături! zise răgușit hocmanul.

O clipă directorul simți că se dărîmă, privi uluit, prosteste, în jur, dar numai o clipă; în clipa următoare, în camera «optsprezece carate» răsunară două palme grele, și pe Ilarie îl podidi sângele și pe gură și pe nas.

— Afară, afară să-mi ieși, că te strivesc, năpîrcă! zise directorul; glasul lui nu mai era omenesc.

Muzicanții se retraseră repede, îngroziți, într-un colț; ceilalți păliră ca morții. Iosif Rodean nu se mișcă din loc pînă ce hocmanul Ilarie nu dispăru pe ușă.

— Dar voi ce...? zise directorul întorcîndu-se și vă-zîndu-i pe tovarășii de joc.

Apoi, ca și cînd și-ar fi adus aminte repede de ceva, zîmbi, le făcu semn să șadă la masă, porunci chelnărului să umple paharele și închină cu ei.

— Vedeți cum pot înnebuni oamenii? le zise zîmbind Iosif Rodean.

Dar cei patru îl priveau cu spaimă, nu se atinseră de băutură, înlemniră cu paharele în mînă. Directorul de la «Arhanghelii» era îngrozitor de văzut. Dar el nu vedea, nu simțea nimic.

— Ei, ce vă mirați? zise el. E adevărat că pot înnebuni oamenii. Numai nebun a putut să primească Ilarie ăsta prinsoarea.

Ceilalți îl priviră întrebători.

— Se-nțelege că nu pricepeți nimic. În noaptea asta Cornean primarul și cu bădicul Ionuț Ungurean l-au luat la o parte pe Ilarie: «Măi Ilarie, cît să-ți dăm să mergi la directorul să-i spui c-am spart în mîncături?» — «Patru sute». — «Nu te duci!» — «Ba mă duc!» — «Adă mîna!» — «Iat-o!» Cam proastă glumă, sfîrși Iosif Rodean, izbucnind deodată într-un rîs spart.

Ceilalți îl priveau îngroziți, țineau încă și acum paharele pline în mînă. Muzicanții se trecurară pe lîngă părete ca niște umbre și dispăzură. Chelnărul privea cu ochii holbați de spaimă; oboseala, nehodina de peste noapte, cum era și cam slab, îl făceau să pară un schelet ascuns în piele pămîntie, care se zgîște la oameni.

— Șadeți, pretinilor, și să bem, zise Iosif Rodean.

El șezu, dar ceilalți părea c-au înlemnit și nu se mai pot încovoia; rămaseră în picioare. Directorul nu-i văzu; luă paharul, dar îl puse repede pe masă. Uriașul amuți deodată, și privirile lui deveniră fixe.

— Treziți pe vita aceea bătrîna. Împingeți hoitul ăla, să nu mai răsufle, zise el dup-un răstimp de tăcere.

Poplăcean se frecă la ochi, privi în jur fără să înțeleagă ceva. Directorul se ridică, se apropie de bătrîn, se aplecă spre el, îl pipăi și, uitîndu-i-se țintă în ochi, îi zise :

— Miroși a hoit, vită bătrîna ce ești !

Poplăcean deschise o gură enormă și făcu :

— He-he-he ! he-he-he-he !

Scuipînd în laturi, fără să se mai uite la cineva, directorul de la «Arhanghelii» ieși ca o furtună pe ușă, cu capul gol, numai în haină, alergă la trăsura, îl luă, ca pe-un gătej, pe sluga care moțăia de somn în trăsura și-l aruncă în mijlocul curții, înhămă caii, se aruncă pe capră și, în galopul cel mare, ieși ca o vijelie din oraș.

În camera «optsprezece carate» stăpîni încă multă vreme liniște deplină. Poplăcean adormi iar, dar încă nu începu să sforăie ; ceilalți erau muți de spaimă. Cum erau și amețiți de vin, li se paru, un răstimp, că au un vis îngrozitor ; dar, încet-încet, reveneau la realitate, și totuși nu puteau crede ce spusese hocmanul Ilarie.

Mai întîi rupse tăcerea fostul universitar Pruncul. El, trecut prin multe furtuni, pierzîndu-și parcă simțurile mai adînci, mai puternice, nu mai avea zguduiri care să fie mult.

— Se prea poate, începu el într-o tîrziu. Se prea poate să fi spart gangul cel vechi într-o mîncătură din bătrîni. S-au mai întîmplat de-acestea ; chiar în «Arhanghelii» se știa că este un astfel de gang părăsit — aurul a fost scos de-aici, poate, de pe vremea romanilor.

El aștepta ca ceilalți să spună ceva, dar cînd băgă de samă că muțenia lor nu se clătește, zise iar :

— Cred că-i adevărat, mai ales pentru că, de cîteva săptămîni, băieșii care lucrau la «Arhanghelii» spuneau mereu că loviturile de ciocane au răsunet tot mai adînc. Acum asta se-ntîmplă uneori și cînd se pune în cale un nou întreg, dar de cele mai multe ori numai cînd înainte ori dedesubt e spațiu gol.

— Hm ! Să știi c-ar fi interesant ! zise acum notarul Popescu.

— Ar fi teribil, nu interesant ! răspunse avocatul Stoica.

Ei se împrăștiară în curînd, pentru că oricît se siliră să vorbească despre ceva, nu le reuși. Numai bătrînul Poplăcean rămase să sforăie mai departe.

În vremea asta directorul de la «Arhanghelii» era departe pe drumul Vălenilor. Trupurile lungi, pline ale cailor se avîntau mereu în salturi largi ; spinările lor, privite de sus, păreau valuri ce curg necurmat, purtînd flori de spumă pe creștet. Un gînd de spaimă îl fulgera mereu pe Iosif Rodean : «Ciocanele au răsunset prelung». Cuvintele acestea le auzise de multe ori în timpul din urmă de la băieși, dar nu pusese nici un preț pe ele, nu-și luase atîta osteneală să între o dată pe coridorul cel vechi și să asculte. Dar acum îi reveneau mereu, ca și cînd întreaga lui viață ar atîrna de cuvintele acestea. Nici nu se mai gîndi la ce-i spusese hocmanul Ilarie : «Am spart în mîncături». Nu, pentru că îndată după cuvintele acestea presimțirea fulgerătoare a adevărului i-o aduseră cuvintele ce-i veniră repede în minte, grele ca de plumb : «Ciocanele au răsunset prelung». Nu cuteza să treacă mai departe de aceste patru vorbe, ci de cîte ori îi fulgerau, își zicea mereu : «Dar de nu va fi adevărat, și ciocanele n-au răsunset prelung ?».

Întrebarea aceasta și-o puna vorbind tare, simțea că trebuie să-și audă vocea, să și-o audă cît de puternică. Și de cîte ori își răspundea așa, se cutremura el însuși, simțind ce ar face dacă vestea n-ar fi adevărată. Ar fi fost gata să-l puie pe hocmanul Ilarie, pe toți hocmanii, pe toate străjile, pe toți băieșii la torturile cele mai cumplite. El își întrezărea torturile acestea, înfiorat de groază le privea, totuși se delecta adînc. Să-i deie pe toți afară din slujbă ? De gîndul ăsta sărac, cînd îi venea, directorul rîdea cu hohote. Ardea mereu cu pleazna lungă, ardea cu furie trupurile pline de noroi, înspumate ale cailor ; animalele își adunau pe-o clipă trupurile, apoi, cu urechile

ţepoase, ca de spaimă, părea că nu mai aleargă ei, ci-i duc valurile unui rîu turbat.

Treceau drumeţii, rămîneau miraţi în loc, uitîndu-se după trăsura pînă le scăpa din vedere. «Aşa o goană!» zicea vreunul, şi nici nu se mai mirau că directorul era cu capul gol; într-un zbor ca ăsta pălăria numai legată i-ar fi putut rămîne pe cap.

În unele clipe lui Iosif Rodean îi părea că visează; credea că a adormit beat, şi-acum vede minuni ca acestea: pădurile întunecate de pe margini, neaua pe creştetul brazilor, piue, oameni! Dar nimic nu mai cunoştea din toate acestea, îi părea o regiune pe unde n-a mai umblat în viaţa lui. Se-nţelege că visa, beat fiind, şi avea vedenii! În astfel de clipe el zîmbea, şi zîmbetul îi trimitea o furnicăre de lumină şi de căldură în tot trupul. Se zguduia şi-i părea că învie, însă, repede, pe creierii lui cădeau aceleaşi cuvinte de plumb: «Ciocanele au răsunet prelung».

Mai departe nu-i trecuse gîndul în tot cursul drumului. Nu se gîndea ce va face dacă e adevărat, ci cum va pune la munci pe oamenii lui dacă nu va fi adevărat.

Stropii, petecele de tină îl acoperiră şi pe el ca şi pe Ilarie. Numai dinţii în gură îi mai rămăseseră nepătaţi, iar caii, cînd ajunseră la poartă, părea că au căzut pe amîndouă laturile în tină, în ciorofleaca urîtă a drumului.

În curte, în casă se părea că-l aşteaptă demult toată suflarea omenească. Poarta se deschise în grabă, şi caii începură să se scuture, oprindu-se în mijlocul curţii. Vestea pe care o adusea, îndată după miezul nopţii, hocmanul Ilarie zăpăci așa de cumplit pînă şi pe oamenii care erau angajaţi să umple piuele, încît măselele de cremene băteau demult în sac.

Bătaia asta sacă fu ceea ce observă mai întîi Iosif Rodean după ce intră în curtea lui. Sunetul acesta, pe care îl cunoştea bine, îi risipi, pe-o clipă, toate gîndurile şi el strigă, plin de mînie:

— Care-i la rînd? Care n-a pus piatră, ticalelor?

În vocea lui era ceva deosebit? Pe feţele slugilor? În aerul din curte? Directorul se cutremură de glasul lui, îi

păru că altcineva a strigat, și numaidecît auzi din nou cuvintele : «Ciocanele au răsunset prelung». Vreo doi oameni cu hainele ude, pătate de tină, alergară repede să pună piatră. Ei tremurau simțind de pe acum palmele lui Iosif Rodean. Dar, de pe partea lui, puteau fi liniștiți. Directorul, uitîndu-și de cuvintele de mai nainte, se întoarse spre-o slugă, spre Niculae, și-i zise :

— Pune-mi șaua pe Murgul !

Un suspin de ușurare trecu printre oamenii din curte, ori pentru că se vedeau scăpați de mînia notarului, ori, mai ales, pentru că hotărîrea directorului de-a merge însuși la «Arhanghelii» puse capăt încordării lor de pînă acum. Ca și cînd pentru ei nu era încă hotărîtă soarta «Arhanghelilor» pînă ce nu va ieși la fața locului însuși Iosif Rodean. Pe oamenii din curtea directorului nu-i interesa atîta faptul că acesta va rămîne sărac, nici nu se puteau gîndi la așa ceva ei, prin mîinile cărora se strecurase atît amar de aur în punga lui Iosif Rodean. Ei știau că are o avere uriașă. Nu erau uimiți și nu le părea rău, deci, pentru persoana fostului notar, ci pentru însăși baia «Arhanghelii». Se poate ca așa, dintrodată, să cadă o baie ? Se aflau în curte oameni care de cincisprezece ani erau în serviciul lui Rodean, trăiseră pe urma «Arhanghelilor» cu familii grele, și mai ales aceștia nu-și puteau închipui nicicum să fie adevărată vestea ce o adusese Ilarie. Dar și ceilalți, care trăiau de mai puțină vreme din bogăția «Arhanghelilor», nu puteau să se gîndească, fără un fel de deznădejde, la vestea asta. Asupra tuturor se tîra amenințarea, care, nedeslușit, nu lipsește niciodată din suflul mîinerilor : că foarte ușor s-ar putea să rămîna pe drumuri. Azi «Arhanghelii», mîne «Pintenul», poimîne «Vlădeasa», și așa, una după alta, ar putea să fie toate părăsite. Și, ciudat, nici ei nu se gîndeau, ca și directorul, mai amănunțit, ce ar face în cazul cînd n-ar mai fi aur, ci așteptau să sosească Iosif Rodean, să meargă la baie, să vadă cu ochii lui, și sperau că, mergînd, va afla că nu-i adevărat.

De aceea ei se simțiră ușurați cînd directorul îi porunci lui Niculae să-i pună șaua pe Murgul. În cîteva clipe sluga fu afară cu calul : aștepta în grajd înșăuau gata. Doamna Marina abia avu vreme să-i dea lui Iosif o șapcă, pe care uriașul o privi îndelung și nu știu ce să facă cu ea. Se-ntoarse spre Marina și o văzu că ține o bundiță, că i-o întinde. Atunci pricepu îndată, își trase șapca în cap, se avîntă pe cal și, dîndu-i pinteni, porni îndată, lăsînd pe femeie cu bundița în mîină.

Doamna Marina își făcu o cruce largă și zise destul de tare, ca s-audă și ceilalți : «Doamne-ajută!». Toți cei din curte o imitară numaidecît, își măsurară cruci și ziseră : «Doamne-ajută!». Și alt suspin de ușurare se desprinsese dintre oameni.

De la miezul-nopții acum răsuflă și doamna Marina, înțîia oară, mai slobod. Deși auzise bine, deși-l întrebasese și de zece ori pe Ilarie, ea spera totuși că mersul soțului său la baie are să schimbe tot ce-a auzit, tot ce-o îngrozise de opt ceasuri.

Decusără doamna Marina cinase cu Elenuța, se culcase devreme, dar nu putuse să adoarmă, ca în toate nopțile cînd bărbatul era dus de-acasă. După ce se înșărase, nici nu-l mai așteptă, știu c-ar fi în zadar. De luni întregi se obișnuise în aparență și cu viața asta, dar în sufletul ei se simțea foarte nenorocită. Îndată ce-și părăsea fata, pe Elenuța, și trecea să se culce, o îneca plînsul, și deseori nu închidea ochii toată noaptea. Ea nu știa multe din faptele bărbatului său ; nici despre banii ce-i avea la bancă, ca depozite, n-avea decît o idee vagă ; nu știa, asemenea, cît se cheltuise cu casele, cu mobila. Dar, din zi în zi, inima-i spunea că nu-i a bună ce face notarul, iar de cînd știu că joacă, în oraș, cărți, nu mai avu zi bună. După cununia Eugeniei și a Octaviei, fuseseră destule zile cînd simțea adierile sărăciei ; se întîmpla să n-aibă la îndemîină bani să plătească cheltuieli mai mărunte. Trebuia să aștepte pîna venea directorul. Ea se gîndea în toate nopțile,

chinuindu-se necurmat, ce se va alege de ei, de Elenuța, dacă odată «Arhanghelii»...

Și în vremile cele mai bune teama, înăscută în oricare țaran, teama că roata norocului se poate întoarce, se apropia uneori să o neliniștească, dar de cînd Iosif începuse să joace cărți, teama asta o cerceta foarte des.

În noaptea asta abia ațipise, cînd auzi o puternică bătaie în ușă. Ea sări din pat, își luă repede o haină și, cu groaza-n suflet să nu fie vreo veste rea de la bărbat, deschise ușa.

— Cine-i ? întrebă ea în noapte.

— Eu !

— Tu ești, Nuțo ?

— Da, răspunse fata cu vocea rece.

— Și ce vrei ?

— A venit un băieș.

— Din oraș ?

— Nu, de la «Arhanghelii» ; e hocmanul Ilarie.

— Și are treabă cu domnu' ?

Slujnica tăcu un răstimp, apoi zise cu hotărîre :

— Vrea să vorbească numaidecît cu oricine va fi acasă.

— Dumnezeule ! strigă Marina înfiorată de presimțire rea. Adă-l aici.

Pînă sosi băieșul, prin capul ei fulgerară mii de întrebări. La nici un bine nu se mai aștepta, prea-i fusese inima rea mai mult de-o jumătate de an ca să se mai aștepte la vești bune. Dar din cele multe rele nu știa pe care să-l aleagă. Cînd sosi Ilarie, era întunecet în cameră ; slujnica aprinse o lumînare și așteptă.

— Am spart în mîncături din bătrîni, zise cu spaimă hocmanul.

— În gangul cel nou ? întrebă Marina, simțind că lumea începe să se învîrte cu dînsa.

— Nu, în cel vechi ! oftă Ilarie.

Notărășita își adună toate puterile, își încordă toți mușchii, ținîndu-se cu putere să nu leșine. Zise repede :

— Trăbă să-l încunoștințezi numaidecât pe domnu' !
E la oraș ! mai zise femeia, apoi puterile o părăsiră ; se
clătină, dar slujnica o prinse repede ș-o așeză pe pat.

Hocmanul ieși, coborî alergînd, luă un cal din graj-
dul directorului, i se avîntă în spinare și pieri în noapte.
Dar pe cînd sosise în oraș, toate birturile erau încuiate,
nici nu știa unde să-l caute pe directorul ; bătut pe la
porțile tuturor crîșmelor, pîna ajunse la hotelul «Splend-
did».

Slujnica, rămasă singură, îndată ce-o așeză pe stă-
pîna-sa în pat, alergă la camera fetelor și trezi pe Ele-
nuța.

Cu ajutorul slujnicei, Elenuța reuși, nu peste mult, s-o
trezească din leșin pe mamă-sa.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat ? întrebă
fata, simțind că începe iar să-i bată cu putere inima
în piept.

Pîna ce-i făcuse mă-si fricțiuni cu oțet, ea aproape
nici răsuflet nu avuse.

Notărășița nu-i răspunse, ci numai întoarse spre ea
ochii oboșiți, bolnavi.

— O veste ! zise Nuța.

— Ce veste ?

— O veste rea, domnișoară.

În clipa asta Marina-i făcu semn slujnicei că poate
ieși și, rămînînd singură cu Elenuța, izbucni într-un
plîns amar. Plîngea zguduindu-se, tremurînd haina pe
dînsa, plîngea îmbrățișîndu-și fata.

— Săraca mea copilă... zicea mereu.

Elenuța nu cuteza să mai întrebe, ea credea că, de
bună samă, murise tatăl său. O durere adîncă îi îm-
pietri inima. Nici o lacrămă nu-i izvora din ochi.

— Sărmana mea copilă... suspină mamă-sa, mai li-
niștindu-se din plîns. Ce se va alege de tine ? «Arhan-
ghelii»... dar nu mai putu continua, căci iar o înecă
plînsul.

La cuvîntul acesta Elenuța tresări, îi păru că mem-
brele i se dezmoțesc și întrebă repede :

— De «Arhanghelii» e vorba ?

— Da, draga mea fată, tu, cea mai mică și mai fără noroc... suspină notărășița.

— Ei bine, ce-i cu «Arhanghelii» ? Întrebă fata mai înviorată.

— Au spart în mâncături ; nu mai este ! răspuse mamă-sa și începu din nou să plîngă.

— Asta e întreagă nenorocirea ? Întrebă Elenuța cu răceală.

Pe ea nu o surprinse, nici nu o mîhni vestea asta. Îi era așa de plin capul cu numele acesta de cînd era copilă, încît simți chiar un fel de ușurare cînd auzi că nu mai este. Dar Marina ridică ochii întrebători spre fată ; îi păru că Elenuța n-a înțeles ce i-a spus.

— Nu mai este aur la «Arhanghelii», copila mea, zise ea cu durere.

— Pricep că nu mai este, dar pentru ce să fie aceasta o nenorocire așa de mare ?

— Vai, tu ești copilă încă, tu nu poți pricepe, răspuse cu deznădejde mamă-sa.

— Nu sînt copilă și înțeleg foarte bine, mamă, dar fără aur nu poate trăi cineva ? Întrebă din nou Elenuța c-o tremurare deosebită în voce. Părea că, indirect, iese la iveală nemulțumirea care o simțise ea totdeauna pentru continua preocupare a părinților săi cu banii, cu aurul, cu băile.

— Vai, cum poți vorbi așa, copilă ? Spun eu că nu înțelegi nimic ! Chiar pentru tine e mai mare nenorocirea.

Marina nu era mulțumită că Elenuța primise vestea cu răceală. Și, ca orice om nenorocit, încercă să se facă și mai nenorocită, rănind pe fată-sa.

— Pentru mine ?!

— Da, da, pentru tine ! Surorile tale-s măritate, tu... plînsul îi înăbuși din nou vocea.

Îi părea rău, că, în loc să-și întărească fata în nădejde, chiar ea o înfrica. Dar pentru asta n-ar fi tre-

buit să aibă nici o muștrare de conștiință. Pe buzele Elenuței se strecură un zîmbet de fericire.

— Cît pentru zestrea mea, fii liniștită, mamă, zise ea. Nu-mi trăbă nici o zestre.

Dar Marina nu-i mai răspunse; își îngropă fața în perini și suspină mereu, nemîngîiată. Elenuța simți îndată că ea nu poate fi de ajutor aici, că nici un cuvînt de mîngîiere, de îmbărbătare nu-i poate spune mamei sale. Se strecură încet pe ușă și se retrase în camera fetelor, în care acum rămăsese singură. Încercă să adoarmă, dar nu putu. Același gînd îi revenea necontenit: la asta să fi făcut Ghiță aluzii scriindu-i mereu, și ei și lui Vasile, că în curînd se vor înlătura piedecile ce opresc căsătoria lor? Sufletul i se umplea de mîngîiere gîndindu-se că, poate, de-acum tatăl său se va învoi la căsătoria lor și se bucura, fără să simtă, de altfel, nici o răutate pentru nimeni, se bucura adînc că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Avu conștiința destul de limpede ca să se întrebe: nu-i nici un rău, nici un păcat în bucuria asta a ei? Dar nu află nici o vină. În sfîrșit, ce folos avea tatăl său de aurul acela? Îl ținea într-o veșnică agitare, nu-i lăsa o clipă de liniște, îi umplea viața întregă, așa încît nimic nu mai încăpea în sufletul lui decît grijile și speranțele legate de «Arhanghelii». O viață întregă se închinase acestui idol; va fi o nenorocire dacă se va zdrobi vițelul de aur? Elenuța, gîndindu-se, mai ales, că tot «Arhanghelii» l-au cufundat pe tatăl său și în patima jocului de cărți — de care acum era convinsă că-l stăpînește, — simți chiar un fel de recunoștință față de puterea nevăzută care oprește, astfel, din drumul nenorocirii pe Iosif Rodean. Elenuța, mai ales de prin septembrie, vedea bine că în familia lor nu mai e nici o zi veselă, că mamă-sa e mereu suferindă și că îmbătrînește din zi în zi. Ea, simțea, cu inima strînsă de durere, că traiul rău între cei doi soți își aruncă, tot de mai aproape, umbrele reci. Ce norocire va fi dacă toate alergările, toate zbușimările fără de nici un folos se vor isprăvi odată, dacă, în

schimb, în casa lor va intra pacea, îndestularea ? Se gândea chiar fericită la clipa când tatăl său va recunoaște că s-a purtat așa de brutal cu clericul Murășanu, și, în semnul părerii de rău, îi va zice : «Iubite Vasile, aici e mireasa ta» și va arăta spre Elenuța ! Cum va fi de schimbat atunci Iosif Rodean, cu ce dragoste îl va îmbrățișa ea, nu se va mai teme de el, nu va mai fi rece față de el !

O, nu ! Iată, acum, numai la gândul că se va putea întâmpla astfel, simte cum i se deschide inima pentru tatăl său. Da, are să-l iubească, are să-l adore, pentru că tatăl său va fi atunci alt om.

Și ea să se simtă nenorocită pentru că la «Arhanghelii» nu mai este aur ? Dar tatăl său va avea din ce să trăiască toată viața ; surorile-i sînt măritate, ea — o, de ea nu trebuie să poarte nimeni nici o grijă !

Încurcăturile bănești ale directorului erau străine de Elenuța. Auzise că cele două case, aranjamentul lor au costat mult ; știa că tatăl ei joacă mereu cărți, dar n-avea nici idee cîtă-i averea întregă a tatălui său și cît cheltuiește. Niciodată nu a fost îndemnată să se intereseze de chestiile bănești, iar de cînd își legase gîndurile de clericul Murășanu, nu se mai interesa defel.

IV

Iosif Rodean nu-și putu da sama nici pe unde venise, nici în cîtă vreme ajunsese la «Arhanghelii». Tot drumul nu făcuse altceva decît să-și împintene calul. Murgul știa bine cărarea cea mai scurtă pînă la ocnă. Îndată ce-și simți stăpînul în spinare, păru că neliniștea acestuia trecu și în trupul său și, cu urechile ciulite, alergă într-un suflet pînă la «Arhanghelii». Urcînd pe coastele munților, părea că toți mușchii lui sînt ființe

vii, care se încordau necurmat, părfnd că vor să scape de subt învelișul pielii.

Directorul, cînd se opri calul, privi prostit în jurul său. Văzu grămezi de piatră, văzu oameni tăcuți, care parcă prinseseră rădăcini în pămînt. Micile geamuri de la cramuri, îl priveau chiorîș, somnoroase. Pe-o clipă se bucură din tot sufletul: fu sigur că visează. Dar îndată zări, laoparte, pe hocmanul Ilarie.

Sări din șa. Băieșii își descoperiră capetele.

Dar Iosif Rodean nu-i văzu, se apropie cu pași largi de intrarea băii, se cufundă în întunec. Un hocman aprinse repede o lumîinare de său și, fără să zică o vorbă, porni în urma lui, alergă, stropindu-se cu glod, se strecură naintea directorului și-i lumînă cărarea. Dar lumînarea aceea era de prea puțin folos: ca și cum ar fi mers prin întunec, directorul se izbea în stîncă la fiecare cotitură, și de trei ori simți o durere usturătoare la frunte. Nu se mai pleca, și pe unele locuri gangul nu era așa de nalt ca Iosif Rodean.

Pașii lor aveau răsunset prelung, deșteptau ecouri de părtate.

Deodată directorul se opri, luă din mîna hocmanului lumînarea, o ridică spre boltitură, o apropie apoi de părăți, cercetînd mereu cu ochii lui bulbucăți, apoi mai făcu patru pași și ridică din nou lumînarea spre boltă. Aici nu numai în boltitura gangului, ci și în părăți era o spărtură uriașă, proaspătă: nainte se deschidea un gang cu mult mai larg și mai nalt, cu părății cioplîți ca din daltă. Lumînarea trimitea în el raze cețoase. Directorul întră în gangul acesta, îi pipăi părății, îl privi cu mirare, apoi porni nainte. După vreo sută de metri, din gangul ăsta se deschideau, la dreapta și la stînga, alte două galerii, tot așa de largi, tot așa de frumos cioplite. Un car cu boi putea merge foarte bine prin ele. Aceste două galerii laterale nu erau lungi. Notarul le cercetă pe amîndouă și văzu că se sfîrșesc în părăți de meal. Porni mai departe pe galeria principală, merse, merse, merse, cu inima tot mai înghețată. Cînd se în-

cuie gangul, el se opri, cercetă cu lumînarea întregul dinainte. Nu era părete de stîncă, ci dărîmături.

— De aici nu mai pot fi nici doisprezece metri pînă-afară, zise el foarte liniștit, ca și cînd ar fi venit să facă o măsurătoare, dar vocea nu-i mai sămăna defel.

Hocmanul se temu auzind glas străin în baie.

— Doisprezece și jumătate, răspuse cu teamă hocmanul.

— Așadar, ați cercetat ? întrebă, tot cu liniște, vocea străină.

— Da. E o gură de baie pe care nime n-a știut-o. E așa de astupată cu dărîmături, încît numai după muncă de patru ceasuri am putut-o descoperi. A trebuit să pușcăm stîncile de la intrare.

Directorul se întoarse, veni pînă unde răspundea galeria cea bătrînă într-a lor, înălță din nou lumînarea de său, cercetă cu de-amănuntul spărtura în care ar fi putut încăpea un car încărcat cu fîn și-i zise apoi hocmanului :

— Trăbă c-a fost o detunătură !...

Omul îl privi cu mirare pe Iosif Rodean.

— Da, am crezut că s-a surpat întreagă Corăbioara.

Directorul apropie acum lumînarea de părății gangului celui bătrîn, îi pipăi și păru că-l gîdila plăcut netezimea lor, căci zîmbi și zise :

— Da-l-aș dracului de bătrîn, cum a putut să lucre așa de frumos ?

Hocmanul nu-i mai răspuse : zîmbetul acesta îi îngheță sîngele. El porni spre ieșire, îi păru că-l urmează și Rodean, îi părea că-i aude pașii. Dar era numai ecoul pașilor săi.

Rămas singur, directorul să lăsă pe-o enormă măsea de stîncă și se cufundă în tăcere. Simțea că ceva s-a frînt în trupul său. Ședea îngîrbovit, neclintit, părăndu-i că-n toată clipa se poate sfărîma în mii de bucăți. În mînă ținea lumînarea de său, și ochii săi erau fixați pe-un colț roșiatic de piatră. În fața lui se deschidea galeria tăiată în sînul Corăbioarei nainte-cu sute de ani,

poate încă pe vremea stăpînirii romane. Cine știe ce în-
 împlare îi va fi făcut pe băieșii de atunci să întrerupă
 continuarea galeriei acesteia, căci aur era încă. De sute
 de ani urmele celor din urmă izbituri de ciocane rămă-
 seseră neclintite în stîncă, pe jos se vedeau sfărîmături
 care conțineau aur. O grabă, o poruncă mare trebuie
 că i-a silit să părăsească pe sama depărtaților străne-
 poți vîna de aur pe care băiseră pîn-atunci, cu atîta
 noroc, la «Arhanghelii». Poate răsunase chiar goarna
 de retragere a legiunilor romane din Dacia cînd iscusii
 strămoși dădeau aici cele din urmă lovituri de ciocane.
 Și, de-atunci, ochi omenesc n-a mai zărit luciul păre-
 ților, pas omenesc n-a mai făcut să s-audă ecouri de-
 părtate. Și totuși galeria asta părea nouă, părea că nu-
 mai acum au părăsit-o lucrătorii.

Iosif Rodeau stătu nemișcat un răstimp îndelungat și
 se trezi numai cînd flacăra lumînării îl arse la degete.
 Se cutremură, aruncă bucățița de său și porni pe întu-
 nerek, gîrbovit, spre ieșire, clătînîndu-se la fiecare pas
 și izbîndu-se de pereți.

Cînd se ivi în gura băii, în mijlocul răsufului gros
 și plin de neguri, băieșii se înfiorară : directorul îmbă-
 trînise, era de nerecunoscut. El se apropie, șezu pe-un
 scaun lîngă cramul cel mai apropiat de întrarea băii și
 oftă din adînc.

Încurajat de durerea și suferința zugrăvită pe fața
 directorului, întîiul hocman, Florea Lupu, se apropie de
 el și începu :

— Sorțile nu le putem schimba, sorțile sînt aruncate
 din veci de cel ce ne stăpînește. Noi, iaca, sîntem niște
 gînganii care pot fi oricînd strivite. Nenorocul nostru
 e c-am spart în mîncături din bătrîni, dar oare să-l
 putem numi nenoroc după ce de atîția ani baia a fost
 mereu bună ? Cîți muncesc în zadar ani de-a rîndul !
 Iată, chiar noi, pe gangul cel nou. Datoria noastră e
 să-ți spunem cum s-a petrecut lucrul, pentru că nimic
 nu se întîmplă fără ca să nu-și arunce nainte sămnele,
 prevestirile.

El tăcu o clipă, părînd că se gîndește ; băieșii se apropiau tot mai mult de cei doi. Iosif Rodean privea mereu nainte, părînd că nu aude nimic, că nu vede nimic.

— De cîteva săptămîni, continuă Florea Lupu, noi am avut sămne. Dumneata n-ai vrut să ne ascuți, dar las', că tot aici ajungeam, tot spărgeam în mîncături. De săptămîni ciocanele aveau răsunset prelung.

Lupu ridică ochii spre băieși și, într-un murmur adînc, zeci de voci repetară :

— Da, ciocanele aveau răsunset prelung.

La vuietul acesta directorul se zgudui, privi pe rînd la fiecare băieș, apoi ochii lui se fixară iarăși în nemărginit.

De cîteva săptămîni la fiecare izbitură de ciocan de la noi răspundeau trei-patru de la ei. Izbeam noi, izbeau și ei, și huietele treceau departe. Umbrele băieșilor celor bătrîni ne dădeau de știre să fim cu ochii în patru. Tot mai cu frică sfedeleam stîncă.

— Da, ciocanele aveau răsunsetul prelung, răspunseră în cor băieșii.

— Tot mai cu greu puteam hotărî care să lucre în frunte. În urmă ajunserăm să tragem la sorți. Cine trăgea soarta, cu moartea-n sîn se apropia de stîncă. Într-o sară străjile se plimbau năntea întrării, cînd iată că un bătrîn în haine albe, cu barba albă, trece pe lîngă ei și le face sămne cu mîna să-l urmeze.

— Da, l-am văzut pe bătrînul, întăriră în cor băieșii.

— În noaptea ce urmă se traseră sorțile, și Visa, Ghiuș, Părău și Petrișor fură meniți morții. Ei trebuiau să băiască în frunte ; am fost cu ei și am auzit și eu cum bubuiau departe sute de ciocane, cum cîntau subțire și gros, cum se porniră miorlăituri, pe subt pămînt parcă.

— Da, ciocanele aveau răsunset prelung, ziseră iarăși, în cor, băieșii.

Directorul se zgudui, sări de pe scaun și, aplecîndu-se asupra lui Florea Lupu, îl întrebă :

— Patru oameni au murit ?

— N-au mai avut vreme să moară, au fost ruși în sute de bucăți îndată ce trăzi pușcătura.

Iosif Rodean își plimbă câteva clipe ochii asupra lor, apoi izbucni cu mînie :

— Pentru ce n-ați murit cu toții, cînilor ? Cum de n-ați fost cu toții acolo, să vă zdrobească puterea iadului ? Ce mai voiți ? Pentru ce să mai trăiți ? Aveți încă chef de viață ? Of, of, am să vă arăt eu vouă viața ! — Tăcu o clipă, apoi, schimonosindu-și îngrozitor chipul, se înholbă și mai tare la ei și le zise : Văzut-ați pe dracul ? Iacă dracul ! și el își scoase limba înșingerată, lungă.

Mulți din băieși își făcură cruce, întorcîndu-și capetele.

Dar acesta fu cel din urmă semn al deznădejdiei lui Iosif Rodean. În clipa următoare vocea lui se auzi poruncitoare, aspră, puternică, vocea lui cea veche, cunoscută de băieși :

— Pe morți i-ați dus în sat ?

— Da, sînt duși acasă decunoapte, răspunse Florea Lupu.

— Și voi, de la miezul nopții n-ați mai lucrat nimic ?

Oamenii, cărora le venise, pe câteva clipe, inima la loc, acum iar se îngroziră.

— Ei bine, ticale, pentru ce vă plătesc eu ? Numai-decît să spargeți stîncile pușcate, să le mărunțiți, să le scoateți afară. Iar în gangul cel nou s-aud numai-decît detunările !

Oamenii se priviră un răstimp, apoi se supuseră poruncilor lui. Hocmanul Florea Lupu însă nu se mișcă de lîngă director.

— Domnule director... începu el cu teamă.

— Ei, Floreo, ce-i cu tine ? întrebă aproape vesel Iosif Rodean, văzînd cum se împrăstie oamenii lui la lucru, ca și altădată.

— Aș spune-o vorbă, zise cu silă Florea.

— Dar spune-o, frate ! Cine te oprește ?

— În piatra asta, începu el arătînd grămezile, este aur destul. Acasă dumneata mai ai pe-atîta la piue. Ar fi bine să părăsim și gangul cel nou !

— Gangul cel nou ? întrebă directorul, nepricîpînd nimic.

— Da. Altfel, în cîteva luni lucrările de-acolo înghit și aurul ce se află în grămezile acestea, răspunse Lupu cu vocea întunecată.

În loc de răspuns, Iosif Rodean îi făcu lui Lupu semn să-l urmeze. Apucară pe coasta muntelui, pe-un urcuș repede, și, tot cățărîndu-se de tufe, ținînd direcția galeriei celei nouă, ei ajunseră, îngenunchind, lunecînd mereu, deasupra. Se opriră, după cum putură chizbui, deasupra întregului în care ciocăneau băieșii. Iosif Rodean cercetă cu luare-aminte printre tufe, feri mușchiul, rîci cu călcîiul cizmei și, aplecîndu-se, îi zise lui Florea :

— Ia te uită !

Omul se încovoie și văzu ieșind din stîncă o spinare alburie, pătată cu puncte sure.

— Vîna asta se coboară tăind muntele în două, și nesmintit trăbă s-o nimerim înaintînd cu gangul cel nou. O să fie aici belșug de aur, Floreo.

— Nu, stăpîne, nu va fi. Vîna asta iat-o și mai la vale, și niciodată nu s-a pogorît pînă în gang. Demult trecem noi pe subt ea !

Directorul se întepeni pe picioare, îl prinse de spate pe hocman, și cîteva clipe îl ținu deasupra prăpastiei ce se adîncea la stînga lor. Apoi, răzgîndindu-se, îl lăsă pe pămînt și-i zise, gîfînd :

— Lupule, cu mine să nu glumești !

Hocmanul era palid, tremura și acum, înspăimîntat.

— Tu ai să-ți porți slujba, mă-nțalegi ? începu să răcnească Rodean. Eu te plătesc, și tu ai datoria de cîne să m-ascuți ! Pricepi tu asta ?

— Da, domnule director !

Fără să mai schimbe o singură vorbă, ei se coborîră : directorul își încălecă Murgul și porni.

Cînd ajunse în sat, văzu, și ici și colo, grupuri de oameni care vorbeau cu gesturi largi, aplecîndu-se unii spre alții.

— Dar ce-i ? E sărbătoare astăzi ? îi întrebă cu mînie Iosif Rodean.

Oamenii îi dădeau îngroziți binețele, dar nu-i răspundeau nimic.

Notărășița Marina simți cum învie cînd îl văzu întrînd liniștit în casă. Tot astfel, cu puțin înainte, lucrătorii din curte se puseră mai cu rîvnă pe muncă văzîndu-l descălecînd liniștit.

Marina aștepta să vorbească, să-i spuie ceva Iosif, dar el șezu pe-un scaun, se descălță de cizme, le aruncă după cuptor și se încălță cu ghetete. Abia acum băgă de samă că-i înglodat de tină.

— Drumurile dracului ! zise el. Adu-mi schimburi !

Nevasta aștepta cu inima strînsă, dar Iosif tăcea, mereu, în vreme ce se îmbrăca.

— Ai fost ? întrebă în sfîrșit Marina, nemaiputîndu-se stăpîni.

— Nu-i nimic ! răspuse nemulțumit directorul.

— Cum, nu-i adevărat ?

— De vreme ce sînt patru morți, trăbă să fie adevărat, răspuse Iosif încercînd să-și prindă un nasture la guler. Apoi, nereușindu-i, el aruncă nasturele și zise : «Arhanghelii» n-au pierit ; de pe gangul ăsta am scos aur destul, e vrednic acum să fie părăsit.

— Așadar, e adevărat ? întrebă cu spaimă muierea.

— Proasto ! strigă directorul. E adevărat că în gangul cel vechi au spart în mîncături.

Nu mai putu continua, căci Marina izbucni într-un plîns cu hohote.

— Dar atunci s-a isprăvit cu «Arhanghelii» !... reuși ea să zică printre suspine.

— Să nu-mi urlu acum ! M-ai înțales ? Să nu-mi urlu ! strigă notarul, învinetîndu-se la față. Îți spun că nu-i nimic. Aur vom descoperi îndată...

— În gangul cel nou ? îl întrerupse cu spaimă Marina.

— Da, în gangul cel nou, ce te miri, muiere proastă ce ești ? ! Ce te vaicări ?

— Iosife, Iosife... mai avu putere Marina să suspine c-o voce slabă, plîngătoare.

— Da, Iosife ! Bine zici ! Eu am să-mi conduc lucrările, n-ai să te amesteci nici tu, nici altul, nime, nime ! M-ai înțales ? Las' să-mi frîng eu grumajii ! Vai, cît de în grabă cădeți voi muierile de deznădejde ! Ei bine, nu te mai gîndi la «Arhanghelii» ! Dracul te pune să te amesteci în lucrurile mele ? Vezi-ți de bucătărie și de slujnice ! Eu am făcut baia asta vestită, eu voi face-o iară ! Puțin îmi pasă mie c-o galerie sparge în mîncături din bătrîni ! Tăiem alte ganguri, de aceea avem ciocane și pulbere de pușcă și dinamită ! O să te mai bucuri tu o dată pînă nu vei muri, ca și nainte cu șaisprezece ani ! Dar poți să fii veselă și acum, «Arhanghelii» nu o părăsim !

Marina își strînse haina la piept — îi era frig, — și, cu capul plecat, ieși din camera bărbatului său.

Iosif Rodean vorbise cît putuse de tare, căci avea lipsă să se încurajeze pe el însuși. Toate cîte le spusese și le spusese mai mult lui decît Marinei. De îndată ce intrase în casă, de îndată ce auzise glasul femeii, îi veniră numaidecît în minte datoriile mari pe care le avea la cele două bănci. Pînă acum își uitase cu totul de ele. După întîia deznădejde, care aproape îi zăpăcise mintea, el, încă la mină, începuse să se reculeagă, începuse să spere. După ce-și văzu oamenii din nou la muncă, îi păru chiar că nu se întîmplase nimic și era iarăși sigur că în gangul cel nou va afla, cît mai în grabă, aur. El știa că bani gata nu mai are, dar cînd văzu grămezile de piatră în jurul băii, își zise că de-aici va scoate bani destui să plătească lucrările din gangul cel nou. Pînă fusese departe de casă, familia lui îi ieșise din minte, și, cu ea, își uitase de încurcăturile bănești. Vă-

zîndu-se în să în casa lui, își aduse îndată aminte de cele două case nouă și, deodată, și de datorii. Nădejdea, siguranța începură să i se clatine, și el făcea eforturi uriașe să nu-și mai aducă aminte de datorii. Fără ele, ar măcina în tihnă piatra bună cîtă o mai are, ar face bani destui, și-n vremea asta, în gangul cel nou, neconținind lucrările, s-ar da de aur. Fără datorii! Dar așa, cu ele! Nu s-ar putea ca cele două bănci să-l silească la plată, nu s-ar putea să-i vîndă toată piatra ce-o mai are? Nu s-ar putea să rămîna pe drumuri în scurtă vreme?

Întrebările chinuitoare nu le putu speria cu strigătele sale; reveniră îndată ce ieși Marina. Încet-încet înțelegea că nu cele două bănci îl înfiorau atîta, cît mai cu samă gura lumii. Să audă, poate, peste cîteva zile: «Directorul de la „Arhanghelii“ a ajuns la sapă de lemn». — «Cine?» — «Iosif Rodean, directorul de la „Arhanghelii“ — «Nu mai spune!» — «Da, cine-ar fi crezut? Se zice c-ar fi dator mult la bănci.» — «Dator, el?!» — «Și încă multe parale, zeci de mii!»

Lui Iosif Rodean îi părea că și aude convorbirea aceasta închipuită, că-i și vede pe oamenii care vorbesc mirați și pe buzele cărora încremeneau surîsuri de batjocoră.

— Nu! Nu voi ajunge niciodată aici! își zicea el cu vocea tare. Am să fac bani și am să dau de aur pînă ce nici nu-și vor da oamenii bine sama că gangul cel vechi e părăsit. În cîteva zile am să descopăr vîna de aur!

El umblă cu pași grei prin casă, se trînti pe-un divan, se ridică din nou numaidecît și pufăi pe nări ca o locomotivă obosită. Apoi, după ce văzu că acasă nu mai poate rămîne, își încălecă calul și porni înapoi la «Arhanghelii».

Pe drum întîlni și acum pîlcuri de oameni, se miră că-i vede fără de lucru, dar nu le mai zise nimic. Nici nu se gîndi că în clipa asta fierbea satul întreg; că mulți băieși de la alte mine părăsiseră lucrul să vină

în sat să-i vadă pe cei patru morți, dar mai ales să se încredințeze de vestea cea mare că la «Arhanghelii» ar fi spart, azi-noapte, în mâncături din bătrâni.

Vestea se lărise ca fulgerul, încă decunoapte, în Văleni. În ceasurile dimineții făcuse vîlvă mare și în oraș. Iosif Rodean se înșela amar închipuindu-și că el va reuși să afle aur în galeria cea nouă pînă a nu ajunge vestea în oraș. Credința asta era, de altfel, a deznădăduitului care se agăță de-un fir de pai să nu se înece. Dacă o veste bună aleargă pe aripi de pasăre, apoi vestile rele, cele mari, sînt duse pe aripi de vifor.

Întunecul încă nu se împrăștiase de pe sat cînd pe văi, pe colnice, pe cărări se vedeau tot mai multe puncte de lumină, care se clătinau, descriau cercuri largi ori lăsau dîre luminoase în aer. Abia aduseseră pe cei patru morți, abia-i așezaseră pe lavițe, și vecinii, treziți de vecini, se sculară înspăimîntați, își aprinseră lumînările și se apropiară din toate părțile de casele în care zăceau morții.

Băieșii, cu fețele pămîntii, înlemneau lîngă cei striviți de stîncă, femeile se boceau în gura mare; fierberea, care ținu apoi neconținut pîn-a treia zi, se începu.

Apoi, pe la porțițe, în mijlocul drumului chiar, erau tot mai dese pîlcurile de oameni care nu mai isprăveau fel de fel de istorii despre asemenea nenorociri. Începeau cu «Arhaghelii» și cu cei patru morți și ajungeau departe, cu zeci de ani înapoi. Spargerea în mâncături din bătrâni de la «Arhanghelii» era apreciată de băieși în deosebite chipuri, dar cei mai mulți erau convinși că-i un semn rău.

- O să dăm de-acum îndărăpt, tovarăși!
- Semnalul s-a dat la baia cea dintîi.
- Oho, nu «Arhanghelii» a început mai întîi cu răul!
- Celelalte ce-s? Ia, niște vizunii.
- Să ne ferească Dumnezeu de primejdie!
- Să ne scape de ceasul cel slab!

Peste tot băieșii vorbeau cu părere de rău despre Iosif Rodean.

— Așa director mai rar !

— Era aspru de mama focului, dar plătea bine.

— Va fi strâns averi !

— Mai știi ?

Erau însă destui care vorbeau despre «Arhanghelii» c-un fel de satisfacție :

— Ce-i pasă directorului ? Țăla-i sătul !

— Nu-l vezi că s-a făcut cât o vită !

— Cel puțin va putea juca de-acum în tihnă cărțile !

Cei care erau interesați mai de aproape la «Arhanghelii» se simțeau în mare nesiguranță. Adevărat că vor putea să care piatră, cu carăle ori cu caii, și de la alte băi, dar cu plată mai puțină, și unde mai pui că, aducând piatră directorului, puteai alege în dragă voie brușii care aveau aur mai mult ! Tot așa și cei care spărgeau piatra și o mărunțeau cu ciocanele : la ce baie vor mai afla piatră ca la «Arhanghelii» din care să poți strecura în buzunar de cinci-șase zloți pe zi, fără să faci nici o pagubă stăpînului ? Și cum foarte mulți vălenari erau angajați la «Arhanghelii», satul întreg era în fierbere.

V

În dimineața aceleiași zile posomorâte de noiembrie, Dochita ieși grabnic pe porțița și o luă pe drum în sus, spre birtul lui Spiridon, s-aducă, ca de obicei, coniacul de dimineață. Ea pășea mărunț, în vârful ghetelor, ferindu-se pe cât putea de tină. O năframă moale de lână cafenie și-o strîngea, c-o mîină, deasupra pieptului plin și tare. Năframa era mare, îi înfășura spatele ; subt ea, de amîndouă părțile, i se vedeau mînețele albe ale cămașii. Era cu capul gol, cu părul făcut concii în ceafă, șuvițele de la tîmple și de deasupra frunții erau

încrețite cu fierul. Obrajii ei erau plini și înfloriți, iar ochii îi rîdeau neconținut. Mergea veselă, ușoară, sîsînd printre dinți o melodie de romanță.

Mergea ea însași s-aducă coniacul de dimineață, și aceasta o făcea de mai bine de-o jumătate de an, de cînd nu mai ținea slujnică. Ea își dădea, din cît se pricepea, silința să se deosebească tot mai tare de celelalte vîlenărence, cum se și cădea unei primărese, dar nu se sfia să meargă singură la birt, să cumpere băutura. Că nu mai ținea slujnică se datora unei întîmplări cam încurcate, la care Dochîța nu se prea gîndea bucuros. Prin mai, primarul sosise într-o sară, tîrziu, de la oraș și, cum intrase în casă tiptil, ca de obicei, i se păruse că o umbră ar fi trecut prin fereastra de către grădină. Primarul, de cînd o luase, era mereu prepuielnic, și acum era cît pe-acî să-i deie drumul Dochîței. Dar femeia se jurase în fel și chip, pe cele sfinte și pe cele necurate, dacă va fi ea vinovată, dacă nu i se va fi părut primarului. Astfel, ea se alesese în sara aceea, deocamdată, numai cu o bătaie soră cu moartea. Dar din ziua următoare Dochîța băgase de samă că bărbatul ei și-a făcut ochii în patru și că nici un pas nu mai poate face fără ca el să știe.

Asta însă nu era viața pentru Dochîța, căci trei feciori din sat îi făceau daruri. Deci, își puse gura pe slujnică și deodată n-avu ochi s-o mai vadă. Nimic nu mai era bine ce făcea, o vorbă n-o mai spunea pe-nțeleș biata fată. Și din ocări, din palme, din ghionturi n-o mai scotea primăreasa. Azi așa, mîne așa, poimîne iară. Primarul Cornean băgă de samă, așteptă ce așteptă, apoi într-o zi îi zise cu mînie :

— Ce ai cu fata asta de n-o mai poți suferi ?

— Am eu ce am ! răspunse cu dîcă Dochîța.

— Nu că ai, ci să-mi spui ! Nu te poți plînge de ea ; după cît văd eu, ea-și face lucrurile.

Dochîța tăcu un răstimp, privi în pămînt, se sili să roșească, apoi, cînd simți că-i obrazul plin de sînge, își ridică ochii scînteietori spre Cornean și-i zise :

— Nu mai vreau s-o văd în ochi ! Nu mai pot trăi cu ea în casă !

— Dar ce ai, pentru Dumnezeu ? Ce ți-a făcut !

— Ori ea, ori eu ! strigă cu mînie Dochîța. Să știu odată la care ții tu mai mult !

— Eu ? făcu mirat primarul, dar și măgulit într-aceeași vreme.

— Da, tu ! Nu mă mai înșălați voi pe mine ! Încă azi să se hotărăscă ! Ori-ori !

Primarul, tot mai încîntat, tot mai vesel, tot mai îndrăgostit, i se jură pe cîte-s în soare că nu-i vinovat, că nici nu se gîndește la slujnică.

Atunci Dochîța începu să plîngă. La început părea că plînsul îi vine în silă, dar suspinele tot sporeau, se tot înălțau, pînă ce sfîrși izbucnind în hohote adînci. Primarul se zgudui de durere, el o iubea pe Dochîța, așa cum îi porunceau simțurile lui, hrănite mereu de trai bun și de băutură, o iubea ca pe o femeie tînără, în virtute și pe care voia să o vadă mereu frumoasă. O îmbrățișă, o sărută cu patimă.

— Așadar, mă iubești tare, Dochîțo ? o întrebă, privind-o în ochi.

În loc de răspuns, femeia îl lovi cu palma peste gură.

Încă în ziua aceea primarul dădu drumul slujnicăi și încetă de-a o mai supraveghea pe Dochîța. Era chiar vremea, căci, încă vreo zi, două, și cei trei ar fi crezut că Dochîța i-a părăsit pentru alții.

Astfel, ea, neavînd slujnică, mergea singură după băutura, mergea veselă și pentru că simțea nainte gustul plăcut al coniacului. Dochîța se deprinsese demult cu băutura, dar de cînd era primăreasă le alegea foc și nu-i plăceau decît băuturile cele mai scumpe. Și nu se putea plînge că nu i le îmbiau destui, pe lîngă primarul Cornean.

Vreo zece băieși stăteau în picioare, în jurul unei mese rotunde, pe care făceau cerc păhăruțele cu rachiu, cînd intră Dochîța în birtul lui Spiridon. Ea fu surprinsă că nici unul din cei zece bărbați nu o întîmpină cu zîmbetul pe care era obișnuită să-l vadă, de mulți ani, pe buzele

bărbaților când îi dădeau binețe. Acum vreo trei-patru îi dădura «bună-dimineața» destul de rece, și cu toții începură deodată să vorbească în taină.

Dochița îi privi bănuitoare o clipă, apoi se apropie de Spiridon și-i dădu sticluta.

— Coniac poftiți? Întrebă birtașul c-o voce străină, ca și când niciodată Dochița n-ar mai fi cumpărat de la el nimic.

— Se-nțalege, ce mai întrebi? răspuse Dochița și, peste umăr, aruncă din nou o privire cercetătoare spre băieși.

Spiridon îi umplu sticluta și i-o întinse fără un cuvânt.

— Parcă ești bolnav, Spiridoane, zise femeia.

— Ei, parcă de boală ne plîngem noi! făcu nemulțumit birtașul.

— N-ai dormit bine astă-noapte? Întrebă Dochița, neîndurîndu-se să plece.

Simțea parcă o taină în jurul său, și-n vocea lui Spiridon, și în fețele și privirile celor zece băieși.

— Nu prea, primăreasă!

— Și ce te doare? Ia să văd, n-aș ști eu un leac? zise Dochița, și acum se învîrți într-un călcîi și văzu că toți băieșii privesc la ea mirați. Dar ce-i cu dumnea-voastră, zise ea, nu mă mai cunoașteți?

Ea zîmbea mereu, era veselă ca de obicei și arunca mereu priviri cu multe înțeleșuri.

— Se vede că dumneata nu știi nimic, zise un băieș cu gura de jumătate.

— Ce să știu?

— Ce s-a întîmplat la «Arhanghelii».

— N-am de unde ști, căci abia m-am sculat și-n crîșm-am intrat, vorba cîntecului, răspuse rîzînd Dochița. Și ce-i la «Arhanghelii»? Întrebă ea îndată. Aur slobod?

— Oho! făcură vreo cîțiva.

— Alta ce să fie?

— Într-adevăr, domnul primar n-a fost încunoștințat? Întrebă Spiridon.

— Să fie încunoștințat că...? făcu Dochița aplecîndu-se spre Spiridon, ca și când ar fi avut gust de glume.

— Că la «Arhanghelii» au spart în mâncături, nu mai este aur, răspuse Spiridon, scandalizat de purtarea muierei.

— Nu mai este aur ? întrebă, pălind pe-o clipă, Dochița și întorcându-se spre cei zece.

— Adevărat, răspuse un băieș, și, pe deasupra, patru oameni omorâți de baie.

— De oameni e pagubă ! oftă cu durere Dochița. Cine-s ? întrebă, zbicindu-și o lacrămă cu mîneca iei. Îi spuseră numele celor patru.

— Dar pagubă e și de aurul cel mult, zise un băieș.

— Aur, dacă sînt oameni, dacă sînt bărbați, iar se mai poate afla. Dar un om dacă moare, nu se mai scoală.

— Zău că nici «Arhanghelii» nu vor mai învia, după cît se pare, zise alt băieș.

— Ridice-se la cer, că stau demult în Văleni, zise rîzînd Dochița. Li se va fi urît și lor pe pămînt. Dacă nu mai sînt «Arhanghelii», sînt alte băi, vor mai fi și altele.

Cuvintele din urmă le zise ieșind pe ușa birtului.

— Muierea și dracu', zise cu tristețe Spiridon.

— Las' să mai fie și de-acestea ! Se vaică ră destule prin sat, răspuse un băieș.

Dochița, în drum spre casă, își făcu repede tot planul de luptă pentru viitor. Mergea tot așa de repede, tot așa de ușoară cum venise. Ea nu pierduse nimic, tineretea și-o simțea încă în floare, și, în toată viața, numai pe tineretea ei s-a răzîmat. Ajunse la o cotitură, cînd băgă de samă la stînga un grup de băieși care se sileau să-l oprească pe bădicul Ionuț Ungurean din drum. Dochița se opri și începu să asculte.

Bădicul era roșu de mînie, era cu ochii tulburi și dădea mereu din mîni.

— Lăsați-mă să mă duc la el ! striga bădicul clătîndu-se pe picioare.

Deși era de dimineață, Ionuț Ungurean era afumat binișor.

— E degeaba, bădicule, nu te mai duce, zise un băieș ținîndu-l de mînecă.

— Nu se poate ! Nu cred ce-mi spuneți voi ! Cum ? Unde ? întrebă aiurit bătrînul.

— E adevărat ce-ți spunem, bădicule. Te liniștește ! Am spart în mîncături. Noi de-acolo venim. Te liniștește și vino acasă. Lasă-l pe directorul. Nu-i bine să dai azi față cu el.

— Dar cînd vă spun că nu se poate ! se încăpățîna bădicul. Mie-mi trăbă bani, bani mulți ; avocatul mi-a bătut telegrafu' că se-mpușcă ! Înțales-ați ? Se-mpușcă ! Voi mințiți, lăsați-mă să mă duc la directorul !

El se zmînci din mînile celor care îl opreau și porni, clătînîndu-se, spre locuința lui Iosif Rodean.

Dochița zîmbi și-și continuă drumul.

Primarul Cornean o aștepta șezînd la masă.

— Ei, lelișo, aduci ?

Dochița puse sticluta pe masă, luă un păhărel, îl umplu, îl bău și-i zise apoi :

— Babă, nu lelișă, iubite. Babă voi fi de-aici încolo !

— Ei, ei, ai îmbătrînit așa de-n grabă ? În drum pînă la Spiridon și înapoi ? o întrebă primarul, întinzînd mîna s-o ciupească de obraz.

Dochița se feri și zise :

— Da, iubite, într-un drum și mai scurt ca ăsta poate cineva să și încărunțească dacă...

— Dacă-i iasă un vrăjitor în cale, o întrerupse repede Cornean.

— Dacă aude o veste așa de cumplită ! Aurul la « Arhanghelii » s-a isprăvit, bădică !

După ce spuse cuvintele acestea Dochița se învîrti într-un călcîi, se aplecă repede naintea unui dulap, îl deschise, scoase zahăr, îl puse pe masă și începu să pregătească cafeaua cu lapte. Pe Cornean nu-l mai învrednici de nici o privire.

Primarul încă nu băuse nimic în dimineața asta, era treaz cînd îi spuse Dochița vestea, dar acum capul i se umplu de vișituri și se simți ca într-un chef tîrziu, de după miezul-noptii.

Dar cînd îl chemă nevasta la cafea, el se trezi ș-o întrebă c-un zîmbet :

— Ce-ai spus tu ? Mi se pare c-ai spus ceva ?

— La «Arhanghelii» au spart în mîncături, zise cu răceală Dochîța. Știi că demult spuneau băieșii că cio-canele au răsunset prelung.

— Glumești, de bună samă ! rînji primarul privind-o cu ochii prostiți.

— Ar fi bine să glumesc, dar e adevărat. Mi-a spus Spiridon, au întărit zece băieși, pe urmă l-am văzut pe bădicul Ungurean mergînd la directorul. Nici el nu crede, ca și tine. Dar acum vino la cafea, că se răcește, zise ea arătînd ceștile ce abureau pe masă. Ea luă sticluta și-și umplu a patra oară pîhărelul.

Dar primarul nici nu se uită spre masă. El spiona mereu cu privirile pe femeie ; i se păru că vrea să-i pună o cursă, să-l îndepărteze de-acasă, ca să se poată întîlni cu altul. Credea așa și pentru că n-o vedea pe Dochîța nici supărată, nici deznădăjduită, ci, dimpotrivă, iată, bea al patrulea pîhărel de coniac, și al lui încă nu-l umpluse, cum făcea de obicei pînă acum.

— Voi ști îndată adevărul, zise primarul ridicîndu-se, dar de mințești, dai de dracul cu mine ! zise el cu vocea suierătoare.

Își luă pălăria și ieși.

Dochîța ridică din umeri în loc de orice răspuns și, așezîndu-se la masă, începu să-și soarbă în tihnă cafeaua.

Vasile Cornean porni pe drum aproape alergînd, nu mai vedea băltoacele în care călca, împroșcînd cu stropi murdari în toate părțile, nu mai vedea bolovanii de care se împiedeca. Ajunse foarte repede la locuința directorului. Dar Iosif Rodean nu era acasă, se întorsese la «Arhanghelii».

Pe bădicul Ionuț Ungurean îl află însă în curte, între muncitorii de la piue ; bătrînul stătea între ei cu capul descoperit, asculta grozăvia, îi privea uluit. Cînd îl văzu pe primarul, ridică brațul drept, făcu un gest de disperare, ca și cînd s-ar fi sfîrșit, și-i zise :

— Cine-ar fi gîndit, tovarășe ? Cine-ar fi gîndit ?

— Așadar, e adevărat? întrebă Cornean cu vocea stinsă.

Nu-i mai răspunse nimeni. Oamenii își văzură de lucru, și cei doi tovarași de la «Arhanghelii» ieșiră încet, amețiți, pe poartă.

Cară încărcate cu piatră, căluți purtînd în spinări coșurile desăgite treceau mereu pe drum, spre marea uimire a celor doi societari. O vreme îndelungată ei nu-și ziseră un cuvînt; aveau senzația că-i sfîrșitul lumii și se scîrbeau că trebuiau să se ferească mereu de carăle încărcate.

— Și chiar acum avocatului mi bate telegrafu' că se-mpușcă! izbucni în urmă bădicul Ionuț, sfîrșindu-și gîndurile.

— Ei, se-mpușcă! zise cu dezgust Cornean.

— Tu nu-l cunoști, e în stare să se omoare. Tu nu-l cunoști, răspunse repede bădicul. Și-apoi, ia spune-mi, ce-ai putea face alta, fără bani, într-o vavilonie ca aceea, unde nu cunoaște pe nimeni? Ia să-mi spui, că noi, care sîntem acasă, ce ne facem fără bani?

— Tot îmi vine să nu cred! zise în silă primarul.

— D-apoi mie! Ptii... dacă n-ar fi adevărat!

Între «ptii» și cuvintele celelalte bădicul slobozi o înjurătură tare.

— Trăbă să mergem la baie numaidecît, zise primarul.

Ungurean bătrînul se uită la el nehotărît. Bădicul nu se mai încumeta demult să încalece, iar pe jos îi era prea povară să meargă pînă la «Arhanghelii». De patru ani nu mai fusese la baie. Și acum părea că i-i milă să-și tulbure comoditatea. Se obișnuise așa de mult cu traiul tihnit, cu șederea continuă, încît nu se mai putea închipui altfel. Erau zile întregi cînd nu făcea altceva decît să se mute de pe un scaun pe altul, cu vinul după el. Îi părea că-i cu neputință să meargă pînă la «Arhanghelii», chiar cînd îl chinuia o îndoială așa de cumplită.

— Trăbă să mergem numaidecît! zise iar primarul.

Trimiseră doi feciorași, care se întoarseră numaidecît, aducîndu-le caii în galop. Cornean se avîntă repede în

şa, dar bădicul începu să geamă, să tot dea tîrcoale în jurul calului şi nu se putea hotărî să pună piciorul în scăriţă. Primarul descălecă, îi ajută lui Ungurean, îl ridică aproape în şa, apoi încălecă din nou şi porniră.

— Ho-ho, mai încet! gemu bădicul. Mai încet, că mi se zguduie creierii.

Fu un chin şi pe el şi pe primarul pînă ce ajunseră la «Arhanghelii».

Primarul fu silit să-şi țină calul în pas, cel mult în trap domol. Ori de cîte ori pornea mai repede, Ungurean gema şi blăstăma, căci fugea şi calul lui, şi bădicul se zguduia amar, abia ținîndu-se în şa, aşezat ca pe un scaun, blăstămînd calul, drumul, «Arhanghelii», viaţa întregă. Pe sine însuşi se dădu, de nenumărate ori, dracului.

Cînd ajunseră la baie, directorul era în galeria cea nouă; întrase să supravegheze de aproape bucăţile de stîncă pe care, chiar mai înainte, le rupseseră cele şase tunete înfundate, adînci.

— Mergem în gangul cel vechi, zise primarul, dînd calul unei străji.

Şi-l dădu şi Ungurean pe-al său, şi-l urmă în silă pe Cornean.

— Puteţi să poftiţi, zise straja; în cramul numărul trei este o lumînare pe masă.

Primarul întră, luă lumînarea şi se apropie, cu Ungurean după el, de gura băii.

— Uite ce-i aici, uite ce porcărie! zicea bădicul aproape la fiecare pas, lunecînd mereu în gangul umed.

Primarul nu-i răspundea, ci mergea înainte cu lumînarea.

Întru tîrziu ajunseră. Cornean se opri, cercetă spăr-tura uriaşă ale cărei bucăţi omoriseră pe cei patru băieşi.

— Ei, nu mergem mai departe, să isprăvim odată?! zise cu năduf bădicul, care răsuflea ca un foi.

— Unde să mai mergem? Iată, aici au băit încă în noaptea trecută, răspunse cu deznădejde Cornean.

Ionuţ Ungurean, cum nu fusese demult la baie, iar pe ganguri nu mai întrase şi mai demult, nu se mai

știa orienta. Lucrările naintaseră mult de pe unde le știa el. Bădicul, și mai nainte, dacă venea la «Arhanghelii», venea numai pentru petrecaniile ce se încingeau aici uneori, mai ales când era aur slobod.

El se uită unde-i arăta primarul, apoi, luându-și repede privirile de-acolo, arată cu mâna nainte, în zarea luminii.

— Dar încolo ce-i ? întrebă el.

— Gangul cel din bătrâni, în care a răspuns al nostru.

— Așadar, e adevărat ? întrebă Ungurean.

Primarul nu-i mai răspunse ; merse câțiva pași în gangul cel bătrîn, apoi, ca și când ar fi simțit naintea lui un dușman care-l pîndește, se întoarse repede și porni, cu bădicul după el, spre ieșire. Primarul ieși la lumina zilei ca lutul la față, bădicul părea mai năcăjit pentru zdroaba ce-o avusese decît pentru căderea «Arhanghelilor».

— Domnul director încă n-a ieșit ? întrebă primarul pe straja care ținea caii de frîu.

— N-a ieșit pîn-acum.

— Mergem și noi ! zise Cornean și, aprinzînd din nou lumînarea, se întoarse pe același gang pînă unde se ramifica cel nou.

El credea că Ungurean îl urmează. Dar bădicul se puse pe-o laviță și, pufnind mereu, începu să-și răsucească o țigară.

Cînd ajunse Vasile Cornean în fruntea gangului, vreo patru băieși țineau luminițele aplecate, iar directorul cerceta cu de-amănuntul bucăți de stîncă împușcate de curînd. Părea cufundat adînc în cercetarea asta, căci nu-l auzi pe primarul apropiindu-se, tresări numai cînd Cornean îi dădu binețe.

— Bine c-ai venit, primarule, bine c-ai venit, tovarășe ! zise cu bucurie Iosif Rodean. Ia te uită la întregul ăsta !

Primarul se puse în genunchi și începu să examineze cu ochi de pricepător piatra. Directorul îi urmărea de

aproape, cu lăcomie, expresia feței. Când, în urmă, Cornean își ridică ochii, Iosif Rodean îl întrebă repede :

— Ce zici ?

Ochii lui bulbucăți străluceau.

— Întregul e foarte frumos. Făgăduiește ceva !

— Cearcă aur ? îl întrebă repede Rodean.

— Se poate să cerce ! Spun că întregul e minunat.

— Nu se poate ! Cearcă cu siguranță ! Aduceți două bucăți afară, dar nu pe ales, din pușcătura de-acum luați ori de unde două bucăți și aduceți-le repede afară ! le porunci el băieșilor. Dacă nu cearcă aur, adaose directorul mergînd spre ieșire, mă las să mă-mpuști ! M-ai înțales ? Mă las să-mi dai glonț !

Scoasă la lumină, piatra era într-adevăr frumoasă, după spusa tuturor, foarte mult promițătoare. Acum o nimeriseră mai întîi în gangul cel nou. Nu era zi să nu piseze hocmanii din piatra care o scoteau din gangul acesta, dar pînă acum n-a cercat un singur fir de aur.

Cînd îl zări directorul pe bădicul Ionuț, bătu în palme.

— Să știți că se pune aur mult la «Arhanghelii» ! strigă cu bucurie Rodean. Iată-l și pe tovarășul Ungurean ! — El îi bătu cu putere palma bădicului și-i zise : Vină să vezi că nu ți-a fost zdroaba în zadar. Vină să vezi !

Pînă ce pisară piatra în moжере cu ruzi grele de fier, în jurul vaselor de fier se ținu mereu un cerc de trupuri plecate, de capete înghesuite. Era liniște de moarte acum, numai sunetul ascuțit al metalului izbit se auzea căzînd neînterupt în cadențe. După ce piatra fu mărunțită în apă pînă ce se schimbă într-un cîr gros, un hocman luă din vasul cel de ales un fel de vînturătoare, și nu trecu mult și cele dintîi firicele de aur se iviră. O bucurie mare umplu inimile tuturor celor de față ; toți zîmbeau din ochi, din față, buzele li se deschideau mereu spre rîs, se auzeau oftări de ușurare. Și firicelele de aur se iveau tot mai multe, și fiecare fir, abia văzut, mărea necurmat zîmbetele, fericirea oamenilor.

— Au căzut «Arhanghelii», trăiască «Arhanghelii» ! strigă ieșit din fire Iosif Rodean cînd văzu că hocmanul încetează cu alesul.

— Trăiască «Noii Arhangheli» ! strigă primarul cu însuflețire.

— Dac-ar rămânea întregul așa, ar da aur mai mult ca de pe gangul de mai nainte, declară hocmanul

Bădicul se uită cu însuflețire numai la Iosif Rodean. Apoi, în urma tuturor, zise și el :

— Vezi ce-nsamnă să ai un om cu învățătură ? Vivat directorul ! strigă bădicul, răpit de entuziasm.

— Trăiască directorul ! repetară în cor ceilalți.

— Și acum, departe cu toate grijile ! zise vesel Iosif Rodean. Puteam ști că din gangul cel vechi se va isprăvi odată aurul, nimic nu ține pînă la capătul lumii. Dar, în schimb, Corăbioara-i mare, și aur mai este aici pe sute de ani !

Cei trei societari de la «Arhanghelii» se retraseră într-un cram și, după puține dezbateri, hotărîră cu însuflețire că vor continua lucrările, cu tot mai multă putere, în galeria cea nouă.

Bădicul Ionuț Ungurean, după hotărîrea aceasta, fu cuprins deodată de-o mare neliniște : își aduse aminte de avocatul, de care își uitase în cursul multelor suferințe ce îndurase în drum și în întunerecul băii.

— Of, dar asta n-ajută nimic ! oftă el cu disperare.

Cei doi societari îl priviră mirați, cu teamă.

— N-ajută la nimic pentru că mie-mi trăbă încă azi bani, mulți bani. Domnul din Pesta mi-a bătut telegrafu' că se-mpușcă. Și nu mai am bani ! oftă el cu durere. E mare ticăloșie să nu mai ai bani !

Bădicul nu mințea : cînd primise azi-dimineață telegrama și cercetase în cassa-de-fier, nu aflase decît trei bilete de cîte zece. Avocatul îi înghițea tot mai multe parale, tot mai des zicea tovarășilor de petreceri : «De-acum mă-mpușcă !», și bădicul, de vreo jumătate de an, nu mai avea nici un cîștig de la «Arhanghelii», trăia din ce cîștiga de la «Pintenu» și alte băi mai mărunte, la care era tovarăș, punea mai adese mîna pe biletele păstrate din vremuri mai bune. Dar, iată, azi-dimineață băgă de samă

cu groază că din vraful mare de bilete nu-i mai rămăseră decît trei.

Celalalt tovarăș de la «Arhanghelii», primarul Cornean, deși cîștig de la «Arhanghelii» nu mai avea, ca și Ungurean, căci galeria cea nouă mîncă mai mult decît aducea cea veche, mai avea cîteva miișoare. Avea norocul că erau numai el și Dochița în casă, și nu răzbiseră pîn-acum să înghită tot, deși, nici el, nici ea nu se gîndeau să fie cruțatori.

— Advocatul dumitale va mai aștepta puțin, zise cu răceală directorul.

El știa, simțea că bădicul are de gînd să împrumute de la el, dar cum bani gata nu mai avea nici el decît cîteva sute, se grăbi să-l împiedece pe bădicul în cererea sa. S-ar fi simțit jignit adînc, cerîndu-i bădicul, să n-aibă de unde să-i deie.

— Nu așteaptă ! Se-mpușcă, domnule director, las', că-l cunosc eu ! zise bădicul cu neliniște. De nu se va fi împușcat pîn-acum, adaose îndată, privind întrebător la cei doi.

— Cîți bani cere ? întrebă primarul.

— Trei sute-n cap !

— Și n-ai trei sute ?

Bădicul începu să-și frece cu palmele obrazii, fruntea.

— Vezi că n-am ! răspunse el oftînd.

— Dacă ajungem acasă, îți împrumut eu atîta, zise cu liniște primarul.

— Pții ! Atunci e bine ! Atunci se face treaba ! zise vesel bădicul. Bani n-am azi ; dar mîne, cel mult poi-mîne, o să aleg măcinișul de pe patru zile. Acum e bine.

*

Încă în după-amiaza acelei zile se lăți și vestea că în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» s-a aflat aur. Însă, afară de cei interesați, de cei care aveau legături cu «Arhanghelii», ceilalți vălenari nu prea dădeau cre-

zare vestii. Cei mai mulți ziceau : «Pînă se va îmbuni piatra ca în gangul vechi, mai este».

Dar băieșii care munceau la «Arhanghelii», cei care cărau de-aici piatra cu carăle sau pe cai, personalul de la puietele lui Rodean înviară cînd auziră vestea bună.

Începînd încă din ziua următoare, în curtea lui Iosif Rodean se înstăpîni aceeași fierbere ca și mai nainte. Însă directorul, oricît credea de tare că gangul cel nou va fi plin de belșug, simțea adeseori o povară mare pe umeri, pe piept. Zdruncinarea credinței lui celei dintîi în gangul cel vechi îi săpase parcă o prăpastie adîncă și întunecoasă în suflet, pe care nu mai izbutea să o astupe. Oricîte lumini aprindea deasupra ei, prin noile planuri ce i le aduce speranța, el nu reușea să lumineze decît marginile prăpastiei aceleia. Din ea se ridicau, ca dintr-o peșteră, răsufări reci, care îi înghețau inima. Un dușman tăcut părea că se ascunsese în hăul din sufletul său, pe care nicicum nu-l mai putea clinti de-acolo, care nu vorbea, ci uneori se mișca greoi. Ca și cînd l-ar izbi în spate un șuvoi rece de munte, așa se înfiora uneori directorul gîndindu-se la datoriile mari de la cele două bănci. Nu voia să și le amintească, dar simțea că-l apasă tot mai tare, că-l urmăresc pretutindenea, punîndu-i umbre grele pe suflet, mărind prăpastia dintr-însul. El nu voia să recunoască, dar, de groaza lor, nu mai mergea la oraș și se ferea și de notarul Popescu.

Astfel, oricît încerca să fie vesel, să răspîndească în jurul său voie bună, el era totuși trist și tăcut de cele mai multe ori. Iar cînd îi venea în minte dimineața aceea în care venise la el hocmanul Ilarie, drumul cel făcuse pîn-acasă, baia și gangul ce spărsese în mîncături din bătrîni, inima i se strîngea de spaimă.

Tulburarea lui creștea și din cauză că pe nevastă-sa Marina o vedea mereu tristă, mereu neliniștită ; tresărea la cuvintele mai aspre ale lui, ofta nopțile, nemaiputînd să se hodinească, și în fiecare dimineață se scula tot mai palidă, tot mai îmbătrînită. Piatra cea bună din gangul

cel nou pentru ea nu însemna nimic. Deznădejdea își săpase în ea culcuș îndată ce înțelese că Iosif va continua gangul acela. Directorul băgă de samă că Marina se oprește mereu naintea icoanelor ; că noaptea, când îl credea pe el adormit, se cobora din pat, în genunchia naintea unei icoane, și ceasuri întregi rămânea așa, frîntă. Suspinele ei înăbușite deșteptau tot mai des pacea nopții. Iosif Rodean fierbea în el, se înăbușea și-și zicea mereu : «Femeie proastă ! Cere aur de la icoane ! Femeie nebună !» Încerca să adoarmă, dar nu putea. Suspinele femeii îl înspăimîntau și, ciudat, n-avea curajul să-i poruncească să se culce. Nu, el se învîrtea încet în pat, de teamă să nu bage de samă Marina că o vede și știe ce face.

Apoi, și minerii de la «Arhanghelii», cu hocmanii, cu străjile și personalul de la piuele directorului, după înțîia deznădejde și după înțîia însuflețire, se lăsau tot mai mult stăpîniți de tristețe. Devenira mai tăcuți, mai grabnici spre mînie, spre certe ; privirile, fețele lor se tot întunecau cu cît treceau zilele. Părea că pe toți îi stăpînește același simțimînt de deprimare și că-i apasă, din zi în zi, tot mai tare. Comoara pierdută în golul în care s-a prăbușit părea că aruncă asupra lor raze tot mai vii, care arătau și mai multe străluciri decît le avusesese într-adevăr pînă cînd lumina subț ochii lor. Părea chiar că în aer plutește mereu ceva greu, apăsător, și nu arare se puteau auzi oftări și între personalul de la piue, și între băieși, și în șirurile celor ce cărau piatra de la baie.

— De... n-o să mai fie ce a fost !

Ca o prevestire de rău fu, pentru toți cei angajați la «Arhanghelii», mai ales faptul că, în trei săptămîni, dispărură grămezile mari de piatră de lîngă baie. Nu doar că directorul și cei doi acționari ar fi angajat mai multe cară ca de obicei ori cai, ci din simpla împrejurare că din gangul cel nou nu se scotea nici a zecea parte atîta piatră ca din cel vechi, și de unde tot iei, se isprăvește. Adevărat că în curtea lui Iosif Rodean grămezile erau încă mari, dar nu e nimic mai deprimant pentru

un miner decît să treacă pe lîngă o baie și să nu vadă decît mici grămăjoare de piatră acolo unde cu puțin înainte erau sute de cară. Era pustiu acum în jurul «Arhanghelilor», părea chiar că în aer se simte un miros de părăsire. Străjile, mai ales, erau tot mai întunecate ; se plimbau printre micile grămăjoare, și cu ziua de cap nu schimbau un cuvînt.

Ceea ce-l făcea pe Iosif Rodean să meargă în fiecare zi la «Arhanghelii» era că piatra cea nouă nu ținu nici o săptămînă tot așa de bună cum se arătase la început. Întregul rămăsese tot atît de frumos, de-un sur-întunecat, dar aur cerca azi mai mult, mîne mai puțin, poi-mîne la fel, apoi iarăși se mai îmbunătățea, pînă ce ajungea să deie atîta aur ca la proba cea dintîi.

Astfel, pe lîngă deprimarea ce o simțeau cu toții cei din jurul «Arhanghelilor» pentru pierderea gangului celui vechi, se mai adăoga și nesiguranța, teama pentru viitorul galeriei celei nouă.

Iosif Rodean era sătul de fețe triste, și astfel era o binefacere pentru el s-o întîlnească pe Elenuța, care singură rămăsese neatinsă de nenorocirea de la «Arhanghelii». Fata era chiar cu mult mai veselă decît înainte, zîmbetele ei erau mai dese, și lumina lor îl mîngîia pe Iosif Rodean ! Directorul, cînd era acasă, încerca să se întîlnească cu Elenuța cît de des. De cîte ori o vedea zîmbind, uneori chiar zburdalnică, nădejdea lui în galeria cea nouă creștea, și el își zicea : «Da, am să-ți adun o zestre împărătească». Îi părea că fata, prin voioșia ei, vrea să-l asigure mereu că va da de aur mult și, deci, să-i alunge departe gîndurile. Le-ar fi alungat dacă nu l-ar fi apăsât mereu conștiința datoriilor mari de la cele două bănci. Dar clipele în care i se părea că directorii celor două institute au și făcut pașii cei dintîi împotriva lui erau tot mai dese. Trecuse într-adevăr termenul pentru camete, și el nici pe departe nu putuse aduna suma de lipsă spre acoperirea lor.

Tot cu atîta pasiune ca și Iosif Rodean, se interesa de soarta «Arhanghelilor» Gheorghe Pruncul, fostul tovarăș. În dimineața în care auzi despre nenorocire, cu Pruncul puteai prinde iepuri. Ca argintul cel viu nu mai avea hodină. El singur duse vestea cel puțin în treizeci de case. Se mira, se făcea că-i uimit de spaimă, dar în sufletul său multe glasuri nu mai aveau pace, ca și el : «Doamne, mulțumescu-ți ! Bogdaproste !» — «L-a ajuns blăstămul !» — «Asta-i pentru banii mei aruncați în gangul cel nou !» — «E bine așa !» — «De l-aș vedea cerșind !» — «Mare-i unul Dumnezeu !»

Șoaptele îi veneau toate din suflet, călduțe, pline de mîngîieri. De mîngîierile, de căldura lor i se încingea trupul întreg, obrajii lui palizi se împurpurau.

Abia aștepta să-i sosească feciorul, să-i spuie cu de-amanunțul cum a fost în hotel cînd a început să povestească hocmanul Ilarie. Cînd îl văzu întrînd în casă, palid și zdrobit de nesomn și băutură, îi păru că vede un zeu strălucitor de frumusețe. C-o dragoste de care nu-l învrednicise niciodată pîn-acum pe fostul universitar, c-o dragoste de părinte fericit îl întîmpină în prag, îi strînsă cu putere mîna, îl întrebă dac-a petrecut bine, apoi zise :

— Ei, tu erai acolo cînd a venit Ilarie ?

— Da, răspuse în silă tînărul și făcu un gest obosit să-i deie pace lucrului acestuia, de care era sătul pînă în gît.

Într-o clipă ochii tatălui său se umplură de fulgere de mînie și-i pieri rumenirea din față.

— Ei, aș vrea să știu ! zise Pruncul abia stăpînindu-și mînia.

Tînărul șezu pe-un scaun și începu să-i istorisească. Clipă de clipă învia tatăl său ; clipă de clipă întinerea ; clipă de clipă trupul lui se pleca tot mai nainte, pînă ce, în urmă, fu o minune că-și mai putu ține echilibrul. Tot astfel, ochii, mușchii feței părea că sînt atrași de o putere magnetică. Toate colțurile feței i se lungiră spre tînăr. Și fiindcă fostul universitar povestea bine, cu amă-

nunte, îndată ce termină, tatăl său băgă mîna în buzunar, zicîndu-i :

— Vei fi avut și tu pierderi ! N-ai lipsă de bani ? și, vorbindu-i, îi și întinse două bilete de cîte-o sută.

Tînărul se uită prost la tatăl său, luă biletele și le vîrî destul de repede în buzunar. Se temea să nu se răzgîndească bătrînul, căci niciodată nu i-a dat pentru cheltuială atîtia bani.

Pruncul începu din nou să nu mai aibă astîmpăr ; trebuia să spună aceste neprețuite amănunte vecinilor, prietenilor. Ah, cît era de bun Dumnezeu ! Cum se răz-bunase Pruncul pentru toți banii lui, pe care i-i furase hoțul ăsta cu galeria cea nouă ! La fiecare plată părea că-i smulge din inimă banii, ș-acolo erau bine prinși, cu rădăcini adînci ! Dar pentru fiecare strop de sînge ce-i picura atunci din inimă primea acum, în proporții cu mult mai mari, picuri de hrană nouă, o hrană pe care nici nu și-o putea defini, care-i umfla cu viață palpitătoare inima și care nu era altceva decît cea mai adîncă satisfacție.

Era atît de fericit, atît de mîngîiat, de îndestulit, în-cît, auzind după-amiază că în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» ar fi dat de aur, nici nu putu pricepe vestea asta. Îi părea că e vorba despre ceva foarte îndepărtat, care pe el nu-l privește defel. Încă în dimineața următoare se informă de la cei dinții băieși care coborau de la «Arhanghelii», însă nu crezu nimic din tot ce-i spusera.

Era adînc convins că s-a isprăvit cu «Arhanghelii» ori pentru că știa că pe galeria cea nouă nu se poate întîlni un întreg care să deie vreme îndelungată aur, ori pentru că acest viitor de belșug al «Arhanghelilor» l-ar fi ucis în starea sufletească în care era. Dar, pentru aceea, se interesa zi cu zi despre baie, și cînd auzi că piatra cea nouă nu mai cearcă aur, zise :

— Nimic nu-l mai poate ajuta ! «Arhanghelii», din noaptea de 27 noiembrie, nu mai poate fi decît o baie părăsită.

El își spunea convingerea la toată lumea cu care se întâlnea. Dar cum satul ajunsese, în câteva zile, un cerc prea restrâns pentru vestirea acestei convingeri, Pruncul începu să meargă tot mai des la oraș. Aștepta să vadă un cunoscut, rămânea la birt pînă noaptea târziu, cînd știa că se adună mai mulți; plătea mîncare, băutură, pentru singura plăcere de a putea vesti că «Arhanghelii» de-acum e o baie părăsită. Își făcea de lucru chiar și prin satele vecine, numai ca să-și vestească răzbunarea.

Era scurtă această evanghelie pe care o propovăduia de la om la om, dar era așa de dulce, așa de binefăcătoare! Numai el știa cîte nopți n-a dormit pînă se hotărîse să iasă din societatea «Arhanghelii»; numai el știa cît n-a dormit dup-aceea, cînd în galeria cea veche se găsea aur slobod. Părea că prin vestirea ce-o făcea acum omora tot mai tare pe vechiul demon din el, care-l făcuse să-și blăstăme de-atîtea ori viața!

Era de-ajuns să se îmbunătățească oricît de puțin piatra din gangul cel nou, ca el să-și înceapă numaidecît slujba de apostol rătăcitor. Nu putea suferi nici cea mai neînsemnată veste bună ce venea de la «Arhanghelii».

Îl zdrobea, ceas de ceas, pe vechiul demon din el, dar cele câteva zeci de mii ce le pierduse, fie din lucrările în gangul cel nou, fie din aurul slobod ce se mai găsisse după ce el părăsise tovărășia, aveau de grijă să-l învie mereu. El nu putea să sufere gîndul că soarele «Arhanghelilor» ar mai putea să răsară odată.

Vălenarii îl pricepură nu peste multă vreme.

— Țsta-i veninos ca un șarpe!

— Numai fiere mai este în el.

— Pruncul e dracu' gol!

Cei mai mulți îl pricepură, se scîrbită de el și începură să-l înconjure, ca și cînd s-ar fi păzit într-adevăr de-un șarpe veninos.

VI

Vremea fusese mereu pîcloasă, rece, umedă pînă nainte de Crăciun cu două săptămîni. Peste noapte îngheță. Diminețile, drumurile păreau pline cu dinți lați, cu măsele enorme de oțel. Apoi tîrziu, după ce se ridica soarele, măselele acelea se umpleau de mîzgă grețoasă, se topeau, se măcinau sub roțile carălor, sub copitele cailor, pînă ce se așternea pe drum obișnuitul cîr gros. Vălenarii erau veseli de vremea asta : aveau apă din belșug, văile care mînau pieule încă nu înghețaseră niciodată, și ei puteau măcina mereu.

Dar înainte de Crăciun cu două săptămîni, într-o joi sara se înseninase, și peste noapte înghețară tun toate apele. O zi rămase vremea senină, apoi, trei zile și trei nopți în șir, căzură neîntrerupt fulgi mari, greoi, de nea. Se puse un nou senin apoi, dar gerul crescuse deodată așa de îngrozitor, încît înțepeniră toate pieule din Văleni, chiar și pieule directorului de la «Arhanghelii», deși acestea erau așa de bine odăpostite de ger, încît pînă acum niciodată nu înghețaseră.

Cerul verziu se ridica departe-departe ; pulbere de stelișoare se cernea, se juca în aer ; satul era plin de cîntecele omătului. Vălenarii aduceau și acum piatră, o cărau în lăzi prinse pe sâni, ori, iarăși, cu căluții. Alt cîntec nu se auzea acum în Văleni. «Toc-toc»-ul piuelor amuțise și se părea că oamenii nici nu-s obișnuiți să umble. să vorbească într-o liniște așa de mare. Mai ales cei care anul întreg lucrau în apropierea piuelor vorbeau și acum destul de tare, și aceștia umblau acum mai mult pe drumuri, umpleau birturile. Minerul sfredlelea mai departe stîncă la lumina săului ; cei care se îndeletniceau cu căratul pietrei își vedeau mai departe de lucru, chiar și cei patru bărdași din sat ciopleau neîntrerupt și pe gerul ăsta, dar spalătorii de aur, mărunțitorii de piatră — în majoritate bătrîni și femei — se treziră deodată în plină sărbătoare. Era sezonul lor. Umpleau birturile, și, petrecîndu-și, se răzbunau pe munca îndelungată.

Circulația pe drumuri era destul de mare și acum, cu atât mai vîrtos că potecile de munte, pe unde se putea umbla cu calul și cu piciorul, erau troienite. Totuși, lipseau multe cară dintre acelea care se puteau vedea mai nainte zilnic pe drum.

Lipseau cele mai multe cară ce mînau de la «Arhanghelii». Piatra cea veche din gangul părăsit se isprăvisse, iar pentru cea proaspătă, din galeria cea nouă, nici zece cară nu mai erau de lipsă. Oamenii povesteau tot mai mult că de-acum baia asta va trebui părăsită. Cam în aceeași vreme cînd se puse gerul, în galeria cea nouă de la «Arhanghelii» se isprăvi întregul cel cu piatră surie-neagră, se ajunsese la altul, mai pămîntiu la culoare, dar foarte tare, care nu mai cerca nici un fir de aur. Piatra ce-o scoteau acum o aruncau pe povîrniș în vale, căci de altceva nu era bună.

Cei trei societari hotărîră însă să bată gangul mai departe : vor întîlni, cu siguranță, din nou vîna cea bună, pe care, se vede, numai ca să-i necăjească pe ei, o tăia întregul cel pămîntiu. Așa încercau ei să se îmbărbăteze, dar adevărul era că spaima nu-i mai părăsea, mai ales pe Iosif Rodean. Ceilalți doi se îmbătau în fiecare zi, își mai uitau, dar directorul era mereu treaz, de cele mai multe ori și noaptea.

Cînd băieșii părăsiră lucrul, cu trei zile nainte de Crăciun, Iosif Rodean văzu cu groază, cu înlemnire că n-are de unde să-i plătească. Pielele îi stăteau în sloi de gheață de două săptămîni ; cu banii gata ce-i avea plătise în săptămînile trecute pe băieși, și acum nu avea pe ce să pună mîna. Iosif Rodean, oricît încercase, de la căderea gangului celui vechi, să poarte o evidență mai reală despre venite și în toate, fie că vechiul obicei de nepăsare nu se putea învinge cu una cu două, fie, mai ales, că judecata lui nu mai era pe deplin limpede, nu-și dăduse sama că nu are cu ce plăti pe muncitori pînă ce nu-și deschise cassa-de-fier. Cînd află numai cîteva bilete de cîte zece, inima i se răci, ochii i se împăinjeniră, căzu frînt pe-un scaun și rămase așa, nemișcat, fără nici un gînd, cu biletele în mîna.

Băieșii așteptară un răstimp în curte, apoi, văzînd că directorul nu mai vine cu banii, deveniră neliniștiți și îl trimiseră pe unul dintre ei în bucătărie, la doamna Marina.

Ea tresări cînd auzi dorința băieșilor, ca trezită dintr-un vis. Palidă, respirînd din adînc, urcă scările, ajunse naintea camerei unde-l știa pe Iosif, dar multă vreme nu cuteză să între. Sudori reci îi îmbroboniră fruntea cînd, în urmă, se hotărî să între în camera bărbatului.

Păru că nu-i surprinsă cîtuși de puțin văzîndu-l șezînd nemișcat, ca și împietrit, cu cele cîteva bilete în mîna.

— Iosife, zise ea cu înfiorare, băieșii așteaptă.

Directorul nu se mișcă, nu-și ridică privirile, cu siguranță că nici nu o auzise.

În casă era o liniște grea : amurgul sur și rece pătrundea prin ferești, un greier țîrîa rar, cu pauze, undeva într-un părete. Doamna Marina se apropie mai tare de bărbat, avu pe-o clipă senzația că nici nu-i Iosif Rodean uriașul ce ședea pe scaun, ci o statuă sură, întunecată.

— Iosife, zise ea din nou, așteaptă băieșii să le plătești.

În loc de orice răspuns, directorul ridică mîna în care avea biletele, le mișcă în aer, făcu un gest larg în laturi cu aceeași mîna, apoi brațul i se izbi cu putere de picior. Căzu ca o pasăre cu aripile frînte.

Doamna Marina pricepu numaidecît de ce era vorba. Presimțise încă de cînd intraseră băieșii în curte că bărbatul său nu avea cu ce să-i plătească pe săptămîna asta.

Iosif Rodean, după ce tăcu un lung răstimp, pîrînd că nu se gîndește la nimic, sări deodată de pe scaun urlînd :

— Să fi trăznit în gerul ăsta ! Se pare c-a înnebunit și Dumnezeu de ni l-a trimis pe cap chiar acum ! Să pot măcina, aș avea bani, aș avea bani destui.

El începu deodată să fiarbă, obrazii începură să i se umfle, să i se învinețească.

— Iosife, zise cu frică muierea, nu vorbi așa, Iosife, nu blăstăma pe Dumnezeu.

— Ba-l blăstăm, dacă este, îl blăstăm pentru că-i un mare păgîn, dac-ar fi ! Dar nu-i, nu poate să fie !

— Iosife, Iosife, începu să se tînguie femeia, nu te pune cu Dumnezeu, că el te zdrobește. Să fii cît un munte, și te turtește într-o clipă ! Iosife, Iosife...

Ea începu să suspine, apoi izbucni în hohote mari de plîns.

— Cine să mă turtească ? Ha ? Cine să mă strivească, femeie ? strigă el, apucînd-o cu o mîină de-un umăr și înieptînd-o. Dumnezeu ? ! Dacă poate, făcă-mi așa ! Răzbune-și pe oameni dacă are putere ! Dar unde-i Dumnezeu ? Unde-i ? Dacă știi, spune-mi, să mă iau cu el de piept, să-l întreb ce porcărie-i asta. — Și, strigînd, o zguduia de umeri. — Cum se poate ca eu, directorul de la «Arhanghelii», să nu pot să... Ha ? Asta-i purtare de grijă ? Nu te zgîi la mine, ci, dacă știi unde-i, spune-mi !

Marina, îndată ce se simți avîntată de brațele lui, conțeni de plîns ; spaima o înlemnise, și forțarea ei extremă era să se sprijinească bine pe picioare, să-și țină echilibrul.

De la o vreme, Iosif Rodean, simțind parcă și el nebulnia în care căzuse, o lăsă pe Marina și, cu voce schimbată, îi zise :

— Ieși, du-te ! Ieși repede !

Femeia nu așteptă să fie îmbiață a doua oară. Cu pași clătinatori, amețiți, se strecură pe ușă.

Iosif Rodean nici acum nu cuteză să iasă, să deie față cu muncitorii. Cu o lașitate uimitoare își zise : «Se vor depărta ei dacă vor vedea că nu mă mai cobor». Și, izbindu-se greu pe-un divan, căzu iarăși în muțenie și înlemnire.

Cînd ajunsese Marina în curte, oamenii nu mai erau acolo.

Elenuța chiar isprăvisese de citit, pentru a treia oară, o epistolă care-i sosise în după-amiaza aceea de la Vasile Murășanu, cînd auzi cearta părinților. Clericul

îi scria că așteptarea asta îndelungată nu i se pare a bună ; că ei doi ar trebui să se hotărăscă la un pas mai mare ; că, în sfârșit, chiar acum au ajuns vacante două dintre parohiile fruntașe din eparhia întreagă. Îi mai scria că nu pricepe pentru ce nu afla ea potrivit ca el să vină în vacanțele de Crăciun în Văleni, îi dădea chiar să înțeleagă că se teme nu cumva inima Elenuței să se fi răcit față de el.

Ascunse repede scrisoarea, ieși în coridor ca să înțeleagă mai bine și pricepu îndată, din cuvintele grele ale tatălui său, despre ce e vorba. Coborî repede scările, văzu că băieșii așteaptă încă în curte și se convinse că era adevărată credința ei.

Vreo patruzeci de oameni așteptau în curte : băieși, cărauși, muncitori de la piue.

Elenuța trecu repede între ei, se opri în mijlocul oamenilor ce-i deschiseră cale, crezînd că vrea să meargă undeva, și le zise :

— Așteptați pe tata ?

— Da, răspunseră vreo câțiva mai nerăbdători.

— Îl așteptați în zadar, azi nu vă plătește. În schimb în săptămîna viitoare vă luați toate paralele.

În rîndurile oamenilor se născu o mișcare de uimire, de nedumerire. Tăcură un răstimp privindu-se, apoi începură să se împrăștie.

Elenuța se întoarse mai liniștită în camera fetelor, scoase scrisoarea lui Vasile și începu s-o mai citească o dată.

Demult nu-i mai trimisese clericul o epistolă care să-i dovedească așa de mult cît o iubea, ca asta. În fiecare șir tremura teama să n-o piardă. Și, oricît era de sigură fata de credința lui Vasile, scrisoarea aceasta îi fu de mare mîngîiere.

Ea încă nu-i scrisese nimic despre ceea ce se petrecuse la «Arhanghelii». Se vede că nici părinții nu-l încunoștințaseră despre părăsirea galeriei celei vechi, căci Vasile nu făcea nici cea mai neînsemnată aluzie.

Ea nu-i scrisese și pentru faptul că părăsirea vechii galerii nu o lua drept o nenorocire, știind că părinții ei

au din ce trăi și fără ea, și mai ales pentru că se temea. Deși-i declarase, cu atîta hotărîre, mamei sale că ei nu-i trebuie nici o zestre, că de pe partea ei pot fi liniștiți părinții, totuși singură, după ce se gîndi mai bine, o teamă începu să o neliniștească. «Da, își zicea, Vasile e un om cinstit, bun, curat, om care-și ține cuvîntul, însă vestea asta nu va face nici o impresie asupra lui? Nu se va putea, totuși, ca el să-și zică: „Ce păcat că nu s-a putut face cununia noastră pînă ce Elenuța era avută!“?» Ea simțea că astfel de gînduri jigneau amintirea ce-o păstra clericului, dar ele îi veneau fără voia ei.

Băieșii cîți erau pe părțile lui Ungurean și ale primarului merseră de-a una la aceștia să le plătească, după cum făcuseră totdeauna.

Primarul Cornean chiar ieșise din casă, unde avusese un aspru schimb de vorbe cu Dochița, cînd intrară băieșii pe porțiță. El căută de-a una în buzunar, scoase banii, îi împărți între băieși, luîndu-le în schimb chitanța iscălită de directorul, și le zise:

— Să vă înșămnați că asta e plata cea din urmă ce v-o mai fac. Dacă domnul director nu se învoiește să părăsim lucrările în gangul ăsta afurisit și să începem din cel vechi, la dreapta, unde am arătat eu, am să ies din tovărășie. Altfel, nu mai zvîrlim banii.

— N-ar fi rău, domnule primar; ne gîndim și noi că ar fi bine să încercăm și într-altă parte, zise unul dintre băieși și, pofindu-i sărbători fericite, ieșiră.

Însă primarul numai sărbători fericite nu se gîndea să aibă. Dochița, de-o vreme încoace, îi făcea viața amară. Certele erau tot mai dese în casa lor, și Cornean află cu uimire că femeia aceasta, care se purtase pîn-acum față de el ca o pisică lingușitoare, își schimbase felul și că avea chiar o limbă foarte ascuțită. Mai nainte era aproape s-o jopăie, pentru că Dochița voia să aibă, pentru Crăciun, nu mai puțin de două sute de zloți, ca să-și facă la oraș tîrguiețile de lipsă pentru sărbători. Se mulțumi, în urmă, și cu cincizeci, dar numai după ce primarul puse mîna pe un băț de trestie. Ceea ce-l

înfuriase pe primar mai mult decît țipetele ei fuseseră cuvintele ce Dochița îi spusese în urmă :

— O să mă întrecă cea din urmă vălenăreancă !
Mulțămesc de-așa primăreasă !

Primarul ieșise pe ușă — cînd înțrără băieșii în curte — cu convingerea că dracul și muierea sînt același lucru : după ce te stoarce de bani, te mai și rănește !

Băieșii pe care îi plătea bădicul Ionuț fură mai norocoși. Ungurean avea mare spor acum cu baia «Pintenul», de la care avea cîștig în fiecare săptămînă. Apoi, din ziua nefericită de 27 noiembrie, minunea-minunilor, avocatul nu-i mai bătu telegraful că se-mpușcă. Era și tulburat de vin, ca de obicei, cînd sosiră băieșii. El le plăti vesel și le zise zîmbind :

— Numai de nu s-ar trezi avocatul să-mi ceară bani mulți de sărbători.

— Poate vine-acasă, domnule Ungurean, zise un băieș.

— Aș ! Pe gerul ăsta ? Nu, nu vine ; îl cunosc eu ; ca la orice domn, îi mai place lui căldura decît înghețul.

Băieșii îi poftiră sărbători fericite.

— Și aur la «Arhanghelii», băieți ! Aur la «Arhanghelii» după sărbători !

— Să deie Dumnezeu, răspunseră în cor băieșii, care se strecurau cîte unul pe portiță, în cîntecele răsunătoare, fragede ale omătului.

VII

«Văleni, la Nașterea Domnului

Dragă Vasile,

Abia am venit de la biserică ! Degetele nu vor să m-asculte cum se cade și abia pot ținea condeiul în mînă. E un ger nemaipomenit pe la noi ; zăpada scînteiază din nenumărate ținte de argint, ulițele sînt pline de cîn-

tecele omătului, și toată noaptea, peste zi chiar, troznesc coperișele de șindrilă. Drumurile albe sînt tari ca de os, pline de dungi verzii. Toți se grăbesc, m-am grăbit și eu de la biserică pîn-acasă, și totuși am degerat de jumătate. Să vezi ce roșii mi-s urechile, și din obraji îmi zvîcnește mereu căldura !

...Dar să-ți scriu ! Ce frumos a fost azi în biserică ! Lume multă, mai multă ca de obicei, și părintele Murășanu a predicat așa de frumos despre Hristos care s-a născut în sărăcie, deși a fost cel mai bogat dintre bogații din lume. Spunea părintele că fiul lui Dumnezeu a vrut să ne deie o pildă nouă, oamenilor, despre împăcarea cu lipsele materiale ale vieții și despre lupta continuă pentru cîștigarea comorilor sufletești, care sînt adevărata bogăție.

Era aproape aceeași teză pe care o susțineai și dumneata în șirul : „Adevărata fericire e în noi înșine“. Și... m-am gîndit la întîiul volum ce mi-ai dat, și la multe... multe...

Desigur, părintele Murășanu a spus cu intenție predica asta. Căci, vai, mi se pare că vălenarii vor trebui să se mai gîndească și la astfel de învățături.

Demult mă tot lupt cu mine însămi să-ți scriu ori nu despre cele ce se petrec în vremea din urmă în Văleni, și mai ales la „Arhanghelii“. Trebuie să-ți mărturisesc păcatul că ceea ce m-a reținut mereu să-ți împărtășesc noutățile a fost teama ca nu cumva să te înstrăinezi de mine. Vai, e adevărat că eu am credința nemărginită în tine, dar gîndurile de îndoială îmi vin fără voia mea. Le alung, și se apropie tot mai multe. E vorba, dragă Vasile, că la „Arhanghelii“ s-a isprăvit aurul, sau, cel puțin, e pe calea de-a se isprăvi foarte repede. Adevărul e că galeria cea veche a trebuit să fie părăsită și că piatra ce se scoate din cea nouă e foarte schimbăcioasă. Casa noastră se pare că s-a răsturnat, nimic nu mai e la locul său și-i o tăcere grea, neîntrepută. Și tata și mama sînt de nerecunoscut. Mama a îmbătrînit cu zece ani în aceste șase săptămîni, căci, dragă Vasile, de-atîta vreme s-a întîmplat nenorocirea și eu nu ți-am scris ni-

mic. O să mă ierți, nu-i așa, dacă-ți voi spune că-mi era teamă să nu mă părăsești dacă m-ai ști săracă? Apoi, eu nici nu putusem să-mi dau bine sama de toată greutatea loviturii ce-l izbise pe tata. Eu, de altfel, nici acum nu cred că-i o nenorocire în ce s-a întâmplat, dar pentru părinții mei zic. Acum nu mai pot să-ți ascund nimic, și dacă judeci și tu ca părintele Murășanu, simt că pot vorbi fără nici o teamă cu tine.

Da, iubite Vasile, nu numai că „Arhanghelii“ au căzut, dar îmi pare că tata și-a isprăvit și banii. Chiar înainte de sărbători a trebuit să le rămână dator băieșilor. Îți pare de necrezut vestea asta, știu, dar te asigur că e adevărată. Așadar, tu nu mai ai de-a face c-o fată avută, să bagi bine de samă! După cât îmi pare, Ghiță a prevăzut de mai demult lucrul acesta, când ne scria mereu că în curînd se vor delătura piedecile căsătoriei noastre.

Oare să se fi delăturat cu adevărat? Oare chiar prin faptul că-s săracă acum, să nu crească alte piedeci? Nu știu pentru ce mă tem, deși-s convinsă că tu nu dai mult pe avere... Poate unde sînt silită să trăiesc între acești doi oameni, pe care îi biciuie mereu deznădejdea; în casa, în aerul ăsta plin parcă de presimțiri tot mai rele. Poate spaima ce adie mereu prin camerele noastre se coabază fără să vreau și în sufletul meu.

Iată, și acum îmi pare că-s într-un sicriu. E atîta liniște la noi, de-ți țiuie urechile. Și, Doamne, cum m-aș simți eu de bine în pacea asta adîncă, pe care am dorit-o de atîtea ori, dacă n-aș ști că părinții mei, unul într-o odaie, altul într-alta, privesc încremeniți în gol! Cît aș fi eu de fericită că am scăpat de veșnica larmă ce umplea în sărbători casele noastre dacă înghețul din privirile lor n-ar pătrunde pînă la mine și nu mi-ar răci inima, umplînd-o de spaima că te voi pierde! Adevărat că aș fi mai fericită dacă părinții mei ar judeca în felul meu și nu s-ar lăsa așa zdrobiți de-o întâmplare.

Dar norocul acesta mi se pare că nu-l voi avea niciodată. Și tata și mama și-au umplut atîta vreme sufletul numai cu baia asta, încît mi-e teamă că golul ce-l au în ei acum nu-l vor mai putea umplea cu nimic!

Sînt slabă, de altfel, și eu că nu citez să le vorbesc, să-i încurajez. Nu știu de ce, poate unde presimt că nu m-ar asculta niciodată.

Afară, sărbătorile sînt vesele, dragă Vasile. Birturile gem de oameni, sînt pline de larmă, de cîntece. În biserică au ascultat cu mare încordare predica părintelui Murășanu, dar, îndată ce au ieșit, s-au pus pe chef. Of! Băieșii ăștia mi se pare că-s toți pe-o formă: pînă au din ce, chefuiesc fără nici o grijă.

Așa aș vrea să te văd acum, să fiu lîngă tine! Îmi pare că dacă m-ai atinge numai, și toată teama mi s-ar topi!

Uite, niciodată nu ți-am luat în nume de rău că-ți petreci cu domnișoara Laura, dar de cînd încep să mă tem, simt o înstrăinare tot mai mare față de fetița aceea. Îmi zic acum: „Poate să descopere mai multe calități la ea decît la mine!“ Vai, noi am fost așa de puțin laolaltă! Am trăit într-un sat și am fost străini! Cum să mă pot gîndi în liniște la domnișoara Laura cînd îmi zic că ea, într-o lună, a avut ocazia să vorbească cu tine mai mult decît eu într-un an? Mai prînzești și acum la ei? Să știi, de cîte ori, în timpul din urmă, îmi zic, șezînd la masă: „În clipa asta se așază și Laura lîngă Vasile, ori în fața lui!“ Și mă ridic fără să fi gustat din bucate! Simt, iubite pretine, că gîndurile acestea mă vor neliniști din ce în ce mai mult și prevăd că viața mea de-aici încolo va fi tot mai întunecată. Grăbește, deci, și-mi răspunde, și m-asigură! Ori mai bine lasă Gurenii și vino acasă! Cît aș fi de fericită să te zăresc, în curînd, cum treci pe la fereastra mea, care acum e așa de tristă!

Elenuța»

VIII

Toate camerele din birtul lui Spiridon, și sala cea de petreceri gemeau de lume. În jurul meselor rîdeau, cu paharele nainte, bărbați, femei gătite de sărbătoare. Geamurile erau asudate, picuri grei se rostogoleau neîntrerupt pe ele. Cei mai mulți dintre vălenari își petreceau cu bere. Paharele mari se înșiruiau pe mese, încununate cu spuma albă ; ciocănitul lor se auzea mereu din toate părțile, urări de noroc, de sănătate se ridicau de pretutindenea.

Cîte unul mai grav zicea :

«Nașterea lui Hristos
Să ne fie de folos».

În sala cea mare lumea se grămădea, tot mai tare, spre mijloc. O mare de capete privea surîzînd spre un omuleț, care, stînd în mijloc, vorbea cu aprindere, gesticulînd neîncetat. Din cînd în cînd izbucneau hohote de rîs din mulțimea ascultătorilor, și unii puneau întrebări omulețului. Acela tăcea cîteva clipe, își ațintea în gol privirile care sclipeau ciudat și începea să vorbească din nou. Era slab, uscat, cu capul mare, cu mustața și barba rară omul care propovăduia din mijloc. Picioarele-i erau slab legate, mînile prea lungi. În ființa lui întreagă părea că numai ochii trăiesc. Era foarte palid.

El era lîngă masa la care ședeau fostul societar de la «Arhanghelii», Gheorghe Pruncul, și notarul Popescu. Pruncul îl omeni c-un pahar de vin, apoi îl întrebă, așa, în glumă :

— Ei, Nichifore, și spui că zboară Vîlva de pe la noi?

Nichifor nu prea era obișnuit să beie ; așa, doar dacă-l îmbia vreun om mai de samă. Un pahar de băutură era de ajuns ca să-i stealească ochii, să cadă într-un fel de visare și să-și înceapă poveștile pe care le vîntura mereu prin Văleni și prin satele vecine. Nu-i prea plăcea să muncească, ci numai dacă-l ardea lumina la deget. El

trăia mai mult din cinstea ce i-o făcea azi unul, mine altul.

Nichifor, după ce-i pusese Pruncul întrebarea, clătină de câteva ori din cap și începu pe-o voce groasă :

— Sfânta Preceastă-troiță și sfântă închinăciune, sfânta zi de azi, a luminatei nașteri a lui Hristos și a sfinților apostoli ! Toate câte-s pe pământ sînt de la Dumnezeu lăsate și oamenilor date ca să-l preamărească pe el. Dar oamenii se umplură de draci, în fiecare om nouă draci, în fiecare drac nouă scorpionii, și s-au apucat cu toții să calce legile celui preamărit. Vai vouă celor ce veniți de dimineață în crîsmă și vă umpleți inima cu beutură bețivă în loc să v-o umpleți cu rugăciune ! Vai vouă, căci credeți că aurul nu mai sacă din munți. Diavoliile ce-s în voi vă orbesc să nu vedeți, vă astupă urechile să nu auziți cum filfîie Vîlva din aripă, gata de plecare !

El tăcu și privi în pământ. Oamenii se apropiau tot mai mulți, îngroșînd roata în jurul lui.

— Astă-primăvară, alaltă-primăvară, am adurmit cu capul pe-o piatră în pădure, începu din nou, foarte repede, Nichifor, am adurmit ș-am visat, și-n vis am văzut toate podoabele raiului, și pe Maica Preceastă plîngînd cu lacrimi grele. Plîngea și, plîngînd, s-a coborît pe-un nour de lumină și mi s-a oprit deasupra capului și m-a întrebat cu blîndețe : «Dormi, Nichifore ?» — «Nu dorm, Preacurată, zic, că-s prea frumoase podoabele raiului ce mi s-arată.» — «Îți plac podoabele și luminile raiului, Nichifore ?» mă întreabă sfînta. — «Plac, Preacurată, zic, și mult aș da să pot sta, ia, colo, subt umbra pomului înflorit în care se joacă cei doi îngerăși.» — «Vezi, Nichifore, zice, toate bunătățile, toate frumusețile raiului sînt pentru oameni gătite, cînd vin oste-niți din lume, să se odihnească. Dar nu, cei mai mulți nu le-or zări, nu s-or odihni, că s-au abătut din căile Domnului. Pui de pasăre am încălzit la șînul meu și s-au schimbat în șărpi și aleargă toți cătră șărpoaica cea bătrîna care este muma dracului. Și încalecă pe coada șărpoaicii celei bătrîne, și zgrițuroaica-i duce în iad, și-i tăvălește în căldările cu smoală.» — «Vai de mine, zic,

sfânto, doar n-o ajunge și robul tău Nichifor să fie încolțit de ghiavolul?» — «Nu, Nichifore, zice, că de aur nu te bucuri, la beătură bețivă nu te lăcomești, îți zici ocinașile și fugi din căile păcătoșilor. Dar mulți din satul tău care rîd acum vor plînge, și mulți care sălteză de bucurie s-or ghemui de dureri cumplite. Ci dacă ai milă de oameni, du-te și spune-i directorului de la „Arhanghelii“ : „Robitule de Satana, întoarce-te la Dumnezeu, că pierirea este aproape, nu te sătura de aur, ci te sătura de cuvîntul Domnului“. Și du-te la tovarășii lui și le spune : „Pocăiți-vă, timpul s-a apropiat“. Și mergi la tovarășii de la „Pintenul“ și de la „Vlădeasa“, de la „Ungurul“ și de la „Colțul Caprii“, și spune-le că mînia Domnului e deasupra voastră. Și mergi grabnic în birturi și răstoarnă mesele, varsă beutura și alungă pe ghiavolul.» — «Vai de mine, zic, sfânto, atîția să fie întovărășiți cu Mamona?» — «Atîți, și mai mulți încă, ș-o fi zilele lor cele din urmă mai rele decît cele dintîi, și om se va alunga pe om, și nu va fi lor mîntuire în ceasul acela. Dar tu, Nichifore, vrei să fii proorocul lui Dumnezeu și să vestești oamenilor pocăința?» — Precesta s-a uitat la mine și sămăna acum cu o porumbiță, și m-am bucurat ș-am zis : «Vreau ! Iacă, eu, robul lui Dumnezeu !»

El își plecă capul obosit ; cîțiva pufniră de rîs, dar Nichifor nu-i auzea. Ochii lui ardeau de friguri, își nălță capul și, privind în tavan, continuă :

— Și m-a luat pe mine, nemernicul robul său, și m-a suit în rai și mi-a arătat minunile raiului, și m-a trimis în lume să propovăduiesc despre primejdie și despre pocăință. Primejdia-i că Vlva Băilor va zbura de-aici, și pocăința-i ca să părășiți bețiile și fărădelegile.

— Ehei, Nichifore, de cînd tot spui că zboară ! zise zîmbind Pruncul.

— Și n-a zburat de la «Arhanghelii» ? Sfînta Maica Domnului mi-a zis : «Nichifore, în noaptea asta nu dormi, ci petreci în priveghere și rugăciune și vei vedea minunea». Ș-am aprins tamîie și candela naintea icoanei Preacuratei, ș-am căzut în genunchi, ș-am început să mă

rog pentru izbăvirea noastră de Dușmanul. Și iată că pe la miezul-noptii mi-a bătut o flacăra-n fereastră ș-am ieșit să văd ce-i. Ardea întreagă Corăbioara, și din flăcările albe se ridica măiastra ca un vifor și se sălta întâi în slava ceriului, umplînd văzduhul cu ploaie de scînteii. Apoi se coborî din cer și nu se mai apropie de Corăbioara, ci, plutind pe sus, o luă spre miazăzi, tot mai lin, tot mai jos, cu flăcările după ea, și din flăcări, puzderie de scînteii. Pocăiți-vă pîna mai este vreme, că s-a apropiat ziua răsplății !

El oftă și-și lăsă capul mare în piept.

Pruncul îi umplu din nou păhărelul, îl ridică, i-l întinse, zicîndu-i :

— Mai gustă, Nichifore, pentru mărta zi a nașterii Domnului.

Dar omul se întunecă deodată, își ridică spre el privirile aprinse de friguri, păru că nu-l mai cunoaște pe Pruncul și-i zise, pîrînd că aiurează :

— Omul viclean și fățarnic — mormînt spoit pe dinafară ! Vai vouă care ascundeți putrezimea în haină frumoasă ! Vai tuturor celor răi de inimă care se bucură de răul altuia, că mînia Domnului îi paște de aproape !

Tăcu, coborî încă o dată privirile arzătoare spre Pruncul și, dînd din coate, își făcu loc prin mulțime și ieși din birt.

Oamenii se împrăștiară rîzînd de vorbele lui Nichifor, iar notarul Popescu și Pruncul rămaseră numai amîndoi la masă.

De-o vreme încoace Pruncul cerceta tot mai des pe notarul Popescu ; se împrieteniă, îi puteai vedea mereu laolaltă, și aceasta începu să-i înstrăineze pe oameni de notarul, fiindcă ei începură să se teamă de Pruncul. De cînd încetase jocul de cărți din oraș, notarul Popescu nu mai mergea decît foarte rar la hotel «Spendid», nu făcea cheltuieli, rar îl puteai vedea chiar la un pahar de băutură. Pruncul simțea demult că o bună parte din averea lui Iosif Rodean trecuse în mîna lui Popescu. El, pesemne, își făcuse repede un plan, și de aceea încerca să se apropie mereu de notarul. Nu fu grea apropierea,

pentru că amîndoi se interesau, aproape în aceeași măsură și cu aceleași sentimente, de căderea directorului de la «Arhanghelii». Nenorocirea acestuia era subiectul conversațiilor dintre ei. Îndată ce știa unul nouă amănunte, se grăbea să le împărtășească repede celui alt. Și ei doi știau mai bine decît oricare altul din Văleni al citelea ceas îi bate directorului de la «Arhanghelii».

Chiar înainte de a se apropia de masa lor Nichifor, vorbiseră multă vreme în taină despre directorul. Acum, după ce exaltatul acela se depărtase, Gheorghe Pruncul reîncepu firul conversației întrerupte.

— Cum ți-am spus, ori crezi dumneata, ori nu, eu știu că n-a avut cu ce-și plăti băieșii.

— Asta ar fi prea mult, domnule Pruncul. Asta nu se poate ! Nu știi dumneata că toată lumea vorbește de rezervele mari pe care le-ar avea în aur neschimbat ?

Pruncul făcu un gest domol, ca și cînd ar zice zîmbind : «Lasă-mă dumneata pe mine-n pace, nu știu eu ?» Apoi zise :

— Nici o rezervă, domnule notar, Iosif Rodean n-a fost omul care să pună deoparte. Eu pot jura că nu mai are nici un gram de aur neschimbat !

— Poți jura, dar e întrebarea, cine te crede ? zise Popescu.

— Prețuiesc la zece mii de zloți piatra ce-o are la piue răspuse cu hotărîre Pruncul. Atîta e toată averea lui și casa. «Arhanghelii» nu mai plătesc nimic.

Ei tăcură amîndoi un răstimp, cufundați în gînduri.

— Dac-ar fi cum spui dumneata... dar nu se poate ! începu din nou Popescu.

— Ai voie să crezi cum îți place, domnule notar ! zîmbi cu răutate Pruncul.

— Dac-ar fi adevărat ce spui dumneata, cele două bănci ar fi făcut pașii cei dintîi ca să-și asigure creditul, izbuti să zică notarul, și o ușoară roșeață i se ridică în obraji.

— Cum nu crezi dumneata, pot și alții să nu creadă ! Cu atît mai rău pentru cele două institute. Eu îți spun

că prețuiesc piatra din curte la zece mii de zloți, zise Pruncul.

— Și ce vrei să spui cu asta ? întrebă Popescu.

— Vreau să spun că cele două bănci pot să scape din mână banii ăștia. Gerul se va muia, piețele vor porni, și pe cînd se vor trezi domniile din oraș, piatra va fi măcinată, iar banii zvîrliți în galeria cea nouă.

— Dumneata crezi că cele două case să nu acopere datoria ? întrebă Popescu.

Pruncul zîmbi cu viclenie și răutate.

— Cred că dumneata știi asta mai bine decît mine, zise el.

— De unde să știu mai bine decît dumneata ? întrebă nedumerit notarul.

— De la doctorul Prințu ! răspuse cu răceală Pruncul.

Notarul fu neplăcut surprins că omul acesta începe să-i spioneze chiar și pașii pe care îi făcea în taina cea mai mare, și un răstimp rămase în tăcere.

— Dacă s-ar întîmpla o catastrofă, ai sfătui dumneata pe cineva să cumpere «Arhanghelii» ? întrebă într-un tîrziu Popescu.

Oricît se simți de neplăcut atins de descoperirea de mai nainte, notarul simțea că trebuie să se înțeleagă cu omul acesta, că nu se mai putea despărți de el.

— Am spus că nu plătesc nimic, zîmbi Pruncul.

— Bine, n-au preț pentru dumneata, dar pentru altul ?

— Nici pentru altul, dacă mi-e prețin, răspuse fostul societar privindu-l țintă cu ochii lui de pisică.

— Dacă ți-e prețin ?... stăruie notarul.

— Da. La «Arhanghelii» va mai fi aur, dar foarte puțin. Muntele întreg e mîncat de ganguri, de goluri mari. Și chiar aurul cît mai este e ascuns adînc, cheltuielile ar întrece cu siguranță venitele. Altfel, n-ar fi stat baia asta de zeci de ani părăsită ! Vina de aur pe care am băt noi cred că a fost cea din urmă nemîncată, și vezi dumneata că și asta, de pe la mijloc încolo, a fost schimbată în aur cu sute de ani înainte. A fost norocul

ori nenorocul lui Rodean c-a nimerit-o din întâmplare. Asta se va vedea mai pe urmă.

— Așadar, dumneata n-ai sfătui pe nimeni să cumpere «Arhanghelii»? întrebă din nou Popescu, care se temea și acum că Pruncul vrea anume să-l dezmințe, ca să pună el mâna pe baie la o eventuală vânzare. Omul ăsta nu-i inspira nici o încredere, nu era sincer, îi jucau mereu privirile schimbăcioase.

— Dacă mi-e prețin, nu!

— Nu te pot pricepe, zise indispus notarul.

— D-apoi, sfinte Doamne, nu-i chiar așa de greu de priceput! Uite, eu mă încred în dumneata și-ți spun unele lucruri care pot să ne fie, în viitorul apropiat, de folos. Bine să pricepem, să ne fie, adecă la amândoi. Altfel, tac.

— Nu ți-e chiar așa de mare încrederea, se vede, zîmbi notarul.

Pruncul fără să se uite la el, răspunse:

— În viață fiecare-și vede de interesele lui. Pentru ce să ascundem lucrul ăsta? Ei bine, eu nu-ți pot descoperi un plan, de pe urma căruia aș putea avea un câștig, fără ca să fim întâi bine înțăleși.

Popescu simți că omul ăsta vorbește grozav de serios, că-i gata chiar să nu-i mai spună nimic; zise deci repede:

— Ai cuvîntul meu, domnule Pruncul, am glumit...

— Ei, nu-i loc de glume! În afaceri nu se glumește. Deci ascultă-mă, domnule notar: pentru mine și pentru dumneata, ca să ne băgăm banii în «Arhanghelii», ar fi o prostie; să înceapă alții lucrările acolo, ar putea fi un frumos câștig.

— Te rog să vorbești mai lămurit, zise impacientat notarul.

— Iată ce-i, începu serios Pruncul. «Arhanghelii» se vor vinde cu siguranță. Nici cele două case din oraș, nici cea de aici, nici piatra nemăcinată nu vor putea acoperi datoriile de la cele două bănci. Asta o știi și dumneata. Deci «Arhanghelii» se vor vinde, dar pe nimic. Nimeni nu se va îmbulzi să-i cumpere. Chiar într-un caz cînd ar

fi cumpărători, noi amîndoi îi batem pe toți. Pe urmă, noi nu începem lucrările decît cu un băieș, cu doi, ca baia să nu se declare de închisă, și în vremea asta ne îngrijim de alți cumpărători.

— De alți cumpărători ?! întrebă uimit notarul.

— De alții, dar nu din Văleni, nici din satele vecine.

— Oh, acum pricep ! Societatea aceea nemțească ! zise notarul.

— Da. În Vlădeni a cumpărat pînă acum cincisprezece băi mai mici. Noi cred că am reuși să scoatem un preț bun din «Arhanghelii». Eu m-aș învoi să le arăt cît e de bună baia. Și, bagă bine de samă, chiar de ne va rămînea în spate baia, nu vom pierde nu știu ce ! Îți spun că vom cumpăra-o pe nimic...

După un răstimp de tăcere, notarul Popescu întrebă :

— Dar nu se va putea ca la licitarea «Arhanghelilor» să-și trimită omul ei de încredere și societatea cea străină, să nu aștepte să cumpere baia din a doua mînă ?

— N-are cine să se intereseze de așa ceva, răspunse Pruncul.

— Dar străinul acela, omul acela... cum îi zice ?

— Paul Marino ? întrebă zîmbind Pruncul.

— Da, da ! Paul Marino. Se zice că-i agentul societății.

— M-am interesat de-aproape, domnule notar, dar nu-i nimic adevărat în ce se zvonește. Chiorul ăsta pare mai degrabă un om care a fugit din țara lui pentru vro afacere nu tocmai curată.

— Ei bine, dar atunci prin mijlocirea cui a cumpărat societatea cele cincisprezece băișoare din Vlădeni ? întrebă intrigat notarul.

— Prin mijlocirea lui Herșcu Haisicovici !

— A evreului ?

— Da. Se vede că societatea încă e evreiască. Deocamdată ea face cumpărări, dar lucrurile, în mare, nu le începe pînă nu va avea mai multe. Dumneata știi că Corăbioara, dintre toate băile din Văleni, e cea mai aproape de băile Vlădenilor. Eu am vorbit cu Herșcu.

— Cu Haisicovici ?

— Cu el ! răspuse Pruncul tot mai vesel de uimirea ce se vedea tot mai mare pe fața notarului. El s-a învoit să se facă a nu ști nimic cînd se vor vinde «Arhanghelii». Vezi bine că, chiar pe de-a geaba, nu vrea să orbească. I-am făgăduit o mie de zloți, i-am dat și arvună.

— Dumneata, se vede, iai cu siguranță vinderea «Arhanghelilor» ! zise cu-n fel de pizmă notarul.

— Și parcă dumneata nu ? rînji Gheorghe Pruncul.

Nici unul dintre ei nu se prea întrecea cu băutul ; abia gustau din păhărele, se vedea că gîndul lor fuge mereu departe. În sală larma era tot mai mare ; Spiridon alerga ca purtat de vînt, oaspeți noi veneau neconținut, și îmbulzeala era tot mai nesuferită.

Pruncul se apropie cu scaunul mai tare de notarul Popescu. Îl privi cu încrederea pisicii care ține șoricelul între labe și-i zise :

— Dacă am început o dată, cred că am putea merge și mai departe, domnule notar.

— Te rog ! făcu notarul nepricepîndu-l, dar tresărind văzîndu-i privirea.

— Am putea să vorbim, cred, despre ceva mult mai înșămnat pentru amîndoi decît «Arhanghelii».

— Te gîndești, poate, la cele două case din oraș, întrebă c-un zîmbet rece notarul.

— Departe de mine așa gînd, domnule notar ! răspuse Pruncul. Dar băgat-ai dumneata de samă că, oricît aur este în Văleni, aproape nu este băieș care să nu fie dator pe la băncile din oraș ?

— Nu mi-am prea bătut capul cu asta, răspuse Popescu cu indiferență.

— Totuși, niciodată nu strică dacă sîntem băgători de samă. Din ce vezi, înveți. Dacă vălenarii noștri au făcut împrumuturi pînă acum, cînd băile și de douăzeci de ani au fost mereu bune ori bunișoare, cu siguranță vor face mai multe împrumuturi, de-acum înainte. Căci toate sămnele arată că băile dau îndărăpt. Cîteva au și fost părăsite pînă acum. «Arhanghelii» nu va rămînea singură. Și asta e foarte ușor de înțales. De-atîția ani

oamenii taie aproape în aceleași vine de aur, și acestea nu pot decît să se mai și isprăvească. Acum, ori se vor afla altele, ori nu se vor mai afla pînă cine știe cînd, ori chiar dacă trei-patru vor mai rămînea încă bune, adevărul e că oamenii vor avea lipsă și mai mare de bani ca pînă acum. — El se apropie și mai tare de notar : Pînă se vor descoperi alte vine, continuă el, oamenii au o grămadă de cheltuieli, pe care nu au de unde le acoperi. Eu îi cunosc pe vălenari și știu că nu se gîndesc la rezerve. Iosif Rodean nu e singurul, deși el nu e de-aici. Dacă nu se vor afla alte vine, trăbă să știi că vremea de încercări deșarte va ținea mulți ani, pentru că băieșul adevărat nu se lasă învins cu una cu două, și în răstimpul ăsta băile vor înghiți bani mulți. Dacă vor rămînea chiar cîteva mai bune, să nu uităm că acestea vor scuti cel mult treizeci-patruzeci de familii — eu spun numărul cel mai mare — de împrumuturi. Deci, oricum s-ar întîmpla, vălenarii vor avea lipsă de bani tot mai mulți.

Notarul îl asculta din ce în ce cu mai mare atențiune. Îi păru ciudat cum vorbește de ușor, zîmbind mereu cu zîmbetul acela palid, omul ăsta îmbătrînit de răutate parcă. Dar simțea că are de-a face c-un om care e gata să se priceapă la orice, care, iată, descoperise și gîndul cel mai plăcut care încălzise de multă vreme inima notarului. El știa deci la ce țintește Pruncul, totuși îi zise :

— Vor lua de unde au mai împrumutat !

— Nu, vor împrumuta de unde le va fi mai aproape și unde vor fi cametele mai ușoare, răspuse repede Pruncul. Au lipsă de bani : cei care au, să le împrumute !

Notarul nu-și putu ascunde un zîmbet.

— Și cine-s cei care au, după părerea dumitale ? întrebă el.

— Eu și dumneata, răspuse rece Pruncul.

— Noi amîndoi ?

— Nu, sîntem patru : domnul Coriolan Popescu și Gheorghe Pruncul ! rîse fostul societar de la «Arhanghelii».

— Așadar, consiliul de administrație ar fi aproape întregit ? întrebă notarul în glumă, dar din lumina ce-i inundase fața, din strălucirea ochilor se vedea că nu-și mai poate stăpîni bucuria.

— Da, domnule notar, dacă așa vă place. Trăbă să ne gîndim la afacerea asta care, după părerea mea, e mai rentabilă ca oricare baie de azi. Dumneata nu cunoști multele neplăceri ce le aduce ocupația asta îndrăcită. (El ar fi voit să zică «multele chinuri», dar fu fericit c-a aflat expresia «neplăceri».) Nu ești nici odată în siguranță de nimic. Cine poate vedea în sînul pămîntului ? Apoi, de la o vreme, începe să-l facă pe om pătimaș, îl face să creadă în ceea ce nu se poate. Pe cînd o bancă e o afacere limpede și care nu-ți aduce nici o zdroabă. La o baie de aur toți au friguri : directorul, societarii, băieșii, hocmanii, străjile ; la o bancă, cel mult avocatul ! Dar pentru el sînt friguri care ar vrea să-l scuture cît de des.

— Bravo, domnule Pruncul, vivat ! strigă însuflețit notarul. De pe inima lui se topise toată gheața.

Își zise : «O să mă păzesc de el mereu, dar trăbă să merg pe-un drum cu omul ăsta. E neîndurat ca un paianjen, dar un tovarăș neprețuit pentru un cîștig comun.»

— Vezi, domnule notar, începui Pruncul neatins de însuflețirea lui Popescu, ar fi bine să ne gîndim la afacerea asta. Peste un an, peste doi, poate și mai în grabă, va trebui să fie o bancă în Văleni. Dacă ne-am gîndi din bună vreme, s-ar putea să fie toate acțiunile în mîinile noastre. Am putea, pentru ochii lumii, să luăm în tovarășie cîtiva străini, cu acții puține.

— O să vedem, domnule Pruncul, o să mai vedem ; ideea nu e rea, numai de s-ar putea realiza. De altfel, dă-mi mîna ! sfîrși el cu seriozitate.

Cei doi bărbați își strînseseră în tăcere mîna, ca și cînd ar fi încheiat un tîrg care-i mulțumește, dar îi și pune pe gînduri.

În birtul lui Spiridon fumul de tutun era așa de gros, încît puteai tăia în el cu cuțitul, și de cîte ori treceau, alergînd, stăpînul sau vreunul dintre feciorășii care îl ajutau, se rupea în perdele late, care se luau după ei.

În răstimpuri depărtate se ivea Nichifor cînd într-o cameră, cînd într-alta. Oamenii se strîngeau roată, rîdeau, hăuleau. Nichifor era cinstit azi în toată legea : băuse peste patru pahare de vin, și în cazuri de-acestea — rare, ce e drept — duhul lui profetic se trezea cu atîta putere, încît, deși ieșea mereu din birt cu gîndul să se ducă, revenea tot de atîtea ori, începîndu-și vorbăria cu aceeași frază : «Sfîntă Precistă-troiță și sfîntă închinăciune...»

IX

Gerul ținu mereu și după Crăciun. Cerul era senin, verziu, și soarele juca în mii de străluciri din sloii, din platoșele grele de gheață care țineau încremenite roțile piuelor. În curtea lui Iosif Rodean stăpînea acum aceeași tăcere ca și în casă. Curtea era pustie, și piatra de lîngă piue părea morminte enorme învăluite în zăpadă. Nu mai intrau nici cară, nici sâni pe poarta ale cărei țîțîni erau mereu înflorate de bura albă, înghețată. De altfel, tot așa de pustii păreau și celelalte case din sat : sămănau, cum erau împrăștiate pe cele trei văi, cu niște dihăanii ciudate, care se lăsaseră domol, obosite, în marea de zăpadă. Fumul vinețiu se nălța neîntreput, drept ca niște suluri de aburi, în văzduhul limpede. Sâni mai treceau și-acum pe drum, dar mai puține. Gerul era prea mare.

Însă în curtea lui Iosif Rodean nu mai intra nici una, pentru că la «Arhanghelii» nu mai era piatră de adus. Cîtă fusese bună o căraseră nainte de Crăciun, iar ceea ce se scotea acum se arunca pe coastă la vale : nu cerca

un strop de aur. Întregul cel pământiu ținea mereu în gangul cel nou.

Și chiar dacă ar fi fost piatră bună cea care se scotea acum, n-ar fi fost lipsă de multe cară s-o ducă acasă : se scotea puțină. În săptămîna a treia de după Crăciun numai șase băieși mai lucrau la «Arhanghelii». Încă din sărbătorile Crăciunului își văzură, cei mai mulți, de alte băi unde să muncească. Faptul că Iosif Rodean nu le dădu plata fuse atît de neobișnuit, încît băieșii nu se mai puteau înșela că «Arhanghelii» nu vor mai avea viitor. Ei, de-o vreme încoace, presimțiseră că în zadar e orice lucrare de-aici încolo la «Arhanghelii», dar pînă ce-l văzură pe directorul mereu în mijlocul lor, plin de speranțe cel puțin la părere, tot nu se putură hotărî să părăsească baia asta. Cuvintele Elenuței ei le înțeleseră într-un singur chip : «Directorul n-are bani să ne plătească». Și adevărul acesta îi zgudui adînc, îi convinse, mai mult decît oricare altă probă, că la «Arhanghelii» nu mai au ce căuta de-aici încolo. Cei mai mulți, deci, se angajară la alte băi, și încă a treia zi de Crăciun îl vestiră pe Iosif Rodean că părăsesc «Arhanghelii».

Cum nici în săptămîna întîi după Crăciun, nici într-a doua directorul nu putu să-i plătească pe cei care rămăseseră încă, afară de șase, părăsiră cu toții «Arhanghelii». Iosif Rodean, ca și alți vălenăreni, nu putu măcina : gheața se îngroșase aproape de-un metru pe canale, pe jilipuri. Și în zadar o spărgeau : apa, după ce gîlguia un răstimp, se încrețea, se umplea de zoi, de bețișoare, de stelute, care se tot îndesau, și în vreme de-un ceas, de două, îngheța din nou.

Iosif Rodean nu mai mergea la mină, nu mai ieșea în curte, se închisese în casă ca într-un mormînt. Îi era greu și-i era rușine să se întîlnească cu cineva. Primarul Cornean îl cercetă acasă, a treia zi de Crăciun, și-l vesti că nu mai poate să-și țină partea la «Arhanghelii». Primarul nu mai credea acum în bine chiar dacă ar fi început lucrările în locul arătat de el. La convingerea aceasta ajunsese din ajunul Crăciunului :

atunci îi sosiseră din oraş provocări pentru plata ălor câteva sute de zloţi — deosebite târğaşuri pe care Dochiţa le făcuse în cele din urmă patru luni. C-a scăpat atunci cu oasele nefrînte, femeia putea mulţumi numai uşurinţei cu care, în câteva clipe, ajunsese în uliţă şi numai faptului că, în cele trei zile de sărbătoare, Dochiţa nu s-a mai arătat pe-acasă.

Directorul de la «Arhanghelii» îl ascultă în tăcere, cu capul frînt în piept, şi nu se uită o singură dată la el, nici cînd primarul îl părăsi.

Ruşinea că nu putuse plăti pe băieşi îi stăruia ca o baltă neagră pe conştiinţă, ca o baltă de lichid magnetic care-i sorbea toate gândurile, toate simţimintele, toate privirile. Un singur plan nou de luptă nu-şi mai putea face. Şedea cu ziua de cap pe-un scaun, pe-un colţ de divan, cu ochii tulburi, cu obrajii dăbălaţi, îmbătrîniţi şi plini de părăiaşe. Abia sorbea dintr-o fierătură şi-i părea că i se înveninează trupul întreg. Nu mai putea mîncă, nu mai putea dormi. Uneori i se părea că visează un vis îngrozitor, că nimic nu-i adevărat din tot ce-i în jurul lui, în el, şi atunci zîmbea. Dar aceste clipe erau numai rare fulgerări în noaptea adîncă ce-l copleşea.

Muţenia asta nu se mişca decît foarte arareori, greoaie ca de plumb, şi chiar atunci numai ca sufletul să i se umple cu răutate. Vedea duşmani în toţi cei din jurul său, în Marina, în slujnice, în Elenuţa chiar, în fetele măritate, în gineri. Îi făcea o plăcere răutăcioasă gîndul că numai ei sînt de vină la nenorocirea lui. Simţea cum îi urăşte din ceas în ceas mai mult şi cum îi face de bine ura aceasta. Şi cum izvora nenorocirea lui din oamenii şi femeile acestea? Puţin îi păsa să-şi explice! Ura asemenea pe foştii tovarăşi de la «Arhanghelii», chiar pe bădicul Ionuţ Ungurean, deşi acesta nu părăsise baia. Bădicul tot nădăjduia, şi apoi împrejurarea că mai rămăseseră numai şase băieşi redusese cheltuielile foarte tare. «Unde-a mers mia, meargă şi suta», zicea el, bucuros mai cu samă pentru

că avocatul nu-i telegrafiasse după bani nici de sărbători.

Iosif Rodean se silea să-i vadă pe toți aceștia în culorile cele mai negre. Rînd pe rînd îi despoia de orice calitate ce vor fi avut-o și se silea să le vadă numai părțile cele rele. Le descoperea c-o ușurință uimitoare ! Își aducea aminte de vorbe, de priviri, de gesturi de demult, pe care atunci nici nu le luase în seamă. Și tot ce descoperea rău în ei era ridicat de ura lui la potențe înzecite. În scurtă vreme ajunse la convingerea că lumea întreagă e plină cu ticăloși de aceștia. În noaptea ce-i copleșea sufletul, ticăloșii ăștia mișunau ca niște monștri în jurul lui, încercau să se apropie de el, să-l înhațe.

Marina se purta ca o umbră prin casă. Nu mai plîngea, deși era mereu istovită de puteri. Ea începuse să se împace cu soarta, ea începuse să spere că Dumnezeu nu-i va lăsa pe drumuri acum, la bătrînețe. Da, la bătrînețe, căci se simțea de-acum îmbătrînită pentru totdeauna. Ea se ruga cu smerenie, cu umilință tot mai adîncă și se îngrozea cînd nu putea vedea nici o rază de lumină în privirile, în fața bărbatului său. Cum, ea, o femeie neputincioasă, să fie mai tare ca uriașul acesta ? Își zicea cu inima înghețată. Ea se credea tare, dar nu era decît deznădăjduită, căci toate rugăciunile sale se învîrteau în jurul unui singur punct de lumină, în jurul aurului.

Și totuși avea dreptate, era mai tare ca uriașul ! Ea, cel puțin, își știa afla un razim în nenorocire, dar Iosif Rodean nu cuteza parcă nici să se miște, îi părea că, ori în ce parte ar merge, s-ar cufunda în prăpastii mari. Era mai mult decît ridicol să fie așa de neputincios un uriaș ca directorul de la «Arhanghelii», care de atîția ani nu se temuse de nime, nu îngenunchiase nainte nici unei piedeci ce i se pusese în drum. Nici nu se gîndea să creadă în ceva, se simțea el însuși neputincios, părea că un singur simțămînt îl mai ține în viață : să nu deie față cu nimeni. Avea senzația, une-

ori, că-i o grămadă enormă de carne, fără mâni, fără picioare, fără cap : numai doi ochi erau înfipti în grămada aceea fără formă, și ochii aceia pîndeau să nu-l vadă nimeni.

Era atît de neputincios, încît, în săptămîna a treia după Crăciun, se învoi să facă o feștanie la «Arhanghelii», la sfatul soției sale. Femeia, după ce se gîndi multe zile la încercarea asta de-a cîștiga mila lui Dumnezeu, întră într-o dimineață la Rodean și-i zise :

— Știi ce m-am gîndit eu, Iosife ? — Uriașul abia-și întoarce capul spre ea. — M-am gîndit să facem o feștanie la baie. Să chem pe părintele Murășanu să ne facă o feștanie. Slujba sfîntă poate ne-ar fi de folos, zise Marina.

Bărbatul tresări, o lumină ciudată îi scăpără în ochii morți.

— Să facem ! zise el.

— Dar... vei merge și tu, nu-i așa ? întrebă cu teamă notărășița.

După un răstimp de tăcere, directorul răspunse :

— Da, voi merge ! Și se ridică îndată să se gătească de drum.

— Încă n-am avizat pe părintele, zise Marina, dar o să-l avizez acum.

Iosif Rodean, stors de puteri, se lăsă pe-un scaun. El ar fi voit să pornească numaidecît. Mai făcuse el feștanii la «Arhanghelii», dar așa, pentru ochii lumii. El disprețuia jucăria asta cu apă sfințită și cu mătăuz de busuioc. Știa că aurul se află prin izbituri de ciocane, prin împușcături, nu prin stropire cu apă. Dar ceea ce-i propunea acum Marina nu mai era defel o feștanie obișnuită, era ceva cu mult mai însemnat, mai puternic, mai mîntuitor : era cea dintîi licărire de nădejde care lumina în noaptea din sufletul lui. Se agăță de ea cu toată puterea, ca omul care, amețit de valuri, nici nu-și mai dă sama că se îneacă pînă ce nu-l izbește în cap o birnă de care se agăță numaidecît cu toată

puterea. Nici nu se învoise el acum la o feştanie, ci la cea dintii încercare de-a nu se îneca.

Părintele Murășanu veni călare, se opri la poartă, chemă o slugă și-i spuse că așteaptă pe domnul director. Nu așteaptă mult pînă ce ieși Iosif Rodean. Răspunse c-un fel de reverență la salutul preotului și, plecînd alături, directorul privea din cînd în cînd la popa ca la o ființă peste fire, de la care-i putea veni mîntuirea. Preotul Murășanu vorbi aproape singur în cursul drumului; rar răspundea Iosif Rodean cu «da» sau «nu». Avea chiar atunci o tremurare în voce, un fel de teamă adîncă se vedea pe fața lui de cîte ori privea spre preot. Uneori avea convingerea că bărbosul ăsta o să-l mîntuiască, și atunci se uita la el ca la un zeu, ca la o ființă sfîntă.

Drumul fu destul de lung pînă la «Arhanghelii», nu putură să meargă pe poteci mai scurte, pentru că erau toate troienite. Trebuiră să țină calea carălor. O singură strajă se plimba printre cramurile părăsite de la «Arhanghelii». În liniștea înghețată a munților numai cîntecul omătului, sub pașii străjii și sub copitele celor doi cai, se auzea. Crivățul scuturase brazii de zăpadă, și pădurile bătrîne înnegreau amenințătoare și tăcute în jurul întinderii albe de lîngă baie. Cramurile erau puse toate, abia dintr-unul mai mic se ridica fumul vinețiu, numai acesta avea flori de gheață pe ferestrele mici. Vreo zece movilițe de piatră, acoperite de omăt, păreau morminte de copii mici. Gura băii răsuflea necurmat aburi albi, care se mistuiau în grabă, li se pierdea urma în cîteva clipe în aerul subțire și înghețat de-afară.

Omul care străjuia îi privi în tăcere, pe cei doi, îi salută cu indiferență, după ce se apropiară, și, încet-încet, se apropie de ei, luă frîiele cailor, și la întrebarea părintelui Murășanu, răspunse :

— Da, sînt în baie !

Apoi începu să-și izbească cizmele înghețate, care sunau ca și cînd ar fi fost din os.

— N-ar fi bine să-i chemăm și pe băieși ? întrebă preotul, privindu-l cu băgare de samă pe Iosif Rodean.

— Ba da, să-i cheme ! răspuse tresărind directorul. Pînă ce straja se duse după cei șase băieși, frielele cailor le ținu preotul. El mîngîia din cînd în cînd, pe boturile aspre, cele două animale, care încercau mereu să-și frece capetele de paltonul părintelui. Popii Murășanu îi săcase tot izvorul cuvintelor ; cît ținuse drumul, vorbise mereu, aproape singur, acum nu mai știa ce-ar mai putea spune. Poate că și pustietatea din jurul «Arhanghelilor» îl izbise într-un chip deosebit de dureros. El abia aștepta să sosească oamenii, să înceapă slujba. Tot mereu arunca priviri fugare spre intrarea băii.

În sfîrșit se iviră în negura de la intrare, unul după altul, cei șase băieși, cu fețele pămîntii, cu hainele murdărite de cir. La apropierea lor se răspîndi îndată mirosul acela pișcător și greu pe care-l aduc oamenii din sînul pămîntului.

Nici o licărire de bucurie nu se vedea în ochii lor. Oboșiți și triști, dădura binețe celor doi, apoi straja intră într-un cram, scoase o mescioară pătrată, o duse la gura băii, puse pe ea un vas cu apă, o cruce de lemn și-un mătăuz de busuioc, din care mai rămăsese aproape numai cotoarele.

În frunte cu părintele Murășanu, se apropiară toți de gura băii. Popa își desfăcu patrafirul înfășurat în jurul molitvelnicului vechi, închipui deasupra lui o cruce largă, și-l puse după cap și începu slujba.

În liniștea înghețată, vocea lui se auzea clară, puternică :

— «Cătră născătoarea de Dumnezeu acum cu nevoiță să alergăm noi, păcătoșii și smeriții, și să strigăm dintru adîncul sufletelor : „Stăpînă, îndură-te spre noi ; grăbește, că perim de mulțimea ispitelor...“».

Băieșii își plecară capetele, și ochii lor se făcură mai întunecați. Unul mai bătrîn dintre ei ținea locul cantorului Gavril, care nu se încumetase să plece-n munte pe așa ger. Cîntările, rugăciunile treceau prin sufletele băieșilor, dar părea că le lasă reci, neatînse.

Nici un semn de înduioşare nu se vedea, ca de alte ori, pe feţele lor. Inconştiiu aveau senzaţia că slujba ce se face acum e prohodirea «Arhanghelilor».

Numai directorul se cutremura mereu de vocea părintelui. El auzea numai vocea asta clară, care se nălţa, se cobora, undula, din cuvinte înţelegea foarte puţin. Putinţa unei scăpări, a unei mîntuiri îl înfiora adînc, şi cînd urmă să fie stropit cu apă sfinţită, el sărută cu zgomot crucea de lemn, pe care un desemn copilăresc închipuia botezul Domnului.

Merse în urma preotului, care stropi acum în chipul crucii gura băii, citi o rugăciune nouă, şi la raza lumînării pe care straja o purta nainte, intră cu ceilalţi după el în gangul care răsufila o umezeală caldută, ca aerul ce iese din pivniţe adînci cînd deschizi, în puterea iernii, uşa.

Cei şase băieşi fură bucuroşi că se aflau iarăşi în sînul pămîntului. Cît ţinu slujba, hainele lor ude începuseră să se întărească, să capete scoarţă. Lui Iosif Rodean îi păru că naintează foarte încet, el ar fi zburat acum în fruntea gangului celui nou. Îi venea mereu o tresărire de spaimă : «Vom afla aur pe întregul din frunte». În clipele acestea, de nădejde şi de disperare totodată, el era gata să creadă orice, chiar în minuni, de care în toată viaţa n-a vrut să ştie nimic. Mergea agitat, în fiecare clipă trecea puţin înaintea părintelui, şi, cu spaimă, rămînea numaidecît în urma lui. Era purtarea omului nevoiaş, care nu mai ştie cum să umble mai bine, cum să se poarte ca să nu piardă un lucru scump, pe care-l nădăjduieşte de la cineva. De la cine, nici el nu ştie.

În sfîrşit, ajunseră în fruntea gangului. Lumînarea străjii îşi sălta flacăra palidă, gălbuie, pe pereţele din faţă. Era acelaşi întreg pămîntiu, care mai degrabă putea să deie mici mărgele de pietrişoare decît aur. Preotul stropi, citi o rugăciune, stropi din nou frontul, păreţii şi boltitura cu apă sfinţită, apoi îşi luă patrafirul, învălui cartea cea bătrînă în el şi zise :

— Să deie Dumnezeu noroc !

— Să deie Dumnezeu ! răspuseră, vorbind parcă din adâncimi, băieșii. Glasul lor hurduca pînă departe înapoi, prin galerie.

Un oftat adînc scăpă din pieptul directorului, cum stătea aplecat spre păretele de stîncă în fruntea gângului și-l cerceta de aproape. Apoi se ridică și, fără să mai zică un singur cuvînt, ieși din mină cu părintele și cu straja. Băieșii rămaseră și, oftînd a pagubă, începură să ciocănească.

Tot drumul pîn-acasă directorul rămase mut. Părintele Murășanu vorbi un răstimp, apoi tăcu și el și nu se auzea decît cîntecul omătului sub copitele cailor.

Notărășița Marina îl aștepta ca pe spini pe bărbatul său. Ea avea convingerea tare că, de la feștania asta, o să se schimbe soarta lor. Îi puse o mulțime de întrebări bărbatului, părea că în vocea ei lingușitoare învie tinerețea de altădată, dar, văzînd că Iosif tace mereu, că se cufundă iar în nemișcarea de pînă acum, vocea ei se răci din ce în ce, pînă ce cuvintele din urmă le spuse șuierător : «Trăbă să aibă omul și o credință».

Iosif Rodean nu auzise nimic din tot ce-l întrebasese muierea.

*

Se vede că bădicul Ionuț Ungurean auzise despre feștania asta, căci abia ieși Marina din casă, și întră tovarășul de la «Arhanghelii». Ca de obicei pe vremea asta, pe la ceasurile prînzului, bădicul era și acum amețit de băutură și întră la Iosif Rodean fără să mai bată în ușă.

— Bine c-ați mai încreștinat-o, zise el în apropierea directorului.

Acesta sări de pe divan, ca și cînd ar fi fost din elastic, și privi cu spaimă spre bătrîn.

— Of, of ! începu bădicul. Poate ai ațipit, poate te-am trezit din somn ! Așa și eu : cît ce întru din gerul asta în casă la căldură, mă fură somnul.

Rușinat, cu privirile plectate, directorul se lăsă pe-un scaun.

— Ai făcut feștanie la baie, zise din nou bădicul șezînd și el, fără să mai aștepte vreun îmbiat.

Iosif Rodean făcu un semn din cap.

— Bine-ai făcut. Ați mai încreștinat-o... Mulți morți acolo ! Multe păcate nedezlegate. Da-i frig, adaoșe bădicul.

— Frig ! răspuse fostul notar.

— Nu poți măcina nici dumneata ? întrebă iar bădicul.

— Nu pot !

— E grozăvenie cu iarna asta ! zise bătrînul. De mai ține așa două săptămîni, mă tem că o să roadem piatră.

— Piatră ? făcu îngrozit Rodean.

— Păi ce ? Aurul ne stă în piatra pe care n-o mai putem măcina. Cel mult două săptămîni și... fuuit ! făcu bădicul șuierînd a pagubă. Dacă n-aș avea pe domnu' ! Da' mă-ngrozesc că în tot minutu' poate-mi bate telegrafu' că se-mpușcă. Nu mi-a cerut demult bani. Nu știi dumneata, domnule director, pentru ce nu-mi cere, de-atîta vreme, bani ?

— Cine ? întrebă Iosif Rodean, deznădăjduit că omul ăsta nu-i mai dă pace.

— Păi, cum ți-am spus, domnu'... avocatul', zise bădicul.

— Nu știu, răspuse Iosif.

— Eu cred că ori s-a pus pe învățat, ori îl pune dracu de-mi cere deodată o sumă pe care nu i-o pot trimite. Tot la asta mă gîndesc ! sfîrși bătrînul clătînd din cap.

Apoi, după ce văzu că directorul nu-i mai răspunde la nici o întrebare, ieși zicînd :

— Bine c-ați mai încreștinat-o... Multe păcate nedezlegate...

*

La sfîrșitul săptămîinii în care se făcuse feștania, părăsiră «Arhanghelii» și băieșii cei din urmă. Baia era acum pustie, singur omul de strajă, care avea simbria în

piatră, se plimba printre grămăjoarele albe, printre cramuri, ori, mai mult, stătea nemișcat în cramul din care ieșea fum și privea în jarul din cuptor.

În zilele ce urmau, Iosif Rodean avea senzația că trupul lui întreg nu-i decît o bubă uriașă. Orice mișcare îl dureau. Îmbobotirea bubei acesteia era așa de sensibilă, așa de lucie, încît directorul simțea o durere usturătoare nu numai la atingerile cele mai mici, ci chiar la orice cuvînt ce mai cuteza să-i spună nevastă-sa, Marina. Îi păru, de la o vreme, că se rotunjește mereu, că-i o căpușă enormă și grețosă. Avea senzația că minile și picioarele i se fac tot mai subțiri, pînă ce ajunseră numai ca fusele.

Elenuța nu mai ieșea acum cu ziua de cap din camera ei ; o slujnică îi aducea demîncare. Nu mai cuteza să deie față nici cu mamă-sa, nici cu tată-său. Scrisese două epistole disperate, una lui Vasile, alta lui Ghiță, în care își ruga moartea și-i chema să vie cît mai grabnic la Văleni. Abia se atîngea de mîncarea ce i-o aducea slujnica, și totuși Elenuța avea apetit mai mare ca oricare din casă ; părinții ei abia-și udau gura, iar slujnicele, slugile se zăpăciseră atît de cumplit, încît abia de mîncău o dată pe zi !

În Văleni se vorbea acum despre «Arhanghelii» ca despre o baie părăsită. Nime nu mai credea că se vor mai începe lucrările acolo.

Puțini erau care să se bucure, chiar între cei care nu erau interesați de aproape la «Arhanghelii». Cei mai mulți dintre vălenari vorbeau cu tristețe despre părăsirea celei mai de frunte mine de aur din satul lor.

Unii mai ziceau :

— A dat destul aur, ce atîta tînguire ?! Și oamenii mor odată !

— A dat aur, dar și cheltuieli au fost destule ! răspundeau alții.

Apoi, din vorbele lor se puteau desprinde fraze ca acestea :

— Să fie cu putință ca directorul să nu mai fi avut cu ce să plătească pe băieși ?

- Ei, aş !
— Ce mai ştii ! Băieşii de la «Arhanghelii» luaseră plăţi, nu glumă.
— Măi, al dracului Pruncul !
— Al dracului zău, ăla !
— D-apoi primarul ! Cică Dochiţa începe să-l flişcăne peste nas !
— L-a înşălat destul, acum să-l mai şi batjocorească !
— A dracului muiere !
— Ce vrei ? Capra sare gardul, iada sare casa !
Cine-a fost mumă-sa ?
— De primarul nu mă doare pe mine capul. Aşa i-a trebuit !
— Într-adevăr, putea să-şi ia o femeie de omenie.
— Ba nu, frate, să o fi cinstit pe cea dintâi ! Ce femeie a fost Salvina !
— Adevărat, o femeie scumpă !
— S-ajungă cât de rău, nu-şi va putea ispăşi păcatul !
Din sfaturile celor ce-şi petreceau la un pahar de vin se mai putea desluşi şi alte gânduri şi şoapte care frământau pe vălenari :
— Oare să fie adevărat ?
— Ce ?
— Păi... cu datoriile directorului ; se zice c-ar fi dator la bănci.
— Ehei, şi cine nu-i dator ?
— Dar nu aşa, cu câteva sute. Se vorbeşte de multe mii.
— Asta ar fi încă puţin ; dar se zice că băncile l-au pîrît.
— Pîra ca pîra, dar cât de curînd îi vor vinde la tobă tot ce are.
— Tot ? Şi «Arhanghelii» ?
— Şi «Arhanghelii» şi casele din oraş.
— Ei, ei, aici se-ntrece cu gluma ! De la cine-ai auzit ?
— Mi se pare că de la Pruncul.
— Ăla-i plin de răutate, să nu-l crezi !

— Nici nu-i de crezut. Directorul are trei gineri, unul doctor și doi avocați. Credeți voi că-l vor lăsa la o rușine ca asta ?

— Adevărat. Se zice, mai ales, că doctorul e putred de avut.

— Și, apoi, mai este inginerul.

— Care inginer ?

— Ficiorul directorului.

— Domnul Ghiță ?

— Da. Se zice că va veni cît de curînd să facă măsurături.

— La «Arhanghelii» ?

— Da, la «Arhanghelii».

— Ei, acolo cu greu se va mai da de aur.

— Dar se spune că domnul Ghiță ar fi meșter mare ! Că, de cînd s-a dus de pe-aici, ar fi făcut mereu măsurături pe la niște băi din slovacîme.

— Să tot fie meșter mare ! Curînd nu va mai fi aur la «Arhanghelii».

În chipul acesta, și în foarte multe altele, judecau băieșii. Gura satului începu să umble ca niciodată. Mai ales Gheorghe Pruncul purta de grijă ca în fiecare zi să se răspîndească în sat cîte o vorbă nouă.

A treia zi după ce Elenuța Rodean trimise cele două scrisori, sosi în Văleni clericul Murășanu. Sosi noaptea tîrziu, înghețat de jumătate, și în dimineața următoare, spre marea bucurie a Mărioarei și a Anastasiei, Elenuța, îmbujorată de frig, se arătă în pragul locuinței parohiale.

Nici nu-i trecu prin gînd să se teamă că vor băga de samă ceva părinții ei. De două zile la ei era o tăcere mai grea ca mormîntul, și cînd Elenuța ieși din casă, i se păru că învie din morți. Dar chiar dacă ar fi fost trei părinții ei, ea s-ar fi depărtat de-acasă cu aceeași hotărîre.

Clericul o întîmpină palid, tremurînd, uitîndu-se la ea cu uimire, cu admirație, ca la o icoană. Abia cuteză să-i strîngă mîna. Suferința zilelor din urmă îi împru-

mutase un farmec nou domnișoarei Rodean, pe care nu-l mai putea sorbi îndestul clericul. Mărioara începu numaidecît să ciripească cu veselie în jurul celor doi. Se simțea cu atît mai veselă cu cît părintele Murășanu nu era acasă. Ea băgase de samă demult că tatăl său nu vede cu ochi buni legătura dintre cei doi tineri. Mai ales de cînd cu purtarea brutală a notarului, nici nu mai voia să audă de-o astfel de căsătorie și îl iertă pe Vasile pentru prostia făcută numai cînd acesta îi spusese că merge învățător în Gureni. De-atunci preotul făcea de multe ori aluzii la domnișoara Laura din Gureni și le da să înțeleagă celor din casă că de-o așa încuscrire ar fi foarte bucuros.

Numaidecît se puseră toate trei fetele cu gura pe cleric. Părea că Elenuței i-ar fi luat cineva cu mîna toate suferințele, tot întunerecul și toată spaima care adiau mereu în locuința notarului. Îl întrebă de drum, de ger, de călătoria cu trenul, de satul Gureni, dar mai ales despre domnișoara Laura. De-i naltă? De-i subțire?

Îl necăjiră, astfel, un lung răstimp, apoi deodată cele două surori, ca și cînd ar fi fost înțelese mai dinainte, se ridicară. Anastasiei îi păru c-o cheamă mamă-sa, iar Mărioara avea să-i spună ceva servitoarei.

Rămăși singuri, cei doi tineri priviră un răstimp în pămînt, părăind că nu mai au ce-și spune, apoi Vasile se ridică încet, se apropie de Elenuța, își trecu un braț pe după grumajii fetei, și buzele lor se întîlniră. Elenuța rămase multă vreme cu ochii închiși, apoi, cînd îi deschise, îi arătă lui Vasile plini de lacrimi. Pieptul ei se nălță de cîteva ori, agitat, apoi o podidi plînsul.

— Cît e de bine la tine, dragule! Nu, n-am să mă întorc acasă! Mi-e frică! suspina ea mereu la mîngîierile clericului.

Încet-încet, ea se liniști. Ochii umezi îi avea și Vasile și o învăluia mereu cu priviri de uimire și de admirare. Povestindu-și unul altuia suferințele, ținîndu-se mereu de mîna, ei se înseninară în grabă; curajul lor în fața vieții crescă și nu se mai temeau de nici o piedecă.

— Întîi am să-mi asigur o parohie, zise Vasile. Cum ți-am scris, sînt între cele vacante parohii foarte bune. Pe urmă, nu mai mă dau în laturi de la nimic ! Parohia pot s-o am în curs de cîteva săptămîni.

Elenuța îl privi cu teamă.

— Nu te vei gîndi că-s săracă ?

În loc de răspuns, Vasile o apropie ușor și o sărută.

— Și... începu Elenuța, dar nu cuteză să continue.

— Și ? făcu Vasile privind-o țintă, de-aproape.

— Și vei veni... vei veni să te înțelegi cu... părinții ? întrebă ea în mare silă.

Clericul păli la amintirea ofensei adînci pe care i-o adusese Iosif Rodean. Oricît a fost educat întreaga lui tinerețe în învățăturile creștine, pe omul ăsta nu-l putea ierta ; nu numai atît, dar îl ura și nu mai voia să deie față cu el. Pentru el, din clipa în care îl scosese notarul din casă, Elenuța nu mai avea tată. De cîte ori se gîndea la ea, de cîte ori îi scria, se ferea de cuvîntul cel mai neînsemnat, de aluzia cea mai ușoară la întîmplarea de atunci. Amintirea ei îi deschidea o rană adîncă în inimă, care sîngera îndelungat, cu toate încercările lui de-a o alunga, de-a uita !

În nenumărate rînduri se gîndi că nu e cu putință căsătoria lui cu Elenuța fără ca el să mai deie față cu tatăl fetei. Atunci se silea să-l ierte pe Iosif Rodean. Își zicea că omul ăsta a fost orbit de aur, că n-a fost în toate mințile cînd l-a rănit așa de adînc. Își zicea că el are să fie preot și trebuie să fie condus de învățăturile lui Hristos ; își zicea că trebuie să se ridice deasupra patimilor omenești. Mîntea lui primea concluziile la care ajungea, dar rana din inimă nu i se închidea. Ea sîngera mereu și-i alunga repede din minte judecățile pe care aceasta le primise.

Ceea ce-l făcuse să rămînă atîta vreme în Gureni era chiar faptul acesta : îi era peste putință să mai calce, a doua oară, pragul lui Iosif Rodean. Altfel, demult ar fi părăsit și Gureni, și pe domnișoara Laura, și școala de care începuse să se sature, și s-ar fi ascuns într-un sat cu Elenuța. Dar cum să se mai înfățișeze încă o dată

naintea omului acelaia cu aceeași cerere ? Se gîdea uneori că, așteptînd așa, poate o va pierde pe Elenuța. Depărtarea de ea îl chinuia destul de adînc, dar cînd îi veneau gîndurile acestea, ieșea dintre băieți în mijlocul cursului, și toată ziua nu mai da pe la școală. În zile de acestea își punea mereu întrebarea : «Bine, dar cine să meargă în locul meu ?». Și multă vreme se mîngîie cu răspunsul că Ghiță va fi acesta. Dar, din vară mai ales, nu mai credea în ajutorul lui Ghiță. Inginerul îi scria că în curînd piedecile vor fi înlăturate, dar nu lăsa defel să se înțeleagă că el ar fi acela care le va înlătura.

Pe urmă ajunsese să creadă că va interveni cu siguranță o împlinire, că se va face cu siguranță căsătoria lor fără ca el să fie silit a da față cu Rodean.

Acum, la întrebarea fetei, el păli, căci văzu din nou același spectru de groază naintea sa, de care începuse să se creadă scăpat. În clipa întii el nu putu răspunde nimic și, chiar după ce tăcu binișor, numai un singur cuvînt putu răspunde :

— Elenuțo...

Era o rugare disperată în vocea cu care spusese numele fetei.

Fata se albi ca părilete și parcă i se opri respirarea. Apoi izbucni într-un plîns sfîșietor ; se putea auzi cu ușurință plînsul ei din a treia cameră.

— Dar ce să fac ? Ce să fac ? gema ea printre lacrimi. Ghiță îi scrie s-aștept în liniște, tu nu vrei să vii la noi, părinții mă înfioară ! Ce să fac ? Dumnezeuule, ce să fac ? Ea tăcu deodată, și ochii ei îngroziți se fixară în tavan ; fața ei era fără un strop de sînge, mușchii fetei i se contractară.

Clericul o privea cu spaimă ; nu cuteza să se miște, nu putea să zică o vorbă. Înlemnise. Elenuța, fixînd mereu tavanul, scoase un țipăt și se clătină. Vasile o prinse, o privi în ochi, dar ochii Elenuței nu mai vedeau nimic. Ape tulburi pluteau în ei, apoi, încet, pleoapele căzură. Domnișoara Rodean leșinase.

La strigătul lui Vasile, care crezu că fata murise, alergară înspăimântate și fetele, și preoteasa. După o trudă de-un sfert de ceas, Elenuța își deschise ochii. Preoteasa și fetele îi dădeau ajutoarele de lipsă, clericul rămase prost, nemișcat în mijlocul camerei. Dar când văzu că Elenuța își deschide ochii, dintr-o săritură fu lângă divan, se prăbuși în genunchi și începu să plîngă ca un copil. Elenuța se uita la lume cu ochi străini încă; perdelele de ceață îi acopereau privirile. Ea își întorcea încet, cu sfială, într-o parte și alta capul, părea că nu vede nimic, nu cunoaște pe nimeni, părea că visează. Apoi, oftînd din adînc, se trezi, dar părea că numai simțul văzului i se trezise cum se cade. Ea, îndată ce zări pe cele trei femei, își plecă ochii, își tocmi în grabă haina, se ridică și voi să plece. Nici nu-l auzi pe Vasile, care plîngea și acum, jos, lângă divan.

Elenuța, palidă, se apropie să-și ia adio de la femei.

— De-acum mă duc, zise ea c-o voce puțină, abia auzită.

Dar în clipa aceea îl zări pe Vasile, ochii ei se deschiseră mari, întrebători; fără ca să mai privească la cele trei femei, se întoarse, șezu pe divan și își puse mîna albă pe capul clericului.

— Eu sînt de vină, așa-i? Am cerut prea mult de la tine, zise ea mîngîindu-i părul.

— Nu. N-ai cerut prea mult! strigă cutremurat clericul. Încă astăzi am să mă prezint din nou naîntea domnului Rodean!

Elenuța îl prinse de braț, și tînărul se ridică. Era de nerecunoscut.

— Da, încă astăzi! Nu te teme! Am coraj de-acum! Am biruit toți demonii din mine. Dar nu ești supărată? N-ai...?

Era s-o mai întrebe: «N-ai murit?». Căci gîndul acesta, al morții, îi alungase din suflet toată ura și toată umilirea ce o simțise de-atîta vreme pentru purtarea brutală a directorului. În clipa cînd prinsese pe Elenuța să nu cadă, fulgerător îi venise gîndul: «Ce laș sînt eu și ce nimicuri sînt patimile noastre!»

O scînteie de zîmbet, de viață se ivi în ochii Elenuței la cuvintele din urmă ale clericului. Și din scînteia asta repede cresc o lumină nouă, strălucitoare, care inundă fața, fruntea, întreaga ființă a domnișoarei Rodean. Un zîmbet nou, îngeresc, îi înflori pe buze și zise :

— Tu...

Dar repede se opri din ce vru să spuie, căci acum reveni la realitate, și tot sîngele i se urcă în față. Preoteasa și cele două surori o priveau.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat ? întrebă cu groază preoteasa, care numai acum simți că învie.

— Eu sînt de vină, mamă, începui îndată clericul, singur eu sînt de vină ! Încă astăzi trăbă să vorbesc cu domnul Rodean.

— Așadar ? făcu mirată preoteasa, însă tăcu repede.

— Așadar e adevărat. Eu trăbă să fac toți pașii de lipsă pentru căsătoria noastră. Am făcut rău destul c-am așteptat atîta.

Preoteasa se uita cînd la feciorul său, cînd la domnișoara Rodean, și o duioșie adîncă îi copleși sufletul. Clericul vorbea cu entuziasm, Elenuța schimba fețe-fețe.

— Puteai să spui și tu mai devreme ce gînduri ai, zise c-un fel de sfială preoteasa. De bună samă că ești vinovat, ai supărat prea tare pe domnișoara Elenuța. — Ea simți o caldă iubire de mamă pentru amîndoi cînd spuse cuvintele acestea. — Nu știu dacă domnișoara te va putea ierta. Un bărbat trăbă să fie mai hotărît ! adăose ea îndată.

Elenuța își ridică privirile înlăcrămate spre preoteasă. Părea uimită de nespusa mîngîiere ce-i picură în suflet la cuvintele ei.

— Da, dragă domnișoară Elenuțo, eu am zis totdeauna c-ar fi un noroc pentru Vasile dacă... zise din nou preoteasa și, simțindu-și ochii umezi, ieși.

Ea se înduioșă atît de mult pentru că în ochii cu care se uita la ea domnișoara Rodean era atîta dragoste, re-

cunoștință, adorare chiar, încât i se păru să descoperă în ea pe cel mai bun copil al său.

După ce ieși preoteasa, fu un răstimp tăcere. Elenuța rămase o vreme nemișcată, apoi, sculându-se repede, îmbrățișă pe Mărioara, pe Anastasia, acoperind de sărutări pe cele două fete.

Urmară vreo două ceasuri de cea mai deplină fericire. În răstimpuri se ivea în casă și preoteasa, cu ochii luminoși, c-un zîmbet de fericire pe față. Vai, era așa de frumoasă fata asta pe care, cu voia lui Dumnezeu, va avea-o de noră !

Cînd se arată pentru cea din urmă oară între tineri, preot-asa se apropie de Vasile și de Elenuța și zise :

— Am să vă spun o vorbă. Vasile va trebui să-și câștige pînă la Paști o parohie. Pîn-atunci va trebui să așteptați. Deci cred că nu-i de lipsă ca acum să se vorbească, și nainte altora, de lucrul ăsta.

Elenuța o întrebă din priviri, apoi o îmbrățișă și o sărută pe preoteasa. Era sigură de-acum că nu va mai rămîne singură, era sigură de viitorul fericit și se simțea adînc recunoscătoare femeii acesteia.

Vasile Murășanu nu se mai întoarce decît peste o săptămînă în Gureni. De-acasă se dusesese direct la una din parohiile vacante și, după ce i se împăru și de sat, și de oameni, și de venitele parohiale, se repezise pînă în centru, la profesorul Marin, care-i promise tot spijinul.

— De-acum zic și eu să lași dascălia, pretine ! O să îmbătrînești, și pe umă n-o să te mai poți însura, îi zise bătrînul la despărțire.

X

Încă în ziua de 27 noiembrie se lățise în oraș și în satele vecine vestea că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Unii auziseră adevărul întreg și-l împărtășeau neschimbat și altora ; dar cei mai mulți adăogau și de la ei noi

amănunte. Astfel, în aceeași zi se spunea că galeria cea veche a spart în mîncături din bătrîni ; că întregul cel bun s-a isprăvit și s-a ajuns la o piatră mai tare decît cremenea ; că, ieșind întregul cel bun, s-a ivit meal înaintea băieșilor. Versiunile erau tot mai diferite, dar din toate se desprindea pe-o formă adevărul că la «Arhanghelii» nu mai este aur. Peste două-trei zile vestea aceasta o știa jurul întreg ; o săptămîină două se vorbi mereu despre «Arhanghelii» și despre directorul Iosif Rodean ; apoi oamenii se liniștiră. Vestea care sosi cu o zi mai tîrziu în oraș, că s-ar fi aflat aur în galeria cea nouă, nu mai stîrni o vîlvă așa de mare ca vestea cea rea, fie că mulți nu o credeau, fie că cei mai mulți nu voiau să o creadă. În oraș erau destui care simțeau o adîncă satisfacție la gîndul că nu-l vor mai vedea așa de îmbuibat pe Iosif Rodean.

Mai descurajați păreau tovarășii de joc ai directorului. Cînd văzură că nici a treia zi nu se mai arăta Iosif Rodean în oraș, ei înțeleseră că de-acum nu vor mai petrece nopțile în camera «optsprezece carate». Trei zile în șir îl așteptară arzînd de friguri, și-n urmă bătrînul Poplăcean spuse judecata ce și-o făcură cu toții :

— De-acum ne putem șterge pe gură !

Directorii de la cele două institute de credit păliră cînd auziră vestea, dar se reculeseră îndată ce aflară că «Arhanghelii» s-au îmbunătățit într-altă parte. Creditul ce-l acordaseră lui Iosif Rodean nu putea fi acoperit din vînzarea caselor. Deci, ei erau foarte aplicați să spezeze în viitorul galeriei celei nouă de la «Arhanghelii».

Dar faptul că Iosif Rodean nu se mai arăta pe la oraș și nu mai dădea nici un semn de viață îi umplu îndată de îngrijorări adînci. Ei convocară — după o săptămîină — la o ședință pe membrii consiliului de administrație, ca să nu rămînă toată sarcina știrilor rele ce seoseau mereu din Văleni numai pe umerii lor. Părerile membrilor se împărțiră. Unii credeau că pot aștepta fără nici o teamă, și numai pentru faptul că băncile sînt întabulate pe cele două case din oraș, care, la un caz de vînzare, vor acoperi datoriile. Dar, afară de asta,

ziceau ei, Iosif Rodean trebuie să aibă rezerve mari în aur și în piatră. Alții se încăpăținau în părerea că trebuie făcuți pași urgenți, pentru a feri băncile de pierderi, pentru că, ziceau ei, cele două case nu acoperă datoriile, și nime nu poate ști ce avere mai are Iosif Rodean. De părerea aceasta fură și cei doi directori; părerile puse la vot, ieși învingătoare cea din urmă, și, astfel, direcția institutelor fu încredințată că, luându-și toate informațiile de lipsă, să facă cei mai grabnici pași pentru asigurarea băncilor.

Cei doi directori se informau în fiecare zi cum stau «Arhanghelii», trimiteau om anume care, nu o dată, cercetă chiar baia. Cei doi directori se temeau să nu lucreze prea pripit: nu cumva baia să se îmbunătățească într-adevăr, și băncile lor să piardă interese așa de mari. Însă din informațiile bărbatului de încredere ei se convingeau, zi de zi, că nu mai au ce aștepta. Convingerea aceasta le-o întăreau și informațiile pe care li le dădeau, cu foarte mare bunăvoință, fostul societar de la «Arhanghelii», Gheorghe Pruncul, și notarul Popescu. Aceștia doi veneau des în oraș și nu lipseau o dată să nu caute a se întîlni cu cei doi directori.

În urmă sosi ziua cînd Iosif Rodean trebuia să plătească camelele, și de-atunci cei doi directori nu se mai îndoiră de nimic. În curînd Pruncul îi vesti că Iosif Rodean nu mai are cu ce să-și plătească băieșii.

Apoi, rînd pe rînd, veniră veștile cele mai rele: băieșii cei mai mulți au plecat de la «Arhanghelii», primarul a ieșit din tovărășie, și numai o strajă a mai rămas la baia cea vestită. «Arhanghelii» era, deci, o baie părăsită.

În ziua cînd sosi și vestea asta din urmă, cei doi directori convocară de urgență o ședință extraordinară a consiliului de administrație, și, după scurte discuții, hotărîră, afară de-un singur vot, să-l împrucesueze pe Iosif Rodean.

Advocatul Albescu, ginerele directorului de la «Arhanghelii», tocmai trecea pe dinaintea uneia din cele

două bănci cînd ieșeau pe poartă membrii consiliului de administrație. Unul dintre ei se apropie de avocat și-i zise :

— Știi ce prostie au făcut domnii ăștia ?

Advocatul îl privi fără să înțeleagă ceva.

— Au hotărît să împrucesueze pe socrul tău pentru datoriile de la bănci, zise din nou omul. Era singurul membru care nu votase cu majoritatea, silviculorul Pascu.

La cuvintele acestea Albescu se opri, se uită foarte mirat la prietenul din față și porni din nou.

— Eu le-am spus că fac cea mai mare măgărie ! Le-am spus că institutul nostru n-are de ce să se teamă. Este pe deplin asigurat.

Advocatul Albescu se opri din nou și, foarte palid, îl întrebă :

— Despre ce datorii vorbești ?

— Despre datoriile directorului de la «Arhanghelii», răspunse omul.

— Are socrul datorii la banca voastră ? întrebă, tot mai palid, avocatul.

— Bine, se poate să nu știi, dragă pretine ? întrebă uimit silviculorul Pascu.

— Datorii ? ! Sorocul ? ! făcu cu ochii împăinjeniți Albescu.

— Ehei, lasă gluma laoparte ! răspunse Pascu. Știi bine că pe casa ta e întabulată banca noastră. Dar nu-i nici o primejdie, te asigur. Oamenii ăștia au făcut o prostie.

— Pe casa mea ? ! întrebă, căscînd ochii mari de groază, avocatul.

Silviculorul Pascu îl privi, văzu spaima ce era întipărită pe fața avocatului și-și dădu sama că omul ăsta nu știuse nimic de datorie.

— Dar bine, frate, se poate să nu știi ? îl întrebă cu vocea schimbată.

— Nu știu nimic ! Nu știu nimic ! răspunse repede avocatul.

— E de mirat ce-mi spui, zise cu durere Pascu. — Îl luă de braț și porniră. — Dacă nu știi, continuă el, oricît de neplăcută mi-ar fi sarcina asta, dar trăbă să-ți spun că datoria e destul de mare și că locuința lui Tîrnăveanu e de-asemenea legată.

— Ei, tu vorbești prăpăstii! Nu se poate să fie adevărat ce-mi spui! zise Albescu, aproape strigînd.

El se desfăcu repede de brațul lui Pascu și, aproape alergînd, apucă la dreapta, pe-o uliță strîmtă, să ajungă mai iute în piață.

Cei doi gineri ai lui Rodean auziseră unele zvonuri, și mai nainte, despre datoriile directorului, dar nu crezuseră nimic. Ei erau atît de convinși că socrul lor e putred de bogat, încît, pînă la căderea «Arhanghelilor», nici nu se gîndiseră să ceară zestre în bani. Cînd se mutaseră în casele nouă, Iosif Rodean le spusese numai atît: «Aici vă este locuința; de celelalte ne vom îngriji». Și ei se mulțumiseră cu asigurarea asta. Știau că pentru socrul lor era o chestie de ambiție să le deie fetelor o zestre cît mai mare.

Apoi, Iosif Rodean făcuse datoriile acelea în taina cea mai mare. Erau amîndoi directorii, și membrii din consiliile de administrație, așa de legați cu ținerea secretului, încît tot ce se șoptea prin oraș despre datoriile acestea se șoptea cu gura pe jumătate. Directorul de la «Arhanghelii» le spusese că în ziua cînd s-ar afla vestea el se va adresa numaidecît altor bănci.

Numai de cînd gangul cel vechi de la «Arhanghelii» spărsese în mîncături din bătrîni, zvonurile despre datoriile lui Iosif Rodean erau tot mai hotărîte. Însă, acum, cei doi gineri nu aveau urechi să le audă. Pe ei îi doborîse așa de tare căderea «Arhanghelilor», încît numai o singură speranță îi mai susținea: casele, care valorau multe zeci de mii. Însă, din ziua aceea nenorocită, neînțelegerile, sfzile, cuvintele aspre începură între ei și nevestele lor. Oricît erau de vrednice casele, ei nu se puteau împăca cu gîndul ca în bani gata să nu capete nimic de la socru.

Ei cereau informații în fiecare zi, dar nime nu le răspundea, decât domnișoara Elenuța. Și cu fiecare veste rea ce le sosea, traiul între tinerele părechi se făcea tot mai rău. Cei doi advocați se sfătuiră în multe rînduri să meargă la Văleni, să vorbească cu socrul. Dar nu cutezau. Se temeau că norocul se va întoarce la «Arhanghelii», și directorul, cunoscîndu-le gîndurile, îi va arunca pe ușă și-și va aduce fetele acasă.

Din zi în zi erau tot mai nervoși ; își puteau vedea, tot mai anevoie, de afaceri ; pierdură cîteva procese, pentru că nu fură în stare să facă o apărare bună, deși dreptatea era pe partea lor ; traiul lor se schimba, acasă, tot mai mult în iad.

Începură să se gîndească la Iosif Rodean ca la un dușman ; își ziceau în umilirea lor : «Dacă a știut ce se va întîmpla, trebuia să deie zestrea fetelor la cununie !». Ei credeau că directorul știuse nainte de catastrofa ce va veni asupra «Arhanghelilor».

Însă cum Iosif Rodean era departe și cum de el se temeau încă, toată răutatea ce fierbea în ei se descărca asupra tinerelor neveste, care, de altfel, nu le rămîneau datoare cu nimic.

Eugenia și Octavia, îndată după cununie, începură să privească c-un fel de dispreț la bărbații lor, iar de cînd se așezară în noile locuințe, își luară aere de suverane, de atotstăpînitoare. Din priviri, din gesturi, din vorbe dădeau să înțeleagă oricărui străin care le călca pragul că aici ele sînt stăpîne ; că tot ce văd e al lor ; averea lor, și că cei doi advocați nu-s decît a cincea roată la car. Mai bine decît oricine știau lucrul acesta slujnicelr, care înțeleseră-n grabă că orice porunci le dădeau stăpînii nu însemnau nimic, înfruntările lor erau floare la ureche, numai pe stăpîne să nu le supere cu ceva.

Luxul ce și-l permisaseră ca fete era nimic pe lîngă cel de acum. La fiecare pas voiau să deștepte admirația și invidia în publicul din oraș, după cum locuințele lor erau admirate și invidiate.

Eugenia și Octavia sămănau nu numai după fire, ci și după înfățișare. Erau amîndouă puțin mai nalte decît mijlocii, nici blonde, nici brunete, fața lor avea culoarea aceea intermediu care nu se poate defini. Amîndouă aveau nas mare, ochi suri și umerii obrajilor puțin ieșiți. Erau slăbuțe, ca și cînd le-ar mistui mereu un foc lăuntric, care nu le lasă, cu tot traiul bun, să se facă mai plinuțe. Focul acesta mijea mereu în ochii lor și părea un fel de dispreț, un fel de impertinență chiar. Era privirea tinerilor care cresc în belșug, cărora nime nu li s-a opus la nici o dorință, care au făcut totdeauna ce le-a plăcut.

Pentru toaletele, pentru casele lor, pentru bogatele prînzuri ce le dădeau erau invidiate în oraș; dar simpatice nu erau nimănui, nici chiar bărbaților lor.

Însă ei răbdau în tăcere, se părea că chiar cu plăcere trec peste neatențiile zilnice cu care îi înconjurau soțiile lor. Cei doi advocați erau, înainte de toate, oameni de afaceri, un cîștig real le era asigurat cu cele două case, așteptau pe al doilea, zestrea în bani, și nu le părea rău de căsătoriile ce încheiaseră. Bani pentru viața luxoasă tinerele neveste căpătau mereu de-acasă.

Căpătară pînă la căderea «Arhanghelilor», pînă în ziua de 27 noiembrie. Dar de atunci soții lor fură siliți să le deie ei. Și de-aici se născură cele dintîi neplăceri, cele dintîi neînțelegeri între tinerii căsătoriți.

Advocații băgară de samă curînd că nevestele lor sînt în stare să risipească într-o săptămîină cît cîștigau ei într-o lună. Ei le dădură să înțeleagă că, poate, Iosif Rodean nu va mai avea de unde să le deie nici o zestre, deci să fie cruțătoare, că banii nu-s pe garduri.

În schimb, tinerele neveste îi numiră «sărîntoci» pe cei doi advocați, nu vorbeau cu ei zile de-a rîndul, dar datorii făceau tot mai mari. Neînțelegerile, urile, certele erau tot mai dese în casele cele mai frumoase din oraș. Tinerii soți simțiră deodată că-s străini, că nu-i leagă și nu i-a legat nimic niciodată și începură să se dușmănească. Simțeau chiar o plăcere în certele lor, un deliciu în a se răni cît mai adînc unul pe altul. Cînd

sosi vestea că și cei doi din urmă băieși au părăsit «Arhanghelii», situația între noii căsătoriți ajunsese la cuțite, și cele două neveste îi amenințară pe адвоcați că se vor întoarce în Văleni și vor porni proces de divorț. Cei doi soți trebuiră să iasă să ieie aer, căci simțeau că se înăbușă.

În această stare sufletească era advocatul Albescu când se întâlni cu silvicultorul Pascu.

Ca un somnambul trecu, după ce-l părăsise pe silvicultor, prin ulița cea strîmtă și ieși în piață. Dar biroul lui Tîrnăvean era întunecat, deși erau numai ceasurile cinci după prînz.

Albescu se îndreptă spre «Casina română», și aici îl află pe Tîrnăvean. Advocatul ședea singur la o masă și nici nu luă în seamă apropierea lui Albescu. El tresări când auzi vocea acestuia și întoarse spre el privirile. Aceeași întrebare juca în ochii amîndurora.

— Ai auzit ? întrebă Albescu, țintuit locului.

— Auzit ! răspuse Tîrnăvean.

Albescu se lăsă frînt pe-un scaun. Urmă un lung răstimp de tăcere. Numai cîte-un oftat prelung se auzea la masa lor.

Tîrnăvean rupse mai întîi tăcerea :

— Ce ne facem acum ?

— Eu... începu Albescu, dar nu continuă.

— Ei bine, asta e curată porcărie ! izbucni Tîrnăvean. Să ne mintă în felul ăsta ? ! Adecă să ajungem de rîsul orașului ? Pentru ce ne-a ascuns adevărul ?

— Ca să-l vedem acum ! oftă Albescu.

— Eu, unul, n-o să aștept clipa cînd casa în care stau va fi vîndută la toabă. Eu o să mă mut încă mîne, dar... singur !

— Crezi că se vor vinde casele ? întrebă Albescu.

— Cu siguranță ! Banii ce vor încasa pe ele nici nu vor acoperi datoriile. Sînt datorii enorme ! zise cu mînie Tîrnăvean.

— Și cînd să fi făcut așa de mari datorii ?

Tîrnăvean nu răspuse îndată ; mușchii feței începură să i se miște ca niște vietăți.

— Îți spun că omul ăsta îndrăcit și-a bătut joc de noi ! începu el cu mînie tot mai mare. Trebuia să întabuleze casele pe noi ! Se zice că chiar casele acestea sînt făcute cu bani din bancă. Și noi, nebunii, ne lăudăm !... Of, să-l fi luat dracul ! Se spune c-a pierdut o avere întregă la jocul de cărți.

— Știam noi bine că pierde mereu, zise cu vocea obosită Albescu.

— Știam, dar oine credea că el să steie așa de rău ? Cine l-ar fi crezut pe marginea prăpastiei ? Dar nu face nimic ! Eu repede mă desfac de el și de tot neamul lui ! Ducă-și fata acasă ! Eu nu vreau s-o mai văd în ochi ! Da, încă mîne mă mut, și-apoi deie-se peste cap, nu-mi mai pasă ! Față de noi trebuia să fie sincer ! Un tată adevărat trebuia să spună ceva copiilor, trebuia mai ales să asigure întii zestrea fetelor. Ce, nu afli că-i culmea ridicolului ? Toată lumea ne invidia, și-acum să fim dați afară și din case ? Nu, eu m-am hotărît !

— Dar dacă nu va fi adevărat ? zise cu sfială Albescu. Dar dacă e numai răutatea oamenilor la mijloc, și datoriile nu vor fi așa de mari ? Eu zic să mai așteptăm !

— Nu mai aștept ! Aș fi cel mai ridicol om, mă-nțelegi ? Tu, dacă vrei, așteaptă !

— O săptămînă nu-i mult ; într-o săptămînă putem ști cu siguranță suma datoriei ! zise Albescu. De altfel, eu însumi nu știu ce să fac, nu știu ce să cred. Știu atîta : că situația noastră nu-i de invidiat !

Ei își apropiară mai tare scaunele și vorbiră în șoapte încă multă vreme. Apoi, tîrziu, c-o rază de speranță în ochi, se ridicară și ieșiră.

Pîra împotriva lui Iosif Rodean se făcu în curs de-o săptămînă ; cele două bănci se grăbiră, pentru că, din zi în zi, își vedeau interesele tot mai primejduite. Fu înștiințat înainte directorul, fu provocat să plătească,

să-și reguleze afacerile, dar din Văleni nu veni nici un răspuns.

Cei doi gineri se convinseseră cu groază că datoriile erau așa de mari, încît nu se puteau acoperi din vînzarea celor două case. Pînă ce nu știu cu siguranță suma datoriilor, Tîrnăvean nu făcu nimic din ce spuse că-i hotărît să facă. Nu-și putea închipui să se despartă de locuința lui princiară, de birourile lui luminoase și aranjate cu atîta gust. El crezuse că va ieși foarte ușor din casa aceea nouă, însă, deși locuise așa de puțină vreme în ea, simțea că era legat aici cu mii de legături.

Și, totuși, trebuia să le rupă acum.

Se apropia abătut și frînt de casă, cînd o sanie trecu repede pe lîngă el. În sanie erau cele două surori, care se înțeleseseră, decusara, să plece amîndouă la Văleni. Ele nu mai puteau suferi privirile, vorbele de dispreț cu care cei doi soți le urmăreau neconținut.

Eugenia și Octavia erau, de altfel, năcăjite și pe părinți că nu le mai trimiteau bani. Lor puțin le păsa că «Arhanghelii» căzuse, ele știau că tatăl lor niciodată nu va isprăvi banii și mergeau acum hotărîte să-i facă aspre muștrări că le lăsase atîta vreme să cerșească de la cei doi soți. Erau hotărîte să-l înștiințeze de ce rentă lunară au lipsă pînă li se va da zestrea, ori nu se vor mai întoarce niciodată la cei doi soți.

Tinerele neveste fuseseră mereu oarbe în lunile din urmă. Ele erau atît de mult preocupate de gîndul, de dorința de-a fi mereu admirate, de-a deștepta în jurul lor invidie, încît cele mai multe vești din Văleni pentru ele nu avură decît însemnătatea unor povești. Erau prea pline de ele însele ca să se mai gîndească și la altceva. Apoi, toată viața de pînă acum nu fusese pentru ele decît un joc ușor, drăguț, o necurmată alintare.

Eugenia și Octavia porniseră din oraș nervoase și neliniștite, se certaseră cu slujnicelle, dar acum, în aerul înghețat de-afară, în seninul verziu, în picuratul dulce al clopoșeilor de pe cai, ele se liniștiră, se înviorară. Gerul le aprinsese obrajii, le roșise nasul, și ele începură

să ridă ca două nebune uitându-se una la alta. Nici o supărare, de altfel, nu se înstăpînise, vreme mai îndelungată, pe sufletele lor pînă acum.

Drumul era bătucit bine, alb și tare ca de os, și sania zbură ușoară. Cei doi cai sforăiau uneori pe nări, își încordau grumajii, alergau neobosiți, izbindu-și în cadence zurgălaiele. Celor două surori, în scurtă vreme, li se păru că nu fac decît o plimbare. Începură să-și spună cu veselie o mulțime de nimicuri; vînturară toate veștile mai nouă din oraș; se opriră mult asupra unei aventuri ce-ar fi avut-o soția farmacistului cu un practicant. Ele răspundeau vesele la salutul băieșilor pe lîngă care sania trecea, din cînd în cînd, și regretau că n-au ieșit pînă acum în fiecare zi la săniat.

Aerul proaspăt, subțire, le biciuia sîngele; își desfăcură aripile blănilor moi în care erau învăluite; rîdeau de roțile de la piue, care stăteau și acum înțepenite și pe care sloii, petecele de gheață închipuiau fel de fel de figuri. Descoperiră în formele gheții un cocos, un pește, un urs cu gura deschisă. Nici nu băgară de samă că ajunseseră și că sania se oprise naintea porții notarului.

Vizitiul întoarce caii și porni numaidecît înapoi.

Cele două fete știau că cei de-acasă nici nu bănuiesc de sosirea lor, totuși se simțiră neplăcut atinse văzînd că nu le iese nimeni întru întîmpinare. Clopoțelele de la cai ar fi putut să le audă cineva din casă.

Deschiseră porțița și, la scîrțîitul înghețat al fierului, un fior ciudat trecu prin inima lor. Dar nici în curte nu era nimeni. Pielele lor erau tot așa de încremenite ca toate cele văzute în drum pîn-aici. Pe-o clipă se opriră: nu-și aduceau aminte ca pielele lor să fi fost vreodată înțepenite de sloi.

Un cîne hăpăi, o slujnică ieși din bucătărie alergînd înaintea lor. Ele porniră pe scări, simțînd o adîncă părere de rău, un fel de teamă nedeslușită pe care le-o lăsase în suflet curtea lor, pe care niciodată nu o văzuseră așa de pustie. Poate că și lătratul cînelui le speriasse și, îmbulzindu-se în soru-sa, Octavia zise:

— Parcă nu mai ne cunoaște.

În camera în care întrară văzură numai o femeie sezînd frîntă de spate pe-un scaun și lucrînd, fără nici un spor, la un ciorap. Femeia se ridică, le zări și, alergînd spre ele, le îmbrățișă, izbucnînd în hohote mari de plîns, ca și cînd ar fi voit să moară. Fetele o priveau uimite, înspăimîntate ; începură să simtă și ele fiorii lacrimilor, începură să simtă realitatea în care intraseră. În noaptea aceea, pînă tîrziu, bocetele nu mai conțineră în casa directorului.

XI

Era pe la începutul lui faur, și gerul, în loc să conțenească, să se mai moaie, creștea mereu. Noaptea întregă trozneau neînterupt acoperișele de șindrilă, încît părea că se descheie, că se năruie satul întreg. Oamenii se grăbeau pe uliți, lunecînd pe zăpada bătucită, păseau mărunt și repede. Bărbații purtau căciulile trase peste urechi, mustățile îi strîngeau sub nas, erau pline de gheață ; îndată ce ieșeau din casă, mustața se făcea sură, se umplea de negură, apoi repede detot se întărea. În mîni purtau mănuși de piele, blănite. Femeilor nu li se mai vedeau decît ochii și vîrfurile înroșite ale nasului, așa erau de învăluite în năfrămile mari de lînă.

Bine era de cei ce puteau să rămînă mereu lîngă cup-tor, ori să se mai încălzească cu un pahar de vin fiert și piperat ! Bădicul Ionuț Ungurean, de cînd se pusese gerul, tot cam așa se mîngîia. Dumnezeu era foarte rău de frig : cît ieșea afară, se învinețea cumu-i pruna și i se tăiau toate puterile. Dar acum, de două zile, cu toată groaza gerului, bădicul bătea mereu ulițele satului, cînd la un prieten, cînd la altul. Adevărat că la fiecare se mai încălzea cu un pahar de vin fierbinte, dar pen-tru aceea nasul lui era, cînd îl vedeai pe drum, ca pie-

lița curcanului. Cu toată groaza gerului, bădicul își colinda prietenii, pentru că altă groază și mai mare îi îngheța inima : de două zile avocatul îi bătea mereu telegraful să-i trimită bani, că se-mpușcă. Cîți bani ? Bădicul nici nu cuteza să se gîndească, ci încerca să vadă dacă nu-l va putea împrumuta cineva...

De ceea ce se tēmuse n-a scăpat. După ce «advocatul» de-atîta vreme nu-i mai ceruse bani, acum deodată îl înspăimîntase pe bădicul. Îl înspăimîntase pentru că nu avea nici a zecea parte din cît cerea domnul. Căderea «Arhanghelilor», lucrările fără nici un folos din săptămînile din urmă, înghețul, care nu lăsa să macini o trocuță de piatră, doi porci grași ce-i cumpărase de Crăciun — toate acestea îi goliseră punga societarului de la «Arhanghelii». El umbla acum să vadă dacă nu s-ar putea împrumuta, și pentru că se teme, ca de obicei, să nu se-mpuște odorul, și pentru că feciorul îi comunicase ceva deosebit.

Înainte de telegramă, universitarul Ungurean îi trimisese bădicului o scrisoare recomandată în care îi dădea unele deslușiri, simțind și el necesitatea de a-și legitima cererea celor una mie cinci sute de zloți. Bădicul se ciudi destul de epistola aceea, care, afară de bădicul, oricine ar fi ghicit îndată că-i scrisă într-un stadiu de beție, și în care universitarul spunea că-s banii cei din urmă ce-i mai cere, că de-acum el «e domn și are doamnă». Bădicul, oricît se gîndise, nu putu să înțeleagă decît într-un singur chip cuvintele din urmă, că feciorul său e avocat de-acum și că, poate, s-a căsătorit în vavilonul acela. Dar deși lucrul acesta l-ar fi mîngîiat nespun, adică să-i pice feciorul în sat avocat gata și cu doamnă mare, fie că nu putea crede așa ceva, fie că lipsa de bani îi tulbura fericirea, el nu se putea reține să nu zică destul de tare, de cîte ori ieșea fără ispravă de la un prieten : «O, să fie al dracului ! Chiar acum să-și iei doamnă ! O, să te fi luat dracul cu doamnă cu tot !»

El poate că blăstăma, tulburat, în chipul acesta, și pentru că abia ieșea în ger, roșu de vinul fierbinte, și

indată se albea la față, apoi se învinețea, și în trupul lui, slobozit în toate părțile, pătrundea frigul ca printr-un ciur.

Dar umbla în zădar de două zile pe la prieteni. Cei mai mulți dintre vălenari n-aveau de unde să-i deie o sumă așa de mare; alții ar fi avut, dar nu le venea la socoteală să se lase fără de nici un ban la casă; alții iar, cu mult mai puțini aceștia, i-ar fi putut împrumuta, fără să sufere ceva, cei o mie cinci sute de zloși, dar acești puțini erau de felul lui Gheorghe Pruncul: banul de aur ce-l căpătau nu mai vedea lumina soarelui.

Apoi, cine putea spune cât va mai ține iarna asta blăstămată, câtă vreme nu vor putea măcina pieule, și vălenarii se obișnuiseră, de-un șir întreg de ani, să se simtă bine numai când aveau bani destui la casă.

Mai era apoi și faptul că bădicul Ionuț, deși umbra de două zile, nu cercetase chiar pe prea mulți prieteni. Oricât era de grăbit și cu gheața-n sân, își mai uita de «domnu» lângă un pahar de vin încălzit și piperat.

Astfel îl apucă sara zilei de-a doua, fără ca să fi putut face rost de bani. Chiar se oprise pe-o clipă în mijlocul drumului, chiar mai zise o dată cu vocea tare, ca și când ar fi fost cineva lângă el: «Of, să-l fi luat dracul cu doamnă cu tot!», când i se făcu lumină. La Gheorghe Pruncul nu fusese, și de câtăva vreme se zvonea prin sat că Pruncul dădea bani cu camătă pe la oameni.

Porni, deci, ață, la fostul societar de la «Arhanghelii».

Când intră bădicul în căldura din casă, păru că-l pălește o amețeală. Băuse cam mult azi, și de hodinit, cum avea obiceiul, nu avusese vreme.

După ce-și plezniră palmele, Pruncul îl privi surîzător și-i zise:

— Trăbă că ni se răstoarnă cuptorul, pretine Ungurean! Demult nu mi-ai călcat pragul! Săzi, să ne șadă stupii.

După ce vorbiră de ger, de băi, de «Arhanghelii», Pruncul îl privi c-un zîmbet de răutate și-l întrebă:

— Și ce mai povestea, pretine, după toate acestea ?

El știa de ieri încă în ce afacere umblă bădicul. Abia ieșise Ungurean de la al treilea prieten, când Pruncul și aflase că, «pentru domnu'», lui Ionuț îi trebuiesc una mie cinci sute de zloți.

— O mică rugăminte, începu încurcat bădicul, căruia, de altfel, nu-i fusese niciodată simpatie Gheorghe Pruncul.

— O rugăminte, mie ?! făcu omulețul cel cu fața încreștită, lăsînd să-i adie pe brezde zîmbetul palid al satisfacției pline de răutate.

— Ție, da ! Aș avea lipsă... nu, ar avea lipsă... începu din nou bădicul, fără să poată continua.

Simți un fel de uluire la numărul mare ce trebuia să rostească. Fulgerător îi veni gîndul : «Ce va gîndi dracul ăsta despre mine ?»

— Da, da, pricep, îi ajută Pruncul. Advocatul are lipsă de parale.

Lui Ungurean îi păru că de-acum omul ăsta știe tot.

— Și încă de mulți bani, zise el mai cu putere, o mie cinci sute nu-i o nimica !

— O mie cinci sute îi trăbă ?! întrebă c-o bucurie pe care n-o mai putea ascunde gazda casei.

— În cap ! făcu bădicul ridicînd privirea spre Pruncul.

— Ți-a bătut telegrafu' ? îl întrebă vesel Gheorghe.

— Of, of ! făcu bădicul scărpinîndu-se în cap. Că mi l-a bătut ! Dar de trei ori pînă azi !

— Nu mă-nebuni ! zise Pruncul cu groază.

— Așa cum îți spun !

— Păi, atunci trăbă să fie în mare strîmtoare !

— Îmi poți împrumuta banii ăștia ? întrebă bădicul voind să sfîrșească repede. Era amețit de vin, dar vedea și așa luminile ce se jucau pe fața lui Pruncul, și nu se simțea bine.

— O să vedem, zise el și trecu repede într-o cameră vecină.

Se auzi zuruie de chei, și Pruncul se întoarse numaidecît.

— A treia parte ! zise el întrînd.

— Ce ? făcu Ungurean nepricepînd.

— Zic că-ți pot împrumuta cinci sute de zloți... Vremea asta... nu putem măcina, zise Pruncul.

Ungurean rămase pe-o clipă uluit, dar se hotărî repede și zise :

— Dă-mi și atîția. Îndată ce se duce gheața, macin și ți-i dau cu camătă.

— Ei, de asta... zise Pruncul și trecu din nou în camera vecină.

Acum rămase binișor de mult aici, și bădicul începu a se neliniști. În sfîrșit, Pruncul intră, aducînd în mîna biletele și un sfeșnic în care ardea o lumînare. În mîna cu biletele mai ținea și o coală de hîrtie împăturită. El puse lumînarea pe masă, numără biletele o dată, de două, de trei ori, apoi, despăturind coala de hîrtie, îi zise bădicului :

— Poftim și iscălește aici, frate Ungurene !

Bădicul adună biletele, le vîrî în buzunar și-i zise :

— Ce să iscălesc ?

— Hîrtia asta. E o mică însămnare, o mică obligațiune pentru suma ce ți-am dat-o.

— Ptiii ! făcu bădicul scandalizat. Doar nu te temi că nu-ți voi plăti ! Pentru Dumnezeu ! Unde sîntem ?

— Nu-i nici un rău într-asta, frate Ungurene. Bani-s bani ! Ce știm noi ? Ori tu, ori eu putem muri într-o noapte fără să ne știe cineva. Ce, nu ne poate lovi guta ?

Bădicul se temea demult că el de «gută» are să moară. Păli la față, luă hîrtia, citi cîteva șire și iscăli. După ce semnă, mai aruncă o dată ochii pe scrisoare și se opri la cuvîntul «Frasinul», «fînațul Frasinul».

— Ce-i aici ? întrebă bădicul, apăsînd cu degetul pe «Frasinul».

Pruncul se aplecă asupra hîrtiei și citi repede : «La caz că această datorie nu va putea fi solvită, mai jos iscălitul se învoiește a trece la averea domnului Gheorghie Pruncul fînațul din Frasinul, fără nici o judecată».

— Ei, să fii tu sănătos ! zise cu durere bădicul. Ce dracu' te temi așa ? Doar n-o să mor azi !

— E pentru formă numai, frate Ungurean, răspunse zîmbind cu răutate Pruncul. Știu eu că nu vom ajunge pînă acolo... Dar lucrurile acestea așa se fac !

— Ei, să fii tu sănătos și sara-bună ! mai zise bădicul și ieși aproape mînios din casă.

Părea mînios, dar într-adevăr era mai mult năcăjit, ofensat că vechiul lui tovarăș de la «Arhanghelii» nu are nici atîta încredere în el. El se duse supărat pînă la poștă, să se scape cît mai iute de cele cinci sute.

Gheorghe Pruncul încă în sara aceea se întîlni cu notarul Popescu să-i spună vestea cea mai nouă.

Universitarul Ungurean se «încurcase» c-o actriță de-a zecea mîină, de la un teatru destul de obscur din capitală. Fata apropia anul al treizecilea, de nu-l va fi trecut, dar era încă tînără și mai ales «corpulentă», după cum se lăuda universitarul. Actrița asta își petrecuse de multe ori cu «arhanghelul Gavril», văzuse că are bani mulți și, într-o bună zi din toamna trecută, părăsise teatrul și se mutase la Ungurean. Gurile rele spuneau că de la teatru ar fi fost concediată, dar ea, uitîndu-se cu dragoste la tînăr, zicea : «Pentru tine, suflete !».

Ungurean bătu atunci de două ori dup-olaltă telegraful, s-apucă de cheltuit cu fata, apoi, după ce isprăvi banii, chefui mereu, pe credit ; un lung răstimp nici nu-i mai veni în minte bădicul Ionuț. Credit avea la trei birturi în care își petrecuse mai des și în care era cunoscut de mulți ani. «Arhanghelul Gavril» era mîndru acum de mama focului, deveni gelos, și multă vreme nu mai suferi nici un prieten în jurul său. Dar, în sfîrșit, într-o bună dimineață geroasă de faur, cei trei proprietari de ospătărie îi trimiseră, la locuință, conturile și-l avizară că, spre marea lor părere de rău, nu-s în situația să-l crediteze mai departe.

În dimineața aceea Ungurean descoperise o latură urfă în sufletul fetei. Ea începu să-l batjocorească, să-l

acuze c-o înșelase, minșind-o că-i conte, c-o făcuse să-și părăsească cariera ei cinstită ; pe urmă izbucni în plinsete mari, gemînd că-i nenorocită, că rămîne pe drumuri. După ce se tîngui așa, tăcu puțin, apoi privirile i se luminară, se aruncă în grumajii «arhanghelului» și zise :

— Dar nu te las, suflete ! Nu te părăsesc, lumina mea, chiar dacă nu ești conte !

— Nu-s conte, dar plătesc mai mult, răspuse întăritat tînărul.

Și, după ce se cinstiră cu lichioruri de dimineța, după ce din cheful tîrziu de noapte rămăsese destul de turtit, el se puse la masă și scrisse bădicului epistola pe care acesta o primi recomandată. Apoi, văzînd că nu-i glumă cu ultimatul celor trei birtași, din ziua a doua începu să-i bată bădicului telegraful.

Acum, primind cele cinci sute de zloți, nici prin gînd nu-i trecu să plătească unde era dator, ci, după ce fata își cumpără două toalete și-o manta de iarnă, începură să chefulască într-alte localuri, pînă cînd, în noaptea a cincea, «Arhanghelul Gavril», beat mort, îi zise fetei :

— Irmușca, vii să-ți arăt palatele mele ?

— Vin, răspuse fata cu grăbire. Să văd cum mă iubești !

Și Irmușca era destul de tulburată de băutura. Fu o minune că-și putură scoate biletele și nu greșiră trenul.

Și astfel porniră spre Văleni, trezindu-se detot abia la drumul jumătate. Ori că-i furase cineva din bani, ori că-i tocase fără să-și deie sama, dar după ce se trezi și-și cercetă portofelul, abia mai avea două bilete de cîte zece. Ungurean mulțumi în gînd geniului bun care-l pornise la drum și-l urcase în trenul ăsta. Simțea chiar că e legitimă și chiar necesară călătoria la Văleni, să vadă cu ochii piedecile care l-au oprit pe bătrînul să-i trimită întregă suma cerută : «Te trezești că bătrînii ăștia tot strîmtează chinga pentru alții, în vreme ce ei se tot îngrașă». Astfel se liniști cu totul pentru faptul că tocuse cele cinci sute : și așa n-ar fi putut plăti cu ele toate datoriile.

Se simțea aproape fericit, cînd deodată zări pe Irmușca lîngă el. «Dar ce dracu' voi face cu fata asta?» se întrebă el repede. Fata se trezise chiar acum, se frecă la ochi și zise c-o voce somnoroasă :

— Vai, mult am dormit ! Unde sîntem ? adaose apoi îndată, privind sperioasă prin vagon.

— În drum spre casă, răspunse aproape cu răceală universitarul.

— Spre casă ?! făcu mirată Irmușca.

— Da, spre palatele mele ! răspunse c-un zîmbet Ungurean.

— Da ! Așa-i, așa-i, suflete, iubitele... oftă Irmușca și își înlănțui brațele după grumajii tînărului.

Lui Ungurean — ca și cînd i-ar fi luat supărarea cu mîna ; fu vesel că-i cu el ființa asta «corpulentă», care-l avea așa de drag. Acasă ? Ei, acasă n-a fi așa de greu ! Pe urmă, nici nu vor rămîne mult ; îndată ce-și va lua informații sigure cum stau băile, «Arhanghelii», mai ales în ce stare se află finanțele bădicului, se vor întoarce în capitală.

Prin restaurantele gărilor Ungurean cheltui aproape toți banii ce-i mai rămăseseră, și, cu ce mai avea, nu putu angaja, în orașelul unde era cea din urmă gară, decît o sanie mizerabilă. De altfel, birjarii cu cai mai buni nici nu se prea îmbulziră auzind că merg pînă în Văleni.

Abia ieșiră din orașel, și frigul începu să-i pătrundă. Ei, întii, rîseră, băură din vinul încălzit ce-l luaseră pe drum, apoi, după ce-l isprăviră și gerul îi împungea cu tot mai multe ace, ei se certară un răstimp îndelungat, apoi, mînioși, tăcură. Părea că frigul turbat le-a pus lacăt pe gură, căci nu mai răspundeau nici la întrebările omului de pe capră.

Vălenarii priveau unii cu milă, alții c-un fel de batjocură la sania veche și la căluții slabi care treceau numai în pas, în după-amiaza aceea de vineri, pe drumul alb și tare ca osul. Sania fusese odată vopsită, dar acum numai ciudate petece cafenii, șterse, se mai deosebeau

ici și colo. Se vedea că tălpile fuseseră de multe ori re-înnoite, și pe ele mai rămăseseră numai bucăți din șinele odată întregi. Călușii purtau în jurul nărilor înflorituri de gheață și naintau încet, cu capetele plecate.

În sanie ședeau doi inși ; nici nu se mai puteau deosebi de-s de același sex ori nu, căci erau zguliți cu totul în mantale de iarnă ; o dungă de frunte de se zărea uneori, când sania mai hurduca.

Băieșii care treceau pe drum ziceau, clătînînd din cap :

— Amarnic drum ! Să pornești cu așa rable de cai pe gerul ăsta...

Sluga de pe capră își întoarse capul spre cei doi, făcu un semn, la care unul din cei doi scoase mîna și arătă o direcție. Sania coti, și în curînd din sanie se auzi o voce groasă mînioasă :

— Ho-ho ! Mîncă-v-ar lupii !

Sania se opri în poarta bădicului Ionuț Ungurean. În sanie se mișcă mai întîi unul din cei doi, își desfăcu, cu mare greutate, picioarele din niște țoale, apoi pîrînd că-i de sticlă și se teme să nu se spargă, se coborî cu mare silă din sanie. Brațele și le ținea ca pe niște bucăți de lemn, departe de trup. Fața omului era verde-violetă, ochii morți, numai cu mare silă l-ar fi putut recunoaște cineva.

Sluga bădicului ieșise la poartă să vadă ce-i, dar nu-l recunoscu pe avocatul.

— Pe cine cauți ? îl întrebă sluga.

— Pe muma dracului ! răspunse cu vocea groasă universitarul. Uite, măi Vasile, vezi și ajută-i doamnei să se coboare, adaose îndată.

El era așa de înghețat, încît nu mai avea nici un strop de putere. Îi părea că sîngele i s-a oprit în vine.

— Vai de mine, răspunse uimit sluga, doar nu ești dumneata, domnișorul ? Vai de mine, pe frigul ăsta și cu caii ăștia ! Mă mir că v-au putut aduce pînă aici !

Lui Vasile nu-i venea să creadă nici acum și nu se mișcă din porțiță.

— Repede, pretine, poate-i înghețată dumneaei! zise universitarul.

Irmușca, învelită în paltonul de iarnă și în șoalele din sanie, nu făcuse nici cea mai mică mișcare pîn-acum. Sluga se apropie de ea cu teamă, începuse s-o descurce din șoale, îi ajută să se coboare. Fata gemea la fiecare mișcare; o dureau parcă toate oasele.

Cei doi tineri nu se uitară unul la altul, ci porniră în urma slugii.

Cînd îi văzu întrînd în casă, bădicul rămase înlemnit pe scaun; își făcu o cruce largă.

— Facu-mi sfînta cruce! zise el.

— Nu-ți face, că nu vezi pe dracu! răspunse cu mînie tînărul.

Bădicul abia acum desluși că cel ce venea în urma feciorului nu era bărbat, că era o femeie. «N-am greșit! Doamna!» își zise fulgerător de repede bădicul și, cu toate că era amețit binișor — naintea lui pe masă aburea vinul într-o cratiță mare — se sculă repede, cu vioșie, fericit, dădu bună-sara și le ajută să se dezbrace.

Trecu multă vreme pînă ce își veniră în ori cei doi călători. Și bădicul și nevastă-sa le puneau mereu în pahare vin încălzit, piperat, în vreme ce spionau ne-curmat pe doamna. Tinerii beau în tăcere, beau cu sete, în răstimpuri pleoapele li se lăsau grele, somnoroase, apoi, încet-încet, gerul începu să iasă din ei. Flacări tot mai dese, tot mai puternice le băteau în față, o furnicare fierbinte le umplu toate membrele.

Universitarul, dezmoțit, turnă acum el în cele două pahare, închină cu tata-sau, cu mamă-sa, dar cînd să ciocnească și cu Irmușca, aceasta își feri paharul și începu cu un glas înalt să torăie vorbe neînțelese. Tînărul își puse paharul pe masă, o ascultă, apoi, după ce sfîrși fata, începu el; apoi, tot mai repede, și unul și celalalt torăiau din gură, gesticulau cu aprindere. O sfadă izbucni între ei, pe care o purtau în unghurește.

Bădicul privea năuc la cei doi, la-nceput nu pricepu nimic, mai pe urmă văzu că-i vorba de-o neînțelegere.

În vreme ce se sfădeau cei doi, cu privirile aprinse și de vin și de mînie, bădicul le zicea mereu :

— De-astea se mai întîmplă între bărbat și muiere !
Mai, zău ! Ei, lăsați-o acum, fie-vă destul !

Dar tinerii se certară încă multă vreme, pînă ce, în sfîrșit, avocatul făcu un gest foarte hotărît arătînd ușa. Atunci, Irmușca tăcu deodată, în ochi i se grămădiră lumini, sări la tînar, îl îmbrățișă și începu să-i acopere obraji cu sărutări care răsunau în casă.

— Ei, să trăiți, strigă vesel bădicul, așa-mi mai place ! Vezi, așa-mi mai place !

— Era să degerăm pe drum, zise tînarul scăpînd de sărutările fetei. Păgîna vreme ! Iar acum îs numai foc, tot trupul mă arde.

— Las', că-i bine, zise bădicul, așa s-alungă turbatul de frig. Da' auzi : și pe-acolo pe la voi e așa ger ?

— Este, dar mai puțin. Apoi în casă, la căldură... făcu tînarul întinzînd mîna după pahar.

— Așa-i, e prăpădul lui Dumnezeu, zise bătrînul. Dar și voi, să porniți pe-o vreme ca asta !

Fata se uita la ei, zîmbea din ochi și părea foarte bucuroasă.

— Trebuia să viu, zise tînarul. Cu ce mi-ai trimis dumneata nu mi-a fost de-ajuns. Eu am acum examenele cele mai grele de făcut ; cîteva zile mai trebuia să învăț și eram gata !

— Așadar... făcu neliniștit bătrînul gîndindu-se la scrisoarea universitarului din care înțelesese că acesta se va întoarce în Văleni avocat gata. «Așadar, nu ești gata», ar fi voit el să zică.

Universitarul pricepu, căci își aduse aminte de scrisoare și-i zise :

— Da, nu mi-am luat diploma. Dar pentru asta abia-mi mai trăbă cîteva zile să mai învăț... Știu eu ce vrei să zici dumneata, continuă el băgînd de samă mirarea de pe fața bătrînului, vrei să zici că trebuia să mai rămîn zilele acestea. Vai, parcă eu nu mi-am zis așa ? ! Dar nu s-a putut ! Ia gîndește-te dumneata, de cînd nu ți-am cerut bani ?

— Cam demult, adevărat, răspunse confuz bătrînul.

— Apoi trăbă să știi că eu de-atunci m-am pus pe lucru, ziua-noaptea cu nasu-n cărți, continuă cu însuflețire tînărul. N-am mai luat sama de am bani, de n-am ; unii hotelieri care mă cunoșteau îmi dădeau toate de-a gata, știau și ei că le plătesc pe urmă, și apoi înmărmuriseră și ei de rîvna cu care mă pusesem pe învățat. Dar străinul tot străin, dragă tată ! Cînd văzură că nu le mai plătesc, hîrșteo ! taie toată pretinia și la pîră cu mine ! Ce vrei dumneata să fi făcut ? Bani ce mi i-ai trimis a trebuit să-i plătesc numaidecît în datorii, altfel ajungeam de vorbă chiar acum, cînd să fiu avocat. A trebuit să viu acasă să te fac să crezi că am lipsă de parale multe.

— Ei, făcu încurcat bătrînul, credeam eu, am crezut eu...

— Și totuși nu mi-ai trimis cît am cerut !

— Nu vezi tu ce-i afară ? Cine mai poate măcina ? Pielele hodinesc de-atîtea săptămîni ! Și dacă mai ține vremea asta, nici n-am de unde să-ți dau nici azi, nici mîne ! Of, să-l fi luat dracu' de ger !

Bădicul spuse cuvintele acestea c-un fel de mînie. El își aduse aminte de zdroaba lui din cele două zile, își aduse aminte mai ales de umilirea ce-o simțise naintea lui Pruncul și se mînie deodată pe toată lumea.

— Nu-i nimic, tată, răspunse repede tînărul, nu-i nici o primejdie. Eu pot să mai aștept acasă... Gerul ăsta nu va ținea pînă la capătul lumii. Apoi mă reîntorc pe șase, pe cel mult zece zile la Pesta și-mi iau diploma.

— Asta-i altceva ! făcu vesel bădicul. El se gîndea cu groază că iar va trebui să împrumute de la Pruncul. Dacă te-ai hotărît așa, bine-ai făcut. Dacă se pornesc pielele, facem bani ! Ei, noroc să deie Dumnezeu și bine-ați venit ! sfîrși el ciocnindu-și paharul cu cei doi tineri.

În tot răstimpul cît vorbiră tata și feciorul, fata își plimba mereu privirile cînd la unul, cînd la altul. Surîdea mereu și se vedea că i-ar fi plăcut foarte mult să știe despre ce e vorba.

— Cum o cheamă ? întrebă vesel bătrînul privind spre doamnă.

— Irmușca ! răspunse Ungurean.

— Mușca, Ir-Mușca ! făcu bătrînul clipind bucuros din ochi. Și ți-e nevastă ? Te-ai chiar însurat ?

— O să vedem mai la urmă, răspunse tînărul, înconjurînd răspunsul. O să vedem ce zestre îi dau părinții.

Bădicul, trăsărit de vin, se mulțumi cu răspunsul acesta. Mîncară, băură iar, în vreme ce bădicul zîmbea mereu și zicea : «Ir-Mușca». Cîteodată zicea : «Mă mir că n-ați înghețat. Ce comédie ! Să veniți pe gerul ăsta !» Fata vorbea veselă cu universitarul, prin mijlocirea lui spunea cuvinte măgulitoare celor doi părinți, își înclina capul înaintea lor, zîmbea și bea cu vitejie.

Se ospătară așa pînă tîrziu, bădicul mai avea vin bun în pivniță.

În dimineața următoare se lăți în Văleni vestea că «advocatul» Ungurean s-a întors în societatea unei doamne.

Chiar bădicul răspundea foarte bucuros la întrebările oamenilor :

— Da, o doamnă, Ir-Mușca ! S-o vezi cîtu-i de voinică !

— Și-s căsătoriți ?

— Nu, încă nu ! Pînă nu se hotărăște zestrea.

— Așadar, a venit așa, pe văzute numai ?

— Da, *cotătoare* de loc ! Ir-Mușca ! răspundea bădicul vesel.

El scăpase de-o povară foarte grea : nu mai era mereu cu frica-n sîn că-i va bate «domnu'» telegraful după bani mulți și nu va avea de unde să-i trimită. Îi era foarte recunoscător feciorului că se hotărîse să rămîină acasă pînă se vor porni pieule și va face bani.

În ziua întâi după sosire universitarul nu ieși nicăieri. Dar din ziua a doua făcu vizite birtului lui Spiridon, unde-l întâlni pe fostul universitar Pruncul.

Se îmbrățișară și se sărutară.

Apoi, cea dintâi întrebare a lui Pruncul fu :

— Cu cine-ai venit ?

— Cu Irmușca !

— E aici ?

— Aici !

— O, să fii tu al dracului ! rîse Pruncul. Și ce ai de gînd ?

Ungurean, în loc de răspuns, înălță din umeri, apoi arătă c-un deget la gură că i-i sete.

De-aici încolo Irmușca îl însoțea des pe Ungurean la birt, dar nu numai aici, ci și în oraș. Cu tot gerul, mergeau destul de des în oraș cei doi... logodnici, întovărășiți de Pruncul.

În urmă apele se dezghețară, pieule porniră, dar părea că Ungurean nici gînd n-are să se mai întoarcă în capitală «pentru șase, cel mult zece zile». El se simțea foarte bine acasă, la Spiridon, în oraș, cu Irmușca și cu Pruncul.

XII

După căderea «Arhanghelilor» se găsi, deodată, în încurcături grele financiare nu numai Iosif Rodean și bădicul Ionuț Ungurean, ci și primarul. Pe lângă galeria cea nouă de la «Arhanghelii», pe el îl mîncă băutura, și mai ales Dochîța. Femeia cheltuia tot mai mulți bani, pe lângă toată opreliștea primarului. În «Arhanghelii» el nu mai spera, dar avea părți la alte băi, și totuși se simțea mai strîmătorat ca niciodată pentru înghetul ce se pusese și care nu-l lăsa nici pe el să maccine. De altfel, ca și pe ceilalți doi tovarași, îl săcătuise de parale cu adevărat galeria cea nouă de la »Ar-

hanghelii» an de an, și gerul de-acum nu făcea decât să-i arate prăpastia în care se afla. Piulele nu măcinau la nimeni, și, totuși, în Văleni, Cornean și ceilalți doi erau mai strîmtorați decât oricare alt vălenărean.

Traiu în casa lui era tot mai viforos. Odată cu încurcăturile bănești, lui Cornean îi păru că Dochitei iar începe să-i stea mintea-n pruni. Începu s-o păzească din nou, s-o teamă; se înrăutățea din zi în zi, vorbea cu ea mînios, îi răspundea cu asprime la întrebări. Dar ceea ce-l fierbea mai rău pe Cornean era nepăsarea Dochitei. Nici o vorbă, nici o sudalmă ce-i venea de la primarul n-o mai atingea. Nu mai plîngea, nu-i mai făcea scene lui Cornean dacă acesta îi dădea să înțeleagă c-o bănuiește. Ridica nepăsătoare din umeri și atîta-i era tot răspunsul.

Intr-o după-amiază de la sfîrșitul lui ianuarie Dochita veni obosită acasă. Plecase înainte de prînz fără ca primarul să fi băgat ceva de samă, și nu se mai întorsese pînă pe la ceasurile trei. Vasile Cornean pînă la prînz o așteptase ca pe spini. De la prînz începu să fiarbă, nu-l mai ținea locul, nu-i mai fu destul de largă casa, curtea, ieși în drum, cutreieră satul, cercetă birturile, dar pe Dochita părea c-o înghițise pămîntul. Veni acasă, se lăsă gemînd pe-un scaun, dar nu gemu de zece ori, și ușa se deschise și intră Dochita.

— Unde-ai fost? o întrebă primarul învîrtind o păreche de ochi turbați.

Dochita nălță ca de obicei din umeri.

Cornean fu lingă ea dintr-o săritură, o prinse cu stînga de piept și, învîrtindu-și ochii fioroși, îi răcni:

— Nu așa! Nu face pe muta! Mie trăbă să-mi răspunzi odată! Ce ți-e? Unde-ai fost?

Femeia încercă să scape din mîna lui, se zmînci, dar înțelese că încearcă în zadar. Ochii ei obosiți se aprinseră de mînie.

— Unde-am fost? După bani am fost, la frate-meu am fost! Nu-ți cer, de două săptămîni, o sută de zloți? Nu-i rușine ca nevasta primarului, a societarului de la

«Arhanghelii», să împrumute de la un bărdaș sărac o sută de zloți ? Mi-ai putea da pace, zise ea în silă, scoțînd banii din buzunar și aruncîndu-i pe masă. Iată după ce-am fost !

Primarul își plecă capul, dreapta-i căzu neputincioasă. Rămase un răstimp nemișcat. Apoi în ochi i se iviră tășuri de oțel, fixă pe Dochîța și-i zise :

— Pîn' la frate-tău nu-i cale de șase ceasuri !

— Nu, răspunse repede femeia c-un fel de scîrbă, dar crezi că dacă primarul n-are o sută de zloți adunați laolaltă, va avea un bărdaș sărac ? Frate-meu a trebuit să colinde prin sat la oamenii care îi datorau pe lucru ca să-mi adune banii ăștia. De altfel, ce-ți mai și dau ție sama ! Nu-s eu de vină că n-ai o sută de zloți !

Primarul Cornean turbase de mînie.

— Să taci ! urlă el. N-am o sută de zloți ? Am spus eu că n-am atîția bani ? zise apoi apropiîndu-se mereu de Dochîța ca un tigru gata de atac.

Dar femeia se tot feri, se tot retrase, ajunse după masă.

Vasile Cornean ieși izbind ușa, se duse de-a una la primărie, întră și văzu cu bucurie că, afară de pîrgar, nu era nimeni. Pe pîrgar îl trimise repede c-o scrisoare la poștă, iar el se apropie de cassa-de-fier a satului. Era și primar, și de vreo jumătate de an suplinea și pe casierul care demisionase. El deschise cassa și luă toate biletele cîte erau aici : nu le fură, Doamne ferește, dar voia să le ducă acum numai decît să le arate Dochîței și să-i zică : «N-am o sută de zloți bani gata ?»

Ceea ce plănuise și execută îndată ; femeia privi uimită, cu încîntare, la bani și-i zise zîmbind :

— Am glumit, Vasile...

Dar primarul nu se însenină nici acum, ieși îndată, porni spre primărie, și încă nu se întorsese pîrgarul cînd deschise din nou cassa-de-fier. Dar banii nu mai ajunseră toți în cassa satului ! De vreo șapte bilete de cîte-o sută primarul nu se mai putu despărți ! Nu fură nici acum banii ăștia, Doamne ferește ! Avea să-i restituie

îndată ce va putea măcina, căci piatră avea și el. Însă acum, după ce avusese o dată banii în mână, nu-i mai putu pune înapoi pe toți, chiar să fi voit : abia acum simți cât trăise el de năcăjit în săptămânile din urmă.

Deci, nu peste mult, fu din nou acasă, și puse pe masă naintea femeii două bilete de câte-o sută.

— Banii frate-tău să mi-i dai ; am să-i duc înapoi încă astăzi !

El se mai temea încă de înșelăciunea Dochiței și credea că nu de la frate-său are sută. Dar când văzu că femeia-i dă, cu mare liniște, banii, se convinsese pe deplin și scăpă de-o mare greutate ce-i apăsa pieptul.

El luă banii, ieși și merse ață la bărdașul și-i înapoie banii.

— Altădată să știi că soru-ta are de la cine să ceară bani ! ți zise cu mînie primarul.

— Dar nu i-am spus și eu tot așa ? N-a trebuit să alerg și la zece oameni pînă am putut strînge banii ăștia ? răspunse la fel de mînios bărdașul.

Vasile Cornean se întoarse mulțumit acasă. După ce se convinsese de nevinovăția Dochiței, nu-i mai păsa nici de sutele luate de la comună. În sfîrșit, nici prin gînd nu-i trecea să le fure. Se gîndea chiar c-a făcut rău că nu s-a ajutat mai demult așa, să nu fi adus pe Dochița pînă acolo încît să împrumute de la un sărîntoc ca frate-său. Așa ceva poate răsufla, se poate auzi și ar fi mai mare rușinea.

Fratele Dochiței, pînă adunase suma, fusese, între alții, și la Gheorghe Pruncul. Îi datora și fostul societar de la «Arhanghelii» pentru niște reparaturi la piue, îi datora cu treisprezece zloți.

Nu se întîmpla o singură dată ca Pruncul să deie banul din mînă pînă ce nu-l descosea bine pe om. Se părea că voiește să-și prelungească, pe cît se putea mai mult, plăcerea de-a nu se despărți de averea sa. Cerceta și acum să afle pentru ce-i trebuiau bărdașului toți banii ce-i mai datora, pentru că Pruncul era obișnuit să plă-

tească cu țiriita. Dar fratele Dochitei cu nici un preț nu descoperi că-i trebuie pentru primăreasa, i se părea c-ar fi prea mare rușine; dar nu se mulțumi nici cu cinci, nici cu zece; nu ieși din casă pînă ce Gheorghe Pruncul nu-i numără toți banii ce-i datora. Încăpăținarea asta a bărdașului îl puse pe gînduri pe Pruncul; el simțise că-i trebuie banii pentru o cauză deosebit de însemnată. Altfel s-ar fi îndestulit, ca altădată, și cu mai puțin.

El spionă cărările bărdașului și văzu că mai întră și pe la alții. Numai decît își zise că fratele Dochitei are lipsă de o sumă mai mare. De-acîi încolo lui nu-i mai trebui nici o veste. Se duse acasă, șezu pe un scaun, închise ochii și văzu limpede adevărul: banii se adunau pentru Dochița, iar femeia ceruse de la frate-său pentru că... ei, pentru că primarul nu mai avea de unde să-i dea.

Mai departe însă nu cuteză să se gîndească. Dar peste două zile, cînd o văzu pe Dochița întorcîndu-se din oraș cu sania încărcată de pachete, Pruncul se gîndi și mai departe. El demult urmărea și pe primarul și se interesa foarte de aproape al cîtelea ceas îi bate. Primarul încă se înfruptase din aurul slobod de la «Arhanghelii», după ce Pruncul părăsise baia, și de-atunci omulețul ăsta, mîncat de pizmă, îi purta și lui Cornean sîmbetele. El știa că bani mulți primarul nu mai poate avea.

Cînd o văzu pe Dochița venind de la oraș cu atîtea pachete, el se gîndi deodată: «Primarul a împrumutat de la bancă». Dar parcă în aceeași clipă îi răsări în minte și altă posibilitate, și aceasta îi plăcu atît de mult, îl fermecă atît de tare, încît, uitîndu-și cu totul părerea cea dintîi, porni în grabă să-l afle pe notarul Popescu. Se pare că-l convinse repede, căci notarul, încă în ziua aceea, cercetă cassa și descoperi lipsa. Avu și el un larg zîmbet de satisfacție.

XIII

Zilele treceau mai grele ca de plumb în casa directorului de la «Arhanghelii», iar nopțile păreau nesfârșite. Afară de o slujnică și o slugă, notărașița Marina concedie pe toți ceilalți servitori. Nici unul dintre cei concediați nu simți, însă, o părere de rău că părăsesc casa asta, curtea, în care vedeau că nu mai au ce face. Cei doi care rămaseră, o fată și un fecior, nu păreau defel bucuroși că nu-i pot urma pe ceilalți, părea că numai de silă rămân. Tot personalul din curtea directorului presimțea parcă adierile nenorocirii care se apropia cu pași tot mai repezi.

Iosif Rodean, după ce se înapoiase de la feștania ce o slujise părintele Murășanu la «Arhanghelii», tot mai avu, uneori, licăriri de speranță pînă la sfîrșitul săptămîinii, cînd cei din urmă băieși părăsiră baia. Atunci izbucni în răcnete, în blăstăme nemaipomenite. Notărașița îngheță de spaimă că i-a înnebunit bărbatul. Directorul blăstăma pe Dumnezeu, batjocorea pe popa cu slujba lui cu tot, era cît pe aci s-o turtească pe Marina că-i dăduse sfatul să facă o așa «prostie dobitocească». Mugea prin camere, ca o fiară rănită, pînă noaptea tîrziu, încît se adunau oamenii pe la feresti, în uliță, s-asculte și să se îngrozească. Amenința cu moartea pe Marina, slugile, slujnicele, se izbea cu pumnii în frunte, în piept, își încleșta de multe ori mînilor în mustața-i groasă. Apoi, de la o vreme, nu mai putu suferi pe el nimic. Nasturii săreau zbîrnînd, durigîndu-se pe podele, și pieptul lui enorm se ridica des. Directorul respira adînc ca dintr-un foi. Ochii lui erau înfiorători.

Se liniști tîrziu, dar nu adormi, ci căzu într-un fel de nesimțire. Cînd se lumina în ziua următoare, Marina îl află într-același colț de divan, dar în ochii lui se putea citi o hotărîre.

— De-am trece mai în grabă peste asta, zise el c-o voce care părea că vine din adîncuri depărtate. De-am

urece mai iute, să mă pot apuca de lucru, zise el iarăși, părănd că nici nu așteaptă răspunsul nevestei.

Marina îl înțelese într-un singur chip : că Iosif e și acum tulbure la cap, ca și ieri sară. Oftă, își împătură buzele decolorate și trecu în camera vecină. Din nesimțirea în care căzuse după izbucnirea mâniei sale păgâne, pe Iosif Rodean îl trezi, spre ziuă, o voce clară și hotărâtă, pe care o auzi cu o limpezime uimitoare. Vocea, care păru că o aude din el, deși îi era cu totul străină, îi zise : «Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăși strălucește».

Dacă ar fi crezut în Dumnezeu, lui Iosif Rodean i-ar fi părut că vorbise așa însuși Dumnezeu. La vocea asta îi căzură parcă lanțuri grele de pe trup ; îi săcă balta cea neagră din suflet, i se închise prăpastia din el ; se simțea vîrtos ca fierul ; avu senzația că, așa cum e, dacă s-ar ridica, dacă s-ar izbi de un perete, ar răsturna toată casa, ar dărîma-o numaidecît.

«Treci peste asta, te pui pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăși strălucește.» Cuvintele, acum, părea că erau tipărite cu electricitate. Iosif le vedea într-un singur șir, orbitor de strălucit ; părea că nici nu le vede cu ochii, ci cu ceva din el, cu vreun simț lăuntric. Își zise îndată, c-o liniște adîncă : «Se-nțalege ! Trec peste chestia cu datoriile și încep din nou băitul la „Arhanghelii“.» El își zicea că abia acum își putuse da sama că deznădejdea lui nu izvora din faptul că și-ar fi pierdut credința în «Arhanghelii», ci numai din greutatea covârșitoare cu care apăsau asupra lui datoriile ! Da, datoriile acestea îl făcuseră să nu se mai poată mișca, îi întunecaseră mintea așa de tare, încît să cadă în prostia de-a face o feștanie cu credința că va da de aur ! Datoriile acelea îl ologiseră, căci îi atingeau o mare slăbiciune : vaza lui de om avut. Gura lumii îl înspăimîntase ! Căci gura lumii avea să umble pînă ce nu va putea să facă «Arhanghelii» iarăși renumiți.

Dar la auzul acelei voci ciudate Iosif Rodean simți deodată că toate acestea sînt prostii, că pentru o singură

țintă e vrednică lupta și deznădejdea : viitorul «Arhanghelilor». Și acum viitorul acesta nu-l vedea defel întunecat. Las' să se bucure pe-o clipă proștii că a căzut, las' să fugă toți, departe de el, las' să se îndușmănească ! Va veni foarte curînd vremea cînd directorul «Arhanghelilor» va fi un împărat în întreg jurul acesta, cînd oamenii ce-l vorbesc acum de rău — nemernicii ! — nu i se vor mai linguși din nou, ci i se vor închina. Da ! I se vor închina ! Las' dar să treacă peste el proștia asta cu datoriile ! Of, datoriile ! Cum ar fi sfărmat acum unul de altul capetele oamenilor care se adunau în camera «optsprezece carate». Chiar pentru că se simțea biruitor de-acum, nu-și putea ierta proștia în care căzuse dîndu-se la patima jocului de cărți.

Judecînd așa, el nu se gîndea cum se va limpezi chestia datoriilor ; presimțea numai că cele două case din oraș nu vor mai fi ale lui, poate și casa din Văleni, și piatra de la piue ! Dar nu-i păsa ! Îi era de-ajuns dacă rămînea cu «Arhanghelii». Nu din baia asta izvorîseră și casele, și piuele, și tot ce avea ? Nu se gîndea nici cum va munci pe viitor la «Arhanghelii». Toate acestea erau chestii prea de-a zecea mîna. Lucrul de căpetenie era că la «Arhanghelii» va afla aur mult, foarte mult.

«Treci peste asta, te pui pe lucru și steaua „Arhanghelilor“ iarăși strălucește.» Cuvintele le auzi și-a treia oară foarte limpede. Nu era vorba în ele de ce-a fost, de ce va fi, ci de ceea ce este. Îi spuneau lui Iosif Rodean că *acum* trece peste datoriile ce le avea, *acum* s-apucă de noile lucrări, *acum* strălucește steaua «Arhanghelilor». Și senzația ce-o avea era așa de covîrșitoare, îngenunchia atît de bine realitatea, încît el avea o adîncă senzație de fericire. De aceea nici nu cuteza să se miște, ci privea cu ochii măriți de spaima plăcerii ceea ce se întîmpla.

Se trezi puțin după ce vorbi cu Marina și, trezindu-se, îi păru că nu-i mai pasă defel de tot ce are să se întîmple. O singură povară ucigătoare îl apăsa : că nu

se isprăvisе încă chestia datorilor. Îi părea, era sigur că, după ce va trece o dată peste asta, nimic nu i se va mai pune în cale. La «Arhanghelii» mai era destul aur ca să-și poate bate odată joc de toată lumea.

Din ziua aceea el începu să umble prin casă, se coborî în curte, ieși în uliță chiar. De-aici încolo în fiecare zi mergea la «Arhanghelii», întra pe ganguri, cerceta, aducea acasă batista plină de mărunțișuri de piatră, le măcina în mojer, cerca și totdeauna afla fire de aur.

El începu să vorbească, să fie vesel chiar. Adevărat că era ceva nou în veselia lui, care pe notărășița o strângea de gît. Ei îi părea nefirească bucuria lui Iosif, și poate că se înșela, pentru că directorul din zi în zi părea tot mai tare în nădejde.

Veselia lui nu avu margini cînd, în sfîrșit, căpătă înștiințarea că se stabilește ziua de 25 faur pentru licitare.

În sfîrșit avea să treacă peste afacerea asta scanda-loasă ! El simțea că nici un pas nu poate face pînă ce nu se va scăpa de povara aceea.

Sosirea celor două neveste tinere, în loc să-l întristeze, îl umplu de bucurie : fu și mai sigur că, în curînd, cele două bănci vor lucra împotriva lui.

Eugenia și Octavia însă nu se bucurară defel. După două zile petrecute acasă, se întoarseră la soții lor, palide, istovite, ca și cînd ar fi ieșit din morminte. Dar încă în aceeași zi veniră deznădăjduite înapoi ; cele două case erau încuiate, soții lor se mutaseră, și ele nici nu mai avuseseră curajul să întrebe de noua lor adresă și se întorseseră repede acasă.

Nu spuseră, cînd intrară în locuința lui Iosif Rodean, ce le-a îndemnat să se reîntoarcă așa de în grabă, dar directorul ghici îndată, bătu în palme, începu să rîdă cu hohote. Abia se puteau înțelege printre undele mari de rîs cuvintele lui :

— Bine-i așa ! Ehe ! Ce mai divorț ! O să-i frigem !... Princesele mele !

Cele două neveste încremeniră, priviră cu spaimă la uriaș, care părea sălbatec în bucuria sa, și, ca două umbre, se strecurară din camera tatălui lor. Ziua întregă, noaptea, ziua următoare vărsară atâtea lacrimi, încît se plătiră cu ele pe toată viața de pînă acum. Din zbuciumul acesta rămaseră cu ochii înroșiți, cu obraji căzuți, cu nasul mai lung. Slăbiră și îmbătrîniră cu ani. Ele înțelegeau acum prăpastia în care se cufundau. Bucuria tatălui lor le înspăimînta, ca și pe Marina. De altfel, ele nu mai credeau în nimic, nu-și puteau afla nici un razim. Ele nu se mai puteau gândi la ce va fi, vedeau mereu ceea ce a fost. Părea că nici ce se petrece acum nu le interesează decît în lumina ce-o arunca trecutul plin de splendoare. Ele săcau din zi în zi, și singurul simțimînt ce le stăpînea și le ținea în viață nu era deznădejdea ori vreo sete de răzbunare, ci răutatea. Și după înfățișare, și după vorbe, și după gesturi păreau două furii. Toată nenorocirea lor se schimbase în răutate.

XIV

Domnișoara Elenuța, de cînd se întîlnise cu clericul, era mereu veselă. Nimic nu se mai strecura în sufletul ei din răceala, din spaima ce plutea în casa lor. Ca și cînd s-ar fi învăluit într-o haină deasă de lumină, ea se simțea acum la adăpost de orice rele; nici nu mai avea, de altfel, ochi să mai vadă ce se petrece în jurul său. Ea vedea mereu în viitor, și viitorul acesta era așa de senin, așa de strălucitor de lumină, încît din ochii ei, de pe buzele sale zîmbetul de fericire nu mai dispărea. Mai ales după ce Vasile îi scrisese că parohia Teleguța va fi a lui cu siguranță, sufletul domnișoarei Rodean fu inundat de o fericire, de o mulțumire liniștită. Nimic n-o mai amenința acum. Îi părea că vede,

din descrierile clericului, satul acesta așezat în apropierea Mureșului, sat cu uliți largi, cu mari grădini pline de pomături. Vedea și casa parohială de-acolo, luminoasă, nouă, înconjurată cu plopî nalți, drepți ca lumînările. Îi părea uneori că se plimbă cu Vasile pe subt plopî și că nimic nu se aude decît pașii lor pe cărarușa netedă și susurul frunzelor neastîmpărate.

Ei îi părea tot mai mult că-i o străină în casa din Văleni, că a venit aici pe puțină vreme și că așteaptă în fiecare clipă să plece mai departe. Se mira, se înduioșă de tăcerea plină de suferință ce stăpînea aici, de deznădejdea ce se săpa tot mai adînc pe fețele, în privirea, în toate mișcările surorilor și ale mamei sale. Veselia ciudată care-l lua, de la o vreme, în stăpînire pe Iosif Rodean, îi părea lucrul cel mai firesc și simțea că în casa lor acum toți ar trebui să fie veseli și fericiți.

În mari depărtări de ea se ascundea «Arhanghelii». Ca dintr-altă lume îi veneau, din cînd în cînd, amintirile despre o nenorocire. Dar nu-și mai putea da sama dacă nenorocirea asta e în legătură cu familia lor ori nu. Îi părea, de altfel, că se destramă tot mai tare legăturile care o țineau aproape de familia directorului de la «Arhanghelii».

Simțindu-se mereu cu sufletul plin de lumină, ea se silea să-i facă fericiți și pe cei din casă, mai ales pe surori și pe mamă-sa. Ea se îngrijea de prînz, de cină, pentru că, de pe partea mamei și a surorilor, ar fi putut să nu mai aibă o mîncare cum se cade nici chiar duminicile și-n sărbători; acestea se mulțumeau să guste de cîteva ori din orice li s-ar fi pus pe masă. Dar Elenuța băga de samă că tatălui său îi făcea mare plăcere dacă avea o mîncare gustoasă, și aceasta era de-ajuns ca să o facă fericită și neobosită.

Cele două surori se umpleau de răutate tot mai mare. Nu puteau suferi fericirea ce se zugrăvea pe fața Elenuței. Începură să-i urmărească fiecare pas. Le răneau adînc mișcările ei ușoare. Părea că le taie cu cuțitele și prin umblet, și prin surîsurile dulci, și prin vocea ei

plină de cîntec. O disprețuiau și o urau pentru că o vedeau fericită.

Și, deodată, viața lor în Văleni avu o singură țintă : din cît pot, s-o jignească, să-i cauzeze suferințe Elenutei. Erau de neînchipuit mijloacele copilărești, joșnice, absurde de care se foloseau ca s-o facă nenorocită. Le reușea, adeseori, să strice mîncările pe care le pregătea Elenuța, ori să facă să întîrzie prînzul cu ceasurile. Elenuța înțelese repede pe surorile sale, se mira, se scîrbea de purtarea lor, dar părinților nu le spunea nimic. Plîngea deznădăjduită de cîte ori vedea că muncise ceasuri întregi zadarnic, dar repede ochii i se umpleau de străluciri și era gata să le ierte. Își aducea aminte de Vasile, știa că va fi fericită, știa că fericirea asta nu i-o pot ierta cele două surori.

Ea încerca să vorbească cu Eugenia și cu Octavia ; dar surorile treceau repede pe lîngă ea și, de obicei, se întîlneau numai la masă. Pe surori, din zi în zi, le consuma un foc launtric, ele erau tot mai palide și tot mai slabe. Numai cînd reușeau să-i facă vreun rău Elenutei, erau vesele, dar de-o veselie urîță, care-i făcea rău nu numai Elenutei, ci și Marinei, și mai ales lui Iosif Rodean.

Cu tot frigul ce stăpînea încă, Elenuța făcea plimbări în fiecare zi. Ieșea singură, dar îndată ce ajungea pe drum, simțea lîngă ea pe cleric. Îi părea c-o privește cu dragoste, că-i șoptește ; fata zîmbea cu plăcere și ajungea, fără să-și deie sama, pînă în mari depărtați.

Cele două surori o urmăreau pe furiș pînă se-mbrăca, pînă își tocmea o șuviță de păr la oglindă, și vipera invidiei le mușca mereu de inimă. O urmăreau cu răsuflarea oprită pînă ce ieșea din casă, apoi fugeau amîndouă la fereastră și, palide, nu se mișcau de-acolo pînă ce n-o pierdeau din vedere.

O invidiau și pentru plimbările acestea, ca și pentru că se îngrijea de masă. Ele nu mai aveau nici o plăcere nici să mînce, nici să se plimbe ; în sufletul lor se coborîse o noapte înghețată, din care, în răstimpuri,

părea că s-aude un urlet depărtat de câine, ce le îngheța și măduva în oase. Nu puteau, deci, să vadă pe cineva bucurându-se de plăcerile care nu mai erau ale lor ; nu puteau suferi nici chiar ca Elenuța să facă o plăcere, o bucurie părinților, lui Rodean mai ales. Ele, pare-se, presimțeau că nu vor putea face nici o bucurie părinților de-aici încolo și nu sufereau să le-o facă altcineva. Începură să urască chiar pe directorul, văzându-l mai vesel, și se alipeau tot mai tare de Marina, care era deznădjuduită, ca și ele.

Deseori priveau prin geam să vadă nu se întoarce încă Elenuța, și când o zăreau cu obrajii împurpurați de aerul curat și de sănătate, ele simțeau junghiuri.

Într-o zi cele două surori se sfătuiră mult, prin șoapte șuierătoare, apoi intrară în camera Elenuței, deschiseră un dulap și luară paltonașul de iarnă al fetei. Era un paltonaș verziu, croit cu mult gust, pe care Elenuța îl avea încă din anul trecut. Octavia îl ținu, iar Eugenia îi tăie din spate un larg petec, apoi îl puseră la loc. Avură iarăși o zi fericită ! Elenuța, după prânz, îl îmbracă fără să bage ceva de samă, ieși, coborî în stradă și se plimbă ca de obicei.

Dar când se întoarce Elenuța, directorul era în curte, o văzu și zise uimit :

— Ia stai puțin ! Pentru numele lui Dumnezeu, stai să văd ce ai în spate.

Fata se opri mirată, se uită pe trup, nu văzu nimic.

— Of, puterea dracului ! zise Rodean. Dar asta totuși e prea mult ! Ia dezbracă-ți paltonul.

Neînțelegînd nimic, Elenuța se dezbracă repede de palton. Tatăl său îi arătă tăietura.

— N-ai văzut-o ? N-ai băgat de samă ? Cum ai putut ieși așa pe uliță ?

— Nu, n-am văzut-o, răspunse fără putere Elenuța.

În clipa asta notarul nu se mai putu stăpîni ; alergă în casă și, repede-repede, pînă ce surorile nici nu se putură gîndi ce să fie, le arse cîte două plame.

— Am să vă scot ochii, m-ați înțales? Ce aveți cu Elenuța?

Nici o lacrămă nu se zări în ochii tinerelor neveste; se învinețiră numai, părea că obrajii li s-au umplut cu venin.

Dar Iosif Rodean avea prea puțină vreme ca să vadă toate răutățile celor două surori. El le și uita în grabă; trăia acum dintr-un singur gând: «Treci peste asta, te pui pe lucru, și soarele „Arhanghelilor“ iarăși strălucește».

Eugenia și Octavia știau că tatăl lor uită repede orice ar face ele. Dar plăcerea de-a jigni mereu pe Elenuța era așa de covârșitoare, încât, chiar dacă ar fi știut că în toată ziua aveau să fie pălmuite de Rodean, nu s-ar fi dat în laturi de la absurdele lor răutăți.

Răutatea și pizma le agerise tare o lature a simțului de observare, șpionatul. Orice mișcare a Elenuței nu le trecea nebăgată în samă, și, în sfârșit, le reuși să afle și ascunzișul unde-și păstra Elenuța scrisorile lui Vasile.

Bucuria lor fu mare. Le răpiră dintrodată ca niște păsări hrăpărețe, se încuiară în camera lor, șezură lângă olaltă pe divan și începură să citească. Dar, vai, cititul acelor epistole nu le umplu de deliciu, cum se așteptară, ci de o pizmă așa de dureroasă, așa de arzătoare, încât conteniră îndată de citit. Aveau senzația omului care s-a lăcomit la fagurul de miere în care n-a văzut albinele ascunse și din care, abia îmbucînd, încep să-l înțepe mii de ace de foc.

Pentru cele două surori acele de foc erau cuvintele de dragoste din epistolele lui Vasile. Ele rămaseră un răstimp nemișcate, apoi Octavia se ridică, se apropie cu vrafal de scrisori de cuptor și le aruncă în flacări.

Un suspin de ușurare scăpă din pieptul celor două neveste, care nu mai păreau acum defel tinere, ci săcate de-o boală rea.

În ziua aceea, șara, ca de obicei, Elenuța voi să-și scoată scrisorile, să le recitească pe unele din ele. Erau, mai ales, vreo opt epistole care o înseninau oricît ar fi

fost de tristă. Și, de-o vreme încoace, ea părea că nu mai poate suferi în tăcere răutățile celor două surori. Picur de picur se grămădea un fel de amăreală în sufletul ei și începea să nu le mai poată ierta.

Dar spre groaza ei, scrisorile nu erau nicăiri! Căută cu de-amănuntul, dar nici una nu mai putu afla. Apoi, deși știa că totdeauna le păstrase într-același loc, ea începu să răscolească în toate colțurile în dulapuri, sub pat, sub perini; toată camera și-o răsturnase. Nu erau nicăiri!

Din clipa în care văzu că nu-s în locul știut, ea simți adevărul, dar nu voia să-l creadă! Ar fi fost prea mare nenorocirea ei și prea adâncă ticăloșia surorilor. Dar după ce mai mult de-un ceas le căută zadarnic, căzu frîntă pe-un scaun și începu să plîgă cu amar.

Nu cină, nu închise un ochi în noaptea aceea. O prăpastie adâncă se deschise între ea și cele două surori. Simțea că niciodată nu le va putea ierta.

Din ziua aceea începu să fie tristă, nu se mai interesă de masă, nu mai ieși la plimbare. Îi părea că legăturile dintre Vasile și ea s-au rupt prin dispariția scrisorilor lui. Îi părea aceasta cu atît mai adevărat, cu cît, începînd din ziua aceea, ea nu mai primi nici o epistolă de la Vasile. Zadarnic mergea în fiecare sară la poștă.

— N-aveți nimic, scumpă domnișoară! era veșnica agrăire a slujbașului.

Ea începu să fie așa de deznădăjduită, încît nici nu băgă de samă schimbarea ce se ivi în obiceiurile surorilor sale. În fiecare zi acestea făceau o plimbare cu sania pînă la oraș. Nu le păsa că le văd oamenii, cunoscuții, de care se feriseră așa de mult pînă acum, ci mergeau de-a una la poșta centrală, unde se împărțeau epistolele pentru șase sate, și luau toate scrisorile, gazetele care veneau pe numele familiei Rodean. Slujbașii le cunoșteau demult și li le dădeau bucuroși. Chiar și alți frunțași de pe sate, cînd veneau la oraș, puteau să-și ridice de aici scrisorile mai urgente.

Cele două surori, după ce pe drum desfăceau epistolele care soseau pe numele Elenuței, citeau un șir-două, apoi, junghiate de pizma, începeau să le rupă bucățele și să le arunce.

Astfel, Elenuța nu mai primea nici o scrisoare de la Vasile. Ea-i trimisese câteva epistole disperate, în care îi spunea că nu poate pricepe tăcerea lui, dar nici un răspuns nu venea.

Apoi într-o zi, prin mijlocul lui faur, fusese viscol mare, vînt turbat, și cele două surori nu putură merge la oraș. În sara acelei zile slujbașul de la poșta din Văleni îi spuse foarte vesel :

— În sfîrșit, domnișoară, este ceva pentru dumneavoastră.

Elenuța citi înfrigurată epistola aceea. Și cu cît citea mai departe, i se strîngea în jurul inimii un sloi tot mai gros de gheață. Vasile îi scria despre o mulțime de lucruri ca și cînd Elenuța le-ar cunoaște demult. Îi scria : «După cum știi, parohia Teleguța am cîțsigat-o ; trebuie însă mai întîi să dau examenul cu copiii. Și pentru asta am mijlocit un termin mai apropiat.»

Ea nu putu citi mai departe ; simțea că mințea i se rătăcește. Înțelese că surorile îi furau epistolele și pri-cepu acum plimbările lor la oraș.

Astfel, oricît credea Elenuța în fericire, viața în astfel de împrejurări i se făcea, din zi în zi, mai ne-suferită. Surfșurile ei erau tot mai rare, și, din cît putea, înconjura tot mai mult pe cele două surori. Ceasuri întregi plîngea cu lacrimi amare și nu mai putea crede că Eugenia și Octavia sînt surorile ei, nu mai avea putere să le mai ierte.

În schimb, în cele două neveste răutatea creștea ne-întrerupt. Și cînd nu puteau să se răzbune pe Elenuța, pizma lor se descărca asupra Marinei, asupra lui Rodean. Începură chiar să se mănînce una pe alta, să-și facă o sumedenie de mici mizerii, să-și arunce tot mai des priviri răutăcioase.

În prăpastia în care simțeau cum se cufundă zi de zi — pentru că pentru ele fiecare zi ce trecea, fără ca să se poată întoarce la viața obișnuită, era o prăbușire mai adâncă în prăpastie — ele nu aveau nici un razim, nici o mîngîiere. Sufletele lor erau goale, pustii. Păreau două păpuși, de pe care dacă se iau hainele strălucitoare, nu mai rămîne nimic din ele decît lemnul sau porțelanul rece, care sună săc la orice atingere.

Părea că tot ce le îmbrăca a izvorît și s-a hrănit din «Arhanghelii» și, după căderea acestei băi, ele nu puteau decît să-și arate scheletul ce rămăsese după căderea decorului.

XV

Ziua de 25 faur căzu în anul acela pe-o duminică. Vremea se mai muiase, unii vălenari mai grăbiți își porniră pieule. Adevărat că trebuiau să curețe mereu sloii, zoiurile de gheață, dar asta o făceau bucuros, pentru că banii erau pe sfîrșite. Bătuseră de cîteva zile vînturi dinspre miazăzi, și acestea mai subțiaseră gheața. Dar, la 25 faur, fiind duminică, pieule nu se auzeau. În Văleni era totuși o fierbere neobișnuită pe uliți, pe la primărie, prin birturi. Unii dintre băieși numai acum aflară că azi se va licita toată averea din Văleni a directorului de la «Arhanghelii», chiar și baia. Cei mai mulți nu voiau să creadă, alergau, își luau informații de la primărie, întrebau de la cei care fuseseră în legături mai strînse cu «Arhanghelii».

Cei mai cu dare de mîna se adunau în cete, se sfătuiau cum ar face să poată pune mîna pe piatra care o avea directorul nemăcinată. Iosif Rodean, deși ar fi putut, nu-și pornise pieule, el aștepta să se scape odată de procesul acesta cu datoriile. Pînă și-l știa în spate, nici un pas nu putea face pentru învierea «Arhanghelilor».

Băieșii mai bogați o prețuiau cât ar fi vrednică piatra aceea. Toți aveau convingerea că piatra conține mult aur, fiind aproape toată din galeria cea veche. Totuși, părerile lor variau mult, între șapte și patrusprezece mii de zloți. Fără ca să știe unii de alții, se asociază câte cinci, mai mulți chiar, ca să cumpere piatra din curtea lui Iosif Rodean.

Dintre cei cu bani, puțini erau acum care să se mai gândească la nenorocirea ce dase peste directorul «Arhanghelilor». Cei mai mulți plănuiau cum ar putea scoate venit mai mult din bogăția ce zăcea încă în curtea lui. Erau destui care, după ce se sfătuiau cu alții, după ce le auzeau părerile, se gândeau, în taină, cum să pună ei mâna pe toată piatra. Dar se gândeau fără de folos, pentru că nu aveau atîția bani gata.

Cei care voiau să se informeze de la primărie trebuiau să se mulțumească cu deslușirile ce le dădea scriitorul, pentru că nici notarul, nici primarul substitut nu erau acasă : disdedimineață călătoriseră la oraș.

Primarul substitut era Gheorghe Pruncul.

După ce notarul Popescu descoperise lipsa banilor din casa-de-fier a comunei, voi ca numaidecît să facă denunț împotriva lui Cornean. Cînd ieși în uliță, cu surîsul acela de satisfacție pe față, Pruncul îl aștepta ca pe spini, cu răsuflarea oprită. Îndată ce-l zări pe notar, înțelese că bănuiala lui se adevărase.

— Ai vedere ageră, domnule Pruncul, zise notarul Popescu, înfiorat de privirile de pisică ale fostului tovarăș de la «Arhanghelii». Satul are să-ți fie recunoscător, continuă notarul, încă astăzi am să-l denunț.

Pruncul i se alătură, îl luă de braț și-i zise gîfîind :

— Să n-o faci asta !

Notarul se opri, îl privi uluit și-i zise :

— Aș putea să nu-mi împlinesc datoria ?!

El se temea de țaran și bănuia că acesta urzește un plan ascuns împotriva sa.

— Am vrut să zic : să nu-l denunți acum, rînji Pruncul, bucuros de teama ce se putea citi din fața lui Popescu.

— Să nu-l denunț acum ?! Dar când ? Dumneata se vede că vrei să vină un control să descopere, să cad și eu în năcaz.

Notarul ar fi voit să zică : «Se vede că dumneata vrei să ceri un control», dar fu fericit că se exprimase așa ; nu era bine să se pună rău cu omul acesta.

Pruncul îl pricepu totuși, rîse, încrêtindu-și zbîrciturile de pe față, și zise apoi :

— Vezi, așa-mi placi : să nu te încrezi nici în cămașa de pe tine. Însă eu nu pentru asta aș dori să nu-l denunți azi.

— Și pentru ce ? întrebă Popescu, spionîndu-l mereu cu privirea.

— E mare lipsa ? întrebă băieșul fixîndu-l.

— Șapte sute, răspunse notarul.

— Bănuiam eu ! zise c-un fel de părere de rău, Pruncul. Pentru atîția bani nu se plătește să-l denunți. Azi, mîne, poate să-i pună la loc, numai să se dezghețe piuele.

Ei mergeau alătura pe drum. O vreme tăcură, apoi Pruncul se opri, îl sfredeli cu privirea pe Popescu și zise :

— Domnule notar, cred că am mers prea departe ca să ne mai tănuim planurile noastre. Amîndoi voim să ne scăpăm de Cornean, să ni-l ferim din cale. În lucrările noastre viitoare el ar putea să ne fie o piedică : e cel mai deștept în sat și ar fi de-ajuns să se lase de Dochîța și de beutura ca să ne pună bețe-n roate. Ei bine, ce nu ți-am spus pîn-acum, îți mărturisesc astăzi : vreau să fiu eu primar în locul lui.

Notarul presimțise demult că Pruncul vînează postul acesta și nu s-ar putea spune că se bucura gîndindu-se că-l va avea mereu lîngă el. Dar planul cu banca era așa ademenitor, încît era gata să-i ajute în orice lucrare lui Pruncul. El se convinsese că băieșul acesta, uscat de pizmă și de răutate, e indispensabil la banca ce se va înființa în Văleni.

— Bine, domnule Pruncul, zise el, eu n-am nimic împotriva.

— Dacă n-ai, atunci trăbă să mă ajuți, te asigur că n-are să-ți pară rău. Trăbă deci să nu-l denunți azi, să mai așteptăm !

— Crezi că va mai lua și alți bani ? întrebă notarul, fulgerându-i prin cap înțelesul cuvintelor lui Pruncul.

— Nu cred, sînt sigur ! răspuse băieșul fără să se uite la el.

Astfel, mai așteptară două săptămîni, în care vreme se adevări ceea ce zisese Pruncul. Cornean împrumută și alți bani din casa comunei, pentru că Dochîța începu să fie mai cheltuitoare ca niciodată, și Cornean nu mai putea să-i spună că n-are bani. Nu l-ar fi crezut.

La două săptămîni veniră doi slujbași superiori, descoperiră lipsa, îl destituiră pe Cornean și porniră împotriva lui proces criminal.

Lovitura dată lui Cornean fu mai puternică decît o așteptase Pruncul. Fostul primar ologi de partea dreaptă, îndată ce auzi vestea, de spaimă. Trupul lui era mîncat de băuturi, de rachiuri, deși după înfățișare părea omul cel mai sănătos și mai bine hrănit.

Astfel, în ziua de 25 faur în Văleni era primar substitut Gheorghe Pruncul. Și el cu notarul Popescu călătoriră, disdedimineată, la oraș, fiindcă vînzarea celor două case nouă era pusă la ceasurile zece înainte de prînz.

N-aveau de gînd să cumpere cele două case, ci numai să se convingă, la fața locului, cu ce sumă se vînd. Ei știau suma datoriilor lui Rodean, socotiseră cu aproximație și cheltuielile de proces și voiau să știe a cîta parte se acoperă din cele două case. Mai ales notarul se temea că datoria întreagă se va putea plăti cu cele două clădiri și că, astfel, în Văleni, la ceasurile trei după prînz, nu se va mai ține vînzarea celeilalte averi a directorului, după cum se fixase de lege. În zadar îi spunea primarul substitut că suma ce va rezulta din vînzarea caselor nu va acoperi nici pe departe datoriile. Notarul Popescu auzise vorbindu-se prin oraș că doi mari comercianți sînt hotărîți să se bată, pînă-n pînzele albe, pentru noile clădiri.

Nu avu însă nici unul pace în Văleni, și astfel plecară decuvreme la oraș.

Mare le fu mirarea cînd, între cei care făceau oferte, zăriră și pe doctorul Vraciu, ginerele directorului de la «Ar-

hanghelii», și pe inginerul Gheorghe Rodean. Un fior de spaimă le trecu prin inimă, dar Pruncul se reculese în grabă și zise :

— Mi se pare că n-avem de ce ne teme.

Și, într-adevăr, inginerul și cu doctorul făcură oferte pînă la un loc, apoi, văzînd privirile întrebătoare ce și le aruncau cei doi comercianți, conteniră, de teamă să nu rămînă asupra lor cele două case. Ei voriră, în sfîrșit, numai să ridice prețul caselor, nu să le cumpere, căci n-aveau nici un interes să treacă în proprietatea lor. Și cutezanța lor ajută binîșor la urcarea sumei ; îndată ce ei se retraseră, cei doi comercianți încheiară în grabă licitarea. Pierderea celor două bănci mai era încă de peste treizeci de mii.

— Dup-amiază e rîndul nostru, șopti cu veselie Pruncul la urechea notarului Popescu, și repede se strecurară printre oameni, urcără în trasură și porniră fericiți spre Văleni.

Ei mergeau acum liniștiți, la cîștig sigur, deși lui Pruncul nu-i prea plăcea că s-a muiat frigul. Își zicea mereu că, pornindu-se pîiele, vor avea concurenți la licitarea pietrei, deși el, cît putuse, hotărîse pe creditori ca piatra și baia «Arhanghelii» să se vîndă ca un singur obiect, nu ca două, sub un singur titlu. Pe creditori îi convinse repede, spunîndu-le că baia singură nu are nici un preț, nu dă nime nimic pe ea, dar cu piatra laolaltă pot să scoată bani frumoși.

Pruncul era supărat că trebuia să-l facă și pe notarul părtaş la piatra nemăcinată. Înainte cu o săptămînă fusese un schimb aspru de vorbe între ei, căci pînă atunci Pruncul nici nu se gîndise să-l încălzească și pe notarul din piatra aceea. Simțea o adîncă satisfacție că Popescu nici nu pomena de piatră.

Dar, înainte c-o săptămînă, Popescu îi zisese cu o voce foarte rece :

— Mi se pare că dumneata cauți tovarășia mea numai la pierderi, nu și la cîștig.

— Eu ?! făcu Pruncul înțelegînd deodată de ce e vorba.

— Da, dumneata. «Arhanghelii» îi cumpărăm amîndoi, și poate ne rămîne în spinare pentru totdeauna, fără să ne mai scoatem vreodată banii ; pe cînd piatra de la piue o

s-o cumperi singur dumneata, avînd să scoți din ea de trei, de patru ori banii.

— Ba gîndesc că și de mai multe ori, răspunse zîmbind batjocoritor Pruncul.

— Dumneata nu ești deci un om care...

— Dar... pentru Dumnezeu, domnule notar, ce ți-am greșit eu ? îl întrerupse repede Pruncul. Dumneata ești om mare, eu să-ți arăt ce trăbă să faci ?

— Eu îmi uitasem de piatra aceea, începu notarul, rusinat parcă de el însuși.

— Și așteptai să-ți aduc eu aminte ! zise cu mînie Pruncul. Aș fi fost prost destul ! Dumneata crezi că, de-acum înainte, dacă voi afla un bulgăre de aur, îl voi împărți cu dumneata ? Eu am copii, domnule notar.

Popescu, de uimire, nu putu zice un singur cuvînt. Părea că nici nu de uimire, ci izbit de sinceritatea crudă a băiașului. Simțea că de omul acesta va trebui să se teamă, pentru că e foarte primejdios.

— Acum, după ce-mi arunci în ochi lucrul ăsta, n-am nimic împotriva ! zise Pruncul mai domolit. Vom fi tovarăși și la piatră, dar, în schimb, dumneata va trebui să miști toate pietrele, nu cumva să se amîne ziua licitării. Dacă se dezgheață o dată bine și pornesc pielele, îți spun că dăm și de cinci și de șase ori mai mult.

Deși schimbul acesta de vorbe se petrecuse între ei numai cu o săptămînă înainte, ei îl uitaseră, părea chiar că izbucnirea de atunci îi legase și mai strîns.

Ei povesteau veseli în trăsură în drum spre Văleni, se mîngîiau că puține piue umblă încă și că, poate, nu vor avea concurenți temuți. Chiar pomeniră vreo cîteva nume și încercau să socotească de vor avea aceștia mulți bani gata, cînd o sanie trecu repede pe lîngă ei. Drumul de sanie nu se mai putea numi chiar minunat, prin multe locuri înnegreau colțuri de piatră, bruși mari înghețați, de aceea notarul și primarul substituiți veniseră cu căruța. Se vedea că cei doi domni erau străini și nu știau cum e drumul spre Văleni. Ei trecură repede pe lîngă căruța, erau și înfundați în blăni grele, și

cîteva clipe cei doi vălenari nu putură ști cine-s străinii din sanie.

Dar se vede că sluga se uită mai bine, căci își întoarse capul spre Pruncul și zise :

— Domnișoru' Ghiță !

— Aha ! făcură deodată cei doi tovarăși.

— Puteam ști îndată, zise cu răutate Pruncul.

— Să vezi că ne vor da și nouă de lucru, zise notarul indispus. Vor licita și în Văleni.

— Ei vin pentru casă, răspunse cu răceală Pruncul.

— Și pentru casă și pentru «Arhanghelii», zise notarul.

— Pentru baie n-aș crede. Inginerul de foarte multă vreme nu mai are nici o nădejde în «Arhanghelii». El a stăruit mult ca tatăl său să nu mai lucre gangul cel nou. — Pruncul tăcu, un nour întunecos i se așeză pe frunte. — Nu cred să aibă gîndul să-și mîntuiască pentru familie «Arhanghelii». Inginerul nici nu poate avea încă bani, iar doctorul Vraciu, ginerele, nu-i omul care să arunce banii. Ei vreau să mîntuiască casa, să nu ajungă de rîsul vălenarilor.

— Asta n-ar fi nimic, zise notarul.

Apoi tăcură amîndoi pînă acasă, cufundați în gînduri.

Pentru casă lor într-adevăr nu le prea păsa. Dacă se ridica peste cinci mii, se hotărîseră demult să nu o cumpere. Totuși, le era ciudă pe cei doi, căci, dacă nu ar fi venit, ar fi putut cumpăra aproape pe nimica frumoasa locuință a lui Rodean. Casele la sate n-au nici un preț cînd ajung odată la vînzare.

Înainte de-a pleca la oraș, ei mai primiră o dată asigurarea de la slujbașul încredințat cu vînzarea că piața și «Arhanghelii» se vor vinde sub un singur titlu. Astfel, cei doi tovarăși sperau că, auzind prețul mare, nu vor face mulți oferte, — cine știe ? — poate să rămîna Pruncul singur. Căci el avea să facă totul. Notarul Popescu se hotărîse bucuros să rămîna deoparte, să rămîna în umbră. Îi părea că i-ar scădea cinstea și i-ar întuneca numele bun dacă el însuși ar susține ofertele.

În schimb, îi câștigă lui Prunțul o bucurie, o satisfacție mare. Băieșul se gîndea de săptămîni cum îi va crește inima cînd, în fața tuturor, în fața satului întreg, îi va putea da lui Rodean cea din urmă lovitură.

Și cînd ajunsese în sat, simți o bucurie adîncă văzînd pîlcurile dese de oameni pe ulițe, înaintea primăriei, înaintea birturilor.

În inima lui mulțumea lui Dumnezeu că ziua de 25 faur căzu pe duminică.

XVI

În dimineața zilei de 25 faur directorul de la «Arhanghelii» se sculă cu noaptea-n cap. Toată noaptea nu putu dormi: planurile pentru viitoarele lucrări de la «Arhanghelii» îl țînură treaz, aproape uimit. Planurile acestea veneau multe, părea că nu se mai isprăvesc: izvorau, defilau pe dinainte așa de clare, încît fiecare i se întipărea în minte, apoi piereau în noapte, dînd loc tot altora. Nu erau gînduri, nu erau calcule încopciate cu prevedere, erau mai ales imagini, păreau desenhuri pe luminoase plăci de sticlă. Decusara, cînd se puse în pat, își zise: «Trec peste asta, mă pun din nou pe lucru, și steaua „Arhanghelilor“ iarăși strălucește».

În sfîrșit sosise și ziua pe care o dorise cu sete bolnavă! Mîne se scutură de povara ce-o poartă, ca pe-o stîncă uriașă, în spinare. Mîne vor rîde de el, îl vor batjocori, mîne îl vor îngropa! Prohodească-l, puțin îi păsă! Dar de mîne se va începe și reînvierea lui, și reînvierea aceasta va fi groaznică! Cînd venise din oraș cu capul gol, după ce hocmanul Ilarie îi spusese vestea cea plină de spaimă, el se gîndea cum are să-și răzbune pe toată lumea dacă nu va fi adevărat. Astfel, și acum reînvierea lui o vedea groaznică, avea dureri fizice întrezărind cum va fi după reînviere, dureri de plăcere, de deliciu. Da, directorul de la «Arhanghelii» va fi de-a-

ici nainte un Dumnezeu răzbunător ! Pe cine se va răzbuna ? Pe toată lumea ! Cine l-a părăsit acum pe el ? Dar cine nu l-a părăsit ? Și atunci să cuteze cineva să se mai apropie de el ! În genunchi, tîrîndu-se nainte lui, și nici așa nu-și va întoarce capul să-i vadă !

La fiecare placă luminoasă ce-i trecea pe dinainte cu planuri nouă pentru lucrările de la «Arhanghelii», întrezărea tot mai limpede și cum se va răzbuna el pe viitor ! Dar, ciudat, mînia asta era liniștită, nu-i încorda un singur mușchi, nu-l neliniștea, nu-l obosea, nu-l umplea de fericire, ci, dimpotrivă, părea că-l cuprinde o muțenie și o pace tot mai adînci.

Noaptea întreagă văzu defilînd plăcile luminoase pline de deseneuri, noaptea întreagă întrezări mînia lui cumplită în viitor, și totuși se sculă din pat fără să simtă cea mai mică oboseală. Era mai recreat decît după somnul cel mai adînc. Ba încă-i părea că hotărîrea, puterea lui de voință, pe care o porni pe un drum știut acum, s' schimbaseră în ceva greu, adînc, se solidificaseră parcă în brațe, în picioare, pe frunte, în priviri, în tot trupul simțea greutatea acestei puteri de voință, greutatea acestei hotărîri.

El se duse la fereastră, feri perdelele, ridică roleta, deschise o aripă a ferestrei și privi afară. În loc de aer, el văzu o ceață mohorîta, groasă, prin care se cerneau rare firicele mai luminoase. Înghețul de afară el îl simți numai ca o adiere răcoritoare pe frunte, pe ochi, pe mării lui obraji. Dar, prin bura asta, ochiul lui luă la țintă sigură direcția în care cădea ocna «Arhanghelii». Rămase multă vreme nemișcat privind spre Corăbioara, apoi închise fereastra, deschise încet ușa și ieși în curte. Era liniște deplină, abia începea să se lumineze, mijind încet, sărac.

Iosif Rodean începu să se plimbe prin curte. Curtea lui era pietruită, și zăpada mai alba numai pe lîngă zidul ce înconjura larga lui ogradă.

Cînd se sculă sluga să deie de mîncare vitelor din grajd, îl zări pe directorul plimbîndu-se. Nu cuteză să-i deie bună-dimineața, ci voi să se strecoare în grajd, ca

și când nu l-ar fi văzut. Dar Iosif Rodean îl simți, se-n-
toarse și-i zise c-o voce adîncă :

— Ce-i, Niculae, dai la vite ? Bine faci. Lui Murgu
dă-i otavă !

Sluga îi dădu acum bună-dimineța și intră în grajd.
Îl cuprinse o teamă ciudată : pe stăpîn nu-l mai văzuse
așa de timpuriu prin curte, din vremile cele bune.

Directorul tresări puțin auzindu-și glasul : greutatea
pe care o simțea în tot trupul i se coborîse parcă și în
voce. El continuă să se plimbe mai departe. Deodată se
opri, se întoarse și se apropie de grajd. Sluga țesăla boii.

— Măi, Niculae, zise directorul cu aceeași voce grea.

— La poruncă, stăpîne ! răspunse feciorul, tresărind
și oprindu-se din țesălat.

— Măi Niculae ! Parcă ficiorilor harnici le stă bine
să trăgăneze un cîntec când își plimbă așa, domol, mîna
pe spatelul vitelor.

Iosif se oprise în ușa grajdului și de-acolo vorbea.

— Hm ! făcu sluga, simțind o adiere rece.

— Ia să te-aud, ia să vedem cum trăgănezi un cîn-
tec, măi Niculae, zise iarăși Rodean. Apoi se îndepărtă.

Sluga nici de țesălat nu se apucă, uimit mereu de do-
rința stăpînului, când Iosif se întoarse din nou și se opri
în ușa grajdului.

— Ei, mă, tu, nu-nțelegi ce-ți spun ? Îl întrebă acum
aproape mînios.

Niculae puse mîna pe țesală, începu să pieptene spa-
tele unui bou. Dar părea că i se închisese glasul, nimic
nu putea zice.

Rodean se depărtă, începu să se plimbe și-și uită de
slugă. Dimineța, sfîcioasă și tristă, răzbea puțin cîte
puțin din ceață. Cîrți ușa de la bucătărie și se arătă
capul buhos al slujnicei. Fata auzise pași străini, pași
grei prin curte și crăpase ușa să vadă cine-i. Când re-
cunoscu pe stăpîn, o închise repede, și în cîteva clipe se
găti, luă șuștarul, alergă la grajd și începu să mulgă.
De cîte ori ieșea Rodean decunoapte prin curte, ea știa
că bea cîte-o jumătate de șuștar de lapte. Dar acum,
olio ! acuși s-apropie anul de când stăpînul nu mai ieșea

pe vremea asta afară, ori că nu era acasă, ori că nu mai avusese chef.

Ea venea cu șuștarul plin : spuma, deasupra, fierbea mistuindu-se, când directorul, văzînd-o, îi făcu semn cu mîna să se oprească. El se apropie, luă șuștarul, îl ridică, trase o înghițitură, apoi îl înapoie repede, făcînd o strîmbătura din toată fața.

— Miroase laptele ăsta ! zise el cu scîrbă.

Fata înlemni, ridică șuștarul, mirosi și ea, dar nu simți nimic.

— Nu poate să aibă nimic, stăpîne, vasul a fost curat, cuteză să zică servitoarea.

— Îți spun că miroase a ceva ! se întărită Rodean. E de la Păuna ?

— De la ! răspunse năcăjită fata.

— Pe Păuna să n-o mai mulgi ! I s-a stricat laptele, zise directorul și, scuipînd cu greață în laturi, începu să se plimbe din nou.

Era destul de subțire îmbrăcat și se plimba demult acum în gerul neguros ; el însă nu simțea nici un frig, dimpotrivă, cu cît se lumina mai tare, îl treceau parca tot mai mari călduri.

Notărășița Marina, cînd intră în camera bărbatului și văzu că acesta lipsește, îngheță de spaimă. Ea se gîndea la o nenorocire. Alergă prin camerele vecine, cercetă prin ganguri, cînd, de pe-o fereastră, îl văzu plimbîndu-se prin curte. Abia acum se mai liniști.

Doamna Marina, de la căderea «Arhanghelilor», nu mai avusese zi bună. Chiar schimbarea ce se putea vedea de-o vreme încoace în Iosif Rodean pe ea nu o îmbrăcarea, ci o înspăimînta tot mai mult. Și erau destule ceasuri cînd Iosif părea așa de liniștit, așa de mulțumit, ca în vremile cele mai bune. Ea însă nu se mai putea înșenina, fie că presimțirea de rău îi stătea statornică în suflet, fie că nu-și putea explica schimbarea bărbatului decît tot în rău. Ea nu putuse niciodată să creadă că Iosif zice cu mintea întregă : «Să trec peste asta, să trec mai iute și să m-apuc de lucru».

Cum să s-apuce de lucru ? Cu ce ? Unde ? Când vor fi ajuns la sapă de lemn, de unde să mai ia bani să lucreze ? Uneori își făcea iluzii, își zicea : «Trăbă că are puși deoparte bani, aur, de care nu știe nimeni». Dar iluziile acestea cădeau numaidecât, neputincioase : dac-ar fi avut bani bărbatul său, n-ar fi încetat nici pe-o zi lucrările la «Arhanghelii».

Nu putuse să înțeleagă, de asemenea, bucuria lui când cele două neveste veniseră acasă de la soții lor. Cum s-a putut el bucura, când inima ei a fost înveninată de deznădejde ? Credea el că va putea învinge toată nenorocirea, va face altă zestre fetelor ? Se credea tot așa de tare ca nainte cu atîția ani, când a început lucrările la băi ? Ea își făcea din nou iluzii și-și zicea : «Are putere mare, și ce-și pune în gînd, duce la îndeplinire». Dar, ca niște frunze arse de brumă, așa cădeau de neputincioase iluziile acestea. Ea se uita la el și vedea deosebirea prăpăstioasă între omul gras și greu de acum, între omul pornit pe povîrnișul bătrînețelor, și între neînduplecatul bărbat de atunci : Iosif era acum de șaizeci de ani ; când va mai face o avere ?

Ceea ce o punea mai ales pe gînduri era că Iosif, deși se arăta mai vesel, deși începuse să nu se sfiască de nimeni, îmbătrînise în lunile din urmă cu ani de zile. Erau mai ales cîteva crețe în colțul gurii lui pe care Marina niciodată nu le putea vedea fără să se cutremure de spaimă. Ea nu putea citi în carte, dar din crețele acelea adînci citea o adîncă deznădejde.

Și ea credea că voia bună de-acum a notarului nu-i firească, că e ceva greu bolnav în el. Oricît spunea el, în zilele din urmă, că nu-i pasă defel de ziua în care i se va vinde averea, el o pomenea foarte des ziua asta, și Marina băgă de samă că-i tot mai distras, că nu mai auzea toate întrebările ce i se puneau, că rămînea de multe ori cu lingura în mîna, ori cu furculița, uitîndu-și să mănînce.

Și se pare că femeia, nenorocită și ea, simțise adevărul. Nădejdea lui Iosif Rodean în «Arhanghelii» era pricinită de cea din urmă deznădejde. Pentru aceea tot ce

zicea, însuflețit de nădejdea asta, o strângea de gît pe Marina. Era o floare care nu crescuse din pămîntul cel bun, ci dintr-un putregai. Dar era o floare adevărată, atît numai că avea o mireasmă stranie, de mormînt. Speranța lui Iosif în strălucirea viitoare a «Arhanghelilor» era o speranță tot așa de adevărată, numai cît se născuse din deznădejde.

Starea sufletească a directorului era ciudat de întunecată. După impresia ce-o făcea asupra altora, asupra Marinei mai ales, dar și asupra celor două slugi, s-ar fi putut prooroci ceva neobișnuit, foarte trist pentru directorul. Aceste două femei și sluga Niculae simțeau cum li se răcește inima de cîte ori îl vedeau, ori îl auzeau vorbind. Pentru ei, hotărît, Iosif Rodean avea ceva de speriat.

Doamna Marina, după ce-l văzu pe Iosif plimbîndu-se prin curte, se mai liniști, însă trebui să-și adune toate puterile să se poată hotărî să facă ordine în casă. Îi părea că tot ce face de-acum face în zadar. Înelișul ăsta de pat, de pildă, ar putea rămîne și nepus; lavoarul ar putea sta plin cu apă fără să-l mai scoată afară. Și așa pe rînd, ori pe ce punea mîna, îi părea că o pune în zadar. Conștiința că azi vor veni domni străini și le vor vinde tot ce au, poate și casa, o îngenunchia în toată clipa, era o povară pe care, iată, n-o mai putea purta! Se lăsa des pe un scaun și sta așa, frîntă. Apoi prin ochi îi treceau umbre mari de spaimă, ea își făcea cruce și zicea tare, să-și audă vocea: «Doamne, nu mă lăsa!» Se ridica, mai puneă cîte ceva la loc, și iar ședea.

Elenuța o află mai palidă și mai sfîrșită decît dacă s-ar fi sculat acum din sicriu.

— Doamne, mamă, cît ești de palidă! zise fata, neputîndu-și stăpîni lacrămile.

Marina începu să plîngă, plîngea zguduindu-se, părărînd că vrea să moară. Toate mîngîierile Elenuței fură zadarnice. Mamă-sa plînsese o lungă vreme, se boci că la înmormîntare și abia se putea înțelege din geamătele ei cîte-un cuvînt:

— Copiii mei !... Fetele mele !... Doamne-Doamne !

Elenuța era și ea foarte abătută. Cearcane mari de oboseală îi înnegreau subțochi. Groaza zilei de azi n-o lăsase nici pe ea să doarmă. Oricît își spusese că nu-i pasă de toată afacerea asta, monstrul ce se apropia o înspăimîntase și pe ea.

La cafea fură numai trei : directorul, Marina și Elenuța. Cele două surori încă nu se sculară, deși tocaseră demult de liturghie.

Iosif Rodean mîncă foarte liniștit și nu păru defel distras ca în zilele trecute. Întrebă de Eugenia și Octavia, povesti de cearta ce se pusese decumineată și, aprinzîndu-și țigara, se coborî iar în curte și începu să se plimbe din nou pe același loc : părea că-l îndrăgise.

Vremea trecea chinuitor de greu pentru cele două femei. În fiecare clipă priveau ceasul.

Pe la zece, directorul veni iar în casă și zise cu aceeași liniște :

— Pe vremea asta la oraș vor fi isprăvit...

Apoi, fără să mai aștepte vreun răspuns, coborî iar în curte și se plimbă pînă ce auzi poarta scîrîind în ștîrnile neune și în curte intră sania cu Ghiță și cu doctorul Vraciu.

Iosif Rodean gîndi întîi că-s slujbașii însărcinați cu vînzarea, și un adînc suspin de ușurare îi scăpă din piept. Dar cînd își recunoseu feciorul și ginerele, el nu fu defel bucuros, și numai forțîndu-se putu să se apropie de ei.

Cei doi, după ce-i strînseră mîna, îi spuseră în scurte cuvinte cum s-a isprăvit cu licitarea la oraș. Îi povestiră în curte și urcînd scările.

— Bine-bine ! făcu nemulțumit Rodean, nu pentru că ar fi înțeles ceva din ce auzea, ci pentru că nu-i plăcea că-i veniră pe cap oamenii ăștia.

Marina, cît ce-i văzu, izbucni într-un plîns sffșietor. Dar nu plînsese mult, căci directorul îi strigă îndată :

— Ce plîngi ? N-ai de ce plînge, femeie nebună ce ești ! Se sculă și trecu într-o cameră vecină.

Marina se stăpînea cu mare silă. În fiecare clipă plînsul pornea să izbucnească din nou.

După ce se mai liniști, încurajată puțin de prezența celor doi bărbați, Ghiță începu să-i spună și ei, mai cu de-amănuntul, ce se petrecuse în oraș.

Elenuța, când îl văzu pe Ghiță, se simți liniștită. Ei îi părea că dacă a venit frate-său și rămîne aici, nu se poate întîmpla nici o nenorocire. Încă povestea Ghiță cînd apărură și cele două surori, veștede, înspăimîntate, îmbătrînite. Ghiță era aproape să nu le mai cunoască. Nici ele nu dormiseră peste noapte, nu ațipiseră nici dimineța, dar nu cutezaseră să se scoale. Se temeau să se miște din pat. Acum, recunoscînd vocea fratelui și a cumnatului, prinseră și ele puțină inimă și se iviră.

Înginerul Gheorghe Rodean aflase de la un membru din direcțiunea celor două bănci tot ce-l aștepta pe tatăl său. Îl rugase într-o epistolă, și el îi dăduse toate deslușirile de lipsă. El știa, deci, că situația tatălui său e deznădăjduită. Se pusese numai decît în corespondență cu doctorul Vraciu și se hotărîseră ca în ziua de 25 faur să fie amîndoi la licitare, din cît vor putea să urce prețurile, iar casa din Văleni să o cumpere ei, cu ori și ce jertfe.

Ei vedeau că femeile-s destul de înspăimîntate și nu le dădură nici o deslușire cu privire la mărimea datoriilor. Doctorul Vraciu le spuse numai atîta :

— Nu va fi așa de rău pe cît se crede ! În urmă, nu sînteți singure, aici sîntem și noi. O să mai fie încă bine.

— Ce folos de atîta avuție, adaoase Ghiță, dacă nime n-a știut ce-i liniștea adevărată în casa asta ? Să-mi spui dumneata mamă : a fost o mare fericire viața pe care ai avut-o pînă acum ? Nu va fi cu mult mai bine dacă grijile cele multe se vor împuțina ? Căci, în sfîrșit, ca să trăim nu ne trăbă decît o bucată de pîne, și o bucată de pîne o are și cel din urmă cerșitor. Și tot ce-i peste această bucată de pîne n-are un preț așa de mare ca, pierzîndu-l, să fim deznădăjduiți. De altfel, ori vrem, ori ba, avem să pierdem totul. Dincolo de moarte nu ducem nimic decît sufletele noastre.

Un lung oftat scăpă din pieptul Marinei.

— Vai, dar eu nu mă gîndesc la mine... suspină ea, și ochii i se umplură de lacrimi.

— Știu, continuă cu vocea scăzută Ghiță, te gîndești la fete și te gîndești la tata. Dar surorile sînt încă destul de tinăre ca să-și poată afla în viață o țintă pentru care să lupte și să trăiască. Vorbesc de Eugenia și de Octavia, pentru că Elenuța nu mai are lipsă de nimic.

Elenuța se roși, își plecă capul, cele două surori nu se putură răbda să nu-și arunce priviri pline de înțeles, mama începu :

— Elenuța...

— Da, o întrerupse repede Ghiță. Elenuța se va mărita după clericul Vasile Murășanu. El își și are parohia. — Apoi, întorcîndu-se spre cele două surori, continuă : E rău destul că voi și acum vă mai puteți mira și mai puteți disprețui o astfel de căsătorie după ceea ce ați pățimit. E rău destul că tata, atunci, s-a purtat așa de neomenos cu acest tinăr. Deci, de Elenuța să nu mai porți dumneata, mamă, nici o grijă. E cu mult mai prețios un tinăr ca Vasile decît o mie de avocați ca Albescu și Tîrnăvean, care, îndată ce simt că nu mai este avere, încearcă să se scape de nevestele lor. Aceștia nu sînt oameni în care să te poți încrede vreodată !

Doctorul Vraciu începu să spună noutăți de pe-acasă. Curînd nu mai rămaseră decît Marina și cei doi bărbați. Elenuța se duse să guste pe-o clipă în tăcere fericirea de care-i vorbise Ghiță, iar cele două surori se ascuseră iarăși în camera lor, pentru că le venea să zgîrie și să tipe.

Doctorul povestea mereu, cerca să-i aducă un surîs pe buze Marinei ; amîndoi bărbații o priveau cu adîncă suferință. Deodată Marina, întorcîndu-se spre Ghiță, îl întrebă :

— Și stăm chiar așa de rău ?

— Mai rău nu se poate, dar îți spun că nu-i de disperat. Casele o să le cumpărăm eu și cu doctorul.

— Casele ? Care case ? întrebă uimită Marina.

— Trăbă să știi că se va vinde tot ce aveți, și datoriile nu se acopăr. A fost o nebunie ce-a făcut tata, dar acum în zadar ne-am da cu capul de păreți. Apoi dumneavoastră aveți noroc că nu sînteți singuri. Îl aveți pe

doctorul, mă așteți pe mine și, în curînd, îl veți avea și pe Vasile Murășanu. Casele vă rămîn. Le cumpăr eu și cu doctorul. Pe urmă, Eugenia și Octavia pot veni la mine...

— Ori la noi, întrerupse doctorul.

— Și chiar și dumneavoastră. O să putem trăi încă în pace, nu-i de disperat, sfîrși Ghiță.

Dar Marina nu mai răspunse. Se ridică, coborî în bucătărie și repede înfiripă ceva de mîncare. Prînz nici nu mai putea fi, căci erau trecute ceasurile două după-amiază.

Iosif Rodean veni și el la mîncare. Părea și acum foarte liniștit.

— Ei, v-ați gătat poveștile? Ați isprăvit cu plînsul? Întrebă el. Apoi, neputîndu-și stăpîni o întrebare care-l munea mereu, îi întrebă: Dar voi cum ați ajuns chiar azi aici?

— Ne-am informat, tată, zise Ghiță, și am crezut că poate n-ar fi rău să venim și noi.

— Ba ați făcut foarte rău c-ați venit! Foarte rău ați făcut! zise tatăl, și un nour greu îi întunecă fruntea.

Cei doi nu aflară cu cale să-i spună mai amănunțit ce se va întîmpla, deși Ghiță era convins că tatăl său nu s-a interesat defel de toată afacerea.

*

Cu puțin înainte de ora trei, oamenii legii sosiră, intrară în curtea notarului, cu o ceată întregă de băieși după ei. Nu peste mult, ograda directorului era aproape a treia parte plină cu lume. Veni toată mulțimea curioșilor și, mergînd în urma oamenilor legii, nime nu se temea să între în curtea lui Iosif Rodean. Băieșii erau în port de sărbătoare, cu mîncările albe, cu cizmele lăcuite, cu pălăriuțele negre, moi, pe care le înconjura de cîte trei ori pui subțiri de șerpi aurii. Ei povesteau agitați, se aplecau unul spre altul, pe alocuri cîte cinci, mai mulți chiar, se sfătuiau pentru cea din urmă oară. Toți se îm-

bulzeau, întinzându-și capetele spre punctul unde erau oamenii legii și primarul substituit, Pruncul.

Soarele încă nu scăpătase după munții nalți și, în curte, era o lumină vie.

Sus, în casă, era tăcere de mormânt. Iosif Rodean se retrăsese, din bună vreme, în camera cea mai depărtată. El nu voia să audă, nu voia să vadă nimic. Le spusese chiar, c-o voce sacă, și lui Ghiță și lui Vraciu :

— Vreau să trec cât mai în grabă peste prostia asta și să m-apuc de lucru.

Lui îi păru că spune un adevăr care nu mai poate fi discutat, pe care, acum, ar trebui să-l știe toată lumea. Dar cei doi bărbați îl priviseră cu teamă, schimbaseră fețe și se coborîseră în curte. Marina și fetele erau strînse în jurul unei mese.

Cît ce se coborîră, cît ce ajunseră cei doi lîngă oamenii legii, începu licitarea. Un murmur surd de uimire trecu prin șirurile băieșilor cînd auziră că se vinde casa directorului de la «Arhanghelii». Unii scuiară cu scîrbă în laturi, ca și cînd ar fi vrut să-și arate convingerea lor că, în felul acesta, întreaga viață e o prostie ! Dacă directorului de la «Arhanghelii» i se vinde casa, atunci toată viața e o mare prostie !

Pruncul făcu cel dintîi ofert, dar Ghiță îl bătu și-a doua, și-a treia oară. Dintre cei de față nimeni altul nu mai făcu oferte. Pruncul simți numaidecît că nu vor lăsa din mîna casa, se hotărî deci să urce mereu prețul, cel puțin să simtă Ghiță și cu doctorul ce cumpără. Oferi pîna la opt mii cinci sute. Aici Ghiță se opri, se gîndi serios dacă se plătește să deie atîția bani pe-o casă care adevărat că într-un oraș ar fi fost vrednică și de cinci ori atîta, dar din care, la sat, nu mai putea să scoată niciodată banii ăștia. El șopti ceva și cu doctorul Vraciu. Apoi lăsa pe slujbaș să strige :

— Opt mii cinci sute... întîia oară !

— Opt mii cinci sute... a doua oară !

Aici Pruncul începu să schimbe fețe ; se temea să nu-i rămîna lui.

— Opt mii cinci sute și unul, zise acum Ghiță.

Așteptarea asta avut efect. Pruncul nu mai făcu nici un ofert, și casa rămase lui Ghiță.

Un suspin de ușurare trecu prin mulțime. Nime n-ar fi dorit să ajungă în mîna lui Pruncul casa asta frumoasă, și cei mai mulți îl huleau că și întrase în licitare. Dar nu avură multă vreme de vorbit, căci îndată se începu licitarea «pietreei aurifere de la piue, laolaltă cu zece părți de la baia „Arhanghelii”». Băieșii se mirară că aceste două sînt puse laolaltă ; nime nu se aștepta la așa ceva. Cei care se sfătuiseră încă de dimineața să se întovărășească și așa să liciteze rămaseră pe-o clipă uluiți, dar repede se reculeseră, din cîteva șoapte se înțeleseră și erau gata să ia parte la licitare.

Prețul strigării fu zece mii de zloți. Pruncul dădu numai de cît suta peste, dar, spre marea lui mirare, se află în față deodată cu șapte ofertanți. Sutele se ridicau din minut în minut. Doctorul voi să între și el, dar văzu că deocamdată e de prisos. Se strecură, deci, prin mulțimea mereu agitată și, urcînd scările, intră în casă.

În vremea asta, jos, în curte, agitația creștea din ce în ce. Cei opt băieși urcau vertiginos prețul, ajunseră la treisprezece, la cincisprezece mii.

Doctorul, întrînd în casă, păru foarte bucuros de felul cum se suie prețul băii și al pietrei ; spera că astfel aproape se vor putea acoperi datoriile. Le și spuse această convingere femeilor, dar ele nu părură defel impresionate. Mereu agitat, intră în camera unde era Iosif Rodean și-i spuse și lui vestea cea îmbucurătoare. Directorul, cînd intră Vraciu, era liniștit, dar fața lui nu mai avea nici o culoare și ochii lui erau măriți peste măsură. Însă cînd auzi vestea, el sări ca mușcat de șarpe și-l întrebă, cu o voce înfiorătoare, băgîndu-l în spaimile morții pe genere :

— Ce spui ?! «Arhanghelii» ?! Ai zis «Arhanghelii» ?!

— Da, cu piatra laolaltă o să meargă scump. Îmi pare că-i va plăti scump Pruncul.

— Ce ?! Pruncul ?! «Arhanghelii» ?! răcni din nou directorul c-un glas care nu mai era omenesc.

Doctorul ar fi voit să fugă, să scape : Rodean era înspăimântător. Dar înlemnise de spaimă. Nici un pas nu putu face. Ar fi fost și în zadar, căci în clipa următoare Iosif Rodean începu să ridă cu hohote, alergă la părete, luă pușca, rîzînd mereu, de părea că vrea să răstoarne păreții, și strigă : «N-am eu aur ? Cine-a zis că n-am aur ? Am și gloanțe de aur», și iar rîse. În cîteva clipe fu la fereastra care da spre curte, o deschise, și rîsul lui turbat năvăli în curte. O liniște de moarte se făcu, o clipă ca un veac, apoi răsună vocea înspăimîntătoare a directorului, în vreme ce își puse pușca la ochi trăgînd cocoșul, al cărui țacănit se auzi : «N-am aur ? Cine zice că n-am aur ? Eu am și gloanțe de aur !»

O streșină de brațe se ridică naintea ochilor, pușca bubui, în aceeași clipă din obrazul lui Pruncu țîșni sîngele, și el căzu într-un cot ; dar, de jos, tot mai avu putere să strige :

— Douăzeci de mii !

Cuvintele lui fură cele din urmă ce se mai auziră clare în curtea directorului. Nime nu mai avu chef de licitație, și omul legii hotărî piatra și zece părți din «Arhanghelii» lui Gheorghe Pruncu.

Pe Iosif Rodean abia-l putură lega opt bărbați voinici. Devenise furios.

XVII

După ce ținu iarnă strașnică pînă la sfîrșitul lui faur, din martie primăvara începu să înverzească. La Sfîntul Gheorghe, în 23 aprilie, erau adevărate cuvintele cîntării bisericești, pe ziua acestui mare mucenic și învingător : «Acum primăvara mirosește». În Gureni luncile erau smălțate de flori tinere și surzătoare. Iarba fragedă undula la adierile boarei, de la Blagoveștenii începuseră să bolborosească oile în iarbă. Pădurile erau încheiate, și

culoarea, de-un verde-deschis, delicat, a frunzelor, începu să se întunece.

Era deci frunziș din belșug cu care să se împodobească școala din Gureni pentru ziua de Sfântul Gheorghe, ziua de examen în satul acesta frunțos. Vasile Murășanu, învățătorul substitut, porni încă din după-amiaza zilei premergătoare, cu o ceată de băiețași mai răsăriți după el, în pădurea Răstoacele, să taie crengi de stejar, să decoreze sala de cursuri. Băieții — bucuria lor — săltau, se alergau, rîdeau și, cît ce ajunseră în pădure, se cățărara îndată ca verșii prin copaci, dar repede trebuira să înțeleagă că nu pot face nimic singuri. La porunca învățătorului, ei se lăsară pe scoarta copacilor și se grămadiră în jurul lui.

— V-am spus să fiți pe pace. Eu voi tăia crengi pentru fiecare din voi cîte va putea duce, zise el și, luînd securea, se apucă de lucru.

Băieții se îmbulzeau să ajungă fiecare mai repede la crengi, se izbeau și, după o jumătate de ceas, numai capetele li se mai zăreau dintre frunzări, cum coborau între verdeța fîșietoare pe coastă.

Sala de cursuri fu împodobită frumos, la intrare se bătură, din frunze de stejar, cuvintele: «Bine-ați venit!», deasupra catedrei, pe perete: «Întru mulți ani!». Aceste două inscripții îl priveau mai ales pe părintele protopop, care avea să prezideze examenul.

Dimineața se văzu o mișcare neobișnuită prin Gureni: oamenii în haine de sărbătoare pe uliți; neveste, nepri-menite încă, pe la porțițe, dregînd pentru cea din urmă oară crețele de la cămașuța copiilor ori apăsîndu-le mai tare pălărioarele pe cap. Examenul era pus la ceasurile nouă, dar încă nainte de șapte sosiră cei mai mulți școlari, primeniți cu haine de sărbătoare. Erau destui care se uitau mereu cînd la ghetete, cînd la pălărioara lor.

Vasile Murășanu îi lăsă să se joace, să s-alerge prin curtea școlii pînă la ceasurile opt și jumătate. Atunci — săltînd copiii pe scări, naintea lui, grăbiți, aprinși la fețe de alergare — intră și el în sala de cursuri, în mi-

rosul de verdeață. Era ațîțător mirosul acesta, mai se ridicase și prav, și cîțiva copii începură să strănute.

Clericul lăsă ușa deschisă, le spuse să nu se teamă de nimic, fiind ei tot atîția «lei-paralei», și în zîmbetul elevilor, ieși din sală. Văzuse, cu puțin înainte, trecînd spre casa parohială căruța care aducea pe protopopul, și acum, abia ieșise în curte, cînd auzi o altă căruță oprindu-se naintea școlii. Deschise în grabă porțița să vadă ce oaspeți îi mai sosesc.

El scăpă un strigăt de mirare cînd îl văzu coborîndu-se din căruța pe inginerul Gheorghe Rodean.

— Dumneata... în Gureni !... zise el uimit, dar vesel în aceeași vreme.

— Da, am vrut să văd ce spor ai făcut în școală, răspunse zîmbind Ghiță, întinzîndu-i mîna.

— Doamne sfinte, oftă Vasile, dar ce spor să poți face cu niște broscoi ca ăștia ?! Știu orăcăi, în gălagie nu-i întrece nime !

— Ei, o să vedem ; știu eu că dumneata nu poți fi decît modest, răspunse Ghiță.

Ei intrară în camera care-i servea lui Vasile de locuință, iar căruța care-l adusese pe inginer de la gară se întoarce și se auzi un răstimp durăind pe drum, apoi se făcu liniște.

Camera în care intrară nu era mai lungă de cinci și mai lată de trei metri. Dar inginerul fu izbit de ordinea și curățenia dinlăuntru. Învățătorul băgă de samă și-i zise :

— Trăbă să știi că azi poate-mi face domnul protopop vizită.

În mijloc era o masă rotundă, învălită c-o mășariță țesută în frumoase alesuri românești. Pe masă, un serviciu de rachiu cu șase păhărele, într-o farfurie felii albe, mirositoare, de colac proaspăt.

— Hm ! făcu inginerul. Dumneata nu te poți plînge de nimic, pe cum se vede.

Clericul zîmbi, umplu două păhărele cu rachiu și-i zise :

— Ziua de examen e ziua Paștilor pentru noi, dascălii, dar să nu crezi că e la mine atîta belșug în toate zilele.

— E de-acasă țesătura asta frumoasă ? întrebă inginerul arătînd măsarița.

— Nu, e dintr-același loc cu colacul și serviciul de rachiu, răspuse clericul zîbind.

— De la părintele de-aci ?

— Da !

— Mai corect, poate, de la domnișoara Laura ?

— Ai ghicit, răspuse vesel învățătorul. M-am convins că pentru ziua de azi se cade să fiu bine aranjat, să nu-mi scoată protopopul vorbe rele. Domnișoara Laura a fost așa de bună să aranjeze totul.

Inginerul, ascultîndu-l, luă o bucată de colac, și mi-reasma lui părea că-l îmbată.

— Să-ți însămnezi, zise el, că m-ai făcut foarte curios pomenind mereu de domnișoara asta și în epistolele pe care mi le trimiteai mie, și într-ale Elenuței. Nu m-aș mira că te-a interesat atît dacă a pregătit ea colacii aștia.

— O, e o fată încîntătoare, dragă domnule inginer ! zise cu sinceritate Vasile. Se pricepe la orice, apoi nu e nici urîtă. Ai s-o vezi ! Dar ceea ce-i mai minunat în fetița asta e veseliea ei, care izvorăște parcă dintr-o fîntînă nesăcată. Are o plăcere de viață cum rar se în-tîlnește.

— Ei, ei, mai încet cu laudele pretine, am să-i spun Elenuței și, la urmă, poate încă să se mînie, zise zîbind inginerul.

— Eu nu o compar cu Elenuța, zise c-un fel de tristețe clericul. Dar mi se pare că nu e greșit să vorbim de bine pe cei care au, într-adevăr, calități frumoase.

— O să mă conving eu acuș de-s calități frumoase ori numai ți se par dumitale, zise zîbind Ghiță, umplîndu-și din nou păhărelul.

Apoi începură să vorbească de cele din urmă întîmplări din Văleni, de directorul care se afla acum într-un institut de sănătate ; de cele două neveste care rămăseseră cu Marina în Văleni ; de Elenuța, care era la doctorul Vraciu. Ghiță, îndată ce trecură la chestiile familiale, se

întunecă, vocea îi deveni mai aspră și, de multe ori, răspundea în silă la întrebările lui Vasile.

Clericul, de altă parte, îi descoperi ce foc strașnic a trebuit să susțină din partea tatălui său, care nici nu voia să audă de altă căsătorie a feciorului decât cu domnișoara Laura. Ei se cufundară cu totul în povestire, cînd ușa se deschise încet și se ivi, în crăpătură, fața bărboasă a părintelui Pop din Gureni.

— E aici domnul protopop, zise părintele, retrăgîndu-și repede capul.

Cei doi tineri se ridicară îndată, ieșiră în curte, salutară pe părintele protopop, o persoană veselă, roșu la fața plină, cu barba pe jumătate căruntă, un bărbat bine zidit, ca de cincizeci de ani.

— Mă bucur, îmi pare foarte bine! răspunse el c-o voce clară, răsunătoare, la prezentarea tînărului inginer.

Dar, ca de obicei, la astfel de prezentări pripite nime nu înțelege numele celuilalt. Astfel, și părintele Pop, și protopopul se mulțumiră să știe că străinul e un cunoscut al învățătorului substituit.

La întrarea lor în sala de cursuri, copiii se ridicară și rămaseră neclintii, privind cu ochii mari la părintele protopop. La un semn al lui Vasile, începură rugăciunea; apoi șezură, și șiraguri de mînuțe se arătară pe bănci.

Examinarea începu. Un răstimp, băieții părăură încă mereu încordați, nu se clintiră; apoi mișcările, răspunsurile lor reveniră la matca obișnuită de peste an. Vreo trei, care răspunseră mai întîi, începură pe-o voce foarte naltă, dar al patrulea coborî la nivelul obișnuit.

Băiețași, fetișoare se ridicau în bănci, cînd de ici, cînd de colo, citeau în carte, răspundeau la o întrebare privind ținta pe învățător, iar cînd ședeau, obrajii lor erau aprinși de farmecul reușitei. În răstimpuri se auzea vocea clară a protopopului, care punea întrebări. Școlarii priveau la învățător, apoi gurițele începeau să le torăie.

— Bine, foarte bine! zicea mereu, cu satisfacție, părintele protopop.

De laudele acestea nu se bucurau numai copiii și învățătorul, ci și părintele Pop, apoi, după o vreme, și

domnișoara Laura, care veni să asculte examenul. Când intră, așeză pe masă, naintea prezidentului, un buchet de flori primăvăraticе, se retrase și șezu pe-un scaun lângă părintele. Ea începu să urmărească foarte de aproape, cu mare încordare, cu pasiune desfășurarea examenului, care, iată, nu numai promitea, ci și începuse să fie dintre cele mai reușite.

Inginerul Rodean o văzu înclinându-se ușor naintea protopopului și punându-i buchetul de flori pe masă și fu plăcut surprins de gingășia mișcărilor ei, de lumina dulce ce i se desprindea din ochii albaștri, din obrajii fragezi. După ce domnișoara Laura șezu, pârînd că nici nu-l observase pe inginer, Ghiță tot mai des își odihnea privirile asupra fetei. De la o vreme nici nu-l mai interesa, parcă, examenul, ci numai domnișoara Laura.

Sala se umplea tot mai mult cu bărbați și femei, care veneau să-și audă copiii. Peste an, țărani din Gureni nu se prea sileau să-și trimită copiii regulat la școală, dar la examen veneau foarte mulți și se mîndreau cu cuminența copiilor. Mai veni și notarul, și scriitorul de la primărie, și astfel erau aici acum toți frunțașii satului, afară de preotеса. Ea rămăsese acasă să gătească prînzul pentru domnul protopop.

În sală căldura devenea tot mai grea ; părintele protopop începu să-și șteargă năduful cu o batistă enormă, apoi, văzînd că învățătorul nu mai are de gînd să sfirșească, îi zise :

— Niște cîntece s-auzim acum, domnule Murășanu. Băieții au cetit, au calculat, au arătat pe hartă, au spus poezii, spre marea mulțămire a noastră a tuturor ; acum fă-nе plăcerea și cu niște cîntări.

Și părintele Pop, și domnișoara Laura se uitară cu dragoste, cu recunoștință la protopopul. Inginerul Rodean surprinse privirile acestea și-și zise : «Mi se pare că e mai mult între ea și Vasile decît spune el». Dar nu avu vreme să se gîndească mai departe. Cîntecele începură, sonore, dulci, clare ; părea că răsufllul primăverii adia prin sală. Nici o notă falsă nu se auzea ; se simțea

numaidecît că-i instruiseră un învățător care, el însuși, e un cîntăreț meșter.

Protopopul bătu cu zgomot în palme și strigă : «Să trăiți !», după cîntarea cea dintîi ; apoi tot așa făcu pîna după a cincea, care era un marș. Atunci președintele examenului se ridică, spuse vorbe de laudă și de mulțumită pentru învățător, pentru elevi, scoase din buzunare doi pumni de bani mărunți și-i puse pe masă.

— Fiecare băiat capătă cîte cinci, zise protopopul, iar pentru cei zece mai silitori, iată, am și niște carticele, adaose îndată scoțînd din buzunarul pardesiului zece broșurele. Pe anul viitor am de gînd să aduc douăzeci de carticele pentru copiii care vor și răspunde atunci mai bine, mai zise protopopul, apoi strînse mîna clericului, a părintelui Pop, zîmbi spre domnișoara Laura, și între strigate de : «Să trăiască !», ieși, urmat de ceilalți fruntași.

Vasile împărți repede cărțile și banii, zise cu copiii rugăciunea și ieși.

Protopopul era încă în curtea școlii, înconjurat de părintele, de notar, de primar, și de alți fruntași. Chiar spunea că ar fi bine să se sfătuiască oamenii și să mai înființeze un post de învățător, căci școlarii, se vede, se înmulțesc din an în an, cînd apăru Vasile și-i pofti la un păhărel de rachiu, ori la o bere, în camera lui.

Protopopul primi bucuros, și după el ceilalți, dar el nu mai bău rachiu, ci sorbi cu sete un pahar de bere.

— Rău faci că ne părăsești, domnule Murășanu, zise protopopul. Credeam că, cel puțin un an, doi, să te mai am în protopopiatul meu. Mie, unuia, să știi că îmi pare rău.

— Da' îmbătrînește, domnule protopop, îmbătrînește, și nu se va mai putea însura, zise părintele Pop zîbind.

El știa că Vasile își are asigurată parohia Teleguța, și cu părintele Murășanu se înțeleseseră, prin scrisori, că pe la Rusalii să facă ospățul. Părintele Pop era fericit văzînd cum se potrivesc cei doi tineri în toate celea și era sigur de căsătorie, deși nu vorbise mai de aproape despre asta nici cu clericul, nici cu Laura. Lui îi era de

ajuns să vadă cum se înțeleg de bine tinerii. Apoi, părintele Murășanu nu-i amintise niciodată de legăturile dintre feciorul său și domnișoara Elenuța Rodean.

Închinare de sănătate și de viitor, băură cu sete — vreo zece sticle de bere se goliră îndată — apoi părintele protopop întinse mâna clericului, zicându-i :

— La revedere.

El era sigur că Murășanu va fi la părintele de prînz.

Cînd ieși părintele Pop, îi făcu semn lui Vasile, și, după ce ieși, îi șopti la ureche :

— Domnul ăsta se duce acum ?

— Nu cred, răspuse Vasile. Nu-l las să meargă așa de în grabă. Mi-e pretin vechi.

— Foarte bine, zise popa, poștește-l la prînz la noi și pe dumnealui.

Vasile intră în casă, dar n-apucă să-i spună lui Ghiță invitarea părintelui, cînd înaintea școlii se opri o căruță.

— Mai vine cineva zise clericul alergînd la fereastră.

— Nu. E căruța cu care am venit eu, răspuse Ghiță.

Clericul privi prin geam, se convinsese că e aceeași căruță, se întoarse și-i zise supărat :

— Nu se poate să te întorci așa de în grabă ! Abia ai venit.

Inginerul tăcu un răstimp ; durerea îi umbri fața, ochii lui priviră cu tristețe la cleric, apoi îi zise :

— Trăbă să vii și dumneata numaidecît cu min :.

Vasile înlemni de spaimă, îl privi fix și nu putu zice un singur cuvînt.

— Trăbă să vii, i-am promis Elenuței că te duc îndată după examen.

— E bolnavă ? întrebă cu spaimă clericul.

— Da, e bolnavă, însă nu trăbă să te sperii ! zise inginerul, încercînd să zîmbească. Mi se pare că după dumneata e bolnavă. Cred că îi va trece îndată ce te va vedea.

— Dumneata... dumneata... începu Vasile. Voi să zică : «Dumneata mă înșăli, dumneata minți, și Elenuța

e bolnavă greu». Dar nu putu spune fraza întreagă.

Ghiță însă îi ghici gândul și răspuse îndată :

— E așa cum îți spun ! Are să se facă bine în două-trei zile după ce te va vedea. Căci n-are nimic decât febră. Adevărat că o țin în pat, dar doctorul zice că nu-i nici o primejdie.

— Dumnezeu îmi ascunzi adevărul, răspuse cu durere clericul. Mergem numaidecât. Și el începu să-și adune lucrurile de prin casă.

Lui Ghiță îi păru rău acum că începuse așa de tragic. Elenuța era, într-adevăr, bolnavă în pat de-o săptămână. Ea era la soru-sa Maria, și doctorul Vraciu îi scrisese lui Ghiță că ar fi foarte bine să grăbească cu logodna și cununia. «Deși nu e vorba de nici o primejdie mai mare, îi scria doctorul, socot totuși că ar fi păcat să o mai lăsați pe biata fată în nesiguranță. Căci trăbă să știi că, de când cu nenorocirea din Văleni, Elenuța parcă nu se mai poate răzima pe nimic. Eu văd că ea se teme nu cumva acel brav tinăr s-o uite, s-o părăsească. De aceea ar fi bine să vii, să vorbești cu ea și să pregătiți logodna cât mai în grabă. Elenuța se va liniști atunci !»

Ghiță venise îndată la doctorul Vraciu, se înțelese cu Elenuța și pornise să-l aducă pe Vasile. Îi revenise în minte toată nenorocirea ce căzuse pe capul familiei lor, văzuse iar scenele pe care, departe de casă și de ai lui, începuse să le uite.

Pe drum pînă la Gureni, pînă ținu examenul, el își uitase de mizeriile familiei lor, dar acum, știind că-l va duce pe Vasile să între în familia asta, se tulbură din nou. Durerea din față, tristețea din priviri, când îi zise lui Murășanu «Trăbă să vii și dumneata numaidecât cu mine», erau pricinuite mai ales de stările triste în care se afla familia lor, și nu atît de boala Elenuței. Lui îi păru, deci, rău, cînd văzu durerea, deznădejdea din graba clericului. Îi zise deci :

— Nu trăbă să judeci, dragă domnule Murășanu, după înfățișarea ce o am eu. Cînd e cineva după înmormîntare, nu poate fi decît trist.

— După înmormântare?! răspunse clericul privindu-l cu spaimă nouă.

— Ehei, dumneata ești un copil și acum, și eu am făcut destul de rău că nu mi-am putut învinge durerea. Vezi bine că după înmormântare! Ce s-a petrecut în Văleni nu-i înmormântare? Inginerul spuse cuvintele acestea cu blândețe și sinceritate.

Clericul își lăsă brațele de-a lungul trupului și oftă.

— Ca să te poți încredința și mai bine că nu te înșal, poftim, aici, epistola cumnatului, a doctorului, zise Ghiță dîndu-i din portofel epistola lui Vraciu.

Clericul o citi, se simți ușurat și începu să-și adune mai în tihnă lucrurile.

— Trăbă să-ți spun că bună alegere a făcut soru-mea, dragă domnule Murășanu, zise mișcat inginerul. Sînt sigur că o să-i faci o mare plăcere istorisindu-i cum ai primit dumneata vestea că e bolnavă.

După ce mai pachetă și cele din urmă cărți, Vasile zise :

— Acum trăbă să mă reped pînă la părintele, să-mi iau rămas bun și să-i spun că nu putem merge la prînz.

— Să mergem? întrebă Ghiță.

— Da; eu prînzesc la dumnealor, dar pentru azi te-a invitat și pe dumneata. Însă o să mă întorc numai-decît.

El și voi să iasă, dar Ghiță îl apucă de braț și-i zise :

— Trenul de sară cînd pleacă de aici?

— La opt și jumătate!

— Avem legătură! Nu mai e de lipsă să-l avizezi pe părintele; mergem amîndoi la prînz. Dacă pornim de-aici la șase, e numai bine. La două noaptea tot vom fi la cumnatul.

Ghiță vorbi repede, apoi deschise fereastra, spuse ceva românului de pe capră, și numaidecît se auzi durerăind căruța.

— Vreau să te liniștesc și în chipul acesta că boala Elenuței nu-i așa de grea, zise inginerul întorcîndu-se de la fereastră.

Dar clericul se liniști tîrziu, abia după ce Ghiță începu să-i spună, cu de-amănuntul pașii ce-i făcuse pentru căsătoria cît mai grabnică a Elenuței.

Părintele Pop fu foarte vesel că sosiră amîndoi tinereții. Ingerul fu degrabă prezentat preteșei și Laurei.

În familia preotului nu știa nimeni că Vasile Murășanu va pleca încă astăzi. Părintele mai îmbie cu bere pînă ce se puse prînzul pe masă. Apoi, veseli, se așezară, Laura între Vasile și Ghiță.

Afară de inginer, nu era nimeni cu inima tristă între meseni. Clericul, încredințat că nu-i nici o primejdie cu Elenuța, simțind adierile fericirii apropiate, se înșenină în curînd și la privire, și la voce. Laura îl făcea mereu să rîdă, ca de obicei. Popa vorbea înfocat cu părintele protopop despre amestecul tot mai mare al guvernelor în treburile bisericesti; preteasa începu să-i spună lui Ghiță o istorie ciudată c-un dascăl de-aici, care a trebuit să fie destituit. Ingerul nu prea băga de samă ce-i spunea preteasa. El privea mereu spre Laura, vocea ei clară, arginție îi picura în suflet, apropierea ei îi ridica mereu sîngele în obraji. Mireasma curată a tinereții ce se desprindea din ființa acesteia îl neliniștea tot mai tare. Avu un fior de spaimă și plăcere cînd văzu cum Laura, rîzînd, îi astupă cu palma gura lui Vasile. Demult șopteau amîndoi, și inginerul, oricît se silea să audă, nu pricepea nimic.

— Să nu spui! strigă veselă Laura cînd astupă cu palma moale și albă gura clericului. În aceeași vreme, cu coada ochiului, se uită repede spre inginer.

— Lauro! zise dojenitor preteasa.

— Las', că-i bine așa, rîse protopopul. Tinării să păzească secretele pe care li le spun fetele.

— Da, domnule protopop, închipuiți-vă că omul ăsta e în stare să descopere orice i-ai încredința, începu Laura cu vioiciune; se pare că în inima lui nu mai are

nici un ascunziș pentru alții. Nu l-am putut dezvăța de obiceiul ăsta urît, oricît mi-am dat silința.

— Lauro ! zise din nou c-o voce dojenitoare preoteasa.

— Ei, mamă, parcă dumitale-ți place de oamenii care nu știu păstra secretele ! zise, părăind mînioasă, Laura.

Cînd vorbea, cînd rîdea mai ales, în bărbie, în obrajii delicați i se săpau mici gripițe rotunde, în care să fi încăput cîte-o aluniță. Ochii ei albaștri luminau limpezi. Fetei acesteia nu-i sta bine decît să rîdă și să fie veselă.

Pînă la sfîrșitul prînzului preoteasa se mai simți datoare, în multe rînduri, să-i zică : «Lauro !», dar de multe ori izbucnea și ea în hohote de rîs. Laura se ridicase de la masă și, la dorința protopopului, începu să imiteze pe două domnișoare care declamaseră acum de curînd la o petrecere. Era de necrezut cu cîtă dibăcie, cu cîtă artă imita vocea disperată, gesturile ciudate, privirile melancolice, toate mișcărilor celor două domnișoare.

— Curat așa ! zicea mereu părintele, înecîndu-se de rîs.

— Of, drace ! suspina preoteasa.

Protopopul zise cu seriozitate, după ce Laura își arătă arta :

— Un talent adevărat ! Primește felicitările mele, domnișoară ! Pe scenă dumneata ai săcera aplauzele multîmii.

Laura fu vădit emoționată de lauda părintelui protopop, poate chiar fiindcă își dădea și ea sama că avea talentul acesta. Un răstimp rămase în tăcere, ascultînd conversațiile celorlalți.

Inginerul Rodean o privea c-o uimire care creștea mereu. Nu întîlnise încă niciodată o fată așa de vioaie, așa de sinceră, o fată care să treacă cu atîta ușurință peste multele îngrădiri manierate cu care, de obicei, se înconjură fetele naintea străinilor. Îți părea că Laura întregă, toată ființa ei e așa de clară ca privirile ei

albastre. Nimic nu ascundea din tot ce avea în suflet. Sinceritatea, naturalețea Laurei, vioișia ei îl uimeau și-l atrăgeau tot mai mult. Acum nu se mai mira pentru ce pomenise Vasile în scrisorile lui de-atâtea ori pe fata aceasta, ci se mira cum de i-a rămas tânărul mereu credincios Elenuței, fiindu-i Laura așa de aproape. La unele priviri, la unele cuvinte ce-i spunea Laura lui Vasile, inginerul începea să se îndoiască de sinceritatea clericului. Dar își schimba repede, cu bucurie, părerea. El vedea că Laura ar vorbi aproape în același chip și cu protopopul dacă ar fi tânăr, de sama clericului, simțea că fata asta ar fi tot așa de veselă, de liberă, în fața oricărui tânăr.

«Bine a observat Vasile ! Laurei îi place viața, îi place să trăiască ! Și, de bună samă, se ascunde în sufletul ei o mare putere de voință», se gândi Ghiță.

Astfel se frământa mereu inginerul, simțind față de cleric o adâncă recunoștință de câte ori se gândea că Vasile nu se îndrăgostise de fata asta.

Numai cu inginerul Laura părea foarte rece ; ori pentru că nu-l mai văzuse, ori descoperise în el ceva deosebit, de care se mira mereu : fata vorbea foarte puțin cu Ghiță, părea că nicidecum nu se poate împrieteni cu el. Chiar și în privirile cu care îl spiona uneori era prea multă seriozitate. Părea că nici nu i se potrivesc Laurei.

Clericul trebui să le cînte doine și romanțe ; bărbații, mai ales cei doi bărboși, închinau des din pahare, și vremea trecu foarte repede. Protopopul observă, surprins, că-s ceasurile patru și că trebuie să plece, ca s-ajungă cu ziua în satul vecin, unde avea mine examen. El mai bău un pahar «de la botul calului», apoi căruța porni în urările de bine ale celor rămași.

Îndată ce se adunară cu toții în jurul mesei, Vasile Murășanu zise :

— De-acum trăbă să vă mulțămim și noi. În special eu, care vă părăsesc...

— Cum ne părăsești ? Dumneata nu mergi astăzi ! zise uimit părintele Pop.

— Ba da, la șase plec cu domnul inginer. Avem afaceri urgente amîndoi, zise Vasile cu silă.

Părintele se uită, neînțelegînd nimic, la preoteasa : preoteasa — la bărbat.

— Nu poți să pleci așa... ce Dumnezeu ! zise cu mînie popa.

— Nu știam nici eu că trăbă să merg chiar azi, de-aceea nu v-am putut spune, răspuse Vasile.

— Ei, drăcie ca asta ! Cum se poate ? oftă părintele. Apoi, reculegîndu-se, îi zise : Măcar vino puțin în casă — ei prînziseră în verandă, — am să-ți dau o scrisoare pentru părintele Murășanu ! Ei drăcie ! zise iar întrînd în casă.

Clericul îl urmă numai decît.

Înăuntru, popa nu știa cum să înceapă, ce să-i spună, căuta mereu printre niște cărți de pe poliță, ca și cînd n-ar afla scrisoarea de care pomenise. Apoi deodată, se întoarse spre cleric, îl fixă și-i zise :

— Va să zică te duci ?

— Da, răspuse cu silă clericul.

El se temea demult de clipa asta.

— Și nu te mai întorci ?

— Dumneata știi că am o parohie și că trăbă să mi-o ocup cît mai în grabă, răspuse cu privirile plecate tînarul.

— Dar chiar pentru asta ar trebui să te mai întorci, zise nădușit părintele. Ei drăcie, chiar pentru asta !

El fierbea de neliniște, dar nu putea nici acum să-i vorbească de Laura.

Clericul simți chinul popii și-i zise :

— Uite ce e, părinte Pop. Eu știu toate intențiile tale, dar nu pot face nimic. Cînd am venit în Gureni, inima și cuvîntul meu erau date altei fete. Domnișoara Laura e o raritate de față, dar sînt sigur că ea nu s-ar fi învoit niciodată să se căsătorească cu mine.

Popa îl privi cercetător, ca pe-un om ce-ți pare că te batjocorește.

— Dumneata ești... ești... —, era să spună «ești nebun».

- Nu s-ar fi învoit, repetă clericul.
- Și de unde știi dumneata așa ceva? Întrebă cu mînie, cu răceală părintele.
- Dacă vrei să știi, chiar de la domnișoara.
- De la Laura?

În clipa asta intră în casă preoteasa. Ea nu mai avu astîmpăr afară. Trebuia să vadă numaidecît ce-i în casă. Se poate să se risipească așa, în vînt, planurile lor, la nerealizarea cărora nici nu se mai puteau gîndi ea și părintele?

Ea se opri lîngă ușă.

— Da, de la domnișoara, părinte Pop. Mi-a spus mie că cu un tinăr ca mine îi place să vorbească, să-și petreacă, dar nu l-ar lua de bărbat, zise clericul.

— Prostii! Laura spune mereu prostii, zise preoteasa de lîngă ușă. Pe cuvîntul Laurei nu poți da nimic!

— Să-mi dați voie să fiu de altă părere, răspunse clericul zîbind. Poate că eu o cunosc mai bine pe domnișoara ca dumneavoastră. Nu spune decît adevărul. E foarte sinceră și are destulă tărie de voință să spună ce crede. Domnișoara Laura e o fată minunată și vă asigur că va avea un viitor cu mult mai frumos decît dacă s-ar mărita cu mine. Și eu cred că viitorul acesta nici nu-i așa de depărtat.

— Ei, pe dumneata de-acum nime nu te mai poate pricepe, zise posomorît părintele.

— Cred că veți pricepe nu peste mult. Nu cred să mă înșăl. Dar acum țin să vă mulțămesc din toată inima la amîndoi pentru larga ospitalitate ce mi-ați dat în aproape doi ani.

El le strînse mîna și ieși. Chiar atunci voia să între și domnișoara Laura.

În vremea asta, inginerul Rodean rămăsese singur cu Laura. El băgă de samă că fata pălise îndată ce auzi că Vasile pleacă în sara asta. Ochii ei albaștri priveau cu stăruință în gol, păreau mai suri. Îndată ce se depărtă și preoteasa de la masă, se ridică și Laura, dar rămase

locului. Doi stropi de piatră scumpă îi tremurau în genele lungi, umbroase.

Inginerul zise cu mare greutate :

— E frumos satul ăsta, domnișoară ?

— De-acum n-are să mai fie frumos, răspunse repede fata, fără să se uite la el.

Răspunsul acesta îi răci deodată sufletul lui Ghiță. Își zise : «Îl iubește pe cleric». Un lung răstimp trecu în tăcere grea, apoi inginerul zise :

— Nu poți ști, domnișoară, cât îl invidiez pe Vasile.

— Pe domnul Murășanu ? întrebă Laura cu ochii mereu în gol.

— Da, pe domnul Murășanu, zise Ghiță.

— Și pentru ce să-l invidiezi, te rog ?

— Pentru că... pentru că lasă satul așa de pustiu, răspunse încet Ghiță.

Laura se întoarse acum spre el, îl privi, un zîmbet îi flutură pe buze și zise :

— Dumneavoastră, tinării, vă gândiți numaidecît la lucruri mari ! Dar de multe ori vă înșălați. Da, îmi pare rău după domnul Murășanu pentru că va rămînea satul pustiu. Dar atîta tot ! N-oi mai avea cu cine rîde, cu cine mă plimba, cu cine petrece. Atîta tot.

Tăcînd, îl privi din nou, și un dulce surîs se ivi în colțul gurii.

— Numai atît ? întrebă mai cutezător Ghiță.

— Dar nu e de ajuns ? Vai, Doamne, crezi dumneata că e așa de puțin pentru o fată care trăiește într-un sat să aibă un tinăr cu care să vorbească ? Mai ales dacă e și deștept, și vesel ?

— Și frumos ! adăogă zîmbind inginerul.

— Frumos ? întrebă Laura privindu-l cu ochii mari. Privirile ei se odihniră cu plăcere pe fața lui Ghiță. Frumos ? adaoase iar. N-aș putea zice !

— Dar atunci aș vrea să știu ce fel de frumusețe îți place dumitale, domnișoară ? întrebă zîmbind, dar cu teamă, inginerul.

— Ai vrea să știi ?

— Da !

— Cu siguranță ai vrea să știi ? Te-ar interesa ? Întrebă Laura învâluindu-l tot mai mult cu privirile-i albastre.

— M-ar interesa foarte mult, domnișoară, răspunse înfiorat Ghiță.

Fata veni mai aproape de el, se aplecă puțin asupra lui și zise, într-un șopot dulce, într-un fel de foșnet de mătase :

— Frumusețea dumitale.

Apoi se învîrți într-un călci și alergă spre ușă. Dar în clipa aceea ieși clericul Vasile Murașanu, și îndată, și părinții fetei.

Nu peste mult pe cei doi tineri îi ducea repede spre gară o căruță care suna uscat și tare din toate încheieturile. Aproape jumătate drumul tăcără. Apoi, ca și când s-ar fi gândit amândoi la același lucru, se priviră, zîmbiră, și Ghiță îi zise :

— Știi vestea cea mai nouă ?

— Dacă-mi vei spune ! zîmbi clericul.

— Domnișoara Laura mi-a spus că-i place de mine.

— Și mie ! zise Vasile.

— Că-i place de tine ? întrebă uluit inginerul.

— Nu, de tine. Ai văzut când mi-a pus mîna pe gură ? Ei, atunci mă făcusem că vreau să spun ce-mi șoptise cu puțin înainte.

— Când șopteați ? întrebă inginerul în culmea agitației.

— Da.

— Și ce ți-a spus ?

— Că ești frumos !

— Auzi aci ! făcu, înroșindu-se, inginerul.

— Hei, dragă domnule Rodean, nu trăbă să te miri, Laura e așa : sinceră totdeauna. Nu înțalege să ascundă nimic. De când o cunosc mi-am făcut convingerea că fata asta niciodată nu va fi în stare să înșale pe cineva ; nici

pe bărbatu-său. Mai mult : cred că nici nu-i va trece prin gând vreodată așa ceva.

Apoi tăcură iar pînă ce se zări gara.

— Știi ce m-am gîndit ? întrebă iarăși Rodean.

— S-auzim ! răspuse cu veselei Vasile.

— Eu am s-o cer de nevastă pe domnișoara Laura.

— Așadar se împlinește ! strigă cu bucurie clericul.

— Ce se împlinește ? întrebă inginerul.

— Profetia mea ! Eu le-am profetit părinților fetei că domnișoara Laura va avea mai frumos viitor dacă nu se va mărita după mine, zise clericul.

Apoi el îi istori scena grea ce-o avusese în casă cu părintele Pop.

Își cumpărara bilete, se urcară în vagon, și pînă acasă Vasile se gîndi la Elenuța, iar inginerul Rodean, la domnișoara Laura.

Sărăcele tinerețe !

Cît de departe erau de amîndoi mizeriile familiei Rodean ! Fiecare din cei doi tineri vedeau mereu numai viitorul lui, fericirea lui ; își făceau planuri mari, în care erau numai ei și cele două fete. Nimeni altul ! Cîte suferințe nu avusese să îndure inginerul Rodean mai ales din ziua de 25 faur încoace, dar unde erau ele acum ? Nici o urmă nu li se vedea, nu li se simțea în sufletul lui. Sufletul acesta era luminos, înduioșat, fericit. Era izvor nesăcat de lumină și căldură, de voință și de viață. Deși văzuse, îngrozit, atîtea înfrîngeri, el se credea acum nefînvins.

Binecuvîntate tinerețe ! Din voi se primenește mereu viața ca din izvorul de munte undele clare și săltărețe pline de cîntece, ale părăiașului. Ce-i pasă izvorului că apa lui, limpede ca lacrima, se va tulbura, se va umple poate de gunoaie cu cît se va depărta mai tare de obîrșie, cu cît va vedea mai multă lume ! El izbucnește mereu din stîncă, vrăjit de lumina soarelui, de strălucirea nestematelor în care scînteiază undele frînte, vrăjit de cîntecele dornice de drum, de alergare !

XVIII

Opt ani trecură de la cele povestite pînă aici. Într-o dimineată, cețoasă și rece, de pe la sfîrșitul lui octombrie, o trăsura cîrni pe calea plină de bolovani care ducea la Văleni. Caii se oprira din trap, mergeau în pas obosit, iar trăsura începu să hurduce, săltînd în toată clipa de pe perne pe străinul înfășurat într-un enorm pled de lînă sură. Drumul era mîncat de gropi pline cu cir, pline cu apă murdară, era sămănat cu bolovani rotunzi de piatră de rîu. De amîndouă părțile se desfăceau livezi strîmte, arse de brumă; unde și unde, păștea vreun cal, care, la zgomotul trăsurii, își nălța capul, privind cu tristețe spre drumeți. Apoi grumajii slabi se întindeau din nou spre pămînt, și calul păștea mai departe. Pe lîngă drum, de partea cealaltă, pe subt poalele munților, straturi groase de brumă albă acopereau încă livezile. Se auzea și șopotul unei văi, care răsări numaidecît înaintea drumeților, purtîndu-și apele tulburi îngroșate de nămol alburii, și, de aici nainte, drumul ținu mereu cursul văii.

Case începură să răsără de o parte și de alta a drumului; acoperișul de șindrilă al multora era nereparat de ani, înnegrit, putred, spart pe alocuri. Roțile de la piue stăteau cele mai multe încremenite, înnegrite. Rar se auzea «toc-toc»-ul de care satul era plin altădată. Totuși, cu cît înainta trăsura, trecea tot pe lîngă mai multe piue care umblau, dar băteau obosite abia din trei, rar din șase lăstare, din șase «săgeți». Mai mult de doi-trei oameni nu se zăreau pe lîngă piue. Grămezile de piatră nu se mai vedeau de departe, ca mai demult; mici grămajoare începute așteptau să fie, cît de curînd, măcinate. Oamenii se purtau în silă pe lîngă piue, murdăriți de tînă, de stropi alburii pe hainele jilave, pe față.

Negurile pluteau grele pe pădurile de pe coaste, se coborau, cernîndu-se repede și mărunț, pînă în vale, învăluiau pe cîteva clipe casele, piuele, oamenii; apoi acoperișurile negre se iveau din nou, negurile roiau spre

matcă, înceteșînd pădurile, pe care se aplecau și iar se ridicau, întruchipînd forme ciudate. Pe alocuri uriașii albi, lînoși, se plecau atît de tare, încît atingeau creștele brazilor.

Aerul era plin de umezeală rece ; soarele nu se zărea, nu putea pătrunde prin negurile groase.

În intervale depărtate trăsura trebuia să ferească pe drumul strîmt : trecea cîte un car care ducea piatră la piue. Omul care mîna îndemna a silă boulenii, și dacă uneori cădea vreun bruş de piatră, îl lăsa în tina drumului. Mai des se întîlneau băiețași care aduceau piatră în coșurile desăgite pe spinarea cailor. În răstimpuri se zărea cîte un grup de patru-cinci băieși, care veneau cu uneltele de lucru, cu gazornița în mîna, plini și ei de tină, răspîndind miros de pămînt proaspăt, mirosul pișcător pe care-l aduc oamenii din sînul pămîntului. Ei veneau, ca de obicei, tăcuți, împroșcînd de sub cizme stropi de noroi și de apă murdară : nu se mai uitau unde calcă.

Unde se întîlneau cele trei văi din Văleni, în centrul satului, nu mai era furnicarea obișnuită de altădată, totuși, aici «toc-toc»-ul piuelor se auzea mai des.

Omul din trăsura, văzînd ulițele aproape pustii, zise vizitiului de pe capră :

— Mi se pare că oamenii n-au fost înștiințați că sosesc astăzi. Nime nu se vede să m-aștepte.

El vorbea c-un pronunțat accent străin, italianesc, pe «ă» nu-l putea pronunța. În vreme ce vorbe, își dezvălui fața din pledul gros de lînă și-și arătă mîncăturile de vărsat care-i băuceau obraji și ochiul stîng, chior, tulbure, încruntat.

— Ba da, domnule Paul, oamenii v-așteaptă ; cel puțin treizeci de băieși v-așteaptă ; răspunse c-o voce închisă omul de pe capră. Dar pe vremea asta spurcată stau în casă, adaose el îndată.

Străinul avea pentru ce se teme. Venea acum pentru a cincea oară în Văleni în răstimp de-o jumătate de an, și totdeauna, pe cînd sosea, băieșii din Văleni îl așteptau în grupuri pe la porțițe, mai ales înaintea birtului lui

Spiridon. Dar acum ulițele erau aproape pustii, și naintea birtului, abia vreo zece bărbați.

Domnul Paul se coborî, după ce răspunse foarte binevoitor celor vreo zece băieși, trăsura întră în curtea birtului, iar el se apropie de grupul de oameni, strînse pe rînd mîna tuturor și întră cu ei în birt. Șezură la o masă, străinul porunci bere și zise :

— Numai atîția sînteți ? Se vede că n-ați aflat cu toții de sosirea mea.

— Ba am aflat, începu un băieș, și tovarășii trăbă să sosească îndată.

Bărbații ciocniră paharele cu «domnul Paul», băură, își sterseră mustățile și rămaseră în tăcere. Un fel de teamă de necunoscut, o tristețe se vedea pe fețele și în ochii lor.

— Dumneavoastră faceți foarte bine că v-ați hotărît să veniți cu mine, începu domnul Paul. Tovarășii dumneavoastră care au venit înainte fac parale frumoase. Peste cinci coroane poate cîștiga la noi un băieș harnic. Asta zic și eu că-i plată, nu ca la dumneavoastră ! Ia să-mi spuneți, cît puteți «cîștiga» aici la săptămîna ? Cinci-șase zloți, în cazul cel mai bun, nu-i așa ?

Oamenii tăcură ; alți băieși începură să între în birt, să se apropie de masă, și cu fiecare domnul Paul dădea mîna. Spiridon aducea tot mereu cîte un pahar.

— Noi, începu un băieș, ne-am hotărît așa, că pentru atîta plată nu venim. Adevărat că cinci coroane e plată destulă, dar trăbă să muncești pentru ele ca un bou, ziua-noaptea. Apoi, la dumneavoastră e prea scump traiul. Aproape tot ce cîștigi trece la «magazin». De, ne mai scrie și nouă cîte cineva de pe-acolo ; apoi, vreo cinci inși s-au și întors acasă.

— Nu cîștigă, bădicule, cine bea, cine nu cruță ; vin acasă oamenii cărora nu le place lucrul, se grăbi să răspundă străinul.

— Nu s-ar putea spune, zise același om ; iacă, de pildă, Bumbea și Roșca sînt dintre cei mai buni băieși ; îi știm noi, și totuși au venit acasă. Acuma, noi ne-am hotărît că venim numai dacă ne plățiți nu după metru,

ci după ceas. De aceea sînt hocmani, să-l vadă pe cel ce tîndălește și să-l dea afară. Între noi, care ne-am hotărît să venim, pe lîngă o plată după ceas, nu se află unul care să fie rău băieș ori să nu-i placă lucrul. Pentru muncă de douăsprezece ceasuri noi cerem patru zloți în banii noștri. Apoi cheltuielile de drum încolo și înapoi.

Un murmur de aprobare trecu printre băieșii care erau, acum, aproape în număr de treizeci.

Se începu apoi o nesfîrșită tîrguială ; străinul încerca să zbată din preț, băieșii nu se lăsau ; vorbeau trei-patru deodată, cu vocea tot mai naltă ; paharele se umpleau tot mai des cu bere, fumul de tutun se închea în nouri tot mai groși. Uneori străinul se ridica de la masă, se făcea că pleacă, dar se așeza iarăși pe scaun. Către amiază erau învoiți cu trei zloți pentru douăsprezece ceasuri, dar domnul Paul mai stăruia să scadă și cheltuielile de întors. Celor care se duseseră pînă-acum le-a plătit drumul numai încolo.

— Atunci mergem mai bucuos la Petroșeni, zise un băieș. E mai aproape, și băieșii sînt acolo destul de bine plătiți. Ce să ne pornim pînă la Moldova, pînă la granița Moldovei.

Mai mulți începură să stăruie să meargă la băile de cărbuni din Petroșeni. Străinul asculta cu băgare de samă povestirile lor și înțelese că la băile acestea s-au dus pînă acum destui muncitori din Văleni. El se ridică, le făgădui și cheltuielile de întoarcere, bătui palmele tuturor, apoi le zise :

— Acum să vă pregătiți repede. Afară de trăsura cu care am venit, mai sînt cinci căruțe, și la ceasurile două plecăm.

În birt erau acum și femei destule, soții de-ale băieșilor care aveau să plece la băile de cărbuni din granița Moldovei. Vălenarii spuneau așa, «granița Moldovei», dar băile de cărbune erau pe pămînt moldovenesc, nu în Ardeal. Femeile veniră, cînd una, cînd alta, să audă cum se vor înțelege cu «domnul Paul» bărbații lor ; unele doreau, din toată inima, să nu se poată ajunge cu prețul

și să le rămână bărbații acasă, dar cele mai multe fură bucuroase c-au ajuns la un înțeles.

Ele se depărtară împreună cu bărbații pe la casele lor, ca să facă pregătirile de plecare. Nu prea aveau să mai adune multe lucruri, deoarece, încă din ziua premergătoare, desagi erau plini.

Înainte de ceasurile două, douăzeci și opt de băieși din Văleni erau gata de plecare cu «domnul Paul». Ei așteptau, cu nevestele, cu copiii, lângă ei, așteptau triști și posomorâți să sosească cele cinci căruțe din Văleni, plătite de «domnul Paul» să-i ducă pînă la gară. Rar spuneau o vorbă nevestelor, iar copiii mai răsăriți priveau cu tristețe la negura ce se învâlăuia mereu deasupra pădurilor apropiate.

În urmă, cele cinci căruțe sosiră, improșcînd cu stropi mari de cir în toate părțile; bărbații porniră în silă dintre copii, de lângă neveste și se urcară în căruțe. Femeile începură să plîngă, copiii mai mărunței se lipeau de hainele lor; cele cinci căruțe și trăsura porniră.

Cu suflutele pustii, cu copiii mai mărunței de mîna, femeile se întoarseră, încet-încet, spre casă.

Din primăvară Paul Marino era cunoscut în Văleni sub numele de «domnul Paul».

Străinul acesta, cu obrajii mîncăți de vărsat, stătuse în orașul din apropierea Vălenilor, înainte cu vreo nouă ani, cîteva luni de zile. Nime nu știa cine era, de unde era; presupuneau cei mai mulți că-i foarte bogat, c-ar avea de gînd să cumpere băile de aur din Văleni și din jur. Dar nu cumpără nici băița cea mai mică, ci, puțin după ce se așezase în oraș, cînd dintr-un sat, cînd dintr-altul, plecau oameni la niște băi de cărbuni din granița Moldovei. Plecau însă puțini, băile pe-atunci erau pe-aici destul de bune și, cu toată stăruința străinului, numai cei mai nevoiași se înduplecaseră să-și părăsească satele. Atunci, într-o bună dimineață, orașenii se pomeniseră că Paul Marino nu e nicăiri. Vorbiseră un răstimp despre el, apoi îl uitaseră.

După căderea «Arhanghelilor», băitul în Văleni începuse să deie îndărăpt. Adevărat că băieșii, hocmanii și

tot personalul de la «Arhanghelii» se împărți pe la alte băi din Văleni, căpătără de lucru. Dar nici «Pintenul», nici «Vlădeasa», nici alte băi din sat nu se mai puteau asemăna cu «Arhanghelii». Piatra era mai săracă, banii se împuținară la toți care fuseseră odată angajați la «Arhanghelii». Minerii, «mînătorii», personalul de pe lîngă piulele lui Iosif Rodean, cu banii ce-i cîștigau la «Arhanghelii», lucrau la alte băi, cei mai mulți aveau părți, unii și la două și la mai multe băi. Împuținîndu-li-se venitele, ei nu mai puteau să facă plățile săptămîinale băieșilor; cele mai multe mine din Văleni se lucrau cu muncitori tot mai puțini din an în an. În unele, vinele pe care băiseră în anii cei buni se isprăviră, trebuiau bătute galerii nouă, cu cheltuieli mari, și an de an lipsa banilor se simțea tot mai tare în Văleni. Unele fură părăsite, după ce ani întregi se lucraseră cu bani luați pe datorie.

În vreme de opt ani cei mai mulți dintre frunțașii vălenarilor își mîncară nu numai banii adunați în vremile bune, ci se mai înglodară și în datorii.

Erau, nu-i vorbă, și de-aceia care legau paraua cu zece noduri; aceștia rămăseseră acum boierii satului; dar ei băiau în măsură foarte mică, și numai unde, cît de cît, tot mai țîrîia un strop de aur.

Într-o dimineață din primăvara anului al optulea de la căderea «Arhanghelilor», Paul Marino se arătase iarăși în Văleni și, după o zdroabă de două zile, reuși să ducă cincisprezece băieși din sat. De atunci mai veni de cinci ori, și de toți erau aproape la o sută băieși pe care îi duseseră la minele de cărbuni din granița Moldovei.

Oamenii îi ziceau «domnul Paul», unii îl binecuvîntau, alții îl afuriseau. Ei băgară de samă că trebuie să se miște, să vadă de alte cîștiguri, pentru că în Văleni traiul era tot mai greu din zi în zi.

Dintre cei care nu voiau să meargă cu Paul Marino, cei mai mulți se duceau la Petroșeni. Dintre băile mai mari se mai lucrau în Văleni numai «Pintenul» și «Vlădeasa», apoi vreo douăzeci, douăzeci și cinci mai măruntele. Chiar la cele două pomenite piatra era, anul

acesta, așa de săracă, încît abia-și scoteau proprietarii cheltuielile lucrărilor.

După ce nu se mai văzură cele cinci căruțe care duceau băieșii din Văleni, oamenii care erau pe drum intrară în case ori în birtul lui Spiridon, și ulițile deveniră iarăși pustii.

Rar trecea vreun car încărcat cu piatră ; unde și unde se auzea «toc-toc»-ul piuelor. În răstimpuri depărtate, pe drum se zărea câte-o femeie care venea cu pașii mărunți spre prăvălia lui Spiridon. Femeile erau tot așa de curat îmbrăcate ca și pe vremile cele bune ; purtau și acum ghete, dar fețele lor erau mai palide, și din ochii lor, puțin obosiți, se putea citi un fel de silă. Ele intrau în prăvălie, târguiau repede, ieșeau, nici nu se putea ști de au ceva în traiste, așa era de puțin târگاșul pe care-l duceau acasă.

Dintre femeile care veneau să târguiască erau mai multe dintre acelea ai căror bărbați erau duși în străini. Mulți dintre băieșii care munceau în mari depărtări de Văleni trimiteau destul de des bani acasă, dar erau și din aceia care îi tocau în birturile de pe acolo, iar femeile și copiii acasă trăiau din împrumuturi.

În birtul lui Spiridon intra, din cînd în cînd, și vreo femeie care, și la intrare, și la ieșire, ascundea ceva cu stăruință sub șorț. Se înghebară în Văleni vreo patru tovărășii de «vecine», care își duceau băutura cînd la una, cînd la alta, și-și petreceau. Dar nu mai beau vin, ci rachie. Spiridon, de mulți ani acum, aducea tot mai puțin vin și bere, și tot mai multă rachie.

XIX

Cînd cele cinci căruțe care duceau pe băieșii din Văleni durăiră pe lîngă curtea fostului primar Vasile Cornean, din cramul care era lîngă piue se auzi un țeamăt greu, de om ce moare, și lucrătorul care se holba prin

gard la cei ce treceau fugi în grabă la cram. În curtea fostului primar se învîrtea încet o roată de piuă și trei «săgeți» izbeau pe rînd cu măselele lor de cremene. Măcinau piatră de la «Vlădeasa», unde fostul primar avea două părți. Lîngă piuă erau două grămăjoare de piatră mărunțită de ciocan; încolo, curtea era pustie. Doar cîteva găini ciuguleau prin curte.

Cramul în care întră lucrătorul era o întruchipare din bîrne înnegrite de vreme, nespoite, netenouite, avînd o singură cameră pătrată. Două ferestruici cît palma mijeau somnoroase. Înlăuntru era o masă mică, veche, în mijloc, o laviță pe lîngă un părete, iar de partea cealaltă, un pat cioplit din topor, fără nici o formă. În cram mai era o mică sobă de fier, care privea prin ferestruța ușii dintr-un ochi de jar. Părea, în semiîntunericul cramului, un mic monstru negru, care pîndea de lîngă păretele din fund. Pe jos erau împrăștiate așchii murdărite de tină, bucățele de zdrențe și se părea că niciodată nu se mătura aici, atît era de mult gunoiul. Aerul era greu și acru în cram. De mulți ani ușa cramului era mereu închisă, dar mai nainte vreme, pe cînd «Arhanghelii» era baie vestită, cramul era mai aerisit, mai curățit, cu mult mai luminat ca acum. Pe-atunci camera asta slujea de scurt repaos personalului angajat la pielele lui Cornean. Întrau — perindîndu-se — cîte unul, cîte doi, și dormeau aici cîteva ceasuri. De multe ori se făceau și chefuri în camera asta, și poate se întîmplaseră aici, în vreme de noapte, și alte ticăloșii.

Cînd deschise lucrătorul ușa, din pat se auzi același geamăt, mai stins acum.

— Întoarce-mă, Visaloane, întoarce-mă, că mă aprind, zise în silă, șuierător, întretăiat, omul acoperit c-un țol învechit și ros.

Visalon se apropie de patul în care, întins pe spate, gema mereu un om înjunghiat de dureri. Ochii lui priveau cu spaimă la Visalon, ochii aceia tulburi ardeau de friguri subt fruntea îmbrobonată de sudoare. Obra-

jii lui erau căzuți adînc, erau acoperiți de-o barbă sură, nerasă de luni de zile. Pieptul i se ridica des, și de cîte ori se auzea respirarea scurtă, șuierătoare, omul făcea : «Aio-aio-aio ! Mă arde, mă arde, mă arde !»

Visalon se aplecă asupra lui, omul se prinse cu brațul stîng de după grumajii lui Visalon, și acestuia, în mare silă, îi reuși să-l întoarcă puțin pe partea stîngă.

— Așa, să mă ții, să nu mă lași... Aho ! făcu scheletul cel bărbos privind mereu cu spaimă la Visalon.

Acesta scormoni puțin așternutul, îl mai sprijini un răstimp pe bolnav să rămîna pe partea stîngă, apoi îl lăsă, între gemetele acestuia, iarăși pe spate.

De zăcutul îndelungat, bolnavului i se rănise tot spatele, și deseori rănile îl ardeau așa de îngrozitor, încît striga ca din gură de șarpe. Uneori Visalon, sluga, auzea geamătele lui disperate, alteori se făcea că nu aude, ci arunca numai priviri mînioase spre casa fostului primar.

Bolnavul se mai liniști puțin, și neluîndu-și privirile înfrigurate de la Visalon, îl întrebă, cu voce scăzută, puțină :

— Au trecut căruțe multe adineaori. Cine au fost ?

— Băieși de la noi, răspuse Visalon, fonfănind pe nas.

— Iar se duc ? întrebă cu aceeași oboseală bolnavul.

— Iar !

— La Petroșeni ?

— Nu, la granița Moldovei. Ii duce domnul Paul, răspuse în silă Visalon.

— Mulți ? întrebă bolnavul abia auzit.

— Vro treizeci. Cred că de-acum mai n-or mai fi băieși în Văleni, răspuse sluga ieșind și închizînd ușa.

Bolnavul începu să geamă din nou, neîntrerupt. Cine trecea pe lîngă cram și nu știa cine-i înăuntru se oprea mirat, privea în jur și-l străbătea un fior. Parcă vuia o voce din adîncul pămîntului.

Visalon își văzu de lucru pe la piue. Era un om trecut de vîrsta jumătate, destul de slab leșat, se purta cu silă de ici pînă colo, își aprindea mereu luleaua și bom-

bănea neîntrerupt. Din cram gemetele se auzeau câteodată mai tare, dar sluga se făcea că nu le aude, ci privea cu ciudă spre casă și fonfănea încet : «S-o ia dracu' de muiere ! Nu mai vine !»

Nu mai venise «muierea» decudimineață, și lui Vîsalon nu-i lăsase decât un bruş de pîne. Se însăra, și nu mai venea, nici să-i deie demîncarea, nici să mai între și ea în cram, să-l ajute pe bolnav.

Începu să cadă tot mai deasă însărarea, cînd în urmă se auzi scîrțîind portița de la curte. O femeie voinică se desluși apropiindu-se de piue, deschise ușa cramului și intra.

— Nu se poate ! fură cele dintîi cuvînte ale ei, în vreme ce își duse o mîna la nas. (În cram aerul era infectat și de mirosul de putrezime ce se desprindea din ranele de pe spate ale bolnavului.) Nu se poate, și-am spus eu că nu se poate ! începu din nou femeia pe-o voce tot mai naltă. Uf, s-o fi luat dracu' de viață ! Zice că partea ta de pădure e scrisă și acum pe tată-tău și deci împrumut nu se poate lua pe ea. Întîi trăbă s-o destabilizezi, trăbă rugări, trăbă scrisori, alergări. Cine muma dracului să le facă ? Tu putrezești, putrezești, nu mai mori ! țipă femeia.

— Dochiță... gemu omul, cu privirile înnebunite ațintite asupra muierei.

— Da, tu mi-ai mîncat viața ! izbucni cu furie femeia. Bani nu mai căpătăm, tu nu te mai miști, nu te mai miști ! Bărbații pleacă la lucru, chiar azi s-au dus vro treizeci, pleacă și muncesc și trimit bani acasă. Tu nu te miști și nici nu mori ! Uf ! făcu ea cu scîrbă, învîrtindu-se într-un călcîi.

Ieșind din cram, urcă repede scările, descuie ușa, intră în casă, aprinse o lumîinare, căută ceva într-un dulap, apoi, stingînd lumîinarea, ieși repede din casă, din curte. Ea mergea la birtul lui Spiridon s-aducă băutură și mîncare. Mergea săltînd, deși nu mai era așa de ușoară ca mai înainte. Se îngărășase în acești opt ani, formele ei se muiaseră, i se dăbălaseră puțin, totuși era destul de

tînără încă. Mințise, ca de-atîtea ori, pe Vasile Cornean că n-a căpătat bani. Căpătase, și chiar de-aceea se grăbea la crîsmă s-aducă acasă bunătăți. Îi reușise să înduplece pe-un băieș tînăr, necăsătorit, cu care se libovea de doi ani, să nu se ducă cu ceilalți la băile de cărbuni din granița Moldovei. Și, desară, și-l avea la cină, în casele din care-l izgonise pe fostul primar, Vasile Cornean. De vreo trei ani îl mutase pe bolnav, care nu-și putea mișca toată partea dreaptă, în cram. Ea-i spusese atunci cu nerușinare: «Miroși greu și umpli toată casa!».

Pe atunci Cornean avea încă puține răni, dar Dochița voia să scape de el, să nu-l mai vadă. Apoi, în casă, avea mereu întîlniri cu alții. În cram nu intra decît cînd trebuia să vorbească despre vreun nou împrumut, despre vreo nouă vînzare. Afară de casă și de părțile de la «Vlădeasa», Dochița îi vînduse toată averea fostului societar de la «Arhanghelii», fără ca el să știe ceva. Lui, după ce cu chiu cu vai își punea încălțitura cu mîna stîngă, îi spunea totdeauna că «tîrgul nu s-a putut face» ori «împrumut nu căpătăm». Într-adevăr, ea nu vînduse averea, ci numai o pusese zălog pentru datorii, dar la averea zălogită ea nici nu se mai gîndea, știa că-i pierdută și mai rămînea lîngă fostul primar numai pentru casă și curte și pentru cele două părți de la «Vlădeasa».

Deznădăjduită se arăta Dochița numai cît era lîngă Cornean. Pe el îl ura pentru că sărăcise și ologise, se scîrbea de el pentru că nu mai murea odată. Dar foarte rar deschidea ușa cramului, și atunci totdeauna îi spunea vorbe amare nenorocitului. Cît ce ieșea din cram, era altă femeie: era veselă și dornică de viață, bătîndu-și joc de toată lumea care o judeca cu asprime pentru purtarea ei cu fostul primar.

Vasile Cornean, de ani întregi, trăia dintr-o nădejde: să pună odată Dochița mîna pe bani mai mulți, să-l ducă pe el la un «doctor vestit». Avea convingerea că este undeva un «doctor vestit» care ar fi putut să-l însănătoșeze. Dumnezeu știe de unde îi venise gîndul acesta, dar el ar fi fost gata s-o lase să vîndă tot ce

avea, să-i facă rost de bani să-l ducă pîn' la doctorul acela. Și astfel el iscălea orice-i dădea Dochîța de iscălit. Femeia, atunci, se arăta că numai pentru sănătatea lui vrea să vîndă cîte ceva, ori să ieie împrumuturi.

Încă pînă bolise sus, în casele sale, el înțelese că Dochîța nu-i mai era credincioasă. Avu suferințe mari, tîntuit în pat, credea că înnebunește cînd auzea rîsul răsunător al femeii în curte, ori chiar în vreo cameră vecină. Dar suferințele trupești fură mai mari decît chinurile ce izvorau din necredința femeii. El, încet-încet, după torturi de ani, păru că se împacă cu gîndul ăsta. Numai să poată ajunge odată la «doctorul acela vestit».

După ce femeia îl mutase în cram, începu să-l părăsească și credința în însănătoșire. Acum mai rămăsese c-o singură dorință : să nu-l ardă rănile ce-i umpleau spatele. Dar el văzu în grabă că, de pe partea Dochîței, putea să putrezească. Veneau rudeni de-l primeneau și-i schimbau așternutul, iar de arsurile din spate îl mai ușura sluga, Visalon, ajutîndu-i uneori să steie puțin pe partea stîngă. El își blăstăma soarta, și în clipele de nebunie, cînd mai credea că se va însănătoși odată, știa că are s-o omoare pe Dochîța.

Femeia, după ce apucă pe uliță, spre birtul lui Spiridon, nici nu se mai gîndi la mortul de-acasă. După obiceiul ei, începu să sîșie o melodie de romanță, grijind din cît putea să nu se întine.

Cînd ajunse naintea birtului, se însăruse binișor, și cum era și ceață, la patru pași nu mai puteai deosebi bine figurile omenești. Dochîța, apropiindu-se, auzi o voce groasă întrebînd de pe treptele birtului :

— Care-i acolo, mă ?

Femeia se opri, recunoscî glasul bădicului Ionuț Ungurean. La întrebarea lui se mișcă ceva pe lavița care era față în față cu birtul, lîngă păretele casei de peste drum. Nimeni nu răspunse la întrebarea bădicului.

— Care-i acolo, mă ? întrebă din nou Ionuț Ungurean.

— Un străin, răspuse cineva din întuneric ; era vădit că încearcă să pronunțe rău românește, ca să nu fie descoperit.

— Ce străin ? întrebă repede bădicul.

— Un călător prin lume, răspuse pocit aceeași voce.

— Și de unde vii ? zise iar bădicul.

— De la Țara Rumunesc ! răspuse vocea din umbră.

Bădicul porni prin tină, se apropie de bancă, și când fu aproape, începu să rîdă spart :

— Of, să te fi luat dracu', Ilarie ! Tu erai ? Ia vină puțin la lumină, să te văd mai bine !

Omul își ridică desagiile în spate și porni după bădicul. Mergea în silă. Când ajunse la treptele de la intrarea birtului, omul se opri.

— Ci vino, frate Ilarie, să te cinstesc c-un păhar de vin ! Domnul te-a adus în pace ! zise cu căldură bădicul luîndu-l de braț și ducîndu-l pe trepte.

În lumina din birt omul privi uluit în toate părțile. Era rușinat și nu știa ce să facă. Era într-adevăr fostul hocman de la «Arhanghelii», Ilarie, care numai de două luni părăsise Vălenii să-și încerce și el norocul la băile de cărbuni din «granița Moldovei». Îi era rușine că se întoarce așa de în grabă și plănuse să între pe înnoaptate în Văleni, să nu-l vadă nimeni, să nu știe nimeni c-a venit. Dar, ajungînd la banca din fața birtului, el trebui să poposească : era rupt de foame și de oboseală.

În grabă se strînseseră cei din birt în jurul omului plin de tină și cu hainele înnegrite de pravul de cărbuni. Îi strîngeau mîna cu mare curiozitate, ca și când nu l-ar mai fi văzut de-un șir de ani. Întrebările începură să curgă îndată, dar peste toate se ridică glasul gros, hodorogit al bădicului, care, trăgîndu-l mereu de mîncă pe Ilarie, zicea întruna :

— Unul merge, altul vine ; unul merge, altul vine !
Așa-i rîndul lumii !

Bădicul făcea aluzie la băieșii care plecaseră azi după prînz.

— Nu te-ai întîlnit cu ei ? întrebă un bărbat ca de treizeci și cinci de ani, care stătuse toată ziua în cumpănă, de-a făcut bine ori rău că nu s-a dus și el în străini.

— Nu, am venit peste munte, răspunse în silă Ilarie.

Bădicul, nelăsîndu-l de mîneacă, îl duse la o masă, îi arătă un scaun și-l făcu să șadă. Vreo zece băieși se strînseră în grabă în jurul mesei și porunciră băutura. Erau dintre băieșii care stătuseră în cumpănă să meargă, sau nu cu «domnul Paul». Ei, după ce rămaseră, nu se duseră acasă, ci începură să beie, de năcaz, ori de voie bună, nu s-ar putea ști, în birtul lui Spiridon. Bani aveau, căci fiecare, ca să fie pregătit, împrumutase bani de călătorie.

Bădicul Ionuș dădu de ei aici, în crîșmă, îndată după ce plecaseră cele cinci căruțe. El ieșise să plece acasă, îngrozit de întunerecul ce se lăsa, cînd îl descoperi pe Ilarie.

Acum bădicul porunci brînză, slănină, pîne pentru drumet și o păreche mare. Se uita cum îmbuca de lacom Ilarie, umplea paharele, rîdea, zicînd mereu :

— Ce să-i faci ! Unul merge, altul vine ! Așa-i lumea asta !

După ce-și mai astîmpără foamea, Ilarie începu să povestească, răspunzînd la nenumăratele întrebări ce-i puneau băieșii. Vorbi întîi cu silă, cu stîngăcie, de drumul lung, de păduri fără sfîrșit, de «lei», de «pară», apoi, pârînd că-i cade tot mai mult povara de pe trup, le povesti cu multe amănunte toate mizeriile de la băile de cărbuni : muncă grea, superiori neîndurați, trai scump și prost, locuință — niște colibe ; nici biserică, nici popă, nici sat, ci păduri și iar păduri în toate părțile, cît vezi cu ochii.

Băieșii îl ascultau c-o mulțumire, c-o satisfacție tot mai adîncă, cereau mereu vin, și veselia creștea mereu în birtul lui Spiridon, ca-n vremile cele bune.

Bădicul Ionuț Ungurean asculta cu gura căscată ; se mira, ocăra, se cătrănea, dar de pahar nu-și uita. Bea mereu, cu sete.

El era acum alb cum îi oaia. Obrajii i se încrețiseră, dar rămaseră mereu roșii, mai ales dacă bea două-trei pahare de vin bun. Vin bun el însă nu mai avea acasă în pivniță, și chiar pentru două-trei păhărele trebuia să vină la Spiridon. Și făcea drumul acesta, destul de lung, de multe ori pe zi. S-ar putea spune că, mai ales de vreo cinci ani încoace, singura lui ocupație era să se plimbe de acasă pînă la birtul lui Spiridon. Oricît se temea de ger, oricît se învimețea, el făcea cu regularitate drumul acesta și în puterea iernii. Îi era mai ușor, de altfel, căci se subțiasse foarte mult ; burta îi dispăruse, dar cu cît se usca, părea că are o sete tot mai cumplită. Adevărul era că niciodată nu se sătura de băutură, bea pe datorie, și Spiridon nu-i dădea decît cu măsura cea mică. Ajungea de multe ori în ceartă cu birtașul, de obicei pentru că nu-i plătea cu lunile nimic, și Spiridon îl amenința că nu-i mai dă de băut. Acum, însă, plăteau băieșii care avuseră de gînd să meargă la băile de cărbuni, bani aveau, și Spiridon umplea mereu masa cu sticle pline. Ei se bucurau din toată inima că nu se duseseră peste graniță și și-ar fi băut bucuros banii pînă la cel din urmă. Priveau fericiți la Ilarie și-l îndemneau să le povestească mereu. Acesta, obosit de drum, se ameți în grabă și nu mai așteptă îmbiatul lor.

Larma veseliei creștea mereu, ceasurile treceau repede. Ochii bădicului începură să strălucească.

— Hei, măi băieți, dacă s-ar mai întoarce odată vremurile «Arhanghelilor»... zise el într-un rînd, neputîndu-și îneca un oftat adînc.

— Se vor întoarce, bădicule ! strigă cu putere un băieș. Uite, eu zic să nu ne mișcăm de aici pînă-n zori ! Să facem un chef ca-n zilele cele bune !

Propunerea băieșului fu primită cu urale îndelungate, cu bătăi în palme.

În clipa asta ușa birtului se deschise, și în prag apăru un om îmbrăcat în haine nemțești, vechi, purtate ; pantalonii slobozeau doi genunchi largi și erau stropiți de tină pînă sus. Obrajii lui veștezi, învinețiți de frig, erau căzuți înlăuntru ; o deprimare, un fel de deznăjede se desprindea din fața omului, care, luîndu-și pălăria, descoperi o chelie mare, pămîntie. Ochii lui erau căzuți în cap, erau stinși. Dar, oprindu-se în pragul birtului și auzind uralele, ochii lui se umplură îndată cu sclipiri de bucurie, un zîmbet larg îi schimonosi fața îmbătrînită și, pornind spre masa celor ce-și petreceau, începu să cînte, pe o voce de bas răgușită :

— Și voiși,
Bucuroși,
Cu coraj, nainte !
Ura ! Ura !

Alte urale izbucniră acum de la masă. Toți cei zece băieși se sculară, îmbiindu-l să șadă.

— Poftește aici, domnule avocat ! Poftește aici ! ziceau ei mereu.

Fostul universitar Ungurean strînse mîna băieșilor, se apropie de bădicul Ionuț, îl bătu cu mîna pe umăr.

— Ehe, zise el zîmbind, în bun loc ai ajuns ! Mama m-a trimis să te caut la biserică, da' biserica am găsit-o încuiată !

Rîse bădicul, și băieșii, și-i astupară repede gura avocatului c-un pahar de băutură. El șezu, privi c-un fel de încruntare la părechile de pe masă, își umplu din nou paharul, îl sorbi, îl umplu iar și-l înghiți cu aceeași sete.

— Uf, făcu el, îmi pare că-i săceta în mine !

Bădicul clipi vesel din ochi, și acum, a patra oră, îi umplu el paharul.

Ungurean tînărul văzu îndată că el trebuie să se grăbească cu băutura ca să-i ajungă pe ceilalți, ca astfel să

nu se strice petrecania. El începu să-l laude pe Ilarie că s-a întors la dulcea vatră părintească, că-s nebuni toți aceia care-și iau lumea în cap, căci veșnic va rămîne adevărat cîntecul :

«Fie pînea cît de rea,
Tot mai bună-n țara mea».

Băieșii îl aplaudară, îi fură adînc recunoscători pentru cuvintele acestea, părea că-i liniștea nu numai pentru faptul că nu părăsiseră Vălenii, ci și pentru că își cheltuiau aici, în birtul lui Spiridon, banii de drum.

Advocatul vorbea, bea, toasta, apoi deodată se liniști, tăcu, privind fix un pahar de vin. Spiridon, cît ce nu mai auzi gura avocatului, tăie repede fălii mari de salam, de brînză, le puse într-o farfurie și se grăbi să le așeze naintea avocatului. Acesta, fără să zică ceva, începu să îmbuce, înghiți repede mîncarea și bău cu sete un pahar de vin. Îi trecuse slăbiciunea ca luată cu mîna. Spiridon cunoștea bine, de cîțiva ani încoace, leșinul ce-i venea tot mai des fostului universitar și știa că îi trece îndată ce îmbucă ceva și că putea apoi să chefuiască noaptea întreagă. Mai știa apoi că singur avocatul mai putea să înfiripe chefuri care să țină așa de mult.

Nu se înșelase nici de data asta. Ungurean începu deodată să bea, să cînte, să poruncească «tablă», adică să se deșerteze dintruna paharele, începu să aranjeze «o comandă» ca-n vremile cele bune. Ajunse să toasteze mereu, să cînte chiar «Unde umbrește darul tău, Mihaile arhanghele». Fostul universitar se simțea iarăși «arhanghelul Gavril» de altădată, deși era prăpădit, bătrîn și chel. Demult nu se mai auzise în birtul lui Spiridon cîntarea «Arhanghelilor», și chiar și crîsmărița veni în prag s-o asculte.

Bădicul zîmbea mereu cu bunătațe, privind cu mulțumire la oameni. Uneori pocnea din degete și zicea :

— Lumea asta nu-i a mea,
Ceealaltă nici așa !

Nu se înșelase Spiridon : se încinse un chef care ținu pînă dimineața, cum demult nu mai fusese în birtul lui.

Fostul universitar nu se mai putea ține pe picioare cînd, la ziua albă, se hotărî să plece.

De cînd se întorsese din capitală cu Irmușca, Ungurean nu mai văzuse orașul prin care-și prăpădise tinerețele. Bătrînul plăti o groază de datorii pe urma lui, pe la birturi, pe la croitori, pe la prăvălii. Vreo doi ani bădicul Ionuț nu mai avu nici o liniște : mereu îi curgeau provocările de la advocații care îl amenințau cu înprocesuarea. Nu ajunsese să-i plătească cumsecade lui Pruncul cele cinci sute, și trebui să facă împrumuturi și mai mari.

Irmușca stătu în Văleni un an și jumătate ; apoi, cînd simți că se apropie tot mai tare sărăcia, îl înduplecă pe avocat, într-o dimineață de primăvară, să meargă amîndoi la oraș. Aici își pierdu urma, și toate căutările, toate întrebările desperate ale lui Ungurean fură zadarnice. El se întoarse singur acasă, tîrziu în noapte. Cînd îl văzu bădicul întrînd, era încă lîngă un pahar de vin. Îl întrebă rîzînd :

— Ir-Mușca ! *Ul van Irmușca* * ?

Atîta învățase și bădicul ungurește într-un an și jumătate.

Cîteva săptămîni se simți un gol în casă, în birtul lui Spiridon chiar. Dar fata aceea fu repede dată uitării, și numai cînd era bădicul beat tun își întreba feciorul, rîzînd :

— Ir-Mușca ! *Ul van Irmușca* ?

Ungurean tînarul rămase în Văleni fără nici o ocupație. Pînă mai ținură băile bune, nu fu pentru el nici o greutate. Dădea rar pe-acasă. Dar de cînd nu se mai făceau chefuri mari, el începuse să îmbătrînească. Uneori

* Corect : *Hol van Irmuska* ? — Unde este Irmușca ? (mg.)

aŭta amărăciune era întipărită pe fața lui, încît credeai, văzîndu-l, că singurul lui nutremînt sînt drojzii amare. Începuse să regrete anii pierduți, și cum nu erau chefuri dese în care să-și îngroape conștiința, se dădu la băutura de rachiu, care, în cîtiva ani, făcu din el o arătare vrednică de milă.

Bădicul, mereu în încurcături bănești de la căderea «Arhanghelilor», se îndatora din an în an tot mai tare. Datoriile feciorului îl doborîseră pentru totdeauna ; dar bădicul Ionuț, totuși, sufletește nu se schimbase mult. Adevărat că din cît putea nu se lăsa cu capul limpede, ca și mai nainte, și el avea mereu convingerea că băile se vor îmbunătăți cît de curînd. Chiar pentru aceea el nu-și vînduse nici acum partea de la «Arhanghelii», deși baia aceasta era și acum părăsită.

Cînd ieșiră, în dimineața asta, din crîsmă, bădicul se sprijinea de-o parte pe un băieș, de cealaltă parte pe fostul hocman de la «Arhanghelii», Ilarie. Pe drum treceau țărani în port străin și se opreau cu toții naintea unei case de zid, nouă dar mică, abia două camere dacă ar fi putut să aibă. Hocmanul Ilarie tot urmărea pe străinii aceștia cum trec pe lîngă ei și se opresc mereu la poarta casei celei nouă.

— Ce-i aici ? E tîrg, ori ce ? întrebă Ilarie, nemaiîncercîndu-se în vederea sa și pîrîndu-i că-i într-un loc străin.

În loc de răspuns, Ungurean bătrînul întrebă :

— Ce-i azi ? Vineri ?

Ilarie se gîndi un răstimp, apoi răspunse :

— Vineri.

— E zi de bancă. Oamenii vin la bancă, răspunse bădicul.

— Aha ! Zi de bancă, spuse hocmanul.

În clipa asta trecu pe lîngă ei băieșul cel tresărit,

Nichifor, care nu se schimbbase aproape defel : puse în treacă degetul pe avocat și zise :

— Asta-i Antihrist !

Apoi trecu, bombănind, înainte.

XX

Casa cea nouă naintea căreia se opreau străinii și destui băieși din Văleni era zidită aproape de primărie. Spre stradă privea din patru ferestre mijlocii, adăpostite după puternice grilajuri de fier, colorate verde. Frontul n-avea nici o decorație, afară de o tablă mare, neagră, bătută sub streșină, și pe care se putea citi de departe inscripția aceasta aurită : «Arhanghelii, institut de credit și economii, societate pe acții». Cuvântul cel dintâi din inscripție — «Arhanghelii» — era încheșat din slove mari, și el trona singur în șirul întâi ; subț el, cuvintele celelalte erau scrise cu caractere cu mult mai mici. Dintre slovele mai mici, unele începeau să fie spălăcite, auritura începuse să se șteargă, dar în cuvântul «Arhanghelii» era așa de bine conservată auritura, încât părea că-i scris de câteva zile numai.

Oamenii se adunau tot mai mulți naintea porții ; cei care veniseră mai devreme ocupaseră cele două bănci lungi, bătute în pământ de-a lungul păretelui ; ceilalți stăteau răzimați în bâte, ori se mișcau încet, de ici până colo. Cei mai mulți povesteau, fără nici o voie, spunând cuvintele rar, făcând pauze lungi ; nu numai în vocea lor, dar și în fețe și în priviri se citea o silă, o neplăcere, ca la toți țărani care vin să plătească camete, ori să ridice împrumuturi nouă.

Dimineața era cețoasă și rece, plină de umezeală, și asta-i făcea pe oameni să fie și mai posomorâți. Abia așteptau să se deschidă banca. Unii dintre țărani veniseră din depărtări destul de mari, porniseră îndată după

ce se zărise de ziuă de-acasă, și acum erau aproape ceasurile opt. Cei din depărtări își aduseseră merinde, și unii dintre ei isprăviseră cu prânzul — o bucată de pine în această zi de vineri, — își puseseră restul în traiste, cînd pe drum se zări apropiindu-se un om de statură mijlocie, care purta cizme lăcuite și ȋtari de lînă ca băieșii din Văleni, dar era îmbrăcat cu un roc de piele roșcată, blănit, cu guler de vulpe, și pe cap cu pălărie moale, de pe care lipsea șinorul aurit care se încolăcea de obicei pe pălăriile băieșilor din Văleni. Omul se apropia cu pași mărunți, încercînd să se ferească de cioroalea drumului. De departe fața lui părea foarte ciudată, un obraz părea mai întunecat, mai mic decît celălalt.

Cît ce-l zăriră, oamenii care așteptau începură să se miște ; cei care ședeau pe bănci se ridicară, și cînd omul fu la cîtiva pași de ei, își ridicară cu toții pălăriile.

— Bună-dimineața ! le răspunse o voce sacă, dar în care tremura un fel de satisfacție.

Satisfacția, mulțumirea se puteau citi însă mai bine din fața omului. Fața aceasta era îngrozitoare : obrazul drept era palid-vinețiu, tăiat în părăiașe adînci ; deasupra lui clipea, în licăriri feline, un ochi neodihnit ; obrazul stîng era aproape acoperit de o pată vineție, deasupra căreia nu era decît orbita roșie pe care se lăsa mereu geama. Ochiul stîng îi lipsea lui Gheorghe Pruncul în urma nenorocirii din curtea directorului de la «Arhanghelii» cînd acesta îi descărcase pușca în față. Dar din chipul lui pocit, din ochiul drept ce licărea mereu se putea citi o largă satisfacție văzînd mulțimea mare de oameni care venise la banca lui și a notarului Popescu.

El descuie portița curții, întră el întîi, și după el, puhoiul de lume. Descuie una din cele două uși ale băncii și, lăsînd-o deschisă, îi pofti pe oameni înlăuntru. Aceasta era o cameră destul de spațioasă, dar goală-goluță, numai în jurul păreților erau cîteva lavițe. Un aer închis, rece, de mucegai parcă, umplea camera.

— Poftiți și așteptați aici. Numai decît vine domnul contabil și începem, le zise Gheorghe Pruncul după ce le deschise ușa.

Apoi el deschise ușa a doua și întră singur. În camera asta, mai mică decît aceea unde așteptau oamenii, erau trei mese, o casă «Wertheim» mare, puternică și un dulap. Aici era biroul băncii : la masa de lîngă cassa-de-fier lucra casierul, la cea de lîngă dulap, contabilul, iar a treia, lîngă fereastră, era rezervată pe sama directorului. Însă masa asta nu era aproape niciodată ocupată. Postul de director și de casier le umplea aceeași persoană, Gheorghe Pruncul, fostul societar de la «Arhanghelii». La început el fusese singurul slujbaş al băncii, încerca să suplinească și pe contabilul, dar la cîteva săptămîni se încurcă și văzu că pentru postul acesta trebuie să-și aducă om calificat. Încercă întîi să se ajute cu feciorul său, cu fostul universitar, însă acesta încurca și mai tare socotele. Atunci își aduse un contabil cu diplomă, care după două luni își dădu demisia din cauza salariului prea mic. De-atunci se perindară mulți contabili pe la «Arhanghelii», căci directorul nu se învoi să le mărească salariul.

Însă postul de casier nu l-ar fi lăsat Pruncul altuia pentru toată lumea ! Nu se încredea în nimeni ; el știa cît e de gîngăș lucru să umbli cu bani. Cînd se primeau banii pe camete ori în capital, cînd se înapoia restul ori se număra un nou împrumut, cît de ușor se putea să greșească cineva ! El știa că după ce-i dai odată omului un rest mai mare decît i se cuvine — din greșală — nime nu vine să-ți spună că te-ai păgubit. Și Pruncul știa cît de cu greu se cîștigă și un ban de aramă !

Și cine nu se lăcomește cînd vede bani mulți, grămă diți în cassa-de-fier ? Of ! Știa bine chiorul ăsta că banu-i ochiul dracului ! Subt paza lui era însă în siguranță, căci partea covîrșitoare din ei erau partea lui.

El nu voi, la început, să numere banii din cassa-de-fier înaintea contabilului. Zadarnic îi spunea acesta că așa se face pretutindenea la toate băncile, că e necesar să se vadă dacă socotelile consună cu starea cassei. Gheorghe Pruncul se temea să-i descopere câți bani are ; voia să știe numai el lucrul acesta și se gândea că poate contabilul are gânduri de defraudare.

Abia când acela îi puse furios pe masă o coală de hîrtie pe care era indicată suma ce trebuie să se afle în cassă, se mai liniști : contabilul ghicise suma ! El încă nu era atît de umblat în lucrurile de la bancă încît să știe că contabilul e cheia unui institut de credit. Își zise că nu din curiozitate dorește să-i vadă banii după ce o dată știa câți are, ci că trebuie să fie ceva la mijloc. Începu să-i numere, și banii se aflară în ordine pîna-ntr-un filer.

Cu anii se deprinse însă cu toate afacerile de bancă așa de bine, încît ar fi putut umple, cu ușurință, postul de contabil. Dar acum nu-l mai ajungeau puterile, clientela se mărise, și el nu se mai putea dezlipi de cassă.

Abia întră Gheorghe Pruncul în biroul băncii, și numai decît sosi și contabilul. Cea dintîi privire contabilul o aruncă spre soba de fier, dar soba era rece.

— Am putea încălzi de-acum, domnule director, zise tînarul punîndu-și în cuier paltonul și pălăria și frecîndu-și mînile. E o vreme ticăloasă, și dacă stai mereu la masă îndemnești de frig ! adaose îndată, șezînd la masa lui.

Pruncul ședea la cassă : nu-l privi, ci răspuse :

— O să facem de-aici încolo ; de altfel, azi se va încălzi îndată aici ; așteaptă la vro sută de oameni.

Zicînd așa, se sculă, se duse la ușa care despărțea cele două camere, o deschise.

— Pofțiți, zise el, dar fără îmbulzeală ! Pe rînd, ca la moară !

Bucuria îi clipi din ochiul cel sănătos, un zîmbet rînjitor i se revărsă pe față, și cu zîmbetul acesta descuie cassa-de-fier și șezu la masă.

Clienții începură să vină pe rînd, întinzînd contabilului hîrțile. Condeiu acestuia începu să alerge și tot alergă pînă la ceasul unu după prînz. Cu socoteala făcută, clienții treceau la cassă. Pruncul arunca o privire repede din ochiul sănătos asupra socotelilor, primea banii, numărîndu-i cu mare atenție și izbind pe tabla de marmoră argintul ce-i dădea, cît de cît, de bănuît.

El își împlinea cu adîncă plăcere slujba asta în fiecare luni, miercuri și vineri, de cinci ani acum. Banca era înființată de șapte ani, dar în anii cei doi dinți era o singură zi de cassă peste săptămînă — vinerea. Clientela din jur era mai puțină pe-atunci, iar băile din Văleni erau încă destul de bune.

La un an după licitarea averii lui Iosif Rodean, celor doi tovarăși, lui Pruncul și notarului Popescu, le reuși să vîndă baia «Arhanghelii» la societatea cea străină prin mijlocirea lui Herșcu Haisicovici. Nu o vîndură așa de strălucit după cum credeau, totuși se bucurară că s-au scăpat de ea. În schimb, hotărîră să s-apuce de înființarea băncii cît mai în grabă.

Înființarea băncii «Arhanghelii» fu vestită prin următoarea știre apărută prin gazetele de pe vremuri:

«*Un pas înainte* : Aflăm cu cea mai adîncă satisfacție că în frunțașă comună Văleni s-au pus bazele solide ale unui nou insituit românesc de credit și economii numit „Arhanghelii“. Tărănimea noastră din părțile acelea va fi scoasă astfel, prin munca națională a frunțașilor din Văleni, din ghearele cămătarilor străini. Un pas nou s-a făcut pentru consolidarea noastră economică și nu putem să fim decît recunoscători conducătorilor frunțași din Văleni că s-au gîndit la opera aceasta de economie națională, înființînd o nouă citadelă de apărare națională. De-ar da Dumnezeu ca pilda lor să fie urmată și de alți.»

Din anul al patrulea clientela începu să crească în mod neobișnuit. În Văleni tot mai multe băi trebuiau

lucrate cu bani luați de la bancă : apoi, unii fruntași, ca, de pildă, bădicul Ionuț și Dochîța, începură să ridice datorii tot la trei luni, și chiar mai des. Tot mai multe pămînturi, fînațe, păduri se întabulau pe banca «Arhanghelii». Din jur începură să vină tot mai mulți după împrumuturi aici. Era mai aproape, și camăta nu era mai mare ca la băncile din oraș.

După opt ani abia mai erau trei-patru familii în Văleni care să nu fie îndatorate la «Arhanghelii».

Încetul cu încetul băieșii nu-i mai ziceau lui Pruncul decît «domnule primar», ori «domnule director». El rămase primar definitiv în locul lui Cornean, pe urmă, după ce expirară anii, fu din nou ales, nime nu mai concura față de el. Nici nu prea aveau vălenarii gust de primărie în împrejurările tot mai rele ce se desfășurau, sărăcind băile, dar nici n-ar fi putut reuși nimeni față cu Pruncul. Notarul Popescu se căsătorii cu fata lui Pruncul, fetița de care îi zicea diacul Gavril lui Vasile Murășanu c-ar fi bună de preoteasă ajungîndu-se astfel notărășiță.

Fostul universitar Pruncul era scriitor în cancelarie în locul lui Bratu. Adevărat că el nu prea făcea ispravă, lucra foarte greoi, foarte încet. Dar tatăl său era mîngîiat că cel puțin nu mai bate ulițele. Pruncul, tînărul, se părea că luptă din greu să se lase de patima băuturii. Părea că se deșteptase în el ceva din sufletul tatălui său și începuse să prețuiască banul. Rar da pe la birt și se vedea pe el că suferă cumplit din cauza asta. Poate chiar aici era explicația că lucra așa de greoi. De vreo șapte ani se lupta, și nu s-ar putea spune că și-ar fi învins patima. Cel puțin o dată în lună se abătea la birtul lui Spiridon, și de asta știa apoi tot satul. Căci, în puterea nopții, răcnea pe ulițe că aprinde satul, palmuia pe cine-i ieșea în drum și, cîte două-trei zile după beția cumplită, nu mai era bun de nimic.

XXI

În curgerea acestor opt ani casa lui Iosif Rodean se învechise. Culoarea verzie a frontului se spălăcise, bătută de ploii, trasă de soare. Nime n-a mai spoit-o pe dinafară în vremea asta. Tencuiala căzuse pe la soclu, cărămizile înroșeau și ici, și colo. Mai în sus, plăci de var se desprinseseră, se vedeau petece sure pe pereți. Ferestile erau mereu închise, perdelele trase, întreaga casă părea cufundată într-un somn adânc, părea părăsită. Rar, când durăia vreo căruță pe drum, pe dinaintea ferestilor, se desfăcea vreo perdea și lăsa să se vadă două spectre, două capete de femei, palide, îmbătrânite, cu privirile neliniștite. Dar se retrăgeau repede după perdelele care se îmbinau din nou. Nime n-ar fi putut cunoaște în cele două fețe de mort pe Eugenia și pe Octavia.

Ele își petreceau ziua întreagă în casă ; treceau luni întregi pînă ce le zărea cineva pe uliță. Chiar atunci treceau repede pînă la poștă, pînă la prăvălie, cu fețele ascunse în lungi năframe, cu ochii pironiți în pămînt. Se fereau atît de tare de oameni, încît nici nu răspundeau la salutul băieșilor, al femeilor, ci se furișau ca niște umbre.

Era un adevărat chin pe ele să iasă din curtea fostului director de la «Arhanghelii». Oricît se fereau însă de privirile oamenilor, oricît se ascundeau, băieșii, femeile rămîneau mirate în urma lor, cutremurate de un fior. În lumina zilei fețele lor erau uscate și îmbătrânite, nemîșcate. Numai liniile răutății, ale pizmei li se săpară adânc în jurul gurii, de-a lungul obrazilor. Liniile acestea nu dispăreau nici chiar cînd ieșeau pe uliță și erau preocupate de un singur gînd : să nu le vadă nimeni.

De altfel, ieșeau din casă numai în sila cea mai mare, cînd n-aveau pe cine să trimită pînă la prăvălie, pînă

la poștă. Și asta se întâmpla de câte ori mama lor, Marina, era bolnavă.

Cele două neveste nu putură trăi la sora lor Maria, soția doctorului Vraciu, unde merseseră după catastrofa din 25 faur. Fericirea ce-o vedeau în jurul lor le mușca necurmat din inimă. Urau și pe Maria, și pe doctorul, și pe copiii lor, și pe Elenuța, care era acolo. Se întorseseră, după câteva săptămâni, iarăși în Văleni și se închiseseră în casă.

La vreo trei luni după examenul din Gureni se făcu nunta lui Vasile cu Elenuța. Tinerii se mutară în noua parohie, în Teleguța, și numai decît Elenuța invită pe cele două surori să meargă la ea, să vadă satul, casa, să rămîna acolo cît vor voi. Dar cele două surori rupseră în mici bucățele epistola Elenuței și n-o învredniciră de nici un răspuns.

În toamnă se căsători și Ghiță cu domnișoara Laura, fata popii din Gureni. Surorile nu luară parte nici la ospățul acesta, ci, cînd, cu patru săptămîni mai tîrziu, Ghiță le invită la el, îi împliniră dorința. Dar după două luni se întoarseră în Văleni : fericirea, giugiulirile, sărutările celor doi tineri le înnebuneau.

Și Ghiță, și Elenuța, și Maria încercară în multe rînduri, în cursul anilor, să le înduplece a se muta la ei. Dar oele două fete nici nu le mulțumeau cel puțin pentru invitare. De la o vreme ele nici nu mai citeau scrisorile ce le veneau de la acești trei, ci le rupeau cu înverșunare îndată ce cunoșteau slova.

Astfel, ele rămaseră în Văleni, cu sufletul tot mai pustiu și tot mai înghețat, cum tot mai pustii erau, din an în an, și casa și curtea lor. Cei doi advocați divorțaseră demult de ele, trecuseră demult peste incidentul cu «partida nenorocită», se căsătoriseră cu alte fete și trăiau mulțumiți.

Eugenia și Octavia începură să cărunțească, nasul li se lungi, umerii obrazilor împungeau, bărbia li se ascu-

țise, erau o adevărată spaimă de fiecare zi pentru biata Marina, care mai mult se țira decît umbra din bucătărie pînă-n casă. Nu mai ținea nici o slujnică, nu era nici un străin în casă. Aveau o vacă, de care îngrijea Marina. Ea pregătea mîncarea, ea aducea apă, ea spăla, ea țirguia, ea făcea totul acasă. Se îngîrbovise, albise aproape detot, în gură nu-i mai rămăseseră decît doi colți deasupra. Cînd se țira părea că are în fiecare clipă lipsă de sprijin, să nu cadă.

Dar lucrul ce-l avea de făcut nu însemna pentru ea nimic. Firea de țarancă, obișnuită cu ștrapațele trupești, cu munca, se deșteptase în ea cu cea din urmă deznădejde și, cît de încet, tot isprăvea de ce se apuca. Dar cînd zărea pe cele două umbre, oricît se obișnuise cu ele, se clătina, părea c-o bate un vînt de spaimă. Atunci se oprea, își făcea o cruce largă și zicea :

— Doamne, nu ne lăsa, sfîntă Maică Preceastă !

Se clătina astfel de spaimă cînd le zărea pe cele două fete, dar și mai tare îi îngheța inima cînd, spre sară, cîrția portița, care de dimineața stătuse mută, și se ivea în curte un moș înalt, adus tare de spate, c-o barbă lungă albă, c-un palton vechi pătat de tină alburie, încălțat cu cizme mari, înglodate. Moșul intra tăcut în curte, în mîna stîngă ținea o batistă murdară, în care ascundea ceva rotund, iar în dreapta, un ciocan și un sfredel de băit. Moșul se apropia de bucătărie, unde era un mare mojer de fier, desfăcea cu grijă batista în care adusese o mulțime de zdrobituri de piatră, arunca cîte-o mîna de pietre în mojer și începea să le piseze.

Dacă se înnopta, Marina trebuia să-i aprindă lumînarea, și de multe ori bătrînul pisa noaptea întreagă, cercînd mereu firele de aur, pe care le vedea, la orice cercătură, le alegea, deși nu era aur, ci pirit, le puneă într-o oală de pămînt, și oala o ascundea sub patul din bucătărie.

— Cearcă ! zicea c-un zîmbet larg moșul privind la Marina.

— Da, cearcă, Iosife, răspundea zguduindu-se Marina. Ci vino acum să mînci !

Avea lipsă de multe rugăminți pînă ce se îndupleca să cineze. După ce mîncă, puțin și încet, gîndindu-se mereu, moșul zicea :

— Mîne iar o să băiesc la «Arhanghelii». Ce de aur ! Doamne, ce de aur ! El clătina din cap, zîmbea înseminat la față, ochii lui clipeau bucuroși.

— Iar o să băiești, și iar o să aduci aur, Iosife, zicea femeia cu durere, ci acum vino de te culcă.

Bătrînul uriaș se ridica zîmbînd ș-o urma cu bucurie pe Marina.

În zorii zilei se scula, își lua ciocanul și sfredelul, Marina îi punea după cap o traistă de vîntor, în care era merindea de peste zi, și moșul, liniștit și vesel, pleca la «Arhanghelii».

Baia era vîndută societății celei străine, dar încă nu era pusă în lucrare. Un singur om de strajă era acolo. Grămezile de piatră stearpă se înnegriseră, cramuraile se destrămaseră, coperișele le putreziseră, ochiurile de fereastră erau cele mai multe sparte ; pe lîngă cramura, prin vatra de odată a marilor grămezi de piatră crescuseră buruieni. Întrarea principală de la «Arhanghelii» se surpa într-o parte. Era pustiu și tăcere în tot cuprinsul. Numai gura băii răsufila mereu aceiași nouri deși de neguri alburii.

Iosif Rodean n-avea lipsă de luminare ; el ciocănea toată ziua în gangul principal, foarte aproape de intrare. Straja de la baie îi aducea aminte să mănînce la prînz, la ojină. Nu făcea nici un spor, căci nu se gîndea să folosească nici prav de pușcă, nici dinamită. Dar cît să-și umple batista sfărîma de dimineața pînă sara.

Iosif Rodean, după ziua de 25 faur, ajunsese într-o casă de sănătate, unde stătuse un an și jumătate. În

urmă, doctorii îl trimiseseră acasă, spunând că trebuie lăsat, nesmintit, să facă ceea ce dorea : să caute aur la «Arhanghelii». Pentru dorința aceasta ajunsese în zilele din urmă furios. Îl duseseră întâi la doctorul Vraciu, dar bolnavul nu avusese pace, începuse să spargă tot ce-i ieșea nainte.

Nu se liniște decît în Văleni, cînd, cu ciocanul și cu sfredelul în mînă, porni spre «Arhanghelii». Mai tîrziu îl duseră la Ghiță, la Elenuța, crezînd că poate acolo va rămîne tot așa de liniștit ca și în Văleni. Dar repede trebuiră să-l aducă înapoi, pentru că devenea furios. Acasă se liniștea îndată și-și vedea de pașnica lui ocupație.

Copiii trebuiră să se mulțumească cu atîta, oricît i-ar fi durut inima de nenorocirea tatălui lor. Îl compătimeau, fericirea li se tulbura de cîte ori își aduceau aminte de el. Dar părea că tot mai mult suferă pentru biata Marina, care nu se putea mișca de acasă nici pe o zi, oricît ar fi dorit să-și vadă uneori copiii și nepoții.

Ei făceau deci ceea ce puteau : îi trimiteau Marinei bani din belșug, căci Iosif Rodean, afară de casă, nu mai avea nimic, îi scriau scrisori de îmbărbătare și, cît puteau de des, veneau s-o cerceteze.

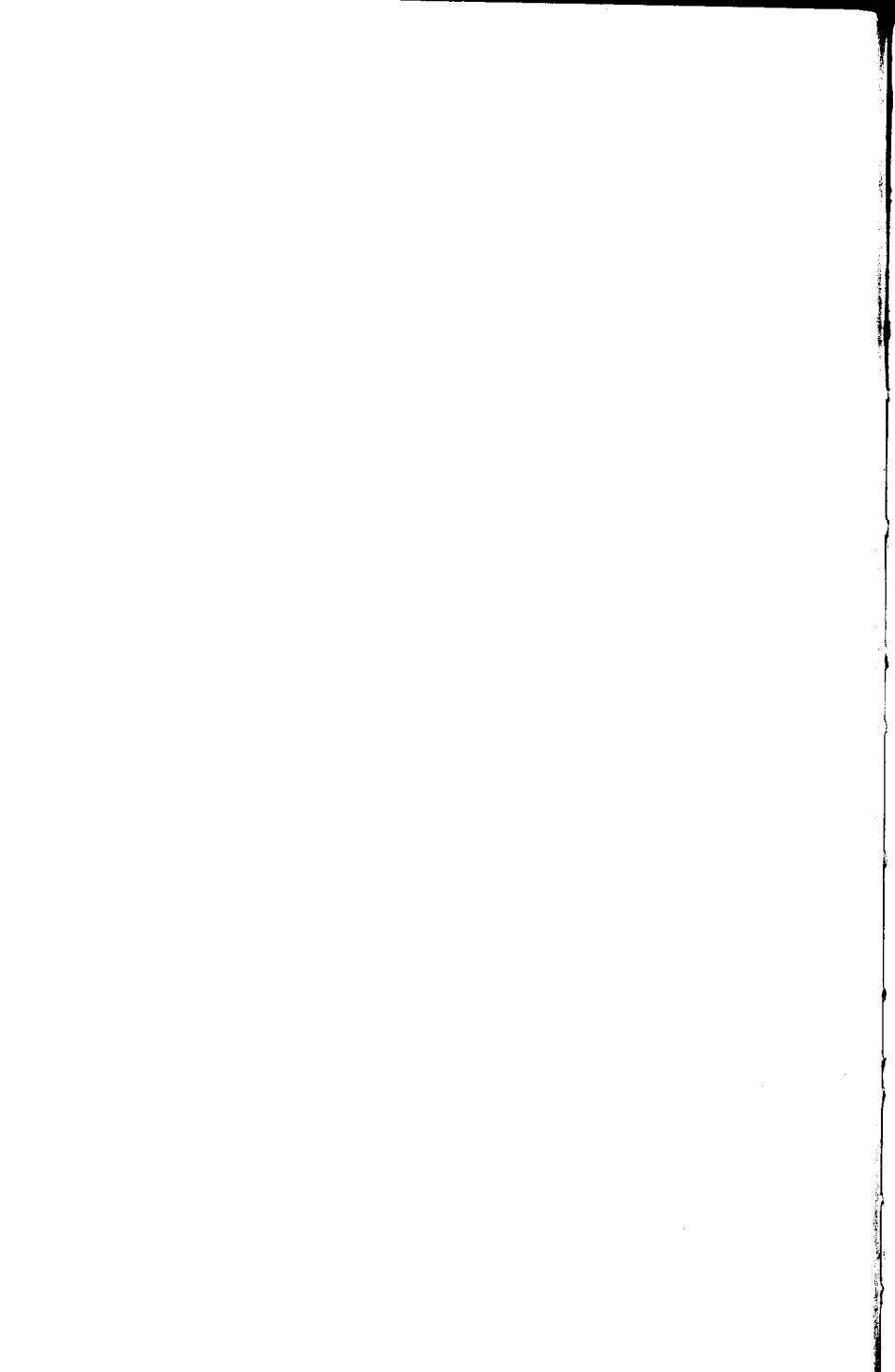
Fostul director de la «Arhanghelii» se purta foarte liniștit ; băieșii îi dădeau și-acum binețe, copiii nu se temeau de el.

În satul întreg un singur om se umplea de spaimă îndată ce-l zărea pe moșul cu barbă albă : Gheorghe Pruncul, directorul și casierul de la banca «Arhanghelii». El îl înconjură și fugea de bătrîn, deși acesta nici nu părea să-l mai vadă ori să-și aducă aminte de fostul tovarăș de la «Arhanghelii».

Numele de «Arhanghelii» iar ajunsese vestit în jurul întreg, dar acum, rostindu-l, nime nu se mai gîndea la

vestita mină de odinioară, ci la «casa de păstrare, societate pe acții în Văleni». Banca arăta, din an în an, profit tot mai mare, se impunea ca un factor economic tot mai puternic, și în anul al zecelea de existență, după ultimul bilanț, deși își urcase fondul de rezervă la suma capitalului începător, împărțea cea mai mare dividendă dintre toate băncile românești.

1913

Lector : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1972. Hîrtie scris I A de 63 g/m². Format
540×840/16. Coli ed. 29,03. Coli tipar 33,5. A. nr. 23 404/1971.
C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0

Tiparul executat sub comanda nr. 10 960 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”,
Piața Scintei nr. 1 — București
Republica Socialistă România